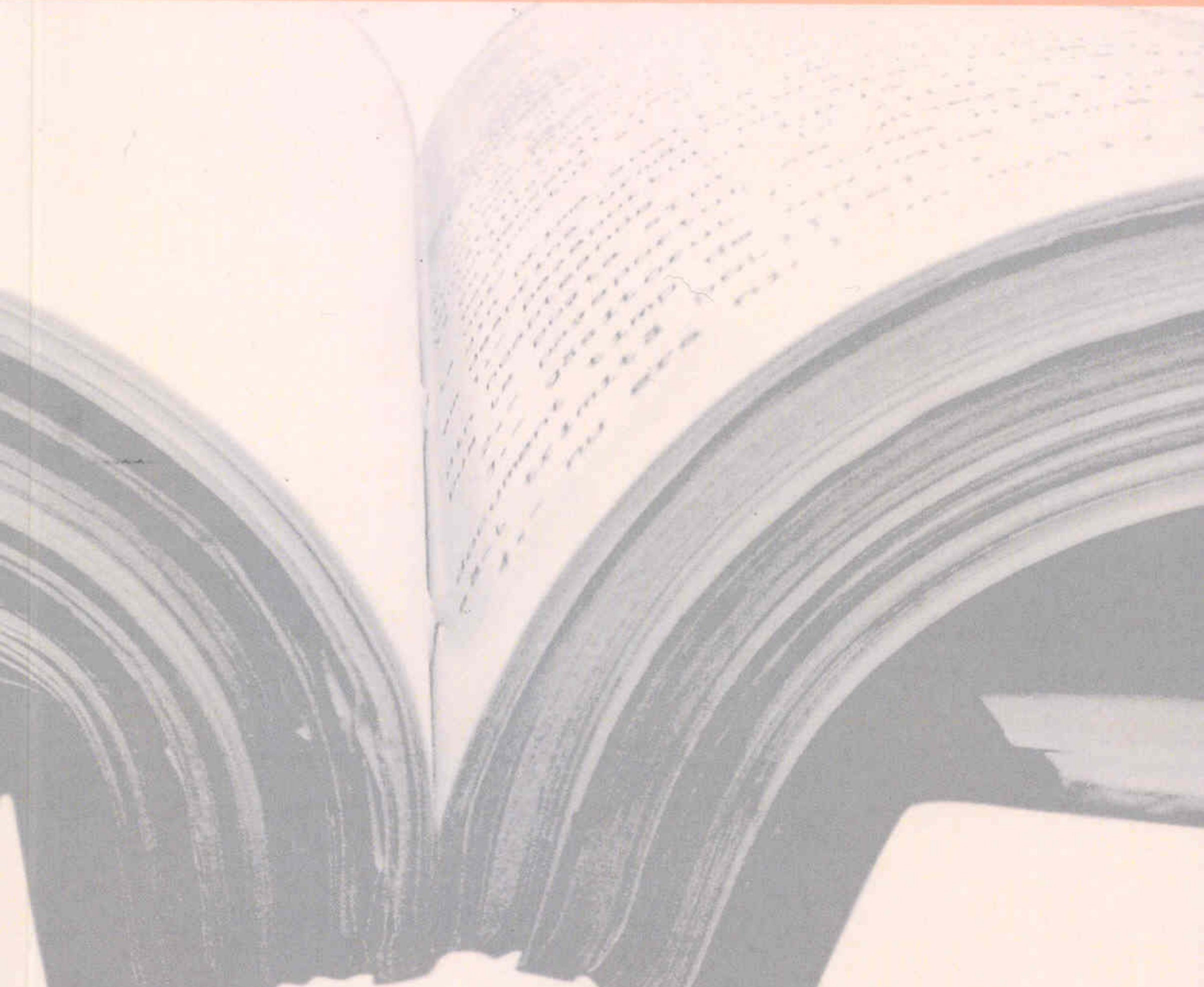
Caietele CNSAS

Anul III, nr. 2(6)/2010

CNSAS

Caietele CNSAS

Revistă semestrială editată de
Consiliul Național
pentru Studierea Arhivelor Securității

Anul III, nr. 2 (6)/2010

Editura CNSAS
București
2012

Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii
Bucureşti, str. Matei Basarab, nr. 55-57, sector 3
www.cnsas.ro

Caietele CNSAS, anul III, nr. 2 (6)/2010

ISSN:1844-6590

Editura Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii
e-mail: editura@cnsas.ro

CUPRINS

SUMMARY

I. THE COMMUNIST REPRESSIVE SYSTEM: INSTITUTIONS, OFFICERS AND OBJECTIVES

II. UNDER SECURITATE'S STRICT SURVEILANCE

III. THE HISTORIOGRAPHY AND THE SECURITATE DOCUMENTS

I. APARATUL REPRESIV COMUNIST: INSTITUȚII, CADRE, OBIECTIVE

Georg **HERBSTRITT**

RĂPIRE DE PERSOANE ÎN BERLIN – ACȚIUNILE COMUNE DESFĂŞURATE DE SECURITATE ŞI STASI ÎMPOTRIVA EMIGRAȚIEI ROMÂNEŞTI ÎN ANII '50

KIDNAPPING OF PEOPLE IN BERLIN
JOINT ACTIONS CARRIED OUT BY THE SECURITATE AND THE STASI AGAINST THE ROMANIAN EMIGRATION IN THE 1950S

In the 1950s the operative group of the Securitate cooperated closely with the Ministry of State Security of the German Democratic Republic. That situation occurred because of at least three reasons. The MSS knew better the situation in divided Germany, having the privilege of being at home, while the Securitate gladly took advantage of that situation. The Revolution in Hungary in the autumn of 1956 led to a tighter collaboration between the communist secret services because some erroneous assumptions persisted that the insurrection had been decisively initiated by the emigrants in Western Europe and that a similar event could happen in Romania or Bulgaria. Besides, the activity of an association of emigrants called "The Romanian Colony in Berlin" became a real problem for both secret services. The colony was pinpointed as one of the several Romanian associations of emigrants in the Federal Republic of Germany that had to be struggled against.

The present paper focuses on the Romanian-German collaboration and its negative consequences beyond the 1950s, thus displaying for an entire generation of emigrants the methods used by the secret services even in Western Europe. Fear spread everywhere, which inflicted a paralysing effect on many people, making them a least circumspect.

Etichete: Războiul Rece, grup operativ, Securitate, colonia română din Berlin

Keywords: The Cold War, the operative group, the Romanian Colony in Berlin

1. Berlinul divizat, „capitala agenților"

În perioada Războiului Rece Berlinul divizat era considerat drept „capitala agenților". Mai ales înainte de construirea zidului, la 13 august 1961, în Berlin era posibilă cu uşurință naveta între Est şi Vest. Până în 1961, circa două milioane şi jumătate de cetățeni ai R.D.G. s-au refugiat în Vest şi, după ce R.D.G. a închis granița cu R.F.G. în 1952, cei mai mulți dintre ei au folosit granița deschisă din Berlin. În acest flux de refugiați, serviciile secrete din Est şi-au strecurat proprii agenți, care s-au stabilit în Vest ca refugiați obişnuiți, pentru ca apoi să-şi înceapă activitatea de spionaj. În sens invers, serviciile secrete occidentale din Berlin au exploatat posibilitatea de a obține

informaţii despre situaţia din R.D.G.[1]. Confruntarea dintre serviciile secrete a fost însoţită de controverse politice şi propagandistice publice.

Şi serviciul secret românesc, Securitatea, opera la Berlin în anii ´50. Securitatea îşi amenajase o sucursală în cadrul ambasadei româneşti din Berlinul de Est, pe care o numea „rezidenţă", în vreme ce la Ministerul Securităţii Statului (MSS, „Stasi") din R.D.G. era uzuală denumirea de „Grup operativ". Grupul operativ era format din ofiţeri de Securitate, care în mod oficial figurau ca diplomaţi sau altfel de angajaţi ai ambasadei, dar care, în realitate, îndeplineau misiuni pentru serviciile secrete. Pe atunci, ei se ocupau mai ales cu urmărirea emigranţilor români şi germani din România în Berlinul de Vest şi în R.F.G.. Asociaţiile emigranţilor urmau să fie infiltrate cu agenţi, să fie spionate şi influenţate, astfel încât, în cele din urmă, să fie împiedicate să se manifeste critic sau chiar duşmănos faţă de regimul comunist din România[2]. Desigur, printre emigranţi se aflau şi mulţi foşti legionari, unii încă activi. Dar acţiunile Securităţii erau îndreptate din principiu împotriva *tuturor* opozanţilor noii „ordini democrat-populare".

În anii ´50, grupul operativ al Securităţii a cooperat strâns cu Ministerul Securităţii Statului al R.D.G.. Pentru aceasta existau cel puţin trei motive. MSS cunoştea mai bine situaţia din Germania divizată, deţinând astfel avantajul de a fi acasă, avantaj de care Securitatea profita cu dragă inimă. Revoluţia din Ungaria din toamna anului 1956 a permis o mai strânsă colaborare a serviciilor secrete comuniste, deoarece exista convingerea eronată că această insurecţie a fost iniţiată în mod decisiv de emigranţi din Europa occidentală şi exista temerea că ceva similar ar putea să se repete în curând în România sau Bulgaria[3]. Iar la Berlin exista „Colonia Română Berlin", o asociaţie a emigranţilor care era un „spin în ochi" pentru ambele servicii secrete. Pentru MSS organizaţia constituia o problemă deoarece, deşi avea sediul în Berlinul de Vest, număra printre membrii săi şi persoane ce locuiau în Berlinul de Est. Astfel, era una dintre, pe atunci, încă numeroasele organizaţii anticomuniste care acţionau nemijlocit în interiorul R.D.G.. Pentru Securitate, colonia reprezenta una dintre multele asociaţii româneşti ale emigranţilor din R.F.G. pe care urmărea să le combată.

2. „Colonia Română Berlin" în vizorul Securităţii şi Stasi

Istoria „Coloniei Române" poate fi urmărită în trecut cel puţin până la 15 ianuarie 1922. Atunci a fost adoptat statutul „Coloniei Române din Berlin", iar două

[1] Vezi în mod exemplar: Donald P. Steury (edit.), *On the Front Lines of the Cold War: Documents on the Intelligence War in Berlin, 1946 to 1961*, Washington DC, Center for the Study of Intelligence, 1999. Şi în internet la: https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/ books-and-monographs/on-the-front-lines-of-the-cold-war-documents-on-the-intelligence-war-in-berlin-1946-to-1961/index.html (situaţie la 17.6.2010).

[2] Stejărel Olaru, Georg Herbstritt, *Stasi şi Securitatea*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2005, pp. 21-54.

[3] Relatarea unui colaborator neoficial al MSS referitor la: Pregătirea de provocări de către CIC [Counter Intelligence Corps] în Bulgaria, România şi Polonia Populară, 6.12.1956, fără expeditor; BStU [Bundesbeauftragte für Stasi-Unterlagen = Comisia Federală pentru Administrarea Arhivelor Stasi], MfS, AOP 4288/65, TV 3, vol. 1b, f. 79. La sfârşitul lui decembrie 1956, Administraţia Centrală (Hauptabteilung, HA) II/5 a MSS a primit alte înştiinţări de acelaşi tip, care prognozau revolte mai ales în România şi Bulgaria; ibidem, ff. 81-82.

luni mai târziu asociația a fost înscrisă oficial în registrul asociațiilor[4]. E posibil ca rădăcinile să fie plasate într-un trecut încă şi mai îndepărtat. Există astfel încă din 1846 o „Colonie Ungurească Berlin", care mai există şi în prezent[5]. În mod tradițional, şi imigranții din alte țări s-au organizat la Berlin în „colonii". La 4 mai 1941 „Colonia Română" s-a dizolvat, din motive care nu sunt cunoscute[6]. În acea perioadă locuiau la Berlin circa cinci sute de familii de români şi, în plus, 2.000 de români fără familie ca studenți, funcționari, militari sau comercianți[7]. Nu se mai poate şti câți dintre aceştia făceau parte din colonie. Imediat după război, colonia a fost fondată din nou şi se pare că s-a produs o schimbare de generații. În comitetul de conducere erau activi mai ales emigranții mai tineri. Unii dintre ei veniseră la Berlin ca studenți în anii treizeci şi după război nu au mai vrut să se întoarcă în România[8].

„Colonia Română Berlin" nu a desfăşurat vreo activitate pronunțat politică. Era un punct de întâlnire pentru emigranții români din Berlin, cărora le oferea consiliere şi, sporadic, şi un program cultural şi, în primul rând, distribuia ajutoare donate de organizațiile bisericeşti. Mai ales „National Catholic Welfare Conference" din SUA s-a evidențiat ca sponsor în anii '50. Când, în 1949, au fost distribuite pachete cu zahăr şi ciocolată, colonia a înregistrat 221 de destinatari din ambele părți ale Berlinului, între care şi germani din România[9]. Numărul membrilor asociației trebuie să fi fost mai mic, deoarece printre cele 221 de persoane care au primit ajutoare se numărau şi parteneri de căsătorie şi copii. În mod manifest, viața asociativă s-a deteriorat treptat încă la sfârşitul anilor '50, cercul membrilor activi ai asociației s-a restrâns rapid. În anii '70 colonia număra formal încă 150 de membri, dar era vorba, aproape fără excepție, de membri inactivi. De fapt, ea mai consta doar din doi emigranți: Stelian Pletea şi Vergiliu Eftimie, ambii preşedinți în funcție şi membri ai comitetului de conducere de decenii, ambii născuți în 1913. Ultima şedință a asociației a avut loc în 1985. În 1998 Judecătoria Berlin-Charlottenburg a şters asociația din Registrul asociațiilor; în acel moment, în Berlin exista deja de şase ani o nouă asociație, „Deutsch-Rumänische Gesellschaft" („Societatea Germano-Română") [10].

---

4 Amtsgericht [Judecătoria] Charlottenburg, Vereinsregister 95 VR 3615 +1942.

5 Pentru istoria coloniei ungureşti, vezi volumul omagial în limba maghiară publicat de ea: *Magyar Kolónia – Ungarische Kolonie Berlin e.V. 1846–1986*. Berlin [Berlinul de Vest] 1986. Îi mulțumesc colegului meu Jürgen Rother pentru traducere.

6 Amtsgericht Charlottenburg, Vereinsregister 95 VR 3615 +1942.

7 Aceste cifre provin din Ernst Meinhardt, „Die Gläubigen wurden nicht gefragt. Vor 63 Jahren wurde in West-Berlin die rumänisch-orthodoxe Jerusalemkirche gesprengt", în: *Deutsch-Rumänische Hefte* (2004)1, pp. 11-14, aici p. 11.

8 Amtsgericht Charlottenburg, Vereinsregister 95 VR 2371 Nz +1998. Arhiva landului Berlin, B Rep. 020, Nr. 7351. Un Statut al asociației în limba română la: ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 92, ff. 52-54. Deşi colonia a fost reînființată curând după Al Doilea Război Mondial, ea a fost înregistrată din nou în Registrul asociațiilor [Vereinsregister] abia în 1955.

9 BStU, MfS, AOP 4288/65, TV 1, vol. 3, ff. 40-45.

10 Amtsgericht Charlottenburg, Vereinsregister 95 VR 2371 Nz +1998. Despre „Societatea Germano-Română" [„Deutsch-Rumänische Gesellschaft"] vezi http://www.deruge.org (consultat la 1.12.2010).

Pentru decăderea coloniei trebuie luate în considerare cel puţin două cauze. În parte, la ea au contribuit şi membrii asociaţiei, fie prin rivalităţi, fie prin dezinteres[11]. Dar şi serviciile secrete au acţionat în această direcţie. În anii '50, Securitatea a întocmit un dosar cu numele de cod „Lena". Acesta s-a referit exclusiv la „Colonia Română Berlin". Dosarul „Lena" constă dintr-un singur volum şi cuprinde diverse rapoarte despre emigranţii români din Berlin. Se găsesc aici numele de cod ale mai multor informatori, dar nu şi vreun plan de măsuri, deşi Securitatea a realizat acţiuni concrete împotriva membrilor coloniei. În 1963, dosarul este închis. Direcţia I a Securităţii (în a cărei competenţă intra atunci spionajul în străinătate), răspunzătoare de acest dosar, constată în raportul său de închidere din 5 ianuarie 1963: „Pentru contracararea activităţii acestei grupări de fugari, organele noastre au întreprins o serie de măsuri informativ-operative. În urma acestor măsuri şi a evenimentelor petrecute în Berlinul de Vest, majoritatea fugarilor români activi au părăsit Berlinul Occidental, stabilindu-se în R.F.G. sau alte ţări capitaliste"[12].

Paralel, MSS a întocmit un dosar cu numele de cod „Balkan". Acesta cuprinde 19 volume şi documentează modul în care MSS a colaborat cu serviciile secrete ale Ungariei, României, Bulgariei şi Albaniei pentru a-i supraveghea şi combate pe emigranţii din aceste ţări care trăiau în R.F.G. El conţine rapoarte despre convorbiri cu serviciile secrete prietene, indicaţii privitoare la colaboratori neoficiali şi documente despre acţiuni concrete împotriva unor persoane individuale. În martie 1965 Horst Löschinger, ofiţer transferat abia în 1963 la Direcţia principală II/5 a MSS, a întocmit un raport de închidere a dosarului de obiectiv „Balkan". Aici, el a semnalat că „organele de siguranţă prietene" nu au mai furnizat nicio informaţie despre emigranţi sau organizaţiile de emigranţi începând din 1962 şi, de aceea, demersul nu mai are „nicio perspectivă"[13]. MSS a încheiat supravegherea „Coloniei Române" încă din iunie 1962. Într-o notă inexactă din dosar, un angajat al MSS a motivat acest pas prin aceea că s-a dizolvat colonia; a adăugat însă corect că „nu a putut fi probată o altă activitate duşmănoasă"[14].

„Colonia Română Berlin" nu a fost, în cele din urmă, o asociaţie importantă a emigranţilor. Dar aceasta nu s-a putut prevedea cu claritate la începutul anilor '50. Asociaţia îşi avea totuşi sediul în capitala germană de până atunci. Însă curând a ieşit în evidenţă că Berlinul de Vest a fost împins la periferia hărţii politice şi geografice a R.F.G. Centrele importante ale emigraţiei româneşti s-au format în sudul Germaniei, în

---

11 Avem cunoştinţe despre viaţa internă a coloniei româneşti din Berlin datorită notelor informative păstrate, care se găsesc în dosarele Securităţii şi MSS. Până la mijlocul anilor '50 au trimis rapoarte mai ales informatorii Securităţii, Theodor Bucur, Petre Tonegaru şi Helene Michel. Asupra acestui subiect se va reveni mai amănunţit. Vezi şi dosarele „Lena" şi „Balkan" (ca în notele 12 şi 13).

12 ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 92 (dosar de obiectiv „Lena" privind Colonia Română din Berlin), f. 132. După cum reiese din acest dosar, „Colonia Română" a fost totuşi urmărită de Securitate şi în 1976. Raportul de închidere citat aici fragmentar este publicat în C.N.S.A.S., *Securitatea. Structuri - cadre, obiective şi metode*, vol. I (1948-1967), Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2006, pp. 569-570.

13 BStU, MfS, AOP 4288/65, vol. I, f. 21.

14 BStU, MfS, AP 11830/62, f. 17; idem în AP 11835/62, f. 27 şi AP 11836/62, f. 33.

primul rând la München şi Freiburg. Pe plan internațional, o importanță deosebită aveau asociațiile emigranților din Franța, Spania şi SUA.

Dacă în cele ce urmează cercetăm „Colonia Română din Berlin", o facem pentru a arăta prin acest exemplu cum au colaborat în anii '50 serviciile secrete comuniste şi ce consecințe concrete a avut această cooperare asupra persoanelor afectate. Totodată, este posibil ca prin acest exemplu să se pună în evidență modul în care dosarele din arhivele Securității şi ale MSS se completează reciproc. Căci, pentru serviciile secrete, Berlinul a constituit baza de plecare pentru acțiunile din Germania de Vest, iar „colonia română" a fost instrumentalizată pentru asemenea acțiuni. În încheiere, documentele existente vor fi comparate cu declarațiile generalului-locotenent Ion Mihai Pacepa, cunoscut dezertor al Securității, care au fost publicate la 29 martie 2009 în ziarele „Cotidianul" şi „The Sunday Times" şi, ulterior, în alte publicații româneşti.

3. Berlin, noiembrie 1956: „Gerda" şi răpirea emigrantului Vergiliu Eftimie

Acțiunile serviciilor secrete împotriva emigranților din Berlin sunt relatate în documente pe alocuri ca un roman polițist, ceea ce va putea transpare şi în prezentarea ce urmează. Pe această cale, se poate arăta în modul cel mai simplu cum documentele româneşti şi germane s-au îmbinat întotdeauna corespunzător pe parcursul cercetărilor pentru acest studiu.

Această istorie poate fi începută în mai multe momente. De exemplu, în toamna lui 1956.

La 28 noiembrie 1956 Vergiliu Eftimie porneşte la cumpărături prin Berlinul de Est. În acest moment Vergiliu Eftimie este vicepreşedintele „Coloniei Române Berlin". Vreme de un an nu a mai călcat în „sectorul estic" comunist al Berlinului, atât de mult se temea de brațul lung al Securității. În mod repetat, concetățeni de-ai lui dispăruseră fără urme. Acum îndrăzneşte din nou să meargă în Est, împreună cu o cunoscută. Se întâlnesc în partea de est a Berlinului, în Alexanderplatz. Dar MSS ştie deja, e filat. Vreme de trei ore, Eftimie şi cunoscuta sa merg prin diverse magazine. Apoi se despart. Cunoscuta sa spune că mai vrea să facă o vizită. Vergiliu Eftimie merge la frizer. Când iese din frizerie şi se îndreaptă spre stația de metrou, la ora 14.20, încă tot în Berlinul de Est, un automobil se opreşte brusc lângă el, patru bărbați sar afară, îi cer actele de identitate, îl împing în maşină, îl duc la secția de poliție din Prenzlauer Berg şi îi spun că e arestat. E foarte clar că e pasibil de pedeapsă, deoarece a cumpărat în Berlinul de Est salam unguresc şi băuturi spirtoase româneşti pentru a le duce în Berlinul de Vest. Angajații de la MSS i se prezintă ca fiind de la Poliția criminală. Deoarece el e român apatrid, sunt chemați angajați ai ambasadei României. Aceştia ajung după o oră şi pot să-i comunice puțin mai târziu că e din nou liber, deoarece viceconsulul român a intervenit pentru el. Acum, „diplomații" români îi cer să vină cu ei pentru a lămuri câteva chestiuni.

Acest incident este documentat în dosarul „Balkan" al MSS. Acolo există un „raport de reținere" de două pagini, întocmit de căpitanul MSS Walter Schneider[15].

[15] BStU, MfS, AOP 4288/65, TV 3, vol. 1b, ff. 100-101.

În el se consemnează că, „la rugămintea tovarăşilor români”, la 28 noiembrie 1956 MSS l-a filat pe Eftimie pe drumul său prin Berlinul de Est, l-a reţinut sub pretextul deja descris şi l-a predat Securităţii.

Ce i s-a întâmplat lui Vergiliu Eftimie după aceea nu e consemnat în raportul de reţinere. În dosarul „Balkan” soarta lui e amintită incidental în alt loc. Câteva luni mai târziu MSS se interesează pe lângă grupul operativ al Securităţii în legătură cu informaţiile pe care acesta le deţine într-o anumită chestiune despre colonia română. Grupul operativ al Securităţii transmite că a avut una sau două întâlniri cu Eftimie, dar că acesta nu a putut fi recrutat ca informator[16].

Cu alte cuvinte: Eftimie a fost arestat de către MSS la 28 noiembrie 1956 în Berlinul de Est pentru a fi recrutat ca informator al Securităţii. Dar câtă vreme a rămas în arest, cum s-au exercitat presiuni asupra lui şi cum a scăpat din nou de Securitate?

Ar fi de aşteptat ca în arhivele Securităţii să se găsească dosarul corespunzător, dar nu e cazul. Numele lui apare doar într-un registru de urmărire al Securităţii din anul 1960. Acesta conţine scurte biografii ale unui număr de 2.352 de emigranţi. Ca şi în celelalte cazuri, şi la Vergiliu Eftimie apare însemnarea : „În caz de identificare, să fie reţinut”[17]. Rămâne o chestiune nerezolvată dacă Eftimie a figurat deja în registrele de urmărire mai vechi. Dar grupul operativ al Securităţii ştia şi în 1960 unde locuia în Berlinul de Vest şi ar fi putut foarte bine să îl reţină din nou. Însă în mod clar acest registru de urmărire nu era luat în serios.

Vergiliu Eftimie a murit în 1992. Membrii familiei lui au relatat, într-o convorbire din 2008 cu autorul acestui studiu, ce îşi amintesc despre toamna lui 1956. El s-a întors acasă la 29 noiembrie, dimineaţa devreme, complet schimbat şi vreme de o săptămână nu a fost abordabil. În acţiunile sale a devenit vizibil mai prudent. Dar nu a povestit niciodată ce s-a petrecut în acea noapte.

Vergiliu Eftimie a fost aşadar doar o noapte în mâinile Securităţii, dar aceasta a fost suficient ca să-l zdruncine pentru mai multă vreme. În toamna anului 2008, în arhiva familiei Eftimie a fost descoperit un document valoros: o consemnare retrospectivă a întâmplărilor. Vergiliu Eftimie a redactat-o în limba germană în perioada dintre toamna lui 1957 şi toamna lui 1958. În ea, el descrie cum în acea zi în Berlinul de Est a văzut imediat că e urmărit curând după ce a ieşit din metrou în Alexanderplatz. Descrie drumul prin Berlinul de Est, reţinerea şi mai ales orele în care s-a aflat în arestul Securităţii din Berlinul de Est[18].

În aceste însemnări Vergiliu Eftimie dă mai multe nume. Prin urmare, ambii ofiţeri de Securitate care l-au ridicat şi care l-au interogat toată noaptea s-au prezentat cu numele lor de cod, Mureşeanu şi Alexandrescu. Potrivit raportului de reţinere al Stasi,

---

[16] *Ibidem*, ff. 127, 152, 155.

[17] Buletin nr. 1 de urmăriţi pentru infracţiuni care primejduiesc securitatea R.P.R.; ACNSAS, fond documentar, dosar nr. 181, vol. 1-5. Acest registru de urmărire a fost publicat într-o formă prescurtată sub titlul: *Au ales libertatea! Dicţionar. 2.265 de fişe personale din evidenţele Securităţii.* (INMER, *Documente*, vol. 6, ediţie îngrijită de Veronica Nanu şi Dumitru Dobre, Bucureşti, Ed. Pro Historia 2007; aici despre Vergiliu Eftimie, pp. 270-271).

[18] „Incidentul meu de la începutul [!] lui noiembrie 1956”. Consemnare retrospectivă de Vergiliu Eftimie. Fotocopie în arhiva autorului. Textul original, redactat de Eftimie în limba germană, conţine unele greşeli gramaticale, din cauza cunoştinţelor de germană limitate ale autorului.

este vorba de Aurel Moiş şi Vasile Turcu[19]. Eftimie menționează numele a doi emigranți care vor juca un rol important în cele ce urmează: pe de-o parte, îl aminteşte pe Theodor Bucur, despre care ştie numai că în 1953 a fost dus cu forța în România, iar Eftimie se teme, în mod justificat, că acelaşi destin îl poate aştepta şi pe el. El însă nu ştie că Bucur a avut parte de o soartă absurd-tragică, căci Bucur slujise Securitatea vreme de aproape trei ani ca informator, din 1952, purtase numele de cod „Traian Lucaci" şi cu toate acestea a fost răpit de Securitate în 1953. Pe de altă parte, dă numele cunoscutei cu care a colindat prin Berlinul de Est la 28 noiembrie 1956: Helene Michel. Doar pentru că Eftimie îi aminteşte numele în aceste însemnări, în anul 2009 au putut fi găsite dosarele sale în arhiva CNSAS. Aşadar, în cazul lui Helene Michel este vorba de agenta Securității „Gerda", care a participat activ pentru ca, în afară de Vergiliu Eftimie, să poată fi răpiți şi mult mai cunoscuții emigranți români Traian Puiu şi Oliviu Beldeanu[20].

4. Berlin, martie 1953: Theodor Bucur şi Petre Tonegaru – un informator este răpit, un informator este cruțat

Când, în anul 2002, istoricul român Stejărel Olaru şi autorul acestor rânduri au început pentru prima dată să studieze cooperarea dintre Securitate şi Ministerul Securității Statului din R.D.G., în Arhiva Stasi din Berlin au descoperit un singur document în care apărea numele Theodor Bucur. Era vorba de un raport de reținere şi de câteva notițe complementare. Aşadar, Theodor Bucur era un emigrant ce locuia în Berlinul de Vest, care, la 23 martie 1953, a fost arestat de MSS în Berlinul de Est, pe când se afla la Universitatea Humboldt. MSS l-a reținut pe Theodor Bucur vreme de o săptămână, iar apoi l-a predat colegilor români, care l-au transportat în România. La 1 aprilie 1953, soția lui Bucur a trecut pe la sediul poliției municipale din Berlinul de Est şi a cerut informații despre soarta soțului ei. Dar a primit un răspuns contrar adevărului, că Bucur nu este cunoscut acolo[21].

Acest document al MSS a lăsat deschise multe întrebări: Cine era Theodor Bucur? De ce a fost răpit? Ce s-a întâmplat cu el? În acelaşi timp, documentul era important pentru că atesta pentru prima dată că, în afară de cunoscutul caz de răpire a lui Oliviu Beldeanu, au existat şi alți emigranți români care au fost răpiți în Berlin în acțiuni comune ale Securității şi MSS.

---

[19] BStU, MfS, AOP 4288/65, TV 3, vol. 1b, f. 101. Moiş s-a prezentat ca Mureşeanu, iar Turcu ca Alexandrescu. Probabil că încă din 1946 Moiş era conducătorul serviciului secret al Siguranței din Timişoara. La 1.09.1948 a devenit conducătorul Direcțiunii Regionale de Securitate Timişoara, înainte de a trece la spionajul în străinătate, pentru ca la sfârşitul anilor '50 să ajungă adjunctul şefului Direcției de spionaj extern a Securității; vezi, între altele C.N.S.A.S., *Securitatea. Structuri - cadre, obiective și metode*, vol. I, pp. 17, 213.

[20] Agenta „Gerda" era cunoscută până acum numai sub numele ei de cod. Despre rolul ei la răpirea lui Beldeanu se relatează pe larg în: Stejărel Olaru, *Cei cinci care au speriat Estul. Atacul asupra Legației RPR de la Berna (februarie 1955)*, Iaşi, Polirom, 2003, pp. 109, 114, 130-131, 146, 257, 266-267; despre rolul „Gerdei" la răpirea lui Traian Puiu vezi Olaru, Herbstritt, *Stasi și Securitatea*, pp. 47-48.

[21] BStU, MfS, AS 76/56, D1, ff. 1-8; redat în rezumat în Olaru, Herbstritt: *Stasi și Securitatea*, pp. 33-36.

Cercetările ulterioare în arhivele din Berlin şi la familia Bucur au răspuns unora dintre întrebările deschise. Theodor Bucur a studiat la Iaşi, a primit apoi o bursă la Paris, unde a rămas din 1939 până în 1941. În 1942 a venit la Berlin ca bursier şi a obţinut aici titlul de doctor în vara lui 1943. În 1944 a folosit posibilitatea care i s-a oferit de a preda limba română ca suplinitor de conferenţiar universitar la Facultatea de Relaţii Internaţionale („Auslandswissenschaftliche Fakultät") de la Universitatea Friedrich Wilhelm, ulterior Universitatea Humboldt, din Berlin. A rămas şi după război la Berlin, unde se căsătorise între timp. Deoarece nu fusese implicat politic, a fost preluat de Universitatea Humboldt, situată acum în Berlinul de Est, ca profesor de română. Încă se întâmpla adesea ca unele persoane să locuiască într-o parte a Berlinului şi să lucreze în cealaltă. În toamna lui 1952 Bucur şi-a pierdut postul de profesor universitar. Motivele politice nu au jucat probabil nici un rol. Mai degrabă, a fost angajat un romanist mai bine calificat, iar Bucur a trebuit să cedeze[22].

Superiorul lui Bucur la Universitatea Humboldt a fost romanistul Victor Klemperer, în prezent unul dintre cei mai cunoscuţi lingvişti germani. În jurnalul său, el a notat că soţia lui Bucur a sosit la el într-o zi şi i-a relatat că soţul ei a dispărut fără urmă în urmă cu şase săptămâni. „Să faci pe cineva să dispară e îngrozitor – de ce nu se spune deschis arest preventiv?", scrie Klemperer în jurnal[23].

Brusca dispariţie a lui Bucur a rămas foarte clar în amintirea romaniştilor din Berlin. Ce-i drept, altfel decât în alte cazuri de răpire, ziarele din Berlinul de Vest nu au relatat despre dispariţia lui Bucur[24]. Dar cazul lui nu a fost uitat. Aceasta o dovedesc de exemplu documente din Arhiva Universităţii Libere („Freie Universität", FU) din Berlinul de Vest. Chiar patru ani mai târziu, Secţia Balcani a Seminarului Romanic al Universităţii Libere menţionează, în cu totul alt context, că Theodor Bucur a fost „răpit în mod misterios"[25]. Iar printre emigranţii români din Berlinul de Vest, dar şi din Germania occidentală, acest eveniment a generat teama profundă că, într-o zi, şi ei ar putea dispărea fără urmă. Efectul de intimidare al acelei răpiri nu poate fi ignorat şi el transpare şi în însemnările lui Eftimie amintite mai sus. Să fi fost însă doar aceasta intenţia Securităţii?

Theodor Bucur, care a murit în 1992, a lăsat în urmă familiei sale însemnări din care reiese că a rămas arestat în România vreme de circa nouă sute de zile, fără să cunoască motivul. Când a fost eliberat în cele din urmă, i s-a interzis să se întoarcă în Berlinul de Vest, la soţia lui. A trebuit să-şi construiască o nouă existenţă în România, a

---

[22] Arhiva Universităţii Humboldt din Berlin, Phil. Fak. 935 (Promotionen), ff. 54-73, şi UK B 524 (Personalakte Theodor Bucur). Scurtul stagiu ca profesor universitar la Facultatea de Relaţii Internaţionale (Auslandswissenschaftliche Fakultät), care era apropiată de SS, nu a reprezentat un obstacol pentru ulterioara activitatea lui Bucur în Berlinul de Est.

[23] Victor Klemperer, *So sitze ich denn zwischen allen Stühlen. Tagebücher 1945-1959*, vol. II, edit. de Walter Nowojski, Berlin, Aufbau Verlag, 1999, p. 380 (însemnare din 15 mai 1953).

[24] Vezi şi broşura *Menschenraub. Überfallen und in die Zone entführt*, editată de „Freiheit"-Aktion der Jugend. 3. Auflage, Bonn 1956, care se bazează pe valorificarea relatărilor de presă şi care dă numele multor victime ale răpirilor. În ea nu sunt abordate nici răpirea lui Bucur, nici alte acţiuni ale serviciilor secrete româneşti.

[25] Schreiben der FU Berlin, Romanisches Seminar, Balkan-Abteilung, 23.2.1957; se găseşte la: FU Berlin, Universitätsarchiv, Bestand Personalakten, P.A. Drăghincescu, Gheorghe, Mappe II.

întemeiat o familie, a încercat să obțină din nou recunoaștere profesională, dar era în mod repetat expus șicanelor autorităților. Astfel, nu i-a fost recunoscut titlul de doctor obținut la Berlin, dat fiind că teza sa de doctorat nu a fost tipărită în numărul de exemplare necesar. Într-adevăr, în Berlinul distrus de război din anii 1944-1945, Theodor Bucur nu a avut posibilitatea să-și publice lucrarea în formă de carte, dar o redactare dactilografiată se află până în prezent la Biblioteca Universității Humboldt și ar fi putut fi solicitată de autoritățile bucureștene. În anii șaizeci a fost adus în fața justiției pentru bigamie, deoarece prima sa căsătorie, cea berlineză, era încă formal în vigoare. Dar aceste demersuri au fost curând sistate[26].

În octombrie 2002, ca răspuns la cererea istoricului Stejărel Olaru, Serviciul Român de Informații (SRI), transmite că nu au putut fi găsite documente privind operațiunile de colaborare dintre Securitate și Stasi în perioada 1948-1989, în vreme ce Serviciul de Informații Externe (SIE) a comunicat doar că o asemenea solicitare excede prevederile Legii 187/1999, privitoare la deschiderea dosarelor[27].

Abia șase ani mai târziu autorul acestor rânduri a putut, în sfârșit, să examineze documentele corespunzătoare. Dosarul SRI referitor la Theodor Bucur, un „dosar de urmărire informativă" (DUI) inițiat în 1971, documentează în primul rând protestul său împotriva diverselor șicane ale autorităților, precum și eforturile primei sale soții de a primi vești despre soarta soțului ei dispărut, prin intermediul ambasadei vest-germane deschise la București în 1967 sau al altor persoane.

Acest dosar conține însă și un raport despre o convorbire din iunie 1973 a lui Bucur cu ofițeri de securitate, care pune întregul caz într-o lumină diferită. În această convorbire din 1973, Bucur arată că, între 1950 și 1953, a furnizat ambasadei române de la Berlin informații verbale și în scris despre refugiați români. În 1953 a ajutat la supravegherea unui profesor universitar român, legionar, ce locuia în Berlinul de Est și activa în Dresda, contribuind și la împiedicarea acestuia de a se stabili în Vest. Când, totuși, cel vizat s-a refugiat în Vest, Securitatea din Berlinul de Est, pentru a se disculpa și a abate atenția de la propriul eșec, l-a făcut răspunzător pentru aceasta și l-a trimis la arest[28]. Bucur se învinovățește de colaborare cu Securitatea și în același timp se prezintă ca țap ispășitor, care trebuie să ispășească greșelile altora.

Abia dosarul Serviciului de Informații Externe lămurește în cele din urmă întreaga întâmplare. Așadar, s-au petrecut următoarele. În 1950, Theodor Bucur a decis să-și aducă la Berlin mama, care locuia în România, deoarece aceasta avea nevoie de ajutor și el era foarte atașat de ea. A depus cererea corespunzătoare la ambasada română din Berlinul de Est. Cu această ocazie, așa scrie în dosarul SIE, a propus în același timp să furnizeze informații. S-ar putea să rămână nedecis dacă Bucur s-a oferit într-adevăr din proprie inițiativă să devină informator sau dacă inițiativa a provenit totuși de la Securitate. În orice caz, începând de atunci a furnizat numeroase rapoarte despre emigrația română, a primit pentru ele anual mai multe sute de mărci (vest-germane) și,

[26] Olaru, Herbstritt, *Stasi și Securitatea*, pp. 33-36.
[27] *Ibidem*, p. 20.
[28] Raport privind discuțiile purtate cu Bucur Theodor urmărit prin d.u.i., din 27.6.1973; ACNSAS, fond informativ, dosar nr. 211 930, vol. 1, privind Bucur, Teodor, ff. 17-20.

în cele din urmă, la 15 februarie 1952, a scris cu mâna lui un angajament cu numele de cod „Traian Lucaci”[29].

În septembrie 1952 rezidenţa Securităţii a făcut o eroare care pentru Bucur era într-adevăr fatală. Din greşeală, a convocat în acelaşi timp doi agenţi la o casă conspirativă de pe strada Mühlenstraße[30] din Berlinul de Est – pe Theodor Bucur şi pe studentul Petre Tonegaru. Cei doi se cunoşteau bine de la „Colonia Română Berlin” şi, cum s-au întâlnit în mod surprinzător şi neplanificat într-o casă de întâlnire al Securităţii, fiecare ştia imediat despre celălalt ce l-a adus în acest loc. Din perspectiva serviciilor secrete această deconspirare reciprocă prezenta un risc considerabil, deoarece fiecare din cei doi putea să îl demaşte pe celălalt în Vest.

Câteva luni mai târziu, în februarie 1953, mama lui Bucur a murit la Bucureşti. Securitatea a analizat situaţia creată şi a ajuns la următoarea constatare: După moartea mamei sale, pe care dorea să o aducă la Berlin, Theodor Bucur nu mai depinde de bunăvoinţa autorităţilor române. De aceea, nu se poate exclude posibilitatea ca el să facă dezvăluiri despre sine în Vest şi astfel să raporteze şi despre Tonegaru. Ca informator, Bucur e mai puţin valoros decât Petre Tonegaru. Pentru a nu periclita misiunea lui Tonegaru, Theodor Bucur trebuie dat deoparte, ceea ce Securitatea a formulat cu cuvintele „să fie adus în ţară” [31].

Împreună cu colegii de la MSS, Securitatea a elaborat un plan de răpire şi l-a pus în aplicare. La 23 martie 1953, MSS l-a arestat pe Theodor Bucur pe strada Eberswalder din cartierul est-berlinez Prenzlauer Berg, la numai câţiva metri de graniţa cu sectorul Berlinului de Vest. MSS l-a învinuit că ar fi fost implicat în anumite evenimente de la Universitatea Humboldt, pentru care ar putea primi o pedeapsă de până la 25 de ani de închisoare. Documentele nu precizează despre ce evenimente era vorba. În principiu, situaţia din universităţile din R.D.G. devenise mai dificilă din vara lui 1952, după ce Walter Ulbricht, secretar general al Partidului Socialist Unit din Germania, a declarat la a doua Conferinţă a partidului, în iulie 1952, că în instituţiile de învăţământ superior domneşte o luptă de clasă acută. Drept urmare, în noiembrie 1952, la Universitatea Humboldt au fost exmatriculaţi 134 de studenţi. În plus, toţi studenţii care aveau domiciliul în Berlinul de Vest trebuiau să părăsească universitatea. Această dispoziţie a fost dată, în mod evident, în urma dorinţei insistente a Comisiei de control sovietice[32]. Exista aşadar un potenţial conflictual la care MSS se putea referi faţă de Bucur. În acelaşi timp, MSS i-a indicat şi o soluţie: în măsura în care autorităţile române îl recunosc din nou ca cetăţean român, ar putea fi expulzat în România. Temându-se de ameninţarea pedepsei cu închisoarea, Bucur a fost de acord, a solicitat cetăţenia română, între timp retrasă, şi expulzarea sa din R.D.G. Drept urmare, la 3 aprilie 1953 a fost

[29] ACNSAS, fond SIE, dosar 6748, vol. 1, f. 270. Dosarul SIE despre Bucur constă din trei volume şi conţine numeroase rapoarte redactate de el.

[30] Amplasarea exactă nu poate fi localizată, deoarece în partea estică a Berlinului există mai multe străzi cu acest nume.

[31] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 6748, vol. 1, ff. 408-409.

[32] Ilko-Sascha Kowalczuk, *Geist im Dienste der Macht. Hochschulpolitik in der SBZ/DDR 1945 bis 1961*, Berlin, 2003, pp. 428-430.

transportat cu avionul în România[33]. În „Colonia Română" au circulat zvonuri diverse despre cauza dispariției lui Bucur. După cum a raportat Petre Tonegaru rezidenței Securității din Berlinul de Est, unii credeau că a fost arestat pentru afaceri ilegale sau pentru că nu a restituit bibliotecilor est-berlineze toate cărțile; alții erau de părere că a fost denunțat, iar alții presupuneau că a întreținut relații cu serviciile secrete româneşti[34].

Când Theodor Bucur a fost eliberat din închisoare, în octombrie 1955, Petre Tonegaru activa încă pentru Securitate. Tonegaru sosise în Germania în timpul celui de-al Doilea Război Mondial şi după terminarea războiului a locuit în partea estică a Berlinului. În aprilie 1949, când Tonegaru a depus o cerere oficială pentru a reveni în România împreună cu familia sa, a intrat în legătură cu Petre Suciu, preşedintele Comisiei de repatriere de pe lângă Comandamentul suprem al Administrației URSS în zona de ocupație sovietică din Germania[35]. Suciu l-a dus la Securitate ca agent[36]. În 1951 Tonegaru s-a mutat în Berlinul de Vest, pentru a spiona mai bine „Colonia Română". În afară de aceasta, Berlinul de Vest trebuia să devină o stație intermediară pe drumul spre R.F.G.

Pe acest drum porneau în anii '50 şi alți agenți ai Securității care, după o înțelegere prealabilă cu MSS, erau trimişi din România în R.D.G.. Acolo se familiarizau cu condițiile germane, pentru ca apoi să-şi poată continua drumul ca agenți în Germania de Vest[37].

Încă în 1949, Tonegaru a preluat în „Colonia Română" funcția de preşedinte al comisiei de cenzori; se presupune că a depus efortul de a obține această funcție la indicația Securității[38]. În octombrie 1952 s-a mutat la Freiburg, unde a spionat „Biblioteca românească", un an mai târziu a plecat la München, unde, din nou, s-a alăturat cercurilor influente ale emigranților români, iar în primăvara lui 1955 a fost ales secretarul „Asociației Românilor din Sudul Germaniei"[39]. A furnizat numeroase rapoarte despre asociațiile emigranților români şi despre emigranți individuali din R.F.G. Rapoartele lui au fost folosite, se pare în mod masiv, de Direcția de spionaj extern pentru dosarul „Privind Emigrația Politica Română (1944-1955)". Aici, „Biroul

[33] Raport asupra agentului Radu, 8 aprilie 1953, semnat de „Apostol", un ofițer de Securitate de la rezidența din Berlinul de Est, în: ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 6748, vol. 2, ff. 369-379. Aici, ca şi în alte note, Bucur poartă numele de cod „Radu". În legătură cu răpirea lui, vezi în rezumat şi dosar 6748, vol. 1, ff. 408-411. În alte două note ale Securității se scrie în mod fals că Bucur ar fi fost dus în România la 14.4.1953, vezi dosar nr. 6748, vol. 1, f. 432 şi vol. 3, f. 322. Asemenea erori faptice apar frecvent în notele interne şi indică un mod de lucru neglijent.
[34] Rapoartele lui Tonegaru din 10.11.1953 şi 12.1.1954 în ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 152, vol. 3, ff. 2-7, 21-24.
[35] Prin „Comandamentul suprem al Administrației URSS..." se pare că se făcea referire la „Administrația Militară Sovietică în Germania".
[36] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 152, vol. 1, ff. 76-79; vol. 3, f. 194.
[37] Un asemenea incident din anii 1958-59 este documentat în: BStU, MfS, HA II, 36086, ff. 1-8.
[38] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 152, vol. 1, f. 23; în total, dosarul Tonegaru conține şapte volume cu circa 2.000 de pagini. În paralel, există un dosar al serviciilor secrete interne referitor la Tonegaru cu cota ACNSAS, fond informativ, dosar nr. 234 404. Tonegaru a purtat consecutiv numele de cod „Loveanu", „Steiner" şi „Şerban".
[39] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 152, vol. 3, f. 172.

de Presă şi Informaţii" al Direcţiei de spionaj extern a Securităţii („Direcţia I-a") prezenta o multitudine de asociaţii ale emigranţilor români, cunoscute pe atunci, le descria evoluţia, orientarea politică şi dădea adresa şi numele membrilor comitetului de conducere al fiecărei asociaţii[40]. Securitatea preda această documentaţie în mod evident şi altor servicii secrete comuniste. În arhiva Stasi se găseşte o versiune în germană a acesteia[41].

Cu toate acestea, centrala din Bucureşti a Securităţii a apreciat că rapoartele lui Tonegaru sunt superficiale şi că, în ansamblu, nu sunt suficient de rentabile. Ea s-a plâns în mod repetat până la sfârşit că salariul mare de agent nu are nicio legătură cu valoarea informaţiilor furnizate[42].

În vara lui 1956, Tonegaru a fost demascat de autorităţile vest-germane şi a fost condamnat la trei ani de închisoare pentru spionaj în favoarea României[43]. Imediat după arestarea lui Tonegaru, MSS a trimis de mai multe ori un agent la München pentru a studia situaţia. Documentele SIE sugerează ipoteza că Tonegaru a mărturisit adevărul despre sine unui emigrant, care apoi l-a relatat altora. În orice caz, potrivit aprecierilor Securităţii, Tonegaru nu a devenit agentul de vârf care trebuia să devină. Iar în urma arestării lui au trebuit retraşi în România, din motive de siguranţă, mai mulţi ofiţeri de Securitate de la reprezentanţa comercială română din Frankfurt pe Main, precum şi din rezidenţa din Berlinul de Est[44].

Theodor Bucur nu a primit niciodată permisiunea de a reveni în Germania de Vest. Când, începând din 1968, acesta a solicitat aşa ceva la serviciul de paşapoarte competent, Securitatea a intervenit şi a indicat autorităţilor de la serviciul de paşapoarte că întoarcerea lui Bucur în Germania „ar putea avea consecinţe negative, întrucât ar fi posibilă folosirea lui de către autorităţile vest-germane, organizaţiile reacţionare ale emigraţiei române, cât şi de către postul de radio Europa Liberă pentru declaraţii duşmănoase la adresa ţării noastre"[45]. Cazul Tonegaru, în schimb, nu a mai jucat nici un rol, deoarece autorităţile vest-germane îl făcuseră public încă în 1960 şi între timp, după

---

[40] ACNSAS, fond documentar, dosar nr. 184 privind Emigraţia Politică Română (1944-1955). Compară cu aceasta lucrările cunoscute în dosarul SIE al lui Tonegaru: ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 152, vol. 4, ff. 1-77, 217-224, 246-375.

[41] Documentaţia în limba germană se găseşte la cota BStU, MfS, AOP 4288/65, TV 1, vol. 4, ff. 41-74, 76-122. Varianta în germană nu are niciun titlu. Este vorba de o traducere din limba rusă care, la rândul ei, s-a bazat pe un text românesc. Prima parte a fost tradusă în germană la 21 aprilie 1956, cea de-a doua la 6 iulie 1956. Din cauza folosirii textului în limba rusă, în varianta germană majoritatea numelor au fost transcrise eronat.

[42] Note interne potrivit cărora Tonegaru nu aduce informaţii interesante, dar primeşte foarte mulţi bani, se găsesc în mod repetat; vezi ca exemplu rapoartele din 26.5.1951 şi 3.5.1956, în: ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 152, vol. 1, ff. 126-127 şi vol. 3, ff. 238-240.

[43] Tonegaru a fost numit explicit în broşura editată de Oficiul Federal pentru Protecţia Constituţiei: Ost-Berlin. Agitations und Zersetzungszentrale für den Angriff gegen den Bestand und die verfassungsmäßige Ordnung der Bundesrepublik Deutschland und Operationsbasis der östlichen Spionagedienste, [Köln], 1960, p. 48. Condamnarea lui Tonegaru este menţionată şi în dosarul lui Bucur: ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 6748, vol. 1, f. 409.

[44] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 152, vol. 3, ff. 251-273.

[45] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 6748, vol. 1, ff. 410-411, 417.

câte ştia Securitatea, Tonegaru murise deja. În 1971, şeful Securităţii, Ion Stănescu, a propus într-o notă marginală să i se permită lui Bucur să se stabilească măcar în R.D.G.[46]. Dar în cele din urmă Bucur a rămas în continuare în România.

5. Cazuri de răpiri neelucidate în anii 1950-51: Eugen Luca (alias Panaitescu) şi Eugen Bisoc

Theodor Bucur nu a fost primul membru al „Coloniei Române" care a dispărut brusc fără urmă, deşi cazul lui a rezistat deosebit de multă vreme în memoria compatrioţilor săi. Încă în anii 1950 şi 1951 s-au produs două incidente la fel de îngrijorătoare. Petre Tonegaru a raportat pe larg rezidenţei Securităţii ce se vorbea despre ele în „Colonia Română".

Unul dintre cei dispăruţi fără urmă a fost Eugen Luca. El apare şi sub numele Emil Panaitescu, dar nu are nimic de-a face cu cunoscutul arheolog cu acelaşi nume, Emil Panaitescu. După cum reiese din rapoartele lui Tonegaru, Eugen Luca s-a aflat în martie 1950 în arestul poliţiei din Berlinul de Est. Unele zvonuri susţineau că ar fi fost reţinut în urma unei indicaţii venite de sus, deşi nu exista nimic împotriva lui în afară de faptul că era străin. Potrivit altora, ar fi fost prins cu afaceri pe piaţa neagră. Până atunci, Luca participase activ la viaţa asociaţiei „Colonia Română"; Tonegaru îl cunoştea din 1947-48[47]. Despre soarta lui după aceea, Tonegaru nu ştia nimic de raportat. În arhiva Ministerului de Externe al R.D.G. se găseşte însă o notă din 31 martie 1950, potrivit căreia „Emil Panaitescu" era încarcerat într-un arest al poliţiei din Berlinul de Est, situat pe Dircksenstraße. La 29 martie 1950, misiunea diplomatică a României solicitase printr-o notă verbală ca el să fie extrădat în România. Ministerul de Interne al R.D.G. a făcut aranjamentele necesare pentru ca, la 21 aprilie 1950, el să fie predat autorităţilor cehoslovace, pentru ca apoi să fie transportat mai departe spre România[48]. Este complet neclar cum s-a ajuns la arestarea lui Luca/Panaitescu. Până acum e stabilit doar că a fost transportat fără voia lui din Berlinul de Vest în România.

În noiembrie 1951 Eugen Bisoc a dispărut fără urmă din Berlinul de Vest. În august 1951 Bisoc venise oficial în Berlinul de Est cu o grupă de tineri români pentru a participa la „Al Treilea Festival Mondial al Tineretului şi Studenţilor", de inspiraţie comunistă. El a folosit acest prilej pentru a se despărţi de grup şi a porni spre Berlinul de Vest. Tonegaru mai dă numele unui alt student care a rămas de asemenea în Berlinul de Vest. Însă Bisoc a avut ghinionul că s-a împrietenit în Berlinul de Vest cu Petre Tonegaru şi că a putut locui la acesta. Tonegaru a informat detaliat rezidenţa Securităţii despre viaţa de zi cu zi a lui Bisoc, opiniile politice şi planurile sale de viitor. În octombrie 1951 Tonegaru a raportat că Bisoc vrea să se mute la München şi că tocmai a primit o invitaţie de acolo. Dar câteva săptămâni mai târziu nu mai e nicio urmă de Bisoc.

---

[46] *Ibidem*, ff. 408-411.

[47] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 152, vol. 1, ff. 39-45.

[48] Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes [Arhiva Politică a Ministerului de Externe], Berlin (PA/AA), Bestand MfAA, A 15511, s.p.: Schreiben von Staatssekretär Ackermann an Ministerium des Innern, Staatsekretär Warnke, vom 31.3.1950; Antwortschreiben Warnkes an Ackermann vom 18.4.1950.

Dispariţia lui a produs nelinişte printre românii din Berlin. La 23 noiembrie 1951 Tonegaru a prezentat şefilor săi variantele despre aceasta care circulau în cercurile emigranţilor din Berlinul de Vest. Unii credeau că Bisoc a fost trimis în Vest şi acum a fost retras; alţii presupuneau că l-a cuprins dorul de casă şi s-a întors de bună-credinţă în România; alţii erau de părere că, din neatenţie, ar fi călătorit cu S-Bahn, trenul metropolitan, până în sectorul estic şi a fost arestat de poliţia populară a R.D.G. şi predat autorităţilor române, deoarece, pe cât se poate, era condamnat la închisoare; unii credeau că a fost răpit în Est, alţii considerau că e posibil ca el să fi plecat în Franţa ca să intre în Legiunea Străină[49]. Chiar numai amplitudinea evantaiului acestor presupuneri arată cât neajutorat şi de imprecis reacţionau emigranţii la asemenea incidente.

În realitate, şi Eugen Bisoc a fost dus cu forţa înapoi în România, deşi şi în cazul său condiţiile exacte sunt încă neclare. Dintr-o notă internă reiese totuşi că un ofiţer de Securitate al rezidenţei est-berlineze a discutat cu Tonegaru posibilitatea de a-l „aduce înapoi în sectorul democratic" pe Bisoc[50]. A existat deci luarea în considerare a unei răpiri. Alte indicii se găsesc, din nou, în dosarele Ministerului de Externe al R.D.G.. Acolo se află o scrisoare pe care secretarul de stat de atunci din Ministerul de Externe al R.D.G., Anton Ackermann, a trimis-o la 19 decembrie 1951 Ministerului Securităţii Statului. Potrivit acesteia, Eugen Bisoc se afla în arestul MSS în Berlinul de Est şi, în baza înţelegerii cu misiunea diplomatică a României (ambasada), urma să fie predat la 2 ianuarie 1952 autorităţilor cehoslovace, care se îngrijeau de transportul mai departe spre România[51].

În documentele Securităţii referitoare la Theodor Bucur se face referire la deportarea lui Bisoc. Acolo se descrie cum, în martie 1953, şeful misiunii diplomatice din Berlinul de Est, Ichim Rusu, a discutat cu Anton Ackermann despre plănuita răpire a lui Theodor Bucur. Ackermann i-a mijlocit „diplomatului" român contactul direct cu colaboratorii MSS, care apoi au planificat şi realizat în comun acţiunea împotriva lui Bucur[52]. La 30 martie 1953 rezidenţa Securităţii a informat centrala din Bucureşti că Bucur va fi adus cu avionul în România, însoţit de colaboratori ai Securităţii. Pentru justificarea transportului cu avionul, a adăugat: „Noi credem că alt drum nu este sigur, amintiţi cazul lui Bisoc"[53]. Dacă se reunesc toate aceste indicii: luarea în considerare a răpirii lui Bisoc; arestarea lui Bisoc de către MSS în Berlinul de Est, vreme de câteva săptămâni; paralelele la cazul de răpire a lui Bucur, atunci ele sugerează că Bisoc a fost dus fără voia lui în România, din motive politice.

---

[49] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 152, vol. 1, ff. 296-297.

[50] „Sectorul democratic" era denumirea pentru Berlinul de Est în limbajul comunist uzual.

[51] PA/AA, Bestand MfAA, A 15511, s.p.: Schreiben vom Büro des Staatssekretärs [des MfAA] vom 19.12.1951 an das Ministerium für Staatssicherheit, z. Hd. von Herrn Reuscha, Berlin-Lichtenberg, Normannenstraße 22. În acest moment Ackermann era şeful spionajului extern al R.D.G., care a fost înglobat în MSS abia în iulie 1953.

[52] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 6748, vol. 2, ff. 373-374.

[53] *Ibidem*, vol. 2, f. 319. Nu se precizează în ce au constat problemele de siguranţă în cazul transportului înapoi al lui Bisoc.

6. Helene Michel alias „Gerda”: o neaşteptată carieră de la vânzătoare într-o măcelărie sibiană la momeală a Securității la Berlin

Când Vergiliu Eftimie a fost interogat de Securitate la 28 noiembrie 1956, el ştia de mai mulți compatrioți care dispăruseră fără urmă şi că ar putea avea şi el aceeaşi soartă. De aceea, în noaptea aceea, a consimțit să colaboreze cu Securitatea, dar avea deja atunci intenția să nu fie activ ca agent al Securității. După doar una sau două întâlniri, la o întrevedere cu ofițeri de Securitate în Berlinul de Vest, el le-a declarat că nu va mai lucra pentru ei şi, în cele din urmă, i-au dat drumul[54].

Nu se poate stabili dacă deja în acel moment a presimțit ce rol a jucat Helene Michel. În însemnările sale nu scrie nimic despre asta. Aminteşte doar că a fost împreună cu ea prin Berlinul de Est. Raportul Stasi din 29 noiembrie 1956 care descrie arestarea lui Eftimie nu îi dă numele lui Helene Michel, ci funcția. Prin urmare, Eftimie a fost „în compania unui colaborator secret feminin al tovarăşilor români”[55]. Dacă punem laolaltă aceste două surse, se impune concluzia că Helene Michel lucra pentru Securitate.

După un timp, situația reală a devenit clară pentru Vergiliu Eftimie. El a ajuns la convingerea că Helene Michel l-a ademenit premeditat în Berlinul de Est pentru a-l livra Securității. În cele din urmă s-a prezentat la poliția din Berlinul de Vest şi a relatat amănunțit ceea ce i se întâmplase. Poate că în acest context a redactat şi însemnările deja amintite. A recunoscut în fața poliției din Berlinul de Vest că, sub presiunile Securității, s-a angajat să devină informator.

De aceste incidente a fost încunoştiințat şi serviciul american de contraspionaj CIC (Counter Intelligence Corps) din Berlinul de Vest. Acolo ajunseseră în cursul anului 1958 încă şi mai multe informații privitoare la Helene Michel. Cel târziu în toamna lui 1958, pentru CIC era cert: Helene Michel este o agentă foarte prețioasă a serviciilor secrete româneşti şi a participat activ la cel puțin două cazuri de răpire a unor emigranți români din Vest. La 25 octombrie 1958 CIC a trecut la atac şi a supus-o unui interogatoriu de zece ore[56].

Cine era Helene Michel? Informații despre biografia şi cariera ei de agentă oferă două dosare voluminoase care sunt păstrate de mai mulți ani în arhiva CNSAS şi care au fost parcurse pentru prima dată de autorul prezentului studiu[57].

Helene Michel era săsoaică din Petreşti, lângă Sebeş, în sudul Transilvaniei. După terminarea şcolii, a lucrat la Sibiu ca vânzătoare într-o măcelărie. Din 1942 a lucrat ca infirmieră într-un spital al armatei germane la Galați şi a urmat trupele germane în retragerea lor din România. S-a stabilit în partea de vest a Berlinului, a lucrat din nou ca vânzătoare într-o măcelărie, şi-a întemeiat o familie. Încă din primii ani postbelici s-a împrietenit cu românii din exil. Pe Gheorghe Drăghincescu, mai târziu preşedinte al

[54] Consemnare retrospectivă a lui Vergiliu Eftimie (ca în nota 18).
[55] BStU, MfS, AOP 4288/65, TV 3, vol. 1b, f. 100.
[56] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1007, vol. 1, ff. 302-316.
[57] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1007, 3 volume, cuprinzând aproape 900 de file. Cele trei volume ale serviciului secret intern sunt mult mai puțin voluminoase: ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 292 579.

„Coloniei Române Berlin”, şi pe Vergiliu Eftimie, adjunctul său, i-a cunoscut din acea perioadă.

Mama şi fratele ei au rămas în localitatea ei natală, unde Helene Michel i-a vizitat. Pentru a solicita viza, trebuia neapărat să meargă la ambasada română din Berlinul de Est, căci România a deschis un consulat general în Berlinul de Vest abia la începutul anilor ´70. Astfel a ajuns în vizorul Securităţii. La 15 iunie 1956, în Berlinul de Est, a semnat un angajament şi a folosit numele de cod „Gerda”. Recrutarea ei pentru serviciile secrete a fost realizată de Ion Dumbravă, care făcea parte din rezidenţa Securităţii, dar care oficial se prezenta drept consul în Berlinul de Est[58].

Rămâne în mare măsură nelămurit ce a motivat-o să colaboreze cu Securitatea. Legătura cu mama ei şi dorinţa de o putea vizita în continuare sunt amintite în treacăt ca explicaţie, în afară de aceasta sumele de bani pe care le-a primit din acel moment.

Securitatea nu avea aşteptări prea mari de la ea şi a fost cu atât mai surprinzător că în următorii doi ani ea a fost implicată în operaţiuni spectaculoase ale serviciilor secrete. Lucrurile s-au desfăşurat exact invers ca în cazul lui Petre Tonegaru, de la care Securitatea a sperat foarte mult, dar care nu a ajuns niciodată în poziţia prezisă.

Helene Michel trebuia să fie folosită în Berlinul de Vest numai ca „agentă investigatoare” şi „căsuţă poştală”. Ea avea premise favorabile pentru aceasta: soţul ei, deşi era vest-berlinez, era angajat la Deutsche Reichsbahn, adică la compania căilor ferate din R.D.G., care însă realiza transportul cu trenurile metropolitane şi la distanţă în întreg Berlinul. De aceea, îi era permis în mod legal sa facă cumpărături în Berlinul de Est, aşa că avea întotdeauna un motiv să călătorească în partea de est a oraşului. În plus, Securitatea a plasat-o la „Colonia Română” şi la „Asociaţia Germanilor din România”, din care în anii 1955-56 au rezultat asociaţia saşilor transilvăneni şi cea a şvabilor bănăţeni din landul Berlin[59]. De acolo, ea a obţinut informaţii despre activităţile oficiale şi a stabilit contacte în rândurile membrilor comitetului.

Relaţiile ei bune vreme de mai mulţi ani cu Drăghincescu şi Eftimie, de acum înainte membri ai conducerii „Coloniei Române” au constituit un avantaj şi, din vara lui 1956, rapoartele despre acest cerc de persoane au constituit centrul de greutate al activităţii ei de agentă, în vreme ce despre germanii originari din România a furnizat mai puţine informaţii[60].

Rapoartele ei, ca şi cele ale lui Bucur şi Tonegaru, conţin descrieri interesante şi detaliate despre viaţa emigranţilor români la Berlin. Ele prezintă condiţiile de viaţă grele pe plan material, se referă la dezbateri interne, arată dezbinarea din interiorul „Coloniei Române”, caracterizează persoane singulare, colportează multe zvonuri, fac trimiteri la dificultăţile multor emigranţi de a reveni la o viaţă ordonată şi sugerează starea de incertitudine internă şi externă în care trăiau mulţi emigranţi.

---

[58] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1007, vol. 2, ff. 63-66. Angajament scris de mână în: *ibidem*, vol. 1, f. 55.

[59] Ernst Meinhardt, Johann Schöpf, *1955-2005 - 50 Jahre Siebenbürger Sachsen und Banater Schwaben in Berlin*, Berlin, Temeswar, 2005, pp. 7-9.

[60] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1007, vol. 1, ff. 1, 9-10, 75-78, 88-90, 96-99, 108-113, 128-129, 218; vol. 2, ff. 9, 66.

Potrivit propriilor rapoarte de agent secret, Helene Michel era pe atunci o femeie atractivă şi râvnită şi, fie şi numai pentru aceasta, era întotdeauna bine văzută la „Colonia Română", iar de acolo era adesea invitată la cafeneaua Kranzler pe Kurfürstendamm. În plus, aducea veşti din Est. Când s-a întors din România în vara lui 1956, Drăghincescu, Eftimie şi alții i-au studiat paşaportul, au privit ştampila şi semnăturile şi au întrebat despre modalitățile de acordare a vizei. Şi, potrivit dorințelor, ea cumpăra în Berlinul de Est mult râvnita țuică românească[61].

MSS şi Securitatea se informau reciproc despre ceea ce ştiau despre „Colonia Română", deoarece MSS recrutase ca informator, cu numele de cod „Edgar", o rudă apropiată a soției lui Drăghincescu, care era originară din Berlinul de Est[62].

Din documente nu reiese cum s-a născut planul ca Vergiliu Eftimie să fie răpit în Berlinul de Est. Nu s-a găsit niciun document despre el personal. În mod clar a fost vorba de un plan pentru care decizia a fost luată în scurt timp. Şi aceasta deoarece abia la 27 septembrie 1956 Helene Michel a informat Securitatea, într-un raport scris de mână, despre convorbirea ei cu Vergiliu Eftimie, care a reprezentat punctul de pornire pentru ulterioara lui răpire. Eftimie i s-a adresat şi a întrebat-o despre magazinele din Berlinul de Est unde se găseşte țuică. Ar dori să facă chiar el cumpărăturile, ca să nu o mai împovăreze cu achizițiile dorite de el. Chiar dacă cu un an în urmă, când a fost la cumpărături în Berlinul de Est, a fost reținut şi s-a temut că autoritățile din R.D.G. îl vor trimite în România. Dar totul s-a terminat din nou cu bine, dat fiind că avea asupra sa doar mărfuri în valoare de opt mărci[63]. Evident, Helene Michel a primit misiunea de a-l întări pe Eftimie în proiectul său de a călători iarăşi în Berlinul de Est. În cele din urmă, ea i-a povestit că a primit o stofă din care vrea să-şi confecționeze un taior şi că el ar putea să-i prezinte croitorul pe care el îl cunoaşte în Berlinul de Est. Eftimie a fost de acord şi aşa au stabilit data de 28 noiembrie 1956 ca să meargă împreună la cumpărături în Berlinul de Est, unde Eftimie a căzut atunci în capcana pregătită[64]. Din însemnările lui Eftimie reiese că el se afla de mai multă vreme în vizorul Securității. Din martie 1955, la intervale de trei luni, era vizitat la locuința sa din Berlinul de Vest de un angajat al ambasadei române care s-a prezentat drept Alexandrescu şi pe care mai târziu Eftimie l-a identificat drept colaboratorul Securității Vasile Turcu. De două ori Turcu i-a adus o scrisoare la mama lui Eftimie din România şi de fiecare dată îl invita la un pahar de vin şi o discuție la ambasadă, în Berlinul de Est. Deja în august 1956 refuzase această invitație: „Nu o să vin niciodată, după ce Bucur Teodor, fost lector la Universitatea Humboldt a fost arestat în Berlinul de Est şi trimis în România". La care Turcu a ripostat că Bucur a plecat de bunăvoie în România ca să scape de o pedeapsă cu închisoarea în R.D.G.. Angajații ambasadei nu ar şicana pe nimeni[65].

În mai multe note ale Securității din anii 1958 şi 1959 este menționat rolul pe care l-a jucat Helene Michel: „Ne-a ajutat în atragerea legionarului Eftimie" [66]. Cum a

---

[61] *Ibidem*, vol. 1, ff. 98-99, 103-105, 113, 128-129.

[62] *Ibidem*, vol. 1, ff. 161-162. BStU, MfS, AIM 4902/60 (Dosarul referitor la I.M. „Edgar").

[63] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1007, vol. 1, ff. 113, 128-129.

[64] Consemnare retrospectivă a lui Vergiliu Eftimie (ca în nota 18).

[65] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1007, vol. 1, ff. 113, 128-129.

[66] *Ibidem*, ff. 218, 246; vol. 2, f. 66; răpirea s-a desfăşurat sub numele de cod „Werg".

pregătit şi realizat Securitatea răpirea, cum l-a interogat pe Eftimie şi cum, mai târziu, l-a mai încolţit o vreme în Berlinul de Vest, toate acestea nu sunt documentate în dosarele Securităţii cercetate până acum, ci doar, într-o oarecare măsură, în dosarele Stasi şi detaliat în însemnările lui Eftimie.

Câteva săptămâni mai târziu, centrala Securităţii a venit cu aprecierea că acţiunea de răpire trebuie considerată „greşită". De aceea, la 21 decembrie 1956, adjunctul şefului spionajului extern, Nicolae Doicaru, a comunicat telegrafic rezidenţei din Berlinul de Est să întrerupă imediat legăturile cu Helene Michel şi Vergiliu Eftimie şi să arhiveze dosarul „Gerda"[67]. În scris, în „Hotărâre de închiderea dosarul individual şi predarea lui în păstrare la arhivă" din 24 decembrie 1956 şi în notele ulterioare i se certifică agentei Helene Michel că „munceşte cu bună voinţă pentru noi", dar posibilităţile ei pentru serviciile secrete sunt „reduse". În afară de aceasta, ea a început să-şi utilizeze contactele cu Securitatea pentru interese materiale proprii. Ea constituie un balast[68]. E posibil că Securitatea s-a separat de „Gerda" şi pentru a o proteja după acţiunea „eşuată" împotriva lui Eftimie. În diverse note sunt subliniate însă doar informaţiile furnizate de ea şi posibilităţile ei ca fiind extrem de slabe.

Rezidenţa din Berlinul de Est a ignorat totuşi indicaţiile de la Bucureşti şi a folosit-o şi în continuare pe Helene Michel ca sursă. Grupul operativ al Securităţii a considerat importante mai ales bunele ei relaţii cu Gheorghe Drăghincescu, preşedintele „Coloniei Române", şi astfel „Gerda" a furnizat şi după 1956 rapoarte despre emigranţii români din Berlinul de Vest. În 1956-57 şi MSS a recrutat cel puţin patru colaboratori neoficiali în „Colonia Română"[69]. Când Drăghincescu se mută la München în vara lui 1957, Helene Michel păstrează legătura cu el. În ansamblu, Direcţia de spionaj extern din Bucureşti rămâne însă nemulţumită: „Gerda", se apreciază retrospectiv într-o notă din iunie 1958, nu a furnizat în ultima vreme nicio informaţie importantă din colonia română sau din asociaţiile germanilor originari din România aflate la Berlin şi nu a dezvăluit nicio activitate ilegală a acestor grupuri. Posibilitatea ca aceste grupuri să nici nu fi întreprins vreo activitate ilegală nu a fost luată în consideraţie[70]. Deoarece „Gerda", ca informatoare, nu a putut să realizeze rezultatele dorite, Securitatea a decis să o utilizeze ca momeală la acţiunile de răpire: „Ţinându-se cont de faptul că «Gerda» nu are posibilităţi informative, s-a hotărât folosirea acesteia pe linia atragerii unor elemente ce fac obiectul muncii noastre, în scopul ca organele noastre să poată acţiona asupra lor"[71].

7. Viena, ianuarie 1958: „Gerda" şi răpirea lui Traian Puiu

La cumpăna anilor 1957-58 Helene Michel îşi vizitează familia din România. Nicolae Doicaru consimţise în mod expres ca ea să primească viza de intrare şi să i se

[67] *Ibidem*, ff. 242-243.
[68] *Ibidem*, ff. 143, 218.
[69] În afară de „Edgar", menţionat mai sus (nota 62), aceştia au fost colaboratorii neoficiali „Gogu" (BStU, MfS, AIM 1519/58), „Viktor" (BStU, MfS, AIM 2596/60) şi „Peter" (BStU, MfS, AIM 512/63).
[70] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1007, vol. 1, f. 246.
[71] *Ibidem*, vol. 1, f. 246.

permită să aducă cadouri pentru alte două familii[72]. În ianuarie 1958 ea revine la Berlin, călătorind prin Ungaria şi Austria. La Viena se opreşte pentru câteva zile, după cum dovedeşte mai târziu şi paşaportul ei. Pentru că în timpul şederii în România ea nu s-a limitat la vizitarea familiei, ci a şi primit de la Securitate o nouă misiune pe care trebuia să o îndeplinească în capitala austriacă.

De această dată, victima era unul dintre cei mai proeminenţi legionari, Traian Puiu. În ianuarie 1941, Puiu luase parte la rebeliunea legionarilor împotriva dictatorului militar Ion Antonescu şi, după înfrângerea acesteia, s-a refugiat în Germania. După ce, la 23 august 1944, România a rupt alianţa cu Germania şi Ion Antonescu a fost înlăturat, naţional-socialiştii din Viena au alcătuit un guvern în exil, condus de liderul legionarilor, Horia Sima. Traian Puiu, la Viena, a susţinut acest guvern. După război, a devenit secretar general al Mişcării Legionare şi în cele din urmă s-a stabilit pe termen lung la Viena[73]. Acolo şi-a câştigat existenţa ca agent imobiliar.

Când Helene Michel a sosit la Viena în ianuarie 1958, s-a instalat într-o locuinţă, imediat după aceea a luat legătura cu Puiu şi i-a spus că e în căutarea unei noi locuinţe. Ea i-a propus să vină acasă la ea ca să discute detaliile. Când Puiu a sosit la ea, acolo îl aşteptau mai mulţi colaboratori ai Securităţii. Aceştia l-au imobilizat, i-au dat un somnifer şi l-au dus în România, unde un tribunal l-a condamnat la muncă silnică pe viaţă. În 1964 a fost eliberat din închisoare în urma unei vaste amnistii. Imediat după această acţiune din ianuarie 1958, Helene Michel şi-a lichidat locuinţa vieneză şi s-a întors în Berlinul de Vest[74]. După cum reiese din documente, pentru această acţiune Securitatea i-a acordat suma de 4.000 de mărci vestice (care reprezenta atunci zece salarii lunare medii) şi a considerat că ea a dat dovadă de „cinste, ataşament şi curaj” [75].

8. München - Berlin, august 1958: „Gerda” şi răpirea lui Oliviu Beldeanu

Curând după aceea atenţia Securităţii s-a îndreptat asupra emigrantului român Oliviu Beldeanu. Acesta nu avea nimic de-a face cu legionarii, dar în februarie 1955, împreună cu alţi patru emigranţi, luase cu asalt legaţia română din Berna pentru a protesta împotriva regimului comunist. În timpul atacului au împuşcat un angajat al legaţiei. Un tribunal elveţian l-a condamnat pe Beldeanu la închisoare. După eliberare, s-a stabilit la München. Planul Securităţii era să îl răpească acolo şi să-l ducă în România.

Între timp, Helene Michel era dirijată direct de centrala Securităţii din Bucureşti, de unde colonelul Aurel Moiş ţinea legătura cu ea. Între martie şi iulie 1958 ei s-au întâlnit de patru ori, iar „Gerdei” i-a fost distribuit un nou rol. Misiunea ei consta în „atragerea lui Oliviu Beldeanu [şi a] celorlalţi membri din banda teroristului Beldeanu”[76]. Pe atunci, ea l-a convins pe fratele ei Alfred Bohlinth – care se înrolase

---

[72] *Ibidem*, vol. 1, f. 206.

[73] Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestaţi, torturaţi, întemniţaţi, ucişi. Dicţionar*, vol. 8: Dicţionar P-Q, Bucureşti, Editura Maşina de scris, 2006, pp. 480-481. Pe internet la: http://www.procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/ioanitoiu/dictionar_pq/docs/dictionar_p_475-491.pdf (situaţie la 1.12.2010).

[74] Olaru, Herbstritt, *Stasi şi Securitatea*, pp. 47-49.

[75] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1007, vol. 2, f. 67.

[76] *Ibidem*, vol. 1, ff. 234-241, 244-246, 249-250.

deja în 1941 în Waffen-SS[77], iar în 1956 emigrase din Austria în Suedia – să se stabilească la München. În cel mai scurt timp, ea l-a pus în legătură cu Securitatea, care l-a recrutat în mai 1958 cu numele de cod „Gerhard" său „Gherhard". În acel moment, Securitatea ştia că Alfred Bohlinth fusese încadrat la Sicherheitsdienst (SD), serviciu subordonat lui Heinrich Himmler, Reichsführer-SS. SD, serviciul de informaţii al Germaniei, a funcţionat după 1933 ca poliţie politică, atât pe teritoriul Germaniei, cât şi în ţările ocupate. În 1943 Bohlinth a lucrat ca paznic la biroul lui Ernst Kaltenbrunner, şeful SD, iar mai târziu la Gestapo în Berlin. În 1944 a fost transferat în Italia, la „postul de comandă Vest" („Grenzbefehlsstelle West"). Conform propriilor declaraţii, acolo a lucrat în fişiere în care erau înregistraţi şi luptători italieni din rezistenţă[78]. Cu toate acestea, în mai 1958, în „Raport asupra recrutării lui «Gherhard»", maiorul de Securitate Vasile Turcu l-a evaluat pe Bohlinth drept „un element cinstit şi sincer faţă de noi, relatând în mod deschis"[79]. Acest raport lasă chiar impresia că Securitatea considera mai degrabă drept avantajoase cunoştinţele lui Bohlinth privind spionajul şi serviciile secrete naţional-socialiste. În ce priveşte motivarea lui Bohlinth, Turcu mai notează că e „pe cale de convingere" să fie recrutat de Securitate.

După ce „Gerhard" s-a mutat la München în primăvara lui 1958, „Gerda" l-a sprijinit să deschidă acolo o cantină şi o măcelărie. Şi „Gerda" şi-a dat concursul în noua întreprindere a fratelui ei. Securitatea l-a sprijinit la început cu 2.000 de dolari americani. Ioan Chirilă, unul din cei cinci emigranţi ai grupului Beldeanu, a găsit o slujbă la cantina lui „Gerhard"[80]. Prin „Gerda" şi „Gerhard", se scrie mai târziu într-un raport, „centrala a fost în măsură să cunoască o parte din activitatea duşmănoasă a acestui grup, putându-se organiza acţiunea de arestare a lui Oliviu Beledeanu"[81]. Chiar dacă „Gerda" nu a cunoscut detaliile operaţiunii pe care Securitatea urma să o realizeze, ei i-a revenit totuşi un rol important la ea[82].

În cele din urmă, la 31 august 1958, Oliviu Beldeanu a fost ademenit să vină în Berlinul de Vest, pentru a primi o slujbă bine plătită. Chiar în aceeaşi zi agentul „George" l-a dus cu maşina dincolo de graniţa dintre sectoare, în Berlinul de Est. În cazul lui „George" este vorba de un grec originar din România şi stabilit în Berlinul

[77] În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, majoritatea germanilor din România au luptat mai întâi în armata română, dar din 1943 în Waffen-SS. Numai puţini germani originari din România au fost în Waffen-SS încă înainte de 1943; vezi Johann Böhm, *Die Gleichschaltung der Deutschen Volksgruppe in Rumänien und das ‚Dritte Reich' 1941-1944*, Frankfurt am Main, Peter Lang Verlag, 2003, pp. 279-340; Paul Milata, *Zwischen Hitler, Stalin und Antonescu. Rumäniendeutsche in der Waffen-SS*. 2., durchgesehene Auflage, Köln u.a., 2009.

[78] Informaţiile biografice urmăresc o biografie a lui Bohlinth scrisă de mână în limba germană (cel mai probabil o autobiografie), nedatată, din dosarul său de Securitate, cca aprilie 1958, în: ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1871, vol. 1, ff. 2-3; traducerea în limba română din 18.4.1958 în: *ibidem*, ff. 4-5.

[79] *Ibidem*, ff. 6-11.

[80] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1007, vol. 2, ff. 64, 68.

[81] *Ibidem*, f. 68. În dosarul „Gerda", pentru perioada primăverii şi verii 1958, există mai multe rapoarte despre Beldeanu, detalii ale răpirii şi redarea unei conversaţii cu Beldeanu: ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1007, vol. 1, ff. 234-241, 249-250, 253-264, 275-280.

[82] *Ibidem*, f. 255.

occidental, cu numele de Gheorghe Kehaioglu, care locuia în Berlinul de Vest şi lucra pentru Securitate în calitate de colaborator neoficial[83]. În Berlinul de Est, chiar în spatele graniţei dintre sectoare, îl aşteptau deja la pândă colaboratorii MSS, care primiseră informaţii pertinente de la grupul operativ al Securităţii. După un scurt schimb de focuri, l-au reţinut pe Beldeanu şi l-au predat Securităţii. În noiembrie 1959 Tribunalul Militar al Regiunii a II-a Militare l-a condamnat la moarte, iar la 18 februarie 1960 a fost executat la închisoarea Jilava[84].

Între timp, „Gerda" s-a aflat din nou la Berlin, unde, la 10 septembrie 1958, s-a întâlnit cu Nicolae Doicaru: „S-a prezentat la întâlnire tov. colonel Doicaru Nicolae, care a instruit-o asupra felului cum să-şi continue mai departe activitatea în vederea îndeplinirii sarcinilor ce le are. Cu această ocazie «Gerda» a dat un raport informativ asupra stării de spirit în rândul fugarilor din München cu ocazia arestării lui Beldeanu precum şi a măsurilor ce le întreprind pentru căutarea acestuia"[85].

La sfârşitul lui septembrie 1958, „Gerda" a fost chemată la raport în România. Drept pretext, Securitatea a întocmit o telegramă din care reieşea că mama ei din Transilvania era grav bolnavă.

9. „Gerda" în ghearele contraspionajului american

În anii '50, în Berlinul de Vest au avut loc numeroase răpiri de persoane executate de serviciile secrete comuniste. Numărul răpirilor, în fază de tentativă sau îndeplinite, este estimat la şase-şapte sute, dintre care aproximativ jumătate din tentative au avut succes. Multe dintre victimele răpirilor au fost condamnate în Est la pedepse cu închisoarea, câteva au primit pedeapsa cu moartea şi au fost executate[86]. De aceea, încă în septembrie 1949, autorităţile municipale („Magistrat") şi consiliul municipal („Stadtverordnetenversammlung") din Berlinul de Vest au adoptat o lege potrivit căreia răpirea de persoane din Berlinul de Vest era pasibilă de pedeapsă. Doi ani mai târziu, camera deputaţilor („Abgeordnetenhaus") din Berlinul de Vest a înăsprit această lege. Persoana care furniza unui serviciu secret estic informaţii despre un om pricinuind astfel răpirea acestuia era pasibilă cu o pedeapsă de până la zece ani de închisoare[87]. Nici pe departe nu era cunoscută fiecare răpire. Dar cea a lui Oliviu Beldeanu a ajuns pe

---

[83] Olaru, *Cei cinci care au speriat Estul*, p. 109.

[84] Olaru, Herbstritt, *Stasi şi Securitatea*, pp. 49-54. În detaliu, precum şi cu referire la „Gerda" şi „Gherhard"[!], vezi Olaru, *Cei cinci care au speriat Estul*, pp. 108-111, 114, 130-131, 146, 257, 266-267.

[85] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1007, vol. 1, f. 255.

[86] Karl Wilhelm Fricke, Gerhard Ehlert, *Entführungsaktionen der DDR-Staatssicherheit und die Folgen für die Betroffenen*, în: Materialien der Enquete-Kommission „Überwindung der Folgen der SED-Diktatur im Prozess der deutschen Einheit" (13. Wahlperiode des Deutschen Bundestages) edit. Deutscher Bundestag, Baden-Baden, 1999, vol. VIII/2, pp. 1169-1208, mai ales, 1180-1181.

[87] Legea privitoare la răpirea de persoane în sectoarele vestice ale Berlinului, în: *Verordnungsblatt für Groß-Berlin*, 5. Jahrgang, Teil I, nr. 62 vom 20.9.1949, p. 331. Legea pentru protejarea libertăţii personale, în: *Gesetz- und Verordnungsblatt für Berlin*, 7. Jahrgang, nr. 33 vom 26.6.1951, pp. 1-2. Îi mulţumesc colegului Roland Wiedmann, care mi-a indicat aceste legi.

prima pagină în presa vestică[88]. Şi CIC („Counter Intelligence Corps"), serviciul american de contraspionaj s-a ocupat cu cazul Beldeanu. În vreme ce Helene Michel se afla în România în toamna lui 1958, la CIC bănuielile s-au concentrat împotriva ei. După cum a presupus mai târziu Securitatea, un redactor din Bavaria la „Stindardul", publicaţie a exilului românesc, atrăsese atenţia americanilor asupra acestei piste. În cele din urmă, americanii au trecut la atac şi, după întoarcerea doamnei Michel în Berlinul de Vest la 25 octombrie 1958, au supus-o unui interogatoriu de zece ore. Ce-i drept, ea a negat că lucrează pentru serviciile secrete române, dar contactele ei la ambasada română erau suficient de cunoscute. Americanii au confruntat-o între altele cu cazurile de răpire Eftimie şi Beldeanu. Deoarece nu cunoştea planurile exacte de răpire, nu a putut să le spună multe americanilor. Ea a motivat frecventele ei călătorii în România, care erau neobişnuite pentru emigranţi, printr-o legendă asupra căreia se pusese de acord cu Securitatea: are o legătură intimă cu Ion Dumbravă, consulul român de atunci, şi de aceea el i-a acordat tot sprijinul.

Americanii nu s-au lăsat impresionaţi şi au ameninţat-o că va fi arestată imediat. În acelaşi timp, i-au oferit un târg: ea să îi ajute sa îl ademenească pe Ion Dumbravă în Berlinul de Vest. Pentru aceasta, renunţau să o reţină imediat.

„Gerda" a acceptat, dar chiar în ziua următoare a relatat întâmplarea camarazilor români. Aceştia au hotărât ca ea să intre în joc. O zi mai târziu, ea a vorbit din nou cu colaboratorul serviciului secret american din Berlinul de Vest, cu care s-a întâlnit de mai multe ori şi în săptămânile ulterioare. La 29 octombrie 1958, într-un raport de 17 pagini, ea a descris Securităţii toate detaliile chestionărilor la care au supus-o americanii[89].

Colaboratorul CIC a rămas neîncrezător faţă de Helene Michel şi i-a cerut din nou să facă dovada loialităţii faţă de CIC. A insistat mai ales să îi vadă paşaportul, pentru a-i putea reconstitui călătoriile. Helene Michel a ezitat, iar centrala a fost cuprinsă de nelinişte. Deoarece în paşaportul ei era trecută şi intrarea în Austria, venind din România şi Ungaria. Şi anume tocmai în perioada când Traian Puiu a fost răpit de Securitate în Austria.

Aşadar, acum era vorba de ştergerea urmelor. Securitatea a încercat să falsifice un paşaport pentru Helene Michel, care să nu mai conţină compromiţătoarea ştampilă austriacă. Dar falsificatorii de paşapoarte ai Securităţii au eşuat, deoarece în acea vreme nu dispuneau de hârtia utilizată pentru paşapoartele vest-germane. Potrivit documentelor Securităţii, această problemă a fost remarcată abia după ce paşaportul falsificat fusese confecţionat[90]. Între timp, americanii îşi intensificau presiunile ca să vadă paşaportul lui Helene Michel.

---

[88] O privire de ansamblu asupra ştirilor din presă referitoare la răpirea lui Beldeanu, în: Stejărel Olaru, *op. cit.*, pp. 259-264. Vezi şi ştirile publicate la 2.9.1958 în ziarele vest-berlineze „*BZ*": „Feuergefecht in Ostberlin. Roter Geheimdienst verhaftet Exil-Rumänen" şi „*Kurier*": „Verhaftung nach Schusswechsel", care se găsesc la BStU, MfS, AP 5638/70, f. 44.

[89] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1007, vol. 1, ff. 302-310, 314-316, 354-360; vol. 2, ff. 69-74.

[90] *Ibidem*, vol. 2, f. 69.

Pentru a dezamorsa situația, pe la sfârşitul lui ianuarie 1959, centrala a convocat-o pe Helene Michel în România. A servit ca pretext reala îmbolnăvire a mamei ei din Transilvania. Familia a urmat-o curând după aceea.

În cadrul centralei au fost elaborate două variante privind posibilitatea de reacție la situația creată:

Varianta 1 prevedea ca „Gerda" să se întoarcă împreună cu familia ei în Berlinul de Vest. Acolo să îi relateze colaboratorului de la CIC că în România li s-au furat paşapoartele. Şi că eforturile ei de a-l contacta pe Ion Dumbravă au dat greş. Această din urmă afirmație era chiar plauzibilă, deoarece în aceea perioadă Dumbravă se afla la Cairo, ceea ce americanii ştiau.

Varianta 2 punea în prim-plan siguranța agentei. Potrivit acesteia, Helene Michel trebuia să fie scoasă din Vest şi, cu ajutorul MSS, să se stabilească în R.D.G. Din perspectiva Securității, această fază implica mai multe riscuri: Agenta era pierdută pentru activitatea în favoarea serviciilor secrete; bănuielile față de ea se vor intensifica şi, în consecință, şi fratele ei din München va fi expus unor suspiciuni sporite. Şi nu ar fi exclus ca, la un moment dat, ea să revină fără acordul Securității în R.F.G. unde locuiau mai mulți membri ai familiei ei[91].

În februarie 1959, în vreme ce Helene Michel se afla în România, în Germania de Vest au devenit tot mai puternice zvonurile că ea şi fratele ei sunt agenți, declanşate, nu în ultimul rând, de nivelul de trai, inexplicabil de ridicat. Astfel că Helene Michel a rămas în continuare în România, până când, în aprilie 1959, ministrul Afacerilor Interne Alexandru Drăghici personal a decis să se pună în aplicare a doua variantă[92].

Aşadar, MSS a intervenit în plan şi, în primăvara lui 1959, s-a străduit să stabilească discret familia în Leipzig, s-a îngrijit de locuință şi loc de muncă şi a pus la punct formalitățile necesare la autorități[93].

După cum a constatat şeful spionajului românesc, general-maior Mihai Gavriliuc, într-un ordin referitor la o misiune a serviciilor secrete, după doar câteva săptămâni, americanii erau deja informați că Helene Michel se află în R.D.G.[94]. Dar o problemă încă şi mai mare a constituit-o stilul ei de viață din Leipzig, care s-a dovedit a nu fi câtuşi de puțin discret. De aceea, MSS a cerut Securității în mod repetat să o retragă pe „Gerda" din Leipzig. Însă a durat încă un an până când, în februarie 1962, ministrul Alexandru Drăghici a fost de acord cu propunerea ca familia să se stabilească în România şi abia câteva luni mai târziu ea a ajuns la destinație, în Braşov[95].

În Berlinul de Vest cazul „Gerda" a rămas actual. În ianuarie 1962, soțul ei, care se afla ocazional în Berlinul de Vest şi în Germania occidentală, a fost somat să se prezinte la poliție, unde a fost chestionat amănunțit în legătură cu suspiciunea de spionaj împotriva soției sale. Între altele, s-a vorbit din nou de cazul Eftimie[96].

---

[91] *Ibidem*, f. 74.
[92] *Ibidem*, ff. 63, 70, 74.
[93] *Ibidem*, ff. 116, 161, 168.
[94] *Ibidem*, f. 155.
[95] *Ibidem*, ff. 276-278. 365-366, 412.
[96] *Ibidem*, ff. 371-379.

În cele din urmă, familia Michel s-a destrămat, se pare din cauza implicării serviciilor secrete. În vreme ce familia ei a revenit la Berlin la mijlocul anilor şaizeci, „Gerda” a rămas în România, s-a căsătorit din nou la mijlocul anilor şaptezeci, a lucrat în hoteluri din Braşov sau din împrejurimi şi a slujit ca informatoare Securităţii din Braşov (Inspectoratul Judeţean Braşov – Securitate). În 1972 a călătorit din nou pentru prima oară în Vest. Folosindu-se de numele ei de fată, şi-a vizitat nestingherită rudele apropiate din Berlinul de Vest[97].

Din documente nu se poate descifra cu absolută certitudine ce a gândit ea despre munca ei pentru serviciile secrete din anii ‘50 şi ce a motivat-o. Există o singură însemnare personală, de la mijlocul anilor şaizeci, în care ea scrie: „în timpul vieţii, am trăit numai pentru alţii şi m-am jertfit ...”[98]. Cu siguranţă, în această frază avem de-a face cu o justificare marcată de cinism şi refulare. Oricum, pentru activităţile sale periculoase, numai în perioada 1956-1958 ea a primit în total peste 10.000 de mărci vestice, plus circa 200 de mărci estice, 530 de şilingi austrieci şi aproape 10.000 de lei. Cu aceste sume erau acoperite şi cheltuielile ei[99]. În perioada aceea, o persoană în câmpul muncii din R.F.G. câştiga circa 420 de mărci brut pe lună. Aşadar, „Gerda” a fost plătită de Securitate aproape ca un angajat cu normă plină. Ofiţerul de Securitate, care a analizat dosarul „Gerda” la 24 decembrie 1956, arătase încă atunci care era motivaţia ei. În ultima vreme, „Gerda” a încercat tot mai mult să exploateze de legăturile cu Securitatea „pentru propriile ei interese materiale”[100].

10. Amintiri imprecise: Ion Mihai Pacepa

Dosarul „Gerda” întocmit de serviciul secret român extern cuprinde trei volume, cu un total de 885 de file şi e prezentat în formă de microfişe. Cel puţin în două locuri apare numele lui Mihai Pacepa. Într-o notă a Direcţiei de spionaj extern a Securităţii (Direcţia I-a, „133”) din 15.11.1962 se informează despre o înştiinţare a MSS despre când va ajunge în România vagonul pentru mutarea „Gerdei”. Alăturat, e notat: „Rezoluţia tov. maior Pacepa Mihai: tov. Bodor şi Sporiş, clarificaţi problema. Puteţi folosi în acest scop şi pe cpt. Scornea Cristian”[101]. Jumătate de an mai târziu, aceeaşi direcţie întocmeşte un „Raport [care] priveşte pe «Gerda»”, în care sunt discutate chestiuni personale ale „Gerda”. Cu „de acord” semnează Doicaru Nicolae şi „locţiitor şef direcţie, Maior Pacepa Mihai”[102].

În iulie 1978, Ion Mihai Pacepa, general locotenent şi adjunct al şefului Departamentului de Informaţii Externe (DIE), cere azil politic în Vest, ducând cu el un enorm bagaj de cunoştinţe despre putere. Cunoştea numeroase operaţiuni ale serviciilor secrete şi, în afară de aceasta, se numărase printre intimii cuplului de dictatori

[97] ACNSAS, fond Reţea, dosar nr. 292 579, vol. 1, ff. 10-11, 13, 15-17, 36-38, 42, 118, 121, 145, 166-167, 186-187.
[98] *Ibidem*, vol. 1, f. 46.
[99] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 1007, vol. 2, f. 9.
[100] *Ibidem*, vol. 1, f. 143.
[101] *Ibidem*, vol. 2, f. 413.
[102] *Ibidem*, vol. 3, ff. 1-2.

Ceauşescu. Cartea sa de dezvăluiri *Red Horizons*[103], apărută în 1987, (publicată în limba română în 1988 cu titlul *Orizonturi Roşii*) a fost primită cu mult interes şi a fost citită în fragmente la radio „Europa liberă”, fiind astfel cunoscută în România. O nouă ediţie a ei a fost publicată în primăvara lui 2010 la editura bucureşteană Humanitas. După revoluţia din 1989, Pacepa a scris în limba română, în 1993, cartea *Moştenirea Kremlinului*, iar în 1999 lucrarea în trei volume intitulată *Cartea Neagră a Securităţii*. El îşi aminteşte şi în interviuri despre anumite acţiuni ale Securităţii sau ale conducerii de partid şi de stat româneşti îndreptate împotriva lumii occidentale.

La 29 martie 2009 „The Sunday Times” din Londra a publicat un articol amplu, pe care mai multe publicaţii româneşti l-au preluat prescurtat[104]. Acolo se descrie cum serviciile secrete comuniste trimeteau în Vest agenţi de sex feminin şi masculin cu misiunea de a ademeni sexual anumite persoane, pentru ca astfel să le implice în acţiunile serviciilor secrete sau să le pregătească răpirea în Est. Acest fapt este destul de cunoscut de mai multă vreme. Ca martor proeminent al epocii este citat Ion Mihai Pacepa care, potrivit „The Sunday Times”, aminteşte şi de o agentă „Gerda”. Prin urmare, în cazul ei era vorba de o membră a minorităţii germane născută în România, care, deşi a fost agentă Stasi, a fost folosită şi de Securitate (DIE). Probabil că Pacepa se referă la aceeaşi „Gerda” care a luat parte la răpirile lui Eftimie, Puiu şi Beldeanu. Invocându-l pe Pacepa, „The Sunday Times” descrie în stil bulevardier cum acesta s-a întâlnit în R.D.G., în septembrie 1959, cu „Gerda” şi cu şeful spionajului extern al MSS, Markus Wolf. „Gerda” trebuia să primească misiunea să se împrietenească cu Gheorghe Mandache, agent DIE care dezertase în R.F.G., să îl seducă şi să facă astfel posibilă răpirea lui în Est. Acţiunea a eşuat însă, deoarece Mandache îşi iubea atât de mult prietena, încât nu a fost receptiv la farmecele „Gerdei”.

E extrem de improbabil că această întâlnire a avut loc în septembrie 1959. Căci ministrul Alexandru Drăghici hotărâse încă în aprilie 1959 ca „Gerdei” să nu i se mai permită să se întoarcă în Vest şi documentele Securităţii cercetate până acum arată că decizia lui Drăghici a fost pusă în practică. Dacă o asemenea întâlnire a avut loc, trebuie să se fi petrecut cu cel puţin un an mai devreme. E imaginabil ca Pacepa să se înşele numai în ce priveşte datarea, ceea ce n-ar fi atât de neobişnuit la ‘50 de ani după evenimente. Dar afirmaţia lui că „Gerda” ar fi fost agentă a MSS este pur şi simplu inexactă. Dubios e şi faptul că o menţionează pe „Gerda” în legătură cu o tentativă de răpire eşuată, dar nu se referă la participarea ei la acţiunile împotriva lui Eftimie, Puiu şi Beldeanu.

---

[103] Ion Mihai Pacepa, *Red Horizons. Chronicles of a communist spy chief*, Washington D.C., Regnery Gateway, 1987. Idem: *Orizonturi Roşii. Memoriile unui şef al spionajului comunist* (traducere din engleză de Radu G. Toader), New York, Editura Ziarului „Universul”, 1988. Noua ediţie în limba română cu titlul *Orizonturi Roşii. Crimele, corupţia şi moştenirea Ceauşeştilor* (traducere de Horia Gănescu şi Aurel Ştefănescu. Revăzută, actualizată şi completată de Ion Mihai Pacepa. Postfaţă de Lucia Hossu Longin), Bucureşti, Humanitas, 2010.

[104] „*The Sunday Times*”, March 29, 2009: The years of loving dangerously. Pe internet la: http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article5981779.ece (situaţie la 1.12. 2010). „*Cotidianul*”, 29 martie 2009: Pacepa: *DIE excela în folosirea sexului în spionaj*. Pe internet la: www.cotidianul.ro/pacepa_die_excela_in_folosirea_sexului_in_spionaj-78400.html (situaţie la 1.12. 2010).

E posibil şi ca Pacepa să facă o legătură între „Gerda" şi un alt incident asemănător şi să-şi amintească eronat succesiunea anumitor întâmplări. Cine îi citeşte critic cărţile este frapat că la el confuziile şi erorile apar mai frecvent. La întrebarea de ce e aşa, nu se poate da aici un răspuns. Următoarele exemple sunt menite să dea un impuls pentru ca amintirile lui Pacepa, ca şi amintirile altor colaboratori ai serviciilor secrete, să fie verificate cu ajutorul altor surse[105]. Numai aşa se poate combate plăsmuirea de legende, care duce cu uşurinţă la o imagine deformată a istoriei şi la o greşită cultură a amintirii.

În cartea sa *Orizonturi Roşii*, Ion Mihai Pacepa însuşi se mândreşte cu memoria sa excelentă şi o explică prin aceea că, pe când era copil, tatăl lui îl punea să înveţe pe de rost în fiecare zi câte o pagină din cartea de telefon. Nicolae Ceauşescu, căruia îi atribuie de asemenea „o memorie de elefant", s-ar fi bizuit tot mai mult pe capacitatea de memorare a lui Pacepa[106]. Câteva pagini mai târziu, cititorul află care a fost semnificaţia operaţiunii „Orizont": La 22 februarie 1972 Ceauşescu personal a preluat organizarea DIE şi a anunţat operaţiunea „Orizont", care avea ca scop manipularea sistematică a Vestului: România trebuia prezentată în Vest ca o ţară care se distanţează de Moscova, pentru ca prin aceasta să se obţină avantaje politice şi economice cât mai mari[107]. Din nou câteva pagini mai departe, Pacepa redă o convorbire între Yasser Arafat şi Nicolae Ceauşescu, care poate fi datată aproximativ la începutul lui 1978. Ceauşescu s-a lăudat cu succesele operaţiunii sale „Orizont" începând cu 1972. Deşi România a rămas aceeaşi ţară comunistă, pe el îl iubeşte acum Vestul: „Doi preşedinţi americani au venit în România de când am început operaţiunea «Orizont». Nici unul nu a venit aici înainte"[108].

Dar, după cum se ştie, preşedintele S.U.A. Richard Nixon a vizitat România încă în 2 şi 3 august 1969. În a doua jumătate a anilor şaptezeci, probabil că şi Ceauşescu, Arafat şi Pacepa îşi puteau încă aduce aminte. Atunci ce semnificaţie are fraza lui Ceauşescu citată mai sus? Aici, unde e vorba de o mărturie centrală a cărţii sale, Pacepa îl citează pe Ceauşescu cu o afirmaţie faptică vădit eronată. Dar în loc să indice contradicţia, Pacepa introduce în cartea lui acest dialog dintre Arafat şi Ceauşescu fără să-l examineze.

În ce priveşte situaţia din Germania, nu numai amintirile lui Pacepa despre „Gerda" sunt îndoielnice. În volumul doi al lucrării sale „Cartea Neagră a Securităţii" el descrie cum, ca rezident, a condus reprezentanţa comercială română din Frankfurt pe Main ca bază de spionaj din mai 1957 şi până la începutul lui 1959[109]. În această perioadă, între alţii, au fost deconspiraţi şi condamnaţi în R.F.G. la pedepse cu închisoarea ofiţerii de Securitate Ştefan Ciuciulin şi Constantin Horobeţ. Pacepa îşi aminteşte că, la puţin timp după condamnare, lui Ciuciulin şi Horobeţ li s-a permis să

---

[105] Vezi şi Ioan Scurtu, *Un falsificator al istoriei: Ion Mihai Pacepa*, în: *Istorie şi civilizaţie*, anul 1, nr. 2, noiembrie 2009, pp. 4-10.

[106] Pacepa, *Orizonturi Roşii* (2010), p. 78.

[107] *Ibidem*, pp. 80-81.

[108] *Ibidem*, p. 94.

[109] Ion Mihai Pacepa, *Cartea Neagră a Securităţii*, Bucureşti, Editura Omega, 1999, vol. 2, pp. 38-54.

plece în România, ceea ce e cu totul posibil, şi că acolo au fost pedepsiţi pentru trădare de ţară, deoarece era posibil să fi făcut mărturisiri în faţa autorităţilor vest-germane şi deci, din perspectivă românească să fi divulgat secrete de stat. Sentinţa împotriva lui Horobeţ lasă impresia că el a făcut doar declaraţii foarte rezervate. Dar nu e neapărat necesar ca sentinţa să comunice integral ceea ce a declarat un agent[110]. Iar din perspectiva Securităţii se poate să fi fost deja prea mult faptul că Horobeţ nu a refuzat cu totul să facă vreo declaraţie. Dar când Pacepa susţine că cei doi agenţi au fost eliberaţi în schimbul episcopului romano-catolic al diecezei Timişoara, Augustin Pacha, aflat în acel moment în arest, şi al altor şase deţinuţi, aceasta e fals, deoarece Pacha deja nu mai trăia de multă vreme. Pacha a fost unul dintre personajele principale într-un proces public stalinist înscenat împotriva „spionilor Vaticanului" şi, la 17 septembrie 1951, a fost condamnat la Bucureşti la optsprezece ani de carceră, pe baza unor acuzații inconsistente. În mai 1954, fiind grav bolnav, a fost eliberat din închisoarea din Sighet, din nordul României, şi a putut să se întoarcă la Timişoara, unde a murit la 4 noiembrie 1954[111]. E posibil ca Pacepa să confunde procesul lui Pacha cu un alt demers de acelaşi tip. Astfel, la 10 ianuarie 1952, Josef Nischbach, membru al capitulului canonic din Timişoara, a fost condamnat la douăzeci de ani de închisoare pentru, cum s-a pretins, spionaj, activitate profascistă şi relaţii cu puteri străine, dar la 31 mai 1959 a plecat cu avionul spre Berlinul de Est, împreună cu alţi patru deţinuţi, şi în cele din urmă a fost transferat în Berlinul de Vest[112].

În volumul întâi al lucrării „Cartea Neagră a Securităţii", Pacepa descrie presupusele dimensiuni pe care le-ar fi atins supravegherea populației est-germane de către serviciile secrete din R.D.G., dând ca exemplu MSS. Între altele, afirmă: „Ca rezultat al acestei supravegheri informative de masă, STASI a deschis dosare de urmărire individuală pentru peste şase milioane de locuitori, ceea ce reprezintă 30% din populaţia ţării." Şi apoi adaugă ca lămurire „[...] majoritatea dosarelor de urmărire individuală conţin zeci de volume şi multe mii de pagini[113]". Pacepa ar fi trebuit să ştie din proprie experienţă că o asemenea intensă supraveghere de masă nu era nicidecum posibilă cu mijloacele umane şi tehnice de atunci. Într-adevăr, în R.D.G., în fişele de persoane ale Stasi au fost cuprinse în decursul a patru decenii aproape şase milioane de persoane, dintre care mult peste un milion de vest-germani sau de străini. Între aceste şase milioane se numără colaboratorii neoficiali, precum şi cei urmăriţi politic, dar şi persoane de care MSS a fost interesat pentru scurtă vreme, fără ca ele să fi fost intens supravegheate sau urmărite. Pacepa a umflat aceste şase milioane de fişe la şase milioane de dosare de urmărire voluminoase. Când Pacepa scrie despre „dosare de urmărire individuală", e clar că are în vedere documentele întocmite de Stasi conform procedurilor pentru dosar de urmărire („Operativer Vorgang") şi control operativ de

---

110 Sentinţa împotriva lui Horobeţ e publicată în *Halbjahresschrift für südosteuropäische Geschichte, Literatur und Politik* 19(2007)2, pp. 104-112.

111 Pacepa, *Cartea Neagră*, vol. 2, p. 51. Despre procesul împotriva lui Pacha şi altora, vezi: William Totok, *Episcopul, Hitler și Securitatea. Procesul stalinist împotriva „spionilor Vaticanului" din România*, Iaşi, Polirom, 2008.

112 William Totok, *Episcopul, Hitler și Securitatea*, p. 104, nota 3.

113 Ion Mihai Pacepa, *Cartea Neagră*, vol. 1, p. 26.

persoană („Operative Personenkontrolle"). La sfârşitul lui 1988, MSS a întocmit exact 2.793 de dosare de urmărire şi 11.261 de controale operative de persoană, deci circa 14.000 de dosare, dintre care un document se putea referi şi la mai multe persoane urmărite sau supravegheate[114]. Aceasta e foarte departe de şase milioane, chiar dacă în decursul a patruzeci de ani numărul lor reprezintă o cantitate considerabilă. Despre oraşul Erfurt, fostă capitală de district din R.D.G., Pacepa menţionează că, din 200.000 de locuitori, „au fost identificate peste 50.000 de persoane care fuseseră recrutate şi folosite de STASI"[115]. În realitate, în întregul district Erfurt, în care în 1988 locuiau circa 1,2 milioane de persoane, MSS a dispus pe atunci de circa 8.500 colaboratori neoficiali (inclusiv aşa-numiţii „colaboratori sociali pentru securitate")[116]. În 1989, în întreaga Germanie de Est, din cei aproape 17 milioane de locuitori, pentru MSS activau circa 185.000 de colaboratori neoficiali[117].

În „Orizonturi Roşii" Pacepa relatează că, în februarie 1972, Nicolae Ceauşescu a decis să permită emigrarea membrilor minorităţilor germană şi evreiască numai cu condiţia ca aceştia să se fi angajat în prealabil ca în viitor, în Germania de Vest, respectiv în Israel, să lucreze pentru Securitate, în cadrul serviciilor secrete. Potrivit lui Pacepa, cei mai mulţi emigranţi n-au mai dat niciun semn de viaţă, dar unii au început într-adevăr să activeze pentru serviciul secret românesc. Aceasta s-a concretizat şi în rapoartele anuale ale Oficiului Federal pentru Protecţia Constituţiei („Bundesamt für Verfassungsschutz"), serviciul vest-german de contraspionaj. În aceste rapoarte se poate citi „că după 1972 cei mai mulţi agenţi infiltraţi în Germania de Vest fuseseră trimişi de România"[118]. După cum arată o privire în aceste rapoarte anuale, pe care Ministerul de Interne le publică în fiecare an, afirmaţia lui Pacepa e pur şi simplu falsă. O singură dată, şi anume cu referire la anul 1981, este menţionată într-un raport al Oficiului pentru Protecţia Constituţiei condamnarea unui agent care a spionat pentru serviciile secrete româneşti. În afară de acesta, în 1969 a fost arestată o persoană, iar în 1989 alte trei, suspectate de spionaj pentru un serviciu secret românesc. La aceştia se mai adaugă cinci angajaţi ai ambasadei române în R.F.G., cărora li se dă numele, care au fost expulzaţi ca agenţi deconspiraţi. Rapoartele Oficiului pentru Protecţia Constituţiei nu conţin alte informaţii statistice privitoare la această temă. Faptul că Securitatea a recrutat ca agenţi în mod preferenţial emigranţi de origine germană constituie un subiect abordat în mod repetat de aceste rapoarte, începând din 1972, legat de indicaţia că şi alte servicii secrete

---

[114] BStU, MfS, Abt. XII, ff. 7-8: Berichtsbogen zum Bestand und zu ausgewählten Bestandsveränderungen registrierter Vorgänge und Akten.

[115] Pacepa, *Cartea Neagră*, vol. 1, p. 28.

[116] BStU, MfS, Abt. XII, f. 5: Berichtsbogen zum Bestand und zu ausgewählten Bestandsveränderungen registrierter Vorgänge und Akten.

[117] Helmut Müller-Enbergs, *Inoffizielle Mitarbeiter des Ministeriums für Staatssicherheit*, vol. 3: Statistiken, Berlin, Links, 2008, p. 216.

[118] Pacepa, *Orizonturi Roşii* (2010), p. 146. (Idem, *Red Horizons*, pp. 76-77). În textul în limba română e vorba de agenţi „trimişi", în cel în limba engleză de „deconspiraţi".

comuniste s-au purtat aşa cu respectivele lor minorități germane, în special în Polonia, Uniunea Sovietică şi Cehoslovacia[119].

Probabil că Pacepa se referă la raportul Oficiului pentru Protecția Constituției pentru anul 1974. Acolo se spune că în acel an peste 1.000 de cetățeni germani s-au căsătorit cu un partener/o parteneră pentru ca acesta/aceasta să poată emigra dintr-o țară comunistă în R.F.G.. Oficiul pentru Protecția Constituției a conchis: „În toate aceste cazuri, serviciile secrete adverse au numeroase puncte de pornire pentru a atrage pe unul dintre parteneri sau pe ambii de partea colaborării cu ele". 400 din cei 1.000 de parteneri de căsătorie veneau din România, constituind astfel grupul cel mai numeros[120]. E posibil ca Pacepa să fi echivalat numărul acestor căsătorii cu numărul de agenți trimişi. Însă cu acest exemplu este indicată numai o potențială poartă de pătrundere a serviciilor secrete estice. În anii şaptezeci au sosit anual în R.F.G. circa 40.000 de emigranți de origine germană, dintre care germanii din Polonia alcătuiau grupul cel mai numeros, iar cei originari din România se situau pe locul al doilea. Pacepa face o afirmație cu totul diferită şi absurdă.

Inexactitățile şi erorile din cărțile şi interviurile lui Pacepa se bazează în unele cazuri pe confuzii de înțeles şi cele mai multe, luate separat, nu sunt agravante. Dar în ansamblu se formează impresia că amintirile lui Pacepa nu prezintă încredere în ce priveşte detaliile şi că prin aceasta se ajunge şi la afirmații cu conținut eronat. Desigur, Pacepa nu e un caz singular în acest mediu; acolo e deosebit de mare ispita ca, pe această cale, propria persoană să fie supradimensionată iar activitatea serviciilor secrete să fie prezentată mai inofensivă decât în realitate sau, alternativ, să fie exagerată, în goană după senzațional. De aceea, cu atât mai importante sunt arhivele general accesibile, cu ajutorul cărora literatura memorialistică poate fi verificată critic.

Există deci suficiente motive pentru a pune la îndoială amintirile lui Pacepa despre „Gerda". Dar acțiunile Securității şi Stasi rămân înspăimântătoare şi dacă sunt prezentate serios. Între timp, incidentele prezentate se situează cu peste jumătate de secol în urmă. Ele au avut însă consecințe dincolo de anii '50, arătând unei întregi generații de emigranți la ce măsuri pot recurge serviciile secrete comuniste chiar şi în Vest. Ele au răspândit teama, care a avut asupra multor persoane un efect paralizant sau le-a făcut să devină cel puțin circumspecte. Chiar şi treizeci de ani mai târziu, mai mult sau mai puțin pe ascuns, Securitatea spiona emigranții în R.F.G., plănuia şi executa atacuri. În acest mod, teama era alimentată din nou, ceea ce, desigur, făcea parte din strategia şi metoda serviciilor secrete.

Traducere: Nadia Badrus

[119] Vezi rapoartele anuale ale Oficiului pentru Protecția Constituției, publicate de Ministerul Federal de Interne („Bundesministerium des Innern"), pentru anii 1969/70, p 45; 1972, p. 124; 1974, p. 117; 1975, p. 120; 1977, p. 135-136; 1981, p. 132; 1989, p. 201.

[120] Bundesministerium des Innern (edit.): betrifft: Verfassungsschutz 1974. Bonn 1975, p. 117.

Matej **MEDVECKÝ**

INTELLIGENCE AND STATE SECURITY FORCES IN SLOVAKIA 1945 – 1948: THE PREDECESSOR OF LATER STATE SECURITY (ŠTÁTNA BEZPEČNOSŤ)[1]

FORȚELE DE INFORMAȚII ŞI SECURITATE ÎN SLOVACIA (1945-1948)
- PREDECESORII SECURITĂȚII STATULUI -

Aparatul de Informații şi Securitate, în Slovacia, în anii 1945-1948, a fost de la bun început sub controlul comuniştilor, fiind completat, în mare parte cu membrii acestui partid. A fost principalul instrument prin care, în scurta perioada a „democrației populare" de după Al Doilea Război Mondial, partidul comunist şi-a putut atinge obiectivul – cucerirea puterii. După acest moment aparatul de securitate a devenit un instrument de represiune şi de control.

Ministerul Securității Naționale, înființat în 1950, a reprezentat o copie fidelă după model sovietic, atât din punct de vedere al structurii, cât şi al atribuțiilor sale. Evoluția acestui organism de temut este similară cu ceea ce s-a întâmplat în celelalte țări ale blocului sovietic: trecerea treptată de la o instituție de teroare, responsabilă de organizarea proceselor publice din 1950 spre instituția de control şi prevenire din anii '70 şi '80. Securitatea de stat a încetat să existe la scurt timp după „Revoluția de catifea" din Cehoslovacia, la începutul anului 1990.

Etichete: Ministerul Securității Statului, partidul comunist, represiune, control

Keywords: The Ministry of National Security, The Communist Party, repression, control

The restoration of Czechoslovakia, being one of the war objectives of the anti-Hitler coalition, confronted the future representatives of the state with certain key questions. Probably the most important involved the principles that the future republic was to be built and based on. The after-war regime claimed allegiance to the democratic tradition but the reality was quite different. Only six political parties were to be officially allowed in the post-war Czechoslovakia, which would form the so called National Front. Any other political entities were to be created only subject to National´s front approval. The political climate in the country was influenced also by other important factors. The shift towards the Soviet Union was the principal factor influencing the future direction of the country. The entente with the USSR of December 1943 was the first step with others to follow. The adoption of the so-called Košice Government Programme in April 1945, limited to a large extent the possibilities for independent and democratic developments in after-war Czechoslovakia.

The Czechoslovak state changed also in other ways. Among other important changes the decentralisation and recognition of Slovakia´s right for self-government is necessary to mention. Based on the previous historical development Slovakia gained its

[1] This article is based on my monograph Matej Medvecký, *Za červené Slovensko. Štátna bezpečnosť a politické spravodajstvo na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*, Bratislava, 2011. [For the Red Slovakia. State Security and Political Intelligence in Slovakia in years 1945 - 1948].

own "parliament" (Slovak National Council) and governing body (Corps of Commissariats). Czechoslovakia was not a federation although Slovakia had a great deal of self-government – an asymmetric model was chosen. While Slovakia had national council and commissariats, western part of the republic was ruled by the central government.

Since 1945, Communist Party representatives took very thoughtful steps and focused on gaining control over key positions in certain spheres of the state administration. Among others, one of their objectives was to control the police, in particular its intelligence service and state security forces. This was the final goal – however, the situation in Czech part of the republic and Slovakia was due to the asymmetric model quite different. At the beginning Slovak communists were able to advance further and used more radical rhetoric that their Czech colleagues. Slovak communists were immediately successful in gaining most important positions in intelligence and state security apparatus.[2] One of the communist leaders, Viliam Široký, even claimed that the communists will be willing to make compromises everywhere but not in the security apparatus. However, the approach changed after elections from May 1946. These elections were crucial for further development of Czechoslovakia – while in western part of the republic Communists won the election (approximately 40 % of all votes, slightly over 31% of all votes of citizens of Czechoslovakia), in Slovakia communists were defeated (Democratic Party gained over 60 % of all votes, communists approximately 30%). The bitter defeat of Slovak communists changed their attitude towards unification of the republic and they began to strongly support the shift of competences from Bratislava to Prague.

The fact that representatives of the Communist Party left no chances open in Slovakia is also proved by the fact that they had already secured the position of Commissioner for Internal Affairs during the Slovak National Uprising that broke out at the end of August 1944; Gustáv Husák was nominated. Within the Internal Affairs Commission, the IIIrd (security) unit was established which was in charge of intelligence (secret service) and state security related issues within the territory controlled by the members of the resistance. The unit was led by Jozef Lietavec, a young radical communist. Nevertheless, there is little information about this unit. Its most visible activity was the spontaneous and often groundless arrests of people considered to be German or politically unreliable.[3] The Commissioner´s Office was abolished together

[2] It needs to be exlpained that in this period intelligence and state security tasks differed greatly. They were separated in the structure, intelligence officers were meant mostly to gather information and they were not to make arrests. State security tasks were mostly dealing with retribution and suppressing illegal groups, performed arrests, house searches etc.. Unification of these units under the "umbrella" of State Security (under Ministry of Interior) actually happened in 1947. In this year Act No. 149/1947 Col. (on National Security) was adopted. There were many discussions about the role of new intelligence service that was under strong influence of communists and misused by them. The parties in National Front were not able to find a solution and at the end minister of interior, communist Václav Nosek, subjected the intelligence apparatus to his ministry. This decision in a great deal formed the future State Security.

[3] Robert Letz, *Slovensko v rokoch 1945 – 1948. Na ceste ku komunistickej totalite*. Bratislava 1994, pp. 108 – 109.

with its IIIrd unit after the National Uprising was defeated in October 1944. It was re-established within the territory of the new restored Czechoslovakia. When the World War II (WWII) was about to end, the city of Košice became the seat of that time of the Czechoslovak and Slovak authorities, since it had already been liberated on 19th January 1945. Until 7th February 1945, there were specialised units and departments of the Slovak National Council that also fulfilled tasks of state administration, among others, the Unit for Internal Affairs. By 4th February, a "Department for Democratic State Security" was established within that Department, and the next day a decision was taken to organise the security forces forthwith.[4] Representatives of the Democratic Party and the Slovak Communist Party reached a compromise agreement regarding the future shape of the security forces. On 23rd February 1945, the Board of the Slovak National Council adopted its Resolution N° 6 in which it dissolved the current gendarmerie and police corps and Resolution N° 7 establishing a new police corps – the National Security. The dissolution of old security units and interviews with their members who wished to join the newly established police forces called the National Security was of substantial importance. To explain these steps, explanations were used that the security forces had failed during the war and when the Slovak Republic (and the Protectorate of Bohemia and Moravia) existed. This solution and approach were in particular enforced by the Moscow leadership of the Czechoslovak Communist Party (KSČ). E. g. in May 1944, communist leader Klement Gottwald announced that new security forces were to be established in the after-war Czechoslovak Republic.[5] However, representatives of the Slovak and Czechoslovak Communist Party did not yet manage to enforce the Soviet-inspired militia police model and thus control it fully. Democratic Party representatives thwarted that emphasising that the Gendarmerie had taken part in the Slovak National Uprising, and arguing about the limited experience and lack of qualification of militia members, as well as their eccentricities. Finally, the National Security crystallised as some sort of hybrid. Despite that, Slovak communists managed to control the specialised state security forces and intelligence apparatus within the Commission for Internal Affairs.

Appointing Gustáv Husák, the deputy chairman of the Slovak Communist Party, as Commissioner for Internal Affairs at the end of February 1945 was the key moment for the future development of the secret service and security police forces. Husák managed to translate the Communist Party ideas to the National Security. Assisted by Rudolf Viktorín (a former member of Social Democracy who joined the Communist Party duriig the Uprising), he staffed the newly formed intelligence and security police corps solely with members or sympathisers of the Slovak Communist Party.[6] Viktorín was appointed commander of the 2nd Unit of the National Security Headquarters, which dealt with state security issues. Communist Party member Matej

[4] Pešek Jan, *Štátnobezpečnostné štruktúry na Slovensku – od oslobodenia (1945) k štátnemu prevratu (1948)* in Václav Štefanský (ed.), *Záverečná fáza 2. svetovej vojny a oslobodenie Slovenska. Zborník príspevkov a materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 25. – 26. apríla 1995*, Bratislava, 1996, p. 196.

[5] Jozef Jablonický, *Slovensko na prelome,* Bratislava, 1965, p. 336.

[6] Security Forces Archive (Czech Republic), fund ZV, ZV-113, Interrogation of Rudolf Viktorín, 30.04.1952.

Bel was appointed Viktorín´s deputy, and he immediately introduced communist party political organisation in the office. Unfortunately Bel had no experience in police work and , he was soon replaced by former Gendarmerie member Viktor Sedmík.[7] For several months, the IIIrd unit of the Internal Affairs Commission and 2nd unit of the National Security Headquarters with its regional branches operated simultaneously. Moreover, both offices were tasked with intelligence and state security issues. This was only a temporary situation until clarified and settled. Going back to this period of time is more than difficult owing to very few documents being available, and also because of frequent personnel exchanges and the conduct of these police forces that can hardly be called "official"; e.g. new staff were hired based on personal acquaintance without any proper approval or even notification of supervising bodies.

The 2nd unit of the National Security Headquarters was in charge of state security and the political intelligence.[8] In the regions, there were 2nd (regional or district) units of the National Security reporting to the HQ, tasked with state security-related issues, and also dealing with retribution cases and cleansing of public life. Political intelligence activities were originally carried out by the special Intelligence section within the National Security District Headquarters in Bratislava 1, and later, from early July 1945, its tasks were taken over by the intelligence section within the 2nd unit of the National Security HQ.[9] Staff working in the newly established 2nd department of the National Security HQ performed and controlled intelligence in the whole of Slovakia, including intelligence related to the protection of important offices and enterprises. They also monitored radio broadcasting.

The dissolution of the 2nd unit of the National Security HQ and the establishment of the Headquarters of Political Intelligence as of 1st November 1945 was a key organisational change; it took over the structure of its successor split into state security and intelligence section, as well the regional offices network (Defence Security Division), including their competences and staff, in general. This organisational metamorphosis lasted for only one month, until the VIth unit was established within the Commission for Internal Affairs on 1st December 1945, again, led by Rudolf Viktorín. The unit had two sections that were further split according to the issues these dealt with. The Ist section (state security agenda) was further divided into five departments; Department I/1 monitored the political situation, its staff prepared situation reports (intelligence reports), monitored the activities of political parties, associations, churches, cooperation with National Committees, and also illegal movements, distribution of pamphlets, etc. Department I/2 was in charge of the public judiciary and cleansing of public life and related matters; Department I/3 was in charge of the registration and censorship of printed materials; Department I/4 dealt with issues of minorities and foreigners; and Department I/5 supervised the economy and industry (naturally, from

---

[7] *Ibidem*, fund H, H-536/14, Interrogation of Viktor Sedmík, 10.01.1952.

[8] National Security Headquarters was divided into 5 departments: 1. department (personal), 2. (security and intelligence), 3. (education), 4. (economy) and 5. (judiciary). Security Forces Archive (Czech Republic), fund S/2, box No. 292, National Security Headquarters, Corps order No. 1, 02.05.1945.

[9] Security Forces Archive (Czech Republic), fund S/2, box No. 292, Intelligence Section at the 2nd Department of the National Security Headquarters - establishment, 26.06.1945.

the state security point of view). The IInd section - secret service – was split into four departments. Department II/1 dealt with defence-related intelligence, and Department II/2 –intelligence service, with espionage. Here it has to be noted that offensive intelligence from Bratislava mainly targeted Austria and Hungary, and to a limited extent also Poland and of course Slovak exile groups. Staff working for Department II/3 were in charge of building and registering, in particular, the network of confidants and agents; and Department II/4 was in charge of technical and research tasks for the purposes of the secret service and state security forces (reproduction of documents, taking photographs, production of secret ink for letters, ultraviolet photography, comparing handwriting and letters written by various typewriters, preparing expert opinions, etc.). Besides, they produced falsified testaments, signatures, securities, banknotes or any other falsified ID cards for their needs. They also tested forgeries and imitations, and were in charge of ballistic testing and similar activities.[10] The VIth unit of the Internal Affairs Commission had 427 employees in total (including regional offices and district security departments where there were145 people; 158 people worked for the I[st] Department and 124 for the IInd Department). In 1945, almost 52% of all employees working for the VIth unit of the Internal Affairs Commission were Communist Party members. Another 43.5% had no political membership and only 4.5% were members of the Democratic Party. However, these figures are only relative and certain cautiousness needs to be applied, as, for example, Jozef Ilčík - head of the I[st] Section within the VIth Unit of the Internal Affairs Commission, as well his deputy Teodor Baláž, were listed as non-party members. No doubt, they were too political, being key supporters of communist politics in the security machinery in Slovakia. The method applied in hiring new security machinery staff allowed members or sympathisers of the Communist Party to infiltrate its structures. The dominance of Communist Party members in the VIth Unit of the Internal Affairs Commission and their factual and voluntary subordination to the Slovak Communist Party administration are highly visible, at that time. Leaders of the Slovak Communist Party used its influence in these forces of power in particular by consulting and counselling the security forces staff. In particular, they applied this method in solving cases that could have political impact. On the other hand, security staff often took their own initiative. Officers working with the VIth Unit of the Internal Affairs Commission met Slovak Communist Party politicians regularly, also having social contacts with them and in certain cases, closer personal relationships can also be found.

We have only very fragmental and incomplete information about contacts between intelligence and security officers in Slovakia and their Soviet counterparts. Nevertheless, we know that pro-communist oriented staff of the VIth Unit of the Internal Affairs Commission regarded their colleagues from the USSR intelligence service highly and maintained lively contacts with them. A similar approach was taken with colleagues from Yugoslavia. Many officers from the VIth Unit of the Internal Affairs Commission attended specialised intelligence workshops in the USSR, and thus, the continuation of these contacts can also be assumed after 1945. Besides, we are

[10] Slovak National Archive, fund Commissariat of Interior, Intelligence Unit, box No. 3, No. 2987/III-II/2-1945 29.11.1945.

certain that Slovak security machinery staff cooperated with the Soviets through their Bratislava Consulate, and, moreover, there were also contacts and collaboration with units in the Soviet Occupation Zone in Austria, in Vienna in particular.

Soon after the end of WWII, the security forces in Slovakia were relatively independent. Despite a certain subordination to the central Ministry of the Interior in Prague, the Commissioner´s Office was assigned broad competences, which reflected historical developments, and the fact that both the Slovak National Council (SNR) and the Board of Commissioners were assigned competences allowing them to apply their own visions in shaping the state administration (police, as well). This situation is underlined also by the fact that the National Security Forces were established by an order adopted by the Slovak National Council, whereas in the Czech Republic, there was no legal provision supporting their existence until 1947, when the already mentioned National Security Act was adopted. The subordination of the intelligence-security unit of the Internal Affairs Commission was much more a political (via the Slovak Communist Party) rather than a state administration link. However, there were strong centralising trends present in the Interior Ministry that culminated shortly after the elections held in 1946. The success of democrats in the elections resulted in the Communist Party representatives fearing the loss of their influence in the VIth Unit of the Internal Affairs Commission. While the 1st Prague agreement on splitting competences between Czechoslovak (state) and Slovak (local) authorities and bodies in the summer of 1945 stipulated that only intelligence acting abroad was the state one, and the others were supposed to coordinate their activities, the 3rd Prague agreement critically limited the Internal Affairs Commission´s competences, including those of its VIth Unit. Communists in the security service also contributed to this step themselves, as they were not sure whether they would be able to keep their posts in the Internal Affairs Commission, and were very actively convincing the new Commissioner – Mikuláš Ferjenčík – about the need for higher subordination to the Ministry of the Interior. It is important to know that even the election results were not enough to bring greater changes in the Commissariat of Interior. While in Czechoslovak context communists due to the election victory were able to keep the Ministry of Interior, in Slovakia situation was more complicated. Democrats requested the Commissariat of Interior for themselves and communists were strictly against. Since both parties had to make a coalition the negotiations were very long and only strong pressure from the central government made both sides of the conflict to accept a compromise – Dr. Mikuláš Ferjenčík was appointed as the Commissar of Interior. Ferjenčík was considered as compromise for he was not member of any party (he should act as apolitical expert) but the time showed that he was a better choice for communists – he was a weak commissar who did not want to make any personal changes in the intelligence and state security apparatus in Slovakia and thus it stayed in hands of communists. Moreover, already on 5th September 1946, Mikuláš Ferjenčík, the Commissioner for Internal Affairs signed an agreement with the Ministry of the Interior according to which the structure of the Commissioner´s Office should, to the

extent possible, mirror the structure of the Ministry.[11] Moreover, the start of close cooperation between these two offices was ordered. Accordingly, the Ministry of the Interior developed a plan for substantial subordination and adjustment of the Internal Affairs Commission VIth Unit to the model applied in the Czech Republic. Tight centralisation of state security forces and the intelligence service was to start, firstly through official visits of the representatives of the Ministry of the Interior (Bedřich Pokorný, Kamil Pixa and others) tasked to instruct their colleagues, and also, by preparing a new organisational structure that would rebuild the Internal Affairs Commission VIth Unit to the model used in the Czech part of the republic and Moravia (Regional Security Department and Regional state security agency).[12] At the end it did not happen but since 1st November 1946, the VIth Unit of the Internal Affairs Commission changed to the Unit Z. The Ministry of the Interior reserved control of the intelligence service and the Commission was only supposed to be in charge of its operation – thus, no independent activity by the Commissioner Ferjenčík was to be achieved. On 2nd December 1946, the VIIth Unit was established within the Ministry of the Interior in Prague, with the so-called Slovak Department (VII-SL).[13] The unit was led by Bedřich Pokorný, who was also tasked to supervise Slovak colleagues and report about the situation in Slovakia. Therefore, early in December 1946, he travelled to Bratislava to personally examine the situation there, meet the staff, etc. The reports he prepared about many security staff in Slovakia, were very critical. Further organisational changes were due on 1st January 1947, when the Z Unit was renamed to the VIIth Unit of the Internal Affairs Commission. According to the directives, its tasks, and also those of its subordinated departments, were, among others, to secure the state against internal attacks on its independence, unity, sovereignty, integrity and system of people´s democracy, and to combat similar subversive efforts and political attacks made or directed from abroad, fighting against industrial espionage, acquiring intelligence for information, administrative and research purposes. The unit was split into three basic organisational groups: group of intelligence service, state security group, and auxiliary departments.

The VIIth Unit of the Internal Affairs Commission had its head and deputy. The Secret service group (named Z-A) split into four departments: intelligence related to internal political affairs, intelligence related to foreign spies and provocateurs, economy-related intelligence, and foreign affairs. Intelligence related to internal political affairs (Z-XIV) had a Department of political parties (Democratic Party, Slovak Communist Party, Party of Freedom[14], and Social-Democratic Party), and a Department of illegal movements that also dealt with religious and Jewish issues. Intelligence related to foreign spies and provocateurs (Z-I) collected information and prepared reports to be used as a base for protection against espionage and subversive

---

[11] Robert Letz, *Slovensko v rokoch 1945 – 1948. Na ceste ku komunistickej totalite*, Bratislava, 1994, p. 117.

[12] Security Forces Archive (Czech Republic), fund 310, 310-29-1, Minutes from the visit of Ministry of Interior delegation, Unit Z in Slovakia on 7. – 9. October 1946.

[13], Pavel Žáček, *V – 101. Agent, ze kterého se dalo žít,* in Matej Medvecký (ed.), *Posledné a prvé slobodné (?) voľby na Slovensku 1946*, 1990, Bratislava, 2006, pp. 103 – 104.

[14] "Strana Slobody" in Slovak.

efforts. It focused in particular on these objects of interest: Hungarians, Germans (Austrians) and other nations, the intelligence service of Vatican, Western countries as such, the Balkans, and border protection and protection of its own forces. Economy related intelligence (Z-III) collected information and prepared reports related to protection of the interests of the national economy (heavy and light industries, energy, transport, agriculture, internal and foreign trade, small traders and business, banks and insurance companies, farming, taxes, fees and charges, inventions, gold and others). Finally, the Z-B Department (foreign intelligence) dealt with Hungary, Austria, the North, South-East Europe, foreign resistance and registration of agents. Also, coding was carried out there for the secret service. A proposal of October 1946 has been preserved, regarding the restructuring of this unit. There were supposed to be five smaller units established: Investigation group (with three sub-groups -1- Hungary, Romania, the Balkans; 2 - Poland and the North; and 3 - Austria, Germany and the West), Research group (sorting and analyzing reports, preparing situation reports, contacts with embassies, etc.), Foreign group (monitoring foreign resistance and its connections with the home country, Slovaks living abroad), Records of agents, and last but not least Administrative Group. The state security group (Z-C) was split to three departments. Z-XX (state security administration management) dealt with the management of state security forces in Slovakia, collecting and concentrating reports on state security, investigating cases of special importance, cooperating on request with other offices on issues related to state security, preparing documents for searches, as well visits of our representatives abroad and those of foreign guests visiting the country. The foreign and passport department (Z-VII) dealt with the relocation of Germans and exchange of inhabitants with Hungary, repatriation, registration of foreigners, granting stay permits and passports related issues. And finally, there was the people´s judiciary system department (Z-IV) that dealt with surveillance for courts in Czechoslovakia (cleansing of public life, activities of people´s courts and activities of the National Security Forces in cleansing public life), as well as tracking people abroad for courts (registration of people requested to be extradited; war criminals were followed and requested to be extradited separately). The legal department was separate (Z-XI). The head (or deputy) of the VIIth Unit of the Internal Affairs Commission also led the Organisational department (ZD) split into organisational (Z-IX), HR (Z-XXV) and Disciplinary (Z-XXVII) divisions, and the Technical division (Z-E) that comprised Connection (Z-V), Material (Z-XIII), and Research and Photographic (Z-XXIII) divisions. The Auxiliary department dealt with office agenda (Z-XII), records (Z-XVI) and Archive (Z-XXIV). This structure was supplemented by a Press department (Z-VII), a Financial department (Z-XXVI) and a Research and training department (Z-XIX).[15] The year 1947 was a turning point regarding the official agenda, as well. In 1945, the new security machinery "inherited" the archive and registration files of the Headquarters of State Security (existed in Slovakia in 1940-1945), including files and records of the Security HQ Office within the Police Directorate in Bratislava and Košice, and also Prešov (1923 to 1938/1939). The archive and records (general and

[15] Security Forces Archive (Czech Republic), fund 310, 310-20-13, Directions on the service of political intelligence - issuing. no. 25-VII-Š/1947, 01.01.01947.

also intelligence) were taken over by the 2nd Unit of the National Security Headquarters. New staff had no experience of police administration and were trained by their colleagues who had worked with the security forces before the year 1945. Therefore, the new office, be it the 2nd Unit of the National Security Headquarters or later, the VIth and VIIth Units of the Internal Affairs Commission, continued to use the old records and files, where new records were added. Only in 1947 was a decision taken to introduce new records, and thus new files began to be created.

However, very soon preparatory works to establish the IIIrd Unit of the Internal Affairs Commission that represent a further level of centralisation started. The meeting of Václav Nosek, Minister of the Interior, Mikuláš Ferjenčík, the Commissioner and Jindřich Veselý, the future Director State Security, held on 3rd January 1948 at the Ministry of the Interior was an important milestone in this whole process. Those named above agreed to establish one Security Unit to be labelled IIIrd, which was proposed to be led by Anton Rašla, former prosecutor of the National Court, who briefly headed the intelligence unit within the Military Headquarters of the Ministry of National Defence, and thus had certain experience with intelligence related tasks. This would also solve the vacancy for the head of the unit who was required to have legal background. Acting head Rudolf Viktorín did not have the required education and was supposed to become Rašla´s deputy.[16] Nevertheless, this part of the deal was not fulfilled and Viktorín kept his position. These changes came after the communist coup (February 1948) in March 1948.

It is necessary to say some word on the work with secret collaborators in this period. Confidants have always been an important element and work tool for both the police and the intelligence service. The existence and quality of a network of agents was considered to be a key precondition for the successful operation of the State Security. In 1945-1948, there were two categories of its collaborators –agents and confidants. Also, a third, temporary status may be mentioned, i.e. when the prospective collaborator was checked and verified. The key difference was that while agents reported in consideration of payments, confidants acted based on their convictions. In 1945 and 1946, in Slovakia secret collaborators were registered in the same way as in the past; a list only was prepared, without any special files. Their reports were filed and after a file was closed, everything was put ad acta. A change came only after the VIth unit of the Internal Affairs Commission issued its Decree N°6886/46 of 1st December 1946, which unfortunately, had not been preserved and therefore, it is not quite clear what changes it introduced. However, we have directives regarding collaborators issued by leaders of the VIIth Unit of the Ministry of the Interior in 1947, valid also for Slovakia, once recruited, each collaborator should be checked for at least six up to 12 months, and should be called an informer by then. A collaborator, once checked and verified, was to be called a confidant (in cases of ideological motives for cooperation) or an agent (financial motivation). Central registration of confidants and agents, cheaters and provocateurs was maintained with the VIIth Unit of the Internal Affairs

[16] Security Forces Archive (Czech Republic), fund 310, 310-20-4, Minutes from the consultation between minister of interior, commissioner of interior and counsellor Veselý that took place in morning January 3rd 1948 in Ministry of Interior.

Committee, including those not longer collaborating. The distinction between agents and confidants applied also according to directives issued in 1948, although these also defined one new element – a safe house, i.e. a place where "the control body" was meeting the confidant, and oral or written reports were given.

Now I would like to add several words regarding the "hot autumn" in Slovakia and the role of security apparatus played in it. In all countries of the future Soviet block communists used a very similar way to seize power –accused their opponents to have contacts with illegal groups and that they intent to change the actual political regime. Communists successfully used this scheme in Poland (against Stanisław Mikołajczyk) as well as in Hungary (Ferenc Nagy), Romania (Iulius Maniu) or Bulgaria (Nikolai Petkov). Hungarian, Romanian and Bulgarian example were more similar to the case of Slovakia as our country was during Second World War German ally. In fact nearly the same principles were used – connect political opponents with post war emigration, label them as fascist, prepare fake evidence (usually forced testimonies), arrest and ask for "necessary" changes in government. This political "clean out" of course means enforcing the will of representatives of communist party. Similar scheme was prepared also in the western part of Czechoslovakia but at the end it was not necessary for successful coup d'etat. But in Slovakia, where communists suffered defeat in 1946 elections, it was necessary to push Democratic Party out of its positions by non-democratic means.

It is useful to remind that at the end of the war approximately 5000 people left the then Slovak republic. Part of these people were representatives of the state (president, ministers etc.), members of Hlinka´s Guards (paramilitary organisation of ruling Hlinka´s Slovak Peoples Party), people responsible for cooperation with Germany, supporting German war effort, anti-Jewish measures etc. Others were their family members or just people afraid of future, Red Army, communists or had other reasons for leaving Slovakia. Many representatives of the state were extradited by western allies to be trialed for collaboration with Germany, several large groups returned on their free will but majority of them stayed and were allowed to stay usually in Germany, Austria or Italy. Some members of this emigration wave began with active work (propaganda, intelligence) against Czechoslovakia. Most active were 3 groups: first was around former Slovak ambassador to the Holy See Karol Sidor, second grouped around former foreign and interior minister Dr. Ferdinand Ďurčanský and third was lead by former head if the Intelligence department at the Hlinka´s Youth (only allowed organisation for youth in Slovakia during 1939 – 1945) Dr. Ladislav Jankovič. Several individuals from this emigration wave even started to cooperate with western intelligence services.

State security authorities, as stated before under strong influence of the communist party, considered exposing of illegal groups as one of their major objectives. First illegal groups were revealed at the end of the year 1945. Several members of these groups had real contacts with people in abroad (from 1945 emigration wave). From this time on state security officers started not only to reveal such groups but also to construct and provoke them. In years 1945 and 1946 the main effort of communist in security apparatus was focused mainly on fighting a "fascist underground" and "white guerrillas" in Slovakia. After the lost elections in 1946 Slovak part of the state security

authorities began to constantly watch over the Democratic Party. Also starting from autumn 1946 police officers from Commissariat of Interior in Bratislava changed their attitude – their main goal now was to find or create a connection between Democrats and the "fascist underground" (which did not really exist). Probably the first attempt to "connect" a high-ranking functionary of Democratic Party to an illegal group was realized at the end of the year 1946 when a small group around Juraj Racík was revealed and arrested. Racík was responsible for spreading protest flyers and few times met with chauffeur of Miloš Bugár, the general secretary of the Democratic Party. This attempt to compromise Bugár was however not successful. But the turbulent year 1947 brought a radical change. Representatives of Slovak Communist Party and officers from the VII. Department provoked and constructed the so called treasonous conspiracy in Slovakia. It needs to be stressed that a key role in instructing the police played the then Head of the Corps of Commissariats (already mentioned later Czechoslovak president and head of the Communist Party of Czechoslovakia) Dr. Gustáv Husák.

The "Slovak treasonous conspiracy" was being constructed by VIIth Department of the Commissariat of Interior from 3 main groups that in fact had not much in common. First frames of the conspiracy were "prepared" in summer 1947, the realisation, arresting, construction and misuse of whole case for political purposes by the representatives of communist party was done in autumn and winter 1947. The attack began on September 14th, 1947. First group was arrested in Žilina, Banská Štiavnica and Nové Zámky. In this group there was only one minor functionary (regional secretary) of Democratic Party and he had only a minor role in the group. But there were people with connections to war-time regime in Slovakia and this whole case was a good preparation (also in the field of propaganda) for events and revelations that followed only several days later. During several following days the pressure of state security authorities on Democratic Party increased with two more accusations. Democratic Party was "charged" for committing treason. Two general secretaries of this party, the above mentioned Miloš Bugár and his colleague Ján Kempný, were accused for providing help to representatives and couriers of 1945-emigration via courier Rudolf Komandera, who was arrested in the middle of August 1947. His false testimonies written during the police investigation were used as key-evidence against Bugár and Kempný and Democratic Party itself. At the same time another sensational revelation was done. Otto Obuch, a clerk at the office of Czechoslovak vice-premier Ján Ursíny (also vice chair of the Democratic Party) was arrested for creating an illegal organisation and contacts with one of the most active figures of the 1945-emigration – Ferdinand Ďurčanský. Although these accusations were partially true (Obuch was really in touch with Ďurčanský, but Ursíny did not know about it), communists used the case of this low-ranking clerk to compromise Ursíny who was under strong political pressure forced to resign. Unfortunately even the apolitical Commissar Ferjenčík believed that the threat of treason is real and supported the work of state security by his speeches in both Slovak National Council and Czechoslovak parliament.[17]

---

[17] My analyses of the "treasonous conspiracy" or "Slovak conspiracy" is published in my already quoted book: monograph Matej Medvecký, *Za červené Slovensko. Štátna bezpečnosť a politické spravodajstvo na Slovensku v rokoch* 1945 – 1948, Bratislava, 2011, pp. 209 – 271.

The 2 weeks of strong communist assault against Democratic Party had a devastating effect on the party itself. With vice-premier forced to resign, 2 general secretaries and 1 Member of Parliament arrested and being constantly accused for supporting efforts to dissolute Czechoslovakia the party had to make political offsets. For example despite the 1946 election results Democratic Party lost its majority in the Corps of Commissariats. The party started to lose internal stability as well.

Important was also the national aspect. In their efforts to discredit Democratic Party Slovak communists often argued by pointing on the democrats as separatists trying to dissolute Czechoslovakia and thus trying to gain the support of other Czech parties. They were partially successful – other political parties did not support Democratic Party during the campaign in autumn 1947. Only slowly the representatives of national socialists and People´s Party started to realise that communists used the national question not to fight for the integrity of Czechoslovakia but to discredit their political opponents.

Only when the requests of communists became too insolent other National Front coalition parties started to took side of Democrats and helped to solve the "autumn crises" that quaked the political scene in Slovakia (but also in whole Czechoslovakia) during September and October 1947. These events are now considered as a general rehearsal for the communist coup in February 1948.

However, it needs to be stated that in all cases the evidence collected by police against politicians from Democratic Party was far from sufficient. Since the judicial apparatus was not in hands of communists trials against Ursíny, Bugár, Kempný or others were not running as the communists hoped. In fact the trial against Bugár and Kempný seemed to go "wrong" – state security constructions were supported mostly by testimonies of Komandera which both politicians strictly refused. Commissariat of Justice was not under the influence of the Communist Party of Slovakia and thus the judicial authorities did not accept all "proofs" collected by the police. All trials had to wait for a "better" situation – it had to finish after the communist coup.

In February 1948 when communists started political crises on the Czechoslovak level. The minister of Interior Václav Nosek (representing Communist Party of Czechoslovakia) removed several high-ranking police officers from Prague. The government, despite protests of all communist members, passed a resolution forcing him to take this order back. Nosek refused to obey the will of majority in government and representatives of National socialists, Democrats and People´s Party on February 20th, 1948 resigned. They hoped that social democrats would support them so that majority of government members would resign what would mean fall of the whole government and premature elections. However, representatives of social democrats did not act and thus allowed communists to force their will and call in new government members that were willing to support communists. After several days (February 25th, 1948) president Dr. Edvard Beneš accepted the new government members and that in fact started a 40-years long communist era in Czechoslovakia.[18]

[18] Probably best analysis of the communist coup in Czechoslovakia is in the book of Czech historian Karel Kaplan, *Pět capitol o únoru,* Brno, 1997.

The communist coup d'état in February 1948 is one of the key events in the political history of Czechoslovakia after 1945. In Slovakia, the most important force able to oppose the communists – the Democratic Party – weakened very much after their "plot" was uncovered, and was shaken even more after the next hot autumn of 1947; the putsch was quite smooth, there. Slovak Communist Party leaders, at the request of Klement Gottwald, asked the Board of Commissioners to resign, and G. Husák, the Board Chairman informed the Democratic Party Commissioners on a letter 21st February 1948 that the resignation of Democratic Party representatives in the Government was also interpreted as the resignation of its representatives on the Board of Commissioners. Officers of state security and intelligence unit of Commissariat of Interior also took part in the smooth take-over of power. Head of VIIth Unit Rudolf Viktorín was in hospital at the time. Viktor Sedmík and his deputy Teodor Baláž who also led the department dealing with intelligence related to internal affairs (Z-XIV), were able to effectively organise tasks within the National Security Forces that were important from the Communist Party point of view. They selected and ordered to isolate or arreste those members of the Board who were considered unreliable by the communists. In addition, Sedmík ordered that uniformed police corps members be subordinated to the state security forces. They occupied key buildings (e.g. a Post Office) and soon, searched the Democratic Party Secretariat, and its premises. Staff from the VIIth Unit of the Internal Affairs Commission also participated in the work of the so called "action committees" that were in charge of the take-over of offices and enterprises by communists. After the successful putsch, they also took part in the so called "cleansing", i.e. firing or even arresting those who were considered unreliable by the Communist Party. It is interesting that whereas there was almost no problem with establishing action committees in many offices, in the VIIth Unit of the Internal Affairs Commission it went from bad to worse owing to poor personal relations. Key in this internal fight were Teodor Baláž and Matej Bel groups. The clash of views commenced with efforts to "sack" the wife-to-be of Baláž, who was then working in the office. Mutual allegations of criminal activities and fights resulted in the writing of anonymous as well signed reports with denunciations delivered to the Slovak Communist Party Central Committee, in February and early March 1948. The situation calmed down temporarily once the party leaders stepped in.[19]

To summarize all above mentioned information it is necessary to say that the security and intelligence apparatus in Slovakia in years 1945 – 1948 had a quite independent position from the Czechoslovak one. It was from the very beginning under the control of communists and was staffed mostly members of this party. State security authorities were during the short period of "people´s democracy" regime that was established in Czechoslovakia after the Second World War one of the key tools that helped the communist party to achieve its goal – seizing the power. After the Coup the role of State Security changed – it became a tool of repression and control. The

---

[19] Relevant documents on this matter are stored in: Security Forces Archive (Czech Republic), personal file of Teodor Baláž; Slovak National Archive, fund Central committee of the Communist party of Slovakia, Commission of Party Supervision of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia, box No. 15.

development of this fearsome organisation is similar to other countries of former Soviet block – from a terror spreading institution, responsible for construction of public monster processes in 1950s to institution of control and prevention in the normalisation period in 1970s and 1980. The State Security ceased to exist shortly after the Velvet revolution in Czechoslovakia, at the beginning of year 1990.

However, a completely new structure of state security and intelligence forces in the Ministry of Interior were to come again very soon – in 1949 a unitary model of centralized State Security with its regional headquarters was established and the centralisation was finished after establishment of National Security Ministry in 1950. The Ministry of National Security and its structure meant an unexceptional following of the Soviet model.

But most of the leading state security officers that were in high position during this first era had not found much luck in during the communist regime. Most of them were arrested at the beginning of year 1951 and at the end sentenced for "bourgeois nationalism" and "zionism".

Nicolae **IONIȚĂ**

POLITICA DE CADRE ÎN SECURITATE (1956 – 1968). RECRUTAREA ŞI PREGĂTIREA OFIȚERILOR

Serviciul nu le impune necesitatea de a fi oameni instruiți, de cultură vastă și vederi largi, și ei nu sunt așa. Serviciul nu le impune necesitatea de a gândi logic – și ei nu sunt așa. Serviciul le impune doar să îndeplinească exact directivele și să fie nesimțitori față de suferințe – așa ceva ei pot să facă, așa pot să fie. Noi, cei care am trecut prin mâinile lor, simțim că ne sufocă tagma lor, complet lipsită de orice reprezentări general umane.
Al. Soljenițîn – *Arhipelagul Gulag* [1]

SECURITATE'S STAFF POLICY (1956-1968)
RECRUITMENT AND TRAINIG OF OFFICERS

After the establishment of the Securitate in 1948, the key issue was recruiting a staff that had to be loyal to the communist regime and able to carry out the repressive measures. After the consolidation of the new political power, emphasis was put on finding the best methods that could lead to an improvement of criteria for training and selection of those officers who proved capable to perform an informative activity.

The text focuses on the methods of recruitment of Securitate officers between 1956 and 1968, as well as on their training from a professional and cultural point of view.

These are relevant issues to the extent that we want to understand the professional performances and the general behaviour of Securitate officers.

Etichete: Securitate, politica de cadre, recrutare, pregătire
Keywords: Securitate, staff policy, recruitment, training

Congresul al XX-lea al P.C.U.S. din 1956, condamnarea abuzurilor comise împotriva unor membri de partid de către organele NKVD şi schimbările produse la nivelul echipei aflate la conducerea Partidului Comunist al Uniunii Sovietice după moartea lui Stalin au avut un puternic impact asupra regimurilor comuniste din ţările Europei Centrale şi de Est. Perioada ulterioară citirii „raportului secret" al lui Nikita Hruşciov a fost marcată de puternice frământări la nivelul conducerii partidelor comuniste din această regiune, care au culminat cu înlocuirea liderilor comunişti din Polonia și Ungaria şi cu revolta anticomunistă din această din urmă țară.

În aceste condiții, era firesc ca tensiunile înregistrate de-a lungul perioadei respective la nivelul conducerii partidelor comuniste din Europa de Est să aibă o puternică influență și asupra echilibrului de putere stabilit între membrii Biroului Politic al C.C. al P.M.R. În România, în perioada ulterioară lui 25 februarie 1956, când

[1] Al. Soljenițîn, *Arhipelagul Gulag*, vol. I, Bucureşti, Ed. Univers, 2008, p. 124. După cum se poate bănui, autorul se referă aici la ofițerii N.K.V.D.

„raportul secret" a fost citit în fața delegaților P.C.U.S. și ai celorlalte partide comuniste străine, asistăm la renașterea luptelor pentru putere între membrii echipei aflate la conducerea Partidului Muncitoresc Român, marcându-se astfel întreruperea perioadei îndelungate de acalmie, ce a urmat înlăturării grupului Ana Pauker – Vasile Luca – Teohari Georgescu, din 1952. La originea noului conflict s-a aflat, de data aceasta, dorința a doi membri ai Biroului Politic – Iosif Chișinevschi și Miron Constantinescu – de a se proceda la o „reală" destalinizare, prin îndepărtarea de la conducerea partidului a celor vinovați pentru abuzurile comise de organele române de represiune și pentru manifestările care țineau de așa-zisul „cult al personalității", condamnat de Hrușciov, ce ar fi fost înregistrate și în cadrul P.M.R. Acest atac fățiș la conducerea de până atunci a partidului, în frunte cu Gheorghe Gheorghiu-Dej, s-a produs cu prilejul ședințelor Biroului Politic din zilele de 3, 4, 6 și 12 aprilie 1956, în cadrul cărora s-a discutat modalitatea prin care urmau să fie informați membrii P.M.R. asupra concluziilor Congresului al XX-lea al P.C.U.S.

În cadrul dezbaterilor din cadrul Biroului Politic amintite mai sus, în afară de atacurile lui Miron Constantinescu și I. Chișinevschi la adresa politicii promovate de Gheorghiu-Dej, a cărui înlocuire din postul de prim-secretar al C.C. al P.M.R. o doreau, a avut loc și condamnarea de către aproape toți membrii Biroului a activității organelor de Securitate și a metodelor folosite de Alexandru Drăghici în politica de cadre de la nivelul M.A.I. Astfel, unii vorbitori l-au acuzat pe ministrul Afacerilor Interne de faptul că, de când ar fi „îmbrăcat uniforma, parcă a dezbrăcat spiritul de partid" (Alexandru Moghioroș)[2] și că ar fi privit „aparatul de Securitate ca o proprietate a sa" (Chivu Stoica)[3]. Cele mai dure acuzații la adresa lui Al. Drăghici au venit însă din partea lui Nicolae Ceaușescu și s-au referit, în special, la politica de cadre promovată de cel dintâi la nivelul M.A.I., care, în opinia viitorului secretar general al P.C.R., ar fi stat la originea multora dintre deficiențele înregistrate în activitatea informativă a organelor române de represiune:

„Tov. Drăghici nu muncește cu cadrele; el desconsideră oamenii.[…] Din aparatul de Securitate sunt scoși, sub pretextul incapacității, un însemnat număr de membri de partid. Numai în 1954, au fost scoși vreo 900 membri de partid. Dacă toți aceștia sunt incapabili, ne întrebăm cum au fost ei recrutați și cine răspunde de aceasta? […].

Cu cine s-a înconjurat tov. Drăghici la Ministerul Afacerilor Interne? Cu elemente slabe și nepotrivite, ca Adi [Ady Ladislau], Iani [Nicolae] și Tănase [Evghenie]. De 3 ani, cel puțin, Ministerul Afacerilor Interne nu are un colectiv de conducere închegat. Acesta este rezultatul poziției lui Drăghici față de cadre. Îi place să se înconjoare cu oameni lingușitori, îndrumează (sic!) slab munca direcțiilor"[4].

Afirmațiile lui N. Ceaușescu referitoare la politica de cadre din Securitate au fost întărite la aceeași ședință și de un alt membru al Biroului Politic, Chivu Stoica, care

---

[2] ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 32/1956, f. 55: *Rezumat al ședinței Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din zilele de 3, 4, 6 și 12 aprilie 1956*.

[3] *Ibidem*, f. 64.

[4] *Ibidem*, f. 47.

declara că „tov. Drăghici şi-a ales oameni prieteni cu el, nepricepuţi în munca de Securitate”[5].

Ulterior şedinţei amintite, Gheorghe Gheorghiu-Dej a reuşit să dejoace tentativa celor doi contestatari ai săi de a-l înlocui de la conducerea P.M.R., bazându-se pe slaba lor susţinere în rândul partidului şi pe schimbarea de atitudine a Moscovei în urma evenimentelor din Ungaria, astfel încât M. Constantinescu şi I. Chişinevschi au fost îndepărtaţi din Biroul Politic şi Comitetul Central în urma Plenarei C.C. din iunie – iulie 1957.

Cu toate acestea, problemele sesizate cu ocazia dezbaterilor din Biroul Politic în privinţa activităţii organelor de Securitate au rămas de actualitate, toţi conducătorii P.M.R. punându-se de acord în privinţa faptului că era necesară o reformă radicală atât a structurii organelor române de represiune – eventual prin înfiinţarea unui Departament al Securităţii Statului, care să poată fi mai bine controlat de către organele de partid – cât şi a politicii de cadre promovate în sistem. În acest scop, în 1956, a fost creată o Comisie de partid cu sarcina de a analiza activitatea organelor M.A.I. şi de a propune măsuri de reorganizare a acestora. În urma activităţii structurii mai sus amintite, au avut loc disponibilizări masive de personal din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, ce au afectat 21 107 ofiţeri, subofiţeri şi angajaţi civili[6], o parte a acestora provenind din aparatul operativ de Securitate – drastic redus pe alocuri, mai ales în cazul unor direcţii regionale[7]. Măsura de reducere a numărului de angajaţi nu a vizat toate compartimentele Securităţii, în cazul unora – de exemplu, Direcţia a II-a Contraspionaj şi Serviciul „B” Contrainformaţii Radio – producându-se chiar o suplimentare a numărului de posturi alocat, dar ea era menită, de fapt, să ducă la o epurare a aparatului de represiune de persoanele a căror activitate era considerată nesatisfăcătoare, după cum recunoşteau, în mod deschis, şi iniţiatorii acestei restructurări:

„Considerăm că, prin reducerile de personal efectuate la organele de Securitate, munca va fi mai organizată, deoarece şefii vor avea mai multă posibilitate (sic!) de a controla şi îndruma pe subalterni. O parte din personalul care va fi scos sunt elemente necorespunzătoare, care, prin comportarea lor, aduc prejudicii muncii operative.

---

[5] *Ibidem,* f. 64.

[6] Florica Dobre (coord.), *Securitatea. Structuri – cadre, obiective şi metode*, vol. I (1948 – 1967), *Studiu introductiv* de Florian Banu, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 2006, p. XVII. Cifra de mai sus cu privire la disponibilizarea de personal din cadrul M.A.I. este cea menţionată în HCM nr. 1361 din 11 iulie 1956 „privind unele măsuri organizatorice luate la nivelul M.A.I.”. Numărul cadrelor propuse spre disponibilizare de către Comisia de partid amintită mai sus era sensibil mai mare.

[7] ANIC, fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, dosar nr. 53/1956, ff. 34 – 35: *Referat cu privire la măsurile propuse pentru îmbunătăţirea activităţii organelor Ministerului Afacerilor Interne*, din 18 mai 1956. Dintre direcţiile regionale de Securitate afectate masiv cu această ocazie se remarcau Regionala M.A.I. Ploieşti – 120 ofiţeri trecuţi în rezervă şi D.R.M.A.I. Craiova – 173 de ofiţeri, iar în cazul unităţilor centrale, cea mai afectată pare să fi fost Direcţia a V-a, din al cărei Aparat Exterior au fost disponibilizaţi peste 200 de ofiţeri. Pentru o situaţie exactă a restructurărilor aparatului central şi regional de Securitate din 1956, mai ales în privinţa numărului şi numelor celor afectaţi de această măsură – vezi ACNSAS, fond DMRU a M.A.I., inventar nr. 7363/1956, dosarele nr. 53 şi 54, *passim.*

Ținându-se cont de necesitățile muncii operative, în unele compartimente, efectivele au fost mărite”[8].

Simplele măsuri de reducere a numărului de angajaţi ai Securităţii nu erau însă suficiente pentru a pune capăt nemulţumirilor manifestate la nivelul conducerii P.M.R. faţă de activitatea organelor de represiune. Din această cauză, în martie 1957 a fost constituit un nou colectiv, format din mai mulţi membri ai Biroului Politic, între care N. Ceauşescu, Emil Bodnăraş, Al. Drăghici etc. şi condus de Chivu Stoica, care avea rolul „să studieze problema” creării unui Departament al Securităţii Statului[9] şi să facă propuneri de „tovarăşi cu pregătire corespunzătoare din cadrele M.A.I., de la M.F.A. şi dintre alte cadre superioare, care ar putea fi promovate în conducerea M.A.I.”[10]. La scurtă vreme de la constituirea acestui colectiv, în iulie 1957, a fost organizat un control al Secției Administrative a C.C. al P.M.R. privind „munca de cadre în M.A.I.”, ocazie cu care s-a constatat existenţa unor grave deficienţe în ceea ce priveşte componenţa social-politică şi pregătirea profesională şi culturală a personalului încadrat în Ministerul Afacerilor Interne, mai ales a celui care făcea parte din aparatul de Securitate[11]. Consecinţele acestui control au fost drastice pentru cei vizaţi – aproape întreaga conducere a Direcției Cadre a M.A.I. a fost destituită din funcție la propunerea colectivului de control – dar acesta a fost doar începutul unui proces amplu de schimbare a politicii de cadre în Securitate, prin care se va urmări îmbunătățirea atât a compoziției social-politice a personalului angajat, cât şi a performanțelor şi pregătirii profesionale a acestuia.

Prin studiul de față, mi-am propus prezentarea anumitor aspecte ale acestui proces desfăşurat în perioada ce a urmat restructurărilor din 1956, până la constituirea Consiliului Securității Statului, ca structură independentă, şi înființarea inspectoratelor județene de Securitate, în 1968. Pornind de la ilustrarea evoluției din punct de vedere numeric a personalului angajat în cadrul organelor române de represiune în perioada 1956 – 1968, voi încerca, în cele de mai jos, să prezint schimbările produse atât în sistemul de recrutare a cadrelor Securității, cât şi în ceea ce priveşte pregătirea profesională şi culturală a ofiţerilor urmând ca, într-un alt studiu, să analizez şi evoluția situației disciplinare şi a performanțelor profesionale ale angajaților acestei structuri.

---

[8] ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 53/1956, f. 36: *Referat cu privire la măsurile …*

[9] În privința înființării unui Departament al Securității Statului a fost promulgată chiar o Hotărâre a Consiliului de Miniştri, nr. 1361 din 11 iulie 1956, prin care s-a decis înființarea acestuia, prevăzându-se chiar structura acestui nou compartiment din cadrul M.A.I. – vezi Fl. Dobre, *op. cit*, studiu introductiv de Fl. Banu, p. XVII – XVIII. Cu toate acestea, Hotărârea nr. 1361 nu a fost pusă în aplicare în totalitate – o dovadă fiind şi reluarea discuțiilor asupra acestei măsuri în 1957 – iar înființarea unei structuri autonome a Securității în cadrul M.A.I. a fost amânată până în 1967 – pe larg, vezi Florian Banu, *Addenda et corrigenda: Când a fost înființat Departamentul Securității Statului?*, în „Magazin istoric”, nr. 5/2012, pp. 47-52.

[10] ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 10/1957, f. 4: *Protocolul nr. 6 al ședinței Biroului Politic al CC al PMR din 6.03.1957”*.

[11] Vezi idem, dosar nr. 43/1957, ff. 22-29: *Referat privind munca de cadre din M.A.I.*, din 4 iulie 1957, alcătuit de Secția Administrativă a C.C. al P.M.R.

Situații statistice privind evoluția personalului Securității 1956 – 1968

Evoluția din punct de vedere numeric a personalului operativ al Securității în perioada 1956 – 1968 nu a fost foarte spectaculoasă, numărul total al ofițerilor cunoscând variații în bună măsură nesemnificative în anii care au urmat restructurării din 1956. Astfel, la 1 mai 1956, în unitățile centrale și exterioare ale Securității erau angajate 12 865 persoane, dintre care 10 693 ofițeri, 954 sergenți și 1 218 angajați civili[12]. În iulie 1957, când a fost realizat controlul Secției Administrative a C.C. al P.M.R. cu privire la „munca de cadre" din M.A.I., se înregistrează o reducere a numărul ofițerilor din Securitate, care pare să fi coborât la 9 481, 1 476 fiind cadre de conducere, iar 8 005 – lucrători operativi[13]. Trei ani mai târziu, în 1960, a avut loc o nouă restructurare a Ministerului Afacerilor Interne, care a afectat și organele de Securitate, prin desființarea Direcției a VI-a Transporturi și a 191 servicii și secții raionale. În urma măsurilor luate cu această ocazie, din rândul organelor de Securitate a fost concediat un număr de 960 persoane, 440 dintre aceștia fiind angajați civili[14], astfel încât totalul angajaților a ajuns la 18 121 persoane: 9 744 ofițeri, 3 195 subofițeri și 5 182 civili[15].

---

[12]ACNSAS, fond DMRU, inventar 7364, dosar nr. 10/1956, f. 255 – 258, *apud* Florian Banu, *„Un deceniu de împliniri mărețe". Evoluția instituțională a Securității în perioada 1948 – 1958,* Iași, Ed. Tipo Moldova, 2010, p. 131. În referatul alcătuit de comisia de partid ce a propus măsuri de reorganizare și de îmbunătățire a activității organelor M.A.I., din 18 mai 1956, numărul angajaților din unitățile de Securitate este altul, și anume: 13.348 persoane în tot aparatul de Securitate, dintre care 10.993 ofițeri, 1.054 sergenți reangajați și 1.301 angajați civili – vezi ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 53/1956, f. 34: *Referat cu privire la măsurile*…Am considerat că situația prezentată în text este oarecum mai credibilă, având în vedere faptul că autorul lucrării citate a utilizat datele centralizate de Direcția Cadre a M.A.I. din acea vreme, dar nu există, totuși, nici o garanție că acestea ar fi cele corecte. În general, statisticile oferite de organele de cadre ale Securității și P.M.R. din acea vreme trebuie privite cu multă circumspecție, în ciuda aparentei lor exactități, datorită multiplelor erori comise, dar și a fluctuației permanente a numărului de angajați din cadrul unităților M.A.I. În ciuda acestui fapt, așa cum se poate vedea, diferențele între aceste date nu sunt foarte semnificative, astfel încât să afecteze imaginea de ansamblu, putând fi utilizate ca atare, păstrând însă unele rezerve cu privire la exactitatea absolută a lor.

[13] Idem, dosar nr. 43/1957, f. 26: *Referat privind munca de cadre* …, din 4 iulie 1957. În același raport, doar puține pagini mai înainte (vezi *ibidem*, f. 23), numărul total al ofițerilor din Securitate era trecut ca fiind 9.386. Este posibil ca într-o variantă să fi fost cuprinși și ofițerii din cadrul Trupelor M.A.I. de atunci, deși diferența este mult prea mică pentru a-i cuprinde pe toți aceștia din urmă. Am ales a doua variantă datorită faptului că ilustrează proporția cadrelor de conducere față de numărul total de ofițeri.

[14] Idem, dosar nr. 3/1960, f. 7 – 9: *Expunere de motive cu privire la unele măsuri organizatorice ce urmează a fi luate în cadrul Ministerului Afacerilor Interne*, din 9 martie 1960.

[15] *Ibidem*, f. 16: *Hotărâre a Consiliului de Miniștri al R.P.R. cu privire la stabilirea efectivelor Ministerului Afacerilor Interne*. Se poate observa, în măsura în care aceste cifre sunt corecte, o creștere substanțială, față de situația din 1956, a numărului de subofițeri și angajați civili din cadrul aparatului de Securitate, în timp ce numărul ofițerilor operativi rămâne relativ constant. Pe de altă parte, trebuie menționat că la acest număr de angajați nu s-a ajuns, desigur, numai în urma reorganizării aparatului de Securitate din 1960, ci și în urma permanentei fluctuații de personal – angajări, concedieri, transferuri, demisii etc. – ce a avut loc din 1957 până în 1960.

Următorii ani au fost marcaţi de numeroase fluctuaţii de personal, iar cum disponibilizările de ofiţeri au depăşit în mod constant numărul celor angajaţi[16], s-a ajuns ca, după constituirea Consiliului Securităţii Statului şi înfiinţarea inspectoratelor judeţene de Securitate, în 1968, numărul total al ofiţerilor operativi din nou creata structură să scadă la 8.874 (1.844 erau cadre de conducere, 7.030 intrau în categoria ofiţerilor operativi, dintre aceştia 424 fiind încadraţi în Trupele de Securitate), cărora li se adăugau 2.475 de subofiţeri[17].

Aşa cum s-a putut constata, evoluţia numărului ofiţerilor angajaţi în structurile Securităţii în perioada 1956 – 1968 nu are, în sine, nimic spectaculos, observându-se doar o tendinţă lent descrescătoare. Cu totul alta este situaţia dacă privim evoluţia personalului unităţilor de Securitate din punct de vedere al *vârstei și al pregătirii culturale*[18]

---

[16] Totuşi, nu este o certitudine faptul că numărul de ofiţeri din cadrul aparatului de Securitate ar fi scăzut în mod constant după 1960. Astfel, se pare că la sfârşitul anului 1967, diversele structuri ale Securității cuprindeau un număr de 16.740 de posturi, dintre care 10.908 erau destinate ofiţerilor, 3.093 – subofiţerilor, iar 2.739 – angajaților civili – vezi articolul lui Liviu Pleşa, *Contraspionajul în prima parte a regimului Ceaușescu (anii `60 - `70)*, apărut în „Caietele CNSAS", anul II, nr. 2(4)/2009, 2010, p. 37. După cum se poate observa, aici este vorba de numărul de posturi din organigrama Securității, or foarte multe dintre posturile din schema de organizare a fiecărei unităţi au rămas mereu neocupate, astfel încât nu se poate stabili cu certitudine numărul total de angajaţi din structurile Securității de la acea dată. Este posibil, totuşi, ca acesta să fi fost sensibil mai mare decât în 1960, ceea ce ar însemna că, în 1968, a avut loc o restructurare masivă a aparatului de Securitate – vezi, în acest sens, studiul lui Elis Neagoe-Pleşa, *Transformări instituționale ale Securității în primii ani ai regimului Ceaușescu. Crearea inspectoratelor județene de Securitate*, în Silviu Moldovan (coord.), „Arhivele Securităţii 4", Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 2008, pp. 610 – 648.

[17] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 283: *Situație numerică privind studiile civile și militare ale ofițerilor,* f. 282: *Situație numerică privind studiile civile și militare ale cadrelor de conducere* şi f. 284: *Situație numerică privind studiile civile și militare ale subofițerilor* alcătuite de Direcția Personal din cadrul C.S.S.

[18] Ar fi fost instructivă şi o prezentare a evoluției personalului Securității din punct de vedere al *originii sociale, al profesiei de bază avute la intrarea în cadrul aparatului de Securitate și al încadrării politice a ofițerilor*, dar, din păcate, nu deţin date decât din anii de început ai perioadei studiate, nefiind posibilă redarea schimbărilor care, fără îndoială, au avut loc şi din acest punct de vedere. În consecinţă, am ales prezentarea numai în cadrul acestui spaţiu a datelor fragmentare deținute până în prezent. Astfel, la 1 mai 1956, 47,43% din personalul Securității provenea din rândul muncitorilor, 33,76% - din rândul familiilor ţărăneşti cu gospodării mici, 8,10% - din familii de ţărani cu gospodărie mijlocie, 5,51% - din familii de funcționari, 2,21% - din familii de mici meseriaşi sau comercianți, 1,82% - din familii de ţărani colectivişti, iar părinţi chiaburi sau burghezi şi militari aveau doar 0,62%, respectiv 0,52% din totalul ofiţerilor. Din punctul de vedere al *profesiei de bază*, la 1 mai 1956, 66,34% dintre angajaţi proveneau din rândul muncitorilor industriali, 24,05% - dintre foştii funcţionari, 6,31% fuseseră muncitori agricoli, 0,03% erau ţărani colectivişti, 1,82% - ţărani săraci, 1,24% - intelectuali şi 0,21% - foşti militari. Din punctul de vedere al *apartenenței politice*, situaţia se prezenta astfel, în 1956: 35,68% din totalul angajaţilor erau membri ai P.M.R., 8,52% erau candidaţi P.M.R., 43,92% făceau parte din U.T.M., iar 7,35% fuseseră scoşi din U.T.M. pentru că depăşiseră limita de vârstă (vezi Fl. Banu, *op cit,* p. 131). În iulie 1957, în urma restructurărilor din anul precedent, s-au înregistrat unele schimbări în compoziţia socială şi politică a aparatului de Securitate, numai că nu în direcţia

a ofițerilor operativi. Astfel, în ceea ce privește *vârsta ofițerilor angajați*, la 1 mai 1956, situația se prezenta astfel: 27,43% aveau vârste până la 25 de ani, 44,58% erau între 26–30 de ani, 22,6% - între 30 și 40 de ani, în timp ce persoanele trecute peste 40 de ani reprezentau doar 5,39% din total[19]. Doisprezece ani mai târziu, în aprilie 1968, situația cunoștea, așa cum era și normal, o schimbare semnificativă, proporția ofițerilor cu vârsta sub 25 de ani scăzând la 2% din efectivul total, majoritatea covârșitoare a personalului reprezentând-o cei cu vârste cuprinse între 25 și 45 de ani (95% din total), cărora li se adăuga un număr foarte redus de ofițeri cu vârsta de peste 45 de ani (3%)[20].

---

dorită. Astfel, foștii muncitori au ajuns să reprezinte numai 60,99% din totalul angajaților, iar proporția foștilor funcționari a crescut până la 29,04%, procentul celor proveniți din rândul „țăranilor muncitori" scăzând și el ușor – până la 8,05%, pe când cel al intelectualilor a crescut până la 1,92%. Compoziția politică a aparatului cunoscuse, în schimb, ușoare îmbunătățiri, procentul membrilor și candidaților P.M.R. crescând până la 45,62%, în timp ce procentul membrilor U.T.M. a rămas relativ constant – 41,75%, acestora adăugându-li-se cei încadrați în categoria celor „fără partid" – 12,63% (vezi ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 43/1957, f. 23: *Referat privind munca de cadre* …, din 04.07.1957). Evoluția ulterioară a situației din cadrul aparatului de Securitate din punct de vedere al compoziției sociale și al apartenenței politice nu poate fi reconstituită decât fragmentar, pentru unele direcții sau servicii centrale sau regionale. Astfel, în 1959, șeful Serviciului independent „F" (Interceptarea Corespondenței) se lăuda, în cadrul unei ședințe de bilanț cu faptul că ar fi „scos elementul mic burghez" existent în cadrul serviciului, astfel încât, din efectivul de 280 angajați ai serviciului din 1959, „180 au originea socială muncitorească, 29 intelectuali, iar 92 țărani, dintre care la 5 părinții sunt întovărășiți și la 19 colectiviști, restul țărani mijlocași și 3 elemente mic burgheze: 2 negustori și unul mic moșier" (vezi ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.180, f. 5: *Stenograma ședinței de analiza activității Serviciului „F", ținută în cadrul Colegiului M.A.I. în ziua de 11.VI.1959*). O creștere a proporției membrilor P.M.R. și a angajaților cu o origine socială și profesie de bază corespunzătoare cu cerințele regimului se înregistra și la Direcția Regională M.A.I. Craiova, în 1960, când se consemna faptul că din „329 lucrători din aparatul operativ și tehnico – operativ, 256 sunt membri și candidați de partid, 64 UTM-iști, 9 neîncadrați politic, fiind depășiți de vârstă, 231 sunt de categoria muncitori și tehnicieni, 68 funcționari, 15 muncitori necalificați și 15 țărani și muncitori agricoli" (vezi idem, dosar nr. 13 193, f. 87: *Raport privind munca informativ – operativă și de anchetă desfășurată de organele de Securitate ale Regiunii M.A.I. Craiova în perioada 1 ianuarie 1959 – 1 aprilie 1960*, semnat de șeful Direcției, lt. col. Socol Petre. Aceste date fragmentare nu ne permit însă reconstituirea unei imagini de ansamblu a situației.

[19] Fl. Banu, *op cit*, p. 132.

[20] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 259: *Studiu privind asigurarea cu cadre corespunzătoare a aparatului de Securitate și modul de pregătire a acestora prin instituțiile de învățământ în perioada 1968 – 1980*, din 2 aprilie 1968. În ceea ce privește vechimea în muncă a ofițerilor de Securitate, nu dispun decât de datele din 1968, conform cărora 22% din personalul operativ avea, în acel moment, o vechime în muncă de până la 5 ani, 19% - între 5 și 10 ani, în timp ce majoritatea – 59% - de peste 10 ani (vezi *ibidem,* f. 259). Concluzia conducerii Direcției Personal a C.S.S. în urma analizării datelor referitoare la vechimea în muncă a angajaților era că majoritatea ofițerilor aveau „o bogată experiență în muncă", ceea ce poate fi adevărat, dar o altă concluzie care se poate trage este că aproape jumătate din personalul Securității (41%) a fost angajat în perioada ulterioară lui 1958, ceea ce ne redă proporțiile fluctuației cadrelor produse într-o perioadă de nici 10 ani în rândul organelor române de represiune.

Modificări evidente s-au înregistrat şi în ceea ce priveşte *pregătirea culturală* a ofiţerilor de Securitate, în cazul căreia se poate consemna un progres continuu – din punct de vedere statistic, cel puţin – de-a lungul întregii perioade cuprinse între 1956 şi 1968. Astfel, la 1 mai 1956, în privinţa studiilor absolvite, situaţia se prezenta astfel: 13,85% aveau doar patru clase elementare, 17,16% urmaseră cinci-şase clase, 49,29% absolviseră şapte clase primare (deci 80,3% din ofiţeri absolviseră până la şapte clase primare), 6,83% aveau opt-nouă clase medii, 9,51% absolviseră zece clase medii, iar cei cu studii superioare reprezentau 3,36% din totalul angajaţilor[21]. În 1960, situaţia din punctul de vedere al pregătirii culturale a ofiţerilor Securităţii pare să se amelioreze substanţial, având în vedere faptul că s-a ajuns ca, în patru ani, proporţia absolvenţilor de studii medii să crească până la 33% din ofiţeri[22]. Tendinţa s-a menţinut şi în anii următori, fapt evidenţiat în 1963 şi de Direcţia Cadre a M.A.I., care prezenta următoarea situaţie:

„[…]Din efectivul de ofiţeri existent, 5,76% au studii superioare terminate, 2,92% urmează studii superioare, 45,26% au studii medii terminate, 25,28% urmează studii medii, 17,99% au studii elementare terminate şi 2,76% au studii elementare neterminate”[23].

În anii următori, pe de altă parte, se poate remarca, în plus, şi un avans substanţial al celor care urmau sau absolviseră studii superioare. Astfel, în cursul anului 1965, numărul celor care absolviseră o facultate reprezenta deja 10,46% dintre lucrătorii operativi, acestora adăugându-li-se cei 13% dintre ofiţeri, care urmau studiile superioare la acea dată şi absolvenţii de studii medii, cu 76,73% din total[24]. În fine, în 1968, după

[21] Fl. Banu, *op cit,* p. 132. Un an mai târziu, probabil şi în urma restructurărilor din 1956, dar şi a ordinelor date privind îmbunătăţirea pregătirii culturale a ofiţerilor M.A.I., se poate observa o uşoară ameliorare a situaţiei, astfel încât 75,89% din ofiţeri absolviseră până la şapte clase primare, 6,25% aveau opt – nouă clase medii, 13,33% absolviseră 10 clase medii, pentru ca proporţia celor cu studii superioare să crească până la 4,5% din total – vezi ANIC, fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, dosar nr. 43/1957, f. 24: *Referat privind munca de cadre…*, din 4 iulie 1957,. Datele de mai sus au fost obţinute în urma coroborării informaţiilor disparate cuprinse în acest referat.

[22] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 462, f. 250: *Lucrare specială privind şedinţa din 28 – 29 ianuarie 1966, la care au fost convocaţi tovarăşii din aparatul central şi regional.* Această cifră poate să nu fie chiar foarte precisă, dat fiind faptul că a fost amintită în cadrul unui material privind activitatea desfăşurată de organele de cadre din Securitate în cursul anului 1965 doar pentru a se face o comparaţie şi a evidenţia situaţia mult îmbunătăţită din acel an faţă de 1960, din acest punct de vedere.

[23] Idem, dosar nr. 13 229, f. 92: *Raport cu privire la activitatea Direcţiei Cadre pe perioada septembrie 1961 – decembrie 1962,* din 31.01.1963, semnat de şeful Direcţiei Cadre, colonel de Securitate Pateşan Ioan.

[24] Idem, dosar nr. 13.462, f. 250: *Lucrare specială privind şedinţa din 28 – 29 ianuarie 1966, la care au fost convocaţi tovarăşii din aparatul central şi regional.* Ca de obicei, cifrele nu se potrivesc. În timpul Plenarei C.C. al P.C.R. din aprilie 1966, ministrul Afacerilor Interne de atunci, Cornel Onescu, anunţa cu mândrie în faţa Comitetului Central: „În ceea ce priveşte învăţământul de stat, dacă, cu 6 – 8 ani de zile în urmă, peste 50% din ofiţeri nu aveau şcoala medie, astăzi avem o situaţie foarte bună, comparativ, dacă luăm cu 1960 (acum 6 ani). Iată, de pildă, 23% din corpul de ofiţeri au (sic!) studii superioare pe linie de stat, 53,29% - absolvenţi ai şcolii medii şi 16,40%

înființarea C.S.S: și a inspectoratelor județene de Securitate, în rândul ofițerilor noilor structuri de represiune, procentul celor care absolviseră sau urmau studii superioare a crescut până la 34,5% (3.063 ofițeri din 8.874), în timp ce numărul celor care aveau ca studii de bază numai liceul mai reprezenta doar 63,5% din total sau 5.642 ofițeri din 8.874. Continuau să existe și în 1968 ofițeri care terminaseră numai studiile elementare, dar aceștia, în număr de 169 persoane, mai însemnau doar 1,90% din efectivul total, ceea ce consemnează un progres statistic indiscutabil față de situația înregistrată cu numai un deceniu în urmă[25].

Dincolo însă de aceste situații, care doar contribuie la conturarea unei imagini generale a evoluției problemei, importante rămân metodele prin care s-a realizat reformarea aparatului de Securitate, în special în ceea ce privește recrutarea și pregătirea cadrelor.

Recrutarea ofițerilor în aparatul de Securitate

Recrutarea personalului organelor române de represiune s-a efectuat, de la bun început, utilizându-se două procedee[26]:

a) prin *încadrarea directă*, din viața civilă, a unor persoane selectate de către lucrătorii serviciilor de cadre ale Securității de la nivel central sau local, care, înainte de a fi introduse în activitatea informativă propriu-zisă, erau instruite prin cursuri de scurtă durată, asigurându-li-se o pregătire elementară în problemele „muncii de Securitate”

b) prin *cadre pregătite în școlile de ofițeri de Securitate*, unde cei care urmau să devină angajați ai Securității trebuia să susțină un examen prealabil de admitere. Selecționarea viitorilor elevi ai școlilor de Securitate se efectua de către organele de cadre ale M.A.I. de la nivel regional sau central, iar, odată admiși, aceștia urmau cursuri cu o durată cuprinsă între 1 și 3 ani, pentru ca, la finalizarea lor, să fie repartizați la diversele unități locale sau centrale ale Securității, în funcție de necesitățile existente.

De la înființarea organelor de Securitate, proporția angajaților încadrați în mod direct, „din producție”, a fost întotdeauna mai mare decât a celor care au urmat, în prealabil, cursurile unei școli de ofițeri de Securitate, astfel încât, în 1968, cei din urmă reprezentau numai 35% din totalul ofițerilor angajați, în timp ce procentul celor încadrați direct se ridica la 65%[27].

---

urmează școlile medii, deci în total, 90 și câteva zecimi din totalul ofițerilor […] au absolvit școli pe linie de stat medii și superioare”. – vezi ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 49/1966, vol. I, f. 189: *Stenograma ședinței Plenare a C.C. al P.C.R. din 12 – 13 aprilie 1966*. Progresul este evident, problema este că cifrele comunicate de ministru nu corespund cu situația comunicată cu câteva luni în urmă de Direcția Cadre a ministerului.

[25] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, ff. 282 – 283. Datele de mai sus au fost obținute în urma coroborării situațiilor numerice prezentate de organele de cadre ale C.S.S. Micșorarea procentului absolvenților de liceu se datora faptului că mulți dintre absolvenții cu diplomă de bacalaureat din statisticile precedente au urmat sau urmau la acea dată cursurile unei facultăți, intrând astfel în altă categorie.

[26] *Ibidem*, f. 257: *Studiu privind asigurarea cu cadre corespunzătoare a aparatului de Securitate și modul de pregătire a acestora prin instituțiile de învățământ în perioada 1968 – 1980*, din 2 aprilie 1968.

[27] *Ibidem.*

Recrutarea personalului, atât în vederea încadrării sale directe, cât şi pentru înscrierea la şcolile de ofiţeri de Securitate, presupunea o strânsă colaborare între organele de cadre ale P.M.R. şi cele ale M.A.I. Iniţial, la constituirea Direcţiei Generale a Securităţii Poporului, lucrătorii de cadre ai P.M.R. aveau un rol preponderent în selecţionarea personalului Securităţii, dar, ulterior, sarcinile în această privinţă au fost împărţite între organele de cadre ale celor două structuri.

În ceea ce priveşte *modalitatea în care se efectua recrutarea viitorilor ofiţeri de Securitate,* aceasta a rămas, în bună măsură, neschimbată în perioada care face obiectul studiului de faţă, remarcându-se importanţa care era acordată verificării nu atât a cunoştinţelor şi aptitudinilor candidaţilor, cât a originii sociale a acestora şi a activităţii desfăşurate de rudele celor în cauză. Astfel, operaţiunea anuală de recrutare a candidaţilor la admiterea în şcolile de ofiţeri de Securitate[28] debuta prin constituirea unor colective, formate din lucrători ai secţiilor de cadre – atât de Securitate, cât şi de Miliţie – de la nivelul fiecărei direcţii regionale M.A.I., care aveau ca sarcină selecţionarea de tineri din rândul angajaţilor întreprinderilor şi instituţiilor de pe raza regiunii respective, în vederea înscrierii acestora la examenul pentru admiterea în şcolile de ofiţeri M.A.I. Conducerea acestor colective era exercitată de către locţiitorii şefului direcţiei regionale respective. În Bucureşti, pe de altă parte, colectivele de selecţionare erau formate din ofiţeri ai şcolilor M.A.I. şi ai Direcţiei Miliţiei Capitalei, care selecţionau candidaţi doar din rândul angajaţilor diverselor întreprinderi şi instituţii din Capitală[29].

Colectivele lucrătorilor de cadre ai M.A.I. efectuau ulterior selecţionarea candidaţilor din rândul tinerilor recomandaţi de către organele de partid de la nivelul unităţilor economice sau a instituţiilor de pe raza regiunii sau Capitalei. În urma purtării unor discuţii cu persoanele recomandate, dacă acestea se declarau de acord cu propunerea de a intra în rândul organelor de Securitate, colectivele de recrutare le solicitau acestora să prezinte o autobiografie şi să semneze un angajament conform căruia erau de acord să urmeze şcoala de ofiţeri şi să păstreze confidenţialitatea asupra datelor aflate în procesul de pregătire. De asemenea, persoanelor vizate pentru recrutare li se furniza şi bibliografia ce trebuia parcursă în vederea pregătirii pentru susţinerea

[28] În cele ce urmează, am căutat să reconstitui modul în care se efectua operaţiunea propriu-zisă de recrutare a candidaţilor la admiterea în şcolile de ofiţeri de Securitate. Nu deţin informaţii în privinţa modului de recrutare a celor care erau încadraţi direct în Securitate, dar este foarte probabil ca procesul să se fi desfăşurat într-un mod cu totul asemănător, exceptând examenul de admitere în şcoală. De asemenea, pentru încadrarea directă a ofiţerilor în diverse unităţi regionale ale Securităţii, este posibil să nu fi fost nevoie de constituirea comisiilor amintite mai sus, de procesul propriu-zis ocupându-se numai lucrătorii de cadre ai direcţiei respective, care avea interesul să-şi suplimenteze personalul. În fine, se mai poate preciza că ofiţerii angajaţi direct în aparatul de represiune, deşi nu trebuia să susţină un examen de admitere, urmau, totuşi, un curs de pregătire în munca de Securitate de scurtă durată – şase luni – în şcolile M.A.I.

[29] Pentru selecţionarea de candidaţi în vederea înscrierii la Şcoala M.A.I. nr. 3 de Pregătire şi Perfecţionare a Ofiţerilor din Aparatul de Filaj şi Investigaţii, se alcătuiau colective formate din ofiţeri din cadrul şcolii respective şi lucrători de cadre ai Comandamentului Trupelor M.A.I., care-i recrutau pe viitorii elevi din rândul Trupelor M.A.I. – vezi idem, fond D.M.R.U. a M.A.I., inventar nr. 7375, dosar nr. 1, f. 636: *Ordinul şefului Direcţiei Cadre din Ministerul Afacerilor Interne nr. 0182*, din 01.02.1961.

examenului de admitere în şcoala de ofiţeri. Imediat după selecţionare, toţi candidaţii erau supuşi unei examinări medicale, care se desfăşura în cadrul policlinicilor M.A.I. sau orăşeneşti.

Toate aceste operaţiuni reprezentau numai preambulul recrutării propriu-zise a viitorilor ofiţeri de Securitate. După finalizarea vizitei medicale, începeau verificările asupra activităţii candidaţilor declaraţi apţi şi a rudelor acestora, persoanele în cauză fiind căutate în evidenţele operative ale Miliţiei şi Securităţii, înainte de a fi chemate în vederea susţinerii examenului de admitere, „pentru a nu fi introduşi în examen candidaţi necorespunzători sub aspect cadre”[30]. Ulterior acestei operaţiuni, candidaţii corespunzători, cărora, între timp, li se asiguraseră „condiţii şi timp necesar pentru pregătire” de către organele de cadre ce-i selectaseră, susţineau examenul de admitere propriu-zis, acesta desfăşurându-se la sediile direcţiilor regionale M.A.I. sau pe centre de unităţi – în cazul candidaţilor selectaţi din cadrul Trupelor M.A.I.[31]. Imediat după susţinerea examenului, dosarele candidaţilor erau supuse unei noi serii de verificări, mai severe decât cele iniţiale[32], de către organele de cadre care-i recrutaseră, pentru ca, după finalizarea acesteia, dosarele respective să fie înaintate Direcţiei Cadre a M.A.I., ai cărei lucrători le studiau şi le aprobau, în vederea introducerii candidaţilor în şcoli.

Investigaţiile asupra activităţii candidaţilor şi a rudelor acestora nu se opreau însă aici. În final, „toate dosarele candidaţilor selecţionaţi, admişi la examen, verificaţi, corespunzători din toate punctele de vedere şi aprobaţi de […] Direcţia Cadre” a M.A.I. erau înaintate, spre confirmare, comitetelor regionale de partid de care aparţineau cei în cauză, unde acestea erau supuse unui nou control[33]. Aici, la cererea organelor de partid care-i confirmau pe cei propuşi, lucrătorii de cadre din direcţiile regionale M.A.I. prezentau materiale suplimentare referitoare la candidaţi şi, dacă era nevoie, aveau loc şi interviuri cu persoanele în cauză. În final, persoanele confirmate şi de către organele de partid erau introduse, cu 15 zile înaintea începerii anului şcolar propriu-zis, în şcolile de

---

[30] *Ibidem*, f. 637.

[31] În 1952, examenul de admitere propriu-zis în cadrul şcolilor de ofiţeri de Securitate consta într-o examinare medicală, o probă scrisă şi o probă orală, fiecare dintre acestea fiind eliminatorie. Notarea candidaţilor se făcea de la 1 la 10, fiecare candidat trebuind să obţină cel puţin 6 la fiecare dintre probe – vezi Fl. Banu, *op cit*, pp. 121-122. Din păcate însă, nu deţin date cu privire la modul de desfăşurare a examenului şi probele susţinute de către candidaţii la admiterea în şcolile de ofiţeri de Securitate din perioada care face obiectul studiului de faţă, astfel încât am prezentat datele de mai sus, cu privire la situaţia din 1952 mai mult cu titlu informativ.

[32] Verificările se concretizau prin alcătuirea unui „referat de cadre”, document ce ar fi trebuit să sintetizeze „întreaga activitate politică şi profesională a unui lucrător din aparatul Ministerului Afacerilor Interne, calităţile, aptitudinile şi trăsăturile de caracter ale acestuia, precum şi perspectivele sale de dezvoltare*”.* Referatul de cadre cuprindea, pe de altă parte, şi „date verificate” privind „ocupaţia, activitatea politică şi starea materială din trecut şi prezent” ale următoarele rude: „părinţii, fraţii şi surorile” fiecărui candidat în parte, despre celelalte rude (unchi, mătuşi, veri, cumnaţi) urmând să se facă referiri numai în măsura în care ar fi apărut „probleme deosebite” în activitatea acestora – deci se întreprindeau investigaţii şi cu privire la aceste persoane, numai că rezultatul acestora nu era menţionat întotdeauna în referat – vezi ACNSAS, fond D.M.R.U. a M.A.I., inv. nr. 7367. dosar nr. 35, nenumerotat: *Ordinul şefului Direcţiei Cadre M.A.I. nr. 2190,* din 13.10.1958.

[33] Idem, inventar nr. 7375, dosar nr. 1, f. 637.

ofițeri de Securitate, ale căror cursuri le urmau. Trebuie menționat faptul că, din cauza duratei considerabile a procesului de recrutare – întregul proces se întindea pe mai bine de șase luni, numai pentru controlul final desfășurat de organele de partid alocându-se o perioadă de circa o lună – tot timpul, de la data selecționării și până la trimiterea în școală a viitorilor ofițeri, se menținea legătura cu toți candidații considerați eligibili, „în scopul ca aceștia să nu-și schimbe pe parcurs hotărârea de a mai urma școala”[34].

Operațiunile de selecționare a candidaților pentru recrutarea în cadrul școlilor M.A.I. au luat, de-a lungul timpului, o amploare considerabilă, implicând un mare număr de persoane. Astfel, în 1966, pentru a asigura „introducerea în școli [de ofițeri de Securitate] a unor tineri cât mai corespunzători”, organele de cadre ale M.A.I. purtaseră „discuții” cu circa 15 000 persoane din toată țara, dintre care au selecționat 945 de candidați pentru cele 395 de locuri scoase la concurs[35]. De asemenea, procedurile de recrutare a viitorilor ofițeri au devenit tot mai complexe, prin implicarea în acest proces și a ofițerilor de Securitate ce deserveau anumite obiective, conform instrucțiunilor din 1968 ale Direcției Personal din cadrul Consiliului Securității Statului:

„Ar fi indicat ca ofițerii care deservesc informativ obiectivele economice, social – culturale și pe cele de învățământ și ofițerii care lucrează acoperit în diferite obiective, să aibă în răspundere punctarea și studierea din timp a unor persoane în vederea încadrării lor în aparatul de Securitate.

În procesul selecționării să se folosească un complex de măsuri, procedee și mijloace ale muncii informativ – operative – inclusiv rețeaua informativă – prin care să se realizeze o cunoaștere și verificare a persoanelor propozabile a deveni ofițeri de Securitate. Concomitent, pe întreaga perioadă de verificare și cunoaștere, să se realizeze apropierea celor punctați de organele de Securitate și să se cultive la ei, pe de o parte, pasiunea, răspunderea și atașamentul pentru munca acestor organe, iar, pe de altă parte, să li se dezvolte aptitudini indispensabile pentru activitatea practică. În acest scop, după punctare, cu cei luați în studiu să se stabilească o legătură organizată, în cadrul căreia, inițial, să nu fie antrenați în realizarea unor sarcini cu caracter operativ, ci să se realizeze observarea atentă și cunoașterea lor. După o anumită perioadă de timp, când relațiile vor indica o apropiere a celor în cauză față de organele de Securitate, iar ei vor manifesta interes față de această muncă, să li se încredințeze, treptat, sarcini a căror rezolvare să ducă la întregirea imaginii despre ei. În acest fel, unii dintre candidați vor putea primi chiar și sarcina de rezident”[36].

---

[34] *Ibidem,* f. 639. Având în vedere minuțiozitatea cu care se desfășura recrutarea candidaților pentru înscrierea la școlile de Securitate, verificările repetate la care aceștia erau supuși, s-ar putea crede că, în final, puteau fi admise numai persoane corespunzătoare din punctul de vedere al dosarului de cadre, orice eroare fiind exclusă din acest punct de vedere. Or, așa cum se va vedea, în realitate lucrurile nu stăteau nici pe departe așa, iar practica rămânea mult în urma teoriilor enunțate de șeful Direcției Cadre a M.A.I..

[35] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13 471, f. 67: *Stenograma ședinței din 4 ianuarie 1967, în care s-a analizat activitatea organelor de Securitate pe anul 1966.*

[36] Idem, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 272: *Studiu privind asigurarea cu cadre corespunzătoare…,* din 2 aprilie 1968. Propunerile cuprinse în studiul de mai sus au fost aprobate prin emiterea Ordinului Președintelui C.S.S. nr. 35/20.06.1968 – vezi

Modificările de substanță care urmau să aibă loc în modalitățile de recrutare a ofițerilor de Securitate ulterior anului 1968 sunt prefigurate și de propunerile făcute de șeful unei direcții operative, într-o ședință a conducerii C.S.S. din anul mai sus amintit, care avea în vedere „studierea" viitoarelor cadre încă din perioada în care acestea urmau studiile medii și „sprijinirea" lor, prin acordarea de burse, ulterior admiterii acestora la diverse facultăți civile:

„Mai propun, pentru viitor, […] ca viitorii elevi ai școlii de ofițeri sau alții să fie studiați de către direcțiile informative din anii de învățământ X, XI, XII, ca să fie recrutați pentru a fi trimiși la facultăți, eventual cu ei să se stea de vorbă pe parcursul anilor. Noi avem posibilități de informare în cadrul școlilor, putem să-i selecționăm mai bine, cu intenția de a-i trimite la facultate, fără a ști nimeni, dar să fie elevi foarte buni, cu nota 9, 10, fără însă a interveni pentru cineva la facultate. Noi, însă, să avem în atenția noastră ca elevii intrați în facultate să primească burse. În viitor, pe baza indicațiilor primite de la partid și a discuțiilor din Consiliu, putem asigura cadre bune pentru munca de acoperire. Studenții foarte buni, care vor fi repartizați în aparatul de stat și întreprinderi, pot fi acoperiți de la început și vor fi oameni buni pentru direcțiile informative"[37].

Cel mai important aspect al selecționării candidaților pentru posturile de ofițeri operativi din aparatul de Securitate îl constituiau însă *criteriile de recrutare* a acestora. În această privință, informațiile deținute sunt extrem de fragmentare, astfel încât voi folosi, pentru conturarea unei imagini asupra problemei, o listă de criterii avute în vedere la recrutarea tinerilor candidați pentru școlile de ofițeri ale M.F.A. în 1956, urmând ca, ulterior prezentării acestei liste, să subliniez diferențele care existau în cazul viitorilor ofițeri de Securitate:

„Vor fi selecționați pentru școlile militare de ofițeri numai tinerii care doresc a urma aceste școli și îndeplinesc următoarele condițiuni:

- să fie absolvenți ai unei școli medii sau medii tehnice;
- să aibă vârsta între 17 – 22 ani;
- să fie cetățeni români;
- să fie deplin sănătoși;
- să nu fi avut manifestări dușmănoase față de regimul de democrație populară (ei, părinții, frații sau surorile lor);
- să nu fi fost expropriați, dislocați sau cu domiciliu obligatoriu (ei, părinții, frații sau surorile lor);
- să nu fi posedat (ei, părinții, frații sau surorile lor) avere care să-i situeze în rândul exploatatorilor;
- să nu aibă rude apropiate (părinți, frați sau surori) în țările capitaliste;
- să nu aibă legături cu persoane din țările capitaliste (ei, părinții, frații sau surorile lor);

---

http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/D%203626_005%20fila%20216-227.pdf, consultat la data de 25.10.2012.

[37] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 117: *Stenograma ședinței Consiliului Securității Statului din 5 – 6 aprilie 1968*. Propunerea aparținea generalului maior Kovacs Pius, șef al Direcției de Filaj a C.S.S.

- să nu fi fost condamnați sau să nu fie în curs de judecată pentru acțiuni politice contra regimului de democrație populară, atât ei, cât și familiile lor (tată, mamă, frați sau surori);
- să nu fi fost condamnați sau să nu fie în curs de condamnare pentru delicte de drept comun"[38].

În cazul M.F.A., pentru candidații la admiterea în cadrul școlilor de ofițeri, se va impune chiar, din 1959, ca „toți […] să fie fii de muncitori și, pe cât posibil, ei înșiși muncitori"[39].

Asemănările între criteriile utilizate de conducerea M.F.A. și cea a Securității la recrutarea viitorilor angajați sunt foarte mari – o dovadă în acest sens fiind și dosarele de cadre ale ofițerilor aparatului român de represiune din acea perioadă, în cadrul cărora se poate constata faptul că organele de cadre ale M.A.I. urmăreau, în investigațiile efectuate asupra activității angajaților și a rudelor acestora, exact problemele personale și familiale menționate în lista de criterii mai sus citată. În mod straniu, însă, cerințele avute în vedere la recrutarea ofițerilor Ministerului Forțelor Armate erau, în unele privințe, mai drastice decât cele utilizate în cazul noilor angajați ai Securității.

În primul rând, apar diferențe în privința gradului de educație cerut viitorilor ofițeri, în cazul Securității nefiind impusă, până în 1961, absolvirea liceului de către cei recrutați. Anterior acestui an, candidații la admiterea în școlile de ofițeri proveneau, în majoritate, din producție, „unii având doar școala generală"[40], iar o instruire minimală le era asigurată, în măsura posibilităților, chiar în cadrul școlii respective. Mai importantă, însă – și surprinzătoare dacă avem în vedere rolul organelor de Securitate din acea vreme – este diferența ce apare între cele două instituții din punctul de vedere al originii sociale cerute viitorilor ofițeri. Și în această privință, Ministerul Forțelor Armate pare a fi fost mai exigent, având în vedere faptul că solicita candidaților pentru școlile militare să fie „100% fii de muncitori și, pe cât posibil, ei înșiși să fie muncitori", în timp ce, în cazul școlilor de ofițeri de Securitate, în 1957, organele de partid se străduiau, fără prea

[38] ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 47/1956, f. 14: *Notă* a M.F.A. al R.P.R. către C.C. al P.M.R., din 24.04.1956, semnată de ministrul Leontin Sălăjan. Criteriile enunțate mai sus par să fie mult mai drastice decât cele utilizate, anterior, în vederea recrutării de personal pentru încadrarea în fosta Direcție Generală a Securității Poporului. Astfel, în cazul acesteia din urmă, potrivit prevederilor art. 2 al „Statutului ofițerilor și subofițerilor Direcțiunii Generale a Securității Poporului", se impuneau următoarele criterii de angajare: „a) să fie cetățean român; b) să cunoască limba română; c) să aibă cel puțin 18 ani împliniți; d) să nu fi suferit vreo condamnare pentru infracțiunile sancționate de lege cu pedepse privative de libertate, care atrag decăderi de drepturi civile și politice, cu excepția celor care au fost condamnați pentru activitate politică antifascistă; e) să nu fi fost îndepărtat din vreun serviciu public prin vreo măsură disciplinară sau prin efectul legii de purificarea administrațiilor publice; f) să depună declarație de averea ce posedă în momentul depunerii actelor; g) să treacă examenul de admitere medical și al cunoștințelor generale în condițiunile ce se vor stabili prin Deciziunile Ministerului Afacerilor Interne" – vezi Fl. Banu, *op cit*, p. 121.

[39] Idem, dosar nr. 17/1959, f. 61: *Raport al Ministerului Forțelor Armate*, din 24.04.1959, semnat de ministrul Leontin Sălăjan și adjunctul ministrului, general maior Mihail Burcă.

[40] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 258: *Studiu privind asigurarea …*, din 2 aprilie 1968.

mult succes, de altfel, să impună ca măcar 70% din elevii selecţionaţi – şi, deci, din viitorii ofiţeri – să fie de „origine socială muncitorească"[41]. Această situaţie nu era însă întâmplătoare, ci constituia rezultatul politicii oficiale urmate de conducerea Ministerului Afacerilor Interne din acea vreme, ale cărei motivaţii erau expuse chiar de către ministrul Alexandru Drăghici conducătorilor organelor regionale de partid şi de Securitate, în 1957:

„S-a vorbit aici despre munca cu cadrele şi despre starea necorespunzătoare a unor cadre din Securitate. Sunt de acord cu cele ce s-au spus. Noi foarte bucuroşi am fi dacă am avea peste tot numai muncitori, dar lucrul acesta nu se poate, nu este nici o Hotărâre a Comitetului Central în care se spune că numai şi numai muncitori să fie. Trebuie să ne orientăm la faţa locului, trebuie să vedem cum muncesc oamenii, rezultatele pe care le dau, trebuie să-i vedem şi pe aceia care au luat arma în mână şi au luptat împotriva duşmanului efectiv şi trebuie să apreciem activitatea acestora. Trebuie văzut şi felul cum şi-a îndeplinit sarcinile şi la câte operaţii a participat omul acesta, hotărârea şi devotamentul său în luptă faţă de statul de democraţie populară.[…]

Sunt şi cazuri când avem muncitori care nu pot să redacteze o notă informativă, nu pot să-ţi redea de la agentul respectiv ceea ce i-a dat acesta, atunci putem oare să ţinem în aparatul de Securitate astfel de elemente, care nu sunt capabile să-şi îndeplinească sarcinile? Cred că am face o greşeală foarte mare"[42].

Din declaraţia de mai sus a ministrului Afacerilor Interne, care dădea, în acest fel, o replică şi acelor conducători ai partidului ce-i reproşau păstrarea în rândurile Securităţii a unor ofiţeri cu un dosar de cadre „necorespunzător", nu trebuie însă dedus faptul că, la angajarea în rândul Securităţii, candidaţilor le erau solicitate *aptitudini* speciale. În această privinţă, atât Al. Drăghici, cât şi locţiitorii acestuia erau categorici, considerând că oricine, dacă avea originea socială potrivită, dovedea devotament faţă de regim, depunea efortul solicitat de conducerea organelor de represiune şi respecta ordinele ministrului, putea desfăşura „muncă de Securitate". Nu era nevoie, pentru asta, de nici un fel de calităţi înnăscute sau de abilităţi, aşa cum reiese, de altfel, şi din declaraţiile făcute de ministru cu prilejul unei şedinţe de bilanţ:

„A fost o perioadă când au existat anumite teorii, în rândul ofiţerilor de Securitate, că munca cu agentura şi munca operativă poate fi îndeplinită numai de oameni care au aptitudini înnăscute. Viaţa însă a dovedit că nu aceasta este realitatea, viaţa a dovedit că *orice comunist, devotat partidului şi statului nostru, poate să îndeplinească orice sarcină, oricât de grea ar fi* (s.m.)"[43].

---

[41] ANIC, fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, dosar nr. 43/1957, f. 29: *Referat* …, din 4 iulie 1957, alcătuit de Secţia Administrativă a CC al PCR.

[42] Idem, dosar nr. 113/1957, f. 38 – 39: *Stenograma şedinţei din 23.02.1957, ţinută cu primii secretari ai comitetelor regionale de partid, directorii regiunilor de Securitate şi unii directori din cadrul Ministerului Afacerilor Interne.*

[43] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 195, f. 35: *Stenograma şedinţei de colegiu din ziua de 13 mai 1960 în care s-a analizat activitatea Serviciului „B".* Idei asemănătoare vehicula şi adjunctul lui Al. Drăghici din acea vreme, generalul maior Vasile Negrea. Unui lucrător operativ din cadrul Serviciului Independent de Contrainformaţii Frontieră, care-i declarase că nu ar fi avut „înclinaţiile necesare" pentru a desfăşura o activitate informativă, cerând să fie trecut în rezervă, V. Negrea i-a replicat: „Să nu crezi că pentru Securitate trebuie să fii înnăscut, să ai înclinaţii.

Această concepţie, conform căreia ofiţerilor angajaţi nu le erau necesare nici un fel de calităţi înnăscute pentru a desfăşura o activitate informativă, a fost păstrată pentru multă vreme de conducerea M.A.I. Nici schimbarea conducerii ministerului, în 1965, nu a adus o schimbare în această privinţă, o dovadă în acest sens fiind şi dialogul purtat de noul ministru, Cornel Onescu şi şeful Direcţiei Regionale M.A.I. Braşov, colonelul Ion Bolintineanu, cu prilejul unei şedinţe din 1966:

[C. Onescu, către Bolintineanu]: „[…]Am rămas mirat, că dumneata eşti un lucrător vechi şi de mult în munca aceasta, am rămas mirat de unele concepţii la dumneata. Iată, de pildă, problema asta: oamenii n-au înclinaţii pentru munca asta informativă sau agenţii ăştia n-au înclinaţii. Dar, depinde, să ştim să lucrăm, depinde de felul cum ştim să lucrăm cu ei, cum îi dirijăm, cum îi instruim. Se poate să fie o asemenea atitudine? *Mai sunt unii tovarăşi care cred că, pentru munca asta de Securitate şi pentru a face muncă informativă, trebuie să se nască cu anumite înclinaţii! Nu se poate!* (s.m.)[…]

[I. Bolintineanu către C. Onescu]*:* Legat de problema cu calităţile acestea, am avut, tov. ministru, ofiţeri, anul trecut, în 1964, au fost trei, care mi-au spus în faţă, tov. ministru: «nu pot să fac munca asta: nu am înclinaţie spre ea; nu am atragere înspre ea».

[C. Onescu, către I. Bolintineanu] : Şi te-a impresionat pe dumneata! De aici, concluzia că oamenii trebuie să se nască cu calităţi[44]?!"

Treptat, însă, conducerea Securităţii a trebuit să cedeze în faţa evidenţei, astfel încât, în 1968, şeful Securităţii Municipiului Bucureşti, generalul Emanoil Rusu, recunoştea deschis faptul că „intrarea elevilor în şcoala de Securitate ar trebui să se facă şi pe bază de teste, de pasiune, pentru că, după câţiva ani, te pomeneşti cu raport că vrea să plece din Securitate că nu are pasiune, nu are aptitudini, chiar dacă el s-a dovedit a fi un ofiţer bun"[45]. De data aceasta, aprecierile de acest gen întrunesc şi asentimentul noului conducător al organelor române de represiune, Ion Stănescu, care declara:

[…]. Dacă fiecare va lucra cu această teorie, cu această mentalitate, că munca de Securitate numai anumiţi oameni pot să o facă, apoi să ştiţi că este periculoasă. Nici eu şi nici altul nu am fost înnăscuţi (sic!) pentru asta, ci am învăţat. Au fost date lovituri grele spionilor, cu toate că nu am fost înnăscuţi (sic!) pentru această treabă". – vezi idem, dosar nr. 13 254, f. 12 şi 25: *Stenograma şedinţei de analiză a muncii Serviciului Independent de Contrainformaţii Frontieră din Ministerul Afacerilor Interne.*

[44] Idem, dosar nr. 13 462, f. 51-52: *Lucrare specială privind şedinţa din 28 – 29 ianuarie 1966, la care au fost convocaţi tovarăşii din aparatul central şi regional.* Apostrofarea lui C. Onescu, ce nu se bucura nici pe departe de aceeaşi autoritate în faţa subordonaţilor precum Al. Drăghici, a atras iritarea colonelului Bolintineanu, care îi răspunde ministrului, făcând aluzie la lipsa de experienţă a acestuia în cadrul organelor de represiune: „Tov. ministru, eu am trăit în ministerul ăsta şi când era o teorie că numai mica burghezie poate face muncă de Securitate. […]Şi am combătut-o cu foarte multă tărie", impunându-se intervenţia generalului Negrea, rămas în continuare prim adjunct al ministrului, pentru calmarea subordonatului impertinent (vezi *ibidem).*

[45] Idem, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 122: *Stenograma şedinţei Consiliului Securităţii Statului din 5 – 6 aprilie 1968.*

„Este adevărat că devotamentul trebuie să fie pe primul plan la un lucrător de Securitate, dar numai cu devotamentul nu facem nimic, dacă omul nu are aptitudini, pasiune şi înclinaţiile necesare pentru o asemenea muncă”[46].

Această abdicare în faţa realităţii – care dovedise că a nu ţine cont de aptitudinile înnăscute ale viitorilor ofiţeri şi de gradul de educaţie al acestora avea, între altele, o contribuţie majoră la permanenta fluctuaţie de personal ce s-a înregistrat în rândul organelor române de represiune de la înfiinţarea acestora – a condus, în 1968, şi la o schimbare majoră a criteriilor de recrutare a ofiţerilor de Securitate, o dovadă în acest sens fiind şi condiţiile impuse, în acel an, la selecţionarea candidaţilor pentru admiterea în şcolile de ofiţeri M.A.I:

a. „Să fie cel puţin absolvenţi de liceu cu examen de bacalaureat şi să fi obţinut rezultate bune şi foarte bune la învăţătură.
b. Să fie membri de partid sau U.T.C.
c. Să aibă vârsta între 18 şi 26 de ani, inclusiv, iar pentru trupele de Securitate, să nu depăşească vârsta de 24 de ani.
d. Să fie inteligenţi, inventivi, hotărâţi, curajoşi şi *să aibă pasiune şi aptitudini pentru specialitatea în care urmează să fie pregătiţi* (s.m.), precum şi pentru însuşirea în bune condiţiuni a unei limbi străine.
e. Să aibă o conduită demnă în liceu, la locul de muncă, în familie şi societate.
f. Să fie sănătoşi, prezentabili, bine dezvoltaţi din punct de vedere fizic şi fără semne particulare deosebite”[47].

În acelaşi timp, s-a putut înregistra, după 1968, şi o schimbare a criteriilor de selecţionare a ofiţerilor vizaţi pentru încadrarea directă în Securitate[48]. Această

---

[46] *Ibidem*, f. 131. Chiar dacă atitudinea lui I. Stănescu pare a denota o abordare raţională a problemei, ea, în fond, reprezintă o abdicare de la normele ortodoxiei marxist – leniniste, ce, în altă perioadă, ar fi fost calificată drept „oportunism” de către ideologii stalinişti.

[47] Idem, vol. 6, partea a II-a, f. 67: *Instrucţiuni ale Consiliului Securităţii Statului privind selecţionarea, cunoaşterea, creşterea şi promovarea personalului şi nomenclatura de funcţii a comandanţilor (şefilor)*, din 26.09.1968. După cum se poate observa, din rândul acestor criterii lipsesc cu desăvârşire cele referitoare la apartenenţa socială a candidaţilor şi s-ar putea crede faptul că nu mai erau luate în considerare în nici un fel la recrutarea de personal pentru structurile Securităţii. Am motive serioase să mă îndoiesc de faptul că aceasta ar fi realitatea, criteriile referitoare la originea socială fiind în continuare luate în considerare la recrutarea de personal pentru Securitate până în 1989, indiferent de faptul că Direcţia Cadre recunoştea acest fapt în mod deschis sau nu.

[48] Având ca scop „încadrarea aparatului de Securitate cu cadre [sic!] capabile să desfăşoare o activitate la un nivel calitativ superior şi care să se remarce printr-o înaltă competenţă profesională”, Direcţia Personal a C.S.S. propunea ca „selecţionarea viitorilor ofiţeri pentru aparatul informativ şi tehnic – operativ să se facă din rândul persoanelor care au studii superioare şi anume: dintre absolvenţii institutelor de învăţământ superior cu profil tehnic, economic şi universitar (jurişti, cunoscători de limbi străine etc.), care, pe baza cererilor Consiliului Securităţii Statului să fie repartizaţi la terminarea studiilor, de către Comisia Guvernamentală, pentru a munci în organele de Securitate […]; din rândul persoanelor care ajută organele de Securitate în calitate de rezidenţi, informatori, colaboratori, gazde ale caselor de întâlniri etc. şi care, în decursul timpului, *au dovedit că posedă reale calităţi şi aptitudini ce se cer unui ofiţer de Securitate* [s.m.]; dintre ofiţerii de Miliţie, care lucrează în sectoare ce desfăşoară muncă informativă şi s-au remarcat prin calităţile care le posedă şi experienţa acumulată; ofiţerii din

schimbare de atitudine, intervenită la douăzeci de ani de la înființarea organelor de Securitate, părea să dovedească dorința regimului comunist din România de a pune accentul, pe viitor, pe profesionalismul angajaților din organele de represiune aflate la dispoziția sa. În vederea atingerii acestui scop, exista, pentru moment, o anumită disponibilitate de a se trece peste imperativele ideologice care au avut, în perioada anterioară, un rol atât de important în selecționarea ofițerilor Securității, ceea ce nu a condus întotdeauna la rezultatele cele mai fericite. Rămânea însă de văzut până unde putea fi împinsă această disponibilitate, în condițiile în care era clar că, într-un aparat de represiune precum Securitatea română, recrutarea personalului numai pe baza profesionalismului şi aptitudinilor se putea lovi de serioase impedimente, date fiind natura şi scopurile acestei instituții.

Pe de altă parte, ar fi greşit să credem că numai imperativele ideologice ar fi condus la recrutarea de persoane necorespunzătoare în aparatul de Securitate. Lucrătorii de cadre ai M.A.I. au avut mereu o importantă contribuție în angajarea în structurile represive a unor „elemente carieriste, fricoase, anarhice etc.", ce aduceau „mari prejudicii muncii" informativ – operative[49]. În fapt, de multe ori, nici măcar cerințele ideologice, de recrutare a personalului după criteriile apartenenței sociale şi profesiei de bază nu erau respectate.

Astfel, în 1957, în urma unui control efectuat de organele de partid asupra activității Direcției Cadre a M.A.I., s-a constatat faptul că „munca de cadre" din şcolile de ofițeri de Securitate se desfăşura cu totul necorespunzător, recrutându-se pentru aceste şcoli – pe post de cadre didactice sau de elevi – multe „cadre tinere, lipsite de maturitate şi de experiența vieții"[50] şi chiar „elemente funcționăreşti", foşti legionari, „fii de exploatatori, cu rude cu trecut politic necorespunzător"[51] etc., toate aceste încadrări fiind în flagrantă contradicție cu politica de personal recomandată de conducerea P.M.R. de atunci.

Ministerul Forţelor Armate şi Comandamentul Trupelor de Securitate, cu precădere pentru aparatul de Contrainformaţii Militare; din procuratură şi justiţia militară, având în vedere nevoile de cadre cu pregătire în domeniul urmăririi penale; din alte sectoare de activitate, în raport de nevoile concrete de specialişti pentru anumite compartimente de muncă.[…] Toţi cei selecţionaţi din viaţa civilă pentru a fi încadraţi direct în aparatul de Securitate, înainte de a fi introduşi în muncă, să fie pregătiţi prin cursuri de specialitate […]" – vezi idem, vol. 3, partea a II-a, ff. 270 – 271: *Studiu privind asigurarea cu cadre corespunzătoare…,* din 2 aprilie 1968. Propunerile cuprinse în studiul de mai sus au fost aprobate prin emiterea Ordinului Preşedintelui C.S.S. nr. 35/20.06.1968 – vezi http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/D%203626_005%20fila%20216-227.pdf, consultat la data de 25.10.2012.

[49] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 229, f. 96: *Raport cu privire la activitatea Direcției Cadre …,* din 31.01.1963.

[50] ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar nr. 43/1957, f. 27: *Referat privind munca de cadre* …, din 4 iulie 1957. Se evidenția, cu această ocazie, situația de la Şcoala M.A.I. nr. 3 de supraveghere operativă, unde, din 162 absolvenți din cursul anului 1956, 62 au fost tineri cu vârste cuprinse între 17 şi 20 de ani.

[51] *Ibidem*, ff. 26 – 27.

Ca urmare a deficienţelor constatate în urma controlului mai sus amintit, s-a trecut la schimbarea aproape în totalitate a conducerii organelor de cadre de la nivelul M.A.I., dar rezultatele măsurilor adoptate au întârziat să apară, cel puţin în ceea ce priveşte respectarea cerinţelor de ordin politic la încadrarea elevilor în şcolile de ofiţeri de Securitate. O dovadă în acest sens o constituie faptul că, şase ani mai târziu, în 1963, organele de partid remarcau persistenţa aceloraşi deficienţe în privinţa încadrării politice şi originii sociale a elevilor şcolilor de Securitate şi de Miliţie şi nerespectarea ordinului dat în 1957 – de a se selecţiona, în proporţie de 70%, pentru şcolile M.A.I., tineri „cu originea socială muncitorească"[52].

Deficienţele înregistrate în activitatea de recrutare a cadrelor Securităţii aveau drept consecinţă, în primul rând, apariţia unei permanente fluctuaţii a personalului, mulţi dintre cei recrutaţi fiind concediaţi la scurt timp după aceea. Drept exemplu, se poate aminti situaţia înregistrată la şcoala de ofiţeri de Securitate cu durata de doi ani[53], din cadrul căreia au fost exmatriculaţi, în perioada 1955 – 1957, peste 200 de elevi, pentru ca, dintre cei 400 de absolvenţi rămaşi, alţi 200 să fie concediaţi cu ocazia restructurărilor efectuate în 1956[54]. Concedierile efectuate în rândul proaspeţilor absolvenţi ai şcolilor de ofiţeri de Securitate nu se datorau însă numai originii sociale necorespunzătoare a acestora sau activităţii ostile regimului desfăşurate de ei sau rudele lor, ci mai ales abaterilor disciplinare comise de ofiţerii nou încadraţi şi incompetenţei lor în activitatea informativă. Un exemplu în acest sens îl constituiau proaspeţii absolvenţi ai Şcolii M.A.I. nr. 3, care, în 1959, au ţinut să-şi sărbătorească într-un mod original încadrarea în Direcţia a VII-a Filaj şi Investigaţii, după cum se relata cu prilejul unei şedinţe de bilanţ anual al activităţii unităţii respective:

„O altă problemă este că sunt unii tov. care au luat primul salariu la noi, la Securitate, n-au fost învăţaţi cu disciplina şi s-au apucat să facă prostii. Eu am stat de vorbă cu ei. Aceşti oameni au fost elevi până acum şi văzând că au luat o mie şi ceva de lei soldă, s-au bucurat şi unii s-au şi îmbătat. Avem o echipă care, la ora 1 noaptea au făcut o bătaie monstru cu miliţienii. Aceste elemente au fost scoase şi cazul prelucrat cu întreg efectivul"[55].

Dacă pentru calitatea slabă a ofiţerilor care absolviseră cursurile de lungă durată ale şcolilor M.A.I. erau răspunzători, în egală măsură, lucrătorii de cadre, ce-i recrutaseră

---

[52] ACNSAS, dosar nr. 13 229, f. 98: *Raport cu privire la activitatea Direcţiei Cadre …,* din 31.01.1963. La Şcoala M.A.I. nr. 2, în 1962, 42% dintre elevii admişi erau „funcţionari şi elevi", în timp ce la Şcoala M.A.I. nr. 4, proporţia acestor categorii de elevi creştea la 50%. Acestea erau şcoli de ofiţeri de Miliţie, dar, în cazul şcolilor de ofiţeri de Securitate, deficienţele erau întru totul asemănătoare, o dovadă fiind încadrarea politică a elevilor Şcolii nr. 3 (supraveghere operativă), unde, în ciuda ordinelor date, proporţia membrilor şi candidaţilor de partid era, în 1962, de numai 35% – ceea ce, datorită criteriilor utilizate la admiterea în rândul membrilor de partid în acea vreme, ar putea dovedi o situaţie necorespunzătoare şi din punct de vedere al originii sociale a elevilor.

[53] Cel mai probabil, este vorba de Şcoala M.A.I. nr. 1, principala instituţie de învăţământ ce pregătea viitorii ofiţeri din aparatul informativ – operativ al Securităţii.

[54] Fl. Banu, *op cit*, p. 169.

[55] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 191, f. 7: *Stenograma de colegiu din ziua de 6 mai 1960, în care s-a analizat activitatea Direcţiei a VII-a pe perioada 1 ianuarie – 31 dec. 1959*

în şcolile respective şi profesorii acestor unităţi de învăţământ, în cazul celor angajaţi direct în aparatul de Securitate eşecurile se datorau, aproape exclusiv, Direcţiei Cadre a M.A.I. şi angajaţilor săi. De multe ori, în vederea selecţionării persoanelor încadrate direct în aparatul de Securitate, organele de cadre recurgeau, în mod excesiv, la lucrări de „investigaţii şi căutări în evidenţă" – lucrări ce cădeau, de obicei, în sarcina altor direcţii ale Securităţii – nu conlucrau cu sectorul informativ pentru studierea candidaţilor şi nu manifestau nici un interes pentru cunoaşterea îndeaproape a calităţilor viitorilor angajaţi, astfel încât rezultatele lăsau de dorit, din toate punctele de vedere. Pentru a îndeplini planul de recrutări sau din alte motive, mai prozaice, unii lucrători de cadre recurgeau şi la înşelarea superiorilor, „uitând" să menționeze în referatul alcătuit la angajare, unele deficienţe ale viitorilor ofiţeri, un exemplu în acest sens fiind oferit chiar de şeful Direcţiei Cadre a M.A.I., colonelul Ion Pateşan, în 1963:

„Lt. Globaşu Ilie a prezentat de două ori propunerea de încadrare în MAI a numitei R[…] A[…], element uşuratic, mincinos, în ultimă instanţă o depravată şi care era incomplet verificată. Mai grav este faptul că, deşi din materialul de verificare reieşeau probleme deosebite, ele nu au fost trecute în referatul întocmit"[56].

Problemele întâmpinate de lucrătorii de cadre în activitatea de recrutare a noi ofiţeri de Securitate s-au agravat după ce, începând cu 1961, a trebuit să încadreze în mod direct cu precădere absolvenţi de studii superioare. Iniţial, această exigenţă părea să fie satisfăcută în bune condiţii – în perioada septembrie 1961 – decembrie 1962, din 608 ofiţeri încadraţi, 335 aveau studii superioare, iar numai 273 aveau studii medii[57] - dar, ulterior, avea să se recunoască faptul că aceste situaţii statistice aveau o relevanţă limitată, iar calitatea noilor recrutări lăsa mult de dorit, din cauza metodelor folosite în selectarea viitorilor angajaţi:

„Au fost cazuri destul de frecvente când verificarea oamenilor propuşi pentru a urma şcoala de ofiţeri sau pentru a fi încadraţi direct în aparatul ministerului s-a făcut superficial. […] Din acest motiv, mai ales când era vorba de oameni cu studii superioare, propunerea acestora de încadrare se făcea cu uşurinţă şi superficialitate numai pentru a fi acoperite nevoile din schemă. La scurt timp de la şcolarizare sau angajare şi uneori, după ce au primit locuinţă şi buletin de Bucureşti, unii din aceşti ofiţeri au fost scoşi, întrucât nu corespundeau ori cereau insistent să fie transferaţi în viaţa civilă"[58].

Plecările din sistem a absolvenţilor de studii superioare par să fi reprezentat chiar o mişcare de proporţii în aceşti ani[59], cauzată mai ales de greşelile săvârşite de

---

[56] Idem, dosar nr. 13 229, f. 97: *Raport cu privire la activitatea Direcţiei Cadre…*, din 31.01.1963. Fără îndoială, cazurile de acest gen nedescoperite de conducerea direcţiei erau mult mai numeroase în realitate.

[57] *Ibidem*, f. 88.

[58] Idem, dosar nr. 13 240, f. 143: *Stenograma şedinţei din 21 octombrie 1963, în care s-a făcut analiza modul[ui] cum au fost executate sarcinile ordonate de tovarăşul ministru în octombrie 1962*

[59] În 1967, ministrul Cornel Onescu recunoştea în mod deschis eşecul suferit în politica de atragere a unor cadre cu pregătire superioară în Securitate: „[…]Ştiţi că am făcut o experienţă acum câţiva ani, când am adus din diferite unităţi economice şi instituţii cadre cu pregătire superioară. După câţiva ani, au plecat cu toţii. Nu este o soluţie. Noi trebuie să pregătim cadrele noastre, să le ajutăm să-şi perfecţioneze cunoştinţele, să-şi completeze studiile" – vezi idem,

lucrătorii de cadre, care, de multe ori, pentru a-i atrage pe cei vizaţi, le făceau acestora promisiuni fără acoperire şi nu le ofereau nici o indicaţie cu privire la natura activităţii pe care urma să o desfăşoare, după cum se semnala şi cu prilejul unei şedinţe de bilanţ al organelor de cadre din M.A.I.:

„Cpt. Hila Ilie [din Direcţia Cadre] a selecţionat şi propus încadrarea în M.A.I. a fostului lt. maj. Costache Alexandru, care, după câteva luni de la încadrare, a fost scos, pentru că a refuzat să mai lucreze în munca de Securitate, fiind un element fricos, cu o slabă educaţie politică, căutând un loc de muncă cât mai uşor. Aceasta s-a datorat faptului că cpt. Hila a discutat cu el în mod superficial, nu i-a spus condiţiile în care se munceşte în M.A.I., lăsându-l să înţeleagă că va lucra în domeniul în care el avea calificare”[60].

Dezinformarea absolvenţilor de studii superioare vizaţi pentru încadrarea în Securitate a rămas o practică şi de-a lungul anilor următori. Astfel, în 1965, la Regionala M.A.I. Bacău era atestat cazul unui inginer energetician, încadrat în 1963, care, „dovedind neseriozitate şi o concepţie înapoiată”, solicita trecerea sa în rezervă, afirmând că „a venit în Securitate deoarece a crezut că M.A.I. dispune de întreprinderi energetice”[61]. Fără îndoială, în asemenea cazuri, se poate vorbi şi de vina personală a celor care acceptau angajarea în cadrul unor structuri despre a căror activitate nu aveau nici un fel de cunoştinţe, dar, pe de altă parte, pornind de la astfel de exemple, se poate lesne imagina cât de aprofundate erau discuţiile purtate de lucrătorii de cadre cu cei vizaţi pentru angajarea în Securitate.

Deficienţele înregistrate în activitatea de recrutare a cadrelor Securităţii au fost resimţite, în mod direct, de multe ori, de către populaţia pe care noii ofiţeri trebuia să o supravegheze. Multe din abuzurile comise în aceşti ani de către organele de Securitate au aparţinut persoanelor angajate în mod necorespunzător în aparatul român de represiune, pentru care puterea de care dispuneau a reprezentat un bun prilej de manifestare a propriilor devieri de comportament. Pe de altă parte, greşelile comise în selecţionarea noilor angajaţi nu puteau rămâne fără consecinţe asupra activităţii informative a organelor de Securitate, după cum recunoştea, în mod deschis, şi conducerea Direcţiei Cadre:

„Ca urmare a lipsurilor avute în selecţionarea de absolvenţi de facultăţi, în încadrările directe şi în selecţionarea de elevi pentru şcoli, au fost introduse în M.A.I. unele elemente necorespunzătoare, care au venit în contact cu probleme şi metode secrete de muncă ale organelor M.A.I., creându-se astfel posibilitatea deconspirării caracterului secret al activităţii noastre. Urmările acestor lipsuri sunt cu atât mai mari, cu cât o parte dintre cei încadraţi au lucrat în acţiuni concrete ale organelor de Securitate, au avut în legătură agentură, au răspuns de anumite probleme şi obiective şi au intrat în

---

dosar nr. 13 471, f. 121: *Stenograma şedinţei din 4 ianuarie 1967, în care s-a analizat activitatea organelor de Securitate pe anul 1966*. Cu toate acestea, politica de încadrare directă în Securitate a unor absolvenţi de studii superioare a continuat şi în anii următori, în paralel cu sprijinirea cadrelor deja angajate care doreau să urmeze cursurile unei facultăţi.

[60] Idem, dosar nr. 13 229, f. 95: *Raport cu privire la activitatea Direcţiei Cadre …,* din 31.01.1963.

[61] Idem, dosar nr. 13 458, f. 109: citat dintr-un raport de control pe linie de cadre, efectuat la Regionala M.A.I. Bacău în 1965, nesemnat şi nedatat.

posesia multor date strict secrete ale muncii informativ-operative. O altă consecinţă a lipsurilor din munca de selecţionare constă în faptul că, deşi s-a irosit multă forţă de muncă, s-au făcut mari cheltuieli de fonduri pentru verificarea, instruirea, echiparea şi întreţinerea lor la cursurile pregătitoare, rezultatele au fost slabe. Încadrarea unor asemenea elemente în aparatul M.A.I. a creat o serie de greutăţi compartimentelor în care au fost repartizaţi, sustrăgând de la îndeplinirea sarcinilor profesionale multe cadre ce a trebuit să se ocupe de introducerea lor în muncă, de lămurirea lor, de rezolvarea problemelor lor personale etc.[62]”.

Pregătirea cadrelor Securității (1956 – 1968)

Multe din problemele apărute în urma recrutării unor cadre necorespunzătoare în anii ulteriori lui 1956, dar şi în perioada anterioară, erau însă amplificate de carenţele existente în pregătirea cadrelor Securității. Aceste deficienţe se întâlneau, în egală măsură, în fiecare din cele două componente ale sistemului de pregătire a cadrelor: *pregătirea profesională* a ofiţerilor, desfăşurată la locul de muncă sau prin intermediul cursurilor de scurtă sau lungă durată, din cadrul şcolilor de ofiţeri de Securitate şi *pregătirea culturală* a acestora, organizată prin sistemul de învăţământ public. Reliefarea caracteristicilor acestui sistem de pregătire, a evoluţiei sale şi a „lipsurilor”care i-au marcat evoluția necesită însă o prezentare detaliată a fiecăreia din componentele menţionate mai sus.

A. Pregătirea profesională a ofițerilor

Pregătirea profesională la locul de muncă a ofiţerilor de Securitate a fost iniţiată prin Ordinul ministrului Afacerilor Interne nr. 3061/8 decembrie 1953, ea reprezentând o formă nouă de instruire a cadrelor aparatului român de represiune faţă de cea efectuată prin intermediul şcolilor de ofiţeri M.A.I. După cum reiese din expunerea de motive a ordinului mai sus amintit, necesitatea instituirii acestei modalităţi de pregătire a cadrelor s-a impus datorită existenţei unor „lipsuri şi greşeli grave, ce se manifestă mai ales în domeniul muncii cu agentura”, care aveau drept rezultat „deconspirarea agenturii, a metodelor de muncă ale organelor Securităţii Statului şi la ratarea unor acţiuni informative”[63]. Conducerea organelor române de represiune identifica drept principală cauză a erorilor comise în „munca cu agentura” situaţia cu totul deplorabilă înregistrată în domeniul pregătirii profesionale a personalului din subordine, „care cunoaşte

---

[62] *Ibidem*, f. 99. Trebuie precizat că acestea erau consecinţele în cazul în care se constata, la scurt timp de la angajare, faptul că ofiţerii respectivi nu erau corespunzători, fiind trecuţi în rezervă într-un interval relativ scurt de timp. Mult mai numeroase erau însă cazurile în care ofiţerii necorespunzători rămâneau pentru mulţi ani în cadrul aparatului de Securitate, iar prejudiciile aduse, datorate abaterilor disciplinare comise de aceştia sau incompetenţei lor, erau considerabil mai mari.

[63] Idem, fond DMRU a MAI, inv. nr. 7358, dosar nr. 56, nenumerotat: *Ordinul ministrului Afacerilor Interne nr. 3061/8.12.1953*.

superficial, iar uneori nu cunoaşte deloc regulile şi metodele de bază ale muncii informativ-operative".

Soluția identificată de ministrul Al. Drăghici – probabil, la sugestia consilierilor sovietici – pentru ameliorarea pregătirii profesionale a subordonaților consta în organizarea unor şedinţe periodice cu întregul aparat de Securitate, de la nivel central sau regional, în cadrul cărora să se generalizeze „experienţa în muncă" şi să se „popularizeze metodele înaintate de muncă". Şedinţelor de pregătire a personalului din direcţiile centrale şi regionale de Securitate li se alocau câte patru ore săptămânal pe durata programului de lucru, în timp ce ofiţerii din cadrul raioanelor M.A.I. trebuia să fie convocaţi în câte două-trei serii lunar, la reşedinţa regiunii de care aparţineau pentru a participa la instruire[64]. De organizarea şi desfăşurarea acestor sesiuni de învăţământ profesional urma să răspundă locţiitorii şefilor fiecărei direcţii centrale sau regionale de Securitate, iar lecţiile predate erau alcătuite sub coordonarea Serviciului Învăţământ al Direcţiei Cadre M.A.I. Ulterior au fost constituite colective de redacţie, care trebuia să alcătuiască lecţiile predate în cadrul învăţământului profesional, din care făceau parte atât ofiţeri din Serviciul Învăţământ al Direcţiei Cadre, precum Nicolae Pleşiţă, dar şi şefi de direcţii centrale – un exemplu fiind Francisc Butyka, şeful Direcţiei a VIII-a Anchete – sau alţi ofiţeri cu experienţă din cadrul aparatului de Securitate. Scopul întregii operaţiuni consta în „popularizarea metodelor înaintate de muncă", după cum se preciza şi prin ordinul ministrului amintit mai sus.

Cu toate eforturile depuse în organizarea acestei operaţiuni, ea nu s-a bucurat, încă de la început, de foarte mult succes. Acest fapt era constatat şi de către conducerea M.A.I. în cursul anului 1955, când a fost emis un nou ordin referitor la pregătirea cadrelor prin intermediul învăţământului profesional la locul de muncă. În expunerea de motive a acestuia, după ce se remarca, potrivit tipicului vremii, faptul că se înregistraseră progrese în „ridicarea nivelului teoretic" al lucrătorilor operativi, „întărirea vigilenţei" şi „îmbunătăţirea muncii lor practice", se concluziona prin aceea că învăţământul profesional desfăşurat, începând cu anul 1953, nu-şi atinsese, în realitate, scopul avut în vedere la iniţierea sa:

„Cu toate acestea, încă mulţi lucrători se descurcă greu chiar şi în acţiuni mai simple. O serie de probleme ca: criteriile pe baza cărora poate fi apreciată calificarea unui informator, alegerea, studierea şi recrutarea informatorilor, înfiltrarea de informatori calificaţi în acţiunea informativă pe bază de combinaţii etc. au rămas confuze sau s-au însuşit mecanic de către mai mulţi lucrători"[65].

Pe de altă parte, cu toată nemulţumirea exprimată de ministru faţă de rezultatele obţinute prin învăţământul profesional până în acel moment, se poate aprecia că era dificil să fie înregistrate schimbări majore în nivelul de pregătire a cadrelor după numai un an de pregătire la locul de muncă. În ciuda acestui fapt, sunt iniţiate o serie de schimbări în domeniu, în primul rând atribuindu-se răspunderea pentru modul de desfăşurare a acestuia directorilor unităţilor regionale şi centrale de Securitate, aceştia înlocuindu-i pe adjuncţii lor, care, aşa cum am văzut mai sus, primiseră această sarcină

[64] *Ibidem.*

[65] Idem, inv. nr. 7362, dosar nr. 66, nenumerotat: *Ordinul Ministrului Afacerilor Interne nr. 3418/01.08.1955.*

prin ordinul din 1953. Drept justificare a acestei modificări de atribuții se invoca faptul că „învățământul este unul din principalele mijloace de ridicare a calificării profesionale a lucrătorilor din aparatul informativ-operativ”, astfel încât părea normal ca răspunderea pentru desfăşurarea sa să revină conducătorilor de la nivel central şi local ai organelor de represiune. Pe de altă parte, se înregistra o scădere a numărului de ore lunare alocate pregătirii profesionale la locul de muncă, de la patru ore săptămânal, la zece lunar, reducere care poate părea stranie, avându-se în vedere faptul că exista o nemulțumire față de rezultatele de până atunci ale programului, dar trebuie luată în considerare şi inițierea, în cursul aceluiaşi an, a primelor măsuri de pregătire a cadrelor M.A.I. prin învățământul de cultură generală, printr-un ordin al ministrului care, aşa cum se va vedea, acorda unele înlesniri, inclusiv permisii în afara concediului de odihnă, ofițerilor care doreau să-şi completeze studiile şi nu se dorea, probabil, ca ofițerii să beneficieze de prea multe ore plătite dedicate exclusiv pregătirii, în dauna muncii informative propriu-zise.

În afară de aceste aspecte, ordinul din 1 august 1955 lăsa în mare măsură neschimbat sistemul anterior de organizare şi desfăşurare a învățământului profesional la locul de muncă în cadrul aparatului de Securitate, ce se baza, în continuare, pe lecturarea şi memorarea de către ofițeri a unor prelegeri alcătuite de lucrătorii Direcției Cadre M.A.I.[66]

Modul de desfăşurare a şedințelor de pregătire profesională la locul de muncă a rămas, în bună măsură, neschimbat în întreaga perioadă care face obiectul studiului de față, față de prevederile ordinului din 1953, modificări înregistrându-se mai ales în ceea ce priveşte conținutul lecțiilor, care era actualizat periodic. Materialele alcătuite de către lucrătorii Direcției Cadre a M.A.I. erau expuse în cursul sesiunilor de pregătire de către ofițerii special desemnați în acest sens de către conducerea fiecărei direcții regionale sau centrale în parte – de regulă, această sarcină revenea şefilor secțiilor de Cadre ale fiecărei unități. Expunerile erau urmate de organizarea unor seminarii cu participanții la şedințele respective, în cursul cărora se verifica măsura în care aceştia înțeleseseră materialul predat sau îşi însuşiseră noțiunile expuse în lecțiile precedente. În funcție de modul în care participau la desfăşurarea acestor lecții profesionale, lucrătorii operativi erau notați prin calificative, luate ulterior în calcul pentru evaluarea anuală a activității lor de către cadrele de conducere.

În ceea ce priveşte conținutul şi obiectivele urmărite prin aceste lecții de pregătire profesională, ele variau în funcție de deficiențele constatate la un moment dat în pregătirea ofițerilor de Securitate. Indicii în acest sens ne sunt oferite de expunerea de motive a ordinului din august 1955 cu privire la organizarea învățământului profesional, în care sunt enumerate aspectele activității informative care rămâneau necunoscute pentru majoritatea lucrătorilor din aparatul de represiune. Există însă şi exemple concrete cu privire la desfăşurarea şi conținutul unor asemenea lecții, precum cel oferit de conducerea Direcției a VII-a Filaj şi Investigații, în cadrul unui raport de activitate pentru anul 1959:

„Pentru îmbunătățirea cunoştințelor profesionale ale lucrătorilor de supraveghere operativă şi perfecționarea lor în muncă, s-a organizat învățământul

---

[66] *Ibidem.*

profesional de specialitate la locul de muncă, la care au participat toţi lucrătorii, fiind organizaţi pe grupe de învăţământ. În acest sens, s-au predat şi seminarizat cu lucrătorii lecţii corespunzătoare, insistându-se îndeosebi asupra îmbinării cunoştinţelor teoretice cu aspecte din munca practică. […] Tot în scopul instruirii lucrătorilor de supraveghere operativă la un nivel mai corespunzător, au fost folosite şi alte forme. Astfel, periodic au fost prelucrate diferite referate instructive, care au tratat şi felul în care au fost executate unele lucrări.[…]

S-a acordat mai multă atenţie, în această perioadă, instruirii practice a lucrătorilor. Astfel, în fiecare lună, au fost organizate pe birouri exerciţii cu obiective fictive. Aceste exerciţii au contribuit la exersarea lucrătorilor în ceea ce priveşte aplicarea unor metode mai bune în munca de supraveghere operativă, în folosirea mijloacelor de acoperire, ca deghizaj şi machiaj, în fotografierea secretă, cât şi în stabilirea legăturilor şi adreselor.[…] Reconstituirea cazurilor de pierderi de obiective, ce se fac în cadrul serviciului şi discutarea acestor cazuri în cadrul echipelor, a[u] avut drept urmări, pe de o parte, întărirea simţului de răspundere în muncă, iar pe de altă parte, instruirea lucrătorilor cu învăţămintele ce se desprind"[67].

Datorită interesului declarat de conducerea M.A.I. pentru perfecţionarea pregătirii profesionale a ofiţerilor din subordine, Direcţia Cadre a căutat să îmbunătăţească, de-a lungul timpului, atât conţinutul lecţiilor, cât şi metodele de predare a cunoştinţelor şi cadrul în care aceste informaţii erau predate. Din acest motiv, începând cu 1961 – 1962, s-a trecut la organizarea învăţământului profesional la locul de muncă pe o perioadă de trei ani, fiind luate, concomitent, măsuri de îmbunătăţire a conţinutului acestuia, prin introducerea unor teme care ţineau de ştiinţele juridice şi prin organizarea unor cursuri de limbi străine. În acelaşi timp, a fost creat un fond de lecţii de specialitate corespunzător fiecărui compartiment al aparatului de Securitate, iar vechile cursuri au fost îmbunătăţite şi actualizate, avându-se în vedere noile reglementări referitoare la activitatea informativă[68].

După 1965, noua conducere a M.A.I. a cerut perfecţionarea sistemului de pregătire a cadrelor proprii şi implicarea direcţiilor informativ-operative (în special a direcţiilor I Informaţii Externe şi a II-a Contraspionaj) în alcătuirea lecţiilor destinate aparatului de Securitate, astfel încât sunt redactate, cu sprijinul unităţilor respective, materiale de informare referitoare la metodele folosite de unele servicii de spionaj ale ţărilor capitaliste pentru obţinerea de informaţii din R.S.R., activitatea neoficială desfăşurată de ataşaţii militari străini în România, organizarea şi acţiunile întreprinse de

[67] Idem, dosar nr. 13 191, f. 38: *Raport de activitate pe perioada 1 ianuarie – 31 decembrie 1959,* al Direcţiei a VII-a, semnat de şeful Direcţiei, colonel V. Dinescu. Aşa cum se poate observa, programul de pregătire al ofiţerilor Direcţiei a VII-a este ceva mai complex decât cel obişnuit pentru ofiţerii direcţiilor operative obişnuite, aceasta datorându-se specificului activităţii acestei direcţii. Pe de altă parte, pregătirea a ofiţerilor de filaj şi investigaţii se dovedea a fi curată pierdere de timp, dacă avem în vedere modul în care aceştia puneau pe atunci în practică cunoştinţele predate.

[68] Idem, dosar nr. 13 229, ff. 91 – 92: *Raport cu privire la activitatea Direcţiei Cadre …,* din 31.01.1963.

organele de informaţii şi contrainformaţii din R.F.G., activitatea grupărilor legionare din exterior etc.[69].

În concluzie, se poate aprecia faptul că, teoretic, exista un sistem bine pus la punct de perfecţionare, la locul de muncă, a cunoştinţelor aparatului de Securitate, care beneficia şi de o atenţie deosebită din partea conducerii acestuia. Un asemenea sistem se dovedea necesar mai ales dacă avem în vedere nivelul redus de pregătire, atât profesională, cât şi culturală, a ofiţerilor încadraţi după 1948, realitate care se spera a fi ameliorată prin educarea lor la locul de muncă, fără scoaterea „din producţie". Cu alte cuvinte, în Ministerul Afacerilor Interne se inventase un sistem „ideal" de educaţie, care permitea pregătirea angajaţilor cu o mare economie de timp şi de resurse materiale.

Aşa ar fi trebuit să stea lucrurile, măcar în teorie. În practică însă, realitatea contrazicea toate speranţele nutrite în această privinţă. Situaţia deplorabilă existentă era recunoscută, în mod deschis, chiar de cadrele de conducere din aparatul de represiune, care considerau lecţiile predate ca fiind „slabe", ele repetându-se „în fiecare an, ca o placă de magnetofon învechită"[70], după cum aprecia şeful Direcţiei Regionale M.A.I. Crişana, în 1966. Lipsa de eficienţă a învăţământului profesional la locul de muncă era cunoscută la vârful M.A.I. de multă vreme, o dovadă în acest sens fiind şi declaraţiile făcute în 1961 de secretarul general al ministerului, colonelul Pavel Aranici:

„Lecţiile pe care le facem sunt formale. Lecţiile sunt vechi, sunt făcute de unii lucrători de la Cadre, ele sunt văzute de Cadre, mai văd şi ele ceva şi se dă (sic!) la unităţi pentru a fi folosite la pregătirea profesională. Sunt lucrători cărora de 8 ani de zile li se predau aceleaşi lecţii. […] Noi avem lucrători care au trecut prin şcoală, însă pregătirea profesională la locul de muncă trebuie axată ca el să devină pregătit pentru problema în care lucrează. Dacă lucrează cu legionari – să cunoască toate problemele pe linie legionară, să fie la curent cu ultimele metode folosite de legionari în activitatea lor, pentru că numai în felul acesta se poate spune că omul este pregătit.

La Direcţia IV-a am luat notele de la Serv. II, Serv. III. Toată lumea are calificative de «foarte bine», dar, la întâlnire, lucrătorul nu ştie să se orienteze şi acest lucru e posibil fiindcă lucrătorul nu pune capul la contribuţie. […]

La investigaţii, acelaşi lucru, toată lumea are numai calificative de «foarte bine». Când am pus o echipă să lucreze, practic nu a putut face nimic"[71].

---

[69] Idem, dosar nr. 13 471, f. 165: *Raport privind activitatea desfăşurată de organele de Securitate în cursul anului 1966*.

[70] Idem, dosar nr. 13 462, f. 80: *Lucrare specială privind şedinţa din 28 – 29 ianuarie 1966, la care au fost convocaţi tovarăşii din aparatul central şi regional.* Aprecierea aparţinea colonelului Gheorghe Ristea.

[71] Idem, dosar nr. 13 264, f. 30: *Stenograma şedinţei de colegiu in ziua de 17 mai 1961*. Această idee era reluată, un an mai târziu, de către şeful Serviciului Contrainformaţii din cadrul Trupelor de Grăniceri, care declara: „Tovarăşii noştri au rezultate foarte bune la şcoală, iar în practică nu fac nimic" – vezi idem, dosar nr. 13 233, f. 22: *Stenograma şedinţei din 18 iulie 1962, în care s-a analizat activitatea Direcţiei a V-a*. Pe de altă parte, această situaţie era explicabilă, dacă avem în vedere calitatea îndoielnică a materialelor utilizate în procesul de învăţământ, care erau apreciate, de multe ori ca fiind de „slabă calitate şi neinstructive" ori conţineau „greşeli care denaturau prevederile unor ordine sau principii de muncă" – vezi idem, dosar nr. 13 462, f. 256: Raport

Problema semnalată de colonelul Aranici, cea a rupturii care apărea între cunoştinţele teoretice predate în cadrul lecţiilor şi activitatea practică a ofiţerilor, părea să fi fost principalul reproş adus sistemului de învăţământ profesional. La aceasta se adăuga dezinteresul manifestat de şefii unităţilor operative faţă de această formă de pregătire. Astfel, se semnalau numeroase cazuri precum cel întâlnit în cadrul Direcţiei a IV-a Cercetări Penale, în 1967, unde şeful direcţiei, colonelul Gh. Enoiu, a dat indicaţii ca „tocmai cadrele cele mai competente să nu participe" la aplicaţiile şi şedinţele de pregătire, ceea ce îl făcea pe secretarul general al ministerului de atunci să se întrebe: „de la cine să înveţe lucrătorii tineri, dacă nu de la cei în măsură, care au experienţă?"[72]. Lipsa de interes faţă de învăţământul profesional de la locul de muncă era însă un fenomen general, întâlnit în rândul lucrătorilor operativi în primul rând, care nu ţineau cont, în nici un fel, de cunoştinţele predate în cadrul şedinţelor de pregătire, astfel încât, în 1963, un locţiitor al şefului Direcţiei M.A.I. Crişana, observa:

„Unii tovarăşi […], deşi astăzi au învăţat, discutat şi clarificat o problemă, mâine ei rezolvă problema tot cum o ştiau cu ani în urmă, deci tovarăşii nu ţin seama de cele învăţate"[73].

Lipsa de interes a ofiţerilor de Securitate faţă de învăţământul de la locul de muncă îşi avea originea şi în forma în care se desfăşurau şedinţele de pregătire, care, de cele mai multe ori, constau în „seminarizarea unor ordine şi lecţii, organizarea de analize şi discutarea unor lucrări practice", activităţi care, după cum recunoştea şi conducerea M.A.I., aveau „un aspect formal şi plictisitor"[74]. Ca rezultat al modului în care s-a înţeles predarea cunoştinţelor, ofiţerii participanţi învăţau „mecanic" şi îşi însuşeau „în mod bucherist unele definiţii şi, ca urmare, la seminarii dau, în general, răspunsuri bune, dar, în munca practică, dovedind comoditate, lipsă de interes şi superficialitate, nu obţin rezultate în raport cu pregătirea şi experienţa pe care o au"[75]. Aşa cum se obişnuia în asemenea situaţii, vina pentru lipsa de impact a noţiunilor predate în cadrul învăţământului profesional era aruncată asupra lucrătorilor operativi, mai uşor de criticat decât conducerea Direcţiei Cadre a M.A.I. şi cea a direcţiilor operative, ce coordonau modul de desfăşurare a pregătirii profesionale a angajaţilor.

O altă consecinţă a carenţelor înregistrate în conţinutul şi forma de prezentare a lecţiilor profesionale a fost faptul că ofiţerii de Securitate, veniţi de multe ori la sediul direcţiilor regionale M.A.I. de la reşedinţe de raioane aflate la mare depărtare, special pentru a participa la pregătirea profesională, învăţau aici mai mult din exemplele

privind munca de cadre în M.A.I. din anul 1965, prezentat la şedinţa din 28 – 29 ianuarie 1966 de col. Ion Dumitru, secretar general al M.A.I.

[72] Idem, dosar nr. 11 753, f. 102: *Stenograma şedinţei din 20 aprilie 1967, în care s-a analizat activitatea desfăşurată de Direcţia a IV-a pe anul 1966*. Afirmaţia îi aparţinea col. Ion Dumitru.

[73] Idem, dosar nr. 13 241, f. 29: *Stenograma şedinţei ţinute în ziua de 11 decembrie 1963 la Direcţia Regională M.A.I. Crişana, şedinţă în care s-a analizat activitatea acestei unităţi pe perioada octombrie 1962 – decembrie 1963*.

[74] Idem, dosar nr. 13 462, f. 245: Raport privind activitatea organelor M.A.I. în anul 1965, prezentat în cadrul şedinţei din 28 – 29 ianuarie 1966 de adjunctul ministrului Afacerilor Interne, general-locotenent Vasile Negrea.

[75] *Ibidem,* f. 257: Raport privind munca de cadre în M.A.I. în cursul anului 1965, prezentat în cadrul şedinţei din 28 – 29 ianuarie 1966 de col. Ion Dumitru, secretar general al M.A.I.

negative date de diverşi angajaţi ai regionalei respective decât din lecţiile predate. Un astfel de caz întâlnim la Direcţia Regională M.A.I. Iaşi, unde, un ofițer operativ venit de la o unitate raională subordonată pentru a participa la o şedinţă de pregătire, „a auzit că la regiune se bate şi, mergând la raion, a spus că el a învăţat că trebuie să pună mâna pe ciomag”[76] şi a pus în practică, fără întârziere, „cunoştinţele” astfel căpătate.

Viciile sistemului de pregătire profesională a ofiţerilor de Securitate, precum şi dezinteresul general manifestat de „cursanţi” faţă de această formă de perfecţionare nu puteau să nu aibă repercusiuni asupra performanţelor activităţii informative desfăşurate. Astfel, se înregistrau situaţii în care, după cum recunoştea locţiitorul şefului Regionalei M.A.I. Iaşi, „unii lucrători […] se tem că agenţii le sunt superiori lor şi evită să poarte o discuţie cu ei”[77], asta în timp ce unii adjuncţi ai ministrului, nevrând să recunoască deficienţele existente în sistemul de pregătire internă şi lipsa de calificare a subordonaţilor, le pretindeau acestora punerea în practică a cunoştinţelor pe care le-ar fi dobândit în timpul cursurilor de perfecţionare:

„Este cunoscut că aproape tot aparatul nostru a trecut prin şcoli, fie la Bucureşti, fie la cursurile de la regiune – toate lecțiile predate fiind pe linia îmbunătățirii muncii informative şi natural că aceste lecții conduc la îmbunătățirea muncii informative – însă rezultatele sunt slabe. Tov. îşi fac autocritica de ani de zile, arată chiar că nu ştiu ce să mai facă cu asemenea acțiuni”[78].

Lipsa de interes manifestată în această privinţă de către lucrătorii Securității şi, mai ales, de către conducătorii lor este, însă, din unele puncte de vedere, inexplicabilă. Asta pentru că, deşi privită ca o activitate formală, pregătirea profesională la locul de muncă ar fi trebuit să aibă, totuşi, o mare importanţă, dacă avem în vedere faptul că majoritatea ofiţerilor angajaţi după 1948 nu trecuse prin cursuri de pregătire ulterioare, în cadrul şcolilor M.A.I., decât pentru perioade limitate de timp – de ordinul a câteva luni – iar unii chiar nu beneficiaseră de nici un fel de pregătire de specialitate[79]. Mai mult decât atât, mulţi ofiţeri aveau o pregătire şcolară deficitară (nu absolviseră nici cursurile elementare), fiind recrutaţi direct „din producţie”, din rândul muncitorilor, şi

---

[76] Idem, dosar nr. 13 185, f. 50: *Stenograma şedinţei de analiza muncii Direcţiei Regionale M.A.I. Iaşi, ţinută în ziua de 31 octombrie 1959.*

[77] *Ibidem*, f. 47.

[78] Idem, dosar nr. 13 260, f. 73: *Stenograma şedinţei din ziua de 12 februarie 1962, ce a avut loc la Baia Mare.* Afirmaţia aparţinea generalului Negrea. Reproşurile erau repetate şi de Al. Drăghici, care, adresându-se ofiţerilor care lucrau pe linie de contraspionaj, remarca: „Aproape toţi şefii şi chiar majoritatea ofiţerilor pe linie de contraspionaj au fost la şcoală, au făcut cursuri, unii au fost trimişi la Moscova, alţii aici, în ţară. Deci, condiţii vi s-au creat, atunci ce să mai facem ? Să muncească alţii pentru voi ? Un singur lucru trebuie să faceţi. Să munciţi în condiţii bune, cu cap. Aceasta trebuie făcut” – vezi idem, dosar nr. 13 259, f. 58: *Stenograma şedinţei de analiza activităţii pe linie de contraspionaj, ţinută la Bucureşti în ziua de 19.04.1961.*

[79] De exemplu, în aparatul central şi local de Informaţii Interne al Securităţii, în 1968, nu mai puţin de 25% din totalul ofiţerilor angajaţi (adică 426 persoane) nu aveau absolvite nici un fel de cursuri de specialitate în şcolile M.A.I., impunându-se „şcolarizarea lor imediată” – vezi idem, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 262: *Studiu privind asigurarea…,* din 2 aprilie 1968. Dacă aceasta era situaţia în 1968, se poate lesne imagina proporţia celor care nu absolviseră astfel de cursuri în perioada anterioară.

fără a fi avut nici un fel de contacte anterioare cu activitatea informativă. În aceste condiţii, pregătirea profesională la locul de muncă reprezenta, pentru o mare parte din angajaţii aparatului informativ-operativ, singurul mod de a se informa, cât de cât, asupra tipului de activitate pe care trebuia să o desfăşoare, iar dacă avem în vedere superficialitatea cu care a fost tratată problema ani la rând, nu poate constitui un motiv de mirare incompetenţa manifestată de multe ori de lucrătorii operativi.

Situaţia nu era mult mai strălucită nici în ceea ce priveşte pregătirea politică a ofiţerilor de Securitate. Astfel, pregătirea ideologică a cadrelor trebuia să se desfăşoare în cadrul grupelor de învăţământ politic existente în cadrul fiecărei unităţi, lucrătorii operativi fiind, în acelaşi timp, încurajaţi – de multe ori, obligaţi – să urmeze diverse cursuri de aceeaşi natură în cadrul facultăţilor de profil şi a universităţilor serale înfiinţate pe lângă comitetele regionale şi raionale de partid[80]. Şi acestei forme de pregătire i se acorda o mare importanţă, teoretic, atât de către conducerea M.A.I. cât şi de cea de partid, o dovadă în acest sens fiind şi declaraţiile făcute în 1960 de un secretar al Comitetului Regional Bacău al P.M.R.:

„Nu poate fi un bun lucrător de Securitate acel om care nu are o pregătire politică, fiindcă, în munca lor, oamenii vin în contact cu o serie de elemente şi dacă nu sunt bine pregătiţi din punct de vedere politic influenţa elementelor duşmănoase îl va cuprinde şi pe lucrător. Noi nu facem numai o muncă profesională, facem şi o muncă politică”[81].

Aceste afirmaţii au fost reluate şi întărite de către conducerea M.A.I. în anii care au urmat, între cei care au insistat asupra importanţei acestui tip de pregătire distingându-se ministrul Cornel Onescu, potrivit căruia „un lucrător de Securitate, dacă nu cunoaşte politica statului, politica partidului nostru, înseamnă că nici orientare în muncă nu are”[82]. De asemenea, acesta recomanda lucrătorilor operativi să nu se limiteze la informaţiile primite în diversele forme de învăţământ politic pe care, oricum, erau obligaţi să le urmeze, ci să citească şi presa, mai ales presa „de partid”:

„Este o ruşine să nu citeşti presa, să nu cunoşti evenimentele politice interne şi internaţionale. Înseamnă că eşti legat la ochi. Noi trebuie să dovedim orientare nu numai în ceea ce priveşte munca noastră, ci şi în ceea ce priveşte evenimentele internaţionale. […] Un lucrător de Securitate care nu citeşte presa, nu este informat, nu ştie să descifreze anumite evenimente. Înseamnă că nu este un bun lucrător de Securitate”[83].

Rezultatele presiunilor exercitate asupra ofiţerilor din subordine pentru a-şi perfecţiona pregătirea politică au fost însă mai mult decât îndoielnice. Situaţia în domeniu a rămas precară de-a lungul anilor în rândul întregului aparat de Securitate, eforturile depuse pentru schimbarea acestei stări de lucruri fiind, în bună măsură,

---

[80] Idem, dosar nr. 13 467, f. 90: *Raport asupra felului cum s-a desfăşurat munca informativ – operativă în cadrul Regiunii MAI Argeş în perioada 1 ianuarie 1965 – 15 mai 1966.*

[81] Idem, dosar nr. 13 192, f. 51: *Stenograma şedinţei din ziua de 15 decembrie 1960, în care s-a analizat activitatea Direcţiei regionale M.A.I. Bacău, pe perioada anilor 1959 – 1960. Şedinţa a avut loc la Bacău.*

[82] Idem, dosar nr. 13 458, f. 44: *Stenograma şedinţei de analiza activităţii Direcţiei Regionale M.A.I. Bacău, din ziua de 16 octombrie 1965.*

[83] *Ibidem.*

zadarnice. Vina pentru situația existentă aparținea, în bună măsură, şi conducerii organelor de represiune din perioada anterioară lui 1965, Al. Drăghici nepunând niciodată, în discursurile ținute în fața aparatului de Securitate, prea mult accent asupra perfecţionării cunoştinţelor de acest tip ale subordonaților săi, ci mulțumindu-se, de multe ori, să spună că participarea la ședințele de pregătire politică ar fi obligatorie. Rezultatele nu au întârziat să se vadă, astfel încât, la scurtă vreme după numirea sa în fruntea M.A.I., Cornel Onescu descoperea, în urma inspecţiilor făcute la direcţiile regionale de Securitate, o realitate dezolantă, după cum şi recunoştea acesta, în mod public:

„Am stat de vorbă, cu prilejul deplasărilor făcute la regiuni, cu lucrători din aparatul nostru şi am rămas surprins de nivelul slab de cunoştinţe, nu numai profesionale, dar şi nivelul de cunoştinţe politice şi culturale extrem de scăzut. Am găsit mulți lucrători care nu citesc, nu cunosc evenimentele politice interne şi n-au cunoştinţă despre evenimentele politice internaţionale; nu ştiu să descifreze într-o ştire, care apare în presă, aspectul politic. Avem tovarăşi care nu citesc cu anii o carte, care nu văd un spectacol sau un film”[84].

În anii care au urmat, s-au făcut numeroase încercări de a schimba starea de lucruri existentă, inclusiv prin sporirea importanţei organizaţiilor de partid din cadrul unităților de Securitate şi a proporţiei membrilor de partid din fiecare direcţie în parte, pentru ca toți lucrătorii să fie astfel supuşi unei prelucrări politice obligatorii prin intermediul ședințelor de partid, dar rezultatele s-au lăsat de multe ori aşteptate. Progresele în domeniu erau însă lente, iar, de multe ori, diverşi ofițeri de Securitate reuşeau să se pună în ipostaze penibile față de propria agentură, spre jena mărturisită a organelor de partid:

„Am râs, dar este dureros că un ofițer de Securitate într-un asemenea nivel este de «pregătit» încât a putut să dea sarcină agentului să «pună mâna pe o carte intitulată *Marx despre români*». Acest exemplu ne arată că nu este la curent nici cu Declarația partidului din 1964, nici cu orientarea politică a noastră. El, nefiind în (sic!) curent cu orientarea şi politica partidului, poate da agentului sarcini anapoda[85]”.

Deși s-ar crede că lipsa de cunoştinţe „politice” a ofițerilor de Securitate nu putea avea consecințe negative asupra activității informative a acestora, dat fiind faptul că pregătirea ideologică nu consta în altceva decât în îndoctrinarea participanţilor la asemenea ședințe cu propaganda oficială a regimului, realitatea era ceva mai complicată. Astfel, în primul rând, lipsa totală a oricăror noțiuni cu privire la politica oficială a partidului putea cu uşurință conduce la situații penibile precum cea de mai sus, ce puneau la îndoială chiar sensul activității informative desfăşurate de ofițerul în cauză. Pe lângă aceasta, însă, carențele înregistrate în pregătirea politică puteau avea drept consecință limitarea informării ofițerilor şi cu privire la alte aspecte, ceea ce afecta în mod direct activitatea desfăşurată de cadrele Securității. Astfel, datorită lipsei de încredere în „nivelul politic” al lucrătorilor de rând, buletinul informativ elaborat de

[84] Idem, dosar nr. 13 464, f. 93: Stenograma şedinţei lărgite de Colegiu, din 28 octombrie 1965.
[85] Idem, dosar nr. 13 458, f. 50: *Stenograma şedinţei de analiza activității Direcţiei Regionale M.A.I. Bacău, din ziua de 16 octombrie 1965*. Vorbitorul este Gheorghe Roşu, prim secretarul Comitetului Regional P.M.R. Bacău

agenţia oficială de presă Agerpres nu era dat spre consultare, în cadrul unităţilor de Securitate, decât şefilor de direcţii şi de servicii, pentru restul ofiţerilor el fiind inaccesibil. Acest fapt atrăgea nemulţumirea, în 1966, a şefului Regionalei M.A.I. Crişana, col. Gheorghe Ristea, care solicita „să se acorde mai multă încredere lucrătorilor de Securitate, întrucât considerăm că avem un aparat bun, oameni devotaţi cauzei şi cărora [li] s-ar putea pune la dispoziţie mai mult, pentru informarea personală". Propunerea sa se loveşte însă de reticenţa conducerii ministerului, C. Onescu declarând, cu acest prilej:

„În ceea ce priveşte citirea Agerpres-ului. […] Datorită nivelului încă scăzut al unor lucrători, mă tem să nu interpreteze cine ştie cum diverse afirmaţii făcute de ziarişti, pentru că aceştia pun problemele aşa cum le pun şi se cere analiză şi multă atenţie la citit. Dacă sunt ştiri în Buletinele ce le primiţi, care consideraţi că merită să fie aduse la cunoştinţa tovarăşilor noştri, să le fie date"[86].

În condiţiile în care buletinele informative Agerpres conţineau multe informaţii referitoare la situaţia internaţională şi la activitatea statelor „capitaliste" împotriva cărora ofiţerii de Securitate se presupunea că „luptă", se poate lesne imagina efectul pe care-l avea asupra eficienţei activităţii desfăşurate de aceştia o asemenea decizie de a-i lipsi de informaţii care, cel puţin pentru cei care lucrau în sectorul „contraspionaj", puteau prezenta o mare importanţă.

Aşadar, în privinţa pregătirii cadrelor Securităţii, ne aflăm în prezenţa unui adevărat cerc vicios, în care, datorită nivelului scăzut de cunoştinţe al ofiţerilor operativi, atât ideologice cât şi profesionale, conducătorii Securităţii evitau să le furnizeze acestora informaţii necesare desfăşurării activităţii operative, ceea ce nu făcea decât să contribuie şi mai mult la descalificarea lor profesională.

În final, întrebarea ce se poate pune este: care era totuşi obiectivul urmărit prin pregătirea profesională la locul de muncă – şi nu numai – a ofiţerilor de Securitate, din moment ce, aşa cum s-a putut constata, atât nivelul, cât şi volumul cunoştinţelor profesionale şi ideologice, transmise prin această formă de învăţământ, erau foarte reduse? Răspunsul ţine de domeniul evidenţei – asigurarea învăţării şi respectării ordinelor date de conducerea M.A.I. – şi-l oferă, în mod explicit, chiar Al. Drăghici, cu prilejul unei şedinţe bilanţ al Securităţii din cursul anului 1962:

„Regulamentele noastre militare nu admit discutarea unui ordin dat pentru executare, de aceea nici nu poate fi pusă întrebarea dacă poate fi executat sau nu. Întrebarea poate fi formulată numai în sensul cum poate fi executat mai bine ordinul dat, cum poate fi actualizat la condiţiile muncii operative, pentru ca, astfel, el să fie mai eficace în lupta ce se duce împotriva duşmanului. *Ordinul trebuie trăit şi aplicat cu fermitate, fără nici un fel de opoziţie, fără nici un fel de obiecţiuni, care în nici un fel nu trebuie admise. Întreaga muncă de instructaj trebuie făcută astfel încât să se asigure trăirea şi executarea ordinului în cele mai bune condiţiuni* (s.m.)[87]".

[86] Idem, dosar nr. 13 462, f. 121: *Lucrare specială privind şedinţa din 28 – 29 ianuarie 1966, la care au fost convocaţi tovarăşii din aparatul central şi regional.*

[87] Idem, dosar nr. 13 635. ff. 157 – 158: *Stenograma şedinţei din 23 octombrie 1962, în care s-a analizat activitatea M.A.I. pe anul în curs*

Aşadar, în condiţiile în care pregătirea profesională la locul de muncă era văzută doar ca o formă de transmitere şi de prelucrare a ordinelor conducerii M.A.I., este greu de presupus că ea ar fi putut avea, încă de la bun început, vreun rol semnificativ în asigurarea unei reale instruiri a ofiţerilor de Securitate. Desigur, le putea inculca celor vizaţi ideea respectării ordinelor superiorilor cu orice preţ – deşi nici din acest punct de vedere nu a avut prea mult succes – dar mai mult decât atât nu se putea cere de la acest sistem de pregătire.

Mai multe speranţe a suscitat, în schimb, o altă formă de învăţământ profesional din acea vreme, mult mai bine organizată, şi anume cea desfăşurată prin diversele *şcoli de ofiţeri de Securitate*. În cele ce urmează, mă voi referi la organizarea şi modul de desfăşurare a procesului de învăţământ precum şi la rezultatele acestuia în cazul şcolilor de ofiţeri M.A.I. din România. În privinţa cursurilor de pregătire din Uniunea Sovietică, frecventate de mulţi ofiţeri de Securitate din acea vreme – cel puţin până în 1961 – 1962 – datele deţinute nu permit conturarea unei imagini a conţinutului acestor cursuri sau a eficienţei lor şi, de aceea, nu vor face obiectul studiului de faţă, cu toate că au avut o contribuţie indiscutabilă la pregătirea profesională şi ideologică a cadrelor aparatului român de represiune după 1945.

Necesitatea înfiinţării unor şcoli de pregătire a cadrelor diverselor structuri informative din România a devenit pregnantă încă din 1948, aceste instituţii de învăţământ având, în principal, rolul de a asigura un minim de cunoştinţe profesionale pentru noii angajaţi ai Siguranţei de atunci, care, de cele mai multe ori, nu dispuneau de nici un fel de informaţii referitoare la domeniul în care urmau să lucreze. În consecinţă, a fost înfiinţată Şcoala de pregătire profesională a Direcţiei Generale a Siguranţei Statului, prima generaţie de elevi ai acestei instituţii începând cursurile la 4 iulie 1948, în urma unei ceremonii de deschidere la care a participat şi directorul general al D.G.S.S., Nicolae I Popescu. Iniţial, cursurile de pregătire a viitorilor ofiţeri de Securitate (după 30 august 1948) trebuia să dureze trei luni (4 iulie – 10 octombrie 1948), iar programa şcolară prevedea pregătirea elevilor atât din punct de vedere politic, cât şi profesional, aici aceştia primind noţiuni de bază referitoare la activitatea informativă pe care urmau să o desfăşoare[88].

În anii următori, structurile educaţionale destinate viitorilor angajaţi ai Securităţii s-au diversificat mult, ceea ce a avut ca rezultat o adevărată inflaţie a numărului lor. Astfel, în 1952, existau nu mai puţin de paisprezece şcoli de ofiţeri destinate pregătirii cadrelor diverselor structuri represive din România, principala instituţie de învăţământ destinată ofiţerilor de Securitate fiind Şcoala nr. 1 – Băneasa, căreia i se alătura Şcoala nr. 3 Limbi Străine[89]. Şcolilor de ofiţeri operativi de Securitate

[88] Fl. Banu, *op cit,* p. 123 – 125. Între cursurile destinate pregătirii elevilor şcolii, se pot aminti: „Informaţii şi Contrainformaţii” (curs structurat pe mai multe probleme) „Contrasabotaj”, „Tehnică informativă”, „Drept penal şi procedură penală”, „Filaj, operaţii represive şi anchetare”, „Control al străinilor”, „Transmisiuni” etc. – vezi *ibidem*, pp. 126 – 129.

[89] *Ibidem,* p. 106. În cadrul Şcolii nr. 3 viitorii ofiţeri de Securitate ar fi trebuit să înveţe, conform programei, una dintre limbile: engleză, franceză, germană, italiană, sârbă, rusă, idiş, greacă şi turcă. Nu pot preciza profilul şcolilor nr. 4, 5 şi 6. Este posibil ca ele să fi avut ca sarcină pregătirea şi a ofiţerilor de Miliţie, deşi, dacă avem în vedere faptul că la conducerea acestora

li se adăugau cele destinate pregătirii ofiţerilor din cadrul Trupelor de Securitate, acestea din urmă fiind situate în provincie, în localităţi precum Oradea, Rodna, Câmpina etc.

Cu toate acestea, în ciuda sporirii numărului şcolilor de ofiţeri de Securitate şi a diversificării cursurilor predate, rezultatele obţinute erau mai mult decât îndoielnice, iar calitatea absolvenţilor lăsa mult de dorit. Astfel, în 1955, cu prilejul unei şedinţe de analiză a activităţii organelor M.A.I., unul dintre conducătorii aparatului de Securitate, generalul Mazuru, îşi exprima nemulţumirea faţă de performanţele foştilor elevi ai şcolilor de ofiţeri, declarând:

„Avem 30 de elevi de la şcoli şi sunt foarte slabi, nu ştiu pe ce lume trăiesc. Întrebându-l pe unul unde este Taiwan-ul, a spus că este în Moldova. Trebuie să adâncim verificarea acestor elemente care au venit acum. Acei de anul trecut au fost buni, s-a făcut ceva cu ei. De la şcoala de limbi străine ni s-au repartizat nouă oameni şi până la urmă au fost scoşi toţi”[90].

Probleme apăreau mai ales în privinţa absolvenţilor Şcolii nr. 3 Limbi Străine, pe care şeful Direcţiei de Contraspionaj îi considera, cu prilejul aceleiaşi şedinţe, ca fiind „fără nici o valoare”, colonelul Eugen Szabo deplângând faptul că „au stat oamenii doi ani [în şcoală] şi nu pot să fie folosiţi”. Cu toate acestea, Şcoala nr. 3 nu era singura vizată de critici, carenţe asemănătoare înregistrându-se şi în pregătirea absolvenţilor celorlalte şcoli de ofiţeri, care nu puteau fi folosiţi în activitatea informativă, după încadrarea în Securitate, „fiind foarte slabi”[91].

Constatarea deficienţelor din cadrul şcolilor de ofiţeri M.A.I. venea într-un context în care, la jumătatea anilor `50, conducerea P.M.R. se arăta tot mai preocupată de competenţa cadrelor de care dispunea partidul în toate domeniile de activitate. În aceste condiţii, lipsa de pregătire a ofiţerilor de Securitate, atât pe plan cultural, cât şi profesional, a devenit o evidenţă supărătoare pentru conducerea P.M.R., motiv pentru care, începând din 1955 – 1956, a fost adoptată o serie de măsuri care aveau ca scop obligarea ofiţerilor M.A.I. să-şi finalizeze studiile medii şi îmbunătăţirea sistemului de pregătire profesională a acestora. Între măsurile în cauză s-a înscris şi reorganizarea şcolilor de ofiţeri de Securitate din septembrie 1956, în urma căreia o parte dintre acestea au fost desfiinţate ori comasate – acesta fiind cazul Şcolii nr. 3 Limbi Străine, care a fost unită cu Şcoala nr. 1[92] – s-au înfiinţat noi cursuri şi a avut loc o triere la nivelul personalului didactic.

---

erau ofiţeri de Securitate, cel mai probabil şi aceste şcoli erau destinate viitoarelor cadre ale aparatului de represiune.

[90] *Ibidem*, pp. 162 – 163.

[91] *Ibidem,* pp. 163.

[92] Elevii Şcolii nr. 3 au produs unele surprize extrem de neplăcute conducerii M.A.I. după comasarea celor două şcoli, când s-a constatat că viitorii ofiţeri de Securitate aveau un ataşament cu totul îndoielnic faţă de regimul de „democraţie populară”, după cum recunoşteau, doi ani mai târziu, şi lucrătorii Direcţiei Cadre: „Elevii luau atitudine făţişă împotriva învăţământului de ştiinţe sociale, pe care-l subapreciau în mod vădit. Din cauza slabei educaţii politice şi de partid, în rândul elevilor au început să apară manifestări nesănătoase, străine spiritului de partid, atitudini huliganice şi bulevardiere. Lipsa de educaţie a elevilor s-a manifestat mai evident după contopirea şcolilor de ofiţeri Securitate (septembrie 1956), când elevii cursului de limbi străine anul II şi III refuzau să se încadreze în programul şcolii, veneau cu revendicări nejuste, cerând

Cu toate acestea, rezultatele obținute în ameliorarea nivelului de pregătire al ofițerilor de Securitate au întârziat să apară, mai ales datorită faptului că a continuat să fie pus în practică un sistem de recrutare a cadrelor bazat pe originea socială a acestora, care nu lua în considerare nivelul de educație și aptitudinile lor. O schimbare în acest sens a intervenit de-abia în 1961, când s-a impus înscrierea la examenele de admitere în cadrul școlilor de ofițeri de Securitate numai a persoanelor care au absolvit liceul[93]. În anul următor, la 30 martie 1962, a fost adoptată Hotărârea nr. 305 a C.C. al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R., prin care se prevedea acordarea unor facilități cadrelor Securității ce doreau să-și completeze studiile de cultură generală sau să urmeze studii superioare, transformând, totodată, școlile de ofițeri de Securitate și de Miliție în instituții de învățământ superior de scurtă durată. Mai mult decât atât, deoarece se dorea ca elevii pregătiți în aceste școli să-și perfecționeze cunoștințele prin absolvirea unor instituții de învățământ superior civile, s-a prevăzut ca, la terminarea cursurilor cu durata de trei ani din cadrul școlilor M.A.I., viitorii ofițeri să se poată înscrie, începând cu anul 1964, direct în anul IV (cursuri fără frecvență) al facultăților de Științe Juridice (Drept) din cadrul universităților civile din țară[94].

Și în anii următori a avut loc un proces de restructurare a sistemului de învățământ profesional al ofițerilor M.A.I. – în 1963, de exemplu, s-au desființat Școlile de ofițeri pentru Trupele M.A.I. de la Rodna, Câmpina și Oradea, iar pregătirea acestora din urmă a fost preluată de Școala Superioară „N. Bălcescu" – Sibiu a M.F.A.[95] - astfel

scutiri de la obligațiile regulamentare și un regim preferențial, după cum fuseseră învățați anterior. Lipsurile muncii de educație au reieșit mai clar în perioada evenimentelor din Ungaria, când o serie de elevi ai acestui curs s-au sustras de la măsurile excepționale de apărare luate de către unitate. Cu această ocazie, parte din elevi au declarat fățiș, verbal și în scris, că refuză să studieze disciplinele de marxism – leninism, alții au avut manifestări naționaliste vădit dușmănoase, de neîncredere în regimul nostru" – vezi ACNSAS, fond DMRU a M.A.I., inventar nr. 7367, dosar nr. 13, nenumerotat: *Ordinul ministrului Afacerilor Interne nr. 2300/15 august. 1958*. *Referat de cadre privind activitatea lt. col. Lăzărescu Dumitru* din 14 august. 1958, semnat de locțiitor șef serviciu din Direcția Cadre, cpt Iulian Vlad și locțiitor șef birou, cpt. Berceanu Gavril. Lt. col. Lăzărescu a fost șef al Școlii M.A.I. nr. 3 în perioada 1952 – 1956, ocupând ulterior funcția de locțiitor al șefului Școlii M.A.I. nr. 1 până în 1958, când a fost trecut în rezervă.

[93] Vezi idem, fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 258: *Studiu privind asigurarea …*, din 2 aprilie 1968.

[94] ANIC, fond CC al PCR, Secția Administrativ – Politică, dosar nr. 12/1962, f. 3: *Hotărârea nr. 305/1962 a C.C. al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri al R.P.R. privind unele măsuri pentru completarea studiilor de către ofițerii din M.F.A. și M.A.I.* În 1964 termina prima promoție de elevi ai școlilor M.A.I. pentru care obținerea diplomei de bacalaureat era o condiție de înscriere la examenul de admitere la școala respectivă.

[95] Școala de ofițeri de la Oradea avea rolul de a-i pregăti și pe ofițerii care lucrau pe linie de Spate în cadrul M.A.I., iar performanțele obținute în privința pregătirii acestora din urmă, cel puțin, erau cu totul rizibile, după cum recunoștea și șeful Direcției Financiare, lt. col. Radu Ștefănescu, în 1963: „Cunosc că la Școala de la Oradea se face un curs și pentru pregătirea unor asemenea cadre [angajate în sectorul logistică și financiar]. Tovarășii de la Ploiești spun că au scos 3 lucrători ca fiind necorespunzători și i-au înlocuit cu alții, absolvenți ai școlii de la Oradea, dar aceștia sunt și mai slabi, necunoscând nici cel puțin aritmetica" – vezi ACNSAS, fond

încât, până în 1968, acesta a dobândit o formă mult mai coerentă decât anterior. În privinţa ofiţerilor de Securitate, acest sistem de pregătire cuprindea acum trei şcoli de ofiţeri în Bucureşti – Băneasa: Şcoala nr. 1 de Pregătire şi Perfecţionare a Cadrelor din Aparatul Informativ şi Tehnic – Operativ, Şcoala nr. 3 de Pregătire şi Perfecţionare a Ofiţerilor din Aparatul de Filaj şi Investigaţii şi Şcoala nr. 5 de Perfecţionare a Ofiţerilor din Aparatul de Informaţii Externe, cărora li se adăugau diverse cursuri urmate de viitorii ofiţeri de Securitate mai ales în cadrul unor unităţi de învăţământ din subordinea M.F.A. În anul mai sus amintit, 1 290 elevi şi ofiţeri-elevi erau înscrişi la diverse forme de pregătire, de lungă sau de scurtă durată, destinate ofiţerilor de Securitate, dintre care 1 216 în şcolile de ofiţeri ale M.A.I. [96]

Şcoala M.A.I. nr. 1 de Pregătire şi Perfecţionare a Cadrelor din Aparatul Informativ şi Tehnic – Operativ oferea două tipuri principale de cursuri destinate pregătirii viitorilor ofiţeri de Securitate, acestea diferind în funcţie de durată şi de nivelul studiilor elevilor înscrişi. În primul rând, exista un curs de scurtă durată – şase luni – destinat viitorilor ofiţeri selecţionaţi din rândul absolvenţilor de facultate, astfel asigurându-li-se elevilor „cunoştinţele necesare iniţierii lor în problemele muncii de Securitate, precum şi o pregătire de luptă corespunzătoare pentru a se integra în cerinţele vieţii şi disciplinei militare în unităţile în care vor fi repartizaţi”[97]. Acestuia i se adăuga cursul de lungă durată, de trei ani, destinat absolvenţilor de liceu cu diplomă de bacalaureat selecţionaţi anterior, în vederea admiterii în şcoală, de către organele de cadre de la nivel regional şi central. În cadrul cursului de lungă durată se urmărea asigurarea unei instruiri generale a elevilor cu privire la munca de Securitate, până în 1968 neexistând nici o formă de specializare a cunoştinţelor predate în funcţie de unitatea la care urma să lucreze fiecare în parte. Absolvenţii acestui curs au reprezentat o sursă importantă de cadre pentru aparatul de Securitate, din 1961 – când a fost adoptată hotărârea referitoare la încadrarea la cursurile şcolii de ofiţeri numai a celor care promovaseră bacalaureatul – şi până în 1968, un număr de 747 de ofiţeri provenind din rândul acestora[98].

Cursurilor destinate elevilor care urmau a fi încadraţi în Securitate oferite de Şcoala M.A.I. nr. 1 li se adăugau cele destinate perfecţionării ofiţerilor deja angajaţi în diverse unităţi centrale sau regionale. Durata şi forma de frecventare a acestor cursuri difereau, de regulă cele fără frecvenţă având şi o durată mai mare. Dintre acestea, cele mai importante păreau a fi cursul destinat cunoscătorilor de limbi străine, cu durata de un an – menit să acopere carenţele existente în aparatul de Securitate în ceea ce priveşte

---

Documentar, dosar nr. 13 117, vol. 11, f. 37: *Stenograma şedinţei de colegiu din ziua de 17.01.1963, în care s-a analizat activitatea Direcţiilor Spate şi Financiară din M.A.I.*

[96] În 1968, un număr de 68 de elevi şi ofiţeri-elevi de Securitate erau încadraţi în diversele unităţi de învăţământ din subordinea M.F.A., ei fiind repartizaţi astfel: 35 elevi urmau cursurile de patru ani ale Şcolii Militare Superioare „N. Bălcescu” – Sibiu, 2 elevi erau înscrişi la Şcoala Militară de Tancuri – Auto Piteşti, 14 ofiţeri-elevi urmau cursurile cu durata de opt luni ale Centrului de Perfecţionare Făgăraş, iar 23 ofiţeri-elevi – pe cele ale Academiei Militare Generale, Facultatea Arme şi Servicii – vezi idem, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 281: *Studiu privind asigurarea …,* din 2 aprilie 1968.

[97] *Ibidem,* f. 273.

[98] *Ibidem,* f. 258.

numărul cunoscătorilor de limbi străine – şi „cursul de perfecţionare fără frecvenţă” – tot de un an – care era destinat pregătirii de specialitate a ofiţerilor încadraţi anterior fără a urma nici o formă de pregătire profesională, cu excepţia celei asigurate la locul de muncă[99].

Şcoala nr. 3 de Pregătire şi Perfecţionare a Ofiţerilor din Aparatul de Filaj şi Investigaţii oferea două tipuri de cursuri: cel de pregătire cu durata de un an, destinat viitorilor lucrători din aparatul de filaj şi investigaţii, recrutaţi anterior din rândul cadrelor Trupelor M.A.I. şi cursul de perfecţionare a cunoştinţelor ofiţerilor deja angajaţi, cu o durată de cinci luni. Pregătirea de lungă durată a viitorilor ofiţeri avea rolul de a le asigura acestora o „temeinică instruire de specialitate în domeniul folosirii mijloacelor tehnice moderne din dotarea organelor respective” de filaj şi investigaţii, precum şi a unei „pregătiri de luptă multilaterale”, în timp ce cursul de perfecţionare era destinat angajaţilor existenţi, care au absolvit de mai mult de cinci ani o formă de pregătire în domeniu sau erau nou încadraţi în aparatul de filaj şi investigaţii[100]. O particularitate a acestei şcoli o reprezenta faptul că se căuta asigurarea unei „depline conspirări” a identităţii cursanţilor, datorită specificului activităţii pe care urma să o desfăşoare. Numărul elevilor acestei instituţii de învăţământ era mult redus faţă de cel înregistrat la Şcoala M.A.I. nr. 1, în 1968 înregistrându-se 106 cursanţi, dintre care 84 erau ofiţeri-elevi, înscrişi la perfecţionarea de scurtă durată, iar numai 22 – elevi ai cursului de pregătire de un an[101].

Şcoala nr. 5 de Perfecţionare a Ofiţerilor din Aparatul de Informaţii Externe avea, la rândul său, două tipuri principale de cursuri: cursul de pregătire a ofiţerilor ce urma să fie încadraţi în Direcţia I, cu durata de doi ani, – aceştia, de obicei, proveneau din rândul unor cadrelor Securităţii ce activaseră anterior în alte domenii de activitate – şi cursul special de şase luni, destinat pregătirii celor desemnaţi pentru executarea unei misiuni în exterior. Acest din urmă curs consta, în principal, în pregătirea fiecărui ofiţer pentru particularităţile misiunii ce urma a-i fi încredinţată. Anual, cursurile Şcolii nr. 5 erau absolvite de 25 – 30 de ofiţeri[102].

---

[99] Pe lângă cele amintite mai sus, în cadrul Şcolii M.A.I. nr. 1, în 1968, se mai desfăşurau următoarele cursuri de pregătire sau de perfecţionare: cursul de perfecţionare a ofiţerilor operativi din Direcţia a VIII-a Securitate şi Gardă; cursul superior de perfecţionare ofiţeri operativi cu durata de 5 luni; cursul de perfecţionare a cadrelor de conducere cu durata de un an; cursul P.C.T.F. cu durata de 3 luni; cursul de iniţiere - Contrainformaţii Militare cu durata de 3 luni; cursul de iniţiere a ofiţerilor în probleme de urmărire penală cu durata de 20 de zile. În total, în cadrul şcolii, în acel an, urmau diverse forme de învăţământ un număr de 1070 elevi şi ofiţeri elevi. Nu toate cursurile de mai sus constituiau o formă de permanentă de pregătire, unele fiind constituite ad – hoc, pentru acoperirea unor nevoi de moment. În plus, unele din acestea nu au existat în perioada anterioară lui 1968, nefiind deci foarte relevante pentru studiul de faţă – vezi *ibidem,* f. 280: *Situaţie privind sistemul de şcolarizare şi efectivele de elevi şi ofiţeri elevi existente în anul de învăţământ 1967 – 1968*

[100] *Ibidem,* f. 276.

[101] *Ibidem,* f. 281.

[102] Ofiţerii Direcţiei I au beneficiat, de-a lungul timpului, de mai multe forme de cursuri de pregătire, menite să compenseze lipsurile din pregătirea profesională şi cultura generală ale cadrelor ce lucrau în acest sector. O dovadă în acest sens este şi un raport al conducerii Direcţiei

Procesul educaţional din cadrul şcolilor de ofiţeri de Securitate se desfăşura sub directa îndrumare a conducerii M.A.I., iar coordonarea activităţilor de pregătire era încredinţată Serviciului Învăţământ din Direcţia Cadre a M.A.I. Acest serviciu şi conducerea fiecărei şcoli aveau sarcina de a întocmi planul anual de învăţământ, aprobat ulterior de conducerea ministerului, care prevedea durata anilor de studiu pentru fiecare curs în parte, materiile ce se predau anual şi orele afectate acestora, pe semestre, data susţinerii examenelor de promovare şi absolvire.

Fiecare an şcolar debuta prin repartizarea întregului efectiv de elevi sau ofiţeri-elevi pe batalioane, companii şi plutoane şi numirea conducătorilor fiecărei subunităţi în

I din 1955, ce descria modul de recrutare a noilor ofiţeri şi eforturile făcute pentru a îmbunătăţi nivelul de pregătire al acestora: „În acest an [1955], au fost încadraţi în Direcţie, la munca operativă, 74 de ofiţeri, aduşi din alte direcţii ale M.A.I. Dintre aceştia, 37 ofiţeri provin din trupele de grăniceri şi din sectoarele administrative, neavând nici un fel de pregătire pentru munca operativă. Numai 8 dintre ei au studii superioare, 32 au absolvit şcoli medii, iar 36 au numai şcoli elementare [ca de obicei, cifrele nu se potrivesc, pentru că din cele de mai sus rezultă un total de 76 de ofiţeri, nu 74, cum se precizase mai sus – n.m.]. Nici unul nu cunoaşte în mod satisfăcător vreo limbă străină, [pe] care să o poată folosi în muncă, 20 având doar oarecare cunoştinţe în această privinţă. […] Avându-se în vedere lipsa de pregătire profesională, în general, la unii tovarăşi, precum şi necunoaşterea muncii de informaţii externe de către toţi tovarăşii nou încadraţi, s-au organizat cursuri profesionale. Astfel, a funcţionat în Direcţie un curs de pregătire profesională de 6 luni, pentru 43 de ofiţeri aduşi la începutul acestui an, iar în prezent este organizat, pentru ceilalţi ofiţeri, încadraţi ulterior, un curs de 3 luni. […] Au fost selecţionaţi 20 de ofiţeri, care au fost trimişi în Uniunea Sovietică, la un curs de specializare de un an de zile. Cu aceştia s-a organizat, în prealabil, un curs de studiere a limbii ruse de 5 luni de zile. […] Sunt organizate cursuri de studiere a principalelor limbi străine necesare muncii, având 84 ofiţeri încadraţi la aceste cursuri. S-au luat măsuri de aplicare a ordinului Ministrului Afacerilor Interne, privind necesitatea asigurării pregătirii de bază a cadrelor, înscriindu-se la învăţământul de stat tovarăşii ce nu au studii elementare şi medii. Au fost înscrişi, din Centrală, 34 ofiţeri pentru studii elementare şi 85 pentru studii medii. Pentru sprijinirea lor, au fost organizate cursuri de pregătire cu profesori selecţionaţi din cadrul Direcţiei. […] Din cei 161 ofiţeri existenţi [în Direcţia I], 24 au vârsta între 20 – 25 ani, iar 91, între 25 – 30 ani. Numai 19 au şcoli superioare, iar 59 au şcoli medii, restul de 83 au doar şcoli elementare” – vezi A.N.I.C., fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, dosar nr. 83/1955, f. 121 – 122: *Raport privind analiza muncii Direcţiei I pe perioada de la 1 ianuarie – 15 octombrie 1955*, din 27 octombrie 1955, semnat de şeful Direcţiei I, general maior Vasile Vâlcu. Se poate observa haosul existent în sistemul de pregătire a cadrelor Direcţiei I din acea vreme, când se încerca, în acelaşi timp, pregătirea profesională şi completarea studiilor de cultură generală ale cadrelor, învăţarea unor limbi străine etc., rezultatul fiind un program de pregătire în care cursuri de acelaşi tip aveau durate diferite şi existau suprapuneri între diversele forme de învăţământ. Toate acestea se datorau, în bună măsură, calităţii personalului angajat, care fusese reînnoit în proporţie de 50% în decurs de un an, o parte a celor nou veniţi, dar şi a celor deja existenţi neavând nici măcar studiile elementare terminate. Situaţia din 1968 în ceea ce priveşte pregătirea profesională a cadrelor Direcţiei I reflecta şi o îmbunătăţire considerabilă a calităţii personalului acestei unităţi din punctul de vedere al pregătirii „culturale” – în cursul acelui an, 43% din ofiţerii direcţiei aveau studii superioare, 18% urmau cursurile unei facultăţi, în timp ce 39% aveau doar studii medii (vezi ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 264) – dar şi stabilizarea unui sistem coerent de pregătire a cadrelor din domeniu.

parte. Încadrarea elevilor în plutoane se făcea în funcție de nivelul lor de pregătire anterioară, apartenența social-politică și locul unde fiecare își desfășurase anterior activitatea, pentru a se asigura un echilibru între diversele subunități. În cazul cursurilor de perfecționare, la repartizarea cursanților, se ținea cont de experiența pe care o aveau ofițerii-elevi în munca practică de Securitate. Subunitățile astfel constituite rămâneau, de regulă, neschimbate până la absolvirea școlii.

Desfășurarea procesului educativ propriu – zis în cadrul școlilor de ofițeri de Securitate nu diferea foarte mult de cel organizat în unitățile civile de învățământ. Astfel, principala formă de predare a cunoștințelor era prelegerea , care cuprindea, în ceea ce privește cunoștințele de specialitate în materie de activitate informativă, simple prelucrări ale ordinelor și directivelor, ce reglementau aceste probleme, date de conducerea M.A.I. în decursul timpului. Pentru susținerea expunerilor făcute de profesori se foloseau, acolo unde era necesar, materiale didactice demonstrative – hărți, planșe, scheme, grafice, dosare de evidență etc.

Baza activității educative din cadrul școlilor de ofițeri și principala metodă de însușire a materiilor predate o reprezenta însă studiul individual. Acesta se desfășura sub directa îndrumare a profesorilor școlii, în săli de clasă, cabinete sau biblioteci. Fiecare materie avea programat un anumit număr de ore de studiu individual, elevii fiind în permanență controlați în această privință și primind sprijin din partea profesorilor, dacă era cazul, pentru a lămuri diferite probleme neînțelese corespunzător. În afară de controlul asupra desfășurării studiului și explicațiile ocazionale, o altă formă de ajutor acordată cursanților de personalul didactic al școlii o constituiau consultațiile. Acestea erau acordate de către profesori, în cabinetele proprii, tuturor elevilor din clasele la care predau, pentru a verifica nivelul de cunoștințe al acestora, a lămuri problemele neînțelese corespunzător, a pregăti seminariile și alte forme de control al stadiului pregătirii elevilor, precum și pentru a se acorda un ajutor celor care, din diverse motive, erau considerați a fi „rămași în urmă la învățătură”. Secția de învățământ a școlii în cauză organiza o evidență strictă a elevilor „rămași în urmă” și purta răspunderea pentru deficiențele înregistrate în activitatea cu aceștia. Profesorii, pe de altă parte, răspundeau pentru gradul de pregătire al tuturor elevilor din clasele la care predau.

După cum era și firesc, s-a încercat să se dea posibilitatea elevii școlilor de ofițeri de a efectua și o formă de practică în cadrul unităților operative de Securitate, în cursul căreia să aplice cunoștințele teoretice dobândite. În acest scop, toți cursanții erau repartizați la sfârșitul anului școlar la o unitate operativă, operațiune efectuată de către conducerea școlii și aprobată ulterior de Direcția Cadre a M.A.I. Pentru îndrumarea elevilor și controlul acestora, fiecare unitate de învățământ delega profesori de specialitate, care-i însoțeau pe cei dintâi la direcțiile de Securitate unde erau repartizați. Analiza ulterioară a activității practice desfășurate de cursanți se efectua pe baza caracterizărilor trimise de către direcțiile operative, precum și a controlului efectuat de către școală.

Principalele forme de verificare a cunoștințelor elevilor din școlile de ofițeri de Securitate erau reprezentate de seminarii, lucrări de control sau practice și examene. Dacă despre primele forme de control al nivelului de pregătire al elevilor se poate spune că erau foarte asemănătoare cu cele existente la orice instituție de învățământ superior

civilă, se impun câteva precizări legate de modul de organizare a examenelor de promovare (semestriale) şi de absolvire.

Astfel, acestea se organizau şi se conduceau de către o comisie de examinare numită prin ordinul şefului Direcţiei Cadre a M.A.I. sau de ministrul Afacerilor Interne. Ele puteau cuprinde probe orale sau scrise, în funcţie de planul de învăţământ. Subiectele de la examenul de absolvire erau aprobate de către Serviciul Învăţământ din Direcţia Cadre a M.A.I. şi se refereau la întreaga materie parcursă de elevi la disciplinele din programă. Elevii care nu promovau la o singură materie în cadrul examinărilor semestriale sau de absolvire, repetau proba respectivă după terminarea sesiunii. Cei declaraţi „nereuşiţi" la două sau mai multe materii în cursul examenelor de promovare sau de absolvire, erau puşi în discuţia Consiliului de Învăţământ al şcolii, care decidea dacă să fie reexaminaţi sau exmatriculaţi.

La sfârşitul fiecărui an de învăţământ, precum şi la absolvirea şcolii, pentru fiecare elev, comandantul său de companie şi lucrătorul de cadre afectat subunităţii respective redactau o caracterizare amănunţită asupra activităţii şi comportării viitorului ofiţer de Securitate. Aceasta se alcătuia şi pe baza consultării cadrelor didactice care lucraseră cu elevul respectiv şi trebuia să se refere la: nivelul său de pregătire la intrarea în şcoală, rezultatele obţinute la învăţătură, părţile pozitive şi negative remarcate în activitatea şi comportarea sa, măsurile luate pentru corijarea deficienţelor înregistrate şi rezultatele obţinute, precum şi propuneri în legătură cu activitatea viitoare a subiectului în cauză[103].

Aşa cum se poate observa, desfăşurarea procesului educativ în cadrul şcolilor de ofiţeri de Securitate nu era, în sine, diferită de cea din instituţiile de învăţământ superior civile. Ceea ce diferenţia aceste unităţi de învăţământ era accentul pus, cel puţin în teorie, pe activitatea practică a elevilor – ceea ce este şi normal, dat fiind profilul şcolilor – dar şi efortul făcut pentru cunoaşterea elevilor şi sprijinirea lor individuală pentru a putea face faţă cerinţelor şcolii. Atenţia acordată performanţelor cursanţilor se datora, cel mai probabil, şi faptului că se dorea ca toţi cei declaraţi admişi în şcoală, după un proces de selecţie greoi şi îndelungat, să o şi termine, devenind ofiţeri. Exmatricularea elevilor pentru incapacitatea de a trece examenele şi abandonul şcolar puteau avea consecinţe neplăcute atât pentru conducerea şcolii şi corpul profesoral, cât şi pentru lucrătorii de cadre care-i selecţionaseră pe cei în cauză.

Pe de altă parte, şcolile de ofiţeri de Securitate se diferenţiau net de instituţiile civile de gen dacă avem în vedere *scopul* procesului de instruire desfăşurat în cadrul acestora. Astfel, în instrucţiunile emise, în 1959, de Direcţia Cadre a ministerului cu privire la obiectivul urmărit prin întreaga activitate de pregătire din cadrul şcolilor M.A.I., se preciza: prin „conţinutul lecţiilor, seminariilor, consultaţiilor, precum şi al materialelor recomandate pentru studiu trebuie să realizeze şi educarea comunistă a elevilor"[104]. Ideea de mai sus era subliniată prin enunţarea, în cadrul aceloraşi „Instrucţiuni", a sarcinilor principale ale procesului de învăţământ din şcolile de Securitate:

---

[103] Idem, dosar nr. 13 088, vol. 58, *passim*: *Instrucţiuni organizatorico – metodologice privind desfăşurarea procesului instructiv – educativ în şcolile de Securitate.*

[104] *Ibidem*, p. 39.

„În faţa şcolilor, în domeniul muncii educative, trebuie să stea următoarele sarcini principale: a)educarea comunistă a elevilor în spiritul patriotismului şi al internaţionalismului proletar, al dragostei şi devotamentului faţă de Partidul Muncitoresc Român şi al urii neîmpăcate faţă de duşmanii regimului democrat – popular, al dragostei faţă de Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste şi faţă de celelalte ţări ale lagărului socialist; b)educarea elevilor în spiritul unei înalte conştiinţe de clasă, al apărării cu orice sacrificiu, la nevoie cu preţul vieţii, a cuceririlor revoluționare; c)cultivarea la elevi a unei înalte vigilenţe revoluționare şi educarea lor în spiritul ataşamentului faţă de masele celor ce muncesc, al respectării stricte a legalităţii populare şi păstrării secretului de stat; d)formarea la elevi a deprinderilor de a avea o atitudine socialistă faţă de muncă şi bunurile obşteşti, de a îndeplini ireproşabil îndatoririle de serviciu; e)cultivarea la elevi a disciplinei conştiente de a executa întocmai şi la timp ordinele şefilor, a avea o comportare exemplară corespunzătoare cu titlul de ofiţer al Ministerului Afacerilor Interne; f)dezvoltarea la elevi a calităţilor personale ca: cinstea, modestia, curajul, perseverenţa, tăria de caracter, spiritul de răspundere faţă de sectorul de muncă încredinţat şi grija şi atenţia faţă de oameni[105]".

Dacă avem în vedere prevederile de mai sus, rezultă în mod clar faptul că scopul urmărit în pregătirea viitorilor ofiţeri de Securitate era numai acela de a forma cadre fidele regimului, îndoctrinate şi deprinse să execute ordinele superiorilor fără nici un fel de rezerve. Desigur, acesta nu este un fapt surprinzător pentru o astfel de instituţie de învăţământ, dacă ţinem cont de faptul că nu avem în vedere şcoli obişnuite, iar natura regimului impunea angajarea în Securitate numai a persoanelor a căror fidelitate faţă de conducerea P.M.R. era mai presus de orice îndoială. Problema o constituie, însă, absenţa totală între obiectivele „muncii educative" desfăşurate a unora care să presupună formarea unor ofiţeri cu temeinice cunoştinţe măcar în ceea ce priveşte activitatea informativă, dacă nu de cultură generală. Fără îndoială, şi aceste aspecte erau urmărite de cadrele didactice ale şcolii, în măsura posibilităţilor şi, probabil, cea mai mare parte a programei şcolare era dedicată tocmai aspectelor legate de desfăşurarea „muncii" informative, dar important este că, în realitate, conducerea M.A.I. nu era foarte interesată de acest aspect. Astfel s-ar putea explica paradoxala promovare la conducerea acestor unităţi de învăţământ a unor ofiţeri de Securitate cunoscuţi pentru grave abateri disciplinare şi incompetenţă profesională – precum locotenent-colonelul Boris Caranicolov, fost şef de serviciu din Direcţia a II-a Contraspionaj, care, după înlăturarea din funcţia deţinută în aparatul operativ, a fost menţinut timp de aproape trei ani la conducerea Şcolii M.A.I. nr. 3 destinată pregătirii cadrelor de filaj şi investigaţii – sau a unora fără nici o experienţă în activitatea informativă, precum maiorul Dumitru Mazilu. Iar exemplele semnalate, de la nivelul comandanţilor de şcoli, pot fi completate cu nenumărate altele din rândul profesorilor ce predau în aceste unităţi, care fie nu aveau nimic în comun cu activitatea informativă, fie se remarcaseră prin indisciplină şi incompetenţă în perioada în care serviseră în diverse direcţii operative. Iar în ceea ce priveşte relevanţa şi calitatea cursurilor predate viitorilor ofiţeri, situaţia este cu totul asemănătoare, putându-se înregistra aceeaşi indiferenţă a conducerii Securităţii, în ciuda numeroaselor atenţionări primite în această

[105] Vezi *ibidem*, pp. 37 – 38.

privinţă atât din partea organelor de partid, cât şi a unora dintre şefii direcţiilor centrale sau regionale.

În aceste condiţii, numărul de ore alocate disciplinelor de specialitate rămâne destul de puţin relevant. Dacă avem în vedere atitudinea conducerii M.A.I. şi Direcţiei Cadre faţă de procesul de învăţământ din şcolile de ofiţeri de Securitate, se pare că tot ceea ce conta era ca viitorii ofiţeri să fie cât mai fideli regimului şi îndoctrinaţi temeinic, în rest, în privinţa activităţii informative, nu aveau decât să execute „întocmai şi la timp ordinele şefilor" şi, mai ales, ale ministrului, aşa cum au fost deprinşi în şcoală. În concluzie, şi pregătirea prin intermediul şcolilor părea să aibă acelaşi rol precum cea desfăşurată la locul de muncă – acela de a-i deprinde pe ofiţeri să respecte şi să aplice ordinele conducerii.

La toate cele precizate mai sus, mai trebuie avută în vedere influenţa şi a unui alt factor, care a dus la relativul dezinteres al conducerii M.A.I. faţă de pregătirea profesională a cadrelor din subordine prin intermediul şcolilor de specialitate, anume atitudinea extrem de rezervată a lui Al. Drăghici faţă de rolul educaţiei profesionale sau culturale în creşterea performanţelor subordonaţilor săi.

Aşa cum se va vedea în continuare, în cadrul secţiunii dedicate pregătirii culturale a ofiţerilor de Securitate, ministrul a susţinut întotdeauna, împotriva părerilor contrare exprimate de alţi membri ai Biroului Politic al C.C. şi chiar de Gheorghiu-Dej, faptul că „practica formează cadrele, iar nu şcoala". De aceea, toţi lucrătorii de Securitate admişi în sistem trebuia să se descurce în activitatea informativă cu un minim de cunoştinţe, cele furnizate, eventual, de şcolile de ofiţeri – deşi doar o mică parte dintre ei, în anii de început, absolviseră efectiv cursurile unei asemenea şcoli – să fie ataşaţi partidului, iar apoi să dovedească în practică faptul că meritau ca ministerul să investească mai mult în pregătirea lor. Cursurile de specializare din U.R.S.S. – desfăşurate, teoretic, la un nivel mult mai înalt decât cele din România[106] - precum şi completarea studiilor de cultură generală erau o formă de răsplătire a celor merituoşi, iar nu un drept al tuturor ofiţerilor sau o necesitate resimţită de conducerea ministerului pentru buna desfăşurare a activităţii informative în ţară. Majoritatea trebuia să se descurce cu noţiunile de bază pe care le deprindeau din activitatea zilnică, să aplice întocmai ordinele ministrului şi, mai ales, să fie loiali partidului. Cei care nu erau capabili nici măcar de atât, erau înlăturaţi din rândul cadrelor Securităţii fără prea multe menajamente, dat fiind faptul că baza de selecţie pentru noi cadre era foarte largă şi s-a menţinut astfel pentru mult timp. Este greu de determinat cât de justificat era acest

[106] În această privinţă, părerile sunt împărţite. Conducerea ministerului de atunci pare să fi fost convinsă de faptul că aceste cursuri din U.R.S.S. aveau un rol major în pregătirea celor mai bune cadre – ca dovadă, aproape toţi cei care au fost promovaţi în funcţii de conducere de mare importanţă în Securitate în această perioadă au fost trimişi pentru un stagiu la Moscova – dar nu toţi cursanţii au venit foarte încântaţi de cele învăţate acolo. Un exemplu în acest sens este generalul Tănase Evghenie, care, în 1968, declara că „sincer mărturisesc am considerat că am pierdut timpul degeaba [la cursul de pregătire din URSS], deoarece lucruri deosebite nu am învăţat" – vezi Cristina Anisescu, Silviu B. Moldovan (editori) *Pseudomemoriile unui general de Securitate,* Ed. Humanitas, Bucureşti, 2007, p. 212. Este însă posibil, datorită momentului în care au fost redactate „memoriile" ofiţerului mai sus amintit – 1968 – ca acesta să fi minimalizat intenţionat valoarea acestei instruiri, dat fiind contextul politic de atunci.

punct de vedere al lui Al. Drăghici, dar cert este că el şi l-a menținut cu obstinație atât timp cât a rămas la conducerea ministerului, în ciuda unor aparente pertractări, şi, dacă nu a realizat altceva, măcar a dus la economisirea resurselor M.A.I., care nu au fost risipite cu pregătirea unor ofițeri care se dovedeau ulterior necorespunzători.

Efectele dezinteresului manifestat de conducerea ministerului față de nivelul de cunoştinţe dobândit de ofiţerii de Securitate în cadrul şcolilor de profil sau al celor obişnuite deveneau foarte vizibile mai ales cu prilejul diverselor examene de promovare în grad pe care foştii elevi ai şcolilor M.A.I. le susţineau la mulţi ani după absolvire. Atunci, însă, era mult prea târziu, pentru că respectivii ofiţeri ajunseseră deja şefi de unităţi sau aveau grade superioare, după cum recunoştea şeful Serviciului Învăţământ din Direcţia Cadre a M.A.I., cu prilejul unei şedinţe de bilanţ din 1966:

„Tov. Ministru, un barometru de măsurare a cunoştinţelor pe care le au ofiţerii şi subofiţerii din ministerul nostru îl constituie şi examenele de grad. Este vorba de examenele pentru acordarea gradului de colonel, de maior şi de plutonier major. [...] Aş dori, pentru că sunt tovarăşii comandanţi aici, să raportez că au fost situaţii când pur şi simplu ne era nouă ruşine că tovarăşii nu ştiau problemele elementare ale muncii de Securitate, nu cunoşteau problemele elementare ale pregătirii politico – ideologice, nu ştiau despre insurecţie, despre alte activităţi care s-au desfăşurat după 23 August 1944 şi altele. Vă raportez că vin inclusiv cadre cu funcţii de conducere la asemenea examene şi când sunt puşi în situaţia de a vorbi la întrebările respective, nu reuşesc să dea un răspuns corespunzător"[107].

Treptat, după 1960 şi, mai ales, după Declaraţia P.M.R. din aprilie 1964, linia politică urmată de conducerea partidului s-a modificat substanţial, căutându-se obţinerea unei relative autonomii faţă de interesele Moscovei. În aceste condiţii, obţinerea sprijinului populaţiei pentru noua politică, ca şi câştigarea unei forme de legitimare pe plan intern au ajuns o prioritate pentru liderii P.M.R., care au devenit brusc conştienţi de faptul că metodele de control intern utilizate în trecut erau inadecvate pentru noile lor scopuri. De aceea, vechile măsuri de represiune utilizate până atunci de organele de Securitate a trebuit să fie în mare măsură abandonate şi înlocuite cu unele mai adecvate în noile circumstanţe politice, după cum le reamintea ofiţerilor Direcţiei a II-a Contraspionaj secretarul C.C. al P.C.R., Vasile Patilineţ, în 1967:

„Noi nu avem de luptat cu arma în mână ca în trecut. Acum, partidul cere ca inteligenţa să învingă, nu armele sau alte mijloace de represiune, cum s-a (sic!) folosit cândva. Acum trebuie să câştige şi va câştiga acela care este cel mai inteligent"[108].

Era însă foarte uşor de cerut ca „inteligenţa să învingă", dacă nu se avea în vedere nivelul pregătirii generale al cadrelor Securităţii din acea vreme. Acesta era şi motivul pentru care conducătorii partidului de la cel mai înalt nivel încep să-şi manifeste

[107] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 462, f. 75: *Lucrare specială privind şedinţa din 28 – 29 ianuarie 1966, la care au fost convocaţi tovarăşii din aparatul central şi regional.* Interesant este faptul că cel mai des încercat sentiment al conducerii M.A.I. atunci când vorbeau de nivelul de pregătire al subordonaţilor era „ruşinea".

[108] Idem, dosar nr. 13 470, f. 75: *Stenograma şedinţei de analiză a muncii desfăşurate de Direcţia a II-a, care a avut loc în ziua de 3 martie 1967.*

preocuparea faţă de situaţia existentă în această privinţă, o dovadă fiind şi declaraţiile făcute de Nicolae Ceauşescu, cu prilejul Plenarei C.C. al P.C.R. din 26 – 27 iunie 1967:

„Noi avem cadre bune în Securitate. Am trimis mulţi activişti de partid în această muncă, ne-am şi ocupat ceva de ridicarea nivelului lor de cunoştinţe. Cred însă că nu suficient din punct de vedere al înarmării lor şi în ce priveşte cunoştinţele generale, mai cu seamă din punct de vedere ideologic-politic. Va trebui să acordăm mai multă atenţie pregătirii cadrelor de Securitate, înarmării lor din punct de vedere politic-ideologic, activităţii lor profesionale. N-am putea spune, cu mâna pe inimă, că n-avem şi aici încă destule neajunsuri în pregătirea acestor cadre”[109].

Conştientizarea necesităţii efectuării unor schimbări în sistemul de pregătire a ofiţerilor de Securitate a determinat conducerea M.A.I. să caute să obţină informaţii cu privire la programele de instruire în domeniu aplicate şi în afara ţărilor „lagărului” socialist, făcându-se comparaţii cu situaţia existentă în cadrul serviciilor de informaţii occidentale. Discrepanţele între cea ce se petrecea în „Vest” în materia iniţierii ofiţerilor în activitatea informativă şi realitatea românească au devenit mai mult decât evidente şi pentru ministrul C. Onescu, care declara ulterior:

„Serviciile de spionaj şi contraspionaj străine duc o muncă uriaşă cu aparatul lor de informaţii. Organizează şcoli cu durată de 3 – 4 ani, învaţă oamenii limbi străine, îi pun în diferite situaţii, să vadă cum se descurcă, cum se orientează. Cum vrem să prindem noi pe spioni şi diversionişti, dacă nu avem un aparat pregătit la cel mai înalt grad? Spionii sunt abili, ştiu să-şi ascundă activitatea şi, pentru acest motiv, noi trebuie să pregătim aparatul cel puţin la nivelul acestor agenţi trimişi la noi. […].Veţi citi mâine un material, referitor la pregătirile care se fac de ţările N.A.T.O. în legătură cu munca informativă. Totul se prevede până în cel mai mic amănunt; nu scapă nici un sector neexploatat, nu scapă o metodă folosită de noi, pe care să n-o ştie”[110].

Urmarea acestei noi atitudini a conducerii de a partid şi a M.A.I. a fost iniţierea unei ample reforme a sistemului de pregătire profesională a ofiţerilor de Securitate, care a pornit chiar de la şcolile de ofiţeri M.A.I. Astfel, după 1965, s-a încercat restructurarea programei de învăţământ, promovarea unor cadre didactice competente, din rândul ofiţerilor cu experienţă, introducerea unor noi materii de studiu etc. Cu toate acestea, continuau să existe deficienţe în organizarea acestui sistem, cea mai mare fiind, aşa cum constata chiar şeful Şcolii M.A.I. nr. 1, maiorul Dumitru Mazilu, lipsa unei reale specializări a instruirii acordate viitorilor lucrători operativi:

---

[109] ANIC, fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, dosar nr. 99/1967, f. 180: *Stenograma şedinţei Plenare a Comitetului Central al P.C.R. din zilele de 26 – 27 iunie 1967*.

[110] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 464, ff. 94 – 95: *Stenograma şedinţei lărgite de Colegiu, din 28 octombrie 1965*. Pe de altă parte, ministrul găsea, cu acelaşi prilej, motive de încurajare, datorate faptului că ofiţerii de Securitate români ar fi fost mai motivaţi decât agenţii statelor occidentale, dată fiind existenţa în rândul primilor a aşa-numitului „patriotism socialist”, după cum declara acesta, cu prilejul aceleiaşi şedinţe: „[…] Se impune ca noi să fim mai abili decât ei [spionii occidentali], să muncim mai bine, şi avem pentru ce face toate acestea. Noi luptăm pentru un ideal, pe care nu-l au spionii din ţările capitaliste. Ei n-au decât un scop în viaţă, muncesc pentru bani. Noi, însă, luptăm pentru un ideal. Patriotismul socialist şi lupta pentru construirea unei noi orânduiri, acestea trebuie să însufleţească activitatea tovarăşilor noştri” – vezi *ibidem*.

„Organizăm o pregătire, în prezent, de ansamblu; urmărim ca-n cei trei ani să formăm oameni pregătiți universal, adică în toate problemele; ei să rezolve toate cerințele muncii, în mod general. […] Cred că ar trebui să reflectăm ceva mai mult asupra acestei concepții existente în prezent în organizarea învățământului, astfel încât învățământul să fie mai bine diversificat, pe diverse compartimente, să urmărim pregătirea în cursuri specifice, cu un volum mai mare, specific, de materii în legătură cu domeniul în care vor lucra oamenii, astfel încât şi muncii să dăm oameni mai corespunzător pregătiți”[111].

Aceste observații nu au rămas fără rezultat, astfel încât, în 1968, a avut loc o restructurare a cursului de lungă durată din cadrul Şcolii M.A.I. nr. 1, a cărui programă a fost astfel orientată „încât să li se asigure tuturor ofițerilor o pregătire generală de Securitate, iar în anul III să se facă specializarea lor în raport de profilurile în care-şi vor desfăşura activitatea după absolvirea şcolii”[112].

Toate măsurile luate în perioada ulterioară lui 1965, când îmbunătățirea nivelului de pregătire al ofițerilor de Securitate era considerată o prioritate, ilustrează existența momentană unei dorințe reale de schimbare a situației din acest sector. Numai anii următori puteau arăta câte din promisiunile făcute de conducerea M.A.I., dar şi a C.S.S., după constituirea acestuia, de a manifesta o preocupare continuă față de instruirea subordonaților au fost aduse la îndeplinire sau dacă vechea nepăsare față de această problemă a continuat să persiste, în ciuda declarațiilor contrare. Problema rămâne deschisă pentru că, deşi măsurile de reformă a sistemului de pregătire par a arăta o reală îmbunătățire a situației din acest sector, rezultatele nu puteau fi văzute decât în anii următori, într-o perioadă care excede limitele studiului de față.

Cu toate acestea, indicii cu privire la cursul pe care urma să-l ia lucrurile ne sunt oferite încă de acum. Astfel, în 1967, în urma unor conflicte apărute între şeful Şcolii M.A.I. nr. 1, maiorul Dumitru Mazilu şi corpul profesoral din această unitate[113], s-a decis schimbarea celui dintâi din funcția deținută, pentru a numi în locul acestuia „un ofițer cu experiență în munca de Securitate, cu o bună pregătire militară şi cu calități organizatorice”. Persoana care, în viziunea conducerii Securității, întrunea toate aceste calități, era colonelul Nicolae Budişteanu, numit la comanda unității de învățământ la 28 septembrie 1967. Acest ofițer îndeplinise anterior, între altele, funcția de şef al Direcției a III-a Informații Interne, apoi pe cea de „şef de colectiv” al personalului Securității de la Paris. În momentul desemnării sale la comanda şcolii, ocupa postul de director al unei unități din cadrul Direcției Generale de Informații Externe. Teoretic, aceasta ar fi fost persoana ideală pentru a conduce principala instituție de pregătire a viitorilor ofițeri de Securitate, dar relevante sunt „performanțele” obținute colonelul Budişteanu în ultimele sale două funcții, aşa cum sunt acestea descrise de lucrătorii de cadre ai C.C. al P.C.R. în luna august a aceluiaşi an:

---

[111] Idem, dosar nr. 13 462, f. 66: *Lucrare specială privind şedința* ….

[112] Idem, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 275: *Studiu privind asigurarea* …, din 2 aprilie 1968

[113] Pentru mai multe amănunte referitoare la această problemă, vezi Grigore Răduică, *Crime în lupta pentru putere. 1966 – 1968: Ancheta cazului Pătrăşcanu*, Bucureşti, Editura Evenimentul Românesc, 1999, pp. 25 – 26.

„Din februarie 1962, [N. Budişteanu] a îndeplinit funcţia de şef de colectiv la Paris, unde s-a străduit să-şi îndeplinească misiunea în bune condiţiuni. […] Cu toate acestea, în tot timpul cât a condus colectivul, nu a reuşit să organizeze şi să conducă munca la nivelul cerinţelor. Dintre misiunile personale ce i-au revenit, nu a reuşit să îndeplinească nici una. În relaţiile cu colectivul din subordine a dovedit lipsă de tact, folosea de multe ori metode dure de muncă cu oamenii şi n-a reuşit să controleze şi să îndrume în mod corespunzător subordonaţii, aprobând unele metode greşite în munca acestora. În octombrie 1965, a fost rechemat în ţară şi, de atunci, îndeplineşte funcţia de director în Direcţia Generală de Informaţii Externe. Din notarea de serviciu şi relaţiile date de cei ce-l cunosc din muncă, rezultă că este un ofiţer care are bune cunoştinţe militare, politico-ideologice şi de cultură generală, îndeosebi cu privire la latura teoretică a problemelor. Este harnic, perseverent în rezolvarea sarcinilor […]. Se documentează permanent cu problemele noi, care apar pentru pregătirea sa ideologică şi de cultură generală. […] În munca cu oamenii are, însă, serioase lipsuri: fiind excesiv de nervos, lipsit de tact, jigneşte oamenii. De multe ori lucrează sectar, birocratic, centralizează asupra sa lucrări şi le ţine nerezolvate. […] Este evitat de oamenii cu care lucrează, aceştia fiind nemulţumiţi de metodele lui de muncă”[114].

În măsura în care datele de mai sus se dovedesc reale, nu ne rămâne decât să tragem concluzia că personajul prezentat de lucrătorii de cadre ai partidului era doar o brută incompetentă. Numirea sa în funcţia de şef al principalei instituţii de pregătire a ofiţerilor operativi de Securitate era răspunsul pe care C.S.S. găsea de cuviinţă să-l dea nemulţumirilor profesorilor civili din cadrul şcolii faţă de comportarea fostului comandant, maiorul Mazilu şi, în acelaşi timp, arăta exact, mult mai mult decât toate promisiunile celor aflaţi în fruntea organelor române de represiune, ce fel de pregătire urmărea Consiliul să acorde ofiţerilor din subordine. Cu un asemenea conducător în frunte, viitoarele cadre ale Securităţii aveau să se deprindă să asculte fără şovăială ordinele şefilor şi să tolereze comportamentul abuziv al acestora, să fie fideli partidului, iar în ceea ce priveşte competenţele în activitatea informativă, urma să se obişnuiască cu ideea că se poate avansa şi fără ele. Adică, învăţau tot ceea ce au fost deprinşi şi până atunci.

B. Pregătirea culturală a ofiţerilor

Pregătirea ofiţerilor de Securitate *pe linie de cultură generală* a constituit o preocupare constantă la nivelul conducerii M.A.I. de-a lungul întregii perioade care face obiectul studiului de faţă, mai ales din cauza situaţiei precare în domeniu înregistrate în 1956, când, aşa cum am menţionat mai sus, mai mult de 80% din totalul personalului operativ al Securităţii absolvise maximum şapte clase generale. Nivelul redus de cultură generală avea consecinţe directe atât în privinţa performanţelor profesionale ale ofiţerilor, cât şi a stării disciplinare din cadrul unităţilor Securităţii, după cum avea să recunoască ulterior, în mod deschis, şi conducerea Direcţiei Cadre:

---

[114] ANIC, fond CC al PCR, Secţia Administrativ – Politică, dosar nr. 15/1967, ff. 121 – 122: *Notă*, din 18.08.1967, a Secţiei de Cadre a C.C. al P.C.R., semnată de Dinu Vasile, şef sector în Secţia Cadre, Augustin Boar, instructor în cadrul secţiei şi Dumitru Ivanovici, şef al acestei secţii.

„Faptul că în munca multor lucrători din aparatul de Securitate se manifestă lipsuri, mai ales în ce priveşte orientarea lor în rezolvarea sarcinilor informativ-operative, că au loc multe încălcări ale ordinelor şi directivelor conducerii M.A.I., că se practică metode învechite de muncă, se datorează neajunsurilor în pregătirea profesională şi de cultură generală a acestora”[115].

Această idee a fost reluată şi de diverşi oficiali din conducerea M.A.I.[116], inclusiv Alexandru Drăghici. Ministrul nu s-a rezumat însă doar la declaraţii. Primele măsuri destinate îndreptării situaţiei deplorabile înregistrate în privinţa pregătirii culturale a cadrelor din subordinea sa au fost iniţiate chiar înaintea perioadei care face obiectul studiului de faţă, prin emiterea Ordinului nr. 3446/8 august 1955. În expunerea de motive a acestuia, după ce se deplângea faptul că, în rândul ofiţerilor M.A.I. şi a comandanţilor acestora, „nu există o preocupare în vederea ridicării continue a nivelului lor de cultură generală”, se constata sec: „lipsa de cultură generală a unor ofiţeri este o piedică în dezvoltarea muncii profesionale” şi, cum orice piedică se înlătura prin ordin, erau decise o serie de măsuri, prin care lucrătorii ministerului erau obligaţi să-şi continue studiile, în caz contrar fiind pasibili de diverse sancţiuni:

„1. Toţi ofiţerii inferiori şi superiori[117] din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, care nu au cel puţin studii şcolare echivalente cu 10 clase medii, în mod obligatoriu se vor înscrie la cursurile fără frecvenţă de pe lângă şcolile medii şi, până la sfârşitul anului 1959, vor da examenul de maturitate:

a) Conform aprobării Ministerului Învăţământului, ofiţerii înscrişi la examene vor putea da examene într-un singur an de învăţământ din mai multe clase.
b) Ofiţerilor înscrişi la şcolile medii fără frecvenţă [li] se va acorda, în timpul examenelor, o permisie de 5 zile, în afara concediului de odihnă.
c) Pentru examene, ofiţerii se vor pregăti în timpul lor liber.

2. Ofiţerii, care nu vor lua examenele, vor fi reţinuţi de la avansare.

3. Începând din anul 1957, nu se va mai avansa în grad nici un ofiţer care nu a absolvit cel puţin 7 clase elementare[…][118]”.

[115] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 229, f. 114: *Raport cu privire la activitatea Direcţiei Cadre …,* din 31.01.1963.

[116] În 1965, secretarul general al ministerului, colonelul Ion Dumitru, afirma într-un raport referitor la munca de cadre de la nivelul unităţilor M.A.I.: „Neajunsurile din pregătirea cadrelor reprezintă una din cauzele care generează lipsurile şi abaterile din activitatea unor ofiţeri, subofiţeri şi angajaţi civili din M.A.I. […] Faptul că, în unităţile şi formaţiunile M.A.I., mai sunt încă o serie de cadre care au goluri în pregătirea şi educaţia lor rezultă şi din aceea că, în afara serviciului şi la domiciliu, se comportă într-un mod necivilizat, nu-şi achită obligaţiile cele revin faţă de stat, provoacă certuri şi scandaluri şi au o comportare necorespunzătoare în familie şi societate” – vezi idem, dosar nr. 13 462, f. 259: *Raport privind munca de cadre* ….

[117] Iniţial, în ordin erau prevăzuţi „ofiţerii superiori şi inferiori şi sergenţii”, dar ultimul cuvânt a fost tăiat ulterior din text.

[118] Idem, fond DMRU a MAI, inv. nr. 7362, dosar nr. 66, nenumerotat: *Ordinul M.A.I. nr. 3446/8.08.1955.*

Ordinul ministrului de mai sus a fost însoțit de o serie de instrucțiuni ale Direcției Cadre a M.A.I., prin care se stabileau modul în care vor fi „sprijiniți" lucrătorii ministerului ce urma să-și completeze studiile, precum și structurile organizatorice destinate să monitorizeze progresul înregistrat la nivelul fiecărei unități în acest domeniul. Astfel, în fiecare direcție M.A.I., urma să fie desemnat de conducere un „responsabil cu învățământul profesional", care trebuia să ia legătura cu secțiile de învățământ de pe lângă Sfaturile Populare din fiecare reședință de regiune sau raion pentru: „înscrierea ofițerilor la examen; evidența ofițerilor care s-au prezentat la examen și a rezultatelor obținute de aceștia; procurarea, contra cost, a planurilor tematice, a programelor analitice, precum și a manualelor didactice; organizarea, prin secțiile de învățământ de pe lângă Sfaturile Populare regionale, a unor consultații periodice pe materii". În rest, instrucțiunile Direcției Cadre conțineau foarte multe „facilități" acordate ofițerilor dornici de perfecționare:

„Ofițerii care se înscriu la examene, vor plăti taxele de înscriere conform normelor în vigoare, fixate de către Ministerul Învățământului.

Ofițerii nu vor urma cursuri. Ei se vor pregăti în timpul lor liber, cerând sprijinul profesorilor de pe lângă școlile la care s-au înscris. De asemenea, vor participa la consultațiile colective organizate prin grija responsabilului cu învățământul […] Și în primul și în al doilea caz, ofițerii vor suporta plata profesorilor care acordă consultații.

Sesiunile de examene se organizează de două ori pe an, prima sesiune 1 – 15 aprilie, iar cea de-a doua 1 – 15 octombrie

Șefii unităților și formațiunilor M.A.I. sunt obligați să ia măsurile cele mai eficiente pentru a asigura prezentarea la examene a ofițerilor înscriși. În acest sens, în perioada premergătoare sesiunilor de examene, vor putea acorda permisiuni din concediile de odihnă ale ofițerilor, fără însă ca această măsură să stingherească munca.

Șefii unităților și formațiunilor M.A.I. vor lua măsuri ca ofițerii care au trecut toate examenele cu calificativul «foarte bine» să fie recompensați conform regulamentelor militare"[119].

Poate doar ultima prevedere mai poate șterge impresia de „pedeapsă" pentru toți ofițerii din M.A.I., pe care o dau documentele citate mai sus. Cred că în nici un fel nu putem vorbi de „încurajarea" – termen foarte des folosit de conducerea ministerului, în perioada post-Drăghici, atunci când se referea la pregătirea culturală a subordonaților – lucrătorilor să-și completeze studiile, ci de *obligarea* lor să obțină diplomele necesare pe baza efortului și cheltuielilor proprii. După cum se poate observa, ministerul nu investește mai nimic în această operațiune, nici pentru acoperirea costurilor cursurilor urmate de subordonați, nici prin achiziționarea de manuale sau măcar prin acordarea de zile libere pentru cei care ar fi dorit, teoretic, să învețe (asta dacă nu luăm în considerare cele cinci zile libere în plus față de concediul de odihnă, acordate cu zgârcenie în perioada examenelor). Până și acordarea pentru ofițeri a unor zile din propriul concediu în perioadele de pregătire era condiționată de necesitățile „muncii informative".

[119] *Ibidem, Instrucțiuni organizatorice privind completarea cunoștințelor de cultură generală a[le] ofițerilor din Ministerul Afacerilor Interne*, semnate de șeful Direcției Cadre M.A.I., general-maior Demeter Alexandru, anexate Ordinului M.A.I. nr. 3446/1955.

În fapt, întregul cuprins al ordinului şi al instrucţiunilor Direcţiei Cadre aferente acestuia dau impresia că Al. Drăghici a adoptat măsurile în cauză împotriva voinţei sale, fiind constrâns de presiunile exercitate în acest sens de membrii Biroului Politic şi mai ales de Gh. Gheorghiu-Dej. Ministrul nu era deloc convins de necesitatea completării studiilor de către subordonaţii săi, dar, datorită politicii urmate de conducerea P.M.R. de atunci, de îmbunătăţire a pregătirii culturale a cadrelor partidului, a fost nevoit să accepte aplicarea acestor măsuri şi în M.A.I., având în vedere mai ales situaţia deplorabilă în domeniu, consemnată la nivelul acestei unităţi[120]. Asta nu însemna că dorea şi să facă prea multe concesii acelora dintre ofiţeri care nu aveau studiile corespunzătoare. A fost suficient să emită un ordin, prin care subordonaţii erau obligaţi să facă orice le stătea în putinţă să dobândească diplomele necesare pentru a schimba, măcar din punct de vedere statistic, situaţia privind gradul de instruire înregistrată la nivelul ministerului. Iar asta trebuia să se facă exclusiv pe baza resurselor financiare şi în timpul liber al angajaţilor. Pentru cine nu era dispus să facă acest efort, existau suficiente măsuri de presiune pentru a-i determina să-şi schimbe atitudinea, iar sancţiunea neavansării în grad la termen, care putea fi urmată de trecerea în rezervă, conform Statutului Corpului Ofiţerilor, dacă nu luau măsurile necesare pentru îndreptarea situaţiei, era suficientă din acest punct de vedere.

Cred că este lesne de imaginat cum au înţeles să rezolve problema ofiţerii de Securitate şi nu numai, dacă avem în vedere influenţa lor reală în societatea de atunci. Dacă obţinerea de diplome de atestare a studiilor era tot ce li se cerea, aveau mijloacele necesare pentru a reuşi aceasta fără a participa la prea multe cursuri plătite peste orele de program. Atât timp cât nu se recurgea la falsuri grosolane, deşi s-au atestat şi astfel de cazuri[121], sau nu se întrebuinţau mijloace care să atragă un scandal public, conducerea ministerului era satisfăcută dacă subordonaţii săi reuşeau să aducă atestate de absolvire a cursurilor medii, chiar dacă hârtiile respective nu reflectau în nici un fel nivelul de cunoştinţe al titularilor lor.

În final, dacă avem în vedere progresul rapid al numărului de absolvenţi atestaţi de studii medii, apoi chiar de studii superioare, care s-a înregistrat la nivelul Securităţii până în 1968, s-ar putea spune că operaţiunea de îmbunătăţire a nivelului cultural al cadrelor aparatului de represiune s-a bucurat de un real succes, la nivel statistic, desigur.

În perioada următoare, au fost adoptate, totuşi, unele măsuri organizatorice menite să faciliteze accesul la diverse forme de pregătire pentru cadrele ministerului care doreau să recurgă la acestea. Astfel, au fost înfiinţate, în principalele oraşe ale ţării, pe lângă unele şcoli medii (licee), diverse forme de învăţământ „seral", la care urma să

[120] Conform Direcţiei Cadre a M.A.I., la nivelul direcţiilor centrale de Securitate, în momentul emiterii ordinului mai sus citat, situaţia din punctul de vedere al studiilor absolvite se prezenta astfel: din 3321 ofiţeri, 374 (11,2%) absolviseră doar patru clase elementare, 599 (18%) – cinci sau şase clase, 1587 (47,8%) – şapte clase, 154 (4,6%) – opt sau nouă clase medii, 413 (12,4%) – 10 clase medii, în timp ce 194 ofiţeri erau absolvenţi de studii superioare (6%) – vezi *ibidem, Situaţie numerică privind studiile ofiţerilor din Aparatul Central şi Formaţiuni MAI care depind pe linie de partid de Comitetul de Partid al Ministerului Afacerilor Interne*, anexată la Ordinul M.A.I. nr. 3446/8.08.1955.

[121] Vezi, de exemplu, idem, fond Documentar, dosar nr. 13 255, f. 36: *Stenograma şedinţei de analiza muncii informativ-operative ţinută (sic!) la minister pe data de 12 oct. 1960*

participe numai activiştii de partid şi ofiţerii ministerelor Forţelor Armate şi Afacerilor Interne. În Bucureşti, a fost organizată şcoala muncitorească pentru cadrele M.A.I., prin H.C.M. nr. 1009/1957, la cursurile căreia urmau să participe ofiţerii de Miliţie şi Securitate, precum şi cei din cadrul Trupelor M.A.I. de pe raza Capitalei[122]. Dar cum măsurile de sprijinire a celor „dornici de învăţătură" nu erau niciodată de ajuns, pentru a-i convinge pe toţi angajaţii M.A.I. de faptul că cerinţele ordinului din 1955 trebuia să fie luate cât se poate de în serios, sancţiunile prevăzute de acesta au fost puse în mare măsură în aplicare, iar, începând cu anul 1957, avansarea în grad a celor care nu absolviseră încă şapte clase a devenit într-adevăr o problemă. Nu toţi cei care nu reuşiseră să îndeplinească această condiţie au fost amânaţi la avansare, existând numeroase cazuri în care s-a trecut peste prevederile ordinului în acest sens, dar excepţiile se făceau mai ales pentru ofiţerii „cu perspective", incluzând aici şefii diverselor unităţi de Securitate. Pentru ceilalţi însă, ordinul a fost, într-adevăr, lege.

Cu toate acestea, conducerea ministerului nu a fost mulţumită de situaţie, considerând că cedase prea mult în faţa presiunilor de a sprijini pregătirea culturală a subordonaţilor. Consecinţa a fost modificarea, cel mai probabil în cursul anului 1957, a ordinului iniţial prin care se prevedea obligarea tuturor ofiţerilor M.A.I. de a-şi completa studiile medii până la sfârşitul lui 1959, astfel încât această datorie a revenit, în final, numai celor care prezentau „perspective" în cadrul ministerului. Motivele acestei schimbări de atitudine faţă de prevederile iniţiale erau explicate chiar de către ministrul Al. Drăghici, cu prilejul unei şedinţe de analiză a activităţii Direcţiei Regionale de Securitate Bacău, din 1958:

„În primul rând, în învăţământul de stat nu sunt obligaţi toţi să înveţe. Există o linie clară: sunt acei care trebuie să meargă, cei care au perspective, cei care n-au perspective n-are rost să meargă la şcoală pe cheltuiala ministerului şi Securităţii Statului, să înveţe şi să nu facă muncă. Mulţi se prevalează că învaţă, merg la şcoală şi trag chiulul. Trebuie terminat cu acest lucru, să meargă la şcoală acei care au perspective şi cei care n-au perspective să nu meargă şi aceasta sub semnătura directorilor. La învăţământul de partid să meargă toată lumea.[….]

Uitaţi, tovarăşi, în chestiunea aceasta, acest ordin este interpretat greşit. A fost, într-adevăr, în acest sens dat, dar l-am rectificat anul trecut, că nu este nevoie să înveţe toţi, să înveţe toţi cei trimişi de minister şi organul respectiv să înveţe – mă refer la elemente cu perspectivă – să-şi facă 10 clase medii sau cultura generală respectivă, restul elementelor care nu corespund în muncă nu trebuie să înveţe, poate să se ducă în afara ministerului, fără să aibă studiile completate. Cei care vor însă să înveţe, să înveţe în timpul liber, are (sic!) după – amiezele de marţi, joi, sâmbătă şi duminică toată ziua şi n-are (sic!) decât să înveţe, să citească, treaba lor. Desigur că pe baza cursurilor serale le dăm posibilitatea să înveţe, însă să nu pretindă să li se dea concediu 2 luni de zile să înveţe"[123].

---

[122] Gl. Bg. (rez.) Vasile D. Mihalache, *Jandarmeria la răspântii sociale. 1944 – 1990*, vol. II, Bucureşti, Ed. Sylvi, 2009, p. 60.

[123] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12 635, f. 58 şi 73: *Stenograma şedinţei de analiza muncii Direcţiei Regionale M.A.I. Bacău, care a avut loc în ziua de 9 iulie 1958, la care au participat tov. ministru Alexandru Drăghici, conducerea direcţiei, şefii de servicii şi raioane.*

Aşadar, ceea ce l-a determinat pe Al. Drăghici să revină asupra ordinului inițial şi să stopeze „încurajarea" cadrelor să-şi completeze studiile ar fi fost, pe lângă lipsa de randament în muncă a acestor ofițeri, plecarea din rândul Securității a celor care reuşeau să absolve liceul sau facultatea, asta după ce respectivii urmaseră şcoala „pe spinarea ministerului". Rămâne de văzut cât de întemeiată era îngrijorarea ministrului în acest sens – plecări din Securitate voluntare se înregistrau mai ales în rândul absolvenților de studii superioare, care terminaseră o facultate înainte de angajarea în rândul organelor de represiune[124] şi nu dintre angajații vechi – dar realitatea este că oficialul român căuta numai să-şi justifice o mai veche prejudecată față de pregătirea cadrelor prin intermediul învățământului de cultură generală. Acest lucru a fost, de altfel, recunoscut deschis de către ministru cu prilejul diverselor şedințe de analiză, când preciza:

„Eu nu sunt partizanul teoriei că (sic!) cadrele se formează numai în şcoală. Este foarte adevărat că şi şcoala are o mare însemnătate în această problemă, însă munca concretă influențează mult formarea oamenilor"[125].

Atitudinea față de problema învățământului de cultură generală a ministrului a fost apoi urmată, din servilism, şi de către şefii direcțiilor operative M.A.I., unul dintre aceştia fiind şi colonelul N. Budişteanu, care, în 1957, pe când ocupa funcția de şef al Direcției a III-a Informații Interne, declara că, în Securitate, nu era nevoie de „oameni care învață de dragul de a învăța, numai pentru atingerea scopurilor lor personale"[126], asta în condițiile în care acelaşi personaj recunoştea, câțiva ani mai târziu, problemele pe care le întâmpina în activitatea direcției, datorită slabei pregătiri „culturale" a subordonaților:

---

[124] Vezi, de exemplu, idem, fond D.M.R.U. a M.A.I., inventar nr. 7382, dosar nr. 2, f. 361

[125] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13 239, f. 112: *Stenograma şedinței de analiză ținută (sic!) în ziua de 11 octombrie 1962 la Galați, în care a fost analizată activitatea acestei direcții regionale M.A.I.* Alexandru Drăghici era, de fapt, un mai vechi adversar al sistemului de pregătire al cadrelor prin intermediul diverselor sisteme de învățământ, şi asta nu numai în privința cadrelor din M.A.I., care-i erau subordonate, ci a tuturor cadrelor în general. Acest fapt este pus în evidență şi de dialogul purtat de acesta cu Gh. Gheorghiu-Dej, cu prilejul unei şedințe a Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 1954, care avea ca obiect modalitățile de pregătire activiştilor din sectorul de propagandă: „Al. Drăghici: [...] Există o tendință de a denatura adevăratul principiu de bază în ce priveşte ridicarea cadrelor, prin acest fel de a pune accent numai pe învățământ şi de a nu vedea posibilitățile organizatorice şi de executare a sarcinilor. Cadrele nu se ridică numai prin învățământ, ci şi prin felul cum ştiu să îndeplinească sarcinile. Ca să-şi ducă sarcinile mai bine, cadrele trebuie să învețe, să-şi dezvolte perspectivele. Dar a-i lua pe toți şi a-i băga pe toți în şcoală nu este just şi trebuie văzute criteriile, pe baza cărora să fie trimişi oamenii la şcoală. Nu întâmplător ajung fel de fel de oameni secretari de organizații de bază, care au fost la şcoală, dar nu prea au putut învăța.[...] Gh. Gheorghiu-Dej: Nu eşti împotriva învățământului? Al Drăghici: Eu sunt pentru, dar sunt împotriva unui egalitarism, ca toți să învețe, să fie scoşi din producție etc., ci să fie o selecționare mai serioasă a cadrelor". Vezi ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie, dosar. nr. 61/1954, f. 39 – 40: *Stenograma şedinței Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 1 iunie 1954*

[126] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 164, f. 197

„La ora actuală, ne chinuim cu lucrători care au un nivel cultural slab, cărora le este frică să meargă la întâlnire cu un agent intelectual. Dacă agentul a ieşit din instruirea pe care i-o dai tu, el nu ştie cum să se orienteze"[127].

Cu toate reticenţele lui Al. Drăghici faţă de pregătirea cadrelor din subordine prin intermediul învăţământului de cultură generală, s-a continuat sprijinirea celor care doreau să-şi completeze studiile, mai ales datorită iniţiativei conducerii P.M.R. Astfel, în decembrie 1960, Biroul Politic al C.C. al P.M.R. a decis ca ofiţerii care absolviseră anumite şcoli militare, dar nu-şi terminaseră studiile medii, să li se echivaleze unele materii de învăţământ din şcoala militară şi să se stabilească materiile la care trebuie să dea examen de diferenţă, pentru a obţine diploma de bacalaureat sau de absolvire a unui institut de învăţământ superior[128]. Ulterior, prin Hotărârea C.C. nr. 305/1962, s-a acordat posibilitatea ofiţerilor M.F.A. şi M.A.I. să urmeze cursurile serale din cadrul sistemului de învăţământ de cultură generală timp de trei ori pe săptămână, pe o durată de şase luni pentru fiecare an de studiu. De asemenea, se stabilea ca absolvenţii şcolilor de partid, precum „Ştefan Gheorghiu", să-şi poată completa studiile prin susţinerea unor examene de diferenţă la disciplinele pe care nu le-au studiat în cursul şcolii[129]. Pentru aducerea la îndeplinire a hotărârii de partid, a fost emis Ordinul M.A.I. nr. 200/20 iunie 1962, prin care toţi ofiţerii ministerului, care nu absolviseră anterior studiile medii, erau obligaţi să se înscrie la cursurile serale organizate pe lângă diverse licee, începând cu anul de învăţământ 1962/1963, şi să obţină o diplomă de maturitate până în 1966[130]. Aşa cum se poate observa, s-a încetat condiţionarea participării la aceste forme de pregătire de performanţele profesionale ale celor în cauză. Cum însă subordonaţii nu se arătau deloc entuziasmaţi de facilităţile care li se acordaseră pentru a-şi completa studiile de cultură generală – considerabile, dacă avem în vedere prevederile din 1955 – Al. Drăghici a decis recurgerea la un limbaj mult mai familiar acestora – sancţiunea. În scurt timp a fost emis un nou ordin (nr. 340 din 1 decembrie 1964), prin care se anunţa stoparea oricărei avansări în grad, începând cu 1966, pentru ofiţerii M.A.I. care nu obţinuseră o diplomă de maturitate[131].

Având în vedere cele de mai sus, nu s-ar putea spune că, în ciuda rezervelor iniţiale, conducerea ministerului nu ar fi căutat, totuşi, să sprijine pregătirea culturală a cadrelor din aparatul de represiune aflat în subordinea sa. Între situaţia din 1955 şi cea atestată prin emiterea ordinelor din 1962 şi 1964, evoluţia este considerabilă în ceea ce priveşte facilităţile acordate celor care doreau într-adevăr să-şi completeze studiile. Cu toate acestea, după schimbarea din funcţie a lui Alexandru Drăghici, în 1965 şi mai ales după condamnarea activităţii sale în cadrul Plenarei C.C. al P.C.R. din aprilie 1968, foştii săi subordonaţi, în special cei promovaţi de acesta, care îndepliniseră fără nici o obiecţie ordinele ministrului atâta timp cât a fost în funcţie, au găsit un bun prilej să-şi pună la zid fostul comandant şi pentru modul în care abordase problema pregătirii culturale a cadrelor Securităţii. Astfel, şefii unităţilor regionale şi centrale de Securitate îl acuzau pe

[127] Idem, dosar nr. 13 264, f. 25: *Stenograma şedinţei de colegiu in ziua de 17 mai 1961.*
[128] Gl. Bg. (rez.) Vasile D. Mihalache, *op cit,* p. 61.
[129] *Ibidem.*
[130] *Ibidem,* p. 62.
[131] *Ibidem,* p. 154.

Al. Drăghici, în timpul unei convocări din mai 1968, de faptul că ar fi dus o „politică sistematică de îndobitocire” a subalternilor, plângându-se că „au fost împiedicaţi şi calificaţi cu tendinţă de îmburghezire şi căpătuire unii ofiţeri, care încercau să-şi completeze studiile”. Cea mai patetică intervenţie în această privinţă a avut-o locotenent-colonelul Petre Socol, fost şef al Direcţiei Regionale M.A.I. Oltenia, care se plângea:

„Oare el [Drăghici] n-a ştiut că îndobitoceşte pur şi simplu acest aparat, atunci când refuză să admită ca ofiţerii care doresc să înveţe să se ducă la şcoală? Oare el n-a ştiut aceste lucruri ? [...] Astăzi, mulţi dintre noi, în loc să ne îngrijim oasele, să stăm la soare vara, trebuie să dăm examene încă, la facultate, pentru că nu ne-a lăsat la vremea respectivă. [...]Or, eu afirm că au fost oameni în direcţia de Anchete care au lucrat ani de zile fără să cunoască Codul de procedură penală. Cum este posibil aşa ceva? Nici măcar un lucru elementar. Şi când intri într-o cameră de hotel îi citeşti regulamentul, ca să ştii ce drepturi ai şi ce obligaţii”[132].

Dincolo însă de lamentaţiile comandanţilor unităţilor de Securitate din 1968, conform cărora nu ar fi fost lăsaţi să „studieze” de către Al. Drăghici, ar trebui să revedem evoluţia proporţiei angajaţilor Securităţii absolvenţi de studii medii sau superioare între anii 1956 şi 1965, când ministrul blamat a fost schimbat din funcţie. Se va constata, astfel – în măsura în care ne putem încrede în aceste statistici – o evoluţie surprinzătoare, dacă avem în vedere declaraţiile publice ale ministrului şi acuzele foştilor săi subordonaţi din 1968. Astfel, dacă în 1956, 80,3% dintre ofiţerii de Securitate aveau până la şapte clase primare, şi numai 3,36% absolviseră studii superioare, în 1965, 76,73% dintre angajaţi absolviseră liceul, iar 10,46% - o facultate. Este adevărat, în aceşti ani s-a produs şi o masivă fluctuaţie de cadre, iar noii intraţi în cadrul Securităţii, după 1961, cel puţin, erau măcar absolvenţi de liceu, dar, cu toate acestea, cert este faptul că o proporţie foarte însemnată dintre cadrele aparatului român de represiune a urmat diverse forme de învăţământ de cultură generală după 1956.

Explicaţia acestei aparente contradicţii constă în faptul că ministrul Drăghici nu a fost categoric împotriva completării studiilor de către subordonaţii săi, ci s-a opus numai ca cei care nu desfăşurau o activitate informativă corespunzătoare, cei „fără perspective”, să beneficieze de sprijinul ministerului pentru a absolvi diverse forme de învăţământ. Dacă avem în vedere prevederile ordinului iniţial, din 1955, prin care s-a pornit acţiunea de îmbunătăţire a pregătirii culturale a ofiţerilor M.A.I., ministrul nu era de acord să dea prea mult sprijin nimănui din minister pentru a absolvi şcoala medie, dar aceste prevederi s-au modificat între timp şi au devenit cu adevărat favorabile celor care erau dispuşi să depună un efort pentru a învăţa.

Ceea ce nu s-a schimbat, însă, atât timp cât Al. Drăghici a rămas la conducerea ministerului, au fost cerinţele avute în vedere la numirea în funcţii de conducere din

---

132 Idem, dosar nr. 87, ff. 29 – 30: *Stenograma convocării din 3 – 4 mai 1968, în care s-au dezbătut documentele Plenarei C.C. al P.C.R. din 22 - 25 aprilie 1968*. Cel mai probabil, lt. colonelul Socol vorbea în cunoştinţă de cauză, dacă avem în vedere că lucrase o perioadă îndelungată în cadrul Direcţiei Anchete a Securităţii, unde a fost şi şef al Serviciului 1 Probleme Speciale, înainte de a ajunge în fruntea Regionalei M.A.I. Oltenia. Este îndoielnic, însă, faptul că ar fi fost împiedicat de cineva să citească Codul de procedură penală atâta timp cât a lucrat acolo.

aparatul de Securitate. Completarea studiilor nu a fost niciodată condiţie pentru avansare, promovările fiind efectuate, în mare măsură, indiferent de acest criteriu – eventual, absolvirea liceului sau a facultăţii putea fi un atu în plus la numirea într-un post de conducere – ceea ce a făcut ca şefii de compartimente să fie prea puţin interesaţi de acest aspect. Este adevărat, pe de altă parte, că diverşii comandanţi de unităţi, o dată promovaţi, beneficiau de mai puţin timp liber pentru a-şi completa studiile faţă de subordonaţii lor, dar asta nu înseamnă că le era imposibil să facă aşa ceva, existând şi exemple care demonstrează aceasta. În 1968, când atitudinea conducerii organelor de Securitate faţă de completarea studiilor de cultură generală s-a schimbat semnificativ, iar nivelul studiilor absolvite a devenit un criteriu avut în vedere la promovare, s-a constatat că 60% dintre ofiţerii cu funcţii de conducere din cadrul organelor de represiune (1108 persoane) nu aveau studii superioare[133], iar mulţi dintre ei au fost puşi în faţa alternativei de a urma cursurile unei facultăţi sau de a fi schimbaţi – de aici şi lamentaţiile de mai sus. Ameninţarea de mai sus nu a fost niciodată efectiv pusă în practică, dar asta nu i-a împiedicat pe cei vizaţi să încerce să se disculpe preventiv, aruncând vina asupra fostului lor comandant.

Schimbarea conducerii Ministerului Afacerilor Interne, în iulie 1965, a adus cu sine şi o nouă atitudine faţă de problema învăţământului de cultură generală. Spre deosebire de predecesorul său, noul ministru, Cornel Onescu, părea să creadă sincer în importanţa pregătirii culturale şi profesionale a subordonaţilor săi, repetând adesea faptul că „una din cauzele principale pentru care nu avem întotdeauna rezultatul dorit în munca informativă este că nivelul de pregătire al multor tovarăşi este sub nivelul cerinţelor”[134]. O consecinţă a noii atitudini faţă de această problemă a fost emiterea Ordinului M.A.I. nr. 770 din 10 octombrie 1966, prin care s-a introdus o serie importantă de facilităţi pentru cadrele M.A.I. care doreau să-şi completeze studiile de cultură generală. În principal era vorba de acordarea de concedii de studiu, cu plata completă a soldei, ceea ce se mai făcuse şi prin ordinele anterioare, dar diferenţa o făcea numărul zilelor libere de care puteau beneficia angajaţii M.A.I. Astfel, pentru aceştia erau prevăzute până la 30 de zile calendaristice anual, în vederea prezentării la examenele de an, în învăţământul fără frecvenţă, general sau mediu; 30 de zile, o singură dată, pentru susţinerea examenului de bacalaureat în învăţământul mediu seral sau a examenului de admitere la facultate; 15 zile – pentru prezentarea la examenul de admitere la doctorat; 60 de zile – pentru susţinerea tezei de doctorat pentru cei înscrişi la forma fără scoaterea de la locul de muncă şi, în fine, între 30 şi 90 de zile pentru cei

133 Idem, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 266: *Studiu privind asigurarea* …, din 2 aprilie 1968. În acelaşi an, cu prilejul unei şedinţe a C.S.S., şeful Direcţiei Generale de Informaţii Externe, generalul Doicaru, se arăta indignat de faptul că o proporţie atât de mare dintre şefii unităţilor centrale sau judeţene de Securitate nu-şi completaseră studiile superioare, propunând schimbarea celor care nu depuneau eforturi pentru a absolvi o facultate. Preşedintele Consiliului, I. Stănescu, şi-a temperat însă subalternul, spunând: „Aţi văzut când am discutat cu inspectorii şefi [ai inspectoratelor judeţene de Securitate]: …«Tovarăşe, nu mi s-a pretins». Să recunoaştem că nici nu li s-a cerut oamenilor, totul fiind lăsat la aprecierea fiecăruia”. Vezi *ibidem*, ff. 124 – 125: *Stenograma şedinţei* ….

134 Idem, dosar nr. 13 248, f. 38: *Stenograma şedinţei din 19 noiembrie 1965 (ţinută la Ploieşti), în care s-a analizat activitatea Direcţiei Regionale M.A.I. Ploieşti*

care doreau să participe la cursurile de pregătire şi susţinerea examenelor în învăţământul postuniversitar seral sau fără frecvenţă. Concediile respective puteau fi luate eşalonat sau dintr-o dată, cu aprobarea comandanţilor unităţilor, în măsura în care aceasta nu afecta activitatea direcţiei respective[135], dar cert este că actul normativ în cauză, prin numărul de zile de concediu acordate celor interesaţi de completarea studiilor, depăşeşte cu mult orice s-ar fi putut imagina în perioada în care Al. Drăghici s-a aflat la conducerea ministerului. Asta pentru a nu mai aduce în discuţie apariţia permisiilor destinate celor care doreau să urmeze doctoratul, iarăşi un fapt ieşit din comun, numai dacă ne gândim la punctul de plecare al acestor reglementări, ordinul din august 1955.

Cum doar acordarea de facilităţi pentru completarea studiilor nu a fost niciodată suficientă pentru a determina toate cadrele Securităţii să se înscrie la cursurile liceelor şi facultăţilor, conducerea ministerului a trebuit să înăsprească şi regimul sancţiunilor date celor care nu înţelegeau să profite de oportunităţile oferite. Pentru aceasta, a fost elaborată H.C.M. nr. 3222/30 decembrie 1967 şi s-a impus aplicarea unei diminuări de 5% a soldei de funcţie tuturor ofiţerilor şi subofiţerilor M.A.I. ce nu îndeplineau condiţiile de studii pentru posturile ocupate. De asemenea, ofiţerii care nu urmaseră până la acea dată o şcoală militară sau un curs militar cu durata minimă de şase luni erau penalizaţi cu o diminuare a soldei de 10%[136].

Aplicarea Ordinului nr. 770 a dus la o creştere accelerată, în anii următori, a proporţiei ofiţerilor de Securitate absolvenţi ai studiilor medii şi superioare, deşi a întâmpinat o puternică rezistenţă din partea şefilor unităţilor regionale şi centrale de Securitate, aceştia plângându-se, precum şeful Regionalei M.A.I. Maramureş, că „nu ştiu dacă, faţă de noi, ofiţerii mai vechi, care ne-am completat şcoala mai înainte, s-a cerut atâta grijă cum ni se cere nouă”[137]. Principalul motiv de nemulţumire al acestora îl reprezentau însă concediile de studii acordate[138], dar comentariile lor au fost curmate de C. Onescu prin următoarea ameninţare:

„O să vă tragem la răspundere dacă mai întâlnim situaţii la voi, când oamenii nu pot să-şi dea examene, nu pot să înveţe, din cauză că nu li se creează condiţiile necesare, o să vă tragem la răspundere! Vă plângeţi toată ziua că aveţi oameni slab pregătiţi, fără randament în muncă şi voi singuri sunteţi vinovaţi, că nu vă ocupaţi de ei, să-i pregătiţi”[139].

De o atenţie privilegiată au beneficiat, după emiterea ordinului mai sus amintit, absolvenţii Şcolii M.A.I. nr. 1, care puteau, în baza Hotărârii C.C. al P.M.R. din 1962, să

---

[135] http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/D%20013088_042.pdf, accesat la data de 25.10.2012: *Ordinul ministrului Afacerilor Interne al R.S. România nr. 770 din 10.10.1966 referitor la pregătirea cadrelor prin învăţământul de cultură generală şi superior*

[136] Gl. Bg. (rez.) Vasile D. Mihalache, *op cit,* p. 154.

[137] Idem, dosar nr. 13 471, f. 78: *Stenograma şedinţei din 4 ianuarie 1967, în care s-a analizat activitatea organelor de Securitate pe anul 1966*.

[138] Şeful Direcţiei Regionale M.A.I. Argeş, colonel P. Costandache, se lamenta în faţa ministrului: „[…] Vă raportez că pe mine mă doare inima când trebuie să închid uşa la Secţia a II-a şi să plece oamenii la examen” – vezi idem, dosar nr. 13 462, f. 25: *Lucrare specială privind şedinţa din 28 – 29 ianuarie 1966, la care au fost convocaţi tovarăşii din aparatul central şi regional.*

[139] *Ibidem*, f. 13.

se înscrie la cursurile facultăților de Drept din țară, direct în anul IV de studiu. Începând cu promoția din 1964, toți absolvenții acestei școli au fost încurajați să profite de facilitățile oferite și să urmeze cursurile facultății de Drept. Din rândurile lor a provenit majoritatea absolvenților de facultăți din anii următori. Cu toate acestea, numărul mare al ofițerilor din categoria de mai sus și concediul de care beneficiau, au amplificat nemulțumirea șefilor de unități, unii dintre ei, precum directorul Regionalei de Securitate Maramureș, colonelul Marin N. Constantin, sugerând chiar ca aceștia „să fie în continuare pregătiți și să susțină examenele în școala de ofițeri până la terminarea facultății, pentru că acolo este mai bine”[140]. Propunerea a fost însă respinsă de conducerea ministerului, ce justifica ulterior:

„Noi nu suntem de acord cu acest lucru, pentru că, în felul acesta, tovarășii nu vor căpăta cunoștințe prea mari și, în plus, s-ar crea suspiciuni că oamenii posedă diplomă de la școala M.A.I. Tovarășii primesc un certificat de absolvirea învățământului superior și diploma aceasta trebui primită pe merit. Să știți că pe noi ne interesează, în primul rând, cunoștințele tovarășilor, interesează ca ei să cunoască legile statului, să știe cum se aplică legea. Noi avem nevoie de tovarăși cu tot mai multe cunoștințe. Nu ne interesează diploma, ci cunoștințele”[141].

Politica de sprijinire a celor care doreau să-și completeze studiile de cultură generală a fost continuată și în anii următori, după înființarea C.S.S. În cele din urmă, în septembrie 1968, cu prilejul verificării situației studiilor personalului operativ, s-a constatat că „pregătirea ofițerilor prin liceu poate fi considerată, în linii mari, încheiată”. În acel moment, în întregul aparat mai existau circa 450 de ofițeri (4,8% din efectiv), absolvenți doar ai școlii generale, majoritatea lor (285) urmând atunci cursurile unui liceu, iar ceilalți fiind, în general, „cadre cu vârsta înaintată”[142]. De asemenea, și proporția celor care absolviseră sau urmau cursurile unei facultăți era în continuă creștere, ajungând, în acel moment, la 34% din totalul efectivului, procent de aproximativ zece ori mai mare decât cel din 1956.

Acesta era rezultatul unei politici coerente, urmate mai ales în ultimii ani, de îmbunătățire a nivelului educațional al cadrelor Securității, care îmbinase sprijinirea celor interesați de acest aspect cu presiunile asupra ofițerilor mai reticenți[143]. Rezultatele

---

[140] Idem, dosar nr. 13 471, f. 78: *Stenograma ședinței din 4 ianuarie 1967, în care s-a analizat activitatea organelor de Securitate pe anul 1966*.

[141] *Ibidem,* f. 122. Argumentele de mai sus ale ministrului Onescu par de bun simț, dar aceasta nu a împiedicat ca, după 1990, noile autorități să recurgă tocmai la soluția sugerată de fostul șef al Regionalei M.A.I. Maramureș, prin reunirea școlilor de ofițeri de Miliție și a celor de Securitate în două structuri distincte, care au devenit academii, în timp ce fostele școli au căpătat statutul de facultăți, iar absolvenții lor – pe cel de licențiați în Drept.

[142] Idem, dosar nr. 88, vol. 6, partea a II-a, f. 197: *Instrucțiuni ale Consiliului Securității Statului privind selecționarea, cunoașterea, creșterea și promovarea personalului și nomenclatura de funcții a comandanților (șefilor)*, din 26.09.1968.

[143] În ce constau aceste presiuni ne dă de înțeles șeful Regionalei M.A.I. Suceava, Emil Macri, care, 1966, dorea să apeleze la prim-secretarul P.C.R. din raionul Rădăuți, pentru a-l convinge pe șeful Securității raionale să-și completeze studiile medii. Prim-secretarul ar fi trebuit să se adreseze ofițerului respectiv, spunându-i: „Măi, băiete, trebuie să te încadrezi și să-ți termini studiile, pentru că, altfel, practic o să te pui în afara organului” – vezi idem, dosar nr. 13 462, f.

statistice păreau să îndreptăţească optimismul lucrătorilor de cadre ai Securităţii din 1968, aceştia propunând să se ia măsuri pentru ca, până în 1980, peste 80% dintre ofiţerii de Securitate şi toţi şefii de unităţi, să aibă studii superioare absolvite, iar circa 10% să fie înscrişi la cursurile unei facultăţi[144].

Nu pot preciza dacă aceste obiective ale Direcţiei Personal a C.S.S. au fost atinse până în 1980. Adevărul este că acest fapt are o importanţă redusă, pentru că, dincolo de progresul necontenit al procentului celor care-şi completau studiile, apare o problemă. Aceasta constă în contradicţia existentă între creşterea proporţiei ofiţerilor de Securitate cu un nivel corespunzător de educaţie şi nemulţumirea continuă manifestată în aceşti ani, atât de organele de partid, cât şi de către conducerea M.A.I., faţă de lipsa de pregătire, în general, a cadrelor din subordine. Paradoxal, se pare că, o dată cu trecerea anilor şi sporirea numărului absolvenţilor de liceu şi de facultate, creşte şi îngrijorarea faţă de lipsa cunoştinţelor elementare ale cadrelor Securităţii.

În realitate, există un paradox doar în aparenţă, el găsindu-şi foarte repede explicaţia, dacă avem în vedere modul formal în care ofiţerii de Securitate îşi completau „studiile". În ciuda asigurărilor date de toţi conducătorii M.A.I., conform cărora erau interesaţi numai de cunoştinţele dobândite de subordonaţi, cei din urmă au înţeles relativ repede faptul că diplomele de studii erau esenţiale, ele constituind singura modalitate de a fi controlaţi dacă îndepliniseră ordinele ministerului cu privire la pregătirea lor culturală. De aceea, au căutat să obţină diplomele în cauză prin orice mijloace, începând cu falsurile şi presiunile exercitate asupra cadrelor didactice, fapte condamnate periodic de şefii lor direcţi, dar şi de organele de partid, în cadrul şedinţelor de bilanţ[145]. De multe ori, însă, presiunile exercitate asupra profesorilor nu puteau fi decât cu greu sesizate, dacă avem în vedere largul concurs de care beneficiau ofiţerii de Securitate din partea organelor de conducere din sistemul de învăţământ, situaţie în care toată lumea prefera să închidă ochii faţă de neregulile existente. Atmosfera din „şcolile" destinate „culturalizării" ofiţerilor M.A.I., precum Liceul seral din Bucureşti, constrângerea cadrelor didactice să promoveze ofiţeri lipsiţi de un minimum de cunoştinţe şi indiferenţa conducerii M.A.I. faţă de diversele nereguli de acest gen sunt foarte bine redate de dialogul dintre şeful Serviciului Învăţământ al Direcţiei Cadre M.A.I., colonelul Ruşeţ, şi ministrul C. Onescu, în 1966:

„Col. Ruşeţ: S-a făcut un raport în care se arăta ce spunea tovarăşa Anghel, şefa secţiei 1 învăţământ al S[ectorul] P[regătirea] C[adrelor] [din C.C. al P.C.R.] , în legătură cu modul în care se prezintă, la liceul unde participă ofiţerii M.A.I., unele cadre ale noastre. Vă citez:

12: *Lucrare specială…*. Acesta era însă cazul unui şef de raion care se bucura de aprecierea superiorilor, în privinţa celorlalţi, probabil, problema punându-se mult mai tranşant.

[144] Idem, dosar nr. 88, vol. 6, partea a II-a, f. 197: *Instrucţiuni ale Consiliului Securităţii Statului privind…*

[145] Vezi, de exemplu, idem, dosar nr. 13 117, vol. 17, f. 96: *Concluziile tovarăşului Vicepreşedinte – general colonel Alex. Drăghici la şedinţa ţinută cu Comandamentul Trupelor M.A.I. din data de 7 decembrie 1964*; idem, dosar nr. 13 244, f. 14: *Proces – verbal. Încheiat astăzi, 22 iulie 1964, orele 8, cu ocazia şedinţei de analiză pe Direcţia Regională M.A.I. Iaşi, cu întregul efectiv* etc.

«Tovarăşa Anghel s-a exprimat că îi crapă obrazul de ruşine pentru cele petrecute în această şcoală şi că modul în care s-au desfăşurat examenele constituie o pată pentru secţia de învăţământ. În argumentarea celor afirmate, a afirmat că majoritatea elevilor – este vorba de ofiţeri şi subofiţeri şi angajaţi civili, că şcoala, la o etapă, a avut şi subofiţeri şi angajaţi civili – deci majoritatea elevilor veneau la examene complet nepregătiţi, bazaţi pe atmosfera ce domnea în şcoală cu privire la promovarea în orice mod a examenelor. Şcoala condusă de tov. Grigorescu, spunea tovarăşa Anghel, este apreciată ca o fabrică de diplome şi nu o instituţie în care se învaţă carte. La ultima şedinţă avută cu preşedinţii comisiilor de examinare de la maturitate, unii dintre aceştia au arătat că, în decursul activităţii lor didactice, nu au întâlnit oameni mai slab pregătiţi ca la această şcoală».

Tovarăşe Ministru, este vorba de aprecierea… (este întrerupt).

Tov. Min. Onescu: Dacă sunt nepregătiţi, să nu-i treacă! Cine-i obligă? Ei trebuie să-şi facă datoria.

Tov. Ruşeţ: Tov. Ministru, vă raportez că în continuare se spune în raport şi despre asemenea chestiuni.

Se spune despre faptul că directorul Grigorescu nu a permis instructorilor de la Capitală să intre acolo, le-a luat cataloagele, i-a dat afară şi aşa mai departe. Se spune. Raportul cuprinde şi asemenea chestiuni"[146].

Dialogul de mai sus ne scuteşte, cred, de orice alte comentarii cu privire la modul în care s-a realizat completarea studiilor medii de către ofiţerii de Securitate. Pe de altă parte, trebuie să avem în vedere faptul că absolvirea liceului nu mai era văzută ca o prioritate de către organele de conducere, dacă luăm în considere declaraţiile lui Vasile Patilineţ din 1967, potrivit cărora „e bine să nu ne lăudăm că avem numai 41 cadre care n-au liceul terminat […] să nu ne lăudăm decât când vom raporta de numărul celor cu facultate[147]". În consecinţă, am putea să ne aşteptăm ca exigenţele să crească faţă de cunoştinţele dobândite de ofiţeri în timpul facultăţii.

În această privinţă, pretenţiile par să fi fost, într-adevăr, mai mari, dar din partea profesorilor diverselor universităţi din ţară. Consecinţa firească a fost procentul însemnat de ofiţeri ai Securităţii (şi nu numai) ce nu reuşeau să promoveze anii de studiu sau să obţină o diplomă de licenţă. Sunt atestate şi situaţii, în care diverse cadre universitare sesizau conducerea M.A.I. asupra faptului că subordonaţii săi „merg complet nepregătiţi ca să susţină examene la facultate", dar cea mai bună evidenţă în problemă o constituie chiar cea furnizată de lucrătorii de personal ai ministerului. Astfel, potrivit unei statistici alcătuite de Direcţia Cadre a M.A.I. în 1967, din totalul de 349 de absolvenţi ai Şcolii M.A.I. nr. 1 înscrişi în cursul anilor 1964 şi 1965 pentru a urma cursurile diverselor facultăţi de Drept din ţară, nu mai puţin de 106 (deci, circa o treime) „au rămas repetenţi, fie în anul IV, fie în anul V, iar cei care au promovat anii de studii, în marea lor majoritate, au rezultate mediocre"[148]. Existau şi situaţii deosebite în cadrul unor direcţii, putând fi citat cazul Direcţiei Regionale M.A.I. Argeş, din 1965, când, din 11 ofiţeri trimişi să-şi continue studiile, după absolvirea şcolii de ofiţeri de

[146] Idem, dosar nr. 13 462, f. 75: *Lucrare specială* ….

[147] Idem, dosar nr. 13 471, f. 104: *Stenograma şedinţei din 4 ianuarie 1967*….

[148] *Ibidem*, f. 70.

Securitate, nu mai puţin de 9 au rămas repetenţi[149]. Procentul redus de promovare atesta, o dată în plus, şi slaba pregătire ce li se acorda acestor ofiţeri în cadrul şcolilor M.A.I.

Cu toate acestea, numărul absolvenţilor de facultate din cadrul aparatului de Securitate creşte, în mod lent, dar nu trebuie să ne facem foarte multe iluzii cu privire la reala pregătire a celor care erau capabili să-şi finalizeze studiile superioare prin obţinerea unei diplome de licenţă. Facilitatea acordată, prin care absolvenţii Şcolii M.A.I. nr. 1se puteau înscrie direct în anul IV de facultate fără concurs, ca şi statutul dobândit de ofiţeri de Securitate şi diversele tipuri de presiuni care se puteau exercita în virtutea acestuia asigurau, în cele din urmă, promovarea unui număr suficient de cadre astfel încât şefii direcţiilor operative să se poată „lăuda" cu rezultatele obţinute în pregătirea subalternilor. Cât despre cunoştinţele dobândite printr-o astfel de „pregătire", acestea nu puteau fi în mod real verificate decât foarte rar, în funcţie de specificul activităţii informative desfăşurate de fiecare lucrător în parte.

Pe de altă parte, conducerea organelor române de represiune a rămas mereu conştientă de precaritatea cunoştinţelor de cultură generală ale subordonaţilor. Avându-se în vedere faptul că pregătirea prin intermediul sistemului public de învăţământ nu părea să dea rezultatele scontate, soluţia găsită de conducerea M.A.I. a fost punerea în practică a unor alte forme de „educaţie". Astfel, ministrul Drăghici ordona comandanţilor din cadrul Trupelor M.A.I. să-şi controleze subordonaţii „despre felul cum îşi petrec timpul liber", aceştia din urmă trebuind „să vizioneze spectacole, să citească cărţi, să vizioneze filme; într-un cuvânt, să cunoască din plin viaţa […], fiindcă altfel rămânem la ceea ce am învăţat acum 10 – 15 ani: la cititul ziarului, ori poate nici atât[150]". Cornel Onescu manifesta şi el preocupări asemănătoare, recomandând şefilor diverselor unităţi ale Securităţii să-şi cunoască subordonaţii îndeaproape şi să se preocupe de nivelul lor de cultură, indicându-le „să citească cărţi". De aceea, ministrul propunea constituirea, la nivelul fiecărei unităţi raionale sau regionale de Securitate, a unor biblioteci, cuprinzând „un număr de cărţi, apreciate de dv. ca bune, care să fie recomandate spre a fi citite"[151]. Nu se poate stabili cu certitudine impactul unor asemenea măsuri în privinţa culturii generale a ofiţerilor de Securitate – probabil a fost nesemnificativ, dacă avem în vedere că nici absolvirea studiilor medii sau superioare nu a schimbat prea mult din acest punct de vedere – dar, oricum, „culturalizarea" subordonaţilor la locul de muncă nu a beneficiat niciodată de o prea mare atenţie din parte conducerii M.A.I.

O mult mai mare importanţă a fost acordată dată, în schimb, ***învăţării limbilor străine*** de circulaţie internaţională în cadrul aparatului de Securitate, un gen de pregătire

---

[149] Idem, dosar nr. 13 462, f. 76: *Lucrare specială privind şedinţa…*

[150] Idem, dosar nr. nr. 13 117, vol. 17, f. 96: *Concluziile tovarăşului Vicepreşedinte ….*

[151] Idem, dosar nr. 13 458, f. 45: *Stenograma şedinţei de analiza activităţii Direcţiei Regionale M.A.I. Bacău…*. Propunerea ministrului a fost pusă în practică, astfel încât, la nivelul fiecărei unităţi de Securitate din perioada ulterioară, până în 1989, a existat un fond de carte cuprinzând literatură de specialitate şi memorii ale unor foşti agenţi secreţi, dar şi diverse romane de spionaj sau de aventuri, unele dintre acestea din urmă fiind traduse şi puse în circulaţie ulterior şi pentru publicul larg.

care avea legături atât cu activitatea informativă a ofiţerilor, cât şi cu nivelul de cultură generală al acestora. Ofiţerul de Securitate poliglot era un vechi deziderat al conducătorilor acestei structuri, o dovadă în acest sens fiind şi faptul că una din primele şcoli de pregătire a cadrelor aparatului de represiune a fost Şcoala M.A.I. nr. 3 Limbi Străine. Aceasta s-a dovedit însă a fi un experiment nereuşit, absolvenţii instituţiei în cauză prezentând grave carenţe din punctul de vedere al ataşamentului faţă de regim, al pregătirii pentru munca informativă şi, cel mai probabil, şi din cel al nivelului de cunoaştere a unei limbi străine, iar consecinţa a fost desfiinţarea acestei unităţi de învăţământ, prin comasarea sa cu Şcoala M.A.I. nr. 1, în septembrie 1956. Cu toate acestea, nevoia de cunoscători de limbi străine a continuat să fie resimţită, motiv pentru care au fost organizate cursuri de specialitate în cadrul unităţilor de Securitate şi menţinut, totodată, un curs de limbi străine, cu durata de trei ani apoi numai de un an, în cadrul Şcolii M.A.I. nr. 1.

Cursurile de limbi străine, organizate în cadrul unităţilor de Securitate începând cu anul 1959, trebuia să asigure pregătirea acelor cadre „a căror activitate reclama asemenea cunoştinţe". În ciuda îmbunătăţirilor aduse acestui sistem de pregătire, nu au putut fi obţinute rezultate satisfăcătoare, din motive care erau expuse de către conducerea Direcţiei Învăţământ a C.S.S. în 1968:

„Cuprinderea în această formă de studiu a unor ofiţeri a căror muncă nu impunea o astfel de pregătire sau care nu dispuneau de calităţile necesare învăţării limbilor străine, a făcut ca volumul de cunoştinţe însuşit de majoritatea lor să fie redus, insuficient pentru cerinţele muncii practice. Totodată, rezultatele slabe obţinute au fost determinate şi de faptul că nu s-au asigurat toate condiţiile pentru desfăşurarea normală a cursurilor. Astfel, mulţi ofiţeri angrenaţi în această formă de pregătire au absentat în mod repetat de la ore sau nu au manifestat toată seriozitatea în însuşirea cunoştinţelor"[152].

La neajunsurile menţionate mai sus, se mai adăuga faptul că ofiţerii participanţi erau obligaţi să-şi plătească ei înşişi profesorii de limbi străine. În aceste condiţii, interesul pentru frecventarea cursurilor era, aşa cum se menţiona şi mai sus, extrem de redus, iar numărul cunoscătorilor unei alte limbi decât o română aproximativă, în sectoare în care această aptitudine era esenţială, a rămas minim.

Un astfel de sector era constituit de Serviciul „F" Controlul Corespondenţei, în cadrul căruia, în 1959, se semnalau grave carenţe în ceea ce priveşte cunoaşterea de către cei care cenzurau corespondenţa externă a limbilor străine în care se efectua această operaţiune. Mai mult chiar, deficienţele în cauză se înregistrau mai ales în privinţa conducătorilor de compartimente ai Serviciului „F", un raport de control din anul mai sus amintit remarcând faptul că „majoritatea şefilor birourilor de cenzură, nu sunt competenţi în a exercita un control calificat asupra cenzorilor, întrucât nu cunosc

[152] Idem, dosar nr. 13 119, vol. 1, f. 111: *Notă cu privire la organizarea învăţământului de limbi străine în unităţile Consiliului Securităţii Statului,* din 25.01.1968, semnată de şeful Direcţiei Învăţământ, col. Iulian Vlad.

nici o limbă străină şi nu pot aprecia calitatea muncii lucrătorilor din subordine”[153]. Prezent la şedinţa de bilanţ a Serviciului „F”, Al. Drăghici deplângea faptul că „noi suntem aşa de neputincioşi, ţinem acolo oameni care nu sunt în stare să cenzureze o scrisoare”, dar, în acelaşi timp, consecvent ideilor sale mai vechi, se declara împotriva pregătirii ofiţerilor la locul de muncă pentru a învăţa o limbă străină, declarând că el crede că „nu dă rezultate un astfel de procedeu, ca să înveţe limba străină la locul de muncă”. Alternativa la acest „procedeu” era, în opinia ministrului, recrutarea unor ofiţeri care cunoşteau deja o limbă străină, fiind vorbitori nativi – acesta fiind cazul reprezentanţilor minorităţii germane din România, pentru că „nu toţi germanii din ţara noastră sunt elemente duşmănoase, nu toţi intenţionează să plece din ţară” – sau absolvenţi ai unor facultăţi sau şcoli de profil, cu predare într-o limbă de circulaţie internaţională[154].

Metoda recomandată de ministrul Drăghici, de a fi recrutaţi ofiţeri din rândul celor care cunoşteau deja o limbă străină, a fost aplicată consecvent în anii următori, dar cu un succes îndoielnic. Dacă necesarul de cunoscători de germană a putut fi acoperit oarecum în acest mod, în privinţa celorlalte limbi străine situaţia a fost foarte diferită, datorită existenţei unui număr mult mai mic de vorbitori nativi pe teritoriul României. Nici recrutarea de absolvenţi ai facultăţilor de filologie nu a avut mai mult succes, dacă avem în vedere că, aşa cum atrăgea atenţia, în 1968, colonelul Ovidiu Diaconescu, trebuia „să se ţină seamă şi de faptul că, în general, în facultatea de Filologie sunt femei şi nu bărbaţi, de care avem nevoie noi”[155].

Rezultatul nehotărârii conducerii M.A.I. cu privire la cea mai bună metodă de urmat pentru a dispune de un aparat care să cunoască în suficientă măsură o limbă străină a fost apariţia unor grave deficienţe în compartimentele Securităţii, unde asemenea cunoştinţe erau strict necesare – acesta fiind cazul Serviciului „F” sau al Direcţiei a II-a Contraspionaj. În acelaşi timp, în lipsa unei presiuni venite din partea şefilor, ofiţerii înscrişi la cursurile de limbi străine de la locul de muncă s-au dovedit total dezinteresaţi, ei începând „să se sustragă sistematic, să invoce complexitatea sarcinilor profesionale, lipsă de însuşiri, să solicite retragerea de la aceste cursuri”[156]. Consecinţa a fost că s-au înregistrat situaţii în care asemenea „cursanţi”, după „studierea” timp de până la cinci ani a unei limbi străine, nu puteau traduce „nici măcar o scrisoare” din limba „învăţată”[157].

Mulţi ani, aceste carenţe în politica de personal au avut un efect limitat asupra activităţii informative desfăşurate de Securitate în ansamblul său, dacă avem în vedere faptul că doar în puţine sectoare ofiţerii aveau în mod direct contact cu cetăţenii străini.

---

[153] Idem, dosar nr. 13 180, f. 38: *Coraport privind modul cum se desfăşoară activitatea Serviciului „F” din cadrul Ministerului Afacerilor Interne,* din 27.04.1959, semnat de şeful colectivului de control, lt. maj. Panţuru Virgil şi aprobat de şeful Serviciului Inspecţii, gen. – maior Demeter Alexandru.

[154] *Ibidem,* f. 17: *Stenograma şedinţei de analiza activităţii Serviciului „F”, ţinută în cadrul Colegiului M.A.I. în ziua de 11. VI. 1959.*

[155] Idem, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 124: *Stenograma şedinţei Consiliului Securităţii Statului….*

[156] Idem, dosar nr. 13 467, f. 105: *Raport asupra felului cum s-a desfăşurat munca informativ – operativă în cadrul Regiunii M.A.I. Argeş în perioada 1 ianuarie 1965 – 15 mai 1966.*

[157] *Ibidem,* f. 79.

Datele problemei s-au schimbat însă după 1962, când, prin creşterea importanţei acordate dezvoltării turismului în R.P.R. şi a manifestării, din partea conducerii P.M.R., a dorinţei de a atrage turişti străini, în special occidentali, în România, numărul cetăţenilor altor state pătrunşi pe teritoriul ţării a crescut dramatic faţă de anii precedenţi.

În aceste condiţii, lipsa unor ofiţeri care să cunoască, măcar într-o măsură rezonabilă, o limbă de largă circulaţie internaţională a început să fie resimţită acut în unităţile centrale şi regionale de Securitate. Noua situaţie a dus şi la schimbarea atitudinii conducerii ministerului şi a P.M.R. în această privinţă, iar învăţarea de limbi străine de către ofiţeri a devenit brusc o prioritate, Vasile Patilineţ declarând chiar, în 1967, că „fără a cunoaşte o limbă străină, un ofiţer de Securitate nu poate munci[158]". Singurul efect al acestei atenţii sporite manifestate faţă de numărul ofiţerilor de Securitate care cunoşteau o limbă străină a constat în iniţierea unei adevărate campanii de recrutare a cunoscătorilor de limbi străine în aparatul de represiune şi iniţierea unor cursuri specializate pentru cei deja angajaţi. Dintr-o dată, toţi ofiţerii, mai ales şefii de compartimente, trebuia să ştie o limbă străină, indiferent dacă aveau aptitudini sau nu în acest sens, sau dacă aveau cu adevărat nevoie de aşa ceva pentru a-şi desfăşura activitatea[159].

Rezultatele acestei campanii au fost însă mai mult decât îndoielnice. Cursurile organizate nu erau primite cu entuziasm nici de către lucrătorii operativi, care nu beneficiau de avantaje imediate de pe urma lor, şi nici de comandanţii de unităţi, care omiteau, de multe ori, să le frecventeze. La toate cele de mai sus, se adăugau problemele ridicate de slaba calitate a cursurilor în sine, atât a celor organizate la locul de muncă, cât şi a celor din şcolile de ofiţeri M.A.I., fapt semnalat în numeroase rânduri de diverşi şefi de unităţi sau de conducerea şcolilor de ofiţeri[160].

În final, după constituirea C.S.S., când a fost făcut un bilanţ al rezultatelor obţinute după doisprezece ani de aplicare a diverse strategii de creştere a numărului cunoscătorilor de limbi străine din aparatul de Securitate, rezultatele nu erau foarte încurajatoare, aşa cum o arată şi cifrele de mai jos:

„În aparatul de Securitate sunt, în prezent [aprilie 1968], cca. 1500 de ofiţeri care, potrivit datelor de care dispunem, cunosc bine sau foarte bine limbi străine. Din punct de vedere numeric, ponderea o au cunoscătorii limbii maghiare (472), franceze (267) şi germane (222). De asemenea, 187 ofiţeri cunosc limba rusă, 165 ştiu engleza, 56

---

158 Idem, dosar nr. 13 471, f. 115: *Stenograma şedinţei din 4 ianuarie 1967, în care s-a analizat activitatea organelor de Securitate pe anul 1966.*

159 În 1966, colonelul N. Dumitrescu, şeful Regionalei M.A.I. Ploieşti, căuta să se împotrivească ordinului prin care şefii de raioane erau obligaţi să înveţe o limbă străină, declarând ministrului: „Sunt unii care-şi completează studiile, mai e şi munca operativă şi nu toată lumea are aptitudine pentru acest lucru. Eu nu vreau să dau înapoi, nu vreau să jignesc pe nimeni, nu vreau să spun acum că lucrătorii noştri … însă cu aglomeratul acesta nu totdeauna poate să se prezinte acolo şi se face de râs în faţa subalternilor. Sunt asemenea situaţii când nu poate, timpul nu-i permite. Şi sigur, că el să meargă, să antreneze, să aibă în vedere, să aibă grijă, însă să nu aplicăm mecanic acest lucru" – vezi idem, dosar nr. 13 462, ff. 62 – 63: *Lucrare specială privind şedinţa din 28 – 29 ianuarie 1966*…Cu toate acestea, nimic nu putea curma entuziasmul lui C. Onescu.

160 *Ibidem*, ff. 65 – 66.

limba italiană, 32 limba turcă, limba greacă – 23 şi un număr mai mic – alte limbi. Cei mai mulţi cunoscători de limbi străine sunt din D.G.I.E. şi D.G.T.O.I., din sectorul care se ocupă cu instalarea şi exploatarea mijloacelor tehnice (reproducere) sau cu descoperirea scrierilor ascunse. […] Se constată însă că, în aparatul de Contraspionaj, numărul ofiţerilor care cunosc limbi străine de circulaţie internaţională este doar de 110, ceea ce reprezintă doar 8% din totalul efectivelor acestui sector”[161].

Cum absenţa cunoscătorilor de limbi străine în sectoare precum Direcţia de Contraspionaj devenise intolerabilă, consecinţa a fost o nouă reorganizare a sistemului de pregătire din domeniu, în urma deciziei C.S.S. din toamna anului 1967. Astfel, s-a hotărât continuarea pregătirii ofiţerilor de Securitate prin organizarea unor cursuri de limbi străine la locul de muncă, dar pe baza altor principii decât anterior sau a aplicării mai ferme a celor deja existente. Cursurile respective urma să aibă o durată de patru ani şi la ele participau, „în mod obligatoriu, toţi ofiţerii încadraţi pe funcţii ce necesită cunoaşterea unei limbi străine”. Lecţiile se desfăşurau săptămânal, în perioada septembrie – mai a fiecărui an, având o durată de patru ore, afectate din timpul programului de muncă al participanţilor. La finalul unui an de învăţământ, toţi ofiţerii participanţi susţineau un colocviu obligatoriu, căruia i se adăuga un examen anual de promovare şi, la terminarea cursului, un examen de absolvire. Toate probele erau organizate în luna mai a fiecărui an şi constau într-o probă orală şi una scrisă. Cadrele participante erau obligate să frecventeze orele de curs şi să-şi însuşească limba predată, astfel încât, la finalul cursului, „să poată susţine conversaţii din diverse domenii de activitate şi să traducă texte din şi în limba respectivă” [162].

Noutatea introdusă de măsurile C.S.S. din perioada 1967 – 1968 în privinţa studierii limbilor străine a constat însă în măsurile luate pentru a stimula interesul faţă de acestea, atât din partea ofiţerilor de Securitate, cât şi din cea a profesorilor. Astfel, în primul rând, plata profesorilor nu a mai căzut în sarcina ofiţerilor, ci a C.S.S., ceea ce a degrevat personalul de o sarcină financiară care putea să ajungă destul de însemnată, în anumite situaţii. Pe de altă parte, sumele plătite profesorilor de limbi străine au devenit consistente şi, mai mult decât atât, li se aplica o derogare de la legislaţia referitoare la cumulul de venituri[163]. Stimulente de natură financiară au fost acordate şi participanţilor la cursurile de pregătire, aceştia primind un spor de 10% la solda de funcţie, la promovarea anului II al cursului şi de 15% - după absolvirea cursului respectiv. Sumele respective se acordau atât timp cât aceşti ofiţeri erau încadraţi pe un post care cerea cunoaşterea unei limbi străine, iar primul tip de spor putea fi pierdut dacă cei în cauză

[161] Idem, dosar nr. 88, vol. 3, partea a II-a, f. 266: *Studiu privind asigurarea …,* din 2 aprilie 1968.
[162] Idem, dosar nr. 13 119, vol. 1, ff. 112 – 113: *Notă cu privire la organizarea …,* din 25.01.1968.
[163] În speţă este vorba de H.C.M. nr. 1530/1966. Potrivit acestei hotărâri, sumele primite de profesori prin plata cu ora nu ar fi intrat sub incidenţa cumulului, existând însă condiţia ca aceste sume să nu depăşească nivelul de 25% din salariul primit în mod normal – ceea ce, în cazul celor angajaţi de Securitate, se şi întâmpla, mai ales în ceea ce-i privea pe profesorii din învăţământul preuniversitar. Şi atunci li s-a făcut o derogare pentru a le permite profesorilor în cauză să păstreze integral veniturile astfel obţinute. Nici un sacrificiu nu era prea mult atunci când venea vorba de pregătirea cadrelor preferate ale regimului.

nu reuşeau să treacă examenul de promovare din anul următor acordării lui sau pe cel de absolvire a cursului[164].

Aceste măsuri de stimulare, dar şi încadrarea, de-a lungul timpului, a unor ofiţeri care cunoşteau deja o limbă străină, au dus, în anii care au urmat, la o îmbunătăţire semnificativă a situaţiei, din punctul de vedere al stăpânirii limbilor străine de către lucrătorii operativi. Nu acelaşi lucru s-ar putea afirma însă în ceea ce priveşte cunoştinţele de limba română, care a rămas cea mai importantă limbă străină pentru personalul Securităţii. Deşi această problemă nu a constituit niciodată o prioritate pentru conducătorii aparatului român de represiune, calitatea limbii vorbite sau scrise de proprii subordonaţi reuşea să-i deranjeze pe şefii diverselor compartimente, ce aveau periodic diverse idei originale pentru a îndrepta situaţia. Acesta era cazul şi al şefului Secţiei a V-a din Direcţia Cadre M.A.I., maiorul Pârvulescu, care, în 1963, îi declara generalului Vasile Negrea:

„Maior Pârvulescu: Tovarăşii noştri se exprimă foarte greu în scris şi fac multe greşeli de ortografie, lucru ce ne-a fost arătat atât de tov. col. Pateşan cât şi de tov. maior Vlad [Iulian, pe atunci adjunct al şefului Direcţiei Cadre] în şedinţe. Totuşi, oamenii nu pot să se exprime corect şi clar în materialele ce le întocmesc. Care este propunerea. În cadrul direcţiei este un curs de pregătire a dactilografelor, unde se predă limba română. Eu aş propune ca la această pregătire să participe şi unii tovarăşi din serviciul nostru, ori să se găsească o altă formă de pregătire a lor. Este adevărat că toţi tovarăşii de la noi au şcoala medie absolvită, dar multe lucruri le-au uitat.

Tov.adj. Negrea: Nu, nu le-a uitat, fiindcă de fapt nici nu le-a învăţat şi deci, n-a avut ce uita. Nu ştie tocmai pentru că nu a învăţat şi acesta este răul cel mai mare"[165].

Propunerea maiorului Pârvulescu, de a-i obliga pe subordonaţi să înveţe limba română împreună cu dactilografele, nu s-a bucurat de prea mult succes, fiind vehement criticată de ceilalţi vorbitori din Direcţia Cadre. Problema a persistat însă în anii care au urmat, fără a i se putea găsi soluţii. De fapt, din examinarea documentelor redactate de ofiţerii Securităţii până în 1989, se poate observa, în ciuda unei oarecare ameliorări din perioada ulterioară anului 1968, o remarcabilă constanţă în ceea ce priveşte calitatea limbii române folosite. Dezacordurile, lipsa proprietăţii termenilor, confuziile, greşelile de ortografie etc. rămân o caracteristică de bază a aproape tuturor documentelor elaborate de organele de Securitate până la desfiinţarea acestei instituţii şi asta într-o perioadă în care gradul de cunoaştere a limbii române la nivelul întregii societăţii era net superior celui de astăzi. Nici angajarea a numeroşi ofiţeri cu studii superioare nu a schimbat semnificativ situaţia din acest punct de vedere, noii veniţi părând să uite cu o

[164] *Ibidem,* ff. 118 – 119: *Hotărâre privind organizarea cursurilor de limbi străine în unităţile Consiliului Securităţii Statului şi introducerea sporului de soldă pentru ofiţerii cunoscători de limbi străine (proiect).* În forma definitivă a hotărârii Consiliului de Miniştri, partea referitoare la sporurile acordate ofiţerilor de Securitate nu a mai apărut, posibil datorită dorinţei de a se păstra secretul asupra remuneraţiei organelor de Securitate.

[165] Idem, dosar nr. 13 229, f. 29: *Stenograma şedinţei de bilanţ a Direcţiei Cadre M.A.I. din 31.01.1963.* În două fraze, adjunctul ministrului făcuse nu mai puţin de cinci dezacorduri, dacă avem în vedere faptul că trebuia să se refere la un subiect multiplu. Un adevărat model pentru subordonaţi.

viteză remarcabilă toate cunoştinţele pe care le aveau în domeniu, probabil sub influenţa colegilor mai vechi şi, mai ales, a şefilor.

Concluzii

Cu toate neajunsurile înregistrate pe parcurs, trebuie totuşi recunoscut faptul că anul 1968 surprinde Securitatea în plin proces de transformare în planul pregătirii profesionale şi culturale. Măsurile adoptate de către conducerea organelor române de represiune, după îndepărtarea lui Al. Drăghici, atât în privinţa pregătirii ofiţerilor, cât şi a modalităţilor de recrutare a unor noi cadre, păreau să prefigureze, în ciuda greşelilor de pe parcurs – provocate atât de lipsa de experienţă a unora dintre artizanii acestor reforme, cât şi de rezistenţa la schimbare a sistemului – modificări de substanţă în aceste domenii. Pentru moment însă, măsurile adoptate de către conducerea M.A.I. şi apoi a C.S.S. în privinţa pregătirii profesionale şi culturale a subordonaţilor nu au produs decât modificări de suprafaţă, în urma cărora ofiţerii Securităţii au dobândit într-o mult mai mare măsură decât înainte diplome de absolvire a liceului sau facultăţii, fără a avea şi cunoştinţele presupuse de aceste studii. Celor doi succesori ai lui Al. Drăghici – Cornel Onescu şi Ion Stănescu – le poate fi recunoscut, în ciuda neajunsurilor de moment, meritul de a fi fost deschizători de drum în reforma sistemului de recrutare şi de pregătire a cadrelor Securităţii, proces ale cărui rezultate urmau să devină vizibile abia în anii următori, în măsura în care era continuat.

A fost însă continuat acest proces? Fără a intra prea mult într-o problemă care depăşeşte cadrul studiului de faţă, voi apela, pentru a contura o imagine evoluţiei pregătirii cadrelor după 1968, la cele relatate de către Grigore Răduică, fost prim-vicepreşedinte al C.S.S. şi apoi prim-adjunct al ministrului de Interne, care răspundea de „problema formării, instruirii şi educării cadrelor prin şcoli şi pregătirea continuă a cadrelor" Securităţii. Acesta, conform spuselor sale, în cursul anului 1973, a fost apostrofat de Nicolae Ceauşescu, ce s-a declarat nemulţumit de modul în care se ocupa de pregătirea lucrătorilor aparatului de represiune. La aceste observaţii, Gr. Răduică ar fi replicat arătând că situaţia în domeniu s-ar fi schimbat radical datorită activităţii sale şi a căutat să detalieze modul în care starea de lucru existentă urma să fie îmbunătăţită pe viitor. Fără prea mult succes, însă:

„În timp ce vorbeam, am observat că Ceauşescu mă asculta plictisit, dând semne că nu-l interesează ce spun şi că ar dori să încetez. Când încă vorbeam despre pregătirea juridică a cadrelor, a început să se manifeste de-a dreptul nemulţumit, iar când am spus că am pus de acord programa de pregătire a şcolii noastre cu cea a Facultăţii de Drept, m-a întrerupt şi a spus: «Voi nu mă înţelegeţi pe mine. Eu vreau ca să faceţi din ofiţerii voştri oameni profund devotaţi partidului, adevăraţi activişti de partid care lucrează într-un domeniu special».

Atunci a intervenit Elena Ceauşescu, care a spus: «Degeaba îţi baţi tu gura aici, acolo fac tot cum vor ei. În loc să se ocupe să facă din ofiţeri activişti din ăia cum spui tu, ei vor să-i facă pe toţi avocaţi, vor să facă un minister de avocaţi. La şcoala aia a lor din Băneasa vorbesc despre partid aşa, la general, şi despre conducerea partidului

vorbesc aşa, parcă conducerea asta n-ar avea nume, în schimb se laudă între ei acolo»”[166].

Mai clar de-atât nici nu se putea enunţa ideea: aparatul îşi găsea un nou stăpân, după scurta perioadă de autonomie inaugurată prin înfiinţarea C.S.S.. Spre deosebire de Gheorghiu-Dej, N. Ceauşescu prefera să exercite un control personal asupra acestuia, fără a mai acorda încredere unui intermediar cum a fost, la vremea sa, Al. Drăghici. Totodată, ideile lui N. Ceauşescu se întâlneau, peste timp, cu cele ale fostului său rival, pe care-l înlăturase de pe scena politică în 1968. Conducerea P.C.R. nu avea nevoie de experţi în legislaţie, de oameni care dispuneau de o solidă pregătire profesională şi culturală în cadrul Securităţii, ci doar de „oameni profund devotaţi partidului” şi gata să execute ordinele sale, indiferent care ar fi fost acestea.

Era aceasta o greşeală de judecată, o eroare, care ar fi dus la ratarea şansei de a transforma Securitatea dintr-un simplu aparat de represiune într-un organ de informaţii profesionist? În opinia mea, eroarea aparţinea doar celor care, precum Gr. Răduică sau C. Onescu, erau, cel puţin la nivel declarativ, în favoarea unei profesionalizări a organelor de Securitate. În realitate, oricât de paradoxal ar părea, atât Al. Drăghici, cât şi N. Ceauşescu, intuiseră mult mai bine cerinţele pe care trebuia să le aibă regimul faţă de aparatul de represiune aflat la dispoziţia sa.

Trebuie avut în vedere că partidul reuşise să se impună pe plan intern şi să suprime orice opoziţie cu ajutorul unui aparat de Securitate de o calitate profesională şi cu un nivel cultural mult inferioare celui atins în 1968 şi în anii următori. Este adevărat, în perioada de început a regimului, acesta beneficiase şi de sprijinul Armatei Roşii şi al consilierilor sovietici, dar dobândirea unei forme de susţinere, pe plan intern, din partea unei populaţii înfricoşate de măsurile de represiune luate în primii ani, a suplinit cu succes acest ajutor. Începând cu anii 1954 – 1955, dar mai ales după 1960, a devenit clar faptul că erau necesare unele ajustări în privinţa pregătirii organelor de Securitate, pentru ca acestea să-şi poată îndeplini menirea în noile condiţii din România, dar aceste transformări nu trebuia, în nici un caz, să ducă la transformarea Securităţii într-un „minister de avocaţi”. Și aceasta din mai multe motive, foarte bine justificate. În primul rând, nu era nevoie de constituirea unor organe de informaţii de înalt nivel profesional în România, din punctul de vedere al regimului. România nu era o ţintă prioritară pentru marile puteri occidentale din acea vreme, iar Securitatea nu era angajată în mari operaţiuni de spionaj împotriva acestora, împreună cu sovieticii, aşa cum era cazul Stasi-ului est-german sau a StB-ului cehoslovac. În consecinţă, era puţin probabilă apariţia unor operaţiuni de diversiune pe teritoriul ţării, menite să înlăture regimul comunist din România, mai ales dacă avem în vedere faptul că acesta reuşise să-şi îmbunătăţească mult relaţiile cu Occidentul după 1965.

De aceea, tot ce s-a cerut de la aparatul de Securitate, în continuare, era să menţină controlul asupra populaţiei interne, fapt pentru care – iar deceniile următoare au demonstrat cu prisosinţă aceasta – nu era nevoie de un nivel foarte ridicat de cultură generală sau pregătire profesională. O dată ce nivelul de instruire al ofiţerilor Securităţii a ajuns oarecum comparabil cu cel al majorităţii populaţiei, demersurile pentru perfecţionarea cadrelor deveneau inutile, dacă nu chiar dăunătoare. Un aparat de

---

[166] Gr. Răduică, *op. cit.,* p. 185.

informații de înalt nivel, în care ascensiunea profesională să fie bazată numai pe capacitatea profesională a angajaților ar fi constituit – aceasta dacă o astfel de organizație poate exista în realitate – o amenințare pentru stabilitatea regimului, ce avea nevoie de un aparat de represiune aflat mereu la dispoziția sa și nu de „avocați", capabili să pună la îndoială legalitatea ordinelor sau, mai mult, de o autoritate relativ autonomă și dispunând de suficiente mijloace încât să amenințe monopolul asupra puterii exercitat de către conducerea P.C.R.

Din aceste motive, indiferent de perioadă, de declarațiile în sens contrar și de măsurile luate pentru îmbunătățirea pregătirii cadrelor, ofițerii ideali ai Securității au rămas acei „oameni profund devotați partidului" și conducerii acestuia, care păstrau mereu în minte vechea litanie a ministrului Al. Drăghici:

„Ordinul este lege pentru subordonați. El nu poate fi interpretat decât ca lege și trebuie executat ca atare. […] Repet, ordinul este lege pentru subordonați și el trebuie executat cu pasiune și devotament"[167].

[167] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 635, f. 159: *Stenograma ședinței din 23 octombrie 1962, în care s-a analizat activitatea M.A.I. pe anul în curs.*

Iuliu **CRĂCANĂ**

DREPT ŞI JUSTIŢIE ÎN ROMÂNIA COMUNISTĂ

LAW AND JUSTICE IN COMMUNIST ROMANIA

Justice was used in communist Romania in order to punish and remove from society all those who were against the regime. The opposition was target of the judicial repression between 1946 and 1989.

In the communist state anyone could be sent to court on legal and political grounds. Because of a deliberately maintained confusion between those two aspects and of the doubtful honesty of the people working in the system of justice, a third category of trials emerged, that did not have either legal or political basis: the abusive lawsuits and judicial decisions, which occurred in a fairly large number.

The present paper is intended to have an episodic structure. This first part displays primarily a critical view of the published volumes and courses entitled "A History of the State and Romanian Laws", a mandatory subject in law school curriculum which explores only superficially the major changes that occurred in the field of justice during the communist regime. Besides, as we noticed that legislation underwent major changes during various periods of time and that the intensity of repression varied because of certain political and economic factors, we have tried to make a periodization of justice and law according to the legislator's intentions in the area of political repression.

Etichete: justiţie, lege, represiune
Keywords: justice, law, repression

Pe măsură ce partidul comunist prelua puterea în România, justiţia, prin autoritatea cu care sunt învestite instituţiile sale, a fost folosită nu numai pentru a pedepsi ci, mai mult, pentru a elimina din societate pe cei care se împotriveau regimului. Aparatului de stat i s-au fixat noi atribuţii, între ele, cea mai importantă fiind eliminarea fostei clase politice. La baza noii filosofii a dreptului a fost aşezat materialismul dialectic. Premiza unică de la care s-a pornit fiind cea din *Manifestul Partidului Comunist al lui Marx*, că dreptul nu este altceva decât voinţa unei clase erijată în lege, caracterul social al masei infractorilor s-a pomenit, deodată, schimbat. Astfel, în toată perioada istorică dintre anii 1946 şi 1989, cel mai grav delict a fost opoziţia politică. Regimul comunist a inventat conceptul de „legalitate socialistă", prin care, cu ajutorul dreptului, a avut loc o mascare a represiunii politice şi abuzurilor judiciare.

Faza revoluţionară obligatorie, comparabilă în Uniunea Sovietică cu masacrele leniniste, a fost înlocuită, începând din anii '60, cu un amestec de guvernământ despotic sau arbitrar de tip stalinist şi stat poliţienesc. Tinzând să acorde o mare atenţie coerenţei legislative şi rigurozităţii procedurale, Statul român s-a transformat tot mai mult într-un stat poliţienesc.

Spre deosebire de guvernământul despotic sau arbitrar, acest tip de stat acordă un mare rol dreptului, deşi acesta este lipsit de orice caracter de reciprocitate. Nimeni nu este eliminat fără a fi judecat, fără a i se stabili vinovăţia. Precum în universul kafkian, persoana este victimă sigură atunci când intră în raport cu instituţiile juridice, nesiguranţa cetăţeanului fiind întreţinută programat. Din moment ce politica primează în faţa justiţiei, este vinovat cel care a fost arestat, reţinut sau cercetat.

În statul comunist, trimiterea în judecată putea să aibă două tipuri de temeiuri: temei juridic şi temei politic. Din cauza confuziei întreţinute deliberat între cele două temeiuri şi, mai ales, a calităţii cadrelor din justiţie, a apărut o a treia categorie de

procese, cele care nu se justificau nici juridic şi nici politic: procesele şi măsurile abuzive, şi ele într-un număr destul de mare.

În ultimii ani, prin activitatea de cercetare istorică au fost devoalate multe dintre aspectele funcţionării unor instituţii importante pentru cunoaşterea regimului de democraţie populară.

Începând cu acest număr din Caietele C.N.S.A.S., inaugurăm un ciclu de studii, articole şi documente care să permită, sperăm noi, un nou orizont pentru cunoaşterea trecutului unui domeniu de larg interes. Este vorba de *Justiţie* privită din mai multe puncte de vedere: ca ştiinţă a dreptului, ca sumă de instituţii care au înfăptuit-o între anii 1944-1989, dar şi, mai ales, ca o înşiruire nesfârşită de procese politice, încheiate prin sentinţe care au distrus vieţi şi au schimbat destine.

Pentru a vă convinge că un astfel de demers este necesar, vă rugăm să faceţi un exerciţiu: întrebaţi tinerii absolvenţi ai Facultăţii de Drept sau Ştiinţe juridice şi veţi constata că un procent covârşitor nu cunosc semnificaţia termenului „H.C.M.". Considerăm totuşi că nu li se poate imputa nimic din moment ce, în facultăţile de drept nu se învaţă nimic despre justiţia postbelică. După cum afirma Mircea Djuvara, teoretician şi filozof al dreptului în perioada interbelică, fără istoria dreptului nu pot fi înţelese instituţiile, iar cunoaşterea instituţiilor formează mintea adevăratului jurist[1].

În mod curios, deşi în programa şcolară a facultăţilor de drept figurează ca obligatoriu cursul denumit *Istoria statului şi dreptului românesc (I.S.D.R.)*, cursurile universitare tipărite tratează prea puţin şi echivoc schimbările majore suferite de a treia putere a statului în timpul regimului comunist. Mai mult chiar, marea majoritate a cursurilor de istorie a statului şi dreptului românesc se opresc la anul 1938, an în care este curmată brusc tânăra democraţie românească.

Cei mai cunoscuţi profesori şi cercetători în domeniu din România, Emil Molcuţ şi Emil Cernea, profesori la Facultatea de Drept din Bucureşti[2], s-au oprit cu analiza la formarea statului naţional şi a sistemului de drept modern. Cunoscând că cei doi iluştri profesori au o vârstă înaintată şi că, de fapt, cursurile actuale sunt rescrieri ale unor cursuri mai vechi, am studiat cursuri ale profesorilor mai tineri.

Volumul *Istoria Dreptului Românesc* al profesorului dr. Liviu P. Marcu[3] conţine un capitol intitulat „Dreptul contemporan" în care autorul tratează perioada 1944-1989. Deşi este publicat mai demult, îl menţionăm aici pentru că a fost o sursă de inspiraţie pentru numeroşi autori care i-au preluat numeroasele erori. Liviu P. Marcu enumeră o parte dintre transformările legislative cu unele inexactităţi şi omisiuni. De exemplu, despre instituţia Arbitrajului de Stat susţine că a fost creată şi reglementată prin Legea nr. 5/1954 (p. 286), neamintind nimic despre Decretul nr. 259 din 15 iunie 1949 *pentru arbitrajul de Stat* şi Decretul nr. 122 din 20 iulie 1951 *pentru organizarea şi funcţionarea Arbitrajului de Stat.*

[1] Mircea Djuvara, *Teoria generală a dreptului. Drept raţional, izvoare şi drept pozitiv,* Bucureşti, 1995, p. 101.

[2] Emil Molcuţ, Emil Cernea, *Istoria statului şi dreptului românesc*, Bucureşti, Editura Universul Juridic, 2006, 352 p.

[3] Prof. asoc. dr. Liviu P. Marcu, *Istoria Dreptului Românesc,* Bucureşti, Lumina Lex, 1997, 339 p.

În privinţa dreptului penal, autorul induce în eroare cititorul atât prin lipsa de rigoare ştiinţifică şi redăm în acest sens doar afirmaţia „Codul penal a rămas practic nemodificat până la adoptarea celui din anul 1968" (p. 294), cât, mai ales, prin lipsa unui filtru critic cu ajutorul căruia să prelucreze lecturile. Astfel, despre dreptul penal al anilor '50, autorul consideră că „s-a extins şi s-a întărit acţiunea unor principii fundamentale ale noului sistem de Drept, precum principiul legalităţii încriminării şi a pedepselor" (p. 293).

Valoarea demersului său este diminuată şi de folosirea vechiului limbaj de lemn şi a abordării ideologice tributare lecturii tratatelor de drept din perioada comunistă. Astfel, autorul consideră că, spre deosebire de „alte ţări", în România „dictatura clasei muncitoare" „nu s-a redus la latura ei represivă ci i s-a imprimat un caracter democratic şi popular prin lărgirea bazei sociale a puterii de Stat" (p. 281).

Despre represiunea politică cu mijloace judiciare autorul emite o singură frază, năucitoare: „*Caracterul de clasă* al Justiţiei, vădit şi în sistemul probatoriu de tip *inchizitorial,* a dat naştere la numeroase *abuzuri,* inspirate în bună parte de consilieri străini, cu înscenări *judiciare* (de ex. cazul L. Pătrăşcanu), ceea ce va necesita ulterior o serie de *reabilitări,* fără a putea repara marele gol creat de *lichidarea unor categorii sociale,* obiectiv preconizat de altfel încă de legionari, dar rămas nedesăvârşit"(subl. în text) (p. 295). Comentariile sunt de prisos.

Nici generaţia mai tânără de autori ai cursurilor de istorie a statului şi dreptului românesc nu se ocupă în mod serios de perioada regimului comunist.

În cursul de I.S.D.R. al conf. univ. dr. Ioan Chiş[4], ni se oferă o incursiune în apariţia, formarea şi evoluţia statului şi dreptului românesc din antichitate (*organizarea socio-politică a daco-geţilor în perioada prestatală*) până în perioada interbelică (*evoluţia dreptului şi modernizarea legislaţiei în perioada regalităţii*). Cursul său pentru anul universitar 2010-2011 de la Universitatea „Nicolae Titulescu" se opreşte tot la aceeaşi perioadă[5].

Un autor foarte prolific în domeniu este Florin Negoiţă. În cursul de *Istorie a statului şi dreptului românesc* de la Facultatea de Drept al Universităţii „Spiru Haret" publicat în anul 2000[6], precum şi în *Istoria statului şi dreptului românesc,* publicat în 2002, tratează perioada care ne interesează.

Autorul împarte statul şi dreptul de după 23 august 1944 în două subetape: etapa 23 august 1944-30 decembrie 1947 şi etapa 30 decembrie 1947-decembrie 1989. Dacă pentru prima subetapă are subcapitole distincte în ceea ce priveşte organizarea judecătorească, dreptul constituţional, dreptul civil, dreptul penal, dreptul procesual, pe care le descrie ca fiind într-un regim tranzitoriu, descriind pe larg doar legislaţia împotriva criminalilor de război, pentru a doua etapă, aceste subcapitole lipsesc, atingând doar aspecte economice, sociale şi politice ale istoriei României. Fără trimiterile necesare, aflăm despre o scurtă destindere a cultului personalităţii care a

---

[4] Conf. univ. dr. Ioan Chiş, *Istoria statului şi dreptului românesc*, Bucureşti, Editura Academiei Naţionale de Informaţii, 2004, 322 p.

[5] http://www.scribd.com/doc/56266008/340-Curs-I-D-ISDR-IOAN-CHIS-2010-1923, accesat 5.12.2011.

[6] Florin Negoiţă, *Istoria statului şi dreptului românesc*, Bucureşti, Editura Fundaţiei „România de Mâine", 2000.

urmat morţii lui Stalin, iniţiată de Hruşciov, care, „cu toate astea, a decis ca Armata Roşie să înfrângă revoluţia din Ungaria", „context extrem de complex" în care Gheorghe Gheorghiu-Dej a iniţiat unele măsuri pozitive. Pentru prima oară într-un curs de I.S.D.R. este atins subiectul represiunii politice, vorbind despre „Fenomenul Piteşti" sau despre arestarea lui Vasile Voiculescu, Vladimir Streinu ş.a. în cadrul celui de-al doilea val de arestări politice[7].

In cursul universitar intitulat *Istoria statului şi dreptului românesc*, scris de Costică Voicu, prof. univ. dr. în cadrul Academiei de Poliţie, tratează statul şi dreptul românesc în perioada 1945-1989. Influenţat, cel puţin, de literatura de specialitate din perioada comunistă, autorul emite consideraţii despre „domiciliul obligatoriu (forţat)" pe care „dictatura legionaro-antonesciană" îl „aplica şi activiştilor comunişti"[8] şi face, pe bună dreptate, numeroase referinţe critice relativ la legislaţia represivă a „dictaturii regale". În continuare, însă, deşi consacră un capitol de 21 de pagini perioadei dintre 1945-1989, nu foloseşte aceeaşi unitate de măsură. În respectivul capitol, nu apare cuvântul *proces politic* şi nimic despre legislaţia represivă a regimului. Studenţii află câteva lucruri sumare despre sovietizare, despre schimbarea structurii social economice şi despre cooperativizare. În mod curios, fără a avea o legătură evidentă cu titlul cursului, autorul preferă să trateze problema învăţământului, amintind de manualul unic de istorie al lui Mihail Roller. Transformarea justiţiei şi rolul ei în procesul de preluare a puterii politice de către Partidul Comunist, represiunea politică din primii ani ai regimului comunist sunt trecute sub tăcere.

De evitat, din numeroase considerente, este cursul universitar al dr. Andreea Rîpeanu, cadru didactic la Facultatea de Drept din cadrul Universităţii Ecologice Bucureşti. Cursul, intitulat *Istoria statului şi dreptului românesc,* a fost publicat la Editura Universul Juridic în anul 2009.

Autoarea nu stăpâneşte satisfăcător limba română, lasă frazele neterminate, îşi pune singură întrebări la care dă răspunsuri false[9], nu cunoaşte uneltele de bază ale cercetării ştiinţifice, iar rigoarea ştiinţifică îi este complet străină[10]. Cartea conţine un capitol de zece pagini intitulat „Statul şi dreptul românesc în perioada 1945-1989.

---

[7] Florin Negoiţă, *Istoria statului şi dreptului românesc,* Bucureşti, Ars Docendi, 2002, p. 503.

[8] Costică Voicu, *Istoria statului şi dreptului românesc, - curs universitar*, Bucureşti, Editura Universul Juridic, 2006, p. 429.

[9] Redăm întocmai: „în România, la 6 martie 1945 s-a format *Guvernul Frontului Naţional Democrat,* condus de Dr. Petru Groza (1945-1952), care a marcat cucerirea puterii executive în stat, de către partidul clasei muncitoare, în alianţă cu ţărănimea şi intelectualitatea progresistă.

- *Care a fost urmarea?*
- *Au luat naştere primele sovromuri.*
- *Concluzia?*
- ... *Aşa a început* ***guvernarea comunistă în România...***". (toate sublinierile în textul original), p. 193.

[10] Între atribuţiile Marii Adunări Naţionale „după alegerile din 28 martie 1948" este trecută alegerea Consiliului de Stat, deşi, această instituţie a fost înfiinţată în 1961 (p. 196). După informaţiile autoarei Constituţia din 1952 a fost publicată în Monitorul Oficial din 1948 (p. 197), atunci când vorbeşte despre „Gheorghe Gheorghiu Dej" (sic!) trece între paranteze anii 1948-1965, primului an nu îi cunoaştem semnificaţia (p. 198).

Regimul comunist". Prima frază a capitolului o redăm integral „La 23 august 1944, în urma *loviturii de stat,* a avut loc arestarea lui Ion şi Mihai Antonescu şi apoi a guvernului, la Palatul Regal din Bucureşti". Comentariile sunt de prisos. A treia frază: „*Dezastrul a început! România a intrat în sfera de influență sovietică!*" (toate sublinierile în textul original). În loc să trateze modificările suferite de dreptul românesc, autoarea vorbeşte pe larg despre împărțirea Europei în sfere de influență. Informațiile sunt false şi denotă necunoaşterea bibliografiei bogate care tratează această temă. Nu este tratat dreptul penal sau civil şi nici schimbările procedurale, în schimb, ni se prezintă fapte istorice de pe poziția marxist-leninistă de periodizare şi evoluție socială: odată cu „legiferarea reformei agrare" a fost înfăptuită „una din sarcinile esențiale ale revoluției burghezo-democratice" (p. 194). Confuzia în care se află autoarea reiese şi din opinia că prin „abolirea monarhiei" „*mişcarea de eliberare socială şi națională,* începută la 23 august 1944, a desăvârşit practic *Revoluția burghezo-democratică din 1848-1849,* înfăptuind două sarcini esențiale înscrise în programele acesteia: *desființarea clasei sociale a moşierimii;* adoptarea *republicii* ca formă de guvernământ" (p. 196). Altă inexactitate flagrantă: Constituția din 1952 „a asigurat cadrul legislativ al *regimului socialist!!!*" (p. 197) – toate sublinierile în textul original.

Un alt curs publicat în acelaşi an, *Istoria a statului şi dreptului românesc* al autorilor Olivian Măstăcan[11] şi Dan Țop[12], conține două capitole despre intervalul de timp care ne interesează, intitulate „Dreptul contemporan. Dreptul şi statul în perioada restaurării regimului parlamentar" în care se referă la intervalul 1944-1947 şi „Dreptul în perioada democrației populare şi a dictaturii proletariatului". Şi aceşti autori au scăpări şi erori serioase cauzate de bibliografia săracă, bazată pe cursul anterior al lui L.P. Marcu despre care am amintit mai sus. În privința legislației cu privire la pedepsirea criminalilor de război sunt amintite doar Decretul-lege nr. 149 şi Decretul-lege nr. 140 din 20 ianuarie 1945 (p. 216), fiind vorba de fapt de Legea nr. 50 *privind urmărirea şi pedepsirea criminalilor de război* şi Legea nr. 51 *privind urmărirea şi sancționarea celor vinovați de dezastrul țării*[13], legi care nu au produs efecte. Ca instanță competentă în aceste procese este amintită doar înființarea instanței speciale de judecată denumită Curtea Specială pentru Criminali de Război, neamintind şi de Tribunalul Special pentru Judecarea celor Vinovați de Dezastrul Țării. Nu aflăm nimic nici despre Tribunalul Poporului, instanța specială înființată prin Legea nr. 312 din 24 aprilie 1945 *pentru urmărirea si sancționarea celor vinovați de dezastrul țării sau de crime de război* [14]. Şi aceşti autori definesc guvernul instaurat la 6

---

[11] De altfel, Olivian Mastacan în cele 217 pagini ale lucrării sale *Pedeapsa capitală în dreptul românesc – origini şi evoluție*, Târgovişte, Editura Bibliotheca, 2008, nu consideră necesar să aloce decât două paragrafe perioadei celei mai negre din istoria justiției româneşti din punct de vedere al numărului de pronunțări a pedepsei cu moartea, amintindu-ne că nu era aplicabilă minorilor şi femeilor gravide şi enunțând doar numărul textelor legislative care au introdus pedeapsa cu moartea „pentru unele infracțiuni deosebit de periculoase". Omite în mod nepermis, după opinia noastră să enunțe caracterul eminamente represiv-politic al reglementării şi aplicării pedepsei capitale care reiese chiar din textele respective.

[12] Dan Țop şi Olivian Mastacan, *Istoria a statului şi dreptului românesc,* Bucureşti, Editura C.H. Bech, 2009, 229 p.

[13] „Monitorul Oficial" (în continuare, M.O.), Partea. I, nr. 17, 21 ianuarie 1945, pp. 415-419.

[14] *Ibidem.*

martie 1945 drept unul „cu un pronunțat caracter muncitoresc-țărănesc". În continuare, amintesc de Conferința Națională a P.C.R. din octombrie 1945 și definesc „parlamentul din 1946" drept „primul parlament democratic din perioada postbelică" (p. 217).

Cursul lasă de dorit și la capitolul rigoare științifică. Întâlnim trimiteri la Monitorul Oficial fără an și zi (p. 218). Autorii comit aceeași greșeală considerând că Arbitrajul de Stat „a fost creat prin legea nr. 5 din 1954" (p. 225). Afirmații de genul „în privința organizării judecătorești, sub semnul grijii pentru interesele oamenilor muncii, a întăririi legalității, s-au creat ca organe noi Justiția și Procuratura" (p. 225) suferă de mai multe neajunsuri științifice. Justiția nu a fost un organ, ci a rămas un concept, nicidecum nou, iar înființarea procuraturii a avut alte considerente, cel mai important dintre ele fiind imitarea cadrului instituțional al justiției sovietice.

Deși, enumerând modificările dreptului, autorii se referă și cele aduse dreptului penal (p. 227), nu pomenesc nimic despre infracțiunile politice, iar primele și singurele acte normative amintite ca modificând „codul penal din 1937"[15] sunt doar câteva, fără o importanță deosebită, din anul 1957. Cât despre modificările procedurii penale, acestea sunt descrise în cuvinte elogioase drept „democratice", menite să „consacre rolul activ al judecătorului" (p. 228) etc.

De curând, a fost publicat, sub semnătura lui Cosmin Dariescu, volumul *Istoria statului și dreptului românesc în epoca contemporană* care se referă la perioada 1918-1989. Încă de la început ne dăm seama că intervalul de timp este tratat în mod inegal. Din 106 pagini ale volumului, perioadei dintre 1944-1989 nu îi sunt alocate decât 15 pagini. Multe aspecte ale justiției pe care le tratează atunci când se referă la perioada interbelică sunt omise atunci când se referă la perioada comunistă (lipsesc, de exemplu, capitole despre magistrați și avocați). Influențat, ca și alți autori de literatura propagandistică din perioada comunistă, Cosmin Dariescu vorbește de întărirea funcției represive a statului prin înființarea Serviciului Secret de Informații în 1925, critică faptul că „regele și partidele politice și-au creat propriile servicii de informații care încălcau cu nonșalanță drepturile și libertățile constituționale" (p. 4), dar când trece la perioada comunistă nu amintește nimic despre Securitate. Autorul împarte perioada comunistă în patru etape, prima nedefinită, a doua (1945-1947) denumită etapa „sovietizării", „înfăptuită de doctorul Petru Groza", a treia etapă (1947-1965) denumită „cea a democrației populare", „a revoluției socialiste", și a patra etapă (1965-1989), marcată prin data de 21 august 1965 când a fost adoptată Constituția care „a instaurat regimul socialist". Inconsistența opiniilor este remarcabilă! Pe parcursul volumului, evenimentul istoric al semnării Convenției de Armistițiu din septembrie 1944, este evaluat în sens negativ, „document care consacra în fapt transformarea României într-un stat ocupat de către trupele sovietice" (p. 91). Peste doar două pagini, apare o afirmație preluată în mod sigur din literatura de propagandă comunistă, același eveniment fiind evaluat în sens pozitiv pentru evoluția dreptului: „a influențat favorabil procesul de democratizare a aparatului de stat" (p. 93). În puținele fraze în care ne vorbește despre transformarea dreptului penal, nu aflăm nimic despre represiunea politică, ci doar despre „noi reglementări în domeniul infracțiunilor celor mai periculoase: infracțiunile contra

[15] Este vorba, probabil, despre Codul penal „Regele Carol al II-lea", publicat în M.O., nr. 65 din 18 martie 1936.

securităţii statului, infracţiunile contra proprietăţii socialiste şi a sistemului economic" (p. 98). După informaţiile lui Cosmin Dariescu, Notariatul de Stat a fost creat prin Decretul nr. 377 şi Regulamentul din 20 octombrie 1960. În realitate, Notariatul de Stat a fost înfiinţat cu un deceniu mai devreme, prin Decretul nr. 79 din 31 martie 1950 *pentru organizarea notariatului de stat.*

Observăm astfel că, pe lângă haosul metodologic, şi în privinţa informaţiei există lacune majore: sunt compilate afirmaţii din alte cursuri de drept, fără o documentare susţinută. Când abordează domeniul organizării judecătoreşti, autorul afirmă că „a fost reformată (doar) prin Decretul nr. 135/1968 care avea un titlu extrem de complicat". Actele normative anterioare, precum Legea nr. 341 din 5 decembrie 1947 *pentru organizarea judecătorească,* Legea nr. 132 din 2 aprilie 1949 *pentru organizarea judecătorească* şi Legea nr. 5 din 19 iunie 1952 *pentru organizarea judecătorească* etc. nu sunt amintite. Cât despre Arbitrajul de Stat, autorul susţine că „a fost reglementat prin Legea nr. 5/1954", neamintind nimic despre Decretul nr. 259 din 15 iunie 1949 *pentru Arbitrajul de Stat* sau de Decretul nr. 122 din 20 iulie 1951 *pentru organizarea şi funcţionarea Arbitrajului de Stat*[16].

O altă lucrare, care se vrea o istorie a justiţiei militare, denumită *Tribunalele militare – un secol şi jumătate de jurisprudenţă (1852 – 2000)* şi publicată sub semnătura lui Petrache Zidaru este de evitat pentru informaţiile eronate şi interpretarea extravagantă[17]. Potrivit autorului, „Curtea Militară de Casare şi Justiţie a fost desfiinţată conform Legii nr. 2/1956 pentru organizare judecătorească"[18], eroare impardonabilă cu atât mai mult cu cât, încă din 1952, toate instanţele judecătoreşti primiseră denumirea de *tribunal*, iar vechea prerogativă *a casării* era exercitată de Colegiul Militar care funcţiona în cadrul Tribunalului Suprem[19].

În urma parcurgerii cursurilor şi tratatelor de istorie a statului şi dreptului românesc, am putea trage concluzia că, pentru cunoaşterea ştiinţifică a acestui domeniu

---

[16] Cosmin Dariescu, *Istoria a statului şi dreptului românesc în epoca contemporană*, Bucureşti, Editura C.H. Beck, 2010, 109 p.

[17] Drept argument redăm doar un scurt pasaj prin care autorul încearcă să definească lupta politică: „era acel proces în care incriminarea pleca de la agitaţia politică, adaptată tacticii şi organizării scopurilor politice, în speranţa influenţării stării de spirit insuflate inevitabil, ca expresie, într-o acţiune colectivă. Deci interferenţa fenomenelor şi legătura reală dintre ele puteau răsturna cu capul în jos [sic] politica guvernamentală. Prin urmare, învinuirea ne furnizează date că, chiar în domeniul rezervat politicii, când clasa conducătoare nu avea putere deplină, ci doar trăia tranzacţia cu vechiul regim, administrarea probelor în favoarea inculpaţilor nu putea învinge în România deceniului al şaselea altfel, decât învingând mai întâi puterea de la centru. Acest recurs la metoda de-a învinui arată că reciproca implicaţiilor politice exprimă ipoteze, mai mari şi mai periculoase decât predicatele pe care le conţineau, estompate doar în ordinea convingerilor, nicidecum în negaţia eseurilor elaborate, a gândirii politice de înfăptuit", Petrache Zidaru, *Tribunalele militare – un secol şi jumătate de jurisprudenţă (1852 - 2000),* Bucureşti, Universul Juridic, 2006, p. 204, vezi, pentru o mai bună înţelegere a lucrării, recenzia noastră din „Caietele CNSAS", nr. 1/ 2008, pp. 239-251.

[18] Petrache Zidaru, *op. cit.*, p. 195.

[19] „Buletinul Oficial al Republicii Populare Române" (denumit în continuare B.O.), nr. 31, 19 iunie 1952, p. 246-247.

în a doua parte a secolului al XX-lea, cercetarea istorică trebuie să o ia de la zero. Deşi, în mai toate introducerile cursurilor de I.S.D.R., sunt subliniate importanţa continuităţii dreptului şi a cunoaşterii trecutului dreptului şi justiţiei, pe motiv că stau la baza dreptului şi justiţiei actuale, autorii tratează cu superficialitate ultima perioadă deşi, în mod firesc, ea influenţează cel mai mult dreptul şi mai ales justiţia actuală[20].

Din fericire, există cercetători din domeniul istoriei care, deşi colateral şi fără să îşi propună schimbarea domeniului de activitate, au desţelenit cu multă seriozitate terenul cunoaşterii dreptului şi justiţiei din timpul regimului comunist.

Istoricii care au tratat istoria românilor în timpul regimului comunist şi cei care au cercetat fenomenul represiv din această perioadă s-au referit *nolens, volens* la transformările legislative şi instituţionale produse după 23 august 1944.

Singura concluzie pe care o putem trage este aceea că, pentru cercetătorii istoriei dreptului, pentru teoreticienii dreptului românesc de astăzi, perioada comunistă este considerată drept irelevantă. Putem fi de acord că fost o perioadă plină de abuzuri, peste care sistemul juridic trebuie să „sară" cât mai repede, să-l uite, pentru a se întoarce la dreptul interbelic, grefat pe dreptul modern al Uniunii Europene. Se întâmplă, însă, acest fapt de la sine? Schimbarea legislaţiei şi apariţia unor instituţii noi, după model occidental sau românesc interbelic schimbă şi reflexele instituţionale şi umane pe care le creează cincizeci şi unu de ani de dictatură (am luat în calcul anul 1938, anul instaurării regimului personal al lui Carol al II-lea)? Se vorbeşte mult despre sistemul de drept modern românesc întruchipat de dreptul interbelic. A mai rămas ceva din el după aceşti 51 de ani? Întrebarea este cu atât mai firească cu cât în aparatul critic al cursurilor de drept penal îl întâlnim mai des pe Teodor Vasiliu[21] şi Vintilă Dongoroz profesori de drept şi jurişti care şi-au pus amprenta atât pe teoria cât şi pe practica dreptului comunist, decât pe Matei Balş, Traian Pop sau Mircea Djuvara[22], teoreticieni antebelici şi interbelici ai dreptului. Pe de altă parte sunt ignorate anumite progrese, precum normarea juridică aproape exhaustivă din epoca Nicolae Ceauşescu, incluzând codurile, sau înfiinţarea unor instituţii utile precum Institutul de Criminalistică.

Fără să le identificăm, nu putem să trecem cu succes peste greşelile trecutului. Astăzi se vorbeşte în mass-media despre reflexele instituţiilor judiciare, fără să mai vorbim de reflexele umane. Dependenţa magistraţilor faţă de politic, comanda politică asupra Parchetului, corupţia din sistemul judecătoresc, abuzurile şi înscenările judiciare

[20] Dealtfel, lipsa de rigoare ştiinţifică a autorilor cursurilor de I.S.D.R. provine din faptul că marea majoritate a acestora sunt poliţişti cu grade şi funcţii mari, care mai pun o cărămidă la construcţia personalităţii publice prin completarea acesteia cu grade didactice la care cei care ar avea un cuvânt de spus în domeniu nu au acces, sau tineri care încearcă să îşi construiască repede o carieră didactică abordând un domeniu aparent facil. Nu putem să nu remarcăm, însă, că sunt şi cercetători care au avut contribuţii de referinţă în domeniul I.S.D.R. (Emil Cernea, Emil Molcuţ ş.a.), pentru alte perioade decât cea care face obiectul interesului nostru.

[21] Teodor Vasiliu, teoretician şi profesor al dreptului socialist, unul dintre părinţii „Codului penal" din 1969, autorul al *Codului penal al RSR comentat şi adnotat* publicat mai multe ediţii în anii '70. A îndeplinit funcţia de ministru al Justiţiei între anii 1970-1975. În 1990 a fost preşedinte al Curţii Supreme de Justiţie.

[22] Mircea Djuvara (1886-1945), jurist şi filosof, membru corespondent al Academiei Române, s-a remarcat prin opera sa în domeniul filosofiei dreptului.

pot exista, mai mult sau mai puţin, întotdeauna. Pe lângă nevoia de cunoaştere a justiţiei comuniste ca parte a istoriei românilor, identificăm şi nevoia de cunoaştere a acestor reflexe şi condiţionări pentru a sprijini înlăturarea lor.

Dacă vom răsfoi revistele de specialitate în domeniul ştiinţei dreptului („Dreptul”, „Revista de drept penal”, „Revista de drept public”, „Noua revistă de drepturile omului”) nu vom găsi nici un studiu care să analizeze perioada postbelică. Nu este de mirare că o judecătoare a cerut cu insistenţă unui petent sentinţa pentru a proba condamnarea politică, deşi acesta depusese la dosar Decizia M.A.I. Judecătoarea în cauză nu o considera condamnare politică, neştiind că această decizie, deşi era un act extrajudiciar, provoca aceleaşi efecte.

Se discută astăzi despre independenţa magistraţilor uitând că ea nu era nici măcar pomenită într-o anumită perioadă. Vorbim astăzi despre transparenţă, uitând că o lungă perioadă procesele delicate se desfăşurau cu uşile închise, vorbim de independenţa politică a justiţiei uitând că o vreme, după cum afirma Gheorghe Gheorghiu-Dej, justiţia se înfăptuia doar în „temei politic”, şi mai puţin în „temei juridic”[23]? Cât despre principiul separării puterilor în stat, acesta era socotit drept un model depăşit, puterile judecătorească, executivă şi legislativă fiind considerate drept manifestări ale aceleiaşi puteri, puterea statală.

Cu toate acestea, bibliografia şi speţele folosite de unii autori contemporani de drept penal şi civil, de procedură penală sau civilă ne relevă faptul că, în sistemul de drept al perioadei istorice amintite, multe instituţii şi proceduri au rămas de referinţă pentru jurisprudenţă, demonstrând că, şi în teorie, şi în practică, mare parte dintre ele, nu numai că au produs şi încă mai produc efecte, dar nici nu este timpul şi cazul să fie înlocuite.

Este unanim recunoscut astăzi că, sub regimul comunist, o bună parte a justiţiei a funcţionat anormal. Rămâne de stabilit care este acea parte şi, mai ales, întinderea ei. Este vorba, cu siguranţă, despre represiunea politică cu mijloace judiciare, segment important, am putea spune chiar vârful de lance al represiunii politice a regimului, este vorba despre procesele politice, despre procesele desfăşurate în tribunalele militare. Scăderea sub pragul minim a nivelului intelectual şi profesional al judecătorilor şi procurorilor a fost realizată prin înlocuirea foştilor magistraţi cu tineri jurişti absolvenţi ai şcolilor juridice de scurtă durată. Delaţiunea ca principal mijloc de epurare în anii ‘40-‘50, încălcarea principiilor de drept în cadrul procesului penal, precum şi lejeritatea cu care era interpretată legea atunci când ea servea anumitor interese politice, sunt constatări general valabile despre justiţia comunistă. Au existat însă mai multe perioade în care legislaţia a suferit modificări importante, iar intensitatea represiunii a oscilat în funcţie de anumiţi factori politici şi economici. Din acest motiv, cunoaşterea contextului istoric este fundamentală pentru studiul evoluţiei dreptului în România, la fel cum istoria dreptului este esenţială pentru întregirea cunoaşterii istoriei. Considerăm că, pentru formarea unei imagini complete a represiunii politice, trebuie să periodizăm mecanismele şi să arătăm rolul instituţiilor în cauză, tribunalele, procuratura şi Securitatea în instrumentarea proceselor politice.

[23] Şedinţa Biroului Politic al P.M.R. 28 februarie 1955, vezi A.N.I.C. fond C.C. al P.C.R., Cancelaria, dosar nr. 40/1955, f. 8.

Înşişi ideologii comunismului au periodizat dreptul şi justiţia exclusiv prin prisma represiunii politice. Conform lui I.V. Stalin, prima fază a durat de la Revoluţia din Octombrie până la lichidarea claselor exploatatoare. În această perioadă, justiţia a avut ca sarcină reprimarea claselor răsturnate şi pregătirea condiţiilor pentru lichidarea elementelor capitaliste[24]. Cea de-a doua fază a început odată cu reala „lichidare a elementelor capitaliste de la oraşe şi sate". Cea de-a treia fază coincide cu atrofierea funcţiei represive a justiţiei „exploatatori nu mai există deci nu mai avem pe cine reprima"[25], în locul acesteia justiţia fiind învestită cu funcţiunea de a sta de pază pentru apărarea proprietăţii socialiste contra delapidatorilor bunurilor poporului.

O periodizare a dreptului şi justiţiei din timpul regimului de democraţie populară nu poate să nu ţină cont de aceste „jaloane" obligatorii pe care le-au parcurs toate statele intrate în sfera de influenţă sovietică.

Prima etapă (23 august 1944 - 23 februarie 1948) a coincis cu acţiunea de lichidare a ansamblului de elemente care formau democraţia românească şi preluarea totală a puterii statale de către Partidul Comunist în urma alegerilor din 1946 şi a abdicării regelui Mihai I. Statul şi dreptul au cunoscut modificări substanţiale pe măsură ce comuniştii au preluat puterea. După instaurarea guvernului dr. Petru Groza, s-au luat măsuri susţinute de comunizare a României prin desfiinţarea marii proprietăţi funciare (reforma agrară din 23 martie 1945), preluarea puterii legislative (amânarea reînfiinţării Parlamentului, desfiinţarea Senatului din iulie 1946). Câştigarea alegerilor din 19 noiembrie 1946, le-a permis comuniştilor modificări şi mai substanţiale pentru trecerea la un stat de democraţie populară, precum etatizarea Băncii Naţionale (20 decembrie 1946), reforma monetară (15 august 1947) ş.a., care au culminat cu îndepărtarea regelui şi proclamarea Republicii Populare Române.

În această perioadă, transformarea justiţiei l-a avut ca protagonist pe Lucreţiu Pătrăşcanu, unul dintre liderii marcanţi ai partidului care a condus Ministerul Justiţiei. Au fost anii în care au debutat represiunea politică, prin folosirea abuzivă a legislaţiei pentru sancţionarea criminalilor de război şi a celor vinovaţi de dezastrul ţării şi a început procesul de epurare masivă a funcţionarilor publici şi a cadrelor din justiţie. S-au păstrat, însă, în această perioadă, anumite garanţii, precum contrasemnarea de către rege a decretelor ministeriale, Constituţia din 1923, repusă în vigoare după 23 august 1944, o oarecare independenţă a partea magistraţilor, dreptul la apărare etc. Prin modificări legislative şi prin fidelizarea cadrelor s-au pus bazele represiunii din cea de-a doua etapă. Prima etapă s-a încheiat odată cu îndepărtarea lui Lucreţiu Pătrăşcanu din funcţia de Ministru al Justiţiei.

A doua etapă (1948-1958), a coincis cu lichidarea efectivă a „elementelor capitaliste de la oraşe şi sate", cu dezlănţuirea prigoanei împotriva diverselor categorii sociale, justiţia având un rol important în eliminarea oricărei forme de opoziţie, de la rezistenţa armată din munţi şi până la inofensivele critici la adresa politicii partidului. Au avut loc adevărate „valuri" de arestări. S-a petrecut epurarea totală şi definitivă a cadrelor din justiţie astfel încât nu a mai fost nevoie de şcolile juridice care funcţionau

---

[24] I.V. Stalin, *Problemele leninismului*, Ediţia a III-a, Editura pentru Literatură Politică, Bucureşti, 1952, p. 618.

[25] *Ibidem*, p. 619.

în subordinea Ministerului Justiției. Ultimele astfel de forme de învățământ, şcolile juridice de doi ani, care au scos judecători şi procurori pe bandă rulantă atât timp cât a fost nevoie de cadre cu minimă pregătire juridică, dar cu o bună pregătire politică, au fost desființate la 5 iunie 1957.

Acest interval de timp este marcat, mai ales în prima jumătate, de grave abuzuri judiciare, de nerespectarea legislației şi aşa incoerentă. A fost perioada de manifestare supremă a justiției de clasă, inclusiv în procesele civile, originea socială sau apartenența politică a justițiabililor dovedindu-se, de cele mai multe ori, decisivă pentru orice tip de decizie judecătorească. Au fost adoptate două constituții. Despre cea din 1952 putem să afirmăm fără dubiu că a fost de-a dreptul „stalinistă”. Codurile Penal şi de Procedură Penală au suferit modificări succesive în funcție de nevoile represiunii.

Pe de altă parte, imediat după moartea lui Stalin, în U.R.S.S. s-a produs o relaxare a represiunii judiciare concretizată prin numeroase reabilitări judiciare ale victimelor epurărilor şi a persoanelor condamnate pe nedrept şi prin casarea deciziilor ilegale de deportare în Gulag şi de strămutare forțată. Au fost casate condamnările politice ilegale ale organelor extrajudiciare precum O.G.P.U. sau N.K.V.D. Sub această influență, în România începe să se manifeste o tendință de stabilizare a legislației datorată în mare parte implicării Prezidiului M.A.N., al cărui secretar între 21 aprilie 1954 şi 29 decembrie 1957 a fost Avram Bunaciu. Către finalul vieții, chiar Petru Groza[26], preşedintele Prezidiului, începe să se implice în procesul legislativ, invocând „legalitatea socialistă, inclusiv garantarea libertății personale şi a apărării celor urmăriți”[27] şi chiar principii de drept „burghez”: „Ministrul Justiției este putere executivă, este organ al guvernului, justiția ca principiu de drept consacrat, este independentă de puterea executivă. (…) Mă gândesc la cei care urmăresc redactarea acestui text, nu numai de la noi, dar şi de peste graniță, cum sunt cei de la O.N.U. sau din diferite comisii internaționale, de la congresele interparlamentare etc”[28].

Între anii 1955-1958, consecință a unor hotărâri ale Biroului Politic, s-a conturat un curent la nivelul Tribunalului Suprem şi al Procuraturii Generale de a stopa abuzurile şi de instaurare a unui sistem juridic bazat pe legalitatea formală care în cele din urmă a dat naştere unor aspecte legate de ordinea juridică asociate cu „statul de drept”. În sistemul juridic, se observă o creştere a dependenței de specialişti şi, spre deosebire de anii anteriori, putem vorbi de apariția unui *ethos juridic*[29]. Formalismul a câştigat teren, dreptul de recurs pentru condamnările la moarte, anulat în 1953, a fost reintrodus în noiembrie 1956, iar, în septembrie 1957 a fost înlăturată instituția şedinței pregătitoare.

În a doua parte a deceniului al şaselea, ura de clasă a anchetatorilor şi judecătorilor se mai atenuează, făcând loc unei atitudini mai echilibrate, ceea ce a făcut ca partidul să intervină pentru remobilizarea acestora.

[26] Petru Groza a murit pe 7 ianuarie 1958.
[27] A.N.I.C., fond Consiliul de Stat- Decrete, dosar nr. 11/1957, f. 259.
[28] Idem, fond Preşedinția Consiliului de Miniştri, dosar nr. 2016/1957, ff. 16-21.
[29] Peter H. Solomon, Jr., *Soviet Criminal Justice under Stalin,* Cambridge University Press, 1996, *passim.*

În 1957 au început să se repare unele dintre abuzurile şi greşelile comise în trecut, precum încetarea decăderii drepturilor de pensie pentru generalii şi ofiţerii trecuţi în retragere până la 15 ianuarie 1951[30].

Pe de altă parte, spre sfârşitul anului 1957 şi pe parcursul anului 1958, au fost introduse în Codul Penal noi infracţiuni şi s-au mărit pedepsele pentru infracţiunile politice[31] şi cele împotriva avutului obştesc. În anii 1957-1958, a început să se producă trecerea către cea de-a treia etapă preconizată de Stalin, justiţia fiind direcţionată cu fermitate către apărarea proprietăţii socialiste. Apărarea proprietăţii socialiste devine cea mai importantă funcţie a justiţiei.

Procedura a cunoscut şi ea o revenire la practicile abuzive ale începutului de deceniu. Începând cu Decretul nr. 473 din 25 septembrie 1957 *pentru modificarea codului de procedură penală,* procedura penală suferind modificări care dădeau din nou puteri discreţionare organelor de cercetare penală: s-a dat mai multă libertate de mişcare organelor de anchetă penală ale Securităţii şi Miliţiei, s-a eliminat obligativitatea anchetei penale pentru o serie de infracţiuni în paguba avutului obştesc, precum şi a jafului şi devastării de bunuri sau evidenţei aparţinând armatei, iar încuviinţarea procurorului a devenit opţională pentru multe măsuri şi acte procedurale. S-a reintrodus posibilitatea arestării preventive şi a demarării procedurii de urmărire penală înainte de punerea sub învinuire, fără a pune în vedere învinuitului şi a-l asculta pe învinuit[32].

În a treia etapă (1958-1965), represiunea politică cu mijloace judiciare a continuat şi, după plecarea trupelor sovietice, chiar s-a intensificat.

Pe măsură ce regimul de democraţie populară îşi consolida poziţia, fapt conştientizat şi de cetăţenii români, funcţia represivă a justiţiei a căpătat un caracter preventiv care s-a concretizat prin condamnarea posibililor opozanţi care nu trecuseră, încă, prin închisoare.

În cadrul Plenarei Comitetului Central al P.M.R. din 9-13 iunie 1958 s-au luat decizii importante în privinţa noii reprimării judiciare a infracţionalităţii împotriva proprietăţii socialiste precum şi a sporirii vigilenţei faţă de duşmanul de clasă a aparatului represiv. În consecinţă, mai multe acte normative ulterioare au modificat legislaţia represivă. Cel mai important dintre acestea, Decretului nr. 318 din 15 iulie 1958 *pentru modificarea codului penal şi a codului de procedură penală*, introducea pedeapsa cu moartea pentru infracţiuni politice pentru care nu era prevăzută, majora cuantumul pedepselor pentru multe infracţiuni politice, introducea noi infracţiuni în codul penal şi acorda puteri sporite organelor judiciare represive.

Cel de-al doilea val de represiune din 1958 a însemnat o creştere semnificativă a arestărilor şi condamnărilor din motive politice şi economice, precum şi a cuantumului pedepselor pronunţate. Totodată, a crescut şi numărul decretelor de graţiere. Există mărturii ale persoanelor condamnate în acei ani că li se comunica, în mod neoficial, încă

[30] A.N.I.C., fond Consiliul de Stat- Decrete, dosar nr. 2/1957, ff. 295-297.

[31] Un punct de cotitură a fost Decretul nr. 469 din 25 septembrie 1957 *pentru modificarea Codului penal* prin care au fost modificate prevederile art. 209 din Codul Penal în sensul lărgirii infracţiunii de uneltire contra ordinii sociale, pentru a da posibilitatea condamnării în totală conformitate cu legea a unor categorii mai largi de fapte (Idem, dosar nr. 11/1957, f. 355).

[32] Idem, dosar nr. 7/1957, ff. 282-293.

din timpul procesului, că, deşi vor primi pedepse grele, nu vor executa toţi anii de detenţie.

În această perioadă s-a definitivat procesul de transformare a unei întregi categorii sociale în foşti condamnaţi cu toate consecinţele care decurgeau din aceasta. Decretul nr. 470/1957 prevedea că „formaţiunile de evidenţă operativă sunt obligate să comunice copii de pe fişele cu antecedente penale, organizaţiilor de stat şi obşteşti, dacă aceste fişe se referă la persoane angajate sau care urmează a fi angajate de aceste organizaţii”[33]. Scopul declarat al actului normativ era acela de „a împiedica recrutarea de către organizaţiile de stat şi obşteşti a unor elemente înrăite care au la activul lor fapte penale”[34]. După eliberare, deţinuţii politici urmau a fi cetăţeni de mâna a doua.

În acelaşi timp, se observă o tendinţă de schimbare prin stabilizarea legislaţiei, prin implementarea legalităţii socialiste şi prin eliberarea deţinuţilor politici; încep să funcţioneze unele instituţii de control cum ar fi cea a recursului în supraveghere. Schimbarea indicatorilor economici, sociali şi politici duce la inutilitatea justiţiei de clasă care începe să dispară treptat. Iniţiativa acestui proces a fost luată de conducerea partidului. Congresul al III-lea al P.M.R. din iunie 1960 a oficializat restrângerea funcţiei represive a statului democrat popular. Concomitent se aflau în desfăşurare numeroase procese politice.

Către finalul perioadei, represiunea a cunoscut regimul a dus o amplă acţiune de eliberare a deţinuţilor politici, încheiată înainte de moartea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej.

A patra etapă (1965-1977), a fost perioada cea mai lejeră din punct de vedere represiv, lupta secretarului general al partidului, Nicolae Ceauşescu pentru puterea deplină în interiorul partidului ducându-se inclusiv pe tărâmul condamnării abuzurilor judiciare din anii ‘50 şi, totodată, al reabilitării judiciare a victimelor luptelor interne din interiorul partidului din perioada Dej[35]. A avut loc o schimbare de bun augur a legislaţiei, prin adoptarea unor noi coduri, Penal şi de Procedură Penală, din care au dispărut infracţiunile politice şi condiţiile speciale procedurale, şi s-au făcut paşi importanţi pentru ridicarea nivelului profesional al resursei umane din justiţie. S-a pus accentul pe dezvoltarea mijloacelor informative şi, cu ajutorul acestora, pe prevenirea infracţiunilor. Din codul penal au dispărut infracţiunile politice şi o categorie de infracţiuni, cele „contrarevoluţionare”. O parte dintre ele au fost însă, înglobate, alături de infracţiunile contra siguranţei interioare şi exterioare a statului, în categoria „infracţiuni contra statului”.

Din acest punct de vedere, nu se mai poate astăzi afirma că, în privinţa încălcării brutale ale drepturilor omului, regimul comunist din România a avut un parcurs liniar. Putem spune că, alături de alţi factori, măsurile de relaxare a represiunii

[33] Idem, dosar nr. 11/1957, f. 363.
[34] *Ibidem*, f. 365.
[35] Având un caracter superior amnistiei şi graţierii, *reabilitarea* judiciară înseamnă restaurarea bunului nume, anularea învinuirilor nejustificate ale unei persoane nevinovate sau a unui grup de persoane.

politice au făcut posibilă apariţia unor forme de disidenţă, care au culminat cu mişcarea creată în jurul lui Paul Goma.

A cincea etapă (1977-1989) poate fi definită ca perioada de apogeu a statului poliţienesc, manifestat prin controlul total al populaţiei. S-a evidenţiat prin procesele la locul infracţiunii, folosirea mijloacelor represive alternative, precum internarea în aziluri psihiatrice sau folosirea dreptului penal comun pentru mascarea condamnărilor politice.

Arhiva C.N.S.A.S. cuprinde în cadrul fondului Documentar numeroase dosare de obiectiv ale instituţiilor de drept şi, mai ales, în cadrul fondului Penal, dosarele penale ale tribunalelor militare, deciziile M.A.I. privind internarea în colonii de muncă, oferind un punct de plecare suficient pentru studierea justiţiei sau cel puţin a unei părţi consistente ale sale.

Considerăm că speţele interesante cu care intrăm în contact ar trebui să ajungă la publicul interesat şi să facă lumină în privinţa modului în care s-a realizat în mod concret represiunea politică cu mijloace judiciare. Totodată, aplicarea *Legii 221/2009 privind condamnările cu caracter politic si măsurile administrative asimilate acestora, pronunţate in perioada 6 martie 1945 - 22 decembrie 1989* ar trebui să ducă la creşterea interesului avocaţilor şi judecătorilor pentru înţelegerea fenomenului.

În acest sens, va fi foarte interesant de aflat câte dintre procesele politice s-au desfăşurat în conformitate cu legea şi cât a însemnat depăşirea atribuţiilor şi chiar a scopului conducerii statului, dacă şi câte dintre sentinţele de drept comun (contrabandă, speculă, infracţiuni în dauna avutului obştesc etc) aveau la origine o cauză politică şi câţi dintre condamnaţii politici săvârşiseră şi altfel de fapte condamnabile în orice regim.

Intenţionând să dăm acestei teme un caracter episodic, în acest prim studiu am ales să ne limităm la o scurtă introducere în temă, la o critică a volumelor şi cursurilor tipărite de Istorie a Statului şi Dreptului Românesc şi la o încercare de periodizare în funcţie de tendinţele legiuitorului şi în funcţie de latura represiv politică a justiţiei şi de dreptului.

Luminița **BANU**

ACȚIUNEA „LUMINA” CENTRUL DE INFORMAȚII EXTERNE ÎNTRE LOBBY ŞI CULTUL PERSONALITĂȚII

We're professionals.
We had a job to do and we did it.
We're not paid to be moral.
(James Harff,
Director PR al *Ruder Finn Global Public Affairs*, 1993[1])

OPERATION "LUMINA"
THE EXTERNAL INFORMATION DEPARTMENT BETWEEN LOBBY AND THE CULT OF PERSONALITY

Like many aspects of the Communist regime, the activity of foreign propaganda in terms of the mechanisms involved is too little known. A large amount of information regarding this topic can be found only in the field of memorials, the existing documents being too little exploited by historians.

In this case study we analyse the involvement of the intelligence service during the communist regime in lobbying and propaganda activities abroad in the 1980s. For this purpose we have focused on the methods used by the External Information Department in the attempt to publish in Mexico one of Ceausescu's "masterpieces".

It is worth mentioning that this case study displays both the specific methods used by the Securitate (misinformation, recruitment, training, surveillance and management of an agent of influence) as well as the targets that the regime intended to achieve through such actions.

Etichete: Centrul de Informații Externe, propaganda, dezinformare, Nicolae Ceauşescu

Keywords: The External Information Department, propaganda, misinformation, Nicolae Ceauşescu

---

[1] „Suntem profesionişti. Am avut o misiune de îndeplinit şi am îndeplinit-o. Nu suntem plătiți să fim morali”. Firma *Ruder Finn Global Public Affairs* a fost angajată în august 1991 de către guvernul croat pentru a-i promova interesele în rândul congresmenilor americani şi al altor factori de decizie din S.U.A., inclusiv Casa Albă, Departamentul de Stat, Consiliul Național de Securitate. La 7 aprilie 1992 S.U.A. recunoşteau Croația ca stat independent. Aceeaşi firmă a fost angajată de guvernul bosniac la 23 iunie 1992 şi de albanezii separatişti din Kosovo în octombrie 1992. Intensa campanie mass-media desfăşurată de firmă a avut ca scop diabolizarea sârbilor în ochii opiniei publice internaționale şi câştigarea sprijinului pentru forțele separatiste, fiind folosite în acest scop mai multe mijloace tipice ale dezinformării. Cuvintele lui James Harff sunt o parte din răspunsul cinic oferit de acesta reproşurilor privitoare la manipularea opiniei publice internaționale, formulate de ziaristul francez Jacques Merlino în cadrul unei emisiuni tv din aprilie 1993 – cf. Cristina Annabella Jako, *Manipularea prin mass-media*, în „Intelligence”, anul VI, nr. 17, martie-mai 2010, pp. 75-77 şi Michel Cohen, *Debunking the Lies: PR Firms Create an Appearance of „Genocide”*, www.greens.org/s-r/20/20-24.html (consultat la 4 martie 2012).

Ziarul „Scânteia”, din ziua de sâmbătă, 21 ianuarie 1989, anunța apariția în India a volumului intitulat *President Nicolae Ceaușescu – Promoter of Peace*, realizat de prof. univ. dr. Rais Mirza. Volumul, în limba engleză, fusese publicat, în condiții grafice de excepție (incluzând şi numeroase fotografii ce înfățişau „momente semnificative ale activității tovarăşului Nicolae Ceauşescu pe plan intern şi internațional”), de către editura „Famous Publications” din New Delhi. Pe supracopertă se afla portretul color al lui Nicolae Ceauşescu, iar prefața volumului era semnată de dr. Najma Heptulla, vicepreşedinte al Camerei superioare a Parlamentului indian – Consiliul Statelor.

A doua zi, „Scânteia” scria despre publicarea de către editura „Rueda”, din Argentina, a unei culegeri de texte din rapoarte, cuvântări şi interviuri ale lui Nicolae Ceauşescu, sub titlul *Nicolae Ceaușescu – respectarea principiilor relațiilor dintre state, imperativ fundamental al vieții contemporane (Respetar los principios de las relaciones entre los estados – imperativo fundamental de la vida contemporánea*). Editat, de asemenea, în condiții grafice deosebite, volumul se deschidea cu portretul color al lui Nicolae Ceauşescu, iar în interior existau numeroase alte ilustrații, una dintre acestea înfățişând momentul în care lui Nicolae Ceauşescu i se conferea titlul de „Doctor Honoris Causa” al Universității din Buenos Aires. Prefața volumului era semnată de preşedintele grupului de senatori ai partidului de guvernământ, „Uniunea Civică Radicală”.

Până la aniversarea zilei de naştere a lui Nicolae Ceauşescu, organul de presă al P.C.R. a mai anunțat apariția a încă două lucrări de sau despre Nicolae Ceauşescu. Astfel, în Pakistan, era publicat de editura „Elite Publishers” volumul intitulat *Președintele României, Nicolae Ceaușescu – promotor al edificării unei noi ordini economice internaționale (Romania's President Nicolae Ceaușescu – promoter of the establishment of a new international economic order*), semnat de Mohammad Naseem Seemaab, redactor-şef al revistei „Media”. Cuvântul înainte era semnat de Mahhub Ul Han, membru al Senatului pakistanez.

În acelaşi timp, în Nigeria, era publicat volumul *Președintele României, Nicolae Ceaușescu, despre rolul țărilor mici și mijlocii în întărirea unității de acțiune a țărilor în curs de dezvoltare*. Lucrarea, tipărită în limba engleză, reprezenta, în fapt, o amplă culegere de texte din rapoarte, expuneri, cuvântări, interviuri, mesaje ale lui Nicolae Ceauşescu, fiind tipărită de către editura „Academy Press” din Lagos. Lucrarea se deschidea, desigur, cu portretul color al preşedintelui României, iar pe coperta interioară erau prezentate câteva date biografice ale acestuia.

Chiar pe 26 ianuarie apărea în Spania, la prestigioasa editură „Gallardo”, volumul *Nicolae Ceaușescu – colaborarea între popoare pentru pace și progres* (*Nicolae Ceaușescu – Colaboracion entre los pueblos para la paz y el progreso*). Apărut sub îngrijirea scriitorului Alberto Alvarez Montalves, care semna şi prefața, volumul beneficia, şi de această dată, de un portret color al lui Nicolae Ceauşescu. În acelaşi timp, în Franța ieşea de sub tipar lucrarea *România – o politică externă independentă*, realizată de scriitorul N. Asfoura şi publicată de editura „E.C.R. Editions”.

Cum se explică această avalanşă de lucrări publicate pe cele cinci continente? Să fie ele, aşa cum titra presa vremii, o „mărturie a amplului ecou pe care îl au pe plan internațional ideile şi acțiunile preşedintelui Nicolae Ceauşescu în problemele edificării păcii, ale progresului întregii umanități”? Să fie vorba de o „grăitoare expresie a înaltei

stime şi aprecieri de care se bucură în lume personalitatea proeminentă a conducătorului partidului şi statului nostru"?

Aşa s-ar părea, dacă adăugăm la cele prezentate până acum şi faptul că în presa internaţională au apărut, cu ocazia zilei de naştere a lui Nicolae Ceauşescu, numeroase articole elogioase. De exemplu, cotidianul „The Statesman", din India, publica articolul „Preşedintele Nicolae Ceauşescu – făuritor al României socialiste, remarcabilă personalitate internaţională", în vreme ce cotidianul italian „Il Corriere di Roma" insera un articol intitulat „Nicolae Ceauşescu – promotor al păcii şi înţelegerii internaţionale". Ziarul „Morning News", din Pakistan, publica articolul „Nicolae Ceauşescu – personalitate proeminentă a lumii contemporane", iar publicaţia „La Revue du Liban" propunea cititorilor într-unul din numerele sale din luna ianuarie articolul intitulat „Mesajul umanist al politicii externe a României".

Pentru a înțelege cum s-a ajuns ca președintele unui stat european de mărime medie, cu un regim politic comunist, să fie prezent în publicații diverse de pe cinci continente sub numitorul comun al elogiilor şi aprecierilor superlative, este necesară o incursiune mai amplă în interiorul mecanismelor complexe de propagandă şi dezinformare concepute de conducerea P.C.R. şi utilizate vreme de peste patru decenii. Ca urmare, vom încerca, prin intermediul studiului de față, să facem un crochiu al mecanismelor amintite, focalizându-ne atenția pe prezentarea unui studiu de caz: publicarea în străinătate de către Securitate a unui volum sub semnătura lui Nicolae Ceauşescu. Deşi mult invocată, atât în perioada „Epocii de Aur", în bancuri şi discuții informale, cât şi după 1989, în special în presă, implicarea structurilor Securității în obținerea titlurilor de „savant de renume mondial" ale Elenei Ceauşescu şi în conturarea staturii de „lider internațional" a lui Nicolae Ceauşescu a rămas la nivelul zvonurilor[2]. Prin urmare, considerăm că un demers bazat pe informația primară, oferită de documentele de arhivă, nu poate fi decât un pas înainte în direcția elucidării aspectelor tenebroase ale regimului comunist.

---

[2] De exemplu, istoricul britanic Dennis Deletant nota următoarele: „D.S.S. şi-a asumat răspunderea propagării cultului personalității lui Ceauşescu şi reducerea la tăcere a criticilor din străinătate ai regimului. Promovarea cultului personalității în urma «alegerii» lui Ceauşescu în noua funcţie de preşedinte al republicii în martie 1974 şi extinderea acestuia şi asupra soţiei sale, Elena (figura numărul 2 în partid şi în stat după numirea ei ca prim viceprim-ministru în martie 1980), absorbea tot mai mult resursele D.S.S. Se dădeau sume în numerar din conturi speciale de valută forte, care erau sub controlul unei agenţii din cadrul din cadrul C.I.E., cunoscută ca A.V.S. (Agenția de Valută Străină), pentru a plăti editorilor străini să publice cărţi laudative despre Ceauşescu şi studiile de chimie scrise de alte persoane şi atribuite soţiei sale, «savantul de renume mondial». Surse de la Bucureşti susțin că un agent C.I.E. a fugit cu ocazia plății pe care trebuia să o facă unui editor din Occident pentru publicarea unuia dintre «studiile» Elenei" – Dennis Deletant, *Ceauşescu şi Securitatea. Constrângere şi disidență în România anilor 1965-1989*, traducere Georgeta Ciocâltea, Bucureşti, Editura Humanitas, 1998, p. 301. Lăsând la o parte faptul că A.V.S. însemna, de fapt, „Acţiuni Valutare Speciale", iar conturile de la Banca Română de Comerţ Exterior erau sub controlul ministrului de Interne, frapează hiperbolizarea acestor „cheltuieli informative speciale" şi lipsa unor referinţe la surse de informaţii concrete.

Partidul Comunist Român şi accesul său la „propaganda legală"

Analiştii regimurilor totalitare au observat, cu deplin temei, că „e infinit mai dificil să uniformizezi conştiinţa oamenilor decât modul lor de trai"[3]. Plecând de la acest adevăr, liderii partidelor comuniste au acordat, de-a lungul timpului, o importanţă deosebită acţiunilor de propagandă[4], în vederea obţinerii unei legitimităţi politice[5] consolidate, înţeleasă ca acceptare firească de către societate a principiilor în virtutea cărora ei guvernează[6].

În cazul românesc, liderii P.C.R. au avut în faţă o misiune foarte dificilă pentru a re-orienta la 180° mass-media şi, implicit, opinia publică[7]. În acest scop, încă din primele luni de după instaurarea guvernului Groza au fost neutralizate vârfurile inamicale din presă, prin organizarea aşa-numitului proces al ziariştilor naţionalişti[8], apariţia publicaţiilor ostile a fost ţinută permanent în şah prin controlul exercitat asupra sindicatelor muncitorilor tipografi şi asupra sistemului de repartizare a hârtiei de ziar.

---

[3] V. Gozman, A. Etkind, *De la cultul puterii la puterea oamenilor. Psihologia conştiinţei politice,* Bucureşti, Editura Anima, f.a., p. 14.

[4] Folosim aici termenul „propagandă" în accepţiunea dată de Oliver Thompson: „utilizarea de către un grup de oameni a capabilităţilor comunicaţionale de orice fel în scopul modificării atitudinii sau comportamentului altui grup de oameni" – Oliver Thompson, Easily Led, *A History of Propaganda*, London, Sutton Publishing, 1999, p. 5, *apud* Călin Hentea, „Propagandă fără frontiere", Bucureşti, Editura Nemira, 2002, p. 19, dar o socotim la fel de utilă şi pe cea propusă de Vladimir Volkoff, care vede propaganda drept „acţiunea exercitată asupra opiniei pentru a o determina să aibă anumite idei politice şi sociale, a dori şi a susţine o politică, un guvern, un reprezentant" – Vladimir Volkoff, *Tratat de dezinformare. De la Calul troian la Internet*, traducerea Mihnea Columbeanu, Bucureşti, Editura Antet, f.a, p. 19.

[5] Pentru un cadru teoretic al legitimităţii politice, vezi Mattei Dogan, *Conceptions of legitimacy*, în Mary Hawkesworth and Maurice Kogan (eds.), „Encyclopedia of Government and Politics", Second Edition, vol. I, London and New York, Routledge Taylor & Francis Group, 2004, pp. 110-119.

[6] Raoul Girardet, *Mituri şi mitologii politice*, traducere de Daniel Dimitriu, Iaşi, Institutul European, 1997, p. 68.

[7] Comuniştii nu au pierdut deloc timpul, declanşând o vastă operaţiune pentru crearea pârghiilor necesare unui efort de o asemenea amploare: încă din 1944 a fost înfiinţată Asociaţia pentru Strângerea Legăturilor cu Uniunea Sovietică (ARLUS), care trebuia să „popularizeze experienţa sovietică şi să contribuie la opera măreaţă de educare socialistă a poporului nostru". În 1946 erau înfiinţate editura şi librăria „Cartea Rusă", în 1947 se inaugura Casa Prieteniei Sovieto-Române şi era înfiinţat Institutul de Studii Româno-Sovietice, cu filiale în Cluj, Iaşi, Timişoara şi Tg. Mureş, iar în 1948 se înfiinţa Muzeul Româno-Rus, cu filiale în 27 de oraşe – Nicoleta Ionescu-Gură, *Lichidarea influenţelor occidentale în România de către regimul Gheorghe Gheorghiu-Dej*, în CNSAS, *Arhivele Securităţii 4*, volum coordonat de Silviu B. Moldovan, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2008, pp. 250-251.

[8] Aşa cum observa Ioan Opriş, „presa românească condamnată în 1945 înseamnă judecarea unei lumi, cu caracterele şi moravurile acesteia, pe care istoria o condamnase fără să-i întrebe pe oameni" – Ioan Opriş, *Procesul ziariştilor „naţionalişti" (22 mai – 4 iunie 1945)*, Bucureşti, Editura Albatros, 1999, p. 6.

Întrucât nu întâmplător Lenin a aşteptat doar trei zile după lovitura de stat din 7 noiembrie 1917 pentru a elimina libertatea presei[9], comuniştii din România nu s-au abătut de la modelul leninist[10] şi au folosit cenzura în baza prevederilor Convenției de Armistițiu din 12 septembrie 1944, pentru ca, ulterior, în 20 mai 1949, printr-o hotărâre a Consiliului de Miniştri, Direcţia Presei şi Tipăriturilor din Ministerul Artelor şi Informaţiilor a fost transformată[11] în Direcţia Generală a Presei şi Tipăriturilor (D.G.P.T.)[12], subordonată direct Consiliului de Miniştri şi beneficiind de atribuţii mult sporite în direcţia asigurării unei cenzuri eficiente[13].

În paralel cu controlul mass-media, comuniştii au declanşat o vastă campanie de propagandă[14], atât prin tipărituri, cât şi prin mijloacele audio-vizuale[15], urmărind

---

[9] Chantal Millon-Delsol, *Ideile politice ale secolului XX*, traducere Velica Boari, Iaşi, Editura Polirom, 2002, p. 30.

[10] De subliniat faptul că, în perioada de acaparare a puterii politice, cenzura a fost exercitată în favoarea comuniştilor de către Comisia Aliată (Sovietică) de Control, care se prevala în acest sens de prevederile Convenției de Armistițiu din 12 septembrie 1944.

[11] Pentru structurile de cenzură anterioare, vezi Marian Petcu, *Puterea și cultura. O istorie a cenzurii*, cuvânt înainte de Mihai Coman, Iaşi, Editura Polirom, 1999, pp. 150-159.

[12] Vezi articolul consacrat instituției, semnat de Cristina Diac, în Octavian Roske (coord.), *România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea. A-E*, Bucureşti, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2011, pp. 532-535.

[13] În timp, atribuțiile instituției au fost mult extinse, inclusiv asupra telegramelor agențiilor de presă, asupra posturilor de radio şi a producției de film, teatru, muzică. Conform H.C.M. nr. 267 din 23 februarie 1954, „privind stabilirea sarcinilor şi organizarea Direcției Generale a Presei şi Tipăriturilor de pe lângă Consiliul de Miniştri", D.G.P.T. exercita „controlul de stat în scopul apărării secretului de Stat şi din punct de vedere al conținutului politic, asupra tuturor materialelor cu caracter de propagandă, agitație şi a oricăror tipărituri, imprimate, ce urmează a fi difuzate în public" - http://www.crimelecomunismului.ro/ro/arhiva_biblioteca/acte_normative_nepublicate/ - consultat la 1 iulie 2010. Sfârşitul acestei instituții a venit abia în 1975 când a fost înlocuită cu Comitetul pentru Presă şi Tipărituri, organ central de partid şi de stat, aflat în subordinea C.C. al P.C.R. şi a Consiliului de Miniştri, care a funcționat până în februarie 1977.

[14] La momentul respectiv, arta propagandei atinsese performanțe remarcabile, astfel că partidul comunist din România beneficia din plin de experiența uriaşă acumulată în U.R.S.S. În acest sens, vezi una dintre cele mai timpurii şi influente analize efectuate asupra tehnicilor de propagandă – A.M. Lee and E.B. Lee, *The Fine Art of Propaganda*, New York, Harcourt Brace, 1939, *passim*.

[15] Nu de puține ori, propaganda era înfrântă decisiv chiar de către măsurile de represiune inițiate de regim. Potrivit unei note a rezidenței S.S.I. din Bistrița, din 3 iunie 1948, legionarii arestați în luna mai au fost transportați cu duba caravanei cinematografice „Cinema pentru toți". Ca urmare, „maşina a devenit cunoscută şi atunci când apare în vreo comună, țăranii fug din sat, chiar dacă maşina a venit să dea reprezentații cinematografice" – ANIC, fond Preşedinția Consiliului de Miniştri – Serviciul Special de Informații, dosar nr. 1/1947, f. 29. Pentru o imagine amplă asupra rolului acordat filmului în activitatea de propagandă a regimului comunist în primii ani de existență, vezi Cristian Vasile, *Cinematografia românească în perioada de tranziție de la „epoca veche" la realismul socialist. 1945-1949*, în CNSAS, *Arhivele Securității 4*, volum coordonat de Silviu B. Moldovan, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2008, pp. 314-326.

crearea şi consolidarea unei imagini pozitive a partidului şi a obiectivelor ideologice ale acestuia, deopotrivă în plan intern, cât şi în plan extern[16].

În vederea atingerii unor obiective atât de ambițioase, Partidul şi-a creat structuri adecvate[17], din rândul acestora detaşându-se, prin importanța lor, Secția de Propagandă şi Agitație[18] a C.C. al P.C.R. şi Secția de Relații Externe a C.C. al P.C.R.

Dacă în cazul Secției Propagandă şi Agitație rolul acesteia este exprimat chiar prin titulatură[19], pentru Secția de Relații Externe este mai greu de decelat, la prima vedere, importanța pe care această structură o avea în mecanismul de propagandă al regimului. Potrivit atribuțiilor, această secție aplica „hotărârile C.C. în legătură cu propaganda în străinătate, cu pregătirea cadrelor pentru munca în străinătate", controla şi coordona „aplicarea liniei Partidului în munca secțiilor internaționale ale Confederației Generale a Muncii (C.G.M.), Uniunii Tineretului Muncitoresc (U.T.M.), Uniunii Femeilor Democrate din România (U.F.D.R.), Comitetului pentru Cultură Fizică şi Sport, Federației Internaționale pentru Apărarea Partizanilor Păcii (F.I.A.P.P.), Comitetului Democratic Evreiesc (C.D.E.)". Tot această secție ajuta, coordona şi verifica „aplicarea hotărârilor partidului în activitatea internațională a organelor şi instituțiilor publice: Mişcarea cooperatistă, Institutul de Istorie Universală, Academia R.P.R., Institutul de Studii româno-sovietic", controla munca Institutului de studii politice şi administrative, precum şi activitatea Institutului pentru Relații Culturale cu Străinătatea. Secția avea în componență următoarele sectoare: Sectorul relațiilor cultural-ştiințifice cu U.R.S.S.; Sectorul partidelor comuniste şi muncitoreşti din R.P. Cehoslovacă, R.P. Polonă, R.P. Bulgară, R.P. Ungară, R.P. Chineză, R.D. Germană;

---

[16] Potrivit lui Tzvetan Todorov, tiraniile secolului al XX-lea au înțeles că „pământurile şi oamenii se cuceresc cucerind informația şi comunicarea" – Tzvetan Todorov, *Abuzurile memoriei*, Timişoara, Editura Amarcord, 1999, p. 9.

[17] Pentru detalii, vezi Eugen Denize, *Structura de organizare a propagandei comuniste din România. 1948-1953*, în „Studii şi Materiale de Istorie Contemporană" (SMIC), serie nouă, vol. IV, 2005, p. 89-102 şi Eugen Denize, Cezar Mâță, *România comunistă. Statul și propaganda. 1948-1953*, Târgovişte, Editura Cetatea de Scaun, 2005, pp. 111-122.

[18] Această secție era apreciată de Eugen Denize drept „o adevărată pânză de păianjen, care acoperea pe nesimțite întreaga societate cu scopul de a o transforma radical pe calea «construirii socialismului» şi a formării «omului nou»" – *ibidem*, p. 96. Pentru a vedea cât de întemeiată este această apreciere ne mulțumim să amintim că în structura acestei secții funcționau mai multe „sectoare": Sectorul Propagandei de Partid, Sectorul Agitației Politice de masă, Sectorul Muncii culturale de masă, Sectorul Ştiință, Sectorul Învățământului Public, Sectorul Literatură şi Artă, Sectorul Edituri, Sectorul Radio, Sectorul Sport.

[19] Titulatura era preluată, (cum altfel?), din Uniunea Sovietică, unde termenul *agitprop* făcuse deja carieră. Potrivit lui Lenin, între propagandă şi agitație erau diferențe clare. Astfel, acesta definea propaganda drept comunicarea mai multor idei către câțiva oameni, în vreme ce agitația presupunea difuzarea câtorva idei spre mase mari de oameni. Aşadar, munca propagandistului viza transmiterea nuanțelor complexe ale bolşevismului către liderii partidului şi elitele intelectuale, în vreme ce agitatorul mobiliza masele prin transmiterea ideilor de bază ale liniei partidului – Robert Cole (ed.), *International Encyclopedia of Propaganda*, foreword by Philip M. Taylor, Chicago and London, Fitzroy Dearborn Publishers, 1998, p. 16.

Sectorul partidelor comuniste din țările capitaliste şi coloniale; Sectorul legăturilor cu secțiile internaționale ale organizațiilor de masă; Sectorul cadrelor şi Sectorul tehnic[20].

Activitatea acestor două secții, aşa cum reiese din *Planul de muncă pentru propaganda în străinătate,* datat 21 februarie 1952, era foarte intensă[21]: erau publicate zeci de titluri în limbile rusă, franceză, engleză şi germană, erau distribuite filme, albume, pliante[22], calendare pentru anul 1953[23], erau organizate expoziții şi participări la târgurile internaționale de la Leipzig, Viena şi Plovdiv, audiții muzicale, precedate de conferințe despre muzica românească, organizate în cadrul asociațiilor de prietenie cu R.P.R. din țările capitaliste. De asemenea, erau realizate de către Agerpres emisiuni radio de ştiri în limbile rusă, franceză, engleză şi se preconiza participarea la „Bătălia cărții" din Belgia şi „Expoziția cărții" de la Leipzig.

Un accent deosebit era pus şi pe organizarea aşa-numitelor „vacanțe ale păcii" în cadrul cărora muncitori din „țările prietene", dar şi din „țările capitaliste" erau invitați să-şi petreacă concediul în România[24]. Potrivit unui referat din 16 ianuarie 1952, pe parcursul anului urmau să vină în România cca. 100 de muncitori din țările capitaliste şi câte 20 din țările „de democrație populară". La acest număr se adăugau: „un grup de 15 oameni ai ştiinței şi artei din R.P. Chineză, o delegație de 5 persoane a partizanilor păcii din Japonia, un grup de 20 de participanți activi ai mişcării partizanilor păcii din Franța, o delegație de 5 persoane a partizanilor păcii din Egipt, 5 activişti din aparatul Consiliului Mondial al Păcii, cu familia, şi câte 2 activişti din aparatul Comitetelor Naționale ale Păcii din R.P. Ungară, R.P. Polonă, R.P. Albania şi R.D. Germană"[25].

În ciuda eforturilor susținute şi alocării unor resurse materiale considerabile, imaginea regimului politic instaurat la Bucureşti continua să rămână departe de a fi una pozitivă. Ca urmare, acțiunile în acest sens trebuia intensificate.

Mărturie în acest sens stă şi faptul că pe ordinea de zi a şedinței Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 23 februarie 1957 figura şi punctul intitulat „Unele probleme în legătură cu popularizarea R.P.R. în străinătate". În urma discuțiilor,

---

[20] ANIC, fond C.C. al P.C.R.-Secția Relații Externe, dosar nr. nr. 7/1952, ff. 21-23.
[21] Cea mai mare parte din prevederile acestui plan au fost publicate de Nicoleta Ionescu-Gură în *loc. cit.*, pp. 296-299.
[22] De exemplu, pliantul „O zi din viața unui stahanovist" a fost tipărit în patru limbi, într-un tiraj de 25.000 de exemplare – ANIC, fond C.C. al P.C.R.-Secția Relații Externe, dosar nr. 7/1952, f. 13.
[23] 20.000 de exemplare, tipărite în patru limbi – *ibidem.*
[24] Tot pentru un „contact nemijlocit" cu „realitățile" atent controlate din România, au fost organizate, în 1951, Jocurile Mondiale Universitare de la Poiana Stalin, precum şi Festivalul Mondial al Tineretului şi Studenților de la Bucureşti, din august 1953. Pentru detalii, vezi Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru, *Jocurile Mondiale de Iarnă de la Poiana Stalin*, în „Arhivele Totalitarismului", nr. 3-4/2005, pp. 192-203; Alina Ilinca, *Politica de control a regimului comunist asupra spațiului public. Studiu de caz: Jocurile Mondiale Universitare de la Poiana Stalin (28 ianuarie – 8 februarie 1951)*, în „Caietele CNSAS", anul I, nr. 2/2008, pp. 237-250; Liviu Marius Bejenaru, *Manipulare şi dirijare prin observarea stării de spirit a populației. Studiu de caz: Festivalul Mondial al Tineretului şi Studenților de la Bucureşti 2-14 august 1953)*, în idem, pp. 251-264.
[25] ANIC, fond C.C. al P.C.R.-Secția Relații Externe, dosar nr. nr. 7/1952, f. 2.

constatându-se o serie întreagă de deficiențe în acest domeniu, s-au luat următoarele hotărâri:

„ (…) c) Prezidiul Consiliului de Miniştri să ia măsuri pentru crearea unui organism care să informeze cu regularitate presa despre problemele ce trebuie publicate în legătură cu activitatea guvernului şi a diferitelor ministere. De asemenea, la M.A.E. să existe un purtător de cuvânt care să informeze presa asupra diferitelor aspecte politice.

d) În ce priveşte popularizarea în străinătate a realizărilor din ţara noastră, este necesar să se ia măsuri pentru îmbunătăţirea serioasă a activităţii ataşaţilor culturali şi a corespondenţilor presei acreditaţi pe lângă ambasadele şi legaţiile R.P.R. Să se studieze şi să se facă propuneri concrete privind invitarea unor ţări şi a unor organe de presă din străinătate să-şi trimită corespondenţi permanenţi la Bucureşti şi cu privire la trimiterea de corespondenţi permanenţi ai presei noastre în unele ţări unde nu avem asemenea corespondenţi. (…)

e) M.A.E. să convoace periodic ambasadorii acreditaţi la Bucureşti spre a-i informa asupra diferitelor aspecte politice şi economice din ţara noastră, să li se vorbească despre realizările din ţara noastră în diferite domenii de activitate.

f) Să se găsească soluţii practice de a discuta cu partidele frăţeşti felul cum organele lor de presă se ocupă de popularizarea realizărilor din ţara noastră şi felul cum noi ne ocupăm de popularizarea realizărilor din ţările respective.

g) Direcţia de Propagandă şi Cultură a C.C. al P.M.R., împreună cu Secţia Relaţii Externe a C.C. al P.M.R., să întocmească un program concret cu privire la îmbunătăţirea propagandei noastre în străinătate”[26].

Propaganda şi dezinformarea – noi arme în arsenalul Securității

În cadrul acestui vast proiect de „îmbunătăţire a propagandei în străinătate”, odată cu sfârşitul anilor ’50, au început să fie încredinţate o serie de sarcini şi organelor de securitate. Deşi acestea, prin natura lor, aveau mai degrabă în atribuţii operaţiuni din sfera dezinformării[27], treptat au început să se ocupe inclusiv de acţiuni ce ţineau de domeniul propagandei.

Activitatea de dezinformare/influenţare a căpătat un contur ferm abia în anul 1967, când în urma înfiinţării Departamentului Securităţii Statului, a fost creat un serviciu specializat. Structura organizatorică a Departamentului Securităţii Statului a fost stabilită prin Hotărârea Consiliului de Miniştri nr. 2.306 din 13 septembrie 1967. Conform acestui act normativ, D.S.S. cuprindea patru direcţii generale (ce includeau 10

[26] ANIC, fond C.C. al P.C.R.-Cancelarie, dosar nr. 8/1957, ff. 8-9.

[27] Aşa cum sublinia un expert al domeniului, trebuie să remarcăm că dezinformarea „se poate înţelege într-un sens foarte larg sau foarte restrâns. Unii merg până la a o echivala cu «minciuna» sau cu «orice informaţie falsă». Alţii o limitează mai strict” – Vladimir Volkoff, *op. cit.*, p. 18. Numărându-se printre cei din urmă, Volkoff consideră că principala deosebire dintre propagande şi dezinformare „este aceea că propagandele se prezintă cu faţa descoperită. Propaganda poate să fie roşie sau brună, pacifistă sau războinică, rasistă sau antirasistă, poate lăuda umanitatea unui Hitler sau mărinimia unui Lenin, poate spune ceea ce vrea să spună, nu are «intenţii ascunse». Chiar şi când foloseşte ca mijloace neadevărurile, o face în slujba unui scop asupra căruia nu are nimic de ascuns” – *ibidem*, p. 19.

direcţii şi servicii centrale), cinci direcţii centrale, cinci servicii independente, Cancelaria C.S.S., Corpul de consilieri şi inspectori al C.S.S., Comandamentul Trupelor de Securitate (cu 10 batalioane), Grupul de Aviaţie şi Transport (asigura deplasarea organelor de Securitate şi M.A.I. în situaţii urgente), Direcţia Securităţii oraşului Bucureşti, 16 direcţii regionale şi trei şcoli de Securitate.

Unul dintre cele cinci servicii independente era Serviciul „D"[28] care, în colaborare cu organele informativ-operative şi cu alte instituţii centrale, planifica şi executa operaţiuni de dezinformare a serviciilor de spionaj străine[29]. În acest fel, România nu făcea decât să urmeze, cu o întârziere considerabilă, exemplul Uniunii Sovietice, care înfiinţase încă din 1957, în cadrul Direcţiei I a K.G.B.-ului, Departamentul „D"[30], marcând, totodată, un prim pas spre valorificarea experienţei vechiului Serviciu Special de Informaţii (S.S.I.)[31].

---

[28] Potrivit „Regulamentului de organizare şi funcționare a Consiliului Securității Statului", întocmit spre finele anului 1967, serviciile independente erau Serviciul „B" – Contrainformaţii în aparatul Securităţii, Serviciul „C" – Evidenţa operativă, Serviciul „D" – Dezinformare, Serviciul „E" – Cifru şi transmisiuni cifrate, Serviciul „G" – Transportul corespondenţei cu caracter secret de stat – CNSAS, *Securitatea. Structuri – cadre. Obiective și metode*, vol. II (1967-1989), coord. Florica Dobre, editori: Elis Neagoe-Pleşa, Liviu Pleşa, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2006, p. 33.

[29] Potrivit altor surse, înfiinţarea Serviciului „D" s-a făcut prin H.C.M. nr. 715 din 6 aprilie 1968, activitatea de dezinformare făcându-se „în scopul apărării şi promovării intereselor ţării în legătură cu acţiunile de ordin politic, militar, economic, tehnico-ştiinţific şi cultural ce urmau a fi întreprinse atât pe plan intern, cât şi extern" – cf. Serviciul Român de Informaţii, *Cartea Albă a Securității*, vol. IV, f.ed., Bucureşti, 1997, p. 61. Aceeaşi hotărâre a Consiliului de miniştri este indicată şi de Cristian Troncotă, *Dezinformarea,* în Octavian Roske (coord.), „România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea. A-E", Bucureşti, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2011, p. 509.

[30] Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru, *Acțiuni de dezinformare și propagandă ale Securității împotriva Occidentului. 1948-1989*, I, în A.T., nr. 1-2/2011, p. 66.

[31] În mai 1946 în „ordinea de bătaie a Direcţiei Generale S.S.I." (în fapt, organigrama serviciului de informaţii) figura Serviciul „U" – Dezinformare. Acest serviciu făcea parte din Direcţia a II-a Contrainformativă şi era încadrat cu un referent-şef (şeful serviciului) şi trei referenţi – ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 253, f. 29. Deşi încadrarea cu personal poate părea modestă pentru neavizaţi, nu trebuie pierdute din vedere mijloacele de dezinformare absolut redutabile de care dispunea S.S.I. Prin Subsecţia Presă din Secţia a III-a Contrainformaţii, serviciul dirija următoarele publicaţii: „Tribuna Transilvaniei" – „proprietatea serviciului, aparent gazetă neutră de nuanţă naţional-ţărănistă (…) gazeta este foarte bine introdusă şi a dat rezultate excelente", „Caţavencu" – „proprietatea Serviciului, revistă de umor. Exploatează popularitatea personajului caragialesc pentru persiflarea şi şarjarea acţiunii politice a partidelor istorice", ziarul „Noutatea", „co-proprietatea Serviciului în proporţie de 25%, la totala dispoziţie a Serviciului". Acestora li se adăugau ziarele: „Momentul", „Timpul", „Universul", „Aurora" – oficiosul Partidului Ţărănesc Democrat, „Fapta", „Semnalul", „Era Nouă", „Ultima oră", cu toatele stipendiate masiv de către S.S.I. şi cu redacţiile infiltrate. De asemenea, se aprecia că exista „o foarte bună pătrundere în redacţia ziarului «Dreptatea»" – *ibidem*, ff. 131-132.

Odată cu subordonarea tot mai evidentă a Securităţii de către Nicolae Ceauşescu după momentul 1968[32] şi, mai cu seamă, după demiterea lui Ion Stănescu la 14 martie 1973[33], instituţia a început să îndeplinească o serie de misiuni ce se înscriau pe linia promovării externe a imaginii Conducătorului[34]. De altfel, în această etapă a evoluţiei regimului comunist din România se pot identifica germenii cultului personalităţii lui Nicolae Ceauşescu[35]. Din acest punct de vedere, crearea instituţiei Preşedinţiei, prin legea nr. 1 din 28 martie 1974, a semnificat, în opinia unor istorici, „momentul culminant al personalizării regimului Partidului-Stat"[36], fiind, totodată, „prima mare punere în scenă din seria ritualurilor legate de cultul personalităţii lui Nicolae Ceauşescu"[37].

Aceste ritualuri se vor înmulţi şi consolida în perioada imediat următoare, dar în special după 1980[38], când Centrul de Informaţii Externe (C.I.E.) primeşte sarcini

[32] O analiză a situaţiei Securităţii în urma plenarei C.C. al P.C.R. din aprilie 1968 la Silviu B. Moldovan, *Securitatea la ora bilanţului: toamna anului 1968*, în „Studii şi materiale de istorie contemporană", serie nouă, volumul I, 2002, pp. 240-243.

[33] Florian Banu, *Din paradoxurile Epocii de Aur – Ceauşescu* versus *Securitatea*, în „Dosarele Istoriei", nr. 7(83)/2003, pp. 36-41.

[34] Între atribuţiile Departamentului de Informaţii Externe (D.I.E.) din Ministerul de Interne, precizate prin Decretul nr. 363 din 23 iunie 1973, pe primul loc figura faptul că D.I.E „desfăşoară activitate informativă **şi de influenţă** (subl. Ns. –L.B.) în domeniile politic, economic şi politico-militar din ţările cercetate" – cf. Florian Banu, *Înfiinţarea departamentului de Informaţii Externe – de la memorialistică la document*, în „Caietele CNSAS", anul III, nr. 1(5)/2010, p. 120. De asemenea, prin decret, se preciza că D.I.E. „îndeplineşte orice alte atribuţii rezultate din misiunile ordonate de comandantul suprem al forţelor armate ale Republicii Socialiste România şi de ministrul de interne" – *ibidem*, p. 121. Implicarea D.I.E. în acţiuni de influenţă şi dezinformare a fost reiterată prin emiterea Ordinului Ministrului de Interne nr. 00562, din 7 februarie 1975, prin care dezinformarea era „extinsă la nivelul tuturor structurilor informative". În anexa ordinului erau menţionaţi nominal ofiţerii din D.I.E. însărcinaţi cu operaţiunile de dezinformare: general-maior Mihai Caraman, general-maior Ion Duma, colonel Virgil Panţuru, colonel Nicolae Petrescu, colonel Ervin Şonca, locotenent-colonel Gavrilă Rus, locotenent-colonel Adrian Afrim şi locotenent-colonel Ion Scarlat – cf. Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru, *Război psihologic împotriva Occidentului. Acţiunile de dezinformare ale Securităţii în timpul regimului comunist*, în Ionuţ Nistor, Paul Nistor (coord.), „Relaţii internaţionale. Lumea diplomaţiei. Lumea conflictului", Iaşi, Editura Pim, 2009, pp. 262-263.

[35] În opinia lui Dumitru Iancu Tăbăcaru, fost şef al Direcţiei I Informaţii interne în anii '70, „eforturile cuplului prezidenţial de a-şi aservi nemijlocit Securitatea" s-au produs „cu mai multă insistenţă cam de prin anii 1973-1974", perioada care „coincide cu aceea în care se demarase deschis instaurarea dictaturii personale în toate domeniile vieţii politice, economice, sociale şi culturale. S-au inventat acum formule care se vroiau ferestre, apoi uşi largi spre dictatură" – Dumitru Iancu Tăbăcaru, *Sindromul Securităţii*, Bucureşti, Editura Paco, f.a., p. 117.

[36] Mihaela Cristina Verzea, *Partidul-Stat. O analiză comparativă a Constituţiilor comuniste ale României din 1948, 1952, 1965*, în „Arhivele Totalitarismului", anul IX, nr. 32-33, 3-4/2001, p. 77.

[37] Alina Tudor Pavelescu, *Consideraţii asupra politicii de cadre a regimului Ceauşescu în deceniul al optulea*, în „Studii şi materiale de istorie contemporană", serie nouă, volumul V, 2006, p. 223.

[38] Pentru a respecta adevărul istoric, trebuie subliniat că, în această perioadă, au fost intensificate şi acţiunile de combatere a propagandei maghiare cu privire la pretinsele „drepturi" asupra Transilvaniei, propagandă desfăşurată cu asiduitate în Occident de emigraţia maghiară,

clare[39] în acest domeniu[40], la fel ca şi alte unități din cadrul Departamentului Securității Statului. Un document elocvent pentru modul în care era concepută această activitate este Ordinul nr. D/00162 din 20 august 1985[41], semnat de Tudor Postelnicu, ministru secretar de stat la Ministerul de Interne şi şef al Departamentului Securității Statului, privind „organizarea activității organelor de securitate pe linia muncii de influență şi dezinformare". Practic, prin acest ordin era reorganizată întreaga activitate a Serviciului independent „D", în sensul unei mai bune colaborări a acestui serviciu cu alte unități centrale ale D.S.S. Potrivit art. 6, lit. e, unitățile operative ale D.S.S. aveau obligația inițierii „unor acțiuni pentru publicarea în străinătate de materiale care să contribuie la popularizarea istoriei, culturii şi ştiinței româneşti, precum şi a realizărilor R.S. România pe plan social-politic şi economic". În acelaşi sens, al „promovării în străinătate a intereselor R.S. România pe plan politic, economic, militar, tehnico-ştiințific şi cultural-istoric", unitățile operative ale securității urmăreau şi „influențarea reprezentanților unor guverne, a unor personalități, oameni de afaceri, publicişti şi a altor categorii de cetățeni străini, în vederea determinării acestora să susțină şi să promoveze interesele țării

---

subvenționată discret de cercurile conducătoare de la Budapesta. Astfel, în luna iunie 1981, la editura „Carpați" din Madrid a fost publicat, în limba engleză, volumul *Transilvania românească*, sub semnătura lui N.S. Govora. Conținutul volumului fusese aprobat în prealabil de Secția de Propagandă a C.C. al P.C.R., reliefând adevărul istoric cu privire la continuitatea poporului român în spațiul geografic în care trăieşte şi legitimitatea apartenenței Transilvaniei la România. Cartea, tipărită într-un tiraj de 600 de exemplare, a fost difuzată, „prin posibilități specifice", în rândurile emigrației române, precum şi „unor personalități influente din principalele țări occidentale, precum şi unor delegații participante la reuniunea de la Madrid" – ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.340, vol. 3, f. 10.

[39] În „Planul de măsuri pentru realizarea sarcinilor ce revin U.M. 0544 în anul 1982", la punctul 9, se prevedea: „Diversificarea şi extinderea acțiunilor informativ-operative şi de influență vizând menținerea şi consolidarea în exterior a climatului favorabil R.S. România, prin elaborarea, publicarea şi difuzarea, sub îndrumarea Secției de Propagandă şi presă a C.C. al P.C.R. şi în strânsă cooperare cu unități centrale de securitate, Serviciul „D", Arhivele Statului şi alte instituții de profil, a unor lucrări, studii, cărți şi alte materiale, în care să se popularizeze trecutul istoric şi realitățile contemporane din țara noastră, să se combată netemeinicia «tezelor» iredentiste, precum şi propaganda ostilă" – ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 44.782, vol. 1, f. 225. În luna ianuarie 1983, două unități din cadrul C.I.E. – U.M. 0225 „Emigrație" şi U.M. 0208, unitate de „spațiu", aveau în derulare acțiunea „Aniversarea", care consta în „asigurarea publicării unor articole omagiale consacrate personalității preşedintelui R.S. România, într-un număr de 15 publicații ce apar în spațiile din preocuparea U.M. 0208" – *ibidem*, vol. 2, f. 88.

[40] Aşa cum remarca Ion Constantin, un bun cunoscător al domeniului, „mai ales în această perioadă, conținutul instituțional şi activitatea C.I.E. nu s-au rezumat doar la o funcție de informare, analiză şi prospectivă, ci au cuprins o serie de acțiuni tipice poliției politice, cu accent pe comunitățile româneşti din Occident şi pe politici de propagandă (întreținerea cultului personalității, publicarea lucrărilor cuplului prezidențial)" – Ion Constantin, *Direcția de Informații Externe*, în Octavian Roske (coord.), „România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea. A-E", Bucureşti, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2011, p. 551.

[41] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.074, vol. 26, ff. 1-10.

noastre în raporturile cu țările lor, cu alte state, precum şi în cadrul unor organizații şi organisme internaționale”[42].

Înainte de a trece la detalierea mecanismului folosit de Securitate pentru publicarea în exterior a uneia dintre „operele” preşedintelui Ceauşescu, trebuie să facem mențiunea că, în anii ’80, nu toate lucrările apărute peste hotare au parcurs această filieră. Organismele oficiale de propagandă şi-au continuat activitatea[43], astfel că promovarea imaginii secretarului general al P.C.R. a continuat să se facă şi prin Secția de Relații Externe a C.C. al P.C.R., în urma deciziilor luate în organismele de conducere ale Partidului. De exemplu, în şedința Secretariatului C.C. al P.C.R. din 8 decembrie 1981 s-a decis:

„1. Publicarea în Australia a volumului *Nicolae Ceauşescu – România în lume*.

2. Publicarea în India a cinci volume *Din gândirea social-politică a preşedintelui Ceauşescu*.

3. Publicarea în Italia a unei lucrări consacrată concepției tovarăşului Nicolae Ceauşescu despre rolul țărilor mici şi mijlocii în promovarea unei politici de pace, cooperare şi înțelegere între popoare.

4. Editarea în Egipt a unei lucrări de prezentare generală a Republicii Socialiste România”[44].

Atunci, apare întrebarea legitimă: de ce mai era nevoie de publicarea „clandestină” a unor volume, prin „canalele speciale” controlate de Securitate? Pentru a oferi un răspuns credibil, trebuie să avem în vedere observația că „adepții socialismului real mint nu numai atunci când este vorba de străini: ei îi mint şi pe ai lor, ei se mint, de asemenea, pe sine”[45].

În cazul românesc, Nicolae Ceauşescu ajunsese în anii ’80 să se mintă singur, crezând ceea ce-i spuseseră vreme de aproape două decenii linguşitorii cu care se înconjurase şi devenind în acelaşi timp gelos pe oricine ar fi putut să eclipseze, fie şi cât de puțin, personalitatea sa. În opinia lui Ion Gh. Maurer, „Ceauşescu nu numai că era de acord să aibă în preajmă nişte inculți, dar îi socotea ca foarte potriviți să fie în anturajul său. Este ştiut acum că şi în ultimii ani ai conducerii lui Ceauşescu, în cele mai înalte funcții au fost promovați oameni porniți foarte de jos – mai ales rude cu el sau cu nevastă-sa – ale căror diplome universitare nu erau acoperite cu un nivel de cultură corespunzător unui absolvent, bun, de şcoală generală. Politica de cadre a lui Ceauşescu era în aşa fel făcută încât să nu-i ajungă în apropiere oameni de valoare”[46].

---

[42] *Ibidem*, f. 2.

[43] Activitatea acestora era net superioară operațiunilor asumate de către Securitate, după cum se subliniază într-o lucrare care, îndeobşte, nu a scăpat nicio ocazie de a sublinia meritele instituției: „în acest domeniu, acțiunile întreprinse de Securitate nu s-au ridicat niciodată la înălțimea dezinformării practicate chiar de organele de partid şi de stat, nu numai în raport cu străinătatea, ci şi față de propriul popor” - Serviciul Român de Informații, *Cartea Albă a Securității*, vol. IV, f.ed., Bucureşti, 1997, p. 61.

[44] AMR, fond Microfilme AS1, rola 359, c.12

[45] Piotr Wierzbicki, *Structura minciunii*, traducere şi notă asupra ediției de Constantin Geambaşu, postfață de Bogdan Ficeac, Bucureşti, Editura Nemira, p. 184.

[46] Lavinia Betea, *Maurer şi lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*, Arad, Editura „Ioan Slavici”, 1995, p. 71.

Nici chiar cei tolerați în preajma lui Nicolae Ceaușescu, competenți sau incompetenți, nu aveau parte de prea multă vizibilitate și publicitate. În acest sens, Ștefan Andrei relatează că în anul 1981 a fost ultima dată când un membru al conducerii superioare de partid a mai fost aniversat cu fast la ziua de naștere, adăugând „începând de prin 1983-1984, nu se mai putea discuta cu Nicolae Ceaușescu"[47]. Ca urmare a acestei deformări a personalității, vârfurile servile din Partid și Securitate s-au gândit, probabil, că nimic nu-l poate bucura mai mult pe liderul suprem decât semnele de recunoaștere venite „spontan" din diverse țări ale lumii.

Un alt intim al mecanismelor puterii, Dumitru Popescu, confirmă aceste aserțiuni: „la un anumit moment n-a mai tolerat să se știe că de inteligența, cultura sau pregătirea unora beneficiază. Pe aceștia ori îi îndepărta, ori îi eclipsa. Îi socotea și periculoși…"[48]. Referindu-se la desfășurarea Congresului al XIV-lea al P.C.R., același autor sublinia dimensiunile grotești la care fusese adus cultul personalității: „Poate pe el pur și simplu nu-l mai interesa subtilitatea regiei. Nici măcar grija prestidigitatorului de circ de a ascunde măsluirea nu apărea. (…) La acest congres s-au înregistrat peste 500 de ridicări în picioare pentru scandări și ovații. S-a bătut orice record. Ceaușescu citea la pupitru când poticnit, când cabotin-patetic, făcea pauze pentru ovații, așteptând liniștit ca ele să se stingă în acea cacofonie rizibilă și relua. Între vorbitori nici cea mai mică deosebire, toate textele identice: o parte dedicată lui, una ei, una aprecierilor generale și angajamentelor și una exprimării mandatului de adeziune. Folosindu-se aproape aceleași cuvinte. S-au debitat minciuni atât de gogonate încât frizau pierderea oricărui bun simț"[49].

Prin urmare, manifestările de adulație îi produceau în mod vizibil plăcere lui Nicolae Ceaușescu, iar rococo-ul superlativelor ce-i erau atribuite părea să sune în urechile acestuia ca o muzică divină. În acest context, firește că orice semn de apreciere externă era evaluat ca o recunoaștere a meritelor sale excepționale și în plan internațional. Nevoia acestor semne crescuse proporțional cu eforturile de izolare a lui Nicolae Ceaușescu, venite atât dinspre Est, cât și dinspre Vest[50], iar satisfacerea acestei necesități prin mijloacele specifice ale Securității devenise imperioasă.

Studiu de caz: acțiunea „Lumina"

În continuare, vom încerca să descifrăm mecanismele folosite în realizarea promovării externe a lui Nicolae Ceaușescu prin analiza unui caz concret: Acțiunea „Lumina". Respectiva acțiune avea ca obiectiv publicarea în Mexic a lucrării lui Nicolae

---

[47] *Stăpânul secretelor lui Ceaușescu. I se spunea Machiavelli. Ștefan Andrei în dialog cu Lavinia Betea*, ediție îngrijită de Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țin, București, Adevărul Holding, 2011, pp. 341-342.

[48] Dumitru Popescu, *Un fost lider comunist se destăinuie: Am fost și cioplitor de himere. Convorbire realizată de Ioan Tecșa, ziarist*, [București], Editura Expres, f.a., p. 260.

[49] *Ibidem*, p. 251.

[50] Larry L. Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni… Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, traducere din limba engleză Camelia Diaconescu, București, Editura Rao, 2011, pp. 549-558.

Ceaușescu, *Dezarmarea, necesitate vitală a întregii omeniri*, apărută în anul 1980 în România, în limba spaniolă, la editura Meridiane.

Oportunitatea publicării în Mexic a respectivei lucrări pare să fi fost întrezărită de factorii de decizie din C.I.E. cu ocazia vizitei pe care o delegație de ziariști mexicani, condusă de Carlos Estrada Lang, ziarist de prestigiu și director al ziarului „Ovaciones”, o efectuase în România în noiembrie 1983.

Potrivit Ordinului nr. 00120/1979 unitățile centrale și teritoriale din D.S.S. luau „în preocupare” în forme organizate de lucru pe toți publiciștii străini din următoarele categorii:

„a) corespondenți de presă, radio și televiziune străini acreditați în R.S. România, cu reședința la București sau în alte capitale europene și care vin temporar în țara noastră;

b) publiciști străini care vin ocazional în țara noastră, declinându-și calitatea, ca însoțitori de delegații oficiale străine ori pentru a participa la anumite evenimente deosebite din viața social-politică a țării noastre, pentru documentare în vederea publicării de materiale referitoare la R.S. România sau pentru a lua interviuri la nivelul conducerii superioare de partid și de stat”[51].

Așadar, odată cu sosirea în România, jurnalistul mexican intrase automat în vizorul ofițerilor de securitate, fără a exclude posibilitatea ca acesta să fi fost „punctat”, chiar înainte de plecarea din Mexic, de către rezidența C.I.E. din această țară.

Nicolae Ceaușescu îi acordase un interviu lui Carlos Estrada, dialogul avut cu acest prilej făcându-i pe ofițerii de securitate să concluzioneze că jurnalistul mexican „are convingeri politice democratice și apreciază în mod deosebit activitatea revoluționară și personalitatea președintelui R.S. România, precum și inițiativele promovate pe plan internațional”[52] de acesta.

Preliminarii: recrutarea unui „agent de influență”[53] și misiunile „de probă”

Ca urmare a acestei percepții, ofițerii de securitate au declanșat o minuțioasă operațiune de apropiere și „influențare pozitivă” a ziaristului mexican în scopul folosirii viitoare a acestuia pentru îndeplinirea sarcinilor „ordonate pe linie de popularizare”[54].

[51] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.074, vol. 26, f. 4.

[52] ACNSAS, fond M.Ap.N., Direcția a V-a Securitate și Gardă, dosar nr. A 15, f. 7

[53] „Agentul de influență este o persoană care profită de funcția deținută, de autoritatea pe care o exercită și de încrederea de care se bucură pentru a favoriza interesele serviciului de informații pe care îl reprezintă. Influențarea se poate raporta la promovarea unor interese favorabile în domeniul politic, economic, comercial, militar etc., fiind realizată chiar de agentul specializat, dacă îi stă în putere, dar și prin persoane competente, cărora a reușit să le câștige încrederea, atrăgându-i la colaborare” - Radu Cristescu, *Spionajul și contraspionajul pe înțelesul tuturor. Mic dicționar al serviciilor secrete*, București, Editura Evenimentul Românesc, 2000, p. 67.

[54] Conform art. 18 din Ordinul nr. D/00162 din 20 august 1985, care prelua și detalia o serie de prevederi din acte normative anterioare (cum ar fi Ordinul nr. D/00151/06.07.1982 privind organizarea activității organelor de securitate pe linia muncii de influență și dezinformare), „unitățile centrale și teritoriale de securitate acționează pentru a atrage la colaborare – ca

Cultivarea atentă a lui Carlos Estrada nu a rămas fără ecou, acesta trimiţându-i lui Nicolae Ceauşescu pe 26 ianuarie 1984, cu prilejul zilei de naştere, o telegramă de felicitare. Totodată, în data de 24 ianuarie, în ziarul „Ovaciones" fusese inserat un articol despre unirea Principatelor Române, articol realizat în cadrul centralei C.I.E.

Înregistrând cu satisfacţie progresele obţinute, rezidenţa C.I.E.[55] din Mexic, având în vedere „imperativul cunoaşterii de către actualul guvern mexican a politicii externe a R.S. România, factor de natură să creeze condiţii pentru strângerea legăturilor dintre Mexic şi ţara noastră", dar şi „insuficienta cunoaştere în Mexic şi America Latină a principiilor de politică externă promovate de partidul şi statul nostru, a gândirii şi personalităţii comandantului suprem", precum şi „necesitatea marcării în Mexic a celui de al XIII-lea Congres al P.C.R."[56], a declanşat la începutul lunii februarie 1984 o serie de discuţii cu Carlos Estrada cu privire la publicarea în Mexic a uneia dintre lucrările semnate de Nicolae Ceauşescu.

Potrivit scrisorii operative nr. 002/CS/H-255, din 21 februarie 1984, jurnalistul mexican, căruia îi fusese atribuit numele conspirativ „Miguel", „a fost determinat să se angajeze în publicarea în CETATE[57] a lucrării Coordonatorului şef «Dezarmarea – necesitate vitală a întregii omeniri» – Editura Meridiane, 1980"[58].

---

informatori, surse de influenţă şi relaţii operative – publicişti străini, îndeosebi din ţări capitaliste dezvoltate şi din cele în care ne confruntăm cu probleme deosebite, **în vederea dezvoltării posibilităţilor de informare şi a asigurării condiţiilor pentru publicarea în străinătate a unor materiale vizând apărarea şi promovarea unor interese majore ale ţării noastre** (subl. ns. L.B.), dezminţirea şi contracararea speculaţiilor tendenţioase şi a comentariilor denigratoare la adresa R.S. România, precum şi pentru demascarea, discreditarea, compromiterea şi neutralizarea activităţii unor elemente duşmănoase din rândul acestora, a altor categorii de persoane ce desfăşoară activitate antiromânească. O atenţie deosebită se va acorda atragerii la colaborare a corespondenţilor principalelor agenţii de presă străine, în vederea asigurării unei operativităţi sporite în realizarea măsurilor de dezminţire şi ripostă, precum şi a unei mai largi arii de difuzare a materialelor cu caracter de influenţare pozitivă, dezinformare şi contrapropagandă" - ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.074, vol. 26, f. 5.

[55] Conform art. 31 din Ordinul nr. D/00162 din 20 august 1985, U.M. 0544 (C.I.E.) şi U.M. 0195 (Contrainformaţii C.I.E., controlul ambasadelor române) „vor desfăşura în exterior activităţi specifice de cunoaştere a principalelor agenţii de presă, redacţiilor cotidienelor şi revistelor de largă circulaţie, a posturilor de radio şi televiziune, a organismelor guvernamentale care le coordonează în vederea stabilirii orientărilor şi preocupărilor acestora faţă de România, a acţiunilor concrete ce le preconizează şi a persoanelor angrenate în acest scop". De asemenea, art. 32 preciza: „în vederea sprijinirii activităţilor organizate de instituţiile oficiale de resort din ţară pentru popularizarea prin mijloacele de informare în masă din străinătate a realităţilor româneşti în domeniile politic, economic, social, cultural-ştiinţific, a adevărului istoric privind poporul român, a drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti, va fi intensificată munca specifică de cultivare şi influenţare a unor publicişti de prestigiu, precum şi pentru crearea de surse în rândul acestora" – *ibidem*, f. 8.

[56] ACNSAS, fond M.Ap.N., Direcţia a V-a Securitate şi Gardă, dosar nr. A 15, f. 7.

[57] Documentele redactate de către ofiţerii din C.I.E. foloseau termeni codificaţi. În cazul de faţă, „Cetatea" era Mexicul, iar „Coordonatorul-şef" era, evident, Nicolae Ceauşescu. Pentru mai multe detalii despre limbajul codificat al structurilor de informaţii externe, vezi Luminiţa Banu,

„Miguel" a propus mai multe edituri, rezidența începând culegerea de date despre acestea, precum profilul lor, popularitatea de care se bucură, orientarea politică. Totodată, „Miguel" s-a angajat că „va obține toate autorizațiile necesare publicării lucrării şi va scrie prefața acestuia, urmând ca toate cheltuielile legate de publicare să fie suportate de Şantier[59]". În plus, prin relațiile de care dispunea în lumea ziaristică din Mexic, „Miguel" garanta faptul că „va asigura lucrării o popularizare corespunzătoare şi difuzarea acesteia la nivelele adecvate".

În perioada următoare, fidel promisiunii făcute, ziaristul mexican a înaintat ofițerului de legătură propunerea ca lucrarea să fie tipărită în cadrul editurii „Planeta". După ce rezidența română a stabilit că „editura PLANETA este o editură independentă, cu orientare politică de centru, în cadrul căreia se publică atât lucrări politice, cât şi de beletristică, inclusiv biografii ale unor personalități politice mexicane şi internaționale", „Miguel" a început negocierile cu conducerea editurii. În urma discuțiilor, s-a ajuns la înțelegerea ca tirajul lucrării să fie de 1.000-1.500 exemplare, coperta să fie din carton lucios, conform modelului pe care urma să-l realizeze partea română, iar cartea să aibă formatul (dimensiunile) volumului din Editura Meridiane şi cca. 100-120 pagini.

A fost întocmit un proiect de contract în care se preciza că lucrarea va fi editată şi tipărită în termen de 60 zile de la depunerea la editură. De asemenea, editura trebuia să asigure autorului 100 exemplare ale lucrării pentru distribuire personală. În baza contactului, „Miguel" urma să asigure suportarea (prin intermediul rezidenței C.I.E.) cheltuielilor (costului) pentru hârtie şi carton, care, conform estimărilor, urmau să fie de maxim 300 dolari S.U.A.

În urma discuțiilor purtate de locotenentul major Mateescu Andrei, din cadrul C.I.E., cu „Miguel", partea română s-a angajat să-i remită acestuia, în cel mai scurt timp, textul lucrării, împreună cu actualizările rezultate din opiniile exprimate de Nicolae Ceauşescu pe această temă, în diverse împrejurări, astfel încât să fie posibilă apariția volumului fie cu ocazia aniversării a 40 de ani de la momentul 23 august 1944, fie cu ocazia Congresului al XIII-lea al P.C.R.

La rându-i, „Miguel" promitea să realizeze în cel mai scurt timp prefața volumului, prefață în care să includă şi interviul pe care i-l luase preşedintelui României. În schimb, ziaristul mexican şi-a exprimat dorința de a-i prezenta volumul personal lui Nicolae Ceauşescu, solicitând ofițerului român sprijin pentru obținerea decontării unei părți din costul sejurului în România, precum şi a transportului (eventual numai pe tronsonul Paris-Bucureşti-Paris).

Cu ocazia acestor negocieri, partea română a sugerat ca „Miguel" să publice „un articol referitor la personalitatea Comandantului Suprem", cu ocazia zilei de 28 martie 1984, când se împlineau 10 ani de la alegerea lui Nicolae Ceauşescu în funcția de preşedinte al R.S.R. Ziaristul mexican nu numai că a fost de acord, dar a şi supralicitat, întrebându-l pe ofițerul C.I.E. dacă este posibilă acordarea de către conducerea

Florian Banu, *Documentele Securității – de la codificare la dezinformare*, în Constantin Moşincat, Dan Poinar (coord.), „Pietre de hotar", vol. 7, Oradea, Editura Tipo MC, 2007, pp. 211-220.

[58] ACNSAS, fond M.Ap.N., Direcția a V-a Securitate şi Gardă, dosar nr. A 15, f. 7.

[59] Centrala C.I.E.

ambasadei române[60] a unui interviu pe teme generale referitoare la situația economică și politică externă a țării noastre.

Deși solicitarea dovedea dorința de colaborare a lui „Miguel", o astfel de cerere trebuia să parcurgă complicatele trasee ale birocrației românești. Astfel, în prima fază, ofițerul C.I.E. a discutat cu un reporter al ziarului „Ovaciones" conținutul interviului. Apoi, conducerea ambasadei a comunicat la M.A.E. solicitarea de interviu, cerând aprobare pentru acordarea acestuia, iar răspunsurile la întrebări au fost întocmite „pe baza materialelor existente la Ambasadă (interviurile Comandantului Suprem acordate în cursul lunilor noiembrie-decembrie 1983 – Scânteia, Anuarul statistic, etc.)"[61].

Ca urmare a atitudinii cooperante a ziaristului mexican, lt. maj. Mateescu Andrei propunea, în 23 februarie 1984, „luarea în studiu a lui «Miguel» în vederea recrutării ca sursă de influență".

În perioada următoare, ofițerii C.I.E. au continuat culegerea de date despre editura „Planeta", raportând în Centrală că această editură „este una din cele mai prestigioase din Mexic. Fondată în 1954, are un volum important de activitate pe linia publicării de literatură politică, economică și beletristică, dispunând de bune posibilități pentru asigurarea distribuirii acestora în cele mai importante librării din Mexic. Editura «Planeta» editează în general lucrări de orientare politică progresistă și independentă"[62]. Totodată, a fost întocmit un precontract cu editura, stabilindu-se că volumul va apare în următoarele condiții tehnice:

„- tiraj – 1.000 exemplare;

- format – 13 x 19 cm.

- coperta – plastifiată, în patru culori, cu fotografia color a Comandantului Suprem".

Apariția cărții era preconizată să aibă loc cu ocazia începerii lucrărilor celui de-al XIII-lea Congres al P.C.R.[63]

Din documentele studiate, nu am putut identifica elementele care au făcut ca o acțiune ce părea să intre „în linie dreaptă" să fi fost brusc stopată. Putem emite două ipoteze: fie factorii de decizie de la București nu au socotit oportună această republicare, fie, pur și simplu, birocrația din C.I.E. a produs o întârziere care nu a permis finalizarea

[60] Relațiile diplomatice între țara noastră și Mexic au fost stabilite, la nivel de legație, la 26 iulie 1935 și au fost întrerupte în 24 decembrie 1942, după ce România declarase război S.U.A. la 12 decembrie 1942. Relațiile bilaterale ale celor două state au cunoscut o sincopă destul de lungă, până în momentul în care o delegație guvernamentală română, condusă de vice-premierul Gheorghe Rădulescu, a efectuat o serie de vizite în țări din America Latină, între 7 septembrie și 9 octombrie 1968, printre țările vizitate numărându-se și Mexic. Cu acest prilej, s-a semnat un acord interbancar româno-mexican și a fost înființată o Agenție comercială română la Ciudad de Mexico. Relațiile diplomatice la rang de ambasadă au fost restabilite între România și Statele Unite Mexicane la data de 20 martie 1973 - Ion Calafeteanu (coord.), *Istoria politicii externe românești în date*, București, Editura Enciclopedică, 2003, pp. 288, 334, 404 și 430.

[61] ACNSAS, fond M.Ap.N., Direcția a V-a Securitate și Gardă, dosar nr. A 15, f. 6.

[62] *Ibidem*, f. 7.

[63] Congresul al XIII-lea al P.C.R. s-a desfășurat la București, în perioada 19-23 noiembrie 1984.

acțiunii în termenul propus (până la începerea Congresului al XIII-lea), urmând ca aceasta să fie amânată pentru un alt moment cu semnificație deosebită.

Personal, tindem să acordăm mai mult credit celei de a doua ipoteze, având în vedere că în arhive s-au păstrat mai multe documente prin care conducerea C.I.E. cerea altor unităţi din D.S.S. materiale pentru actualizarea lucrării publicate la editura Meridiane în 1980. De exemplu, în 10 martie 1984, şeful U.M. 0544 (C.I.E.) expedia o adresă către U.M. 0682 prin care solicita ca „prin posibilităţile de care dispuneţi să ne trimiteţi o selecţie de extrase referitoare la poziţia luată de comandantul suprem cu diferite ocazii în perioada 1981-1984 în problema dezarmării în vederea completării lucrării *Dezarmarea – necesitate vitală a întregii omeniri*[64], apărută în Editura Meridiane, anul 1980, pentru a fi publicată în exterior”[65].

Acțiunea de popularizare „Lumina” la start

Problema a rămas în *stand by* vreme destul de îndelungată, aprobarea publicării respectivului volum fiind dată de către conducerea C.I.E. abia în 8 noiembrie 1986[66]. Ca o confirmare a ipotezei noastre cu privire la mecanismele birocratice între ale căror rotițe volumul părea să se fi înțepenit, într-un raport al Secției a II-a a U.M. 0544, datat 30 ianuarie 1987, cuprinzând „propunerea de deschidere a acțiunii de popularizare «Lumina»”[67], se menționează expres: „Volumul se află în curs de elaborare a formei definitive, după care va fi înaintat în vederea obținerii aprobărilor de publicare în exterior, conform instrucțiunilor”[68]. Schimbări esențiale față de datele stabilite în 1984 nu existau: lucrarea urma să apară tot la editura „Planeta”, într-un tiraj de 1.000 exemplare, format 14x20 cm, cu o prefață semnată de Carlos Estrada Lang („Miguel”). Doar în privința costurilor, datele problemei se modificaseră: pentru îmbunătățirea condițiilor tehnice de execuție a volumului, editura a solicitat suma de 4.000 dolari, sumă ce urma a fi suportată din fondul C.I.S. aflat la dispoziția C.I.E.

Propunerea a fost aprobată chiar în 30 ianuarie 1987 şi, în aceeaşi zi, a fost elaborat un prim „Plan de măsuri privind acțiunea de popularizare «Lumina»”. Printre altele, se preconizau următoarele măsuri:

> „ (…)
> 3. Se va acționa pentru completarea prefeței lucrării cu aspectele cele mai edificatoare privind personalitatea preşedintelui R.S. România, activitatea şi

---

[64] Ediția *princeps* apăruse, sub acelaşi titlu, în anul 1979, la Editura Politică, având 239 pagini.
[65] ACNSAS, fond M.Ap.N., Direcția a V-a Securitate şi Gardă, dosar nr. A 15, f. 8.
[66] *Ibidem*, f. 2.
[67] Potrivit „Normelor de lucru privind sistemul de evidență operativă în cadrul U.M. 0544, din 10 iunie 1985, pentru „realizarea de acțiuni de dezinformare sau popularizare, în diferite probleme sau domenii”, trebuia deschis un „dosar de acțiune informativă”. Acesta cuprindea: „date referitoare la motivele deschiderii acțiunii, la persoana în cauză sau problema de rezolvat, sarcinile care trebuie realizate şi măsurile ce se vor întreprinde în acest scop (planuri de măsuri şi note de studiu), rezultate concrete ale măsurilor întreprinse, raport privind finalizarea acțiunii” – *apud* Constantin Buchet, *România, frontul informațiilor și sfârșitul Războiului Rece (1980-1989)*, Craiova, Editura Sitech, 2011, p. 93.
[68] ACNSAS, fond M.Ap.N., Direcția a V-a Securitate şi Gardă, dosar nr. A 15, f. 2

gândirea sa revoluționară, inițiativele sale cu larg ecou pe plan internațional privind înfăptuirea dezarmării generale și, în primul rând, a opririi cursei înarmării.

- Termen: 25.05.1987

(…)

5. Se va acționa pentru selecționarea și determinarea unor membri ai guvernului mexican, reprezentanți ai conducerii partidului de guvernământ, altor partide politice, personalități marcante ale vieții politico-sociale, intelectuali, de a participa la acțiunea de lansare a volumului în Mexic și a vorbi despre personalitatea președintelui României.

- Termen: 30.10.1987

6. Vor fi pregătite condiții pentru realizarea unei largi publicități în presa mexicană, din alte țări latino-americane, S.U.A. și Europa a evenimentului editorial, precum și în vederea prezentării corespunzătoare în mijloacele de informare de masă a personalității tovarășului comandant suprem și a inițiativelor sale în probleme de importanță majoră ale contemporaneității.

- Termen: 30.12.1987

7. Se va pregăti și asigura lansarea lucrării în Mexic în luna ianuarie 1988, când va fi larg marcată în această țară și în lume aniversarea zilei de naștere[69] și îndelunga activitate revoluționară a comandantului suprem.

- Termen: 27.01.1988

8. Se va asigura distribuirea lucrării tovarășului comandant suprem la un cerc cât mai larg de personalități marcante, organisme internaționale, organizații regionale, universități, agenți de presă, biblioteci din MEXIC, alte țări latino-americane, S.U.A. și Europa.

-Termen: 30.01.1988"[70].

Nici măcar aprobarea formală a „acțiunii de popularizare «Lumina»" și elaborarea de astfel de „planuri de măsuri" nu au impulsionat în mod deosebit lucrurile. Potrivit unei note a U.M. 0201, datată 8 iunie 1987, „lucrarea a fost elaborată în limba română și urmează a fi completată și actualizată cu citate din cele mai recente cuvântări ale comandantului suprem", urmând a fi prezentată „pentru aprobare, în formă definitivă", până la data de 30.06.1987. Cartea urma să aibă circa 250 de pagini, inclusiv fotografii alb-negru și color. În același document sunt indicate și etapele următoare de realizare a lucrării: „va fi tradusă în limba spaniolă și trimisă în Mexic pentru publicare până la 30.08.1987. Cartea va fi tipărită și adusă în țară până la data de 30.11.1987"[71].

---

[69] În 26 ianuarie 1988 Nicolae Ceaușescu împlinea vârsta de 70 de ani.

[70] *Ibidem*, f. 3.

[71] *Ibidem*, f. 28. Din aceeași notă, rezultă faptul că unitatea pregătea în aceeași perioadă și lucrarea *Concepția președintelui Nicolae Ceaușescu privind corelația dintre problemele dezarmării și dezvoltării*, care urma să apară în limba portugheză, la editura ALFA-OMEGA din Brazilia, într-un tiraj de 1.500

O misiune dificilă: selectarea editurii

Tergiversarea lucrurilor a fost provocată şi de faptul că factorii de decizie din C.C. al P.C.R., care trebuiau să aprobe forma finală a volumului, au ridicat o serie de obiecţii în ce priveşte mai ales ţinuta grafică în care acesta urma să apară. Având în vedere dorinţa de a-i oferi lui Nicolae Ceauşescu volumul drept „cadou" la zi aniversară, exigenţele în această direcţie au sporit. Dificultăţile erau amplificate de faptul că, deşi pretenţiile faţă de aspectul volumului crescuseră, factorii de decizie de la Bucureşti nu se arătau dispuşi să majoreze şi suma alocată pentru apariţia acestuia. Ca urmare, înţelegerea cu editura „Planeta" a devenit caducă, ofiţerii din rezidenţa mexicană angajându-se în noi tatonări în luna mai 1987. În urma acestora, la finele lunii iunie 1987, lt. col. Chivu Mihai şi cpt. Mateescu Andrei puteau raporta că s-au asigurat condiţiile de aprobare a publicării cărţii de către autorităţile mexicane şi că, în sfârşit, condiţiile concrete pentru tipărirea lucrării (materiale şi tehnice) au fost perfectate cu editura „Edamex".

Ca răspuns la raportul amintit, din Centrala de la Bucureşti a fost expediată, la 8 iulie 1987, scrisoarea operativă nr. 26/HBN-456, ce cuprindea, spre disperarea ofiţerilor din rezidenţa mexicană, o noua serie de exigenţe. În primul rând, li se atrăgea atenţia că finalizarea operaţiunii va trebui realizată mai devreme cu câteva luni, respectiv până în luna noiembrie 1987. Apoi, „având în vedere importanţa deosebită a acestui examen[72]", precum şi „necesitatea editării în condiţii ireproşabile a lucrării", erau precizate următoarele condiţii de editare:

„-1.000 (unamie) exemplare, din care 200 (douăsute) exemplare vor trebui cartonate şi legate, cu supracopertă color. Macheta supra-copertei vă va fi trimisă odată cu manuscrisul.

-restul de 800 (optsute) vor fi broşate, cu copertă plastifiată.

-lucrarea va avea cca. 250 (douăsutecincizeci) pagini de text şi 20 (douăzeci) fotografii color. Clişeele vor fi trimise odată cu manuscrisul"[73].

Ofiţerilor aflaţi la post în Mexic li se atrăgea atenţia în mod expres:

„Reţineţi că nu trebuie să trataţi problema cu editura ca o simplă operaţiune comercială, în care dvs. plătiţi şi editura execută, ci ca o acţiune de sinteză politică majoră, ce trebuie luată ca atare. În acest sens creaţi-vă şi cultivaţi corespondenţe strânse cu doi-trei studenţi[74] de decizie din conducerea editurii, inclusiv cu editorul-şef, prin care să asiguraţi publicarea lucrării în termenul stabilit, cu respectarea întocmai a condiţiilor de editare, textului, formei etc.

---

exemplare. Lucrarea cuprindea circa 300 pagini, inclusiv fotografii color şi alb-negru, urmând a fi semnată de economistul şi publicistul Amaury Müller, deputat. Lucrarea se afla „în curs de elaborare prin posibilităţile U.M. 0225" şi trebuia terminată până la 15 iulie 1987, după care „va fi tradusă în limba portugheză şi trimisă în Brazilia pentru publicare până la 30.08.1987".

[72] „Examen" – acţiune (de influenţă, în acest caz).

[73] ACNSAS, fond M.Ap.N., Direcţia a V-a Securitate şi Gardă, dosar nr. A 15, f. 35.

[74] Scrisorile operative erau redactate în jargonul C.I.E., în acest caz fiind vorba, evident, de persoane cu putere de decizie.

Prin primul şofer[75], întocmiţi şi trimiteţi o notă detaliată în legătură cu editura, titlurile publicate, principalele personalităţi din conducerea ei, orientarea politică, reputaţia de care se bucură pe plan extern. Reţineţi că editura, odată aprobată, nu mai poate fi schimbată".

„Instruirea" prin turism: vizita „legendată" a lui „Miguel" în România

O preocupare deosebită era manifestată şi în legătură cu prefaţa lucrării, care trebuia semnată de „Miguel". Pentru a asigura redactarea unei prefeţe „corespunzătoare" şi în cel mai scurt timp posibil, lt. col. Chivu Mihai a propus şi a obţinut aprobarea pentru „aducerea în ţară a sursei de influenţă «MIGUEL» în vederea instruirii cu sarcini concrete pe linia acţiunii «LUMINA»", pentru o perioadă de cinci-şase zile, cu suportarea cheltuielilor de transport şi cazare de către C.I.E. Pentru acest lucru, urma să fie folosit prilejul oferit de faptul că „Miguel" efectua în perioada 27 iunie – 12 iulie o vizită turistică în R.F.G.

Întrucât s-a obţinut aprobarea pentru „suportarea cheltuielilor de transport internaţional pe ruta Frankfurt – Bucureşti – Frankfurt şi a hotelului în România, în valoare de cca. $ 1.300 (unamietreisute dolari), precum şi a sejurului în valoare de cca. 7.000 (şapte mii lei)", „Miguel" a sosit în România în 13 iulie 1987, cazându-se la hotelul „Intercontinental". Evident, a fost cazat într-o cameră dotată cu tehnică operativă, astfel încât toate convorbirile purtate cu ofiţerul de securitate însărcinat să-l „piloteze" pe acesta în România au fost înregistrate pe bandă magnetică.

Prima întâlnire dintre ofiţer şi sursa de influenţă „Miguel" s-a desfăşurat în 14 iulie, în intervalul 16-16,30, în camera de hotel, şi a fost consacrată discutării programului de lucru şi a desfăşurării vizitei, ofiţerul „consultându-l în legătură cu preferinţele lui, legate de aceasta, precum şi unele detalii legate de pregătirea cărţii ce face obiectul examenului „LUMINA" şi a suplimentului special dedicat preşedintelui R.S. România"[76].

În seara aceleaşi zile, între orele 19-21,30, ofiţerul român i-a oferit oaspetelui o masă la restaurantul „Cina", pentru „consolidarea apropierii şi încrederii sursei în noi". Prin discuţiile angajate, ofiţerul a acţionat „pentru crearea unei atmosfere plăcute, invocarea unor momente petrecute de „MIGUEL" cu ocazia vizitei efectuate anterior de el în România, relatarea unor momente mai semnificative din istoria poporului român, a unor obiceiuri şi tradiţii". Potrivit raportului întocmit de acesta, „Miguel" „s-a arătat deosebit de interesat de cunoaşterea aspectelor legate de latinitatea poporului român, de lupta sa pentru independenţă şi mai ales de relaţiile cu U.R.S.S., S.U.A. şi China. Mi-a precizat că în Mexic există mult interes pentru a se cunoaşte mai bine raporturile noastre cu cele trei mari puteri, opiniile pe care le avem în legătură cu evenimentele ce au loc în China şi U.R.S.S., ecoul produs la noi de vizita lui Mihail

---

[75] „Primul şofer" – primul curier diplomatic.

[76] ACNSAS, fond M.Ap.N., Direcţia a V-a Securitate şi Gardă, dosar nr. A 15, f. 37

Gorbaciov[77], despre care s-au scris multe speculații în presa mexicană". Pe parcursul dialogului, conform raportului, „Miguel" a formulat „aprecieri deosebite la adresa înțelepciunii dovedite de poporul român, de preşedintele Ceauşescu, arătând că este un admirator sincer al acestuia".

După discuțiile de curtoazie, s-a trecut la „problemele de serviciu". Astfel, după ce „Miguel" şi-a exprimat hotărârea de a depune „toate eforturile pentru a îndeplini cât mai bine toate sarcinile ce i le vom trasa", s-a stabilit ca a doua zi ofițerul să-i aducă hârtie pentru a realiza „macheta suplimentului special din ziarul «Ovaciones», pe care s-a oferit să-l dedice României, precum şi o maşină de scris pentru a-şi prezenta impresiile despre întâlnirea avută în anul 1983 cu preşedintele României, în vederea folosirii lor în partea introductivă a lucrării ce face obiectul acțiunii «LUMINA»".

În finalul întâlnirii, „Miguel" şi-a exprimat dorința de a-şi cumpăra din România unele cadouri (o servietă din piele, pastile, creme şi loțiuni „Gerovital", pentru soție şi el, două păpuşi româneşti de artizanat), ofițerul promițându-i că i le va procura şi înmâna înainte de plecarea din țară.

Referindu-se la partea financiară a întrevederii, ofițerul de securitate menționa în finalul raportului său: „Cu prilejul mesei, s-a cheltuit suma de 516,20 (cincisuteşaisprezece şi 20%) lei, contra chitanță, şi 33,90 (treizecişitrei şi 90%) lei, fără act justificativ". De asemenea, lui „Miguel" i-a fost înmânată, contra unei chitanțe, suma de 1.000 de lei, pentru cheltuielile de a doua zi.

A doua zi „Miguel" a primit materialele solicitate şi s-a pus pe treabă, astfel că, după mai puțin de 24 de ore, în ziua de 16 iulie, orele 10 dimineața, ofițerul a preluat de la sursă materialele întocmite, apreciind că acestea „au fost corespunzătoare din punct de vedere calitativ, dovedind seriozitatea şi promptitudinea cu care elementul şi-a îndeplinit sarcina încredințată".

Cum a decurs vizita în România a ziaristului mexican reiese din rapoartele întocmite de ofițerul român de legătură. În după-amiaza zilei de 16 iulie, acesta s-a deplasat, împreună cu „Miguel", cu autoturismul la Braşov, unde au fost vizitate obiectivele turistice din oraş, după care s-au îndreptat spre Poiana Braşov. Seara i-a fost oferită lui „Miguel" o masă la Restaurantul „Coliba haiducilor", care „s-a desfăşurat într-un cadru natural şi o ambianță deosebit de plăcută", cu muzică românească şi un program de cântece mexicane interpretate în mod special pentru „Miguel". Întregul program, organizat în cele mai bune condițiuni, cu sprijinul Securității județului Braşov, a contribuit la „influențarea pozitivă a sursei, dezvoltarea sentimentelor sale de respect şi prețuire pentru țara noastră, pentru valorile spirituale şi culturale româneşti, contribuind la legarea sa şi mai puternică de organele noastre". În acelaşi raport se mai precizează că „deosebit de impresionat de condițiile de agrement şi de potențialul turistic existent în regiunea Braşov, elementul şi-a exprimat dorința de a reveni în România, împreună cu soția, pentru a petrece 7-10 zile la Poiana Braşov în luna ianuarie 1988 cu prilejul înmânării oficiale a cărții dedicate tovarăşului Comandant Suprem".

[77] În perioada 25-27 mai 1987, Mihail Gorbaciov, secretar general al C.C. al P.C.U.S. a efectuat o vizită în România – Ion Calafeteanu (coord.), *Istoria politicii externe româneşti în date*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 577.

În ziua de 17 iulie, a fost organizată, la cererea lui „Miguel", o vizită la castelul şi muzeul Bran, sursa fiind interesată să cunoască „cât mai multe detalii din istoria acestor ţinuturi româneşti".

Cu prilejul discuţiilor purtate în timpul vizitării castelului, ziaristul mexican i-a mărturisit ofiţerului român că acest interes al său „este legat de curiozitatea pe care i-a stârnit-o campania propagandistică, ce se desfăşoară în exterior, în legătură cu aşa-zisul conflict intern între populaţia de naţionalitate maghiară din Transilvania şi cea românească".

Potrivit raportului, ofiţerul a venit în întâmpinarea acestei curiozităţi a oaspetelui: „În vederea documentării temeinice a lui «Miguel», i-am prezentat numeroase date şi dovezi istorice, folosind şi documentele expuse în muzeul vizitat, care apreciez că l-au convins pe acesta asupra lipsei totale de fundament al propagandei externe pe această temă. «Miguel» mi-a mulţumit pentru explicaţiile date, s-a angajat să nu permită preluarea şi reproducerea în ziarul său de ştiri sau comentarii cu caracter naţionalist-iredentist maghiar şi să ne sprijine în contracararea activităţilor de acest gen în presa mexicană".

În continuarea excursiei, a fost vizitată cabana „Privighetoarea", situată pe traseul Râşnov – Predeal, unde cei doi au luat şi masa de prânz, staţiunea Timişul de Jos, iar seara a avut loc întoarcerea la Bucureşti. Total cheltuieli: 1.484 lei.

În ziua de 18 iulie s-a desfăşurat în incinta hotelului „Intercontinental" „activitatea planificată de instruire finală în vederea redactării şi publicării unui grupaj de articole dedicate politicii interne şi externe a R.S. România şi personalităţii tovarăşului comandant suprem, în ziarul «Ovaciones» din 15 august crt.", precum şi un instructaj cu privire la „alte activităţi pe care le va desfăşura pe linia de propagandă".

În aceeaşi zi, cei doi au efectuat şi o sesiune de „shopping", fiind cumpărate o serie de produse „Gerovital", obiecte de artizanat şi cadouri pentru „Miguel", în valoare totală de 1.806,95 lei, precum şi o sticlă de whisky.

În ultima zi de şedere în România, 19 iulie, între orele 13-14,oo, s-a definitivat „instruirea cu sarcini" a lui „Miguel", înaintea plecării din ţară, şi a fost achitată nota de plată de la hotel (cu suma de 300 de dolari S.U.A., înmânaţi de ofiţer lui „Miguel" contra unei chitanţe). A urmat masa de prânz, la restaurantul „PARC", şi o masă de seară la restaurantul „Flora" până la 22,55 când a fost condus la gară şi îmbarcat în trenul Bucureşti-Milano, întrucât ziaristul urma să viziteze unele cunoştinţe din Italia. Cu acest prilej, C.I.E. a mai scos din „vistierie" suma de 820 lei, („din care 420,30 cu acte justificative şi 399,70 lei fără acte", după cum menţiona raportul ofiţerului de legătură).

Am insistat asupra acestui episod pentru a ilustra atât modalitatea concretă de lucru a ofiţerilor de securitate din cadrul C.I.E. cu o „sursă de influenţă", lucru mai puţin abordat în lucrările de specialitate, cât şi pentru a sublinia meticulozitatea cu care era pregătită o „acţiune de popularizare" a preşedintelui Nicolae Ceauşescu, atenţia care era acordată fiecărui detaliu, precauţiile infinite pentru evitarea oricărei erori în textele destinate publicării în exterior.

Politică de economii *versus* exigențe calitative

Tocmai aceste precauții au condus şi la o tergiversare a finalizării „exemplarului semnal”, care era întocmit în țară. Expedierea sa în Mexic cu întârziere a creat o stare de tensiune între ofițerii români şi reprezentanții editurii „Edamex”. Termenul de livrare a volumului, stipulat în contract, era de 90 de zile lucrătoare de la data predării originalului. Or, acesta ajunsese în Mexic în primele zile din luna octombrie 1987, astfel că finalizarea tipăririi volumului până la finele lunii noiembrie sau, cel târziu, primele zile din decembrie, după cum doreau factorii de decizie din țară, apărea drept o „misiune imposibilă”.

Ca şi cum nu ar fi fost de ajuns, Centrala nu alocase decât 4.500 $ pentru apariția volumului, în vreme ce conducerea editurii, dat fiind termenul scurt impus de client, solicita pentru efectuarea lucrării suma de 15,6 milioane de pesos (aproximativ 10.000 $ la cursul vremii), dintre care 60% la predarea originalului şi restul la terminare. Deşi ofițerii români au întreprins o verificare a ofertei pe piața mexicană, ajungând la concluzia că „aceasta este competitivă prin condițiile oferite şi a termenului de execuție scurt impus”, nu au putut obține nici o suplimentare a sumei alocate de către Centrală. Ca urmare, aceştia s-au angajat în negocieri „la sânge” cu conducerea editurii, insistând ca „100 de exemplare să se realizeze în cele mai bune condiții posibile (la nivel de album de artă), iar celelalte 900 exemplare în condiții tehnico-comerciale care să permită încadrarea în suma aprobată”[78].

În plus, pentru încadrarea în termenul scurt de execuție, ofițerii români au fost nevoiți să „sensibilizeze” angajații editurii, oferind o serie de mici atenții pentru ca lucrările de editare (executarea negativelor color, corectura de stil şi ortografie etc.) să avanseze în paralel şi nu consecutiv, conform cutumei locale. În acest scop a fost cheltuită, cu aprobarea Centralei, desigur, suma de 62 $, după cum urmează:

„la laboratorul foto: teh. Alberto Vasquez Rana - şef laborator, 1 sticlă whisky, 1 cartuş țigări şi 1 kg cafea import, în valoare de 16,10 u.v.[79];

-la tipografie: ing. Jesus Ramon Flores, 1 sticlă whisky, 1 cartuş țigări şi 1 kg cafea import, în valoare de 16,10 u.v.;

-la redacția de stil: lic. Ana Maria Loweli, 1 cartuş țigări şi 1 kg cafea import, val. 9,10 u.v.;

-la legătorie: teh. Maria Santamaria P., 1 cartuş țigări şi 2 kg cafea import, val. 10,70 u.v.”.

De asemenea, a fost oferită editorului Octavio Colmenares „o procură”[80] constând dintr-un covor, „pe care l-a acceptat cu plăcere şi care a contribuit într-o măsură importantă la apropierea sa”, după cum se consemna într-o scrisoare operativă din 22 noiembrie 1987.

Acțiunile de „sensibilizare” a angajaților editurii se pare că au dat roade, astfel că la 1 decembrie 1987 primul lot de 30 exemplare din volumul intitulat *Dezarmarea,*

[78] ACNSAS, fond M.Ap.N., Direcția a V-a Securitate şi Gardă, dosar nr. A 15, f. 67.
[79] „u.v.” – „unități voilene”, adică dolari S.U.A., „Voila” fiind numele de cod pentru S.U.A.
[80] „Procura” din limbajul codificat al C.I.E. nu era nimic altceva decât tradiționalul şperț.

necesitate vitală a întregii omeniri a fost gata, urmând a fi adus în țară până la 10 decembrie 1987.

Finalizarea acțiunii „Lumina": lansarea volumului

În paralel, rezidența C.I.E. din Mexic desfăşura o amplă activitate în vederea organizării unei lansări a volumului de un cât mai larg impact. Acțiunea de lansare, programată a se realiza la data de 18 ianuarie 1988 la sediul Clubului național de presă mexican „Primera Planeta" sau „în alt local corespunzător", trebuia să se desfăşoare „în prezența unor personalități politice, parlamentari, oameni de cultură şi artă, cadre didactice, ziarişti, comentatori de radio şi televiziune, membri ai corpului diplomatic"[81].

La lansare urmau a lua cuvântul Carlos Estrada Lang – prefațatorul lucrării, Octavio Colmenares – directorul editurii „Edamex", Luis Echeveria – fost preşedinte al Mexicului, dar se avea în vedere captarea şi a altor personalități politice şi culturale.

În spiritul binecunoscut al manifestărilor din statele socialiste, unde cuvântările, dar şi lozincile scandate şi manifestările de entuziasm „spontan", trebuia atent analizate şi aprobate în prealabil, nici cuvântările ce urmau a fi rostite cu ocazia lansării nu au fost lăsate sub spectrul hazardului şi inspirației de moment a oratorilor. Ca atare, în 9 ianuarie 1988, la ora 7,00, rezidența din Mexic expedia în Centrală telegrama 0017/HBN.458 cuprinzând textul cuvântării lui Carlos Estrada Lang, pentru aprobarea acesteia de către forurile competente. După toate aparențele, aceasta fusese realizată împreună cu ofițerul de legătură sau, cel puțin, fusese puternic augmentată de acesta cu pasaje „clasice" din cuvântările ținute în România. Pentru exemplificare, vom reproduce două fragmente:

„Atât prin structură, cât şi prin conținut, cartea ilustrează eforturile şi neobosita activitate a preşedintelui României în favoarea dezarmării şi păcii, pentru instaurarea unui nou climat pe arena internațională, la care se poate ajunge, potrivit tezei umaniste şi realiste expuse de excelența sa domnul Nicolae Ceauşescu şi confirmată practic pe deplin, numai pe calea negocierilor, prin încheierea unor acorduri ferme de eliminare a armelor nucleare, reducerea celor clasice şi asigurarea unui echilibru mondial, prin renunțarea definitivă la armament, prin eliberarea umanității de spectrul autodistrugerii".

În acelaşi ton al retoricii oficiale a regimului de la Bucureşti este redactat şi următorul fragment:

„Prezentarea acestei deosebit de valoroase lucrări va oferi publicului larg mexican, precum şi vorbitorilor de limbă spaniolă din întreaga lume, posibilitatea nepreţuită de a lua la cunoştinţă mai direct de prodigioasa activitate a preşedintelui României pentru oprirea cursei înarmărilor, spre binele întregii omeniri, activitate care îi conferă în mod definitiv un loc de frunte în istorie"[82].

Personalul angajat în acțiunea de promovare a lucrării, atât ofițerii rezidenței, cât şi „Miguel", pare să fi acționat cu competență, reuşind să facă o publicitate remarcabilă volumului. Astfel, publicarea lucrării şi acțiunea de lansare a fost anunțată la

[81] *Ibidem*, f. 94.
[82] *Ibidem*, f. 138.

data de 14 ianuarie 1988 de televiziunea de stat mexicană (Canalul 13), care a prezentat pe larg ideile cuprinse în lucrare şi a făcut „aprecieri deosebit de elogioase la adresa doctrinei de pace promovată de preşedintele Republicii Socialiste România, tovarăşul Nicolae Ceauşescu şi a importanței deosebite a apariției în Mexic a lucrării sale, recomandând călduros studierea lucrării, ce se adresează atât specialiştilor, cât şi publicului larg".

În urma distribuirii invitațiilor la lansarea volumului, au confirmat participarea un număr de 132 personalități: oameni politici, membri ai parlamentului, reprezentanți ai unor organisme internaționale, înalți funcționari de stat, ziarişti, comentatori de radio şi televiziune.

Dintre cele mai importante personalități, menționăm:

-Jorge Coo, director de difuzare şi comunicații al preşedintelui Mexicului.

-Jimenez Guzman San Pedro, deputat al Partidului Revoluționar Instituțional, partidul de guvernământ din acel moment.

-Marcos Lionel Posadas, secretar al Consiliului Național al Partidului Socialist Mexican.

-Jamal Shemirani, directorul reprezentanței ONU. în Mexic.

-Manuel Terrasas, preşedintele organizației politice Mişcarea Mexicană pentru Pace.

-dr. Antonio Stemple Paris, secretar al Organizației pentru Interzicerea Armelor Nucleare în America Latină (OPANAL).

-dr. Carlos del Castillio, director al Organizației Națiunilor Unite pentru Dezvoltare Industrială (ONUDI) în Mexic.

-dr. Fausto Burgueno, director al Institutului de Cercetări Economice al Universității Naționale Autonome Mexicane (UNAM).

-Judith Alamo, redactor la Televiziunea de Stat Mexicană.

Lansarea volumului a avut loc în 18 ianuarie 1988 la sediul Clubului de presă „Primera Plana", în prezența unui numeros public. În afară de personalitățile amintite, au participat ziarişti de la marile cotidiene mexicane: „Excelsior", „El Sol de Mexico", „El Universal", „Ovaciones", „Novedades", „El Nacional", comentatori de politică externă de la principalele canale de televiziune: 2, 7, 9 şi 13, corespondenți de presă ai agențiilor U.P.I., Asociated Press, France Press, Reuter, Prensa Latina.

La festivitatea de lansare au luat cuvântul:

-Carlos Estrada Lang, prefațatorul lucrării, redactor-şef al cotidianului de mare tiraj „Ovaciones".

-Octavio Colmenares, directorul editurii „Edamex".

-Raul Duran, preşedintele Clubului de presă „Primera Plana", redactor-şef al ziarului mexican „Novedades".

Evenimentul a fost apreciat ca o reuşită deplină, Centrala trimițând o telegramă de felicitare tuturor membrilor rezidenței din Mexic care fuseseră implicați în acțiune. Felicitările erau pe deplin îndreptățite dacă ținem seama şi de faptul că, în aceeaşi lună, revista mexicană „Mundo Internacional"[83] a publicat în condiții grafice

---

[83] Revista apărea trimestrial, într-un tiraj de peste 10.000 exemplare şi era apreciată ca bucurându-se de audiență „în cercurile politico-guvernamentale, parlamentare, economico-

deosebite o ediție specială dedicată în întregime preşedintelui R.S. România. Pe copertă era prezentată fotografia lui Nicolae Ceauşescu, iar în cuprinsul articolelor era evidențiată „personalitatea de excepție şi activitatea prodigioasă pe plan internațional a tovarăşului Nicolae Ceauşescu, contribuția remarcabilă la soluționarea problemelor cu care este confruntată lumea contemporană, acțiunile hotărâte pentru instaurarea păcii pe planeta noastră". De asemenea, potrivit raportului întocmit de rezidența C.I.E., articolele din revistă dădeau „o înaltă prețuire activității ştiințifice a tovarăşei academician doctor inginer Elena Ceauşescu, savant de largă recunoaştere internațională, rolului său determinant în mobilizarea potențialului tehnic românesc la înfăptuirea obiectivelor de dezvoltare economică a țării noastre"[84].

Totodată, ofițerii rezidenței i-au convins pe Carlos Estrada Lang[85] şi pe Octavio Colmenares, directorul editurii „Edamex", să semneze fiecare câte o scrisoare de felicitare, expediate apoi lui Nicolae Ceauşescu cu ocazia aniversării a 70 de ani de viață. Faptul că textul celor două scrisori a fost realizat în „laboratoarele" C.I.E. ni se pare dincolo de orice îndoială, având în vedere formulele ditirambice utilizate la tot pasul, în stilul scrisorilor şi telegramelor de felicitare expediate de „oamenii muncii din întreaga țară" şi publicate de „Scânteia" în împrejurări similare. Spre edificare, iată un pasaj din scrisoarea lui „Miguel":

„Apariția operei Excelenței Voastre în Mexic, acum, când pe semeața dv. frunte se aşterne al 70-lea an de luptă neabătută pentru progresul poporului român, pe care l-ați organizat şi îl conduceți cu succes pe calea de dezvoltare liber aleasă şi strălucit prefigurată de dv. începând cu istoricul Congres al IX-lea al Partidului Comunist Român, constituie un simbol al prețuirii de care vă bucurați şi în Mexic, ca pretutindeni în lume"[86].

În acelaşi timp, în scrisoarea atribuită lui Octavio Colmenares se menționa:

„Acum, când Excelența Voastră împlineşte şapte decenii de muncă şi luptă în slujba independenței, progresului şi prosperității poporului dv., vă rog să-mi permiteți ca, odată cu lansarea acestei operei a dv. în Mexic, în semn de înalt omagiu şi deplină prețuire ce v-o datorează întreaga umanitate, să vă adresez cele mai bune urări de viață îndelungată, alături de nobila dv. tovarăşă de muncă şi luptă, eminentul om politic şi savant de prestigiu mondial, doamna academician doctor inginer Elena Ceauşescu, precum şi urări sincere de noi succese în prodigioasa şi benefica activitate ce o desfăşurați pentru triumful definitiv al păcii, rațiunii, înțelegerii şi prosperității generale pe planeta noastră"[87].

financiare, diplomatice şi de presă din *Mexic*, S.U.A., Canada, unele state din Europa Occidentală şi America Latină".

[84] ACNSAS, fond M.Ap.N., Direcția a V-a Securitate şi Gardă, dosar nr. A 15, f. 175.

[85] Carlos Estrada Lang trăieşte încă în Mexic şi are venerabila vârstă de 96 de ani.

[86] *Ibidem*, f. 168.

[87] *Ibidem*, f. 167.

Concluzii

Studiul de caz pe care l-am prezentat este, în opinia noastră, suficient de ilustrativ pentru gradul de ideologizare la care fuseseră aduse structurile serviciilor secrete ale statului român în ultima decadă de existenţă a regimului comunist. Aservirea totală a acestor structuri de către Nicolae Ceauşescu poate fi plasată în anul 1978[88]. Ea nu a fost una informală, ci i s-au construit fundamente legislative solide. Astfel, art. 2 din Decretul Consiliului de Stat nr. 121/1978, „privind organizarea şi funcţionarea Ministerului de Interne”, preciza: „Ministerul de Interne răspunde faţă de conducerea partidului şi statului pentru întreaga activitate pe care o desfăşoară. Pentru activitatea de securitate, Ministerul de Interne răspunde nemijlocit în faţa Comitetului Central al Partidului Comunist Român *şi a Comandantului Suprem al Forţelor Armate ale Republicii Socialiste România* (subl. ns. – L.B.)”. De altfel, întregul ansamblu de instituţii şi organizaţii ale statului român încep să graviteze tot mai accentuat în jurul persoanei lui Nicolae Ceauşescu, Securitatea nefăcând, în acest sens, notă discordantă.

Ca urmare, acţiunile de propagandă şi dezinformare ale Securităţii, iniţiate mai cu seamă începând din perioada anilor 1967-1968, odată cu eforturile lui Ion Stănescu de a moderniza instituţia, au fost deturnate tot mai mult dinspre obiectivele ce vizau interesul şi siguranţa naţională (promovarea unor produse ale economiei naţionale şi a turismului românesc, obţinerea unor credite în condiţii avantajoase, combaterea acţiunilor iredentiste, facilitarea încheierii unor contracte economice favorabile României, stabilirea şi consolidarea unor relaţii diplomatice şi culturale) către acţiuni care depăşesc sfera *lobby*-ului şi a dezinformării se încadrează mai curând în promovarea cultului personalităţii[89].

---

[88] Foştii ofiţeri de securitate sunt cvasi-unanimi în aprecierea că, într-o periodizare a istoriei Securităţii, anul 1978 a reprezentat debutul epocii în care, „odată cu ascendenţa cultului personalităţii sale, Ceauşescu încearcă să instituie un control de partid tot mai sever asupra Securităţii, instituţie de care, cu o suspiciune maladivă, se temea tot mai mult” - colonel (r) doctor Gheorghe Raţiu, *Raze de lumină pe cărări întunecate*, Bucureşti, Editura Paco, 1996, p. 273. La rândul său, Dumitru Iancu Tăbăcaru, fost şef al Direcţiei I, consideră că în 1978 debutează o etapă nouă, „în sensul subestimării tot mai vizibile a legalităţii şi impunerii ca obligatorii a «indicaţiilor Comandantului suprem», care devin preponderente” - Dumitru Iancu Tăbăcaru, *Sindromul Securităţii*, Bucureşti, Editura Paco, f.a., p. 39.

[89] Pentru problema complexă a cultului personalităţii lui Nicolae Ceauşescu şi a efectelor acestuia asupra societăţii româneşti există o bogată literatură, din care ne mulţumim să amintim câteva titluri: Catherine Durandin, *Nicolae Ceaușescu: adevăruri și minciuni despre un rege comunist,* traducere de Simona Modreanu, Iaşi, Editura Nemo, 1992; Mark Almond, *The Rise and Fall of Nicolae and Elena Ceaușescu*, London, Chapmans, 1992; Edward Behr, *Sărută mâna pe care n-o poți mușca: românii și Ceaușescu: investigația unui blestem al istoriei*, traducere de Doina Jela Despois şi Brânduşa Palade, Bucureşti, Editura Humanitas, 1999; Anneli Ute Gabanyi, *Cultul lui Ceaușescu*, traducere de Iulian Vamanu, Iaşi, Editura Polirom, 2003; Adrian Cioroianu, *Ce Ceausescu qui hante les Roumains: le mythe, les représentations et le culte du Dirigeant dans la Roumanie communiste*, Bucureşti, Editura Curtea Veche – L'Agence Universitaire de la Francophonie, 2005; Pierre du Bois, *Ceaușescu la putere: ancheta asupra unei ascensiuni politice*, traducere Ioana Ilie, Bucureşti, Editura Humanitas, 2008; Manuela Marin, *Originea și evoluția cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu. 1965-1989*, Alba Iulia, Editura Altip, 2008.

Preocuparea pentru promovarea şi prezervarea unei imagini publice favorabile a şefului statului nu este străină nici serviciilor din statele cu un regim politic democratic, de vreme ce persoana acestuia este percepută ca o vulnerabilitate a securității naționale. Pe cale de consecință, nu doar securitatea fizică a liderului constituie un obiectiv important, ci şi modul în care acesta este perceput în plan intern şi, mai ales, extern, ca reprezentant al națiunii respective. Credibilitatea şi buna reputație a şefului de stat sunt elemente greu de neglijat în complicata ecuație a relațiilor internaționale contemporane astfel încât consolidarea, cosmetizarea şi difuzarea largă a acestora reprezintă un deziderat de prim-ordin pentru serviciile de specialitate. De aici, relațiile strânse între consilierii „de imagine" din staff-urile prezidențiale şi anumite componente ale serviciilor de informații.

Prin urmare, considerăm că nu atât folosirea Centrului de Informații Externe pentru „exportul de imagine" a preşedintelui Nicolae Ceauşescu este blamabilă, cât faptul că aceste acțiuni au fost concepute şi realizate în maniera impregnată de servilism şi linguşeală ce a caracterizat, mai cu seamă în ultimul deceniu de existență a regimului comunist, comportamentul „managerilor" vremii. De asemenea, măsura în care lichelismul marca activitatea unor instituții esențiale ale statului este dată de faptul că pentru cei aflați în funcții de decizie se dovedea a fi mai important gradul de mulțumire şi satisfacție al lui Nicolae Ceauşescu în fața „dovezilor de prețuire" prefabricate venite de peste hotare, decât impactul <u>real</u> pe care activitățile de propagandă externă îl aveau asupra mediilor şi personalităților-țintă[90]. Pe de altă parte, din moment ce regimul comunist fusese transformat într-un regim personalizat, iar controlul de partid asupra Securității fusese substituit cu un control personal al lui Nicolae Ceauşescu, şansele ca activitățile de propagandă externă să aibă o altă finalitate erau minime.

---

[90] Se poate spune că în domeniul propagandei externe ofițerii din C.I.E. nu s-au putut detaşa de tacticile folosite de generalul I.M. Pacepa în anii '70 pentru a-l impresiona pe Nicolae Ceauşescu cu succesele spionajului românesc. Potrivit generalului Nicolae Pleşiță, fost comandant al C.I.E. între anii 1980-1984, „schema" lui Pacepa era următoarea: „Orice firmă occidentală dădea mostre pentru reclamă şi Ceauşescu îi chema pe cei de la Industrie, Agricultură, Comerț: «Veniți, mă, să vedeți!»… Numai nomenclatura de vârf. Cei de la Comerț Exterior mai strâmbau din nas, că ei ştiau. Şobolanul prezenta exponatele acolo, cu ochelari fumurii pe nas, ca să semene a spion. I-a luat ochii lui Ceauşescu, iar pe ceilalți i-a terminat" - *Ochii şi urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleşiță. Dialoguri consemnate de Viorel Patrichi în perioada aprilie 1999-ianuarie 2001*, prefață de Dan Zamfirescu, Bucureşti, Editura Lumea, 2001, p. 18. Relatările generalului Pleşiță cu privire la această manieră triumfalistă de prezentare a unor „mărețe realizări" sunt confirmate şi de documentele vremii – cf. Serviciul Român de Informații, *Cartea Albă a Securității,* vol. IV, f.l., f.ed., 1995, p. 509. Având în vedere tirajele de 1.000 de exemplare în care apăreau lucrările semnate de Nicolae Ceauşescu, precum şi faptul că cumpărarea unor spații pentru articole de tip publicitar în ziarele occidentale nu era şi nu este un lucru ieşit din comun, putem să apreciem că şi „acțiunile de influențare" realizate de C.I.E. erau departe de a fi avut impactul ce se desprinde din rapoartele trimise în Centrala de la Bucureşti. Aşadar, „băieții deştepți" din C.I.E. „i-au luat ochii", din nou, lui Ceauşescu, astfel încât acesta era sincer convins de statura sa de „lider de anvergură" în arena internațională, cu atât mai mult cu cât informațiile despre criticile care i se aduceau în mass-media occidentale erau atent filtrate şi edulcorate în rapoartele ce-i erau destinate, fiind atribuite, de regulă, unor campanii ale cercurilor imperialiste ostile.

Ca o concluzie finală, putem afirma că propaganda realizată în timpul regimului comunist pe canalele secrete ale serviciilor de informații, în ciuda unor succese semnificative, nu s-a putut desprinde de şabloanele ideologice edificate în anii '50 şi a rămas tributară, până la capăt, manierei centraliste şi birocratice de concepere a acțiunilor şi transpunere în practică a acestora. Întrucât, *volens-nolens*, actualitatea propagandei este astăzi mai mare decât oricând[91], considerăm că orice incursiune în trecutul acesteia nu poate reprezenta decât o activitate lucrativă, în măsură să intereseze atât pe cei aflați în slujba noilor „propagande", cât şi pe cetățeanul de rând, interesat în a fi cât mai puțin vulnerabil în fața cântecelor sirenelor contemporane[92].

---

[91] Un specialist al domeniului nu ezită să noteze: „Noile concepte de relații publice, război informațional, operații psihologice, vehiculate astăzi în doctrinele militare ale marilor puteri, devin în condiții de criză sau conflict armat simple eufemisme pentru disimularea ancestralei propagande" – Călin Hentea, *Propagandă fără frontiere*, Bucureşti, Editura Nemira, 2002, p. 7.
[92] Vladimir Volkoff, *Tratat de dezinformare. De la Calul troian la Internet*, traducerea Mihnea Columbeanu, Bucureşti, Editura Antet, f.a, pp. 239-240.

II. SUB LUPA SECURITĂȚII

Raluca Nicoleta **SPIRIDON**
Mihaela **TOADER**

ŞTEFAN BACIU
UN DESTIN AL EXILULUI ROMÂNESC
1918-1993

ŞTEFAN BACIU – A DESTINY OF THE ROMANIAN EXILE (1918-1993)

In the period before institutionalization of communism there has been a large number of diplomats and people of culture who refused to return to Romania. Such a destiny followed and poet Ştefan Baciu. Appointed press attaché of the Romanian Legation in Berne in 1946, will waive the investiture two years later. Once settled in Buenos Aires, Ştefan Baciu has the merit to be known Romanian literature, to translate and publish a massive grouping of Romanian poets poetry in the Spanish-American word and not least to contribute to the culture of the host country.

Currently, the implementation of such synthesis is made by Florin Manolescu and facilitate the preparation of open archives as complete biographies, but, in our view, remains crucial role that some personalities have played in promoting Romanian culture.

Etichete: Ştefan Baciu, literatură românească, cultură, biografie
Keywords: Ştefan Baciu, the Romanian literature, culture, biographie

În perioada premergătoare instituționalizării comunismului a existat un număr important de diplomați – oameni de cultură care au refuzat să se întoarcă în România. Un astfel de destin a urmat şi poetul Ştefan Baciu. Numit ataşat de presă al Legației României de la Berna, în 1946, va renunța la această demnitate doi ani mai târziu.

Ştefan Baciu a văzut lumina zilei în familia profesorului Ioan Baciu, mama sa Elisabeta Sager fiind de origine evreiască. În ceea ce-l priveşte pe tatăl său, Ioan Baciu, acesta s-a născut la 26 noiembrie 1888 în Nadeşu Săsesc, Târnava Mică. A terminat şcoala primară în comuna natală în jurul anului 1898, iar liceul în localitatea Dumbrăveni în 1908. În urma studiilor universitare devine profesor de limbă germană şi doctor în litere la Viena[1]. A funcționat ca profesor suplimentar la un liceu din Budapesta timp de un an (1910-1911), la Şcoala Comercială din Braşov în anul şcolar 1911-1912, iar din 1912 până în 1943 a fost profesor al Liceului „Andrei Şaguna"[2]. Din

---

[1] Florin Manolescu, *Enciclopedia Exilului Românesc 1945-1989*, Bucureşti, Editura Compania, 2003, p. 64. Conform unei alte surse, o fişă personală datată 9 iulie 1955, tatăl său urmează Universitatea la Budapesta şi devine doctor în filozofie al aceleiaşi universități în 1910 (ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 6031, f. 4).

[2] *Ibidem.*

1943 până la pensionare (1949) a fost lector al Academiei Comerciale din aceeaşi localitate.

Ştefan Baciu s-a născut la 29 octombrie 1918 în Braşov, a fost elev al Liceului „Andrei Şaguna" din aceeaşi localitate iar între 1937-1941 urmează cursurile Facultăţii de Drept din Bucureşti. Între 1941-1945 a ocupat mai multe funcţii: traducător la Institutul Central de Statistică, şef de producţie la editurile „Gorjanul" şi „Publicom" şi consilier cultural la Primăria capitalei[3]. O bibliografie esenţială a operei literare (1935-1984), întocmită chiar de poet, al cărui destinatar era Nicolae Steinhardt, am identificat în corespondenţa confiscată acestuia de către Securitate şi o prezentăm la sfârşitul acestor rânduri. Debutul literar poate fi considerat ciclul de poezii în limba germană, apărute în revista „Klingsor", director Heinrich Zillich[4], debut consemnat în „România Literară", condusă de Liviu Rebreanu, şi remarcat de Camil Baltazar[5]. Prima poezie în limba română apare în revista „Răboj". *Poemele Poetului Tânăr*, lansate în mai 1935, au fost premiate (Premiul „Scriitorilor Tineri" al „Fundaţiilor Regale") împreună cu volumele de poeme ale lui Virgil Gheorghiu şi Simion Stolnicu şi cu romanul „*Ambigen*" al lui Octav Şuluţiu, ilustrat de Ion Anestin, acesta din urmă premiat de editura „Vremea".

Conform biografiei pe care i-o consacră istoricul literar Florin Manolescu în *Enciclopedia exilului românesc*, a fost redactor la „Universul" şi „Universul Literar" şi colaborator la mai multe reviste literare din Bucureşti sau provincie: „Braşovul Literar", „Abecedar", „Manifest", „Cuvântul Liber", „Informaţia zilei", „Arta Nouă", „Bis", „Pagini Literare", „Viaţa Literară", „Glasul Bucovinei", **„**Lamuri**",** „Progres şi cultură", „Răboj", „Frize", „Gând Românesc", „Rampa", „Duminica", „Gluma" şi a întemeiat, împreună cu alţi colaboratori – Vintilă Horia, Ovid Caledoniu şi Mihai Beniuc, revistele „Start", „Stilet" şi „Meşterul Manole". Din octombrie 1944 până în decembrie 1945 editează săptămânal revista ilustrată „Humorul", unde semnează uneori cu pseudonimele „Eu" şi „Cobra"[5].

A fost membru al Partidului Social-Democrat şi imediat după 23 august 1944 devine redactor la „Libertatea", oficiosul partidului, până în octombrie 1946, momentul plecării în Elveţia. Această afiliere politică i-a adus sprijinul pentru numirea ca ataşat, apoi consilier de presă, la Legaţia Română din Elveţia[6]. Din această perioadă datează un *Raport*, datat 9 septembrie 1947, adresat ministrului Informaţiilor, elocvent pentru modul în care un consilier de presă îşi desfăşura activitatea în perioada premergătoare

---

[3] *Ibidem*, ff. 47-48.

[4] Heinrich Zillich (1898–1988), scriitor şi publicist, co-fondator al revistei cultural-politică „Klingsor", editată la Braşov între 1924-1939. În 1936 a emigrat în Germania şi a fost ofiţer în armata germană. După război a activat în cadrul Asociaţiei Saşilor Transilvăneni stabiliţi în R.F.G. – Comisia pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, *Istoria Comunismului din România, Documente – Perioada Gheorghe Gheorghiu Dej (1945-1965)*, volum editat de Mihnea Berindei, Dorin Dobrincu, Armand Goşu, Bucureşti, Ed. Humanitas, 2009, p. 653.

[5] Florin Manolescu, *op. cit.*, pp. 64-69.

[5] *Ibidem.*

[6] Într-o fişă personală întocmită în 9 iulie 1955 se consemna „în anul 1946 a primit funcţia de ataşat pe lângă Legaţia Română din Elveţia *ca social-democrat*" (ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 6031, f. 4.)

instituţionalizării comunismului: în baza datelor precise care i-au parvenit din ţară a avut posibilitatea să corecteze informaţiile referitoare la cuvântarea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej privind reforma monetară; era lipsit de informaţii necesare în privinţa vizitei la Praga a primului ministru Petru Groza şi resimţea acut ruperea relaţiilor culturale de către România cu Occidentul: *„din pricina lipsei totale a materialului pe care l-am solicitat insistent în rapoartele anterioare, pot spune că am fost pus aproape în imposibilitatea de a lucra pe tărâm cultural. Cu toate acestea am fost solicitat în mod insistent de a pune la dispoziția ziarelor și revistelor, material literar și beletristic. Mai mult decât atâta: unele publicații au revenit cu aceste solicitări. Vă rog, de aceea Domnule Ministru să binevoiți a da dispoziții să mi se trimită în cel mai scurt timp posibil materialul necesar. Ca o indicație eventuală adaug că ar fi vorba de mici bucăți de proză și poezii – de preferință traduse în limbile franceză și germană, datorate scriitorilor noștri. Împreună cu puținul material de care dispunem, aceste pagini ne-ar fi aici de un deosebit folos. De asemenea, vă rog să binevoiți a da dispoziții să ni se trimită câteva exemplare din* «Antologia poetică», *editată anul trecut de Conferința Generală a Muncii. Prin traducerea anumitor bucăți din această carte, vom putea pune la dispoziția presei muncitorești din Elveția, un material interesant și absolut necunoscut. În domeniul cultural, avem, de asemenea, de semnalat participarea domnului Dinu Lipatti la festivitățile muzicale care au avut loc în orașul Lucerna. După cum reiese și din anexele alăturate, presa a elogiat în termenii cei mai călduroși pe artist. Apoi, la Geneva, a avut loc deschiderea unei expoziții de pictură a domnului D. Berea însă presa n-a înregistrat până astăzi această manifestare. Pentru completarea acestor informații, e necesar să mai menționăm pagina pe care revista «L'Ilustre» (Lausanne) a închinat-o memoriei lui Panait Istrati și șederii sale în aceste locuri. Alătur două exemplare din revista citată. Primiți, vă rog, Domnule Ministru, asigurarea întregii mele considerațiuni"*[7].

După demisia lui Şerban Voinea – ministru plenipotenţiar al Legaţiei Române din Elveţia, şi în momentul în care este rechemat pentru a fi numit într-un post similar la Sofia, se decide să rămână în Elveţia. Este posibil ca Ştefan Baciu să fi fost sfătuit „să nu se mai întoarcă în ţară de amicul său Victor Popescu – fiul lui Stelian Popescu, aflat pe atunci la Berna"[8]. După demisia sa, până spre sfârşitul anului 1948, a locuit la Berna şi „cu ajutorul Organizaţiei Internaţionale a Refugiaţilor (I.O.R.) de la Geneva, care îi recunoaşte statutul de refugiat politic, pleacă în Brazilia, prima ţară latino-americană care îi acordă viza de intrare (solicitată concomitent în Peru, Venezuela şi Mexic)"[9]. Pe de altă parte, aşa cum rezultă din volumele sale memorialistice, *Bucareste-Estação Norte* (1961) şi *Praful de pe tobă* (1980), precum şi, parţial, dintr-o fişă personală, în 1948, unchii soţiei sale Mira Simian - fraţii mamei, Aurel şi Nae Simian reuşesc să fugă din România şi se stabilesc la Buenos Aires. O informaţie pe care trebuie să o tratăm în mod critic priveşte apartenenţa sa la Mişcarea Legionară.

Ştefan Baciu a lucrat, posibil, în anii unei studenţii lipsite de mijloace materiale mai consistente, ca secretar de redacţie la revista „Gândirea", ceea ce, probabil, i-a atras clasificarea drept legionar. De altfel, Nichifor Crainic îl va concedia în momentul în care află că e membru al Partidului Social Democrat"[11]. O notă semnată, posibil I. Popescu,

[7] *Ibidem*, ff. 7-15.
[8] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 6322, f. 68.
[9] Florin Manolescu, *op. cit.*, p. 65.
[11] Florin Manolescu, *op. cit.*, p. 64.

evoca faptul că originea evreiască a mamei sale constituie un motiv temeinic pentru a nu-l acuza pe Ştefan Baciu de legionarism, mai mult „în timpul legionarilor a îndurat prigoana acestora. Era pe atunci student la Universitatea din Bucureşti, iar după 23 august 1944 poetul a scris cu zel şi convingere în presa democrată de atunci”[12]. Lejerităţii cu care structurile informative clasificau drept comunişti sau legionari pe toţi membrii unei echipe redacţionale, i se adaugă imensa „putere de hârtie” a statului modern. Atât Siguranţa – structură de informaţii de până în 1948, dar şi, mai târziu, Securitatea, reluau o informaţie, în cazul de faţă cea referitoare la apartenenţa legionară a lui Ştefan Baciu, în notele sau rapoartele ulterioare pe parcursul unor perioade de timp considerabile.

După 1948, a contribuit la menţinerea acestei clasificări şi colaborarea lui Ştefan Baciu cu Faust Brădescu la revista „Înşir-te mărgărite”. Această colaborare a fost determinată, mai degrabă, de dificultatea apariţiei unor publicaţii periodice ale exilului românesc în condiţiile precarităţii resurselor financiare ale acestora, ceea ce făcea din fiecare revistă publicată o reuşită, decât de afinităţile ideologice ale lui Ştefan Baciu.

O sinteză asupra presei româneşti, datată 23 ianuarie 1953, consemna că: „la Rio de Janeiro apare revista legionară «Înşir-te mărgărite» sub conducerea unui comitet format din: Ştefan Baciu, Prof. Dumitru şi Faust Brădescu. Este socotită drept cea mai bogată revistă literară a fugarilor români. Pe linia ce o adoptă răspândeşte legionarismul simist. La Saõ Paulo apare revista «Căminul», revistă legionară simistă de sub conducerea lui Nicolae Păltinişeanu. Tot la Rio de Janeiro mai apare şi «Dacia» din anul 1947 al cărui fondator este Stelian Bisoceanu. Directorul ziarului este Grigore Arbore. Propagă ideea unirii tuturor românilor sub conducerea lui Horia Sima. De remarcat că acest ziar a fost întrerupt şi apoi a reapărut în urma reorganizării legionarilor din această ţară”[13].

În Brazilia, va traduce, pentru început, unele nuvele sud-americane în limba germană, în timp ce, din punct de vedere literar, a fost un continuator al mişcării suprarealiste pe tărâmuri sud-americane. Între 1953-1962 va fi „redactor de politică internaţională la gazeta «Tribuna da Imprensa», despre al cărui director Carlos Lacerda, Ştefan Baciu afirma că a fost «cel mai mare gazetar al secolului XX din Brazilia». A mai colaborat la «Maquis» şi la «Revista da Semana» şi a fost unul din fondatorii revistei «Cuadernos Brasileiros». În ianuarie 1959, după fuga lui Batista şi victoria lui Fidel Castro e primul ziarist din Brazilia invitat oficial să viziteze Cuba, pentru a asista la procesele politice ale noului regim. Va declina invitaţia, însă în aprilie 1959 realizează la Havana un interviu cu Fidel Castro, intitulat, conform unei declaraţii a acestuia «Dacă comuniştii scot mâna, le-o retez!»”[14]. De altfel, se va pronunţa împotriva totalitarismului în „Cortina de ferro sobre Cuba”, Rio de Janeiro, 1961. Într-un raport care se referă la emigraţia română din America de Sud, datat 25 decembrie 1961, se consemna faptul că „Ştefan Baciu scrie articole la ziarul «Tribuna da Imprensa» şi atacă

[12] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 6322, f. 68.
[13] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 109, f. 40.
[14] Florin Manolescu, *op. cit.*, p. 65.

în mod violent mişcările de eliberare naţională din America Latină şi în mod special pe comunişti, precum şi pe U.R.S.S."[15].

Este cunoscut faptul că, după Primul Război Mondial, „în lumea occidentală, în pofida hegemoniei recunoscute a Parisului asupra unor regiuni întinse ale elitei culturale, revigorată după 1918 de influxul de expatriaţi americani (generaţia lui Hemingway şi a lui Scott Fitzgerald), nu mai exista, de fapt, o cultură unitară în lumea veche. În Europa, Parisul concura cu Axa Berlin – Moscova, până când ascensiunea lui Stalin şi a lui Hitler a redus la tăcere sau a dispersat avangardele din Rusia şi Germania. *Resturile vechilor Imperii Habsburgic şi Otoman au pornit pe propria cale în domeniul literaturii, izolate de limbile [proprii n.n.] pe care nimeni nu a încercat să le traducă serios sau sistematic până în momentul apariţiei diasporei antifasciste în anii '30"*[16]. O mutaţie asemănătoare se va produce după al doilea război mondial, în condiţiile în care valurile de exilaţi din Europa de Est vor contribui atât la cunoaşterea culturii ţării lor de origine cât şi la cultura ţărilor de adopţie. Ştefan Baciu este un caz ilustrativ în acest sens. Alături de editarea propriilor sale volume de poezii, a avut meritul de a face cunoscută literatura română şi de a traduce şi publica un grupaj masiv din lirica unor poeţi români în lumea hispano-americană. În America de Sud, Ştefan Baciu, împreună cu I.G. Dimitriu şi Faust Brădescu, a întemeiat Cercul Cultural „Andrei Mureşianu" şi a editat prima revistă literară românească, „Înşir-te mărgărite". Începând cu anul 1965 va edita revista „Mele – Caiete Internaţionale de Poezie", în condiţii modeste, având un tiraj de 200-300 exemplare, în care va promova lirica românească - de pildă numărul din august 1981 îi este dedicat lui Mihail Arşavir. Întocmeşte antologii de poezie românească, tradusă în limba spaniolă: *Poetas Rumanos*, Ediciones de la Frontera, Los Angeles, California, 1969; *11+11 poetas rumanos contemporáneos*, Editorial Universitaria de la Unan, León, Nicaragua, 1976. Va dedica eseuri în limba spaniolă şi portugheză poeţilor Urmuz şi Constant Tonegaru, iar spre sfârşitul vieţii traduce în spaniolă *Poemele Luminii* de Lucian Blaga.

Printr-un cinism al istoriei, evaluarea activităţii sale de către Centrul de Informaţii Externe constată tocmai acest fapt (în *note-extras din corespondenţa interceptată a lui „Singureanu" cu rudele şi relaţiile din ţară în perioada 1980 – 24.05.1982*): „În întreaga corespondenţă «Singureanu» se referă în special la probleme de literatură românească, la preocupările sale în acest domeniu, legăturile lui cu alţi emigranţi români din diferite ţări care au preocupări literare şi activitatea sa de a tipări periodic fiţuica «Mele» în Hawai. Nu se referă aproape deloc la sistemul social-politic din ţara noastră cu toate că el nu îl acceptă. Foarte rar a abordat probleme despre conţinutul unor opere literare contemporane având accente critice privind *creaţia literară ….la dispoziţia partidului* [*subl.n.*] Deşi îi este dor de ţară, nu doreşte să vină în vizită în R.S. România motivând confuz această abţinere, precizând «poetic» faptul că «ţara se află în el». Deşi, «Singureanu» se menţine pe o poziţie de neacceptare a sistemului social-politic actual din ţara noastră *se poate aprecia că activitatea sa literară, de propagare a literaturii, artei şi tradiţiilor româneşti are şi un caracter pozitiv* [*subl. n.*]"[17].

[15] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 6021, f. 19.
[16] Eric Hobsbawn, *Secolul Extremelor*, Bucureşti, Editura Lider, 1994, p. 218.
[17] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 6021, f. 54.

A întreţinut o vastă corespondenţă cu Haig Acterian Arşavir, Barbu Brezianu, Nicolae Carandino (cu acesta din urmă, un raport al Securităţii aprecia că Ştefan Baciu a corespondat cel mai mult), Daniela Crăsnaru, Corneliu Coposu (soţia acestuia fusese colegă de facultate cu Mira Baciu), Ion Focşeneanu (fost coleg la liceul Andrei Şaguna), Octavian Ghibu, Constantin Noica, Andrei Pintilie (cercetător la Institutul de Istoria Artelor), Ion D. Sârbu, Nicolae Steinhardt, Radu Tudoran, Vlaicu Bârna, Dan Culcer. Unele scrisori trimise de Ştefan Baciu prietenilor săi au fost interceptate şi se regăsesc în dosarele de urmărire informativă ale acestora.

În 1962 a fost invitat de Universitatea Seattle din Washington pentru a preda cursuri de literatură braziliană. În 1964 Universitatea din Honolulu îl invita ca profesor de literatură şi civilizaţie hispano-americană şi de literatură braziliană, rămânând în acest post până la sfârşitul vieţii, deşi cu oarecare dezamăgiri – resimţea absenţa publicului[18]. Va da culturii sud-americane antologii esenţiale de poezie: *Antologia de la poesia Latinoamericana 1950-1970*, Tomo I. State University of New York Press, Albany, N.Y., 1974, 577 pagini, *Antologia de la poesia Latinoamericana 1950-1970*, Tomo II State University of New York Press, Albany, N.Y., 1974, 581-1244 pagini, *Antologia de la poesia surrealista Latinoamericana*, Joaquin Mortiz, México, 1974, (ediţia a 2-a în 1979), 246 pagini – cărţi care nu s-au retipărit niciodată, întrucât, după cum afirma poetul într-un interviu cu Marta Petreu din 1992, „avea poziţia politică pe care a avut-o toată viaţa, adică un adept al socialismului democratic care era şi încă este combătut de oameni ca Fidel Castro, Gabriel Garcia Márquez, răposatul Pablo Neruda, care au mare influenţă şi mare putere la toate editurile din America Latină. Am fost, chiar dacă pare paradoxal, marginal şi, totuşi, am publicat o serie de cărţi printr-un miracol al vieţii pe care nu mi-l pot explica decât prin faptul că, aşa cum spunea Correra Andrade, ei te publică pentru că nu ştiu cine eşti într-adevăr"[19].

Poziţia critică faţă de traducerile din lirica sud-americană, efectuate în România, se regăseşte în *Brazilia Masacrata*, Honolulu, 1970. Într-o notă a Inspectoratului Judeţean Cluj din 20 ianuarie 1977 se consemna faptul că „în ultima perioadă de timp pe adresa editurii «Dacia» din Cluj Napoca şi a unor persoane din cadrul editurii, au sosit mai multe exemplare din lucrarea *Brazilia Masacrata* a poetului brazilian de origine română Ştefan Baciu. În primele rânduri ale lucrării, autorul aduce aspre critici la adresa unor scriitori români ca: Mihai Beniuc, Ion Frunzetti, Nina Cassian, Maria Banuş şi Francisc Păcurariu, care au tradus în limba română unele poezii din literatura Americii Latine cuprinse în *Antologia poeziei latino-americane* şi lucrarea *Introducere în literatura Americii Latine*, afirmând că nivelul la care acestea sunt prezentate este sub orice critică, din cauză că traducătorii au făcut multe greşeli, folosind nume greşite de autori, au tradus fals unele titluri, au dat informaţii false, autorul conchizând că aşa ceva este «un

---

[18] Florin Manolescu, *op. cit.*, p. 66.

[19] Ştefan Baciu, *….E greu să-ţi găseşti locul după ce ai trăit patruzeci şi şase de ani în exil…*în „Apostrof", anul III, nr. 2, 1992 *apud* Marta Petreu, *Conversaţii cu…Anton Dumitriu, Horia Stanca, I. Negoiţescu, Arşavir Acterian, Ştefan Baciu, Norman Manea, Andrei Pleşu, Gabriela Melinescu, Mircea Zaciu, Cornel Regman, Andrei Marga, Emil Hurezeanu, Petru Dumitriu, Alexandru Ştefănescu, Marian Papahagi, Ion Bălu, Ileana Mălăncioiu, Alain Paruit, Z. Ornea, George Vulturescu, Cornel Ţăranu, Dorli Blaga, Ruxandra Cesereanu, Dora Pavel*, Editura Universal Dalsi, 2004, pp. 52-57.

adevărat record al superficialităţii»"[20]. O critică asemănătoare, la care s-a alăturat şi observaţia referitoare la excluderea poeţilor concretişti brazilieni a adus Ştefan Baciu şi în ceea ce priveşte *Antologia Poeziei Braziliene* apărută în anul 1970 la Editura Univers, în traducerea scriitorului Darie Novăceanu. În opinia lui Ştefan Baciu excluderea acestora îşi avea motivaţia în groaza de revoluţie şi de schimbare a regimului comunist, care am adăuga noi odată instaurat îşi canalizează eforturile pentru păstrarea monopolului politic.

În opinia noastră, în perioada comunistă, scriitorii s-au mişcat în limitele unui sistem de cenzură care oculta ceea ce era indezirabil regimului, de aici rezultând foarte multe distorsionări şi recurgerea la modificări în chiar conţinutul textelor literare pentru a le putea face publicabile, ceea ce nu atenuează gravitatea unor asemenea operaţiuni. Este destul de dificil a anatemiza, prin prisma condiţiilor editoriale de acum, ceea ce s-a petrecut în perioada comunistă. Rămâne însă pentru generaţiile viitoare luarea în considerare a observaţiilor lui Ştefan Baciu în momentul reeditării, nu numai a traducerilor din lirica sud-americană, dar şi a *Jurnalului* lui Octav Şuluţiu.

Într-un articol intitulat *Însemnări pe marginea unui Jurnal* [al lui Octav Şuluţiu *n.n.*], Ştefan Baciu afirma: „publicarea *Jurnalului* său în 1975, de către editura Dacia din Cluj, în dealtfel excelenta colecţie «Restituiri» de sub direcţia lui Mircea Zaciu, reprezintă un caz de-o extremă gravitate, pe de-o parte pentru că voinţa expresă a autorului nu a fost luată în seamă, pe de altă parte, pentru că felul în care a apărut, *Jurnalul* a fost ciopârţit, desfigurat şi cenzurat de către editorul său, Nicolae Florescu [...]. Moartea lui Şuluţiu a însemnat începutul unei perioade de tăcere de un sfert de secol (1949-1974), până când Florescu a «îngrijit şi prefaţat» selecţia de cronici *Scriitori şi cărţi*, de altfel, extrem de dubioasă şi de nereprezentativă, din ea lipsind cu desăvârşire autori despre care s-a scris mult, şi pe care i-a preţuit, în mod deosebit, ca: Eugen Ionescu, Aron Cotruş, Horia Stamatu, Ilarie Voronca, N. Crevedia, Emil Botta, Emil Cioran, Mircea Damian, Radu Gyr, Dan Botta, Ion Barbu (al cărui mare admirator a fost din primii săi ani de lector), Victor Stroe, şi, fireşte, cel ce iscăleşte aceste rânduri"[21].

Sigur că atât realizarea unor sinteze cum este cea întocmită de Florin Manolescu, cât şi deschiderea arhivelor, facilitează întocmirea unor biografii cât mai complete, însă, din punctul nostru de vedere, rămâne esenţial rolul pe care unele personalităţi l-au avut în promovarea culturii române, în condiţiile în care statul român nu a susţinut în mod substanţial o astfel de direcţie. De pildă, în spaţiul francez, Emil Cioran resimţea acut nepopularizarea culturii române însă nici implicarea sa nu a depăşit faza intenţiilor. La 21 noiembrie 1966, acesta se confesa unui informator al Direcţiei a-II-a - „Lucian Armaşu": „discuţia lunecând spre problemele majore ale culturii noastre (filozofie, poezie), E. Cioran mi-a mărturisit că este mâhnit că suntem puţin cunoscuţi în Apus, inclusiv în Franţa. După părerea lui trebuie făcută mai puţină propagandă minoră, canalizată fiind energia creatoare a naţiunii înspre opere majore. *Ceea ce se petrece astăzi în România corespunde acestei dorinţe a mele* [*subl. n.*], a mărturisit Cioran. După părerea lui noi, românii, nu am fi înzestraţi pentru creaţia abstract-filozofică – filozofia lui Blaga

[20] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 6021, f. 44.

[21] Ştefan Baciu, *Însemnări pe marginea unui „Jurnal" de Octav Şuluţiu* în „Cuvânt Românesc", iulie 1977.

este poezie, mi-a zis el – în schimb poezia românească din ultimii 50-60 de ani ar fi printre cele mai reuşite, dacă nu cea mai reuşită realizare din Europa. Franţa nu a avut şi nu are poeţi precum Arghezi, Blaga etc. S-a gândit şi el să traducă ceva din poezia românească, însă i se pare imposibil să obţină un lucru de valoare. Traducerea omoară frumuseţea poeziei. (Totuşi nu a renunţat la această idee şi va mai încerca, mi-a mărturisit el)[22].

Numit „ambasador fără titlu al literelor româneşti” de poetesa Ioana Diaconescu[23] Ştefan Baciu reprezintă un punct de reper în afirmarea culturii române, fără ingerinţele ideologice la care a fost supusă în ţară, ceea ce o face cu atât mai preţioasă.

Într-o scrisoare adresată lui Nicolae Steinhardt, la 16 martie 1986, Ştefan Baciu îi mulţumea pentru cuvintele dintr-o scrisoare anterioară (din 22 februarie 1986) şi anexa textul *Critic mai presus de critică* precum şi o *Bibliografie* a operei sale poetice, a antologiilor de literatură sud-americană şi a traducerilor de literatură română în limba spaniolă sau a literaturii sud-americane în limbile engleză şi germană.

Redăm, mai jos, aceste documente pe care le-am identificat în arhiva CNSAS, fond Informativ, dosar nr. 207, vol.7, ff. 164-169.

1.

Ştefan Baciu

Critic mai presus de orice critică

Pe la începutul deceniului 40, foarte la început, dacă nu mă trădează memoria, memoria mea fără arhivă şi fără fişe se înfiinţase la Bucureşti o grupare pe care Octav Şuluţiu, veşnic gata de calambururi şi de „bancuri” o numise gâcâlârâ. Era de fapt, o prescurtare pentru ceea ce, pe de-a întregul, se numea „Gruparea Criticilor Literari Români”, un fel de front unic ridicat spontan, în faţa intoleranţei neo-semănătoriste ce se fixase mai cu seamă împrejurul revistei iorghiste „Cuget Clar”, pe care tot bietul Şuluţiu o numise „Muget Tulbure”!

Între cei ce făceau parte din grupare, îmi aduc aminte de Vladimir Streinu, Pompiliu Constantinescu, Ion Biberi, Şerban Cioculescu, fireşte, de Octav Şuluţiu, şi de admirabilul, elegantul, generosul, inimitabilul Perpessicius, ale cărui volume de „Menţiuni Critice”, în ziua în care vor apare în întregime, fără paranteze şi puncte de suspensie, şi mai cu seamă, fără cenzură, vor putea fi privite ca o adevărată panoramă a culturii româneşti interbelice. În critica timpului său, Perpessicius a adus nu numai o optică specială şi, ceea ce este la fel de important, un stil şi o atitudine ce l-au ridicat între colegii săi de „breaslă”, dându-i un loc cu totul special, al său şi numai al său.

Între numeroşii recenzenţi ai timpului prezent pe care, din an în paşte, îmi este dat să-ţi întâlnesc în câte-o revistă ce-mi cade în mână, am remarcat, în afară de fineţea

[22] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 5553, f. 73.
[23] Ioana Diaconescu, *Scriitori în Arhivele CNSAS*, Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 2012, pp. 164.

şi obiectivitatea urbană a lui Nicolae Manolescu, o serie de note de lectură semnate de N. Steinhardt. Numele acesta îl reţinusem încă dinaintea celui de-al doilea război mondial, ca fiind între colaboratorii unei publicaţii intitulată „Revista Burgheză”. L-am citit, de atunci ori de câte ori am avut prilejul în filele vremii, ceea ce este drept, din cale afară de rar însemnările pe marginea lecturilor pe care N. Steinhardt le făcea cu o originalitate, un talent şi o fineţe pe care nu le pot numi decât fără pereche, cu toate că, sporadic, întâlneam însemnări aproape identice, iscălite de Alexandru Paleologu: vase comunicante sau „familie spirituală”?!

Mi se pare că n-aş greşi, dacă afirm că producţia de lector critic a lui Steinhardt se află astăzi adunată în mia de pagini ce reprezintă cele trei volume publicate de la 1976 încoace, citez în ordine cronologică: *Între viață și cărți*, *Incertitudini literare* şi, în cele din urmă, „Critica la persoana întâi”. Titlul acesta, extrem de original este extrem de reuşit, nu numai pentru că e original, ci pentru că, mai presus de toate, identifică un stil şi un om. De fapt, Steinhardt este, mai mult decât un critic, un moralist şi un memorialist, dar şi un poet, martor al timpului său, interpret al timpurilor trecute, pe care ca şi pe cele prezente şi chiar foarte prezente, le disecă şi le tălmăcesc cu pricepere şi fineţe şi luciditate mereu informată, mereu cordială.

Mă refer, de pildă, la portretul pe care i-l face lui Eugen Lovinescu, pornind de la o […] teză de Bacalaureat, până la ultimele luni din viaţa celui care, începând din strada Câmpeanu 40, a fost o conştiinţă intelectuală a epocii în care am trăit. Dar cu aceeaşi acurateţe şi inspiraţie, într-un stil ce merită să fie subliniat, Steinhardt se referă la autori atât de deosebiţi, de îndepărtaţi, ca să zic aşa, unul de altul, ca, de pildă, Leon Daudet şi Paul Morand. Portretele acestora răsar în mod excepţional de conturate din notele de lectură pe marginea unor opere fundamentale pentru epoca lor, nu întotdeauna înţelese la justa valoare, cum ar fi, de pildă, cazul autorului faimosului pamflet despre *Stupidul Secol al-XIX-lea*, Leon Daudet.

Puţine au fost paginile, mai frumoase, mai pregnante şi mai personale decât cele pe care, de exemplu, „criticul la persoana întâi le dedică lui I. Peltz”, a cărui operă nu a fost analizată cum se cuvine, cu toate că despre întreaga serie a cărţilor sale s-a scris destul de mult şi polemic, drept şi nedrept.

Ceea ce este fascinant în această frescă de lecturi [variaţia] unei viziuni care merge de la teatrul absurdului la psihanaliză, trecând de la Siegmund Freud la Arthur Schopenhauer, până la Johan Strauss, operei căruia Steinhardt îi dă, pe drept cuvânt, un loc de frunte în cultura timpului său.

Ce emoţionante reîntâlniri cu cărţi şi oameni ca Ion Biberi, Ştefan Popescu, Mateiu Caragiale (prezentat multiplu şi măestru), trecând prin Iser, George Mihail Zamfirescu, Jack London şi chiar şi Emil Gârleanu, fără a mai vorbi de Jean Cocteau, C. Sion cu a sa *Arhondologie a Moldovei* până la contemporanii Eugen Ionescu şi Emil Botta. Să mulţumim, aşadar „criticului la persoana întâi” pentru acest dar, astăzi, atât de rar şi de preţios, a unui caleidoscop memorialistic care este şi fantezie şi artă, într-un cuvânt: *viață*.

2.

Bibliography of Ştefan Baciu (1935-1984)*

I. Original poetry in romanian: *Poemele poetului tânăr*, Fundația pentru Literatură şi Artă Regele Carol II, Bucureşti, 1935, pp. 42; *Poeme de dragoste*, Editura Revistei Familia, Oradea, 1936, pp. 29; *Micul dor*, cu o gravură în linoleum de K. Hübner, Braşov, 1937, pp. 38; *Drumeț în anotimpuri*, Frize, Iaşi, 1939, pp. 29; *Căutătorul de comori*, Fundația pentru Literatură şi Artă Regele Carol II, Bucureşti, 1939, pp. 84; *Cetatea lui Bucur*, Colecția Universul Literar, Bucureşti, 1940, pp. 88; *Muzica sferelor*, Editura Prometeu, Bucureşti, 1943, pp. 72; *Cântecul mulțimii*, Editura Partidului Social-Democrat, Bucureşti, 1944, pp. 38; *Caiet de vacanță*, Tipografia Unirea, Râmnicu Vâlcea, 1945, pp. 37; *Analiza cuvântului dor*, Editura Cartea Pribegiei, Valle Hermoso, Sierras de Córdoba. Argentina, 1951, pp. 197; *Poemele poetului pribeag*, Editura Drum, Mexico, 1963, pp.106; *Ukulele*, Editura Destin, Madrid, 1967, pp. 49; *Carte de cetire pentru tablourile lui Jacques Hérold*. Editura Mele, Caiete Internaționale de Poezie, Honolulu, 1967, pp. 9; *Strada Dogari 36*. Editura Mele, Caiete Internaționale de Poezie, Honolulu, 1967, pp. 4; *Recetind pe Ion Barbu*. Editura Mele, Caiete Internaționale de Poezie, Honolulu, 1968, pp. 5; *Poemele poetului Ştefan Baciu,*Colecția Start, Madrid, 1972, pp. 206; *A se ceti cu peria de dinți*, Editura Mele, Caiete Internaționale de Poezie, Honolulu, 1974, pp. 7; *Bilanțul celui din urmă averescan*, Colecția Start, Honolulu, 1976, pp. 31; *Şcoala primară Andrei Mureşianu*, Editura Mele, Honolulu, 1976, pp. 10; *Neîmpliniri*, Start, Honolulu, 1976, pp. 27; *Îngerul Malagambist în Insula Oahu*, Editura Mele, Honolulu, 1979, pp. 28; *Palmierii de pe Dealul Melcilor,*Editura Start, Honolulu, 1980, pp. 25; *Poemele poetului singur*, Editura Mele, Honolulu, 1980, pp. 355; *Ichiu – gogola sau numai pentru braşoveni,* Editura Mele, Honolulu, 1983, pp.10.

II. Original poetry in romanian (collaboration): *13 poeți*, Editura Pavel Suru, by Ştefan Baciu, Ovid Caledoniu, Virgil Carianopol, Constantin Virgil Gheorghiu, Gherghinescu Vania, Vintilă Horia, Ion Aurel Manolescu, Petre Paulescu, Teodor Scarlat, Şrefan Stănescu, Simion Stolnicu, Gh. Tuleş, E. Ar. Zaharia. Cu 13 portrete de Neagu Rădulescu, Bucureşti, 1937, pp. 61; *Lanterna magică,* wich Traian Lalescu, Mărțişor, 1941, pp. 36.

III. Original poetry in spanish: *Sandino*, Editura Mele, Cuadernos Internacionales de Poesia, Honolulu, 1968, pp. 8; *Semblanza y explicación de Latinoamérica*, Ediciones de la Frontera, Hollywood, California, 1968, pp. 16; *La Compãnia Ltda*, Cuervo Press, Hollywood, California, 1970, pp. 8; *Poemas Chapines*, Cuadernos Internacionales de Poesia, Editura Mele, Honolulu, 1971, pp. 12; *Nasserismo*, Cuervo Press, Hollywood, California, 1973, pp. 5; *El que pierde gana*, Editorial Universitaria,

* Not included are some 6 923 articles, essays, reports (reportajes), interviews, „cronicas” and poetry translations, published in Romania, 1937-1946 („Universul Literar” and „Libertatea”), Brazil 1949-1962 („Tribuna da Imprensa”, „Correia da Manhã”, „Letrase Artes”, „Diário Carioca”, „Revista da Semana”), Switzerland 1946-1976 („Die Literanische Tat”). The monthly „cronicas” are published since 1967 în Mexico, Guatemala, El Salvador, Honduras, Nicaragua, Panama, Costa Rica, Venezuela, Chile, Bolivia, Dominican Republic, France, United States, under the generic title „Palabras en Libertad”

Unan, León, Nicaragua, 1978, pp. 42; *Pasaporte y Pãnuelo*, Revista Conservadora, Managua, Nicaragua, 1972, pp. 4; *Un Rumano en el Istmo*, Universidad Veracruzana, Xalapa, Veracruz, Mexico, 1984, pp. 40.

IV. Original poetry in portuguese: *Aula de Solidão*, Artesanato Cristo Operário, Rio de Janeiro, 1953, pp. 23; Dois Guatemaltecos, Philobiblion, Rio de Janeiro, 1957, pp. 10; *Carioca Honorário,* Edições Pirata, Recife, Pernambuco, 1982, pp. 32.

V. Original poetry in english: *Ukulele*, Menehune Press, Honolulu, 1972, pp. 16.

VI. Original poetry in german: *Ein Rumäne aus Rio de Janeiro*, Start, Honolulu, 1974, pp. 95.

VII. Poetry translated into romanian: *25 de poeme din Georg Trakl*, Editura Frize, Iaşi, 1938, pp. 76; *América* by Raul Otero Reiche, Cercul Cultural Andrei Mureşianu, Rio de Janeiro, 1952, pp.18; *Poeţi Latino-Americani de azi*, Freiburg I. Br., W. Germany, 1969, pp.4.

VIII. Romanian poetry translated to spanish: *Poetas Rumanos*, Ediciones de la Frontera, Los Angeles, California, 1969, pp. 13; *11+11 poetas rumanos contemporáneos*, Editorial Universitaria de la Unan, León, Nicaragua, 1976, pp.70.

IX. Spanish-american poetry translated to german: *Zerschneide den Stacheldraht*, Ernesto Cardenal. Jugenddienst-Verlag-Wuppertal, 1970, (14 printings), pp. 68; *Gebet für Marilyn Monroe und andere Gedichte*, Ernesto Cardenal, Peter Hammer Verlag, Wuppertal, 1972, (3 printings), pp. 182; *Für die Indianer Amerikas*, Ernesto Cardenal, Peter Hammer Verlag, Wuppertal, 1973, pp. 121; *Posiealbum*, Ernesto Cardenal. Verlag Neues Leben, Berlin, 1976, pp. 31; *Die Stunde Null*, Ernesto Cardenal, Peter Hammer Verlag, Wuppertal, 1979, pp. 398.

X. Memoirs in romanian: *Aron Cotruş: omul şi poetul*, Revista Scriitorilor Români, München, 1964, p. 32; *Franctiror cu termen redus*, Editura Mele, Honolulu, 1968, pp. 30; *Sub Tâmpa în Honolulu*, Start, Honolulu, 1973, pp. 68; *Călătorii*, Colecţia Start, Madrid, 1974, pp. 126; *Mira*, Editura Mele, Honolulu, 1979, pp. 339; *Praful de pe tobă,* Editura Mele, Honolulu, 1980, pp. 542; *Microportrete*, Editura Mele, Honolulu, 1984, pp. 250.

XI. Memoirs in portuguese: *Bucareste-Estação Norte*, Edições o Cruzeiro, Rio de Janeiro, 1961, pp. 203; *Lavradio 98*, Editora Nova Fronteira, Rio de Janeiro, 1982, pp. 186.

XII. Essays in portuguese: *Servindo à Poesia*, Ministerio de Educação e Cultura, Departamento da Imprensa Nacional, Rio de Janeiro, 1953, pp. 52; *Poesia, vida e morte de Azarias H. Pallais*, Jornal do Commercio, Rio de Janeiro, 1956, pp. 34; *Um Continente em busca de uma doutrina*, Livraria São José Editora, Rio de Janeiro, 1959, pp. 63; *Ideias e partidos politicos na Argentina*, Associação Brasileira do Congresso pela Liberdade da Cultura, Rio de Janeiro, 1960, pp.12; *Cortina de ferro sobre Cuba*, Rio de Janeiro, 1961 (2 printings), pp. 227; *César Vallejo, poeta comunista?*, Cadernos Brasileiros, Rio de Janeiro, 1962, pp. 11; *Manuel Bandeira de corpo inteiro*, Livraria José Olympio Editora, Rio de Janeiro, 1966, pp. 181.

XIII. Essays in spanish: Don Sal, Péna Diplomática Rui Barbosa, Rio de Janeiro, 1960, pp. 12; *Cortina de hierro sobre Cuba*, Editorial San Isidro, Buenos Aires, Argentina, 1961, pp. 223; *Barraza*, Talleres Gráficos, Mexico D.F., 1963, pp. 16; *Juan Bosh: del exilio a la presidencia.* Bases Editorial, Buenos Aires, 1963, pp. 31; *168 Horas de poesia, 7 dias en Nicaragua*, Revista Conservadora, Managua, Nicaragua, 1965, pp. 29; *Juan*

Bosh: un hombre solo, Artes Gráficas Benzal, Madrid, 1967, pp. 107; *Ramón Villeda Morales ciudadano de America*, Antonio Lehmann, Libreria Imprenta y Litografia Ltda, San José, Costa Rica, 1970, pp. 215; *Costa Rica en seis espejos*, Departamento de Publicaciones, Ministerio de Cultura, Juventud y Deportes, San José, Costa Rica, 1976, p. 139; *Urmuz*, Ediciones Tierra y Libertad, México D.F., 1978, pp. 16; *Urmuz, l'anarchico*, Il libero Accordo, Traduzione di Gaspare Mancuso, Italia, 1978, p. 25; *Surrealismo Latinoamericano, preguntas y respuestas*, Ediciones Universitarias de Valparaiso, Cruz del Sur, Valparaiso, Chile, 1979, pp. 114; *Jean Charlot Estridentista Silencioso*, Editorial El Café de Nadie, México, 1982, pp. 92; Surrealismo Surrealistas, Editorial El Café de nadie, México, 1983, pp. 40.

XIV. <u>Essays (in collaboration) and book prefaces</u>: *Romances y Sonetos*, By José R. Castro, Instituto Cultural Brasil-Honduras, Rio de Janeiro, 1957, pp. 40; *Tonegaru*, Vito Santos, Arino Peres, Macedo Miranda, Carlos Castello Branco, Lêdo Ivo, Cadernos Romeno-Brasileiros, Rio de Janeiro, 1957, pp. 31; *Salvador de Madariaga*, Luiz Santa Cruz, Julián Gorkin, Justo Pastor Benitez. Associação Brasileira do Congresso pela Liberdade da Cultura, Rio de Janeiro, 1961, pp. 20; *Presenca de Péret*, François Dumont, Michel Carrouges, Aimé Patri. Associação Brasileira do Congresso pele Liberdade da Cultura, Rio de Janeiro, 1962, p. 18; *La juventud actual, Nicaragua detrás del diccionario*, University of Hawaii, Dept. Of European Languages, Spanish-American Civilization, 1969, pp. 38; *América Latina, un enigma* by Tristán Marof. Editorial Chuguisaca, Lima, 1970, pp. 75; *Poemas Sencillos, Tristán Marof*, Cuadernos Internacionales de Poesia, Editura Mele 1972, pp. 8; *Poesia Explosiva*, By Enrique Gómez-Correa. Mandrágora Ediciones „Aire Libre". Santiago de Chile, 1973, pp. 382; *Vi-l prezint pe Țeavă*, by Grigore Cugler, Limite, Madrid, 1975, pp. 60; *América Latina un enigma*, by Tristán Marof, Stamperia Editora Apuana, Torino, 1978, pp. 55; *Poemas Sencillos del Viejo Soldado Tristán Marof*, Romax/San Francisco, 1980, pp. 28.

XV. <u>Spanish-american anthologies:</u> Antologia de la poesia Latinoamericana 1950-1970, Tomo I. State University of New York Press, Albany, N.Y., 1974, pp.577; *Antologia de la poesia Latinoamericana 1950-1970*, Tomo II State University of New York Press, Albany, N.Y., 1974, pp. 581-1244; *Antologia de la poesia surrealista Latinoamericana*, Joaquin Mortiz, México, 1974, (second printing in 1979), pp. 246.

XVI. <u>German anthologies</u>: *Ausqewaehlte Gedichte*, by Jorge de Lima. Getúlio Costa-Verlag, Rio de Janeiro, 1953, pp. 90; *Der du bist im Exil* (in collaboration with Kurt Marti) Peter Hammer Verlag, Wuppertal, 1971, (2 printings), p. 147.

XVII. <u>Essays not published in books and reprints</u>: *Puntos de partida para una historia del surrealismo latinoamericano*, Casa de la Luna, Cuadernos de poesia, nr. 2, Santiago, Chille, 1967, pp. 11; *The Literary Catalyst*, Continuum, Chicago, 1969, pp. 11; *Latin America and Spain in the poetic world of Thomas Merton*, Revue de Literature Comparée, Librairie Marcel Didier, Paris, 1967, pp. 14; *Brazilia Masacrata*, Honolulu, 1970, pp. 6; *Que Barbaridad!!!* Tribuna da Imprensa, Rio de Janeiro, 1956, pp. 17; *Carlos Mérida*, Associação Brasileira do Congresso pela Liberdade da Cultura, Rio de Janeiro, 1961, pp. 16; *O Surrealismo, a „Semana de Arta Moderna" no Brasil e a „Vanguardia" Hispano-America*, University of Texas, México, 1965, pp.10; *Avantgardistisch-Mit 70*, Oswaldo Mariano. São Paulo, 1965, pp. 5; *Beatitude South of the Border: Latin America's Beat Generation*, Reprint from Hispania, Vol. XLIX, nr. 4, 1956, pp. 8; *Ernesto Cardenal oder der Weg von Gethsemani*

nach Solentiname. Separatdruck aus Reformatio, Nr. 5, 1966, pp. 9; *„Una guia deslumbrante" de la poesia contemporánea de Rumania*, Tordesillas, Oganización Grafica, Madrid, Spain, 1973, pp. 10; Estridentismo Estridentistas, Honolulu, 1983, pp. 48.

XVIII. To be published in 1984-1985:

Original poetry in Spain: *El Organillero Apatrida*, Revista Cultura, San Salvador, El Salvador, pp. 60.

Romanian poetry translated to spanish: *Lucian Blaga: Poemele Luminii.* Fundarte, Caracas, Venezuela (with Eugenio Montejo), pp. 40.

Memoirs in spanish: *Nicaragüenses*, Revista del Pensamiento Centroamericano, Managua, Nicaragua, pp. 125.

Essays in spanish: *Amignetti*, Universidad Nacional de Costa Rica, Heredia, pp. 250; *Tristán Marof de cuerpo entero*, Editorial Isla, La Paz, Bolivia, pp. 200; *Latinoamérica en 10 espejos* Monte Avila, Caracas, Venezuela, pp. 180.

Alexandru S. **BOLOGA**

FIŞE BIOGRAFICE ALE UNOR BIOLOGI ROMÂNI PERSECUTAȚI PENTRU CONVINGERI ANTICOMUNISTE

BIOGRAPHICAL REVIEW OF ROMANIAN BIOLOGISTS WHO WERE PERSECUTED UNDER COMMUNIST RULE ON ACCOUNT OF THEIR CONVICTIONS

The following notable Romanian biologists listed by their year birth of suffered major physical and/or moral prejudices such as prohibition to exercise their profession, deprivation of civil rights, internment in prisons or labor colonies, punishment up to death, emigration, often without specified charges or any sort judgment; their "crime" was to hold an explicit or implicit anticommunist attitude, behavior and beliefs:

Alexandru Borza (1887-1971)
Constantin Motăş (1891-1980)
Ioan Gh. Botez (1892-1953)
Teodor Buşniță (1900-1977)
Constantin S. Antonescu (1902-1981)
Zaharia Popovici (1907- ?)
Victor Angelescu (1912-2002)
Petre M. Bănărescu (1921-2009)
Nicolae Al. Boşcaiu (1925-2009)
Radu Racottă (1930)
Denis Buican (1934)
Ştefan Racoviță (1936)

Etichete: biologi, anticomunism, nedreptăți, suferințe, victime
Keywords: biologists, anticommunism, injustices, sufferings, victims

ALEXANDRU BORZA[1]

Născut în Alba Iulia la 21 mai 1887 şi decedat în Cluj-Napoca la 3 septembrie 1971.

A fost un botanist eminent[2], specialist în sistematică/fanerogame şi geobotanică.

Foarte tânăr, a participat la jubileul sacerdotal al papei Leon al XIII-lea la Roma în 1902, ocazie cu care a cunoscut şi admirat flora mediteraneană şi a perceput catolicitatea[3], fapte care l-au marcat pentru toată viața.

A fost elev al seminarului central din Budapesta între

[1] Două volume dintr-un dosar de acțiune informativă individuală în arhiva C.N.S.A.S., cota I 6593 vol. 1 şi 2, 226 resp. 230 file, consultate cu asentimentul telefonic al fiicei dr. Viorica Lascu (n. Borza), Cluj-Napoca, 30 noiembrie şi 21 decembrie 2010.
[2] http://en.wikipedia.org/wiki/Alexandru_Borza.
[3] V. Lascu, *Lecturile unui tânăr intelectual*, „Astra blăjeană", nr. 2 (43), 2007, pp. 8-11.

1904-1908 şi a întreprins studii universitare pentru catedra de ştiinţe naturale a gimnaziului din Blaj între 1908-1911, implicându-se în activităţile cercului "Petru Maior" al studenţilor români, după care a devenit profesor la Blaj timp de 8 ani.

Ca secretar al congresului românilor din Transilvania a protestat în 1912 împotriva Episcopiei Greco-Catolice Ungare de Hajdudorog (care a „înghiţit” 83 parohii, 382 filii şi 172 cătune româneşti, luate de la diocezele Oradiei, Gherlei şi Blajului. În total 73.225 credincioşi. Fără nici o consultare a românilor![4]).

A primit sacramentul preoţiei în 17 august 1914, după care i s-a acordat titlul de protopop onorific al Clujului. A votat pentru Unire ca deputat al Cazinei Române în 1918. După plecarea din Blaj a fost numit profesor de botanică la Universitatea “Victor Babeş” din Cluj. A îndeplinit funcţiile de secretar, membru în comitetul judeţean P.N.Ţ. Cluj şi membru al delegaţiei permanente. A devenit secretar general în Ministerul Învăţământului.

De asemenea, s-a implicat în aplicarea corectă a Concordatului cu Sf. Scaun şi a fost decorat de către papa Pius al XI-lea. Totodată a iniţiat acţiuni sociale fără tentă confesională, de ex. cantina refugiaţilor la Timişoara. În calitate de membru al unui grup de profesori, medici şi ofiţeri a contribuit la crearea organizaţiei de cercetaşi în România.

Prof. Alexandru Borza a fondat Grădina Botanică din Cluj în 1923 şi a fost iniţiatorul primului parc natural din România, Parcul Naţional Retezat, în 1935.

A fost preşedinte al asociaţiei greco-catolice Asociaţia Generală a Românilor Unitarieni (A.G.R.U.), co-organizator al Asociaţiei Tineretului Român-Unit (A.S.T.R.U.) şi secretar al Reuniunii Sf. Maria (asociaţie de caritate din Turda).

Turneul de conferinţe pentru protecţia naturii în România, în timpul celui de-al doilea război mondial, a fost desfăşurat ca pretext pentru ridicarea unei probleme politice, respectiv împiedicarea divizării Transilvaniei; tot în acest sens a contactat în Elveţia asociaţia Pax Romana, iar la Roma pe cardinalul Tisserant şi papa Pius al XII-lea.

Ca rector al Universităţii din Cluj s-a refugiat la Sibiu la 30 august 1940.

După instaurarea regimului dictatorial comunist alegerea prof. Al. Borza ca **membru al Academiei Române a fost obstrucţionată** ca urmare a statutului său de „uniat”.

În 1947 comuniştii au încercat să-l **aresteze**, printre motivele acestei tentative numărându-se statura sa morală deosebită, poziţia net democrată, unele articole, de ex. *Bolşevismul în natură*[5] şi *Impresii din Basarabia*[6], calitatea de membru al P.N.Ţ, preşedinţia asociaţiei de prietenie româno-americane (fiind unul dintre puţinii biologi anglofoni în epocă), o anumită rezervă faţă de evrei şi resentimente din partea acad. Traian Săvulescu.

---

[4] I. Bozdog, *Comoara dintr-un manuscris: „Astra şi românii din secuime”*, ediţie îngrijită, pre- şi postfaţă de Constantin Mustaţă, *O polemică din anii '40 I. Tóth Zoltán – I. Bozdog,* Cluj, Casa Cărţii de Ştiinţă, 2011, pp 23-24.

[5] Al. Borza, *Transilvania*, în „Patria”, nr. 51, 1920, pp. 929-936.

[6] Idem, *Natura*, în „Patria” (Cluj), XVI, 1935, pp. 217-219.

În consecinţă a început „**exilul intern**”[7] prin fugă şi ascundere în diferite localităţi din România – Timişoara, Banloc, Teiuş, Alba Iulia, Valea Sebeşului, Sebeş, Certeze (Satmar), Bucureşti – la familiile fiilor Nicolae şi Alexandru, nu mai puţin de şapte ani.

Despre această perioadă prof. Al. Borza a scris „**şapte ani** am herborizat cu pasiune tinerească şi am făcut studii asupra vegetaţiei, cu pricepere bătrânească… Am ascultat cântecul privighetorilor şi mă încântam de seninătatea florilor, care nu ştiu ce este răutatea omenească”.

De abia în 1952 a fost **reabilitat parţial** datorită acad. rus P. Baranov.

Rectorul Universităţii Cluj, Raluca Ripan, depune o mărturie scrisă favorabilă la 7 august 1953[8].

Referinţe răuvoitoare depun prof. Titus Crişan din Cluj în 1952[9], prof. George Bujoran din Timişoara în 1955 şi prof. Constantin Daicoviciu (nedatat).

Timp îndelungat organele de securitate apelează la foarte numeroşi agenţi informatori (surse) pentru a obţine date cât mai amănunţite despre urmărit (în ordine alfabetică): „Aurel”, „Bucur”, „Chioseanu”, „Ovidiu Crişan”, „Dan Gheorghe”, „Gicu”, „Luca”, „Ion Man”, „Mironescu”, „Oprea”, „Gheorghe Paraschiv”, „Pânzaru”, „Petrică”, „Negrea Plopul”, „Marcel Popescu”, „Sanda Predescu”[10], „Toma”[11].

Ca urmare a refuzării dreptului său de participare la Congresul internaţional de botanică de la Paris, din 1954, prof. Al. Borza a fost proclamat, în mod ostentativ, preşedinte de onoare al Congresului.

Dosarul individual nr. 802 deschis sub numele codificat „Ţap” la 8 aprilie 1957 a fost închis prin hotărârea din 8 martie 1961[12].

A fost repus parţial în drepturi de către ministrul Învăţământului Superior, I.G. Murgulescu (1962).

Ulterior a fost invitat şi a reuşit să participe la congrese internaţionale în China, Italia şi Cehoslovacia, a devenit doctor docent, profesor consultant şi om de ştiinţă emerit al R.S.R.

La împlinirea a 80 de ani a fost sărbătorit printr-un simpozion festiv, la Cluj, în 1967.

Prof. Al. Borza a întruchipat „un destin exemplar închinat Bisericii, neamului, ştiinţei şi şcolii”[13]. Declarat membru post mortem al Academiei Române, Al. Borza rămâne un reprezentant strălucit al intelectualităţii româneşti din Transilvania[14].

---

[7] V. Lascu, *Exilul intern al profesorului Alexandru Borza*, „Studia Theologica Catholica”, XLIX, nr. 3, 2004, pp. 25-28.

[8] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 6593, vol. 1, f. 24.

[9] *Ibidem*, f. 163

[10] *Ibidem*, vol. 8, ff. 129-120 (notă informativă de 2 file dactilografiate / 25 martie 1965).

[11] *Ibidem*, ff. 8-20 (notă informativă de 13 file dactilografiate / 29 ianuarie 1961).

[12] *Ibidem*, f. 221.

[13] *Ibidem*, f. 7.

[14] C. Pădurean, *Cine a fost Charles Darwin al României* în „România liberă”, nr. 6265, 13 ian. 2011, p. 4.

CONSTANTIN MOTĂŞ[15]

S-a născut în Vaslui la 8 iulie 1891 şi a decedat în Bucureşti la 15 ianuarie 1980.

Zoolog remarcabil, specialist în hidrobiologie, ecologie şi piscicultură, întemeietor, împreună cu S. Karaman şi P.A. Chappuis, al freatobiologiei[16].

A fost membru al Uniunii Internaţionale de Limnologie Teoretică şi Aplicată (1928), al Societăţii de Zoologie a Franţei (1966) şi al Muzeului de Istorie Naturală al Franţei (1972).

De asemenea, a fost director al Muzeului de Istorie Naturală din Iaşi (1936-1940), director al Staţiunii zoologice marine „Regele Ferdinand” de la Agigea (1936-1940)[17], preşedinte al Comisiei Monumentelor Naturii din Moldova (Iaşi, 1938)[18], director al Staţiunii Zoologice Sinaia (din 1940)[19], profesor al Universităţii din Bucureşti, prorector al aceleiaşi universităţi (1944-1945) şi director al Muzeului de Istorie Naturală „Grigore Antipa” Bucureşti (1945).

A fost francmason de gradul 9 în lojile „Vasile Alecsandri” şi „Dimitrie Cantemir” la Iaşi (1942).

În 1946 a fost ales membru titular al Academiei Române.

A desfăşurat, totodată, activitate politică în P.S.D. înainte şi după 23 august 1944, ca membru marcant al acestui partid (aripa C.T. Petrescu, colaborator intim al său), adept al social-democraţiei de dreapta.

A refuzat în mod consecvent unificarea cu P.C.R. (aripa Şt. Voitec şi L. Rădăceanu).

A susţinut că activitatea sa în cadrul P.S.D. a fost justă şi nu a recunoscut că ar fi dus o activitate duşmănoasă împotriva clasei muncitoare, a regimului (comunist) şi a U.R.S.S.

A pus bazele Comisiei Naţionale Române Antifasciste (1933).

I s-a imputat **activitatea contrarevoluţionară împotriva R.S.R.** (sic).

A fost **arestat** de regimul comunist la 21 mai 1949, **judecat** de Tribunalul Militar Bucureşti, **condamnat** prin sentinţa nr. 49/1950 la 20 de ani de temniţă grea şi cinci ani degradare civică, în **penitenciarele Văcăreşti, Jilava, Aiud** şi eliberat după **opt ani** în mai 1956, cu **retragerea titlului de academician.**

Deschiderea **dosarului individual nr. 597** s-a efectuat «*conform Ordinului tov. Ministru, în scopul de a stabili dacă Motăş Constantin împreună cu alte elemente nu încearcă să treacă*

---

[15] Două volume dintr-un dosar aflat la C.N.S.A.S., cota I 257 484 vol. 1 şi 2, 248 respectiv 55 file, consultate cu asentimentul telefonic al nurorii dr. Cecilia Motăş, Bucureşti, 16 august, 27 septembrie şi 15 noiembrie 2010.

[16] http://ro.wikipedia.org/wiki/Constantin_Motas

[17] http://www.bio.unic.ro/agigea/index.html

[18] A.S. Bologa, A.F. Bologa, R.H. Charlier, *Ioan Borcea and the first Romanian marine zoological station at Agigea (1926)*, în „Proceedings”, ICHO VIII, Naples / Italy, 2008.

[19] A. Lăpuşan şi V. Ciupină, *Ctitorii spirituale dobrogene – „Universitatea Ovidius” din Constanţa*, Ed. Dobrogea, 2011, 276 pp.

la crearea unei conduceri ilegale a P.S.D. pentru a desfășura activitate subversivă sau să stabilească legături prin legațiile țărilor capitaliste sau alte canale cu fruntași P.S.D. care se află fugiți în străinătate, documentând astfel activitatea criminală practică și intențiile dușmănoase pentru demascarea completă a acestei activități"[20]; dosarul a fost redactat în Bucureşti la 31 mai 1956 şi înregistrat la 20 iulie 1956 pentru începerea **urmăririi informative individuale**.

Printre alții a fost încarcerat în aceeaşi celulă împreună cu I. Mihalache (P.N.Ţ.).

Iată câteva convingeri atribuite prof. C. Motăş în timpul detenției colportate de unii colegi deținuți organelor de securitate: „*Tov. Stalin este un geniu al crimei*", „*Leninismul şi stalinismul au falsificat adevărata doctrină marxistă*", despre Securitate: „*sunt nişte bestii inculte care habar nu au de doctrina socialistă*", „*Nu voi accepta niciodată comunismul, ci-i voi fi veșnic dușman de moarte*", „*Rusia Sovietică va fi desființată iar comuniștii din toată lumea vor fi stârpiți fără nici o milă, pentru că lumea civilizată s-a învățat minte şi nu vrea să mai fie încă odată periclitată de comuniști*"[21].

Prof. C. Motăş a fost eliberat din temnițe la presiunile ferme ale comunității ştiinţifice internaţionale, îndeosebi ale savantului Karl O. Viess.

Referinţe (favorabile) despre prof. C. Motăş au fost obținute de la prof. Petre Mironescu Mera, dr. Ion Şerbănescu şi farm. Lary Lazarovici.

Urmărirea prof. C. Motăş s-a efectuat cu obstinație prin investigații specifice aparatului de securitate, inclusiv anchete, agenți informatori şi interceptarea corespondenței.

Nu puțini agenți şi informatori (surse) au dat note informative asupra „obiectivului": „Cornel Alexandrescu", „David", „Dumil", „Bogdan Felix", „Fifi", „H", „Elena Marinescu", „Răzvan Mircea", „Paprică", „Postovarul", „Radion".

La 16 iulie 1959 s-a încercat, inutil, recrutarea prof. C. Motăş ca agent informator în problema P.S.D.[22].

Cu toate eforturile depuse, „nu au fost găsite materiale din care să rezulte că desfăşoară vreo activitate duşmănoasă"[23].

În cele din urmă, întrucât „în prezent sus-numitul nu desfăşoară activitate duşmănoasă, [cu] materiale [de] mică importanță", dosarul de acțiune informativă a fost închis, tot în Bucureşti, la 1 septembrie 1962.

După eliberare a dobândit din nou demnități publice printre care director al Institutului de Speologie „Emil Racoviță" din Bucureşti (1956), membru al secțiunii de pescuit F.A.O., redactor şef al Analelor Universității „Alexandru I. Cuza" Iaşi, redactor şef al revistei „Vasile Adamachi".

A redactat primul curs universitar românesc de hidrobiologie şi piscicultură, peste 250 de articole ştiinţifice, note, memorii şi recenzii, devenind o personalitate proeminentă a biologiei româneşti şi un savant de notorietate internațională.

Totodată a fost un orator apreciat, povestitor talentat şi boem, cu legături multiple în elita intelectuală dintre cele două războaie mondiale.

[20] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 257 484, vol. 1, f. 240.
[21] *Ibidem*.
[22] *Ibidem*, f. 242.
[23] *Ibidem*, f. 241.

IOAN GH. BOTEZ[24]

Născut în Chiscăreni (Şipota?), jud. Iaşi, la 5 martie 1892 şi decedat în colonia de muncă de la Capul Midia la 23 ianuarie 1953.

Licenţiat în ştiinţe naturale al Facultăţii de ştiinţe a Universităţii „Alexandru I. Cuza" Iaşi (1918)[25].

Preparator la Catedra de morfologie animală a aceleiaşi universităţi (1 ianuarie 1926).

După ce a beneficiat de o bursă a Academiei Române la Paris, pentru specializare, şi-a luat doctoratul în antropologie cu aprecierea „trés honorable", fiind recompensat cu premiul Broca al Societăţii de antropologie (Paris, 1931).

Întâi, profesor suplinitor (1930), apoi primul profesor titular al Catedrei de paleontologie şi antropologie la Iaşi (1931). A întreprins studii privind anatomia comparată a primatelor şi omului.

A obţinut premiul Academiei Române pentru lucrarea *Date paleolitice pentru stratigrafia loessului în nordul Basarabiei* (1930). A prezentat contribuţia „Report on the Paleolithic in Romania" la Congresul Internaţional de Preistorie (Washington / S.U.A., 1935).

La Bucureşti, în 1937, a fost membru al comitetului de organizare al Congresului Internaţional de Antropologie şi Arheologie Preistorică.

A participat la prima Reuniune Internaţională de Fizică, Chimie şi Biologie în cadrul Expoziţiei Internaţionale de la Paris între 30 septembrie – 9 octombrie 1937.

A fost numit director al Staţiunii zoologice marine „Regele Ferdinand" de la Agigea[26] în 1940 (cf. „Comémoration du professeur Borcea. Allocution", Bucureşti, 1948).

Ca autor al primelor cursuri de specialitate strictă poate fi considerat fondatorul şcolii române de antropologie.

Drept recunoaştere internaţională a fost ales membru al Societăţii geologice şi al Societăţii de antropologie din Franţa.

A fost decorat cu medalia comemorativă din războiul 1916-1918.

În plan politic, a fost membru P.N.Ţ. Maniu din 1929, şef sector Şipote, preşedinte al organizaţiei din Iaşi, membru al Delegaţiei permanente a partidului, deputat de Iaşi, a figurat pe lista aceluiaşi partid pentru alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946.

În timpul războiului, ca militant antinazist declarat, a fost convins de prăbuşirea Reich-ului şi de viitorul sumbru al României. A militat activ, îndeosebi la sate, pentru salvarea ţării de pericolul comunist.

---

[24] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 15 845, 26 file.
[25] Wikipedia, enciclopedia liberă. http://ro.wikipedia.org/wiki/Ioan_Gh_Botez
[26] A.S. Bologa, A.F. Bologa, R.H. Charlier, *op. cit.*

Începând din 1948 a suferit **interdicţia de lucru la catedra universitară**, în batjocură i s-a propus predarea limbii ruse (sic!), pe care nu o cunoştea, la un gimnaziu dintr-o localitate în preajma oraşului Piatra-Neamţ, i s-a înscenat o **diversiune** pentru a se găsi motivul imaginar al unei detenţii motivate politic şi a fost acuzat de **contribuţie financiară la ajutorarea unui grup anticomunist**.

În consecinţă a fost arestat în 1950 şi a efectuat **un an de închisoare**, fără judecată şi condamnare, pentru delictul „**omisiune de denunţare**"[27]. După eliberare a continuat interdicţia exercitării profesiunii. A urmat o altă perioadă de **detenţie în închisori şi lagăre de muncă**, cu **anchetări** şi supunere la **chinuri fizice şi morale**. Eliberat, din nou, condiţionat, a fost **supravegheat la domiciliu.**

Din corespondenţa sa din anul 1951 reies **eforturi pentru găsirea unui serviciu** şi încercări de sprijin **nereuşite** din partea fostului său student dr. M.C. Băcescu.

Într-o noapte din vara anului 1952 i-a fost **perchiziţionat domiciliul**, apoi **distruse biblioteca, publicaţiile şi manuscrisele** sale, o parte **dintre cărţile publicate fiind confiscate.**

Conform procesului verbal de interogatoriu dresat la Iaşi în 2 septembrie 1952 şi a referatului cu propunerea ca „*Ţinând cont de activitatea duşmănoasă prin funcţiile deţinute, propunem încadrarea în C.M. timp de 50-60 luni*" din 10 septembrie 1952[28] a fost arestat din nou şi trimis la **lagărul de muncă de la Canalul Dunăre - Marea Neagră** unde a fost inclus în brigada formată din foşti membri ai comitetelor judeţene ale P.N.Ţ. şi P.N.L.

Nu a mai supravieţuit detenţiei, întrucât a sfârşit (în 1953) **subnutrit, epuizat fizic şi grav bolnav** în **colonia de muncă de la Capul Midia** şi a fost înmormântat într-una din **gropile comune din cimitirul fără cruci din Ţiganca Dobrogei**, în conformitate cu fişa personală din dosarul său penal[29].

A fost, fără îndoială, unul dintre **martirii comunismului** din România[30].

TEODOR BUŞNIŢĂ (CONONOV)[31]

Născut în Chişinău la 24 august 1900 şi decedat în Bucureşti la 20 august 1977. A urmat la Chişinău şcoala primară, între 1907-1911, şi liceul între 1911-1919.

După absolvirea Facultăţii de Ştiinţe Naturale din Cluj, între 1921-1926, a obţinut diploma de licenţă în ştiinţe naturale şi a lucrat la Catedra de histologie a prof. I. Scriban.

---

27 ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 15 845, f. 25.

28 *Ibidem*, f. 20.

29 *Ibidem*.

30 T.G. Mustaţă şi M. Mustaţă, *Ioan Gh. Botez, un mare martir al ştiinţei* în *Biodiversitate şi impact antropic în Marea Neagră şi în ecosistemele litorale ale Mării Negre*, Iaşi, Ed. Univ. „Al. I. Cuza", 2006, pp. 1969-1972.

31 Două volume ACNSAS din fondul Informativ, dosar nr. 261 029, vol. 1 şi 2, 472 resp. 101 ff., consultate cu asentimentul verbal al fiicei dr. Magdalena Gruia (n. Buşniţă), 24 noiembrie 2010.

Ihtiolog, specialist în morfologia, anatomia şi genetica peştilor, ecologie, piscicultură.

Tot la Cluj a urmat Facultatea de Agronomie între 1925-1929.

Între 1926-1928 a fost asistent universitar la Facultatea de Medicină din Cluj şi între 1928-1930 profesor la Liceul de băieţi din Giurgiu.

A urmat doctoratul la Facultatea de Ştiinţe Naturale din Bucureşti, obţinând diploma de doctor în ştiinţe naturale în 1932.

Între 1930-1938 a fost asistent universitar la Facultatea de Ştiinţe Naturale din Bucureşti, la Catedra de Nevertebrate a prof. D. Voinov.

În 1932, la recomandarea savantului Grigore Antipa, a fost angajat ca biolog la Pescăriile Statului (P.A.R.I.D.), unde ulterior a devenit director general-adjunct până în 1944.

Între 1937-1942 a întreprins studii superioare în Germania, a procurat materiale şi echipamente pescăreşti din însărcinarea lui G. Antipa şi a dus tratative în numele guvernului antonescian, însoţit de generalul Grinzen, în problema stufului din Delta Dunării.

La 9 mai 1938 a iniţiat, împreună cu alţi 19 asociaţi, Asociaţia Piscicultorilor din România, având ca scop *promovarea pisciculturii în România şi apărarea drepturilor şi intereselor materiale şi morale ale membrilor ei*[32].

În 1939 a înfiinţat împreună cu un grup de acţionari germani societatea comercială „Marea Neagră" pentru importul uneltelor de pescuit din Germania în schimbul produselor româneşti (desfiinţată în 1945).

A încercat să pună bazele unei societăţi româno-germane pentru exploatarea stufului din România, cunoscută sub numele „Stuful".

În decembrie 1944, a fost desemnat secretar general la Ministerul Agriculturii şi Domeniilor sub conducerea fruntaşului P.N.Ţ. Ioan Hudiţă (până în martie 1945).

După 1944 a menţinut legături cu prof. C.S. Antonescu, depunând eforturi de primire a acestuia în câmpul muncii.

Între 1945-1948 a fost conferenţiar universitar la Facultatea de Medicină Veterinară din Bucureşti şi director general adjunct la Ministerul Industriei Alimentare.

În 1947 s-a înscris în P.M.R. din care a fost **exclus** în 1949 datorită trecutului său de simpatizant al P.N.Ţ.-Maniu, al legionarilor şi sprijinitor al regimului fascist, ca *duşman al clasei muncitoare*.

Între 1948-1953 a fost numit director tehnic la Compescaria, director al Institutului de Cercetări Piscicole din Bucureşti, decan al Facultăţii de Piscicultură din Constanţa (până la 1 ianuarie 1957) şi a funcţionat ca profesor la aceeaşi facultate.

În 1953 a fost numit, din nou, director general adjunct la Direcţia Generală a Pescăriilor din Ministerul Industriei Alimentare şi ulterior şef de secţie şi director adjunct la Institutul de Biologie „Traian Săvulescu" al Academiei R.P.R., sub conducerea prof. Alice Săvulescu (1965) şi vice-preşedinte al Comisiei Hidrologice (1960).

Dar, în ciuda pregătirii sale şi demnităţilor numeroase deţinute în timp, i s-a **reproşat** că: „*În timpul regimului burghezo-moşieresc a deţinut funcţii de răspundere în cadrul*

[32] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261 029, vol. 1, f. 32.

pescăriilor statului colaborând în acest fel cu reprezentanți ai Societății Româno-Germane „Marea Neagră".

În această perioadă a susținut interesele Germaniei hitleriste contribuind la intensificarea exportului de pește în Germania, iar ca urmare a relațiilor create cu reprezentanții germani ai acestei societăți, în anul 1942, a fost invitat în Germania.

Felul în care Bușniță Teodor a susținut interesele ocupanților germani și a regimului antonescian rezultă din faptul că în anul 1942 în timp ce deținea funcția de director general al pescăriilor statului, s-a realizat în apele interioare o producție de pește de cca. 40.000 tone în timp ce după 23 august 1944 cea mai mare producție de pește a fost realizată în anul 1959 de 18.791 tone.

În timpul regimului antonescian Bușniță Teodor a publicat lucrări din care se desprinde clar că sus-numitul se declara de acord cu politica antonesciană fiind un naționalist șovin.

Astfel în 1942 într-un raport al său Bușniță Teodor a arătat că: singura soluție pentru organizarea unei flote românești – pescărești ar fi românizarea pescuitului de la gurile Dunării și Mare, evacuarea imediată a întregii populații rusești (cca. 15.000 ruși) și trimiterea acestora peste graniță.

Într-o altă lucrare a sa Bușniță Teodor arăta: «... dar razele solare dătătoare de viață au învins frigul, după cum crucea va învinge barbaria comunistă...» («Viața Dunării», 1941-1942).

În timp ce B.T. deținea funcția de director al Institutului de Cercetări Piscicole, obiectiv deservit de Direcția a IV-a, susnumitul a fost urmărit prin dosar de verificare pentru suspiciuni de distrugere a bazei piscicole din țara noastră...

Deși în desfășurarea acțiunii dusă asupra lui B.T. s-a stabilit activitatea sa de sabotaj și distrugerea bazei piscicole din țara noastră nu s-au luat măsuri operative, motivându-se la închiderea acțiunii că datorită subtilității cu care B.T. acționează nu s-a putut pătrunde în intimitatea dușmănoasă a acestuia, iar prin strângerea probelor activitatea acestuia s-a verificat în parte «fără a stabili cu certitudine intenția de sabotaj» propunând ca materialul să rămână pentru documentare în cadrul problemei"[33].

Astfel, prin referatul M.A.I. nr. 433 privind propunerile pentru deschiderea **acțiunii de verificare** asupra dr. Teodor Bușniță, director general adjunct al Direcției Generale a Pescuitului, din 29 septembrie 1954, reiese, printre altele „... *se manifestă ca un înfocat naționalist și anticomunist, în același timp propunând românizarea pescăriilor*"[34] și se aprobă deschiderea acțiunii de verificare la data de 30 septembrie 1954.

În caracterizarea aferentă referatului Academiei R.P.R., Direcția Cadre, datat București, 29 septembrie 1955, se menționează „*Din scrisorile sale ne putem da seama de nota accentuată de șovinism și naționalism și ura împotriva comuniștilor*"[35].

De asemenea, M.A.I. / Direcțiunea Generală a Securității Statului, prin chestionarele din 25 noiembrie 1954 și procesul-verbal de interogatoriu luat prof. Constantin Motăș la Aiud în 4 decembrie 1954, solicită acestuia informații „Când și în ce împrejurări ați cunoscut prima dată pe profesorul Bușniță Teodor? Ce relații ați avut cu B.T. și în ce a constat natura legăturilor Dvs. particulare cu el? Ce funcții a deținut B.T. în perioada în care l-ați cunoscut, ce atribuțiuni profesionale avea și ce activitate a depus în cadrul funcționării sale? Cu cine întreținea legături B.T. și în ce constă natura

[33] *Ibidem*, ff. 16-19.
[34] *Ibidem*, f. 27.
[35] *Ibidem*, f. 129.

acestor legături? Cine l-a recomandat pe B.T. pentru a fi primit în funcţia de secretar al fostului Minister al Agriculturii şi Domeniilor şi pentru care merite? Ce mai aveţi de arătat asupra B.T., afară de cele declarate?" la ultima întrebare răspunzând: „*Este energic, bun organizator, doritor de a parveni, se purta foarte elegant (în 1948), la fel se purta şi prin 1940-1944, după ultimul model căuta să influenţeze prin ţinută şi prestigiu pe toţi ceilalţi. În ceea ce priveşte exprimarea sentimentelor sale intime, părerilor sale de orice fel, era foarte rezervat*"[36].

M.A.I., Direcţia a III-a îl suspectează în continuare prin adresa nr. 371 / 413870 / 5 iulie 1960 de *activitate de sabotaj a bazelor piscicole din ţară, verificându-se în parte această activitate duşmănoasă*...[37].

În consecinţă, prin Hotărârea M.A.I. / Direcţia a III-a, la 23 ianuarie 1961 i s-a deschis dosarul **acţiuni informative individuale** nr. 376 ulterior 57, sub numele codificat „Biologul", cu precizarea asupra activităţii politice (în trecut): *a sprijinit regimul fascist, a simpatizat cu P.N.Ţ. Maniu şi legionarii*, a apartenenţei politice (în prezent) *neîncadrat, exclus P.M.R.* şi cu scopul de a stabili *activitatea duşmănoasă pe care Buşniţă Teodor o desfăşoară în prezent, care mai sunt elementele cu care acesta desfăşoară această activitate, formele de activitate şi mijloacele de care dispune*[38].

Un exemplu de notă informativă semnată asupra lui T. Buşniţă, nr. 371 / 15 mai 1963, aparţine dr. Gheorghe Brezeanu, contactat în baza aprobării conducerii Direcţiei M.A.I., privind excursia ştiinţifică internaţională pe Dunăre cu participarea reprezentanţilor diferitelor ţări riverane implicate în studiul acesteia: „*Pe teritoriul ţării noastre, ca şi în limitele Dunării româneşti, excursia a fost condusă de tov. prof. Buşniţă, care prin atitudinea sa foarte hotărâtă, a impus o disciplină riguroasă, demonstrând totodată aspecte ale înaltelor realizări în diferite domenii (ştiinţă, construcţii, nivel de trai) din ţara noastră, în anii de democraţie populară... Menţionăm că la Galaţi, cu ocazia vizitei la Şantierul naval, prof. Buşniţă nu a permis nici unui excursionist să poarte aparat de fotografiat... Subliniem faptul că în şedinţele de lucru ale participanţilor la excursie şi a comitetului de conducere, tov. prof. Buşniţă a determinat ca viitoarele întruniri ale comitetului pentru studiul Dunării să nu mai aibă loc la Viena, ci în fiecare ţară riverană (Praga, Budapesta, Bulgaria, U.R.S.S.) iar ca preşedinte să fie delegatul ţării în care se ţine şedinţa anuală...*"[39].

Pe durata urmăririi informative au fost culese numeroase note de la colaboratorii Liviu Popescu şi Constantin Tritiacenco şi agenţii informatori / sursele: „A.A.", „A.F.", „I.B.", „S.T.", „Andrei", „Antipa", „Vasile Brişcă", „Raul Călinescu", „Cezar", „Virginia Enăceanu", „David Gheorghe", „Gică", „Gheorghe Grigorescu", „Laurenţiu", „I. Mălineanu", „Vasilica Popescu", „Ion Vasile", „Vasiliu", „Costică Viorel". Dintre aceştia, conform Securităţii, „Antipa" l-a elogiat, iar „I. Mălineanu" l-a defăimat cu obstinaţie. Printre altele, nota agentului / sursei „A.F." din 29 aprilie 1955 consemna: „*În 1944 în preajma armistiţiului cu U.R.S.S., prof. Buşniţă pe atunci director general la P.A.R.I.D., era refugiat la Slom-Greaca, cu familia. În discuţie cu ing. Gerb – neamţ – a hotărât să fugă. A reuşit numai neamţul Gerb să fugă, el nemaiavând timp a rămas în ţară...*"[40].

---

36 *Ibidem*, ff. 360-362, 364-366.
37 *Ibidem*, ff. 144-145.
38 *Ibidem*, f. 2.
39 *Ibidem*, ff. 251-252.
40 *Ibidem*, f. 429.

Dintre mijloacele tehnice de supraveghere (T.O.) i-a fost interceptat telefonul prin instalarea dublului „X"[41] şi corespondența; este relativ comică adnotarea organului de securitate pe una din numeroasele note de ascultare a telefonului, care se repetă în mod aproape identic „*În tot cursul zilei în casă nu s-au purtat discuții. Noaptea a fost liniștită*"; „*În casa asta nu se vorbește deloc* ?".

În urma Hotărârii M.A.I. / Direcția a III-a pentru închiderea dosarului individual nr. 2991 privind pe Buşniță Teodor, dosarul deschis la data de 23 ianuarie 1961 a fost închis în Bucureşti, la 20 februarie 1964[42].

Nota de sinteză a M.A.I. / Cabinet Secretariat General nr. 30115 / 21 februarie 1964 în acțiunea informativă „Biologul" consemnează, printre altele: „*Deşi urmărit informativ ani de-a rândul nu s-a stabilit că Buşniță Teodor desfăşoară sau intenționează să desfăşoare vreo activitate ostilă. Singura vină ce i se poate pune în sarcină este aceea că urmăreşte prin orice mijloace să ajungă în funcții cât mai mari și să-și facă relații cu oameni cu renume științific mondial. ... În realitate B. T. este un om de valoare științifică care ne reprezintă țara la conferințele și congresele de specialitate, având numeroase relații în lumea oamenilor de știință. Față de cele de mai sus, propunem a se aproba închiderea acțiunii informative individuale, duse asupra numitului B. T., materialele fiind de mică importanță și predarea dosarului la Serv. C*"[43].

Încheierea acțiunii informative prin reconfirmarea bazei de deschidere rezultă şi din Nota nr. 307 / 1 / SN / 17.04.1964 privind activitatea agentului „Pescarul Ion" în perioada 6.X.1962-17.IV.1964: „*Agentul «Pescarul Ion» lucrează la Institutul de Biologie «Traian Săvulescu» ca cercetător principal la Laboratorul de ihtiologie. Recrutarea sa a fost făcută la data de 6 octombrie 1962 pe bază de sentimente patriotice în scopul încadrării informative a acțiunii «Biologul» şi a supravegherii informative a unei concentrări de elemente din acest institut. După recrutare, agentul a furnizat materiale informative în acțiunea „Biologul" cât şi despre unele elemente din evidența cap. II, materiale care în majoritate sunt note de caracterizare. Făcând analiza bazei operative din institut în prezent am constatat următoarele: - Buşniță Teodor a fost urmărit prin dosar de acțiune informativă fiind suspect de activitate duşmănoasă. Acțiunea informativă s-a închis în luna februarie 1964 prin neconfirmarea bazei de deschidere, ...*"[44].

Încercarea organelor de securitate consemnată în *Nota*[45] şefului grupei 371 de a-l recruta pe prof. T. Buşniță ca informator, *deoarece ne poate fi de folos prin: desele contacte internaționale pe care le are, relații vaste în lumea oamenilor cu platformă științifică, o deosebită abilitate în relațiile cu oamenii, reușind să obțină ce vrea, în majoritatea cazurilor*, nu a fost materializată.

Cu sprijinul acad. Traian Săvulescu a fost ales membru corespondent al Academiei Române.

---

[41] *Ibidem*, f. 424.
[42] *Ibidem*, ff. 454-457.
[43] *Ibidem*, ff. 450-453.
[44] ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 42 421, ff. 24-25.
[45] *Ibidem*, f. 6

CONSTANTIN S. ANTONESCU[46]

Născut în Ştefăneşti (Botoşani) la 19 martie 1902 şi decedat în Bucureşti la 12 octombrie 1981.

Licenţiat la Iaşi în ştiinţe naturale (1924) şi în geografie (1926).

A obţinut prin concurs o bursă de studii la Berlin-Friederichshagen în domeniul hidrobiologiei şi pisciculturii (1928), unde lucrează doi ani, apoi la Grenoble în aceeaşi specialitate încă cinci luni.

Doctor în ştiinţe naturale, specialitatea zoologie, la Iaşi în 1930.

Începând din 1931 a fost profesor de geografie şi ulterior director la prestigiosul Colegiu Naţional „Sf. Sava", azi Liceul „Nicolae Bălcescu", din Bucureşti.

Regele Carol al II-lea l-a chemat la Palatul Regal să predea geografia la clasa viitorului Rege Mihai (compusă din patru elevi); condiția impusă a fost să fie profesor bun şi să nu facă parte din nici un partid politic.

A fost conferenţiar de piscicultură la Facultatea de Agronomie din Bucureşti, pe bază de concurs (1943), unde a colaborat cu dr. Grigore Antipa în laboratorul de biologie pescărească înfiinţat de către acesta la Pescăriile Statului în 1933.

Apoi profesor de hidrobiologie la Facultatea de piscicultură înființată la Constanţa în 1948 şi mutată ulterior la Galați.

A fost francmason, iniţiat de loja „Isis" din Bucureşti, din 8 decembrie 1947.

Exclus din învățământ în 1950, spunându-i-se că la cererea studenţilor (sic), pentru că **a fost profesorul Regelui Mihai, se duce la biserică duminica şi poartă pălărie**.

A ajuns proiectant de lucrări piscicole la Institutul de Proiectări şi Amenajări de Cursuri de Apă (I.P.A.C.A.) din Bucureşti (1951).

Exclus din P.M.R., în 1952, pentru lipsă de activitate şi din cauza şcolarizării superioare în Germania şi Franţa.

Ulterior, este acceptat ca secretar ştiinţific al Comisiei de hidrologie a Academiei R.P.R. (1956).

În 1957 a fost chemat la Ministerul Învăţământului pentru a i se cere scuze şi numit profesor titular de hidrobiologie la Facultatea de Ştiinţe Naturale din Bucureşti.

A fost trecut în **evidenţa operativă activă** a M.A.I. / Direcţia a III-a prin *Hotărârea de trecere în evidenţă* din 19 ianuarie 1962.

Dintre agenţii informatori / sursele care au dat note asupra lui au fost: "Geograful", "Luca", "Jiul Mihai", "Mişu", "Valeriu Pavelescu", "F.E.", "M.M.", "T.M.", "V.M.".

A fost pensionat în 1972.

[46] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261 031, 74 file, consultat cu asentimentul prin e-mail al fiicei dr. Mirela Florescu (n. Antonescu), Canada, 1 decembrie 2010.

ZAHARIA POPOVICI[47]

Născut în 1907. Date biografice mai detaliate de la contemporani, din surse documentare sau de pe internet nu sunt disponibile.

A efectuat cercetări asupra biologiei rechinului (*Squalus acanthias*) din Marea Neagră.

Director al Stațiunii de cercetări piscicole „Dr. Grigore Antipa" din Constanța.

Singurul document cunoscut de noi, rămas de la Z. Popovici este o scrisoare de la Constanța din 30 noiembrie 1934, către dr. Grigore Antipa, în care îi confirmă acestuia opiniile corecte în privința a două feluri de stavrizi şi a „promenadei de primăvară şi de toamnă a scrumbiilor albastre prin fața Constanței", a doua chestiune fiind atacată şi ironizată vehement de către prof. Ioan Borcea (cf. colecția dr. Al. Marinescu).

Căsătorit cu o nemțoaică a **părăsit România** cu ajutorul acesteia, împreună cu armata germană, în 1944, de teama instaurării regimului comunist (cf. dr. ing. I. Cautiş şi dr. T. Nalbant).

După divorţ a plecat (prin Franța şi Spania) în America de Sud, în **Argentina**, unde l-a întâlnit pe compatriotul şi prietenul său dr. V. Angelescu.

O anumită perioadă a fost muzeograf la Muzeul „Bernardino Rivadavia" din **Buenos Aires** / Argentina.

A ajuns profesor la Universitatea din **Lima / Peru.**

S-a întâlnit cu dr. M.C. Băcescu (participant la cea de-a XI-a expediție a n/c „Anton Bruun" sub pavilion S.U.A. în Oceanul Pacific de sud-est, Ecuador, Peru, 1965) la Huankáyo, unde era recăsătorit cu peruana Victoria din Cuzco[48].

Dintre lucrările şi cărțile publicate singur sau în colaborare:

- *Ergebnisse der Untersuchungsfahrten mit dem S. M. Schiff Constanza der Kgl. Rum. Marine im Schwarzen Meer in den Jahren 1934 und 1935: Vorläufige Mitteilg*, Academia Română, *Recenzii*, 1937, 29 pp. (cu N. Gavrilescu).
- *Los estudios de hidrobiologia en la Argentina*, 1948, 171 pp.
- *La bioeconomia del mar: los resursos del mar en la economia del hombre*, 1954, 659 pp.
- *Problemas de hidrobiologia y sus vinculación pesquera*, 1954, 11 pp.
- *La economia del mar y sus relaciones con la alimentación de la humanidad*, 1954, 1056 pp. (cu V. Angelescu)[49].

[47] Fără dosar în evidența CNSAS.
[48] M.C. Băcescu, *Chemarea apelor*, Ed. Ştiințifică, Bucureşti, 1972, pp. 200-201.
[49] http: //books.google.ro

VICTOR ANGELESCU[50]

Născut în Iaşi la 20 septembrie 1912 şi decedat în Mar del Plata (Argentina) la 12 iunie 2002.

Inginer agronom, absolvent al Universităţii „Alexandru I. Cuza” din Iaşi, specializat în hidro-biologie şi piscicultură.

A fost bursier „Alexander von Humboldt” la Institutul de Hidrologie al Şcolii Superioare de Agronomie din Viena (1942-1944).

A obţinut titlul de doctor în agronomie cu teza *Cercetări hidrologice şi biologice asupra marilor iazuri de ciprinide din regiunea Feldsberg* (în limba germană) la Viena / Austria (155 pp.).

A urmat perfecţionări la Institutul de Cercetări Pescăreşti (Hamburg / Germania) şi Institutul de Plase de Pescuit (Utrecht / Ţările de Jos).

Vorbitor de limba română, spaniolă, germană, franceză şi engleză.

După cel de-al doilea Război Mondial a emigrat în **Argentina**, fiind încadrat la Muzeul Argentinian de Ştiinţe Naturale „Bernardino Rivadavia” din Buenos Aires (1948-1955).

A studiat biologia şi alimentaţia peştilor detritivori (*Merluccius hubbsi*).

Una dintre operele magistrale este *La economia del mar y sus relaciones con la alimentación de la humanidad*, 1954, 1056 pp. (în colaborare cu compatriotul şi prietenul dr. Zaharia Popovici).

În 1950 a obţinut **cetăţenia argentiniană.**

A activat în Departamentul de cercetări pescăreşti al Direcţiei de pescuit a Ministerului Agriculturii, ca biolog marin în cadrul Serviciului de Hidrografie Navală al Marinei Militare (Programul Anului Geofizic Internaţional 1957-1958) şi drept cercetător ştiinţific şi profesor titular de oceanografie biologică la Facultatea de Ştiinţe Exacte şi Naturale a Universităţii din Buenos Aires (1961) fiind elogiat de către argentinieni în pagina de internet dedicată lui[51].

Este cofondator al Institutului de Biologie Marină (I.B.M.) din Mar del Plata (Argentina), unul dintre primele de acest gen din America Latină şi iniţiator al şcolii de biologie pescărească marină în Argentina.

A fost mentor şi propagator al proiectului de dezvoltare pescărească finanţat de Guvernul Argentinei şi O.N.U. / F.A.O. între 1965-1970 şi codirector al acestuia între 1965-1967.

Între 1967-1974 a fost angajat oficial al F.A.O. la Roma.

Cercetător principal şi membru al Consiliului Naţional de Cercetări Ştiinţifice şi Tehnice (C.O.N.I.C.E.T.), cercetător onorific al I.B.M. (1971) şi cercetător emerit al Institutului Naţional de Cercetare-Dezvoltare Pescărească (I.N.I.P.E.D.) (1991).

A obţinut trei premii importante în domeniul ştiinţelor naturale:

- „Eduardo L. Holmberg” (1949)

[50] Dosar CNSAS, cota I 261 032, 30 file şi un microfilm SIE nr. 22 960, codificat „Virgil”.
[51] http://www.indep.edu.ar/publicaciones/revista_15/angelescu.

- „Perito Moreno” (1955)
- „Premio Nacional de Cultura en Ciencias Naturales” (1959).

Om de cultură vastă cu înclinaţii deosebite pentru istorie şi procese istorice.

Dosarul M.A.I. din Fondul operativ, datat 16 septembrie 1966, conţine numai Hotărârea din 1 septembrie 1966 pentru păstrarea în arhivă a dosarului nr. 145 979 provenit de la „Material din Arhiva neorganizată” privind: 1. Conţinutul pe scurt al materialului compromiţător „În perioada anilor 1941-1945 a fost la **studii în Germania şi Austria**”, decizii ale autorităţilor statului de efectuare a **sejururilor de studii în străinătate**, confirmări ale instituţiilor străine în care a efectuat **stagiile de specializare**, fişa militară, cererea mamei sale Florica Bejan prin care solicită prelungirea scutirii de concentrare-mobilizare până la 1 mai 1944 a fiului, sublt. rez. Angelescu Victor din gruparea 3-a A.C. şi răspunsuri aferente ale Marelui Stat Major, cererea de prelungire a paşaportului şi o notă asupra surorii Maria Ionescu (n. Angelescu) nesemnată; nu sunt consemnate delaţiuni.

O notă necrologică a fost dedicată de către I.N.I.D.E.P. dr. Victor Angelescu[52].

PETRE M. BĂNĂRESCU[53]

Născut în Craiova la 15 septembrie 1921 şi decedat în Bucureşti la 12 mai 2009.

Zoolog / ihtiolog şi biogeograf de talie inter-naţională[54].

A urmat Facultatea de Ştiinţe Naturale a Universităţii „Victor Babeş” din Cluj între 1940-1944, a fost preparator (din anul III de facultate), asistent şi lector de biogeografie (1946-1948).

Conferenţiar suplinitor de zoologie şi de biogeografie la Facultatea de Geografie (1944-1950).

Doctor în ştiinţe naturale din 29 iunie 1949 şi cunoscut ca simpatizant al P.N.Ţ. Maniu şi al Bisericii Unite.

A fost **arestat** când era asistent universitar la Catedra de nevertebrate şi pedepsit cu un an de **detenţie la canalul Dunăre-Marea Neagră, între 18 mai 1950-18 mai 1951**, unde a fost *trimis în colonia de muncă şi reeducare pentru 12 luni deoarece a avut unele manifestări duşmănoase la adresa regimului*[55] şi eliberat la termen, la 26 mai 1951. În dosarul individual M.A.I. / D.R.S.P. Cluj, fişa personală, IV, rezultatul vizitei medicale a fost *sănătos-muncă grea*. În aceeaşi fişă, la caracterizarea şefului unităţii

---

52 E. Boschi, *Notă necrologică: Victor Angelescu 1912-2002.* în „El Carnotaurus”, III, 10, Informacion general, p. 8.

53 În arhiva CNSAS se află un dosar din fondul Penal, nr. 15 827, 13 file, patru volume din dosarul aflat la fondul Informativ nr. 261 030, 42, 20, 83 resp. 13 file, două dosare din fondul Reţea, nr. 319 606 (18 file) şi nr. 042 421 (40 file), consultate cu asentimentul telefonic şi prin e-mail al fiicei Anca Bănărescu, Bucureşti 29 septembrie, 1 şi 12 octombrie, 8 şi 9 noiembrie 2010.

54 htpp: www.antipa.ro/in_memoriam_banarescu

55 ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261 030, vol. 1, f. 4.

de muncă s-a precizat: „*În muncă a dat rezultate mulțumitoare. Nu a avut manifestări politice, ostile regimului*".

Motivele arestării s-au datorat conform exprimării proprii „*probabil din cauza atitudinii greșite din 1946-1949*" ispăşind pedeapsa corecţională la U.M. 1 (Capul Midia) între 27 mai-15 iulie 1950 şi U.M. 3 (Km. 4) între 15 iulie 1950-25 mai 1951.

După eliberarea din 1951 a rămas **doi ani fără loc de muncă** reuşind ulterior angajarea ca **pontator** la Timişoara (pentru întreţinerea familiei stabilite acolo).

În 1953 a fost primit cercetător ştiinţific la Institutul de Cercetări Piscicole din Bucureşti.

Din **dosarul de verificare** nr. 5092 deschis sub numele de cod „Naturalistul" la 12 iulie 1961, reiese că a început să fie supus **acțiunii informative** prin **agenți** informatori / surse, **investigații la domiciliu, supraveghere în cursul deplasărilor de serviciu în țară** (Moldova, Transilvania, Banat), **interceptarea corespondenței** şi **interceptarea convorbirilor telefonice**[56].

Agenţi informatori identificaţi în dosarele de urmărire individuală au fost: „Alexandru", „Antipa", „Cercel", „Ioniţă", „I. Mălineanu", „Pădureanu", „Petrică", „Radu Rodna", „Sprintinel", „Trifan V.", „Tudor", „Vadan", „Victor", „Vifor".

Hotărârea M.A.I. / Direcţia 3-a de **trecere în evidență**, la categoria pasiv, din 5 octombrie 1962, pentru activitatea politică desfăşurată după 23 august 1944, precizează „*Între 1950-1951 a fost în colonia de muncă ca urmare a unor manifestări dușmănoase*"[57]; dosarul se închide prin Hotărârea din 14 septembrie 1962 şi *Nota de clasare* din 12 octombrie 1962.

Regretabil, P. Bănărescu a fost recrutat el însuşi colaborator al Securităţii, ca agent informator, pe baza a două angajamente scrise. Primul a fost dat la Cluj în 4 octombrie 1951[58]. Al doilea, precedat de referatul cu propunerea de recrutare nr. 371 / septembrie 1962[59] datează din 1 octombrie 1962 [Bucureşti], fiind explicat în raportul privind felul cum a decurs recrutarea: „*Constatând că sus-numitul are posibilități informative am trecut la recrutarea acestuia, declarându-se întru-totul de acord, cerând și unele lămuriri în legătură cu colaborarea cu organele noastre*"[60] (sic). Înregistrarea agentului s-a efectuat la Serviciul „C". Activitatea de informator, desfăşurată sub numele conspirativ „Pescarul Ion" cu începere din 6 octombrie 1962, a fost apreciată „*bună și cu frumoase perspective... fără mijloace de stimulare*"[61]; a fost scos din reţea la 8 noiembrie 1965.

La 24 iulie 1975 i s-a deschis un nou dosar de **urmărire individuală** cu indicativul „Bănică" ca urmare a demersurilor întreprinse pentru acordarea unei burse nominale de studii în R.F.G.; propunerea de închidere a D.U.I. datează din 16 ianuarie 1978.

56 *Ibidem*, vol. 4, f. 4.

57 *Ibidem*, vol. 2, f. 1.

58 ACNSAS, fond Reţea, dosar nr. 319 606, f. 8.

59 Idem, dosar nr. 42 421, ff. 3-6.

60 *Ibidem*, ff. 7-9.

61 ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261 030, vol. 2, f. 4.

P. Bănărescu a devenit doctor docent (1962), bursier D.A.A.D. (1967), membru în colectivul de Faună la Institutul de Biologie al Academiei Române, şeful Laboratorului de taxonomie animală (1972) şi membru al P.C.R. (1974).

S-a afirmat în domeniile sistematicii peştilor dulcicoli (sistematica familiilor Ciprinidae şi Cobifidae) şi zoogeografiei peştilor, publicând peste 300 de lucrări ştiinţifice printre care „Principii şi probleme de zoogeografie", „Tratat de biogeografie", „Zoogeography of Fresh Waters" (3 volume), în care a descris pentru prima dată un gen, două subgenuri şi două subspecii noi de peşti din România precum şi o subfamilie nouă, 10 genuri, 38 de specii şi 26 de subspecii de peşti din China, Coreea, Vietnam, Thailanda, Myanamar, India, Pakistan, Afganistan, Israel şi Turcia.

Dr. doc. P. Bănărescu a fost ales membru corespondent (1991) şi membru titular al Academiei Române (2000), membru de onoare al Societăţii Ihtiologilor şi Herpetologilor Americani (1976) şi al Societăţii Europene a Ihtiologilor (1988).

„Colecţia [de peşti] Petre Bănărescu" a fost donată Muzeului Naţional de Istorie Naturală „Grigore Antipa" din Bucureşti.

NICOLAE AL. BOŞCAIU[62]

Născut în Caransebeş la 23 iulie 1925 şi decedat la Cluj-Napoca la 22 octombrie 2009.

Încadrat în Frăţiile de cruce (F.D.C.) ca elev în clasa a V-a de liceu (1941), activ în F.D.C. până la absolvirea liceului (prin participare la şedinţe şi cotizaţii) şi în cadrul grupului studenţesc legionar C.S.L. „Ionel Moţa" condus de Ioan Bohotici, între 1946-1948 (prin şedinţe, cotizaţii, diferite ajutoare), fapte recunoscute într-o declaraţie proprie dată la 10 decembrie 1959[63].

Din anul II a fost asistent preparator onorific al prof. Alexandru Borza la Facultatea de Ştiinţe Naturale a Universităţii „Victor Babeş" din Cluj până în 1947, când prof. Al. Borza este privat de postul de profesor de botanică[64].

Refuzând înscrierea în U.T.M. şi participând la grevele studenţeşti de la Cluj din 1946 împotriva instalării regimului comunist în România şi a interzicerii sărbătoririi zilei regalităţii în România (cf. conf. dr. A. Fabian Grozavu) a fost **arestat şi deţinut politic în 1948,** condamnat în baza **sentinţei de condamnare** nr. 715 a Tribunalului Militar Cluj *pentru activitate legionară*[65], condamnat la **şase ani de recluziune (închisorile Gherla şi Piteşti, şantierele de la Canalul Dunăre-Marea Neagră, minele de plumb de la Cavnic)** şi eliberat în 1955.

---

[62] Două volume la ACNSAS, cota I 234 043, vol. 1 şi 2, 18 resp. 52 file şi cota R 292 376, 263 resp. 83 file.
[63] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 234 043, vol. 2, f. 1.
[64] V. Alexiu, *Din viaţa şi activitatea ştiinţifică a unui mare botanist*, în „Cultura", 3-4/2001, pp. 30-31.
[65] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 234 043, vol. 1, f. 1.

Prof. Al. Borza şi acad. Traian Săvulescu, preşedintele Academiei Române, au intervenit pentru suspendarea condamnării, dar **fără rezultat**.

La canal a făcut parte din **brigada „dură"**.

Ororile îndurate la Piteşti, prin torturi fizice şi morale, au măcinat rezistenţa fizică dar a avut forţa morală de a spera, reuşind să suporte durerea încarcerării şi să găsească lumina renaşterii[66].

M.A.I. / Direcţia Regionala Cluj, Serviciul III, Biroul 1 au deschis **dosarul de urmărire individuală** nr. 1331 în 19 ianuarie 1960 prin Hotărârea nr. 302 din 14 ianuarie 1960[67].

Au fost infiltraţi agenţi informatori / surse, au fost efectuate investigaţii la domiciliu, i-a fost instalată tehnică operativă (T.O.) la domiciliu şi i s-a controlat corespondenţa.

Arestatul prof. Septimiu Râmboiu, cu care N. Boşcaiu a fost închis în penitenciarul Piteşti două luni, a dat o depoziţie favorabilă asupra fostului co-deţinut, prin procesul-verbal de interogatoriu de la Cluj din 4 martie 1960.

Următorii agenţi au dat note informative asupra lui N. Boşcaiu: „Albu", „Barbu" (de ex. notele de interes particular pentru autor din 1 septembrie 1986[68] şi 4 mai 1989[69]), „Barbu Ştefan", „Dan Bănăţeanu", „Bodo", „Emil Buna", „Costea", „Paul Dragomirescu", „Ioan Florescu", „Gicu", „Jianu", „Ovidiu", „Oşanu", „Constantin Popescu", „Tănase", „Trandafir", „Udrea".

Propunerea de aprobare a închiderii dosarului individual nr. 1331 şi clasarea lui la secţia „C" urmând ca suspectul să fie trecut în evidenţă la dosarul problemă, a intervenit în martie 1960. Dosarul a fost clasat în arhivă pentru păstrare, la 20 aprilie 1960, *deoarece prezintă interes operativ de minimă importanţă*.

Hotărârea de **trecere în evidenţa pasivă** din 5 martie 1963, a precizat „*din aprilie 1960 nu desfăşoară nici o activitate duşmănoasă regimului, adoptă o atitudine loială faţă de orânduirea democrat-populară din R.P.R., iar la locul de muncă se dovedeşte a fi un element cinstit, achitându-se de sarcinile ce le are*"[70].

Regretabil, N. Boşcaiu, după declaraţii date la Piteşti despre legionari între 13-16 mai 1950 şi despre prof. Al. Borza în 30 mai 1950[71], a semnat şi el primul angajament de colaborare cu Securitatea, prin care se obliga „... să nu discut cu nimeni faptul că am fost reţinut de organele securităţii statului şi să nu arăt nimănui adevăratele probleme despre care am fost întrebat şi declaraţiile ce le-am făcut"[72], în decembrie 1952.

Un *Referat cu propunerea de recrutare a numitului Boşcaiu Nicolae în problema legionară în oraşul Cluj* a intervenit în 11 martie 1960[73].

66 *Ibidem*.
67 *Ibidem*, ff. 1-3.
68 Idem, fond Reţea, dosar nr. 292 376, vol. 1, f. 102.
69 *Ibidem*, f. 79.
70 *Ibidem*, vol. 2, f. 51.
71 *Ibidem*, ff. 20-22, 24, 25.
72 *Ibidem*, f. 26.
73 *Ibidem*, ff. 1, 2, 5, 6.

Un alt *Referat de felul cum a decurs recrutarea numitului Boşcaiu Nicolae ca agent în problema legionară* datează din 28 martie 1960 şi cuprinde interogatoriul şi contactarea (din 23 martie 1960) precum şi al doilea angajament de colaborare cu aceeaşi Securitate, ca agent „Marcel Popescu", semnat la 24 martie 1960[74] (sic!). Ulterior numele conspirativ va deveni „Emilian Cristescu". Tabelul cu indemnizațiile acordate agenților „Marcel Popescu" şi „Cristescu" denotă evoluția creşterii în timp a valorii acestei retribuții, obținute sub semnătură proprie sau codificată (conspirativă), de la 100-150 lei în 1960 la 500 lei în 27 iunie 1989[75].

Dosarele cu numele conspirativ „Cristescu" cuprind, de exemplu, *Raportul cu propunere de stimulare a informatorului*[76], chitanța de primire a recompensei financiare pe numele „Cristescu"[77], sau semnat în nume propriu[78], caracterizări / note de analiză pentru informatorul „Cristescu" din 5 mai 1989[79], probând activitatea de agent informator al lui N. Boşcaiu până la 20 decembrie 1989 (sic!).

De interes deosebit pentru autor sunt notele informative furnizate de N. Boşcaiu asupra prof. Roger H. Charlier, cu cetățenie dublă, belgiană şi americană, care a vizitat România prima dată la începutul anilor '70, apoi în 1979[80] şi de mai multe ori după 1990.

În cursul perioadei de **grațiere** (1955) a finalizat studiile universitare şi a obținut diploma de licență a Facultății de Ştiințe Naturale.

Inițial muzeograf principal la Muzeul din Lugoj (1955-1957), a fost angajat ulterior, cu sprijinul prof. Emil Pop, cercetător ştiințific la Subcomisia Monumentelor Naturii din cadrul Filialei Cluj a Academiei Române, între 1957-1958 şi 1972-1974.

În urma contrarevoluției din Ungaria (1956) a fost **exclus din funcția de la Academia Română** şi angajat **„muncitor săpător"** la Institutul Horticol „Palocsay" din Cluj.

După câştigarea unui **proces de reabilitare** a fost angajat ca botanist la Grădina Botanică din Cluj între 1962-1967.

A obținut doctoratul în biologie în 1971.

A fost cercetător ştiințific la Centrul de Cercetări Biologice / Filiala Cluj-Napoca a Academiei Române (1967-1972) şi biolog principal la aceeaşi instituție (1974-1984).

A mai deținut funcțiile de redactor şef adjunct al revistei „Ocrotirea naturii şi a mediului înconjurător" (1982), bibliotecar principal la Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române (1984-1990), preşedinte al subcomisiei Monumentelor Naturii / Filiala Cluj-Napoca a Academiei Române (din 1988), secretar ştiințific al Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române şi redactor şef al publicației „Revista română de biologie. Seria botanică" (din 1992).

---

[74] *Ibidem*, f. 12.
[75] *Ibidem*, f. 16.
[76] *Ibidem*, f. 17.
[77] *Ibidem*, f. 18.
[78] *Ibidem*, f. 34.
[79] *Ibidem*, ff. 43-44.
[80] *Ibidem*, vol. 2, ff. 67-79.

S-a afirmat ştiinţific în domeniile protecţia genofondului şi asociaţiilor vegetale, taxonomie, floristică, fitosociologie, fitogeografie, istoria florei şi vegetaţiei pe baza analizelor sporo-polenice, istoria botanicii.

A fost un promotor al unor direcţii inedite în cercetarea botanică din România privind aeropalinologia şi analizele sporo-polinice în sedimente cavernicole.

Coordonator şi redactor al unor publicaţii editate de Filiala Cluj-Napoca a Academiei Române, ctitor al unui număr însemnat de rezervaţii naturale noi în diferite judeţe din Transilvania.

A fost ales preşedinte al Asociaţiei Române de Fitosociologie afiliată F.I.F. şi membru a diferite asociaţii ştiinţifice internaţionale.

Membru corespondent (1990) şi membru titular al Academiei Române în 1991.

A obţinut premiile III (1965), I (1967) şi II (1968) ale Ministerului Învăţământului şi premiul „Emanuel C. Teodorescu" (1971) al Academiei Române.

Doctor *honoris causa* în ştiinţe biologice al Universităţii din Camerino / Italia, cu ocazia Congresului Internaţional de Fitosociologie / Italia (1999)[81].

RADU RACOTTĂ[82]

Născut în Bucureşti la 5 ianuarie 1930.

A absolvit Facultatea de Biologie a Universităţii Bucureşti, după o **exmatriculare** şi reînmatriculare prealabilă.

A fost cercetător ştiinţific cu specialitatea fiziologie animală la Institutul de Biologie „Traian Săvulescu" al Academiei Române.

S-a deplasat în **Mexic** în octombrie 1969 de unde nu a mai revenit.

S-a afirmat la Universitatea de Stat din Ciudad de Mexico în domeniul fiziologiei celulare şi ca profesor consultant.

Microfilmul aflat în arhiva CNSAS o vizează pe soţia **Viorica** Racottă şi cuprinde, printre altele, **o notă de filare şi identificare** datând din 27 iulie 1971 şi **dosarul de urmărire informativă** nr. 8235 privind-o pe „Vica" deschis la 29 ianuarie 1972.

Din nefericire, nu sunt disponibile date mai recente despre Radu Racottă, nici prin contacte directe cu cercetători mexicani şi argentinieni nici de pe internet.

[81] Braun-Blanquetia, *Review of Geobotanical Monographs*, 24, Camerino, 1999, 48 pp.
[82] Un microfilm în arhiva CNSAS, cota SIE nr. 3224.

DENIS BUICAN (DUMITRU BUICAN-PELIGRAD)[83]

Născut în Bucureşti la 21 decembrie 1934.

Biolog, istoric şi filosof al ştiinţei, scriitor, bilingv (română şi franceză) persecutat mai ales în prima perioadă a **dictaturii staliniste** (1948-1964)[84].

După arestarea tatălui, Dumitru Peligrad – boier şi filantrop – în 1948 (decedat în chinurile închisorii de la Caransebeş, în 1951) i-a fost fixat **domiciliu obligatoriu** la chestura municipiului Craiova, unde a fost singurul care a refuzat să semneze periodic condica de prezență.

În 1951 (la 16 ani) a absolvit două clase într-un an (X şi XI) şi a reuşit la Facultatea de Agronomie din Bucureşti unde a fost primit datorită notelor excepționale, în pofida originii sociale „nesănătoase”.

Din primii ani de facultate a început o activitate experimentală originală în domeniile electrofiziologiei şi radiogeneticii, iar lucrarea de diplomă a fost singura susţinută public (ca o teză de doctorat), autorul fiind scutit de celelalte examene, ca urmare a referatului elogios semnat de către îndrumătorul său acad. Gheorghe Ionescu – Şişeşti.

A devenit inginer agronom, sub protecţia aceluiaşi acad. Gh. Ionescu – Şişeşti.

A fost angajat ca asistent universitar la Institutul Agronomic din Bucureşti (1956) datorită meritelor sale dar **dat afară** în 1957 (după revoluția din Ungaria) de către prorectorul slugarnic D. Davidescu, odată cu **distrugerea laboratorului** de radiogenetică.

Recomandat, din nou, de către acad. Gheorghe Ionescu – Şişeşti, intră la Institutul de cercetări pentru plante tehnice de la Bucureşti – Fundulea.

Cercetător ştiinţific principal în domeniul geneticii şi fiziologiei (1957-1960) şi pionier al radiogeneticii în România. A încadrat ca zilieri permanenţi studenţii exmatriculaţi de la Facultatea de Biologie **Al. Ionescu, R. Racottă, Şt. Racoviță** contrar opoziţiei conducerii de partid şi de cadre din institut.

A **plecat forțat** din institut, în 1960, odată cu **distrugerea din nou a laboratorului** refăcut pe parcurs.

A fost **transferat abuziv / retrogradat** ca asistent universitar la Facultatea de Ştiinţe Naturale a Institutului Pedagogic al Universităţii din Bucureşti datorită presiunii prof. N. Giosan (membru în C.C. al P.M.R. şi ulterior academician, ministru, etc.) care îi folosise competenţa ştiinţifică şi semnase articole ale tânărului cercetător pe care nu le scrisese sau îndrumase.

A întâmpinat **dificultăți** în susţinerea tezei de doctorat în genetică (1961) datorate prof. N. Giosan care nu suporta independenţa ştiinţifică asigurată ing. agronom D. Buican prin doctorat.

---

[83] Un dosar CNSAS, cota I 236 068, 13 file inclusiv 9 foto, consultat cu asentiment scris, Paris / Franţa, 15 noiembrie 2010.

[84] htpp://fr.wikipwsi.org/wiki/Denis_Buican

A fost asistent şi lector universitar, după susţinerea doctoratului, la Institutul Pedagogic, cu **distrugerea a treia oară a laboratorului** în 1962/1963 când a fost trimis – în mod forţat – la **colectivizarea agriculturii,** unde a refuzat să participe.

Promovat – în perioada de relativă liberalizare dintre 1965-1968 – conferenţiar universitar la disciplina Biologie generală, genetică şi ameliorare în urma unui concurs la care comisia de specialişti a fost schimbată de către Senatul Universităţii din Bucureşti de două ori dar care, în ciuda tuturor presiunilor, a prezentat referate ştiinţifice favorabile.

A avut recomandări călduroase, de ex. ale prof. Emil Pop şi prof. Constantin Motăş, pentru a putea beneficia de o specializare în străinătate.

Constatând că după discursul lui N. Ceauşescu împotriva invaziei sovietice în Cehoslovacia (1968) faptele indică sfârşitul perioadei de relativă liberalizare a regimului comunist, a urmat, cu prilejul unui congres internaţional (1969), invitaţia preşedintelui G. Pompidou şi a primului ministru J. Chaban-Delmas de a **rămâne în Franţa** unde a fost **naturalizat (1972)**, la Paris, conform unui articol rezervat străinilor care prezintă pentru Franţa un interes excepţional, după obţinerea unui aviz favorabil de la Consiliul de Stat.

A fost **opozant făţiş al teoriilor false ale pseudo-savantului sovietic Lîsenko** impuse de stalinism în U.R.S.S. şi în toate celelalte state satelizate, după 1948.

În prima sa carte *Biologie generală, genetică și ameliorare*, în colaborare cu prof. B. Stugren de la Universitatea „Babeş-Bolyai” din Cluj (Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1969), apărută cu întârziere datorită cenzurii (între 1964/1969), **atacă, pentru prima oară în ţările lagărului comunist, dogmele lîsenkismului şi stalinismului marxist-leninist.**

A susţinut în Franţa, la Sorbona, un doctorat de stat în Ştiinţe Naturale (1970) şi un doctorat de stat în Litere şi Ştiinţe Umane (1983).

Profesor de istoria ştiinţei la Université Paris X – Nanterre (1983-2003).

Este autor al noilor teorii sinergice ale evoluţiei şi a teoriei cunoaşterii (biognoseologia) cuprinse sub numele său în celebrele dicţionare franceze *Larousse, Robert, Hachette* (în care, dintre savanţii români, nu se află menţionat decât E. Racoviţă).

De asemenea autor al cărţilor de biologie, istoria şi filosofia ştiinţei publicate în Franţa (35 apariţii) şi traduse în străinătate (Brazilia, China, Grecia, Italia, Portugalia, România, Spania, Turcia) dintre care, de ex. *La revolution de l'evolution* distinsă cu un mare premiu al Academiei Franceze (1989).

A prezidat secţiunea *Biologie et Sciences medicales* a celui de al XX-lea Congres Internaţional de Istoria Ştiinţelor (Liège/Belgia, 1997).

Autor al unor opere literare: eseuri, memorii, poeme, radiind o sensibilitate originală şi o gândire critică, temele apropiindu-l de E. Kant, A. Schopenhauer, M. Eminescu şi, mai aproape în timp, de T. Arghezi, L. Blaga, E. Cioran.

A fost caracterizat drept „singur împotriva a două sisteme” (cf. C. Diaconescu) şi poet „înzestrat şi sumbru” (cf. D. Buican, *Viața sfârtecată între Răsărit și Apus*, Ed. CD Press, Bucureşti, 2007, 224 pp., *apud* E. Cioran).

Dosarul de la securitate cuprinde note ale M.I. / Direcţia de Paşapoarte, evidenţa străinilor şi controlul trecerii frontierei (1981), Departamentului Securităţii Statului (1985, 1987, 1989) cu precizări, de ex. „*... este un element cu... și reacții imprevizibile,*

fiind pretabil la acţiuni cu caracter duşmănos sau de dezordine"[85]. Aici se găseşte şi o notă a prof. C. Hera, director al Institutului de Cercetare pentru Cereale şi Plante Tehnice de la Bucureşti – Fundulea, din 29-31 august 1982; nu sunt consemnate delaţiuni cu privire la Denis Buican.

ŞTEFAN RACOVIŢĂ[86]

Născut în Bucureşti la 25 septembrie 1936 (din familie colaterală celei a lui E. Racoviţă).

A fost **împiedicat în repetate rânduri la susţinerea examenului de admitere** în învăţământul superior.

După reuşită, la înscriere, a fost **exmatriculat** (împreună cu dr. Al. Ionescu şi dr. R. Racottă).

A reuşit să devină cercetător ştiinţific la Institutul de Cercetări pentru Cereale şi Plante Tehnice de la Bucureşti – Fundulea (geobotanică) timp de 4 ani.

A funcţionat ca profesor de ştiinţe naturale în învăţământul general şi secundar în România.

Angajat şi **concediat** din TVR (după 9 ani) datorită cererii de emigrare determinată de **refuzul înscrierii în P.C.R.** şi consecinţele acestuia.

A **emigrat în Elveţia,** în 1978.

A obţinut diploma de studii avansate în psihologie şi ştiinţele educaţiei, specialitatea Comunicare de la Universitatea din Geneva.

Cercetător ştiinţific la Serviciul de cercetări în Educaţie / Departamentul Învăţământului Public al Cantonului Geneva (24 de ani), preocupat de întocmirea audiovizualului ca mijloc şi metodă de învăţământ.

Editor al revistei „Căminul românesc" (Elveţia) pe durata a peste 16 ani.

Publicaţii: *Cu mâinile de cap (Cronica cârcotaşului)*, Ed. Fund. Cult. „Libra", Bucureşti, 2005, 560 pp., selecţie de articole publicate în „Căminul românesc" şi în cotidiene sau periodice româneşti din ţară şi din străinătate între 1993-2004.

[85] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 236 068, f. 10.
[86] Fără dosar în evidenţa CNSAS.

III. LITERATURA ISTORICĂ ŞI DOCUMENTELE SECURITĂȚII

Vadim **GUZUN**

REFUGIUL ETNICILOR EVREI DIN UNIUNEA SOVIETICĂ ÎN ROMÂNIA ÎN PERIOADA 1919-1936

THE JEWS REFUGE FROM SOVIET UNION TO ROMANIA:
DOCUMENTS IN THE ROMANIAN ARCHIVES (1919-1936)

The study deals with the dramatic situation of the Jewish refugees from the USSR, the causes of the exodus to Romania, the illicit ways of crossing the border, the reaction of the local authorities and population, Bucharest's demarches both internally and externally. The evacuation of the refugees from Bessarabia at the beginning of the 1920s and the expulsion of some across the Dniester were the most sensitive topics of the dossier. In order hide the internal realities marked by the organized famine and generalized terror, the "mass atrocities" against the Jews were attributed to the Romanian authorities, efficiently "fueling" the misinformation of the public opinion, especially in the context of the informational blockage imposed by the Bolsheviks. The sources used come from the National Archives of Romania, the Archives of the Romanian Ministry of Foreign Affairs and the Archives of the National Council for the Studying of the Securitate Archives.

Etichete: URSS, Basarabia, refugiați evrei, represiuni comuniste, relații româno-sovietice

Keywords: USSR, Bessarabia, Jewish refugees, communist repressions, Romanian-Soviet relations

Motto: „Aduceți-vă aminte că voi, cu intervenția voastră, puteți scăpa mii de evrei de la moarte, la voi și numai la voi este speranța noastră!”[1]

Problema refugiaţilor de peste Nistru, cu dimensiuni politice în plan intern şi internaţional, a fost una dintre cele mai complexe cu care s-a confruntat România în perioada interbelică. Suprapunerea valurilor masive de refugiaţi sovietici peste tentativele eşuate ale Rusiei de bolşevizare a Basarabiei, prin propagandă comunistă şi atacuri teroriste (în accepţiunea sensului modern al cuvântului), a complicat situaţia, oricum dramatică, a zecilor de mii de fugari care încercau să se sustragă represiunilor sovietice, pogromurilor organizate de naţionalişti ucraineni sau de forţe albgardiste. Deşi au existat refugiaţi de diverse etnii, din perspectivă cronologică, socială, etnică sau militară, populaţia care a reuşit să se salveze în România poate fi împărţită în patru grupuri mari: evreiască, ucraineană, rusă şi, evident, românească. Grupul refugiaţilor

[1] Din apelul evreilor transnistreni către conaţionalii din România, document nedatat, perioada probabilă a redactării - 1920-1922, ANIC, fond Pantelimon Halippa, dosar nr. 234/1920-1932, f. 19.

evrei s-a diferenţiat de celelalte grupuri cel puţin din patru puncte de vedere: 1) cantitativ (a fost cel mai numeros), 2) educaţional (cu gradul cel mai ridicat de alfabetizare), 3) financiar (mulţi au fugit în România cu însemnate mijloace materiale), 4) al sprijinului umanitar, politic şi religios (beneficiind de cea mai largă susţinere din partea organizaţiilor naţionale şi internaţionale).

În baza surselor pe care le-am identificat în Arhivele Naţionale ale României, Arhiva Ministerului Afacerilor Externe şi în Arhivele Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii[2], ne propunem să reconstituim evoluţiile înregistrate în dosarul celor pentru care România, ţară de destinaţie, dar mai ales de tranzit, a reprezentat, dacă nu „pământul făgăduinţei", cum deseori o calificau refugiaţii sau reprezentanţii comitetelor de asistenţă, o şansă de salvare. Documentele consultate relevă situaţia dramatică a refugiaţilor din URSS, cauzele exodului, mijloacele frauduloase de trecere a frontierei, reacţia autorităţilor şi a populaţiei autohtone, demersurile Bucureştiului în plan intern şi internaţional. Evacuarea refugiaţilor din Basarabia şi expulzarea unora peste Nistru au fost cele mai sensibile subiecte ale dosarului. În condiţiile blocajului informaţional întreţinut de regimul bolşevic, pentru a camufla realităţi interne marcate de foamete organizată şi teroare generalizată, „atrocităţile în masă" antievreieşti puse în sarcina autorităţilor române au alimentat constant campania de dezinformare a opiniei publice naţionale şi internaţionale.

I. Decizia de acceptare pe teritoriul României

La 26 decembrie 1920, Ministerul de Război semnala Preşedinţiei Consiliului de Miniştri prezenţa în Basarabia a unui număr masiv de refugiaţi din Ucraina sovietică şi faptul că aceştia „prejudiciază în mod serios siguranţa şi măsurile de apărare pe frontul de Est"[3]. Raportul Inspectoratului General de Siguranţă al Basarabiei nr. 1700 din 22 iunie 1921 confirma că una din chestiunile ce priveau siguranţa naţională şi ordinea publică era cea a refugiaţilor. Potrivit documentului trimis directorului general al Siguranţei, problema cerea o imediată rezolvare „deoarece zilnic trec frontiera Nistrului numeroase familii de refugiaţi, în general evrei şi tot felul de indivizi a căror prezenţă în Basarabia este periculoasă": „Dintre aceştia sunt unii care rămân în provincie, pentru că au legături familiale, de rudenie sau sunt originari din Basarabia, alţii, sub pretext că intenţionează să emigreze în America sau Palestina, reuşesc a-şi procura acte de călătorie, cu care, apoi, cutreeră ţara de la un capăt la altul, sustrăgându-se de la orice control, iar mulţi chiar se stabilesc în diferite oraşe. Dintre aceştia din urmă, s-a constatat că majoritatea sunt agenţi de propagandă şi agitaţii, trimişi de Republica Sovietică, curieri aparţinând organizaţiilor comuniste sau membri din Crucea Roşie Comunistă, veniţi sau trimişi într-adins în ţară, pentru a facilita prin toate mijloacele eliberarea sau evadarea din închisoare a tovarăşilor lor şi pentru a se pune la adăpost de

[2] Documentele vor fi publicate în volumul Chestiunea refugiaţilor de peste Nistru, 1919-1936. Mulţumim şi pe această cale reprezentanţilor Arhivelor Naţionale, Ministerului Afacerilor Externe şi CNSAS pentru susţinerea acordată pe parcursul cercetării.

[3] AMAE, fond Problema 33, dosar nr. 4, f. 286-287. Aici şi în continuare am corectat tacit erorile de tipar şi am adoptat ortografia actuală, în acelaşi timp, păstrând anumite particularităţi ale limbajului folosit în epocă.

orice urmărire, aceşti indivizi se înarmează cu acte procurate în mod ilegal, fie direct de către organizaţiile de peste Nistru, fie chiar prin coruperea cu bani a unor funcţionari ai Statului, ca cei de la primării, poliţii, prefecturi şi chiar de rabinii din Basarabia, în scop de a desfăşura cu mai mult succes acţiunea lor subversivă"[4].

Pentru evitarea „stării anormale şi primejdioase" inspectorul general de Siguranţă al Basarabiei, Z. Husărescu, propunea următoarele măsuri: „1) să se precizeze care persoane pot fi considerate ca emigranţi şi care ca intraţi fraudulos, întrucât şi unii şi alţii fac uz de aceleaşi mijloace pentru a intra în ţară, iar cei trimişi înaintea instanţelor judecătoreşti respective sunt puşi în libertate sau achitaţi, după cum se procedează şi cu cei care se ocupă cu trecerile clandestine; 2) toate persoanele care solicită paşapoarte de emigrare sau paşapoarte pe termen să fie semnalate acestui Subinspectorat, mai înainte de a li se elibera aceste paşapoarte, pentru motive uşor de înţeles; 3) să se oblige toate autorităţile administrative şi poliţieneşti din întreaga Basarabie, să înfiinţeze, cât mai neîntârziat birourile de populaţie şi a face un riguros control asupra străinilor, verificând actele de bază ale fiecărui străin sau refugiat. Să se ia imediat măsuri ca Primăria Oraşului Chişinău să nu mai elibereze pe viitor bilete de identitate, eliberarea lor să se facă numai de Prefectura Poliţiei; 4) să se ia măsuri riguroase pentru paza frontierei, care să se facă de grăniceri, combinaţi cu celelalte arme, cum şi patrule călări, lăsând totodată liber accesul pe frontieră şi a agenţilor de Siguranţă, care să poată face legătura între organele militare şi celelalte, căci numai în acest mod se vor stârpi bandele de contrabandişti, care se ocupă şi cu trecerea clandestină a refugiaţilor şi coruperea organelor de pază a frontierei"[5].

În şedinţa din 20 august 1921 Consiliul de Miniştri a decis extinderea stării de asediu instituită prin Decretul nr. 853/1921 şi asupra oraşului Chişinău. Considerentele deciziei rezultă din referatul de fundamentare a actului normativ: „Pentru motive de ordin politic şi intern, starea de asediu instituită prin Înaltul Decret Regal nr. 853 din 1921 n-a fost pusă în aplicare până acum pentru oraşul Chişinău. În prezent însă acest oraş a devenit un centru periculos Siguranţei Statului, fiind cuibul întregii acţiuni subversive de propagandă bolşevică. S-au adunat în Chişinău peste 60.000 refugiaţi din Ucraina, din care o bună parte sunt agenţi bolşevici; aici se organizează toate atentatele, actele de banditism şi nesfârşite jafuri, care tind să dezlănţuie anarhia în Basarabia. Pentru a pune capăt acestei stări de lucruri, dăunătoare siguranţei şi prestigiului Statului Român, vă rog să binevoiţi a încuviinţa ca starea de asediu să se aplice şi asupra oraşului Chişinău, această măsură fiind în concordanţă cu prevederile Decretului Regal nr. 853 din 1921". Referatul a avut la bază solicitarea ministrului de Război[6].

În timp ce autorităţile căutau soluţii pentru eficientizarea controlului asupra refugiaţilor din URSS, aceştia s-au organizat într-un comitet. În *Jurnalul* nr. 31/1921 din 14 iulie 1921 s-a publicat hotărârea Tribunalului Chişinău de încuviinţare a constituirii şi înregistrării „Societăţii pentru paza intereselor evreilor emigranţi în România" sub denumirea de „Comitetul Evreilor Emigranţi". Societatea avea ca scop: „a) să dea concursul emigrantului de a înţelege toate chestiunile care sunt în legătură cu emigrarea

[4] *Ibidem*, ff. 297-301.

[5] *Ibidem*.

[6] ANIC, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar nr. 56/1921, ff. 2-4.

pe calea informației juste şi amănunțite; b) să dea posibilitate emigrantului ca în mod facil şi cu prețuri convenabile să se puie în corespondență prin poştă şi telegraf cu rudele sale din țările de emigrare; c) să îmbunătăţească şi să ieftinească cât va fi posibil condițiile de transportare a emigranților până în porturi, pe calea organizării transportului în grupe proprii; d) să ieftinească costul şi cărților şi biletelor de călătorie pentru emigranți; e) să organizeze o legătură ieftină cu țările de emigrare pentru provizii ieftine; f) de a păzi interesele emigranților de orice încercări în dauna emigranților; g) să organizeze ajutorul medico-sanitar în localitățile şi pe drumul parcursului emigranților”.

Drepturile şi obligațiile Comitetului, reglementate de Statut, asigurau satisfacerea intereselor fireşti ale refugiaților evrei: „a) să deschidă pe lângă Comitetul de Emigrare secțiunile: de emigrare, de transport, telegrame etc.; b) să scoată ediții tipărite şi scrise, periodice şi altele; c) să reprezinte interesele şi să apere nevoile emigranților evrei față de instituțiile oficiale şi ale societăților din România şi alte țări; d) să convoace şi să participe la toate congresele ce vor avea că scop dezbaterea şi rezolvarea chestiunilor de emigrare; e) să deschidă şi să înființeze organizații de ajutorare pentru furnizarea emigranților ca obiecte de primă necesitate, pentru transportare, adăpostire în localitățile locației, temporare şi păstrarea intereselor lor, ca spre exemplu, să facă locuințe comune, mese comune ieftine etc.; f) să deschidă şi să înființeze tot felul de instituții, cultural-educative, economico-gospodăreşti, medico-sanitare, de dezinfecție şi sanatorii, pentru nevoile emigranților; g) să achiziționeze în proprietate după tot felul de acte, să închirieze sau să primească în mod gratuit spre folosință averile imobile, să intre în convenții şi să participe la contracte, să încheie împrumuturi, să intenteze şi să răspundă la judecată; h) să primească donații şi daruri, să organizeze colecte, să facă serate, spectacole, loterii etc.”[7].

În aceste condiții, la 7 septembrie 1921, Marele Rabin al Basarabiei, Iehuda-Leib Tirelsohn, solicita preşedintelui Consiliului de Miniştri, Alexandru Averescu, protecția refugiaților evrei, până la îndeplinirea formelor de emigrare şi procurarea mijloacelor necesare deplasării în alte state. Memoriul confirma „purtarea ospitalieră” a României față de „nenorociții refugiați din Ucraina”, orientată de deciziile generalului Averescu şi ale ministrului de Război. La ordinul autorităților centrale, autoritățile locale au fost obligate să elibereze „paşapoarte de emigrare” acelor refugiați care aveau actele necesare pentru plecare şi „bilete de liberă petrecere” celor care se stabileau temporar în Basarabia, până la obținerea actelor necesare emigrării. Potrivit documentului, rolul cel mai important în salvarea refugiaților îl avea posibilitatea ca aceştia, în timpul şederii în Basarabia, să corespondeze cu rudele, cu cunoscuții şi cu comitete de ajutorare din străinătate, să obțină actele necesare pentru vizarea paşapoartelor, să obțină cheltuieli de drum. Prin ordine ale ministrului de Război emise în luna februarie 1921 au fost suspendate arestările şi internările în curs şi s-a dispus eliberarea celor deja arestați.

Cu toate acestea, Marele Rabin îşi exprima îngrijorarea față de unele intenții ale autorităților militare de expulzare peste Nistru şi susținea caracterul nefondat al suspiciunilor politice, „căci refugiații, din care cea mai mare parte sunt evrei, nu numai că nu sunt un element dăunător Statului Român şi poporului român, dar din contra este folositor acestora. Despuiați de tot avutul lor, ai căror fii şi frați au căzut jertfe ale

[7] Idem, dosar nr. 2/1921, ff. 27-31.

bestiei sălbatice din Ucraina, ar fi o imposibilitate psihologică ca tocmai ei, care au suferit atât de mult de pe urma grozăviilor bolşevice, să joace la noi în ţară rolul de rusificatori, din contra, ei păstrează un adânc sentiment de recunoştinţă faţă de România Mare, ce le-a îngăduit un adăpost. Şi aceştia, care au trăit în iadul bolşevic şi au văzut perindându-se moartea lor, grozăviile fără seamă, propagandează, fiecare cât poate, contra acestui regim, masa prin povestirile ei, iar pătura cultă scriind prin ziare. Acei ucraineni ce au convingerea bolşevică nici nu încearcă să pătrundă la noi în ţară, căci ce ar putea să-i silească să părăsească „paradisul lor de demoralizare şi anarhie" pentru a rătăci prin ţări străine? Dacă totuşi unii dintre ei pătrund în Basarabia pentru propagandă, ei nu vin ca refugiaţi săraci şi lipsiţi de mijloace, ci vin cu acte în regulă şi trăiesc în voie, ca cetăţeni români, mulţumită enormelor lor sume de bani"[8].

Generalul Alexandru Averescu, la data de 10 septembrie 1921, a respins propunerile de expulzare a refugiaţilor evrei, condiţionând însă acceptarea pe teritoriul României de îndeplinirea unor cerinţe. Rezoluţia primului ministru trasa liniile de acţiune la nivelul autorităţilor de la Bucureşti faţă de refugiaţi: „1) vor fi obligaţi, acei contra cărora nu sunt luate măsuri judiciare pentru delicte ordinare, a veni în Vechiul Regat, la vest de linia Galaţi-Nămoloasa-Focşani, putându-se stabili, provizoriu, unde ar voi, prin excluderea însă a capitalei Bucureşti; 2) populaţia israelită va fi ajutată de comitetele israelite ce se vor institui şi în Vechiul Regat, pe baza Statutului aprobat pentru Basarabia; 3) fiecare refugiat va putea obţine, pe garanţia Comitetului Central din Chişinău, prezidat de Marele Rabin, bilet de liberă petrecere, cu obligaţiile ce comportă obţinerea acestor bilete; 4) autorităţile vor putea elibera *paşapoarte de emigrare* pentru ţările unde asemenea paşapoarte ar putea fi valabile. Consulul rus din Bucureşti eliberează asemenea paşapoarte pentru toate ţările"[9].

În aceiaşi zi, primul ministru era informat de Legaţia României la Varşovia cu privire la comunicatul dat ziarelor polone de Biroul Ucrainean Sovietic al Afacerilor Evreieşti, potrivit căruia, de la 1 iulie 1921, au intrat în Polonia 200.000 evrei, iar în România - 50.000. Considerând informaţiile „de natură a deştepta cele mai mari griji, dacă le punem în legătură cu cele ce plănuiesc Sovietele faţă de România", misiunea menţiona că „pentru această pătrundere în masă a atâtor evrei şi fugari ruşi, nu va putea niciodată fi trasă la răspundere legaţia noastră, care în eliberarea vizelor este de o străşnicie deosebită. Nu mă îndoiesc că şi celelalte legaţii vor fi arătat aceiaşi străşnicie faţă de acei dintre evrei şi ruşi care caută să ocolească severitatea oficiului nostru de paşapoarte şi vize, adresându-se lor". În contextul politicii restrictive de acordare a vizelor de intrare în ţară cetăţenilor din Rusia sovietică[10], autorul raportului conchidea că „n-ar rămâne de învinuit decât insuficienţa profesională şi morală a autorităţilor noastre de la fruntarie, care nu-şi dau îndestul seama de pericolul care ameninţă ţara lor"[11].

Uniunea Evreilor Pământeni şi Uniunea Comitetelor Israelite din Vechiul Regat, prin adresa din 13 septembrie 1921, mulţumea Guvernului de la Bucureşti pentru

---

[8] ANIC, fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar nr. 34/1921, ff. 61-62.

[9] *Ibidem*, f. 62.

[10] Uniunea Sovietică a fost înfiinţată la 30 decembrie 1922.

[11] AMAE, fond 71/1920-1944. URSS, dosar nr. 12, f. 357.

ospitalitatea acordată nefericiţilor de peste Nistru, asumându-şi următoarele angajamente: a) a primi şi instala pe refugiaţi; b) de a se îngriji de întreţinerea lor, fie prin muncă, fie prin asistenţă; d) de a-i obliga la supunere faţă de autorităţi; e) de a avea o atitudine loială faţă de ţară; f) a le procura şi înlesni actele pentru emigrare. În sensul evoluţiilor de mai sus, prin Jurnalul Consiliului de Miniştri nr. 3246 din aceiaşi zi, s-a hotărât ca refugiaţii evrei „să fie obligaţi a se stabili provizoriu în zona ce li se va determina de Ministerul de Interne”[12]. Decizia reglementa dreptul refugiaţilor evrei din Uniunea Sovietică de a rămâne în România, mai puţin însă în Basarabia, pe al cărei teritoriu trecea frontiera de stat – nerecunoscută, asaltată de agenţi secreţi şi bande teroriste.

II. Prima acţiune de evacuare. Închiderea frontierelor

În temeiul deciziei Consiliului de Miniştri a fost adoptată Decizia Ministerului de Interne nr. 57666 din 17 septembrie 1921, semnată de generalul Averescu, în calitate de preşedinte al Consiliului şi de ministru ad-interim la Interne. Actul cuprindea condiţiile rămânerii refugiaţilor în ţară, obligaţiile asumate de Uniunea Evreilor Pământeni, autorităţile competente să elibereze autorizaţii provizorii de şedere. Refugiaţii din Basarabia urmau să primească autorizaţii de la prefecturile judeţene, la recomandarea comitetelor evreieşti de asistenţă, iar cei aflaţi în Vechiul Regat de la Ministerul de Interne, Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale, la recomandarea Uniunii Evreilor Pământeni. Autorizaţiile urmau să fie eliberate doar refugiaţilor care au intrat în România după data de 1 septembrie 1918. Cei care obţinuseră „bilete speciale de liberă petrecere” erau obligaţi să se stabilească provizoriu într-una din localităţile din Vechiul Regat, la vest de linia Focşani-Nămoloasa-Focşani, înafară de capitala Bucureşti. Până la organizarea evacuării, refugiaţilor li se permitea şederea în localitatea unde se aflau, cu condiţia: 1) să se anunţe sau chiar să se prezinte personal autorităţilor din localitate, în conformitate cu dispoziţiile Ministerului; 2) să nu părăsească localitatea de reşedinţă fără încuviinţarea autorităţii; 3) să se supună tuturor măsurilor sanitare ce se vor lua; 4) să restituie biletul de liberă petrecere înainte de părăsi ţara”[13].

Pentru aplicarea deciziei Ministerului de Interne, o comisie formată din reprezentanţi ai Marelui Stat Major, Direcţiei Siguranţei Generale, Căilor Ferate Române, Ministerului Comunicaţiilor, în şedinţele din 11 şi 24 octombrie 1921, a stabilit modul evacuării, transportul, capacitatea de primire a oraşelor, precum şi traseul. Numărul refugiaţilor a fost evaluat atunci la aproximativ 22.000 persoane. După ce, la 11 noiembrie 1921, Ministrul de Stat pentru Basarabia îl informa pe ministrul de Interne cu privire la demararea acţiunii de evacuare, considerând că cei care au un serviciu sau rude ar putea fi lăsaţi să locuiască în Basarabia, la 13 noiembrie, Marele Rabin al Basarabiei, transmitea aceluiaşi ministru motivele pentru care solicita anularea evacuării sau amânarea până în primăvara anului 1922. Considerentele cererii oferă detalii importante asupra condiţiei refugiaţilor evrei din România:

„1) Refugiaţii se găsesc în Basarabia în număr mai apreciabil cam de vreun an de zile. Înainte vreme se găseau refugiaţi în diferite oraşe ale Basarabiei, încă în număr

[12] AMAE, fond Problema 33, dosar nr. 4, ff. 286-287.

[13] ANIC, Fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar nr. 34/1921, ff. 12-13.

foarte redus. Prin faptul că refugiaţii vin dintr-un ţinut locuit de evrei cu care aveau toate legăturile de rudenie şi de cultură, ei sunt mai aproape de noi, evreii basarabeni, decât de evreii din Vechiul Regat. În acelaşi timp, noi cerem ca refugiaţii evrei să rămană aici, aceasta fiind cererea colectivă a tuturor comunităţilor evreieşti din Basarabia. Comunităţile evreieşti din Basarabia îşi asumă responsabilitatea pentru aceşti refugiaţi în ceea ce priveşte starea lor morală şi nevoile lor materiale şi sanitare; 2) Odată cu venirea refugiaţilor aici viaţa economică a Basarabiei s-a resimţit în bine. Cu banii veniţi în ţară de la rudele lor din străinătate s-a întărit clasa micilor producători agricoli, industriali şi a comercianţilor. Evacuând acum peste 20.000 oameni expuneţi la o criză acută un număr foarte apreciabil de mici producători de la ţară şi de la oraş, lăsându-i şi pe ei în toiul iernii în prada foamei. Afară de aceasta, aceşti refugiaţi, ei înşişi, conform statisticii noastre, sunt ocupaţi în tot felul de întreprinderi industriale, agricole şi comerciale, contribuind cu braţele lor la îmbogăţirea ţării. Plecarea lor acum, în toiul sezonului de lucru activ, ar expune multe instituţii industriale să se închidă, în lipsă de lucrători şi specialişti ce s-au recrutat din masa refugiaţilor. Unii refugiaţi au deschis chiar ei întreprinderi industriale şi comerciale utile dezvoltării economice a Basarabiei; 3) Refugiaţii au venit aici cu scopul de a emigra în America şi Palestina şi roagă să fie lăsaţi aici întrucât şederea lor e provizorie şi, încet-încet, vor emigra, neuitând niciodată ospitalitatea de care s-au bucurat în România. Ţara are nevoie de braţe de muncă şi majoritatea lor lucrează până când îşi procură hârtiile şi banii de la rudele lor din străinătate şi pleacă. În orice caz, pentru acei care probează că-şi câştigă aici existenţa, fiind ocupaţi în întreprinderi industriale, comerciale şi agricole, vă rugăm să se aprobe rămânerea aici pentru ca să nu fie urmăriţi toată viaţa lor de mirajul groaznicei mizerii de care au fugit şi să trăiască din munca proprie”[14].

La cererea Uniunii Evreilor Pământeni, evacuarea refugiaţilor evrei, care urma să înceapă la 20 noiembrie 1921, s-a amânat pentru data de 27 noiembrie[15]. În acest timp, Marele Rabin Iehuda Leib Tirelsohn şi Ministrul Basarabiei au intervenit pe lângă Ministerul de Interne pentru a fi scutite de evacuare persoanele care se aflau în întreţinerea rudelor şi cele care aveau o ocupaţie. Ministerul de Interne a aprobat cererea, scutind de evacuare şi copiii până la 16 ani, bătrânii peste 50 ani, văduvele şi bolnavii. Din toate transporturile hotărâte s-a efectuat numai unul, la Galaţi, deoarece în urma intervenţiei delegatului Societăţii Naţiunilor în România şi al Comitetului Internaţional al Crucii Roşii, cu sediul la Geneva, Bacilieri, a delegatului Comitetului Executiv al Conferinţei Universale Israelite de Ajutoare, cu sediul la Paris, Herman, a Marelui Rabin Tirelsohn şi a Uniunii Evreilor Pământeni, acţiunea de evacuare din Basarabia la vest de linia Nămoloasa-Galaţi a fost suspendată „până la noi dispoziţii”[16].

Condiţiile de trai din localităţile în care au fost transportaţi o parte din refugiaţii evrei erau precare, populaţia autohtonă nefiind în măsură să-i întreţină. În acest sens, din procesul-verbal al Comitetului Local Câmpina pentru Ajutorare din 27 noiembrie 1921 rezultă că fiecare familie din raza organizaţiei putea primi şi întreţine cel mult 76

[14] AMAE, fond Problema 33, dosar nr. 4, ff. 282-283.
[15] ANIC, fond Direcţia Generală a Poliţiei, vol 34-1921, f. 46.
[16] AMAE, fond Problema 33, dosar nr. 4, ff. 286-287.

de refugiaţi, timp de maximum o lună[17]. Potrivit raportului Inspectoratului General Sanitar Galaţi, din 8 decembrie 1921, în oraş au fost adăpostiţi 1.700 evrei refugiaţi din Ucraina sovietică. Aceştia au fost găzduiţi în sinagogi de către populaţia evreiască autohtonă. Inspectorul Sanitar solicitase suspendarea evacuării motivat de următoarea stare de fapt: „promiscuitatea în care trăiesc şi condiţiile de igienă în care se află sunt mai mult decât barbare. În paturi suprapuse şi lipite unele de altele stau îngrămădiţi bărbaţi, femei, fete şi copii de toate vârstele. Scabioşii stau alături de favici. Puşi în imposibilitate de a se spăla şi de a se primeni, apariţia tifosului exantematic nu este exclusă. Dat fiind că în oraşul Galaţi e multă scarlatină, această populaţie trăind în astfel de condiţii, este ameninţată să se contamineze şi de scarlatină, cu toate măsurile sanitare posibile ce le-am luat”[18].

La 17 februarie 1922, Prefectura Tighina informa că refugiaţii continuă să vină de peste Nistru, aducând „elemente periculoase siguranţei şi, în tot cazul, sănătăţii şi salubrităţii publice”, cu propunea de triere a refugiaţilor de către o comisie mixtă locală. Ministerul de Interne a aprobat raportul şi, la data de 21 februarie 1922, comunica decizia Ministerului de Război, Marelui Stat Major şi Directoratului General de Interne Chişinău. Înregistrarea persoanelor refugiate se efectua în continuare de către comisii civile şi militare[19]. Între timp, în presa internaţională au început să apară diverse publicaţii denigratoare în legătură cu modul în care autorităţile române gestionau problema.

Prin adresa nr. 2241 din 18 februarie 1922, Ministerul de Război trimitea Ministerului Afacerilor Străine un anunţ al ziarului „Jewish Chronicle”, publicat în data de 20 ianuarie 1922, la Londra. Sub titlul „România. Atrocităţi făcute refugiaţilor” publicaţia reclama „tratamentul barbar” aplicat refugiaţilor evrei, inclusiv cazul a doi ofiţeri acuzaţi „a fi desonorat şi omorât femei evreice” şi cel al unor familii care „au pierit la frontieră”. Subliniind „tendinţa pe care o au evreii internaţionali, de a ne discredita în ochii străinătăţii”, Marele Stat Major aducea la cunoştinţa diplomaţilor „situaţia creată în Basarabia prin invazia elementelor străine de peste Nistru”. Numărul total al refugiaţilor găzduiţi în Basarabia, la data redactării materialului, depăşea 120.000, cea mai mare parte intrând în ţară fraudulos. Potrivit ministerului, „un foarte mare număr dintre aceşti refugiaţi sunt emisari ai Guvernului sovietic, trimişi în Basarabia pentru a organiza propaganda bolşevică, a înfiinţa comitete revoluţionare locale, a face spionaj în folosul Armatei Roşii, a îndeplini acte teroriste menite să ţină spiritul populaţiei într-o continuă nesiguranţă”. Opinia era motivată de descoperirile Siguranţei din Basarabia.

Autorităţile îşi menţineau punctul de vedere potrivit căruia situaţia din Basarabia devenise extrem de tensionată, inclusiv din cauza activităţii subversive a organizaţiilor evreieşti. Era avută în vedere Asociaţia „Bund”[20], ce întreţinea legături cu diverse comitete comuniste din provincie, dar şi din Odesa, ai cărei membri deţineau,

[17] ANIC, fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar nr. 34/1921, f. 51.
[18] *Ibidem*, ff. 52-54, 62, 64-66.
[19] AMAE, fond Problema 33, dosar nr. 4, ff. 286-287.
[20] Partidul Socialist Evreiesc. Filiala „Bund” din Basarabia s-a format în 1903, continuându-şi activitatea şi după prăbuşirea Imperiului Rus.

răspândeau publicaţii şi manifeste comuniste. Liga Culturală Evreiască a Evreilor Basarabeni avea relaţii cu Partidul Comunist. O problemă din perspectiva legalităţii o constituia finanţarea organizaţiilor evreieşti, unele primeau sprijin din Rusia sovietică, altele din partea „Alianţei Universale Israelite" din Londra, a unor comitete sau misionari americani, consideraţi „o latură a comunismului" din provincie. Autorităţile militare deţineau informaţii potrivit cărora „Joint Distribution Committee" avea printre membrii săi comunişti sau propagandişti care au susţinut anexarea Basarabiei la Rusia. Unul din misionari a fost prins în timp ce încerca să treacă clandestin în Rusia sovietică, iar un delegat american a avut legături cu „revoluţionari" expulzaţi peste Nistru pentru activitate subversivă. Legaţia americană, la 16 mai 1921, se desolidariza de „delegaţii" care activau în Basarabia: „Comitetele menţionate nu sunt acreditate pe lângă legaţia americană, membrii ei nu au sub nici un cuvânt dreptul de a purta uniforma americană […] nici una din aceste societăţi nu are nicio relaţie, de nicio natură, cu legaţia, consulatul sau biroul ataşatului militar american".

În opinia şefului Marelui Stat Major, Ordinul Ministerului de Război nr. 9143 din 3 septembrie 1921, prin care frontiera de pe Nistru fusese complet închisă, a fost temeiul real al protestelor diverselor comitete, „care se vedeau în chipul acesta lipsite, în parte, de legătura obişnuită cu Guvernul sovietic din Rusia şi îngreunate de a desfăşurarea activitatea lor contrară siguranţei Statului Român. Prin lansarea în presa străină a ştirilor exagerate, unele asociaţii evreieşti urmăreau, în fapt, „să discrediteze ţara care i-a primit cu o atât de largă toleranţă, dar pe care ar dori să o vadă ajunsă în starea în care a fost adusă Rusia actuală". Ministerul Afacerilor Străine a fost de acord cu propunerea de a se publica o dezminţire şi a solicitat Legaţiei de la Londra să informeze opinia publică din Marea Britanie despre adevărata situaţie a refugiaţilor sovietici din România[21].

La 19 aprilie 1922, preşedintele Consiliului de Miniştri era informat de ministrul Afacerilor Străine cu privire la un memoriu al Înaltului Comisar al Societăţii Naţiunilor, F. Nansen, pe tema înfometării populaţiei din Rusia sovietică şi a pericolului pentru ţările vecine ale Rusiei provenind din migraţia de sinistraţi. Potrivit doctorului Nansen, cel care s-a dedicat organizării acţiunii europene de ajutorare a zecilor de milioane de înfometaţi din Rusia şi Ucraina[22], „aceste mase de emigranţi, oprite de greutăţile de circulaţie create de iarnă, au reînceput astăzi mişcarea lor spre vest şi creează pentru România o gravă şi imediată ameninţare". Concluziile Conferinţei Epidemiologice de la Varşovia, confirmau evaluarea[23].

Pe lângă evoluţiile politice internaţionale, „invazia străinilor, cu deosebire a ruşilor şi ucrainenilor", a motivat apariţia circularei Serviciului Controlului Străinilor şi al Biroului de Populaţie, nr. 46761S din 5 iulie 1922. Structurilor teritoriale ale Siguranţei li se solicita să acorde autorizaţie de şedere în ţară unor categorii de refugiaţi în următoarele condiţii: „Supuşilor ruşi şi ucraineni veniţi în ţară după 1916 sau refugiaţilor în ultimul timp nu li se va permite şederea în ţară decât numai cu autorizarea

---

[21] AMAE, fond Problema 33, dosar nr. 4, ff. 288-294.

[22] Vezi volumul editat de autor Rusia înfometată: acţiunea umanitară europeană în documente din arhivele româneşti, 1919-1936, în curs de apariţie.

[23] AMAE, fond 71/1920-1944. URSS, Dosare speciale, dosar nr. 55, f. 273.

Ministerului de Interne, Direcţiei Poliţiei şi Siguranţei Generale. În acest scop, urmează ca, de urgenţă, să se facă controlul acestor străini a căror situaţie n-a fost încă aranjată, înaintând Ministerului (Direcţiei Poliţiei şi Siguranţei Generale) actele acestor străini, împreună cu toate relaţiile necesare asupra legăturilor ce le au în societate, ocupaţie, mijloace de existenţă etc., în baza căror relaţii Ministerul să se poată pronunţa asupra şederii lor în ţară. Refugiaţii evrei ruşi şi ucraineni care posedă autorizaţii provizorii, date conform Deciziei nr. 57666/1921, vor fi lăsaţi în localităţile unde se află, cu stricta observare a tuturor dispoziţiilor din decizie, iar în cazul când atitudinea lor lasă de dorit se va aviza ministerul, spre a dispune"[24].

III. Activitatea comitetelor din Basarabia. O nouă amânare a evacuării

La 14 noiembrie 1922, Comandamentul Militar din Chişinău a solicitat Ministerului de Interne desfiinţarea comitetelor din provincie, indiferent de naţionalitate, ele prezentând în continuare un vădit pericol pentru Statul Român: „Am onoarea a raporta că, în urma investigaţiilor şi informaţiilor primite din diferite surse, am constatat cu prisosinţă că comitetele creştine şi evreieşti americane din Basarabia nu lucrează cu toată sinceritatea, în ceea ce priveşte destinaţia şi chemarea lor, ci contrar, comiţând crime contra Siguranţei Statului şi abuzuri sub vederea şi, uneori, chiar în tovărăşia autorităţilor noastre, care nu fac altceva decât să ştirbească în faţa străinătăţii autoritatea şi demnitatea noastră"[25]. Ministerul de Război, a revenit cu această cerere către Ministerul de Interne în data de 1 decembrie 1922, transmiţând şi două referate, elaborate de Secţia a V-a a Marelui Stat Major. Din referatul nr. 1299 din 24 noiembrie 1922 rezultă că Marele Stat Major împărtăşea în totalitate părerea Comandamentului Militar al Basarabiei, iar referatul nr. 798 din 14 august 1922 documenta activitatea subversivă a comitetelor în cauză şi cerea desfiinţarea lor, „ca unele ce constituesc un pericol imediat pentru Basarabia şi, în viitor, pentru întreaga ţară".

Informaţiile dezvăluite de Ministerul de Război explică insistenţa cererii de interzicere a organizaţiilor de asistenţă, expulzare a persoanelor intrate fraudulos în Basarabia şi de arestare a vinovaţilor: „Toate comitetele creştine şi evreieşti din Basarabia lucrează în direcţii cu totul opuse scopului ce şi-au propus şi pentru care au fost create, adică ajutorarea refugiaţilor şi populaţiei evreieşti, comiţând crime şi abuzuri contra siguranţei şi ordinii de stat, sub vederea şi chiar, de multe ori, tolerate de autorităţile noastre, ştirbind prin aceasta autoritatea şi demnitatea ţării noastre faţă de străinătate". Concluzia Marelui Stat Major potrivit căreia comitetele urmăreau „răspândirea comunismului în România şi răsturnarea ordinii de stat" avea în vedere fapte conexe cu siguranţa naţională: descoperirea de tipografii clandestine, organizaţii comuniste, curieri şi agenţi sovietici care activau în provincie, implicarea membrilor comitetelor în treceri clandestine peste Nistru, trecerea corespondenţei de pe un mal pe celălalt al Nistrului, ilegalităţi comise de etnici evrei ori ucraineni, membri ai comitetelor respective. În opinia autorilor rapoartelor, statutele erau „numai nişte simple deziderate", Comitetul Evreiesc, de exemplu, ocupându-se cu: „a) aducerea evreilor de

[24] ANIC, fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar nr. 37, f. 77.
[25] AMAE, Fond Problema 33, dosar nr. 4, f. 304.

peste Nistru, b) înscrierea lor ca cetăţeni români, luând bani de la refugiaţi în schimbul serviciului, c) coruperea prin bani a administraţiei Basarabiei şi a altor instituţii"[26].

Din nota Marelui Stat Major nr. 1657 din 23 ianuarie 1923, adresată ministrului de Război, rezultă că situaţia, agravată de numărul ridicat al refugiaţilor, era „departe de a se fi îmbunătăţit": „Trecerile de refugiaţi din Ucraina în Basarabia au continuat să se producă în mare număr, cu toate măsurile de pază luate la frontieră, iar organizaţiile sovietice de spionaj s-au folosit, ca şi până acum, de aceşti refugiaţi, atât pentru culegerea informaţiilor cu caracter militar, cât şi pentru desfăşurarea acţiunii de propagandă contra statului nostru şi pentru realipirea Basarabiei la Rusia sovietică. Această invazie de elemente străine, cu idei contrare intereselor noastre naţionale şi politice, este sprijinită, într-o largă măsură, prin acţiunile diferitelor comitete de ajutor, în special, americane şi englezeşti. Aceste comitete, punându-se la adăpostul autorităţii date de calitatea de străini şi, investite adesea cu forme de recunoaştere de către guvernele respective, au depăşit cadrul activităţii pentru care fuseseră trimise în Basarabia de către centralele lor, transformându-se în agenţii de adus refugiaţi, în special, evrei, de peste Nistru. Comandamentul Militar al Basarabiei şi Inspectoratul General de Siguranţă Chişinău văzând, pe de o parte, pericolul moral ce rezultă din încercările de corupere a organelor administrative, în scopul de a se tolera aducerea de refugiaţi din Rusia, iar pe de altă parte, înţelegând pericolul naţional ce rezultă pentru ţară, atât prin stabilirea unui număr aşa de mare de străini în Basarabia, cât şi prin acţiunea de propagandă contrară intereselor noastre, dusă, în mare parte, cu sprijinul acestor comitete străine, au cerut cu insistenţă ca toate comitetele, indiferent de naţionalitate, să fie desfiinţate definitiv, ca unele ce prezintă un vădit pericol pentru Statul Român"[27].

Dintr-un referat datat 8 decembrie 1922 aflăm atât poziţia Direcţiei Poliţiei şi Siguranţei Generale cu privire la propunerea de interzicere a comitetelor de asistenţă, cât şi pe cea a Ministerului Afacerilor Străine. Organizaţiile de asistenţă americane, cât şi cele pentru ajutorarea refugiaţilor din Basarabia, au acordat ajutoare substanţiale. În Galaţi, comitetul condus de bijutierul Helder, din fondurile primite din Chicago - circa 400.000 lei, precum şi din cele colectate de la coreligionarii gălăţeni, a achiziţionat medicamente, unelte de muncă, un imobil pentru orfelinat. În Brăila, comitetul condus de Nacht a distribuit ajutoare săracilor, cu deosebire celor de pe linia Odobeşti-Panciu, dispunând şi de un fond de 48.000 lei. În Iaşi, comitetul de sub preşedinţia lui I. Steinberg a ajutat văduvele de război cu 200.000 lei, dintr-un fond de 273.000 lei. În Bucovina, comitetul american a distribuit, în anul 1920, 11 vagoane cu haine şi alimente, 100.000 coroane filialei din Rădăuţi, 40.000 coroane la Viniţa, câteva sute de mii lei văduvelor de război, 0,5 milioane lei pentru săraci, iar în anul 1921 - 300.000 lei la Câmpulung. Se menţiona că „în aceste comitete de fruntaşi evrei, înafară de acei despre care nu se poate spune nimic, se găsesc şi elemente a căror sentimente duşmănoase faţă de ţară sunt dovedite" şi că activitatea comitetelor a fost uneori „şi alta decât cea de ajutorare a celor săraci"[28].

---

[26] *Ibidem*, ff. 305-311.
[27] *Ibidem*, ff. 317-318, 321.
[28] *Ibidem*, ff. 314-315, 324-325.

Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale, în principiu, a fost de acord cu cererea Ministerului de Război, Marelui Stat Major şi Comandamentului Basarabiei de desfiinţare a comitetelor pentru refugiaţi şi de a se face „un recensământ serios al tuturor celor aflaţi în Basarabia, trimiţându-se în lagăre sau isgonindu-se cei găsiţi fără legături serioase cu ţara noastră”. Siguranţa considera însă că, „în prealabil, e nevoie de a se stabili cine va îngriji de întreţinerea lor şi cine le va da asistenţa medicală pe care azi le-o procură comitetele de ajutorare? Lăsându-i pradă foamei şi bolii, aceste elemente vor deveni cu mult mai periculoase siguranţei statului, cât şi ordinii şi salubrităţii publice”. Poziţia Ministerului Afacerilor Străine, comunicată Ministerului de Interne, derivă din rezoluţia şefului diplomaţiei de atunci şi probează delimitarea de soluţiile radicale propuse de instituţiile de forţă şi informaţii: „Se va răspunde că aveam şi noi cunoştinţă de aceste fapte, dar că nu e momentul a se lua măsuri şi că, în orice caz, măsurile n-ar putea fi luate în sensul indicat în concluziile alăturatului referat”[29].

Faptul că problema refugiaţilor evrei se afla în atenţia organizaţiilor internaţionale este atestat de mai multe surse. Scrisoarea delegatului Comitetului Internaţional al Crucii Roşii şi al Societăţii Naţiunilor în România, Bacilieri, din 4 octombrie 1922, cu privire la autorizarea solicitată de J. Mirkin, delegatul „Jewish Colonization Association” din Paris, pentru vizitarea şi studierea situaţiei refugiaţilor evrei din Basarabia, în vederea organizării unei emigraţii în Argentina şi Brazilia[30], memoriul „Alianţei Israelite Universale”, către ministrul României la Paris, din ianuarie 1923, apreciau umanitatea Guvernului român, manifestată prin acceptarea provizorie a refugiaţilor şi precizau că diverse plângeri la adresa sa nu s-au adeverit. Alianţa menţiona războiul şi foametea ca motive principale ale exodului din Ucraina sovietică în statele din vecinătate şi estima numărul etnicilor evrei găzduiţi de România la 30.000, iar al celor care nu fuseseră încă direcţionaţi către destinaţii finale – la 10.000, subliniind că expulzarea imediată a acestora din ţară le-ar fi agravat situaţia, oricum precară. Se solicita temporizarea acţiunii de evacuare din România până în momentul identificării de către organizaţiile evreieşti a unei „soluţii de evacuare sistematice şi regulate”[31].

Anul 1923 este marcat de intenţia autorităţilor române de a finaliza procesul de evacuare a refugiaţilor evrei, obiectiv complex, deoarece nu puteau influenţa finanţarea evacuării şi nici disponibilitatea statelor în care urmau să se stabilească definitiv refugiaţii. Din această perioadă datează o serie de materiale referitoare la decizia Comandamentului Militar al Basarabiei ca refugiaţii din zona de 30 km de la Nistru să fie evacuaţi în interiorul provinciei şi la retrecerea peste Nistru a celor suspectaţi de activităţi îndreptate împotriva siguranţei naţionale[32]. În urma scrisorii lui I. Johnson, reprezentant al Societăţii Naţiunilor pe probleme de refugiaţi, către Ministerul

---

[29] *Ibidem.*

[30] ANIC, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar nr. 3/1922, ff. 45-46. Prin adresa nr. 2958 din 15 noiembrie 1922 s-a comunicat Marelui Stat Major că s-a dat aviz favorabil misiunii lui Mirkin (acelaşi volum, f. 162).

[31] AMAE, fond Problema 33, dosar nr. 4, ff. 322-323.

[32] Scrisoarea Uniunii Evreilor Pământeni, către ministrul Afacerilor Străine, Bucureşti, 24 februarie nr. 4012, prin care se solicită intervenţia în sensul preîntâmpinării unor „nenorociri”. Rezoluţie că s-au luat măsuri, AMAE, fond Problema 33, dosar nr. 4, ff. 339-342.

Afacerilor Străine, din 5 martie 1923, ministrul Afacerilor Străine, I.G. Duca, a cerut în regim de urgență Comandantului Armatei din Basarabia să confirme ori să infirme informația potrivit căreia, în data 21 februarie, au fost expulzate peste Nistru două grupuri de evrei sovietici, unul de 30, iar celălalt de 25 persoane, şi pentru ce motive[33]. Răspunsul, transmis prin telegrama nr. 3613 a Prefectului Poliției Chişinău, a fost negativ: „Comandamentul Militar General Popovici comunică că niciodată şi prin niciun punct nu s-au făcut treceri peste Nistru, în număr aşa de mare, de 35 sau 25 persoane de odată"[34].

La 18 aprilie 1923, Legația României la Berna, a trimis ministrului Afacerilor Străine, I.G. Duca, Buletinul nr. 3 din 19 martie 1923 al Comitetului Executiv al Conferinței Universale Israelite de Ajutor. În raportul de activitate al Conferinței pe anul 1922 populația evreiască din România era menționată ca destinatară a ajutoarelor. România apare ca fiind implicată şi în acțiunea Conferinței de aprovizionare a unui număr de 10.000 de copii înfometați din Uniunea Sovietică – cele 13 acțiuni de transport de alimente, îmbrăcăminte şi medicamente pentru regiunile din stânga Nistrului au tranzitat România (prin Galați, Constanța) şi Italia. Cauze ale refugiului evreilor sovietici în România erau pogromurile, foametea şi epidemiile[35]. În plus, conform documentului, România a găzduit pe teritoriul său un număr de 508 copii ai căror părinți se aflau în Basarabia, aduşi printr-un program susținut de organizație ce îşi propunea să salveze copiii sovietici prin căutarea părinților lor din alte țări. Condiția autorităților române, acceptată, a fost ca, până la sfârşitul anului, aceşti copii, împreună cu părinții lor, să fie evacuați în Occident[36].

Trebuie precizat faptul că acțiunea de evacuare a refugiaților evrei din România în SUA, Canada, Palestina, dar şi în state precum Argentina sau Brazilia s-a desfăşurat într-un context regional marcat de suspiciuni întemeiate la adresa Sovietelor, context ce nu a favorizat o eventuală soluție de permanentizare a staționării în vecinătatea URSS. De exemplu, potrivit raportului Legației României la Sofia nr. 2405 din 15 august 1923, Guvernul bulgar, anchetând activitatea Crucii Roşii bolşevice din Sofia, a stabilit că Uniunea pentru Repatrierea Refugiaților Ruşi nu era altceva decât „o secțiune a Misiunii bolşevice în Bulgaria şi o secțiune a Partidului Comunist Bulgar". O comisie de anchetă descoperise: „*Uniunea*, care plimba pe străzi pe refugiați, cu muzică şi cu drapele roşii în frunte, era o mască sub care se adăposteau afacerile Crucii Roşii Ruse"; Crucea Roşie Rusă organizase un serviciu de informații militare, descoperindu-se planuri ale cazărmilor bulgare; rapoarte asupra locuințelor refugiaților ruşi adversari ai bolşevismului; coruperea de către Misiunea rusă a funcționarilor bulgari şi utilizarea diverselor mijloacele de spionaj; o bombă, 2 revolvere şi 2 cravaşe de fier, fără legătură cu funcțiile umanitare ale Crucii Roşii[37].

---

[33] *Ibidem*, f. 326.

[34] *Ibidem*, f. 330.

[35] Idem, dosar nr. 36, ff. 156-165.

[36] *Ibidem*, ff. 334-337. Vezi scrisoarea Comitetului Internațional al Crucii Roşii din 4 mai 1923 şi rezoluția ministrului Afacerilor Străine din care rezultă poziția României.

[37] AMAE, fond 71/1920-1944, URSS, dosar nr. 48, ff. 68-69.

Rapoartele diplomatice transmise Ministerului Afacerilor Străine de Misiunea de la Geneva, în toamna anului 1923, au ca subiect central data până la care România era dispusă să tolereze pe teritoriul său refugiaţii evrei ce nu emigraseră încă, în număr de aproximativ 10.000. Astfel, din raportul Înaltului Comisar pentru Refugiaţi al Ligii Naţiunilor, F. Nansen, din 4 septembre 1923, rezultă că executivul de la Bucureşti, în coordonare cu Înaltul Comisariat, a amânat aplicarea deciziei de evacuare pentru data de 1 decembrie 1923, urmând ca organizaţiile interesate să contribuie la rezolvarea problemei[38]. Cu toate acestea, la Geneva au ajuns informaţii potrivit cărora termenul ar fi fost devansat. N. Titulescu explica în formatul multilateral: „Am răspuns că voi cere informaţii, luni, Guvernului, dar că, în general, ştirile defavorabile […] trebuie primite sub beneficiu de inventar, având în vedere interesul inamicilor de a ne discredita. Wolff mi-a vorbit de generozitatea României în această chestiune, dând asigurări că, conform promisiunilor date, la 1 decembrie, operaţiunile vor fi sfârşite, restricţiunile impuse recent la emigrare de [text lipsă] explicând încetineala. L-am rugat a comunica şi presei buna lui opiniune exprimată asupra României”[39]. Răspunsul ministrului Afacerilor Străine, I.G. Duca, din 6 septembrie 1923, a fost neechivoc: „Puteţi desminţi ştirea că avem intenţia de a obliga pe refugiaţii evrei din Basarabia a părăsi ţara până la 1 octombrie. Nu veţi ascunde însă domnului Wolff şi doctorului Nansen dorinţa noastră de a vedea lichidată cât mai repede această chestiune, deoarece avem deja prea mulţi refugiaţi pe teritoriul nostru”[40].

Din adresa Uniunii Evreilor Români către Ministrul de Interne nr. 5534 din 15 octombrie 1923 rezultă că se ceruse şi se obţinuse amânarea evacuării evreilor refugiaţi până la data de 31 decembrie 1923. Preşedintele Uniunii, W. Filderman, exprima ministrului de Interne gratitudinea etnicilor pe care îi reprezenta şi arăta stadiul procesului de migrare a refugiaţilor din România în alte state: „În numele acestor nenorocite victime ale bolşevismului şi al populaţiei evreieşti din ţară, care întotdeauna a fost de acord să recunoască mărinimia cu care atât guvernul precedent, cât şi guvernul actual au tratat aceste delicate probleme, vă rugăm să primiţi încă o dată expresia mulţumirilor noastre. Dat fiind însă că comitetele noastre din Chişinău şi Cernăuţi ne informează că autorităţile locale n-au fost înştiinţate până azi, vă rugăm să binevoiţi a dispune telegrafic către autorităţile militare şi civile despre această amânare. În ce priveşte pe noi, însărcinaţi prin deciziile ministeriale nr. 57666 din 17 septembrie 1921 şi nr. 56701 din 26 iulie 1923 cu răspunderea politică a refugiaţilor şi cu evacuarea lor, ne-am îndeplinit datoria făcând să emigreze 90% dintre refugiaţi, de la 17 septembrie 1921 şi până astăzi, şi vă asigurăm că nu pregetăm să luăm toate măsurile pentru ca evacuarea să fie desăvârşită la termenul fixat”[41].

[38] AMAE, fond Geneva, dosar nr. 252, f. 49.
[39] AMAE, fond Problema 33, dosar nr. 4, f. 347.
[40] *Ibidem*, f. 348.Vezi şi telegramele Legaţiei de la Washington nr. 5157 din 2 octombrie 1923, nr. 55 309 din 5 octombrie 1923, cu privire la propaganda ostilă României declanşată în presa din SUA în legătură cu situaţia refugiaţilor din Basarabia (acelaşi dosar, f. 350, 353).
[41] *Ibidem*, f. 281.

IV. Expulzări şi repatrieri. Restricţiile Occidentului

Nota Ministerului de Război din 22 octombrie 1923, elaborată în contextul semnalelor negative din exterior pe tema expulzării peste Nistru a unor refugiaţi, dar mai ales anexele acesteia, reprezentând dispoziţii ale autorităţilor în materie, sunt importante din perspectiva politico-juridică. Prezentat şi preşedintelui Consiliului de Miniştri, documentul împărţea „expulzaţii peste Nistru" în două categorii: „refugiaţi la noi de pe stânga Nistrului" şi „tineri recrutabili, care au optat pentru supuşenia ucraineană sau rusă". În funcţie de faptul dacă erau sau nu susceptibili de expulzare, refugiaţii din prima categorie, la rândul lor, erau împărţiţi în 4 grupe: 1) cei care nu puteau dovedi vreo legătură cu Basarabia – „expulzaţi treptat, prin îngrijirea Uniunii Evreilor Pământeni"[42], toleraţi până la finele lunii decembrie 1923; 2) cei care aveau părinţi sau fraţi în Basarabia şi mijloace de trai – „nu sunt expulzaţi"[43]; 3) cei care au dovedit cu acte Ministerului de Interne că îndeplinesc condiţia de a fi cetăţeni români, scoşi de sub incidenţa Legii controlului străinilor – „n-au fost supuşi încă la expulzare […] până ce se vor pronunţa comisiile ce se vor institui ad-hoc"[44]; 4) cei care, deşi au dovedit că aveau dreptul la cetăţenie română, dar în cazul cărora Ministerul de Interne nu se pronunţase încă – „expulzaţi"[45]. Ministerul de Război admitea că reglementările în temeiul cărora s-au efectuat expulzări puteau genera „mari nedreptăţi" şi chiar caracterul injust al unor norme.

Numărul „recrutabililor" – al celor care optau pentru cetăţenia sovietică - era estimat de Ministerul de Război la 20-25.000. Cu privire la expulzarea persoanelor din această a doua categorie[46] (în cea mai mare parte născuţi în Basarabia şi parte din ei etnici români) Ministerul de Război considera măsura ca fiind greşită deoarece: „se furnizează 20-25 mii oameni armatei sovietice, în dauna efectivelor noastre. S-ar putea obiecta că nu era posibil să se procedeze altfel deoarece aceşti tineri au optat pentru supuşenia străină. Trebuie ştiut însă: 1) că ei au optat pentru supuşenia străină fiind induşi în eroare de câţiva avocaţi de rea credinţă, numai spre a scăpa de serviciul militar la noi, numai spre a scăpa de serviciul militar la noi; 2) că au făcut cererea de supuşenie străină înainte de a se şti că, potrivit art. 5 al Tratatului de Pace, urmează ca, în termen de 12 luni de la opţiune, ei trebuie să părăsească ţara. Este necesar, dar, ca expulzarea acestor tineri să înceteze, până ce se vor lua noi declaraţii asupra naţionalităţii pentru care optează, căci altfel, când cunosc consecinţele opţiunii pentru o supuşenie străină, ei stăruiesc, aproape în unanimitate, după cum mi-au declarat autorităţile locale, să facă serviciul militar îndoit la noi, numai să nu fie aruncaţi peste Nistru".

---

[42] Potrivit Ordinului Ministerului de Interne nr. 56703/26 iulie din 1923.

[43] Potrivit Ordinului Comandamentului Militar al Basarabiei nr. 3185/14 septembrie 1923. Cu privire la această categorie de refugiaţi Ministerul de Război preciza: „Aşadar, acei ce n-au cu ce trăi, sunt expulzaţi, măsură pe care o socotesc injustă".

[44] Potrivit Ordinului Comandamentului Militar al Basarabiei nr. 3185/14 septembrie 1923.

[45] Potrivit acelaşi ordin. Cu privire la această categorie de refugiaţi Ministerul de Război aprecia măsura expulzării injustă, considerând că, „logic ar fi ca, pentru fiecare caz în parte, să se ceară ordinele Ministerului de Interne, căci, aşa cum se procedează, se pot comite mari nedreptăţi".

[46] În baza Ordinului Ministerului de Interne nr. 70310/15 septembrie 1923, Comandamentul Militar al Basarabiei fiind organ de execuţie.

Potrivit documentului, măsurile adoptate de Ministerul de Război față de categoriile de refugiați mai sus detaliate au constat în: a) încetarea oricăror expulzări peste Nistru, până la noi dispoziții; b) menținerea rolului de execuție a Comandamentului Militar al Basarabiei, conformându-se întru totul instrucțiunilor Ministerului de Interne[47]; c) cei 10 tineri recrutabili, trimişi Comandamentului Militar al Basarabiei de către Brigada de Siguranță, spre a fi expulzați peste Nistru, să fie înapoiați brigăzii respective, spre a fi lăsați în libertate. Propunerile au fost următoarele: a) Ministerul de Interne să dea instrucțiuni Comandamentului Militar al Basarabiei pentru fiecare caz în parte, urmând 1) să se revină asupra măsurii de a fi expulzați peste Nistru refugiații fără mijloace de trai, dar care au părinți și frați în Basarabia, 2) să se numească şi să funcționeze intensiv comisiile de acordare a cetățenie române, 3) să înceteze expulzarea celor care erau în aşteptarea unei soluții pe cetățenia română, 4) tinerilor recrutabili care au optat pentru cetățenia sovietică să li se ia noi declarații; b) trecerile peste Nistru, dacă se vor menține, să nu se facă noaptea şi în mod clandestin, căci: „1) pe timpul trecerii Nistrului, expunem pe cei expulzați, cât și pe barcagii noştri, la focurile de armă și de mitralieră de pe ambele țărmuri ale Nistrului, 2) ne punem într-o lumină foarte urâtă față de străinătate şi chiar față de Soviete, care, cu drept cuvânt, ridică protestări energice contra acestor bruscări de frontieră"[48]. În plus, generalul Măldărescu, considera că „o comisie mixtă, compusă din delegați de ai noştri şi sovietici, ar putea să stabilească modalitatea trecerii pe malul stâng al Nistrului, pentru acei care ar dori aceasta sau care trebuiesc trecuți, conform tratatelor în vigoare"[49].

În acest context se încadrează corespondența Legației României la Londra şi a celei de la Berlin pe tema repatrierii refugiaților care doreau să se întoarcă în URSS, cazurile de expulzare fiind cele mai sensibile. Prin telegrama nr. 2718 din 27 octombrie 1923, N. Titulescu, transmitea ministrului Afacerilor Străine, I.G. Duca, întrebările şefului „Jewish Colonization Association" asupra punctelor de frontieră prin care ar fi urmat să fie trecuți refugiații, a desemnării delegatului responsabil de evacuare şi permiterii intrării în România a „Comisiei numită de Republica Sovietelor pentru examinarea refugiaților". Rezoluția ministrului Duca explică stadiul dosarului: „Rog comunicați Lucien Wolff că am oprit absolut orice evacuări din Basarabia, afară de cele ale evreilor, ce se fac de acord cu uniunile evreieşti, şi care merg înainte deşi [text ilizibil]. Pe de altă parte, am dispus revizuirea, printr-o comisie prezidată de un înalt magistrat, a tuturor refugiaților. Când vom avea lista şi situația lor completă şi dacă printre ei vor fi unii doritori a se reîntoarce în Rusia, vom proceda la aceste evacuări, potrivit înțelegerii la care Sovietele ne invită şi, bineînțeles, vom fi fericiți să ne folosim şi de concursul pe care îl oferă Înaltul Comisariat. [...] Încă o dată rog pe Lucien Wolff să intervină cu toată autoritatea sa pentru a grăbi spre America evacuările evreilor, deşi

[47] Potrivit Ordinelor Ministerului de Război nr. 143/27 ianuarie 1923, nr. 161/10 mai 1923, nr. 780/3 octombrie 1923, nr. 4020/13 octombrie 1923.
[48] Ministrul de Război a trimis ministrului Afacerilor Străine, I.G. Duca, la 20 octombrie 1923 o notă a Sovietelor, înmânată generalului Iovanovici, prin care erau reproşate trecerile peste Nistru. Vezi AMAE, fond Problema 33, dosar nr. 4, f. 375, 377.
[49] *Ibidem*, ff. 364-374.

recunosc tot concursul ce ni s-a dat până astăzi. În orice caz, evacuări forțate peste Nistru nu se vor face"[50].

La 9 noiembrie 1923 N. Titulescu raporta Centralei Ministerului Afacerilor Străine preocuparea lui L. Wolff că noile măsuri pentru refugiații din Basarabia vor paraliza evacuarea. Procesul de migrare în Occident stagna şi se propunea compensarea prin încurajarea repatrierii unei părți a acestora în URSS: „Proporția stabilită pentru imigranții polonezi şi ruşi în America pentru anul acesta fiind atinsă, nu se poate face evacuarea lor acolo până la anul viitor. Greutatea paşapoartelor pentru Argentina micşorează imigrațiunea acolo. Lipsa acestor debuşeuri nu poate fi compensată, oricâte sforțări s-ar face, numai prin Canada, Brazilia şi Uruguay. Astfel, evacuarea în Rusia este necesară imediat și Wolff afirmă că 1.000 refugiați ruşi sunt dispuşi a pleca în Rusia şi mulți alții pe deasupra, dacă ar cunoaşte greutățile emigrațiunilor în America". Răspunsul ministrului Afacerilor Străine a fost în sensul că România nu avea nici un interes a îngreuna evacuarea refugiaților, mizând pe eforturile comune în soluționarea dosarului[51]. Telegrama Legației de la Londra din 24 noiembrie confirma transmiterea mesajului ministerial şi aducea detalii privind declarația pe care ar fi făcut-o K. Racovski, în sensul că Guvernul României ar fi acceptat prezența unei delegații sovietice în Basarabia"[52].

În data de 25 noiembrie 1923 Legația de la Berlin informa Centrala Ministerului Afacerilor Străine că „Guvernul sovietic a consimțit a primi parte din cei 2.000 evrei emigrați din Ucraina în România, conform înțelegerii intervenite între Ministerul de Interne şi Societatea de Colonizare Evreiască; el roagă însă ca Guvernul Regal să comunice, fie direct Comisarului Poporului de la Externe la Moscova, fie prin ambasada sovietică din Berlin, consimțământul său oficial şi recunoaşterea caracterului diplomatic celor 3 delegați însărcinați a merge la Bender pentru primirea interesaților". În replică, ministrul I.G. Duca a infirmat categoric existența unui acord româno-rus pe tema repatrierii etnicilor evrei: „Trebuie să fie o neînțelegere. Nu am stabilit încă nimic cu Guvernul sovietic în privința acestor evacuări. Reprezentantul Ligii Națiunilor şi al Sovietelor de colonizare evreiască studiază acum chestia la Paris. Când vor ajunge la un rezultat vom lua contact cu Guvernul sovietic"[53]. Telegrama Legației de la Londra din 30 noiembrie 1923 relevă rezultatul discuției lui N. Titulescu cu L. Wolff, după întoarcerea sa de la Paris: „În esență, Wolff cere ca să se aleagă imediat un număr de refugiați evrei care vor pleca în Rusia şi când vor fi, de pildă, 500, să autorizați D-Voastră, provizoriu, pe delegații Sovietelor a-i inspecta [lipsă text] frontiera română[54].

Din memoriul adresat de Uniunea Evreilor Români ministrului Afacerilor Străine, la 14 decembrie 1923, rezultă că dificultățile pe care le întâmpinau organizațiile naționale şi internaționale de asistență a refugiaților evrei nu fuseseră încă înlăturate.

---

[50] Ibidem, f. 358. Vezi şi comunicarea Legației de la Londra nr. 2535/23/1B/12 octombrie 1923 privind proiectul de acord între Guvernul sovietic şi Asociația de Colonizare Evreiască pe tema repatrierii refugiaților evrei în URSS, trimis misiunii de L. Wolff (acelaşi dosar, ff. 359-361).

[51] *Ibidem*, f. 379.

[52] *Ibidem*, f. 380.

[53] *Ibidem*, f. 381.

[54] *Ibidem*, f. 382.

Documentul mai prezintă interes din punctul de vedere al numărului de refugiaţi aflaţi în România, destinaţiei acestora şi perspectivei de emigrare: „Cu cererea noastră nr. 5463 din 15 octombrie 1923 am solicitat pentru evreii refugiaţi din Ucraina prelungirea termenului de evacuare până la 31 decembrie a.c., în certitudinea pe care o aveam că circa 3.000 de refugiaţi aveau gata vizele de emigrare în America pentru luna noiembrie. Din nefericire, în interval, o telegramă a anunţat că cota americană s-a completat, aşa că frontierele Statelor Unite sunt închise până la 1 iulie 1924. În intervalul de la 1 iulie 1923 mişcarea refugiaţilor a fost: în ţară 7.364, au plecat până azi 3.112, au rămas în ţară 4.252 (Bucureşti – 3.052, Chişinău – 600, Galaţi – 400, Cernăuţi – 200), din care au viză pentru Statele Unite 2.500, urmează să plece în Canada în cursul lunilor următoare 1.752, total – 4.252". W. Filderman, preşedintele Uniunii, estima că refugiaţii vor putea pleca în SUA în cursul lunii iunie 1924. Avându-se în vedere „cazul de forţa majoră, că numărul celor rămaşi este extrem de redus, că există siguranţa deplină pentru plecarea la această dată, fiind vizele existente", s-a solicitat ministerului aprobarea prelungirii termenului până la finele lunii iunie 1924, „continuând astfel tradiţia generoasă a guvernului precedent şi a guvernului actual faţă de aceste nenorocite victime ale bolşevismului rusesc"[55].

La 24 decembrie 1923, Uniunea Evreilor a revenit cu solicitarea de amânare a termenului de evacuare pentru refugiaţii rămaşi în ţară, făcând trimitere la măsurile preparatorii ale autorităţilor locale, pentru data de 31 decembrie[56]. În condiţiile blocării procesului de migrare în Occident, opţiunea unor refugiaţi de a se întoarce în URSS a revenit pe agendă la începutul anului 1924, obligând autorităţile române să ia decizii. Astfel, Corpul III Armată cerea Ministerului Afacerilor Străine, la 25 martie 1924, instrucţiuni: „Am onoarea a vă face cunoscut că Biroul de Emigrare *Jewish Colonization Association* din Chişinău, care se ocupă cu expedierea din România în alte ţări a evreilor refugiaţi din Rusia, ne cere a permite trecerea în Ucraina a unui număr de 200 refugiaţi, care n-au nici un fel de posibilitate de a emigra şi care ar dori să se repatrieze în Rusia". Răspunsul Ministerului Afacerilor Străine din 4 aprilie 1924 confirma interesul Bucureştiului, exprimat şi cu alte ocazii, de reducere a numărului refugiaţilor sovietici: „Domnule General, drept răspuns la adresa Dvs. nr. 1238 din 25 martie, am onoarea a vă informa că nu este nicio piedică din partea noastră pentru trecerea evreilor refugiaţi, care solicită aceasta, dacă autorităţile sovietice le permit intrarea"[57].

În continuare, discuţiile s-au purtat între organizaţiile evreieşti şi Moscova, un dialog direct româno-sovietic fiind imposibil din cauza poziţiei ireconciliabile în problema Basarabiei: „Wolf mi-a spus că a avut ieri o furtunoasă convorbire cu Krestinski cu privire la repatrierea evreilor din Basarabia în Rusia. *Lasă-i în Basarabia,* a strigat Krestinski, *să fie persecutaţi şi voi avea ocazia a deschide vorba în contra României!* Relativ la negocierile noastre, Krestinski i-a spus că va fi greu să se ajungă la o înţelegere, câtă vreme noi punem în dezbatere, înainte de toate, chestiunea de la Nistru. Wolf m-a rugat să întreb pe Excelenţa Voastră dacă, în cazul când dânsul s-ar înţelege cu Guvernul sovietic relativ la repatrierea a 5.000 de evrei, Guvernul român ar admite ca o comisie

---

[55] *Ibidem*, ff. 389-391.
[56] *Ibidem*, f. 388.
[57] *Ibidem*, ff. 384-385.

ruso-română să procedeze la interogatoriul lor, înainte de a trece Nistrul, la un punct de frontieră dinainte stabilit". Răspunsul transmis la Viena de ministrul Afacerilor Străine, I.G. Duca, a fost favorabil: „Primim propunerea Wolf dacă Comisia va fi pe graniță"[58].

Opțiunea refugiaților de a reveni în țara din care au plecat nu era determinată de evoluții pozitive. Astfel cum rezultă și din raportul Comitetului Executiv al Societății de Ajutor a Evreilor din Lume[59], situația se deteriorase: „Situația evreilor din Rusia și Ucraina asupra căreia s-a crezut, atât în America, cât și în țările de nord ale Europei, că este splendidă, este cu totul greșită. Situația lor de fapt în momentul de față este așa de tristă încât o putem numi, de fapt, catastrofală, căci este vorba, de fapt, de nimicirea a milioane de suflete evreiești care locuiesc în Rusia și Ucraina sau, mai bine zis, stăpânirea lor. Nu este o rea voință a cuiva, ci numai situația generală obiectivă actuală împreună cu situația economică și igienică de acele rezultând din starea actuală a locului de acolo, rezultatul este degenerarea fizică completă pentru evreii din țările de mai sus. (Dacă le merge evreilor așa de prost, cum o fi situația populației?) […] Se poate considera dezastruoasă situația agricolă, din cauza lipsei de ploaie recolta, în general, este de tot compromisă și, cu siguranță, foametea va fi anul acesta cu mult mai dezastruoasă decât acum 2 ani. De aceea este nevoie ca, pe lângă ajutorul bănesc care se va remite, să se remită și alimente de orice natură, în special la Odesa"[60]. Informația Legației României la Atena din 4 martie 1924, potrivit căreia „în Ucraina ar fi început pogromuri și că grupuri compacte de evrei, strânse la granița noastră dinspre Nistru voiesc a se refugia la noi", a fost infirmată de ministrul Afacerilor Străine. Știrile referitoare la riscul unui val masiv de refugiați erau exagerate. „Foarte puțini evrei au încercat trece Nistrul", preciza I.G. Duca[61].

Că problema refugiaților din Uniunea Sovietică nu dispăruse din atenția publicațiilor internaționale o confirmă telegrama transmisă ziarelor americane de „Jewish Telegraphic Agency", preluată de Legația României la Washington. Din textul corespondentului Agenției din București, din 19 septembrie 1924, rezultă situația dificilă a celor prinși între restricțiile Occidentului și determinarea autorităților naționale de a finaliza procesul de evacuare: „10.000 evrei ruși refugiați, care scăpaseră de persecuțiile și foametea din Rusia și Ucraina, și care se găseau în România, au plecat din acea țară în ultimul an. O situație neobișnuit de grea fusese creată în România datorită influxului acestor refugiați. Scopul călătoriei lor nu era ca să se stabilească în România, ci ca să meargă în Statele Unite și alte țări. Nu au putut însă pleca mai departe datorită restricțiilor imigrării în Statele Unite. În același timp, Guvernul român nu voia să le permită să rămână în România. Acceptase însă să le acorde adăpost temporar după ce J.C.A.[62] garantase că refugiații vor căpăta înlesniri să emigreze la destinația lor. Cu ajutorul J.C.A., 6.600 au putut pleca din România, din care 5.000 au mers în Statele

[58] AMAE, fond 71/1920-1944. URSS, dosar nr. 76, f. 212.

[59] Document fără dată, redactat în anul 1924.

[60] AMAE, fond Problema 33, dosar nr. 36, ff. 167-168.

[61] AMAE, fond 71/1920-1944. URSS, dosar nr. 13, f. 419.

[62] Abrevierea „Jewish Colonization Association".

Unite şi Canada, 1.100 în Palestina. 3.400 refugiaţi au plecat din proprie iniţiativă în alte ţări”[63].

V. La 10 km de Nistru. Indezirabilii

Raportul Corpului III Armată nr. 1523, din 25 noiembrie 1924, readucea în atenţia ministrului Afacerilor Străine prezenţa refugiaţilor în România „periculoasă din punct de vedere al Siguranţei Statului”: „În mai multe rânduri s-a constatat că majoritatea acestor refugiaţi sunt agenţi de propagandă şi agitaţie, trimişi de Soviete, curieri ai organizaţiilor comuniste etc., care se pun la adăpost, înarmându-se cu diferite acte ilegale, procurate fie direct de organizaţiile de peste Nistru, fie prin cumpărarea cu bani a unor funcţionari ai statului sau prin mijlocirea rabinilor din Basarabia, în scop de rămâne în această provincie şi a-şi putea desfăşura astfel, cu succes, acţiunea lor subversivă în ţara noastră, nestingheriţi de nimeni. Alţi refugiaţi, intraţi în ţară fără a fi prinşi de grăniceri, se duc direct la Bucureşti, unde Uniunea Evreilor Pământeni le procură acte de rămânere în ţară. Chiar cea mai mare parte din refugiaţii evacuaţi din Basarabia în anii 1921-1923, în scop de emigrare, se întorc sistematic înapoi, cu autorizaţii provizorii de la aceiaşi Uniune a Evreilor. Cum prezenţa tuturor acestor indivizi, suspecţi în această provincie, unde mişcările subversive prind foarte uşor, este un permanent pericol pentru siguranţa statului”. Ministrul de Război opina în favoarea evacuării tuturor refugiaţilor din Basarabia, fixării domiciliului în interiorul ţării, dar şi a majorării cotei de emigrare în America şi Palestina”. Din rezoluţia ministrului Afacerilor Străine rezultă că Ministerul de Interne tocmai lua măsuri în această privinţă[64].

Deşi numărul etnicilor evrei fugiţi din URSS în România se redusese considerabil, serviciile de informaţii nu au încetat să informeze decidenţii competenţi. Informările aveau ca obiect, în principal, rezultatul monitorizării activităţii celor care mai rămăseseră în România, a organizaţiilor implicate în asistenţă şi a trecerilor clandestine peste Nistru, în mod special. Comandamentul Corpului de Jandarmi, de exemplu, raporta Ministerului de Interne, la 22 decembrie 1924, descoperirea de către Compania de Jandarmi Soroca a unei organizaţii „care se ocupa cu trecerea de indivizi din Ucraina la noi şi de la noi în Ucraina”. Potrivit anchetatorilor, organizaţia avea legături cu asociaţia americană „Hias”, se afla „sub protecţia materială şi morală” a Uniunii Evreilor Pământeni, dar şi a unor membri ai Siguranţei: „Afară de modul lor de a opera, cum şi de punctele de ţară şi din capitală unde ei lucrau, au mai mărturisit şi faptul, de mare importanţă, că-şi procurau bilete de identitate de la Siguranţă - pentru persoanele ce ei le treceau în ţară, şi că aceste bilete le dădeau imediat persoanelor ce treceau graniţa în mod clandestin. Cu aceste bilete, indivizii se duceau în orice parte a ţării, nesupăraţi de nimeni. De obicei însă veneau la Internatul Evreiesc, situat pe strada Parfumului. Până în prezent s-au descoperit vreo 50 indivizi trecuţi şi retrecuţi peste graniţă – de câte 4-5 ori. Între aceştia, în noaptea de 15 decembrie a.c., a fost arestat şi un individ Oloniţchi, pe care comandantul plutonului de grăniceri din Iarova îl ţinea ca

[63] AMAE, fond Problema 33, dosar nr. 4, ff. 422-423. Vezi şi nota informativă către Ministerul Afacerilor Străine nr. 5/9 decembrie 1924 cu privire la sosirea în Chişinău a doi delegaţi ai Comunităţii Evreilor din New York (acelaşi dosar, ff. 438-439).

[64] *Ibidem*, ff. 418-419.

agent informator, dar care, în realitate, s-a dovedit a fi un agent bolşevic, dezertor pentru a treia oară din Reg. Infanterie şi părtaş la o crimă comisă contra unui caporal din regimentul 4 Artilerie; înafară de aceste acuzaţii i se mai impută şi faptul de contrabandă pe care o făcea în unire cu comandantul acelui pluton de grăniceri, plut. major Giroveanu”[65].

Telegrama Direcţiei Poliţiei şi Siguranţei Generale, către structurile teritoriale Chişinău şi Cernăuţi, din 10 aprilie 1925, confirma existenţa, în judeţul Cetatea Albă, pe malul Nistrului, a unui număr de 70 persoane cu situaţia „nelămurită” şi care necesitau supraveghere continuă. Făcând referire la familiile de pe malul drept al Nistrului cu membri refugiaţi din URSS, autorii documentului propuneau: „Având în vedere că prezenţa acestor persoane la frontiera ţării constituie un pericol permanent pentru Siguranţa Statului, deoarece ei vor căuta să îndeplinească misiunile date de agenţii sovietici şi vor face propagandă subversivă printre elementele minoritare din Basarabia, Marele Stat Major propune a se lua măsurile necesare ca toţi ruşii şi ucrainenii care au situaţia neclarificată şi care se află pe malul drept al Nistrului, până la o adâncime de 10 km, să fie evacuaţi din Basarabia şi să li se fixeze un domiciliu forţat în interiorul ţării, unde să rămână până la repatrierea lor în Ucraina”. Deoarece Ministerul de Interne aprobase, în principiu, măsura propusă de Siguranţă, pentru aplicare se solicita întocmirea unor tabele cu persoanele care urmau să fie evacuate, situaţia şi legăturile lor familiale în localitate[66].

Faptul că Guvernul a aprobat ca refugiaţilor din apropierea Nistrului să li se fixeze domicilii forţate în localităţi din interiorul ţării rezultă din circulara Direcţiei Poliţiei şi Siguranţei Generale nr. 40039S din 4 august 1925. Direcţia solicita prefecturilor din Basarabia ca pregătirea operaţiunii să fie definitivată până la data de 1 septembrie. În prealabil, celor care urmau să fie mutaţi urma să li se pună în vedere „să-şi aranjeze interesele”[67]. Cum rezultă însă din telegrama aceleiaşi instituţii nr. 46431, adresată Prefecturii Bălţi[68], evacuarea a fost suspendată: „Întrucât lucrările pregătitoare şi aranjamentele ce trebuie făcute pentru plasarea celor 1.256 refugiaţi aflaţi în oraşul Dvs. şi care urmează a fi evacuaţi la Brăila şi Constanţa pe ziua de 1 septembrie nu sunt încă terminate, ministerul a hotărât ca evacuarea lor să fie amânată până la noi dispoziţii. În consecinţă, vă rog să binevoiţi a dispune ca să nu se ia nicio măsură contra refugiaţilor trecuţi pe tablourile de evacuare până la noi instrucţiuni”. Biletul olograf care însoţeşte circulara relevă implicarea Ministerului Afacerilor Străine în cauză: „D-l Constantin Brătianu a dat ordin pentru amânarea datei evacuării refugiaţilor evrei din Basarabia, întrucât D-l ministru Duca are dificultăţi pe această chestiune la Geneva. Ordin către prefecturi. Evacuarea refugiaţilor, care urma să aibă loc la 1 septembrie se amână până la noi dispoziţii. În consecinţă, veţi dispune ca să nu se ia nicio măsură până la noi instrucţiuni”[69].

---

[65] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12 808, ff. 6-7, 17, 19, 21-24, 27.
[66] ANIC, fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar nr. 38/1921, f. 6.
[67] *Ibidem*, f. 16.
[68] Dispoziţii similare s-au transmis prefecturilor Soroca, Hotin, Tighina, Bălţi, Cetatea Albă.
[69] ANIC, fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar nr. 38/1921, ff. 34-39, 47.

Comunicarea deputatului Dumitru Lascu, în şedinţa Adunării Deputaţilor din 5 iunie 1925, trimisă Ministerului de Externe, Ministerului de Interne şi Consiliului de Miniştri, atestă nu doar xenofobia şi antisemitismul de care au dat dovadă unii politicieni în acea perioadă, dar şi presiunea care s-a exercitat asupra executivului de la Bucureşti în privinţa atitudinii faţă de refugiaţi. Deputatul susţinea de la tribuna parlamentului că numărul total al celor care „invadaseră" România era de peste 2 milioane. În opinia sa, „aventurierii", „parazitarii" şi „indezirabilii" din Rusia sovietică, trebuiau eliminaţi din ţară, iar comitetele de ajutorare desfiinţate („Nu vedeţi că aceste organizaţii, în majoritatea lor covârşitoare, funcţionează astăzi d-a binelea ca stat în stat, căutând cu vădită poftă, prilej peste prilej, de a combate şi a contesta concepţia de suveranitate naţională românească?"). Executivul era acuzat de toleranţă şi pasivitate atât în relaţia cu refugiaţii, cât şi în cea cu organizaţiile internaţionale sau cu Societatea Naţiunilor, în detrimentul interesului naţional. Referindu-se la comunicatul publicat în nr. 125 din 4 iunie 1925 al „Universului", care estima numărul refugiaţilor intraţi în Basarabia la 100.000, deputatul considera că în această cifră nu au fost incluşi „decât aceia care au trecut Nistrul într-un chip mai puţin sau mai mult legal", în realitate, numărul lor fiind „de vreo zece ori mai mulţi". „Parveniţii sustrag terenul de sub picioarele băştinaşilor, însuşindu-şi proprietăţile acestora. Cu alte cuvinte, devin stăpânii de fapt ai Basarabiei, compromiţându-i caracterul românesc, compromiţând situaţia de drept public a acestei provincii, ca parte integrantă a Statului Român, a cărui suveranitate o contestă", sublinia Lascu şi propunea ca Ministerul de Finanţe „să încaseze de la fiecare parazitar indezirabil o anumită taxă, măcar atâta cât costă întreţinerea parazitarului timp de un an, adică vreo 2.000 lei în aur"[70].

Ideea evacuării tuturor refugiaţilor din zona de frontieră, materializată în măsuri preparatorii la nivelul anilor precedenţi, nu a fost abandonată nici anul 1926. Preocuparea principală viza fenomenul trecerii frauduloase a frontierei româno-sovietice, proporţiile căruia oscilau în funcţie de amploarea represiunilor bolşevice. Astfel, Ministrul de Război informa ministrul de Interne, prin nota nr. 664 din 1 martie 1926: „Marele Stat Major este sesizat că în ultimii ani a sporit în mod considerabil numărul străinilor care trec fraudulos frontiera, venind fie din Rusia, în scop de propagandă sau spre a scăpa de rigorile regimului sovietic, fie din Polonia, în special evrei, invocând motivul că trec în Palestina, dar care, în realitate, rămân la noi în ţară. O parte din aceşti delicvenţi, fiind prinşi de organele de pază sau de siguranţă, sunt trimişi fie comisiilor mixte locale, dacă au venit din Rusia, spre a fi retrecuţi peste Nistru, fie instanţelor judiciare, spre a fi judecaţi pentru delictul comis. Dar experienţa a dovedit că cea mai mare parte din această categorie de refugiaţi reuşesc să rămână în ţară, căci, dacă sunt trimişi înaintea instanţelor civile, primesc o amendă sau câteva zile de închisoare, după care rămân liberi, sau, dacă sunt trimişi în judecata Consiliului de Război şi condamnaţi, fac recurs şi [reuşesc] să obţină achitarea". Prezentau pericol „cei care, trecând clandestin frontiera, reuşeau să se sustragă controlului organelor de siguranţă, stabilindu-se, de preferinţă, în vecinătatea frontierei", procurându-şi ilegal acte de identitate.

[70] AMAE, fond Problema 33, dosar nr. 4, ff. 424-436.

Faţă de această situaţie, Ministerul de Război propunea următoarele măsuri, „dictate de ideea apărării naţionale": „a) să se revizuiască toţi străinii veniţi şi stabiliţi în ţară după anul 1921; b) să fie expulzaţi toţi aceia care se va dovedi că n-au dreptul să rămână în ţară sau cei care posedă acte false; c) să fie trimişi în judecată toţi aceia care au eliberat asemenea acte; d) refugiaţii care nu vor putea fi retrecuţi peste frontieră să fie statorniciţi în anumite domicilii forţate, unde, printr-un control permanent şi continuu, să li se supravegheze în de aproape activitatea lor". Rezoluţia ministrului de Interne din 26 martie 1926 relevă, în principal, însuşirea propunerilor: „1) se vor pune în aplicare pe ziua de 15.04.1926 măsurile deja ordonate pentru fixarea domiciliului forţat tuturor refugiaţilor din zona Nistrului; 2) se vor respecta ordinele transmise comisiilor mixte pentru retrecerea peste Nistru a tuturor indivizilor găsiţi, fraudulos, în ţară, fără vreo judecată; 3) în unire cu Comandamentul Militar se va face o *razie* generală în Basarabia. Însă se va fixa de comun acord cu Comisia Mixtă"[71].

La 29 martie, Direcţia Poliţiei şi Siguranţei Generale transmitea Prefectului Judeţului Brăila următoarele instrucţiuni: „În interesul siguranţei generale a statului Guvernul a hotărât ca refugiaţii străini aflaţi în apropierea Nistrului să fie evacuaţi şi să li se fixeze domicilii forţate în alte localităţi din interiorul ţării. Efectuarea acestor operaţiuni urmând să înceapă în ziua de 15 aprilie a.c., vă încunoştiinţăm că s-a repartizat pentru plasare în oraşul Brăila un număr de 900 asemenea refugiaţi, care vă vor fi înaintaţi de prefecturile respective şi vă rugăm să binevoiţi a dispune ca ei să fie luaţi în primire şi plasaţi în localitate". Instrucţiuni similare au fost date Prefecturii Covurlui (repartizaţi pentru plasare 700 refugiaţi) şi Constanţa (repartizaţi 600 refugiaţi). Prefecturile Bălţi şi Soroca au fost informate că refugiaţii din zona de frontieră vor fi transportaţi în localitatea Brăila, prefecturile Hotin, Cetatea Albă şi Tighina - că refugiaţii vor fi transportaţi în Galaţi, iar Prefectura Chişinău - că refugiaţii vor fi transportaţi în Brăila şi Constanţa. Repartizarea, conform tabelului „Situaţia refugiaţilor de peste Nistru în Basarabia pe judeţe, naţionalităţi şi supuşenii", era următoarea: Chişinău - 1.256, Tighina - 144, Cetatea Albă - 453, Bălţi - 256, Hotin - 38, Soroca - 38. Numărul total al refugiaţilor era de 2.185, corespunzător etniilor: evrei - 1.193, ruşi - 540, ucraineni - 310, armeni - 22, români - 33, bulgari - 6, polonezi - 20, greci - 5, germani - 32, italieni - 3, sârbi - 8, turci - 2, cehoslovaci - 2 şi „diferiţi" - 9[72].

VI. Societatea Naţiunilor şi comisiile mixte. Constanta insecurităţii

Aplicarea integrală a măsurilor propuse de Ministerul de Război la 1 martie 1926 este confirmată de documentele ce atestă trecerea peste frontieră a unor refugiaţi prin intermediul comisiilor mixte româno-sovietice înfiinţate în anul 1924. Inspectoratul General de Siguranţă Chişinău raporta, de exemplu, că în data de 22 mai 1926 au fost retrecuţi în Ucraina, prin Comisia Mixtă Locală Nr. 1 Hotin, un număr de 6 refugiaţi, veniţi fraudulos prin acel sector[73].

Respingerea unor refugiaţi era circumscrisă acţiunilor ostile ce obligau autorităţile române să adopte măsuri de consolidare a pazei frontierei de stat. Un caz

---

[71] ANIC, fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar nr. 66/1926, f. 24.
[72] *Ibidem*, ff. 25-34.
[73] ANIC, fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar nr. 71/1926, f. 5.

grav a fost consemnat de Siguranță la 31 mai 1926: „În noaptea de 18-19 mai a.c., pe la orele 24.00, o bandă compusă din circa 40 indivizi civili şi militari, înarmaţi cu 7-8 mitraliere, au trecut Nistrul în bărci, venind din Ucraina prin sectorul cuprins între pichetele de grăniceri Neporotova şi Ostrov, sub protecția unui foc de mitralieră şi arme, deschis de pe malul stâng al Nistrului, îndreptându-se asupra pichetului de grăniceri Neporotova, pe care l-au atact cu focuri de mitralieră, arme şi grenade, fiind susţinuţi cu focuri de pe malul stâng al Nistrului, soldaţii grăniceri, în număr de 7, care se aflau în acel moment în pichet, s-au retras în tranşeele din apropiere, deschizând asupra banditilor un foc de arme şi două mitraliere, însă după câteva focuri, din cauza defectuozității cartuşelor, ale căror tuburi au plesnit în țeavă, mitralierele s-au înfundat, nemaiputând fi întrebuințate, motiv ce a silit pe soldații grăniceri a se retrage în pichet, banditii l-au devastat luând o parte din arhivă şi mai multe efecte militare. În acelaşi timp, o parte din bandă a atacat reşedința plutonului, precum şi casa locuitorului Filimon Midric, unde bănuiau că s-ar fi mutat comandantul. […] De la plutonul şi pichetul de grăniceri Neporotova banditii s-au îndreptat spre marginea satului, unde din nou au fost întâmpinaţi cu focuri de armă de către grănicerii români. Banda fiind însă prea numeroasă, n-a putut fi oprită şi s-a îndreptat spre pichetul Ostrov, unde din nou a avut ciocnire cu cei 6 grăniceri aflaţi în acel timp la pichet. Soldaţii grăniceri au fost respinşi, iar bandiţii pătrunzând în pichet l-au devastat, luând efectele de îmbrăcăminte şi cazarmament ce au găsit, după care s-au retras peste Nistru, prin punctul Vitreanca, la o depărtare de 600 metri de pichet, unde îi aşteptau bărcile. Retragerea au făcut-o sub protecția unui foc puternic de mitraliere susținut de pe malul stâng”[74].

Facilitarea emigrării etnicilor evrei stabiliţi provizoriu în România a făcut obiectul rapoartelor diplomatice şi în anul 1927. Unul dintre acestea aparține Legaţiei României la Berna şi face trimitere la o comunicare mai veche, din 2 octombrie 1926, ce se ocupa de o scrisoare a Înaltului Comisar pentru Refugiaţi al Societății Naţiunilor. Misiunii i se atrăgea atenţia asupra situaţiei unui număr „destul de însemnat” de refugiaţi evrei, care se aflau încă în România şi ar fi dorit să plece în alte ţări: „D-l Nansen îmi spunea că Serviciul Refugiaților din Biroul Internațional al Muncii ar fi, probabil, în măsură să se ocupe cu evacuarea şi plasarea acestor refugiaţi în cazul când guvernul nostru le-ar elibera documente valabile de călătorie". În luna martie 1927, I. Johnson, adjunctul Înaltului Comisar pentru Refugiaţi revenea asupra chestiunii. În opinia Legaţiei de la Berna, „toată dificultatea pare a parveni din faptul că paşapoartele eliberate refugiaților în chestiune de către autoritățile noastre nu sunt valabile pentru întoarcerea în România, astfel încât, ţările de imigrare fac cele mai mari dificultăți pentru a acorda viza de intrare". Situaţia celor aproximativ 15.000 de refugiaţi evrei din România fusese semnalată lui F. Nansen de reprezentantul „Jewish Colonization Association", L. Wolf[75].

Discuţiile tematice în format multilateral sunt confirmate de comunicarea Legaţiei României la Berna, din 15 martie 1927. „Propunerile cu privire la eliminarea elementelor evreieşti aşezate în ţară în timpul războiului şi după război", adresate ministrului I.M. Mitilineu, scoteau în evidență necesitatea continuării colaborării

[74] *Ibidem*, ff. 8-9.
[75] AMAE, fond Geneva, dosar nr. 253, f. 17.

autorităților de la București cu Societatea Națiunilor: „Cu prilejul discuțiilor ce am avut la Liga Națiunilor cu agenții competenți, cu privire la chestiunea evreiască de la noi, ne-am dat și mai bine seama că soluția problemei nu poate fi găsită decât în eliminarea din organismul nostru social a surplusului de elemente indezirabile așezate pe teritoriul nostru, mai ales în timpul războiului și după război. Pentru a ajunge la acest rezultat două căi par indicate: încurajarea mișcării sioniste, o strânsă și metodică colaborare cu Biroul Nansen de la Geneva. În ceea ce privește prima formulă, domnul dr. Jacobsohn, ce am avut onoarea să recomand Excelenței Voastre în cursul lunii ianuarie trecut, studiază în momentul de față chestiunea din punct de vedere tehnic, propunându-și a face propuneri concrete Guvernului Român. Cât despre colaborarea cu Biroul Nansen, am onoarea a înainta Excelenței Voastre, alăturat, în copie, memoriul ce Înaltul Comisar Adjunct, colonelul Johnson, a redactat în urma conversațiilor ce am avut cu D-sa zilele acestea. În caz când sugestiile colonelului Johnson v-ar părea interesante, acesta este dispus să mă însoțească la București, cu prilejul călătoriei mele din primele zile ale lui aprilie viitor, pentru a examina mai de aproape chestiunea cu Excelența Voastră și organele românești competente și a găsi fără întârziere la înfăptuiri”[76].

Acceptarea refugiaților din URSS a constituit, la scurt timp după depășirea intervalului culminant al refugiului postbelic (1919-1923), un argument de combatere a acuzațiilor având ca obiect persecutarea etnicilor evrei, în contextul mai larg de defăimare a României. Exemplu în acest sens este „O scrisoare a D-lui general Averescu în chestia evreiască”, publicată de „Universul” în luna februarie 1927, ca răspuns la scrisoarea președintelui Asociației Evreilor Români din Ilinois (Statele Unite ale Americii)[77]. Negând existența pogromurilor clamate de publicații internaționale și recunoscând existența unor incidente individuale, cel care, în calitate de președinte al Consiliului de Miniștri, aprobase refugiul, afirma: „Poporul român, care a avut atâtea nedreptăți de suferit în cursul veacurilor, nu se poate transforma în opresorul unei populații cu care conviețuiește de atâta timp pe pământul acestei țări. Este destul să amintesc faptul că în anul 1920, când evreii din Rusia Sud-Orientală erau omorâți în masă dincolo de Nistru, ca șef al Guvernului, am dat refugiu în țară la noi la zeci de mii de evrei! Când mai în urmă unii din acești evrei, abuzând de ospitalitatea ce li s-a oferit, au căutat, prin corupție și falsuri, a se stabili definitiv în țară, nimeni nu s-a gândit să acuze evreimea în bloc de acest act de nerecunoștință; au fost urmăriți și pedepsiți numai vinovații, și evrei, și creștini”. „Universul” acuza politica României de acceptare a refugiaților, susținând că imensa lor majoritate a rămas în țară[78].

Tot ca reacție la campania denigratoare la adresa României „Universul” din luna martie 1927 publica articolul „După o călătorie în Basarabia și Bucovina. Constatările D-lui colonel american Ament”, referitor la vizita lui L.G. Ament și a soției sale în România, pentru a verifica „pretinsele manifestații contra evreilor, despre care o seamă din ziarele americane au scris lucruri prăpăstioase”. După călătoria în Basarabia și Bucovina, cei doi au constatat că „erau imaginare toate acuzațiile aduse nouă de presa

---

[76] *Ibidem*, f. 32.

[77] La 17 ianuarie 1927, Comitetul Delegațiilor Evreiești de la Paris s-a plâns Societății Națiunilor de antisemitismul din România.

[78] AMAE, fond Londra, dosar nr. 49, nenumerotat.

rău şi tendenţios informată”. Soţii Ament au declarat că „zvonurile privitoare la atrocităţile săvârşite împotriva populaţiei evreieşti erau absolut nefondate” şi că „toţi israeliţii cu care am stat de vorbă, afară de unul, mi-au afirmat că sunt trataţi cu multă dreptate de autorităţile române şi că trăiesc în deplină înţelegere cu populaţia ţării”. „Pare că există divergenţe între studenţii români şi evrei, divergenţe care, după părerea mea, nu prezintă nicio gravitate excepţională şi care, fireşte, nu pot fi socotite ca ceva ce ar putea constitui o chestiune naţională”. „Sunt de asemenea convins că evreii trăiesc sub un regim cu mult mai bun sub actualul regim decât odinioară, în timpul regimului rusesc. Evreii mi-au declarat că sunt mulţumiţi şi că cele publicate în ziarele americane sunt false”[79].

Trecerile frauduloase peste Nistru au fost o realitate a perioadei în care regimul sovietic lichida ultimele rămăşiţe ale opoziţiei politice şi rezistenţa ţăranilor la procesul de colectivizare. Au existat însă şi cazuri de trecere din România în URSS. Formatul restrâns al prezentului articolul ne permite doar să menţionăm câteva exemple[80]: procesul-verbal al Companiei I Grăniceri Soroca din 24 martie 1930[81], nota Direcţiei Generale a Poliţiei din 10 martie 1932 privind tentativa de trecere în URSS a unui grup de etnici evrei din Chişinău[82], nota Inspectoratului Regional de Poliţie Basarabia privind trecerile clandestine din 19 decembrie 1933[83], notele Sectorului I de Informaţii Bălţi din 28 august 1935 privind trecerile clandestine în dreptul localităţii Văşcăuţi şi implicarea unor etnici evrei în activitate de spionaj în favoarea Sovietelor[84], din 29 august 1935 privind trecerile clandestine din sectorul Rezina, în care au fost implicaţi etnici evrei[85], din 7 octombrie 1935 privind rezultatul investigării activităţii subversive a unor etnici evrei din Basarabia[86]. Existenţa la Iaşi a unei organizaţii de trecere ilegală a etnicilor evrei din România în URSS rezultă din darea de seamă pe luna decembrie 1935 a Sectorului I de Informaţii Bălţi, către Inspectoratul General al Jandarmeriei şi Inspectoratul Regional Chişinău[87], nota Inspectoratului Regional de Poliţie din Basarabia nr. 3352 din 1 martie 1933 privind trecerea în Rusia a unui număr de 7 tineri evrei şi „creştini”[88].

Raportul Inspectoratului General al Jandarmeriei pe tema situaţiei interne în anul 1932 sintetizează liniile directoare ale preocupării autorităţilor faţă de contracararea riscurilor de securitate. Refugiaţii deţineau un loc important în această ecuaţie, fiind utilizaţi frecvent de serviciile străine în acţiuni de subminare a siguranţei naţionale: „Spionajul în ţara noastră se face intens de către cele 3 state potrivnice intereselor

---

[79] *Ibidem*.

[80] Aceste documente şi altele relevante vor fi publicate integral în volumul Chestiunea refugiaţilor de peste Nistru.

[81] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12 808, ff. 56-59.

[82] ANIC, fond Direcţia Generală a Poliţiei, dosar nr. 111/1932, f. 24.

[83] Idem, dosar nr. 1/1934, ff. 34, 38-39.

[84] ANIC, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar nr. 17/1935, ff. 61-62.

[85] *Ibidem*, f. 57, 59.

[86] *Ibidem*, f. 111.

[87] *Ibidem*, ff. 251, 268-269.

[88] ANIC, fond DGP, dosar nr. 11/1932, dosar nr. 1, ff. 166, 171-174.

româneşti: Ungaria, Rusia şi Bulgaria. Această acţiune de spionaj este exercitată prin: organizaţii de spionaj existente pe teritoriul român, cum au fost cele descoperite în com. Atachi, judeţul Hotin, în oraşul Bălţi, în oraşul Orhei, condusă de avocatul Chirilov etc.; trecerile clandestine peste Nistru din România în Ucraina, în special a dezertorilor români (pe anul 1932 au trecut 16 militari); pătrunderea spionilor în ţară, trecând graniţa, cu sau fără acte în regulă. Astfel, în acest an au trecut în România un număr de 21 spioni şi curieri, după cum urmează: 1 spion din Szolnok, Ungaria, prins la Oradea, 1 spion prins în comuna Sarul Dornei, prins luând fotografii, 2 spioni prinşi în judeţul Tighina, 4 spioni prinşi în judeţul Soroca, 6 spioni prinşi în Cetatea Albă, 1 spion prins în judeţul Lăpuşna, 1 spion prins în judeţul Hotin, 1 spion prins în judeţul Satu Mare, 2 spioni unguri prinşi cu ocazia manevrelor în judeţul Neamţ, 1 curier sovietic prins la Mehedinţi, 1 spion prins în judeţul Orhei”[89].

VII. Societatea Evreilor Refugiaţi din Rusia

Documentele din dosarul „Societatea Evreilor Refugiaţi din Rusia” - „Mutualitatea”[90] - acoperă situaţia refugiaţilor în anii 1933-1936. Este perioada marcată de recunoaşterea URSS de către România şi de stabilire a relaţiilor diplomatice între cele două state – motiv suplimentar pentru ca serviciile de informaţii să urmărească cu atenţie orientarea politică şi activitatea refugiaţilor sovietici. Suspiciunile la adresa membrilor Societăţii erau alimentate, în primul rând, de datele obţinute de la diverşi informatori, din interior, care scoteau în evidenţă nu doar afinităţi filo-ruse, dar şi tendinţe politice cu caracter comunist. Faptul că Societatea „Mutualitatea” a primit acordul pentru publicarea unui săptămânal în limba rusă, intitulat „Nedelea” (*Săptămâna*), începând cu luna decembrie 1933, nu echivala cu o prezumţie de încredere deplină din partea autorităţilor[91].

În condiţiile în care, potrivit notei Serviciului „S”/CI din 24 iulie 1934, la nivelul anului 1933, cea mai mare parte a evreilor refugiaţi din URSS considerau că „Rusia sovietică trebuie să înlocuiască importul german în România şi, în consecinţă, trebuie neapărat semnată o convenţie comercială cu Sovietele”[92], era firesc ca reuniunile ce se organizau la Clubul de pe lângă Societate cu privire la schimbările economice şi comerciale anticipate să survină odată cu reluarea raporturilor cu Rusia sovietică[93] să facă obiectul monitorizării autorităţilor competente. Orientarea pro-URSS a comercianţilor-membri ai „Mutualităţii” se va adeveri la începutul anului 1935, când, potrivit notei din 4 ianuarie[94], aceştia, „în dorinţa de a intra în legătură cu reprezentanţii sovietici, dar temându-se de a face aceasta în mod direct, au rugat pe avocatul Gutnik S., preşedintele numitei societăţi şi fost ministru în Guvernul Ucrainean al hatmanului Skoropadski, de a intra în legătură cu Legaţia Sovietică, prin intermediul senatorului

[89] ANIC, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dosar nr. 9/1932, ff. 41-43, 55-57.
[90] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11320.
[91] *Ibidem*, f. 15.
[92] *Ibidem*.
[93] *Ibidem*, f. 91.
[94] Din documentul respectiv, precum şi din cele citate în continuare, nu rezultă emitentul, presupunem însă că aparţin tot Serviciului „S”/CI.

Gaziev S., directorul ziarului „Naşa Reci", care mai este şi membru în Comisia Română pentru Comerţul Extern cu Sovietele. În acest scop, Gutnik a şi luat contact cu senatorul Gaziev S."[95].

Rezultatul supravegherii „Societăţii Evreilor Refugiaţi din Rusia", ai cărei membri erau, în majoritate, emigranţi din Rusia şi Polonia, este astfel rezumat în nota din 13 septembrie 1934: „Din supravegherile efectuate, cât şi din informaţiile întreprinse s-a constatat că membrii acestei societăţi, în desele reuniuni ce au loc la sediul ei, comentează şi colportează diferite zvonuri în legătură cu starea economico-politică a ţării, întreţinând prin activitatea lor o stare de spirit încordată în rândurile comercianţilor". Nota oferă detalii asupra conducerii Societăţii. Consiliul era compus din preşedinte – avocatul S.M. Gutnik, vice-preşedinţii M. Leviţa şi M. Dvantman, secretarul general V. Saront şi din casierul general A. Dalin. Membrii în Consiliul de Administraţie erau: I. Reicher, W. Prerlin, I. Potrivnic, M. Culberg, S. Esselson, Gh. Glikman, avocat W. Grodski, I. Holţman, N. Chişinevski, I. Likerman, L. Manevici, R. Pruvinski, I. Svhechter şi inginerul M. Surpin[96].

Activitatea „Mutualităţii" consta în: 1) ajutor mutual între membrii societăţii şi opere de binefacere în favoarea „cercurilor evreieşti apropiate"; 2) organizarea intereselor evreieşti din ţară, a celor din „cercuri apropiate", dar mai ales a membrilor societăţii; 3) propaganda publică sub forma de conferinţe „prin care se urmăreşte devalorizarea ideilor naţionaliste şi valorificarea ideilor internaţionaliste", doctrina comunistă fiind „privită cu simpatie"; 3) organizare de spectacole, serate, baluri, acţiuni de binefacere, ajutor de lemne şi de Paşti; 4) ajutorarea evreilor săraci. Potrivit aceluiaşi document, scopul ascuns consta în „organizarea unitară a tuturor forţelor evreieşti, mai cu seamă a celor manifestate în politică, cultură, mare capitalism etc. pentru promovarea intereselor internaţionaliste evreieşti şi a ideilor masonico-democratice, care toate maschează ideile Internaţionalei a III-a"[97]. În cursul anului 1932 Societatea a acordat membrilor săi suma de 750.000 de lei, sub formă de subvenţii şi ajutoare. Doar din balul organizat în incinta Camerei de Industrie şi Comerţ din Bucureşti s-a realizat un beneficiu net de 200.000 lei[98].

Nota din 25 septembrie 1934 consemnează faptul că la Clubul Societăţii „Mutualitatea" aveau loc „foarte dese convorbiri în care sunt lăudate realizările sovietice" şi nominaliza pe „cei mai înflăcăraţi admiratori ai URSS"[99]. Faptul că apologia sistemului sovietic se înregistra cu precădere printre membrii tineri ai organizaţiei era confirmat de nota aceluiaşi serviciu din 24 noiembrie 1934: „Ambii vorbitori (*n.n.* Esselson şi Chişinevski) fac parte din „Cercul Tineretului" al sus-zisei Societăţi. De remarcat că acest cerc, al tineretului, are de la un timp încoace o accentuată orientare comunistă. Preşedintele Societăţii, Gutnik, fost ministru în Guvernul Ucrainean al hatmanului Skoropadski, a protestat, împreună cu un număr de membri mai în vârstă, împotriva propagandei comuniste în sânul Societăţii, mai ales că

95 *Ibidem*, f. 145.
96 *Ibidem*, ff. 103-106.
97 *Ibidem*, ff. 110-111.
98 *Ibidem*, f. 4. Nota din 15 septembrie 1934.
99 *Ibidem*, f. 116.

nici nu avea vreo legătură cu substratul propriu-zis al procesului literar, care se dezbătea”[100].

Concluzii

România a găzduit un număr important de refugiaţi de peste Nistru, asumându-şi deteriorarea relaţiilor cu gigantul agresiv de la răsărit. Zeci de mii de persoane, iar potrivit unor surse, în total, peste 100.000 de refugiaţi sovietici, au tranzitat ori s-au stabilit în România în primele două decenii după Primul Război Mondial. Raportat la acest număr, existenţa unor disfuncţii la nivelul statului aflat în plin proces de refacere economică şi de reconstrucţie administrativă după Unirea din anul 1918, apare inevitabilă. Documentele consultate de noi în vederea redactării prezentului studiu, în cea mai mare parte secrete, concepute pentru un cerc extrem de limitat de funcţionari şi demnitari, scot în evidenţă mecanismul decizional, dar şi măsura în care realităţi complexe au influenţat hotărârile referitoare la refugiaţii evrei. În fapt, autorităţile române au fost obligate să calibreze spiritul umanitar cu asigurarea pazei frontierei de stat, protecţiei pieţei interne a forţei de muncă, dar mai ales cu interese de ordine publică şi siguranţă naţională. În cazul refugiaţilor evrei, solidaritatea populaţiei autohtone, rolul liderilor comunităţilor evreieşti în menţinerea legăturii cu factorii de decizie şi sensibilizarea lor, implicarea organizaţiilor internaţionale au fost decisive pentru acordarea timpului necesar migrării în Occident sau pentru parcurgerea formalităţilor de stabilire definitivă în ţară.

Divergenţele de opinii, marcate de caracterul militar sau civil al autorităţilor responsabile, sincope de comunicare inter-instituţională pe orizontala centru-periferie, exigenţe diferite în privinţa interpretării şi aplicării conceptelor de „siguranţă naţională” şi „interes naţional” au complicat problema, în linii mari însă nu i-au diminuat latura umanitară. Decizia de acordare a refugiului evreilor din URSS pe teritoriul României[101], adoptată la cel mai înalt nivel, deciziile subsidiare de amânare repetată a evacurării lor din Basarabia în alte provincii onorează politica românească interbelică. Aceste decizii au salvat zeci de mii de vieţi omeneşti, au contribuit la evitarea unui dezastru umanitar, rolul diplomaţiei de la Bucureşti fiind unul decisiv în configurarea soluţiilor favorabile. În acelaşi timp, atenţia presei şi a organizaţiilor internaţionale, implicarea Societăţii Naţiunilor au reprezentat un eficient mijloc de presiune şi de evitare a unor derapaje pe termen lung. Cu unele excepţii, s-a reuşit menţinerea echilibrului între componenta umanitară a problemei şi imperativul de securitate.

Acţiunile de subminare a autorităţii de stat în Basarabia au alimentat constant neîncrederea faţă de refugiaţii sovietici, prezumţia de colaborare cu bolşevicii, generalizată în mod nejustificat, planând asupra majorităţii acestora şi a evreilor, în special. Faptul că acţiunile subversive nu au dispărut odată cu plecarea refugiaţilor evrei probează caracterul subiectiv al conexiunii dintre prezenţa acestora în provincie şi

[100] *Ibidem*, 137.

[101] Ca şi acordarea refugiului refugiaţilor ruşi din rămăşiţele armatelor albgardiste (conduse de generalii Vranghel, Denikin ş.a.) sau ale armatei naţionaliştilor ucraineni (condusă de atamanul Petliura).

amplificarea riscurilor de securitate. Deşi nu am identificat materiale care să confirme expulzarea refugiaţilor peste Nistru pe criterii etnice, expulzarea în sine, în baza unor criterii discutabile, rămâne latura obscură a problemei ce face obiectul sintezei. În această ordine de idei se impune aprofundarea cercetării cooperării organizaţiilor internaţionale cu autorităţile sovietice pe tema repatrierii refugiaţilor care nu au reuşit să emigreze din statele de tranzit, în principal, din cauza restricţiilor impuse de statele de destinaţie din Occident. Elemente edificatoare ar putea rezulta şi din evaluarea activităţii comisiilor mixte româno-sovietice pentru aplanarea conflictelor de pe Nistru.

Adrian Nicolae **PETCU**

ATELIERELE MEŞTEŞUGĂREŞTI DIN MĂNĂSTIRILE ORTODOXE ÎN PERIOADA 1949-1960

CRAFT WORKROOMS IN ROMANIAN MONASTERIES (1949-1960)

A provision of the monastic reform initiated by Patriarch Iustinian Marina in the Romanian Orthodox Church regarded the establishment and activity of craft workrooms in monasteries. Our paper offers details on a subject that has been ignored in post-December historiography. Based on archival documents provided mainly by the Ministry of Cults, our work comprises several chapters, dealing with the following topics: the first initiatives that occurred at the end of the 19th century regarding the establishment of craft workrooms; measures taken to that purpose during the interwar period and Antonescu's regime; Justinian's decision based on theological grounds and adapted to the legal and canonical framework settled after 1948; the foundation of the first craft workrooms; the attempts of state authorities to take control over the decisions made by the Church regarding the craft workrooms and the suppression of that economic activity in the context of a dramatic reduction of the number of monks and monasteries.

Etichete: ateliere meşteşugăreşti, Justinian Marina, monahism, Ministerul/Departamentul Cultelor, mănăstiri

Keywords: craft workshops, Justinian Marina, monasticism, Ministry/Department of Cults, monasteries

Anul 1948 a constituit pentru România o perioadă de importante transformări socio-politice şi economice, care au marcat inclusiv Biserica Ortodoxă Română. Biserica a cunoscut o restrângere masivă a importanţei ca factor social şi cultural în societatea românească. În fapt, aceasta era o continuare a şirului de probleme pe care instituţia Bisericii începuse să le cunoască încă de la sfârşitul sec. al XIX-lea. În Biserică au existat numeroase iniţiative de rezolvare a unor astfel de probleme, însă mari evenimente care au marcat omenirea (ex. cele două războaie mondiale) sau chiar factorul politic românesc nu au permis aşa ceva.

O mare problemă pe care o avea Biserica era cea a reorganizării monahismului într-un sistem unitar, bine articulat, dar care, inevitabil, avea nevoie de o bază materială, inexistentă după secularizarea din vremea lui Cuza. Astfel, în contextul „reformelor" iniţiate şi aplicate la începutul regimului comunist, factori responsabili din Biserică au căutat soluţii viabile la o reorganizare a monahismului. Iar aceste soluţii erau, de fapt, ideile care circulaseră în mediile teologice până la 1948, dar care trebuiau adaptate noului cadru politico-economic.

Astfel, o componentă importantă a reformei monahale iniţiate de noul patriarh Justinian Marina era reprezentată de angrenarea monahilor apţi de muncă în diverse activităţi meşteşugăreşti, care generau resurse financiare atât de necesare întreţinerii mănăstirilor şi susţinerii funcţionării administrative a Bisericii.

În istoriografia română potdecembristă, această temă fie a fost extrem de puţin abordată în studiile despre monahismul românesc din perioada comunistă, fie a fost privită ca un subiect specific transformărilor socio-economice promovate de partidul care a condus România între 1945-1989. După cum vom vedea, subiectul nu este unul specific perioadei comuniste, deoarece problema organizării şi funcţionării atelierelor meşteşugăreşti în spaţiul monahal era o idee mult mai veche, care avea la bază o tradiţie şi o justificare teologică.

Am încercat abordarea acestei teme din perspectiva unor publicaţii care au dezbătut problema monahală, apoi am apelat, în special, la documentele întocmite în Ministerul Cultelor (din 1956 Departamentul Cultelor), dar şi la cele ale fostelor organe de represiune. Pentru înţelegerea fenomenului a fost nevoie să consultăm publicaţiile bisericeşti din epocă, care ne-au adus un plus de informaţie în privinţa argumentelor teologice şi canonice utilizate de responsabilii din Biserică.

Studiul este împărţit în câteva capitole, pornind cu evoluţia problemei de la sfârşitul sec. al XIX-lea, continuând cu primele concretizări din perioada interbelică şi antonesciană, apoi cu justificarea teologică, cadrul legal-canonic, primele iniţiative de înfiinţare a atelierelor meşteşugăreşti de către patriarhul Justinian, încercările şi reuşitele autorităţilor statului de a controla fenomenul, urmate de desfiinţarea acestor unităţi de tip economic în contextul limitării drastice a personalului monahal şi a aşezămintelor mănăstireşti. Uneori am reprodus o serie de citate, fragmente documentare sau norme privind monahismul în vederea înţelegerii cuprinzătoare a acestei teme.

Câteva antecedente ale problemei

În anul 1909, arhimandritului Nifon Popescu, stareţ al mănăstirii Sinaia, îi era editat un studiu numit *Monastirile din România. Cum erau altădată, cum sunt astăzi și cum ar trebui să fie în viitor. Chestiuni privitoare la monastiri și la viața monahală*[1]. În cele 40 de pagini, stareţul sinait expune succint starea duhovnicească, culturală şi economică a mănăstirilor până la secularizarea din vremea lui Cuza, arată ruptura creată de această măsură politică cu scop social şi încearcă, în linii mari, să aducă soluţii pentru normalizarea vieţii monahale în România condusă de regele Carol I, în cadrul legal impus de guvernele care s-au succedat după Unirea de la 1859. În privinţa autogospodăririi şi a realizării unei situaţii economice a mănăstirilor care să răspundă nevoilor funcţionării aşezămintelor monahale, ieromonahul Nifon apelează la tradiţie. El arată că, în trecut, „mănăstirile de bărbaţi" deţineau „fabrici pentru torsul lânii", conduse de „maeştri călugări, având în atelierele lor războaie de lemn, fabricate de monahi, la care zeci de călugări tineri lucrau lâna roşie, ţigae, luată de la oile mănăstirii. Fabrici de ţesătorie se găseau la monastirile Neamţ, Secu, Cozia, Arnota şi altele. Apoi, monastirile Neamţ, Căldăruşani, Snagov, Govora, Dealului etc. au avut odinioară cele mai de seamă tipografii în care se tipăreau cărţile rituale şi de literatură religioasă. Unii călugări traduceau opere străine, alţii compuneau tratate de cântări, tipicuri şi reguli de bună vieţuire etc. şi, în fine, alţii lucrau arta tipografiei. Monastirile acestea mai posedau

[1] Lucrarea a fost editată după decesul autorului, care se pare că a dorit să rămână în anonimat, după cum menţionează editorul, preotul Ilie Teodorescu, parohul bisericii Amzei din Capitală şi viitorul episcop Ilarie al Constanţei.

încă şi ateliere de pictură religioasă şi de sculptură în lemn. Şi tot călugării lucrau în atelierele de argintărie, de legătoria cărţilor în pânză şi piele. Alţii erau rânduiţi la croitoria monastirii, la pantofărie, blănărie şi aşa mai departe”[2].

Dacă în mănăstirile de călugări efectele secularizării s-au simţit foarte mult, nu la fel s-a întâmplat în cazul celor de călugăriţe, precum Agapia sau Văratec, care reprezentau totuşi o forţă a Bisericii. Situaţia s-a datorat în special activităţii economice depuse de călugăriţe, după cum ne încredinţează arhimandritul Nifon: „Cine nu ştie oare că la monastirile Văratec şi Agapia din judeţul Neamţ se ţese renumita stofă de lână numită siag, producţiune a locului, care nu s-a putut imita până acum în altă parte? De asemenea, cine nu cunoaşte renumitul mohair de lână cu borangic în două şi în patru iţe, de toate culorile, ţesut la monastirea Ţigăneşti (Ilfov)? Această stofă fină este vopsită tot de călugăriţe cu preparaţii vegetale, a cărei culoare nu se schimbă nici după 8-10 ani, cât timp durează materia aceasta. Sunt, de asemenea, recunoscute covoarele şi tot felul de ţesături fine din bumbac, borangic, şi inişor făcute de călugăriţele de la Pasărea (Ilfov). Dimia seină, mohairul roşcat şi pânza neagră pentru voalul monahal de la monastirea Suzana sunt recunoscute în întreg judeţul Prahova; şi tot aşa se lucrează în toate monastirile de femei din ţară”[3].

Pentru acoperirea necesităţilor economice şi refacerea duhovnicească a tuturor aşezămintelor monahale, arhimandritul Nifon de la Sinaia aducea în atenţie 15 soluţii, din care desprindem următoarele: „S-ar putea înfiinţa în monastirile de călugări ateliere pentru facerea sfintelor icoane după ritul ortodox, trimiţându-se elevi în acest scop la fabricile de iconografie din Rusia; s-ar putea înfiinţa: cultura albinelor şi extragerea cerii, ateliere pentru fabricarea lumânărilor de ceară curată, ateliere pentru fabricarea obiectelor de metal, argint etc., pentru cultul nostru divin; atelier de sculptură şi strungărie în lemn pentru obiectele bisericeşti ca: tâmple, tronuri domneşti, strane, analoage, iconostase şi tot soiul de cioplituri mărunte; ateliere pentru croit şi cusut costumele seminariştilor şi a hainelor preoţeşti şi, în sfârşit, monahii ar putea fi întrebuinţaţi şi pentru alte ocupaţiuni felurite, ca împletituri de papură pentru biserici, rogojini, legatul cărţilor etc.”[4].

Pentru materializarea acestor idei, arhimandritul propunea ca instituţia Casei Bisericii (predecesoarea Ministerului Cultelor) „să procure maşinile şi toate instrumentele necesare atelierelor, precum şi materialele de fabricaţiune; iar din produsul muncii ar putea da gratificaţii în bani monahilor ce s-ar osteni, precum şi toată întreţinerea cum şi îmbrăcămintea. Casa Bisericii ar putea înfiinţa în centrele mai populate ale fiecărui judeţ câte un magazin în care să se desfacă produsul monahilor cu preţ fixat, în folosul Casei Bisericii; s-ar putea întrebuinţa monahi pentru vânzarea mărfurilor în chestiune. Pentru conducerea regulată a activităţii interioare s-ar putea numi oameni de încredere şi cu tragere de inimă tot dintre monahi”[5].

---

[2] *Monastirile din România. Cum erau altădată. Cum sunt astăzi. Cum ar trebui să fie în viitor. Chestiuni privitoare la monastiri şi la viaţa monahală*, Albert Baer, Bucureşti, 1909, p. 11.

[3] *Ibidem*, p. 25.

[4] *Ibidem*, pp. 31-32.

[5] *Ibidem*, pp. 31-32.

În privința mănăstirilor de monahii, arhimandritul Nifon era de părere că „e accentuată deja o activitate, în majoritate, maicile ocupându-se cu industria casnică” şi astfel „rămâne numai ca munca lor să se regulamenteze”. Prin urmare, se propunea ca instituția „Casa Bisericii să le procure războaiele şi tot felul de aparate relative ocupațiunii fiecăreia pentru urzeala firelor, vopsitorie, ciorăpărie, tricotaj etc. Tot Casa Bisericii să procure monahiilor şi lâna, bumbacul şi tot felul de materiale, dând comenzi ce anume stofe să se țeasă şi câtă cantitate; la ridicarea materiei munca depusă de monahii s-ar plăti în bani pe metru țesut. Stofele şi tot felul de țesături, broderii şi, în fine, tot produsul în general al muncii monahiilor se va putea depune cu prețuri la magazinele de desfacere ale Casei Bisericii, despre care s-a vorbit deja mai sus. O altă parte dintre monahii s-ar putea însărcina cu creşterea viermilor de mătase pentru producerea borangicului necesar stofelor ce se efectuează în monastirea lor, în aceleaşi condițiuni ca şi cele ce muncesc în războaie. Din fiecare monastire de maici se poate alege un număr de monahii din cele cu aptitudini relative, care să fie trimise cu mijloacele Casei Bisericii la atelierele mai de seamă din țară pe un timp limitat spre a se perfecționa, ca astfel ele să poată deveni maestre conducătoare şi chiar revizoare pentru buna activitate şi organizarea muncii în monastirile de femei, cărora, de asemenea, li s-ar putea da gratificații pentru osteneala lor. Unele din ele vor putea fi trimise chiar în străinătate în acest scop”[6].

Propunerile arhimandritului sinait se încadrau în legislația statului român de la sfârşitul sec. al XIX-lea, de inspirație liberală. Printr-o astfel de legislație, factorul politic exercita mecanisme de control asupra conducerii Bisericii Ortodoxe din Vechiul Regat. În cadrul acestei legislații restrictive, arhimandritul Nifon a venit cu viziunea sa de rezolvare a problemelor din monahismul românesc. Propunerile sale conturează o evidentă amprentă liberală, care de altfel domina întreaga societate românească de la mijlocul domniei regelui Carol I, dar şi o rezolvare utilitaristă în spiritul reformelor impuse Bisericii de către factorul politic.

Chiar şi aşa, soluțiile propuse de clericul ortodox nu au fost puse în aplicare, deoarece era tot mai evidentă începerea unui conflict în Europa, care a culminat cu Primul Război Mondial.

În perioada interbelică, problema monahală a fost abordată din nou, pe componenta economică fiind reluate ideile care fuseseră vehiculate înainte de războiul mondial. În noul statut de organizare a Bisericii Ortodoxe Române, acum reîntregită, din 1925, la art. 87, lit. b, se arăta: „Fiecare mănăstire este datoare să practice ocupații şi îndeletniciri potrivite cu sfințenia locului, care să fie de folos poporului în mijlocul căruia se află şi să dovedească o dragoste împreunată cu fapte bune față de obştea țării”. În acest scop, se continua la art. 88, lit. c–j şi h-i, „mănăstirile de călugări vor înființa: tipografii de cărți bisericeşti, legătorii de cărți, ateliere pentru: icoane, pictură, strungărie, sculptură şi argintărie bisericească; cultură de albine, de vie, de viermi de mătase; ateliere de meserii potrivite cu îndeletnicirile tagmei”. Pentru mănăstirile de călugărițe se prevedea înființarea de ateliere pentru „confecționarea stofelor de ornate bisericeşti şi pentru croirea şi cusutul veştmintelor preoțeşti, pentru brodatul ornatelor şi mitrelor

[6] *Ibidem*, pp 32-33.

arhiereşti", călugării şi călugăriţele fiind „datori să lucreze în atelierele de mănăstiri, pretutindeni unde există"[7].

Dacă toate aceste lucruri erau prevăzute în pachetul legislativ de organizare şi funcţionare a Bisericii nu înseamnă că s-a şi trecut la aplicarea lor. Iniţiative de acest gen au fost izolate, fie ale unor chiriarhi, fie ale unor stareţi sau stareţe. La nivelul Mitropoliei Olteniei funcţionau mai multe ateliere meşteşugăreşti la mănăstirile din ţinutul Vâlcei, care aveau deja o tradiţie. La mănăstirea „Dintr-un lemn" funcţiona un atelier de ţesut covoare olteneşti şi persane, diferite pânzeturi şi cusături româneşti; la Hurezi şi Surpatele era câte un atelier de covoare şi ţesături, iar la Cozia existau un atelier de tâmplărie şi unul de croitorie ale căror produse erau desfăcute fie în mediul bisericesc, fie în cel laic[8].

De asemenea, primul mitropolit al Olteniei, Nifon Criveanu, anunţa în ianuarie 1940, într-o sinaxă cu stareţii şi stareţele, că mănăstirile trebuie să redevină oaze de spiritualitate, în care să se practice munca şi rugăciunea, drept „ocupaţie de căpetenie a vieţuitorilor şi vieţuitoarelor". El a cerut acestora să organizeze în mănăstiri stupine şi crescătorii de viermi de mătase, să intensifice activitatea în atelierele de ţesut covoare, broderii şi tricotaje, să înfiinţeze ateliere de sculptură în lemn, pictură bisericească, toate acestea pentru „viaţă monahală curată, reîntronarea disciplinei călugăreşti şi stârpirea vagabondajului monahilor". Toate produsele făcute în atelierele monahale urmau a fi comercializate fie în interiorul mănăstirilor, fie prin magazinul înfiinţat la Craiova de centrul mitropolitan[9].

Chestiunea a fost reluată la nivel guvernamental de către Ion Antonescu, care a lansat ideea „rentabilizării" aşezămintelor monahale sub controlul strict al statului, după cum se exprima în şedinţa de guvern din 18 februarie 1941: „Ocupaţi-vă şi de problema mănăstirilor noastre de maici şi de călugări. Sunt acolo focare de intrigi şi de infecţie morală. Şi atunci, sau vom duce aceste lăcaşuri pe drumul intereselor superioare ale neamului, sau le distrugem. Faceţi din ele centre active de muncă şi de disciplină. […] Principiul este ca fiecare mănăstire să trăiască din munca ei proprie. […] Acelea care nu vor putea să trăiască singure vor fi desfiinţate şi în locul lor vom face spitale pentru tuberculoşi"[10].

Chiar dacă această problemă s-a discutat la nivel guvernamental, în timpul regimului antonescian mănăstirile ortodoxe nu au fost reorganizate, nici măcar pe componenta economică, se pare, din cauza refuzului manifestat de patriarhul Nicodim Munteanu[11]. Rămânea astfel o problemă deschisă pe masa celor de la Ministerul Cultelor.

---

[7] Mitropolit Efrem Enăchescu, *Privire generală asupra monahismului creştin*, ed. a II-a, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2007, pp. 228-229.

[8] *Vieaţa bisericească în Oltenia. Anuarul Mitropoliei Olteniei*, Craiova, 1941, pp. 822, 825, 830 şi 844.

[9] *Ibidem*, p. 889-892.

[10] Arhivele Naţionale ale României, *Stenogramele şedinţelor Consiliului de miniştri-Guvernarea Ion Antonescu*, vol. II (ianuarie-martie 1941), ediţie întocmită de M. D. Ciucă, A. Teodorescu şi B. Fl. Popovici, Bucureşti, 1998, pp. 314-315.

[11] Despre situaţia monahismului şi încercările de reformare în vremea guvernului antonescian, vom reveni într-un studiu separat.

Capitolul monahismului românesc a fost reabordat în noul cadrul politic instalat în România după 1945. Cu o nouă legislaţie şi rediscutarea organizării şi funcţionării cultelor din România, monahismului i s-a acordat o atenţie mai mare, iar componenta economică a devenit primordială pentru autorităţile comuniste. În spiritul transformărilor socialiste, mănăstirile nu mai puteau funcţiona ca mari deţinătoare de proprietăţi funciare, forestiere şi industriale, urmând să capete o funcţiune eminamente utilitaristă, în detrimentul celei spirituale, pentru ca astfel, treptat, acestea să dispară ca aşezăminte de iradiere mistică şi ca o forţă a Bisericii.

Argumente teologice, cadru legislativ şi viziune politică

În discursul de învestitură, din 6 iunie 1948, patriarhul Justinian Marina spunea: „Biserica Ortodoxă Română, pentru a putea răspunde cu folos şi aceloraşi idealuri şi năzuinţi ale poporului român nostru dreptcredincios, trebuie să-şi reorganizeze pe alte baze, păstrând regulile canonice şi monahale, clerul monahal, care trebuie să fie în slujba luminii, culturii şi ajutorului societăţii, condus de spiritul evanghelic al jertfelniciei pentru aproapele, făcând din schiturile şi mănăstirile lor izvoare curate de apă răcoritoare a Evangheliei lui Hristos pentru sufletul atât de însetat de lumină şi de adevăr al poporului român dreptcredincios. […] Pentru aceasta însă tot clerul monahal trebuie să treacă prin aceeaşi şcoală ca şi clerul de mir, prin acelaşi foc curățitor care să topească toată zgura unor păcate ale trecutului, care însă mai dăinuiesc în sfintele mănăstiri, redând Bisericii Ortodoxe Române un monahism nou şi luminat, care să îmbie viața duhovnicească cu cea socială și culturală”[12].

Aşadar, reiese ideea unei reforme în monahism, care încă înainte de Primul Război Mondial se reclama, fiind apoi mult discutată în perioada interbelică şi amânată chiar până la instaurarea regimului comunist în România. Totodată, dinamica personalului monahal care se intensifica din perioada interbelică şi perspectiva lipsirii mănăstirilor de marile proprietăţi funciare în noul cadru socio-politic românesc au constituit alte motive pentru înfiinţarea sau dezvoltarea mai vechilor ateliere monahale, ca resursă economică de supravieţuire a monahismului.

În această privinţă, patriarhul Justinian s-a exprimat public, şi nu de puţine ori, în încercarea obţinerii unui sprijin din partea statului. Astfel, la 20 martie 1949, cu ocazia deschiderii Seminarului monahal de la mănăstirea Văratec, întâistătătorul român spunea: „Am găsit toată înţelegerea la guvernul ţării care sprijină efectiv acţiunea de reorganizare şi de înviorare a mănăstirilor. Lucrul nu rămâne la suprafaţă. Este absolută nevoie să se înfăptuiască viaţa de obşte, în colectiv, transformându-se mănăstirile în ateliere, unde să se lucreze covoare, scoarţe româneşti, alesături de artă, stofe frumoase, care să ducă faimă peste hotarele ţării noastre. Cusăturile alese, picturile şi tot ceea ce formează mândria gospodinelor noastre să iasă din mâna călugăriţelor. Ne întoarcem să înfăptuim partea a doua a vieţii celei noi în mănăstiri, aşa cum o cer şi sfintele canoane şi interesele naţionale. Ni s-a făgăduit un sprijin nelimitat de către Onor Guvern, pentru a putea începe o viaţă nouă de muncă în ateliere, de încordare şi în această latură a realizărilor practice. Călugărul trebuie să fie sustras vieţii de lenevire şi vieţii de cârtire,

[12] „BOR”, an LXVI (1948), nr. 5-8, pp. 235-236.

bârfire. Munca şi rugăciunea să fie cei doi luceferi spre care să graviteze toată fiinţa unui monah, nu ca să vegeteze, ci ca să activeze cu forţe sporite”[13].

Patriarhul român aducea şi argumente pentru noul curent care trebuia să domine mănăstirile din cuprinsul Patriarhiei Române, după cum arăta la 20 noiembrie 1949 într-un cuvânt de învăţătură adresat maicilor de la mănăstirea dâmboviţeană Viforâta: „Noi dorim să organizăm viaţa mănăstirilor noastre pe cele două laturi: latura rugăciunii şi latura muncii. Aceste două laturi trebuie să predomine în viaţa mănăstirească. În viaţa duhovnicească a obştilor mănăstirilor noastre, alte preocupări nu au rost, mai ales cele de ordin lumesc, pentru că din lume aţi plecat tocmai ca să vă eliberaţi de preocupările de ordin mirean şi să urmaţi aici preocupările de ordin spiritual, jertfindu-vă toată viaţa voastră Bisericii şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

Aceste două laturi sunt fireşti pentru viaţa călugărească. Ele sunt dintru început rânduite de Sfinţii noştri Părinţi şi în special de Sfântul Vasile cel Mare, care a stabilit norme şi rânduieli precise pentru viaţa călugărească, stăruind îndeosebi pentru rugăciune şi muncă.

Sunt fericit să constat că şi în această mănăstire munca şi rugăciunea sunt împletite zi de zi cu preocupările întregului sobor, preocupări de ordin duhovnicesc şi mai ales toată munca se depune pentru dezvoltarea vieţii religioase.

[…] Munca este aceea care fereşte pe călugăr de la multe păcate şi de la multe greşeli. Nu uitaţi, deci, ca tot timpul de care dispuneţi să-l ocupaţi cu munca şi cu rugăciunea. Şi orice porniri lăuntrice, orice imbolduri ale diavolului, care ispiteşte mai cu îndârjire locurile acestea de viaţă duhovnicească, vor fi atunci înfrânte prin muncă şi prin rugăciune. Feriţi-vă de alte preocupări”[14].

Pentru aplicarea acestei orânduiri în mănăstiri, patriarhul român avea argumente teologice: „Deci organizarea cea nouă este încadrarea mănăstirilor în muncă, potrivit spiritului nou ce domină în sufletul poporului nostru, care va fi sortit pierii dacă nu lucrează, după principiul exprimat de Sf. Apostol Pavel, când spune: «Cine nu lucrează să nu mănânce»”. Aşadar nu se inova nimic, ci, după cum spunea întâistătătorul român, „aplicăm principiul Sf. Pavel, încadrându-ne în duhul cel nou de azi, când toţi suntem datori să ne afirmăm prezenţa în câmpul muncii. […] În mănăstiri nu va mai intra nimeni în monahism, dacă nu cunoaşte o meserie, dacă nu are şcoala de calificare şi dovada că ştie o meserie”. Astfel, „orice călugăr, tânăr sau bătrân, va fi pus la muncă; bineînţeles, fiecare după puterile lui, spre a putea agonisi traiul de toate zilele. Unii în biserică la rugăciune, alţii în atelier la lucru, cu toţii trebuie să aducem cele de folos unei obşti mănăstireşti”[15].

---

[13] Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Apostolat social. Pilde şi îndemnuri către cler*, vol. 3, EIBMBOR, Bucureşti, 1949, p. 181.

[14] *Idem*, *Apostolat Social. Pilde şi îndemnuri în lupta pentru pace*, vol. 4, EIBMBOR, Bucureşti, 1952, pp. 97-99.

[15] *Apostolat social…*, vol. 3, p. 169-170. Argumentul scripturistic se găseşte în a doua epistolă a Sf. Apostol Pavel către tesaloniceni, capitolul 3, versetele 10-12: „Că şi în timp ce eram la voi vă porunceam: Dacă cineva nu vrea să lucreze, nici să nu mănânce. Fiindcă auzim că pe la voi umblă unii fără rânduială, nu să facă treabă, ci să se afle-n treabă. Unora ca aceştia le poruncim şi-i îndemnăm în Domnul Iisus Hristos: să lucreze-n linişte şi să-şi mănânce propria lor pâine” (*Noul Testament*, ediţia Bartolomeu Anania, EIBMBOR, Bucureşti, 1995).

Aici patriarhul român se baza mai ales pe învăţătura vasiliană privind munca şi rugăciunea. Sf. Vasile cel Mare vorbeşte despre necesitatea muncii pentru monahi în capitolul 37 a *Regulilor monahale*, cu următoarele argumente: „munca-poruncă divină; munca-factor de educaţie; munca-mijloc de întreţinere a vieţii; munca-factor de activare a iubirii apropelui".

Toate acestea erau argumentele de bază pentru patriarhul Justinian în planul său de reformare a monahismului pe componenta economică şi ca o adaptare la noile timpuri. Iar o utilizare a forţei de muncă reprezentată de monahi putea aduce pentru autorităţile statului o rezolvare pe moment a problemei monahale, dar şi o exercitare a controlului asupra obştilor monahale şi de stopare a vagabondajului călugăresc.

Suportul legal pentru această ocupaţie organizată a monahilor era similar cu cel din Statutul BOR din 1925. Astfel, în Statutul BOR din 1949, la art. 77, lit. b, se prevedea ca mănăstirile, adică obştile monahale, „să practice ocupaţiuni şi îndeletnici potrivite cu sfinţenia locului, spre a fi de folos poporului, dovedind o dragoste împreunată cu fapte bune faţă de obştea ţării". Iar aceste ocupaţiuni, potrivit art. 78, lit. c, d, e, f şi g, pentru monahi erau indicate: ateliere pentru legătorii de cărţi, icoane, pictură, sculptură, strungărie şi argintărie bisericească, cultură de albine, viermi de mătase, pomicultură, vie, pepiniere de pomi şi arbori etc., iar în cazul călugăriţelor: ateliere pentru ţesături, covoare, cusături naţionale, ateliere pentru confecţionarea stofelor preoţeşti şi ornamentelor bisericeşti, croirea şi cusutul veştmintelor. La acelaşi articol, lit. h, mai erau prevăzute „ateliere pentru meserii, potrivite cu îndeletnicirile tagmei"[16], care în interpretarea unor clerici apropiaţi patriarhului Justinian, erau considerate „cultura grădinilor de zarzavat, a plantelor medicinale, împletituri de papură şi nuieluşe etc"[17].

De asemenea, cele două principii călăuzitoare ale monahismului în viziunea justiniană, rugăciunea şi munca, erau clar enunţate în noul regulament de organizare a mănăstirilor, votat de Sf. Sinod la 4 martie 1950 şi aprobat de Ministerul Cultelor abia în 1953. Rugăciunea, ca „îndeletnicire de frunte ale monahilor", era prevăzută la articolele 49-53. Munca era enunţată astfel: „Art. 57. Aşa cum mănăstirea este un aşezământ organizat de evlavie, tot aşa ea este un aşezământ de muncă organizată în duhul Mântuitorului, fiindcă viaţa de evlavie nu îngăduie să fie prilej de lenevire… Lucrul în mănăstire-după înţelegerea Sfântului Vasile cel Mare-trebuie însă să fie organizat în aşa fel încât să nu tulbure pacea şi liniştea vieţii de mănăstire: să nu ceară alergătură prea mare pentru împlinirea lui şi să nu prilejuiască întâlniri necuviincioase şi dăunătoare între bărbaţi şi femei; fiindcă ţinta anume pe care trebuie să o avem în toate este simplitatea, curăţia şi smerenia.

[…] Art. 62. Stareţul şi duhovnicii mănăstirii vor avea grijă ca atât munca de obşte, cât şi cea de chilie să slujească la desăvârşirea duhovnicească a monahilor, organizând munca în aşa fel încât lucrul să poată fi împreună cu rugăciunea. Trebuie să se ştie că toată osteneala cea din afară, nepătrunsă de rugăciune, ajunge o adevărată

---

[16] *Statutul pentru organizarea şi funcţionarea BOR*, în „BOR", an LXVI (1948), pp. 21-22.

[17] Athanasie Gladcovschi, *IPS Patriarh Justinian şi noile orientări ale vieţii monahale*, în „GB", an IX (1950), nr. 6, p. 112.

primejdie şi chiar o cădere de la mântuire. Se va veghea, dar, ca munca să nu ajungă cu nici un chip o piedică în calea lucrării de căpetenie, care este sfinţirea călugărului"[18].

Aceste coordonate organizatorice adoptate de patriarhul Justinian după 1948, erau vehiculate încă din perioada interbelică, inclusiv în cercurile Ministerul Cultelor. Însă, după instalarea guvernării comuniste, responsabilii din Ministerul Cultelor au analizat tema reorganizării monahismului românesc prin filtrul ideologiei comuniste, evident în detrimentul intereselor manifestate de Biserică.

Astfel, într-un referat întocmit de funcţionari ai Ministerului Cultelor, în cursul anului 1949, erau vizate diferite variante de impact în funcţie de măsurile ce urmau a fi luate în problema monahismului românesc. În principiu erau conturate două soluţii privind viitorul monahismului românesc. Prima viza un monahism lăsat să se manifeste liber în speranţa dispariţiei sale în tandem cu evoluţia comunismului în România şi „creşterea nivelului cultural al maselor" în speranţa „eliberării de povara misticismului". A doua, avea în vedere „o desfiinţare pur şi simplu a monahismului", variantă care însă era riscantă, deoarece „lărgea terenul de luptă cu duşmanii poporului".

După analizarea fiecărei variante cu avantaje şi dezavantaje, se propunea o soluţie de compromis, care privea o limitare pe toate componentele monahismului: organizatorică, economică şi teologică, sub un control strict al statului. Astfel, la capitolul *Propuneri pentru limitarea forţelor lor [ale mănăstirilor, n.n.] economice*, se arăta: „Ca unităţi cvasifeudale, mănăstirile şi ordinele (catolice) exploatau ţărănimea; ca exploatatoare de şcoli, spitale, ele percepeau taxele cele mai mari. Veniturile lor depăşeau cu mult nevoile de întreţinere ale călugărilor respectivi. Ar fi absurd ca unităţile monahale să mai aibă asemenea venituri. Ar fi şi în contradicţie cu propriile lor canoane care le prescriu să trăiască în sărăcie şi să se întreţină din munca proprie. În consecinţă e necesară o revizuire a actualei lor stări economice, prin aplicarea următoarelor propuneri:

a) Să nu aibă nici un fel de proprietăţi aducătoare de venituri fără munca directă a călugărilor (case de închiriat, vii, livezi, întreprinderi economice cu salariaţi, mori etc.);

b) Să se interzică orice ajutoare de peste graniţă;

c) Să li se dea posibilitatea să trăiască numai din munca lor. Aceasta s-ar putea face în felul următor: să se organizeze ateliere de obiecte religioase, tipografii şi legătorii pentru nevoi religioase, fabrici de lumânări, stupi (pentru ceară) şi alte îndeletniciri în legătură cu nevoile religioase ale bisericii; prin excepţie, unele mănăstiri pot avea şi ferme, grădini, livezi, iazuri etc., dar numai pentru uz propriu, numai cât pot munci singuri şi numai de la caz la caz. Pentru călugăriţe se pot organiza şi ateliere pentru covoare, ţesături şi cusături. Principiul să fie ca toată munca să fie depusă de ei, cu excluderea oricărui salariat. În plus, munca ar mai avea avantajul că i-ar ţine ocupaţi ştiut fiind că inactivitatea e teren prielnic pentru misticism;

d) Sub aspect economic ei să fie trataţi de stat ca orice altă unitate similară şi supuşi, fără excepţie, dispoziţiilor fiscale şi economice în vigoare;

e) Desfacerea produselor lor să se facă prin cooperative sau magazine de stat, pentru a se evita pretextul plecării călugărilor în ţară, precum şi frecventării prea dese a mănăstirilor de către cumpărători;

[18] *Legiuirile Bisericii Ortodoxe Române*, Bucureşti, 1953, pp. 401-408.

f) Viaţa lor interioară să fie organizată după principiul de obşte. Acest principiu are, e drept, şi unele dezavantaje (întăreşte disciplina şi solidaritatea lor), dar are şi avantajul că monahii pot fi mai bine controlaţi, sunt mai puţin independenţi şi nu au posibilitatea de legături suspecte cu lumea din afară. Dacă se va avea grijă ca personalul de conducere să fie bine ales, avantajele acestui sistem cresc. În afara de aceasta, viaţa de obşte e mai aspră şi deci mănăstirea încetează să mai fie un loc de atracție”[19].

Pentru reprezentanţii Ministerului Cultelor conturarea unei astfel de perspective de compromis pe capitolul economic al mănăstirilor ortodoxe pornea, evident, de la ideile leniniste: „«Cine nu munceşte să nu mănânce»-acest lucru îl înțeleg toți oamenii muncii. Cu acest lucru sunt de acord toți muncitorii, toți țăranii săraci şi chiar țăranii mijlocaşi, toți cei care au îndurat în viață lipsuri, toți cei care au trăit vreodată din munca lor. Nouă zecimi din populația Rusiei sunt de acord cu acest adevăr. Acest adevăr simplu, extrem de simplu şi de evident este baza socialismului, izvorul nesecat al forței sale, chezăşia nepieritoare a victoriei sale definitive”[20].

Evident că, atunci când scria aceste îndemnuri la muncă, Lenin omitea să precizeze că citatul este de la Sf. Apostol Pavel, care în România comunistă avea să devină una din principalele lozinci care pavoazau unitățile economice.

Primele ateliere meşteşugăreşti şi ingerințele autorităților statului

Într-o primă fază, patriarhul Justinian a depus eforturi pentru organizarea unor centre apicole la mănăstirile: Căldăruşani, Cernica, Sitaru-Balamuci şi Ţigăneşti, care să producă miere şi ceară, prin achiziționarea unor familii de albine şi instruirea călugărilor cu sprijinul unor specialişti agronomi, angajaţi ai Administrației Patriarhale. De asemenea, au fost reorganizate domeniile viticole pentru producerea vinului cultic, mai ales prin înființarea unui metoc la Jercălăi-Urlaţi, jud. Prahova, în 1956, care mai apoi a fost transformat în schit, deşi măsura a întâmpinat opoziția Departamentului Cultelor.

Pe de altă parte, până la mijlocul anului 1949, sub directa îndrumare a Institutului Biblic şi de Misiune din Administrația Patriarhală, funcționau şase ateliere, unele mai vechi modernizate, altele nou înființate, în care monahii lucrau: obiecte bisericeşti, filigranare, pictură de icoane (sub conducerea lui Agaton Sandu Tudor), țesătorie la mănăstirea Ţigăneşti, odoare bisericeşti şi veşminte preoţeşti la aceeaşi mănăstire, dar şi sculptură în lemn şi tâmplărie[21].

Confecționarea de covoare şi cusături naționale erau alte îndeletniciri inițiate de patriarhul Justinian. În cazul unor ateliere monahale, întâistătătorul român s-a ocupat personal pentru amenajarea spațiilor necesare şi achiziționarea unor maşini de țesut moderne, care produceau covoare ce urmau a fi comercializate cu sprijinul Societății Româno-Export din cadrul Ministerului Comerțului Exterior. Numai în Arhiepiscopia Bucureştilor, în această producție, erau încadrate 193 de monahii care produceau lunar 43 metri pătraţi de covor, 130 ii sau bluze naționale şi 100 de costume naționale de păpuşi. Iar pentru a fi în pas cu vremurile, în publicațiile bisericeşti, se arăta că în această activitate se dădeau „adevărate întreceri socialiste pentru depăşirea normei. E lucru de

[19] ANIC, fond Ministerul Cultelor-Direcția Studii, dosar nr. 8/1949, ff. 20-21.
[20] Marx, Engels, Lenin, *Despre comunismul ştiințific*, Bucureşti, Editura Politică, 1964, pp. 326-327.
[21] „BOR”, an LXVII (1949), nr. 7-10, pp. 100-103.

mirare şi de admirat, se arăta în revista «Glasul Bisericii» din 1950, în acelaşi timp, pentru cei ce vizitează atelierele, cum aici se îmbină rugăciunea cu munca. În timp ce mâinile lucrează grăbit cu acul la cusături de ii sau aşează firele de lână la covoare olteneşti, axioanele şi imnele în cinstea Născătoarei de Dumnezeu Fecioara Maria, nu mai încetează a se cânta"[22].

Treptat, aceste ateliere s-au dezvoltat mai ales în mănăstirile din jurisdicția Eparhiei Bucureştilor şi în stavropighiile patriarhale, întâistătătorul român constatând rezultatele financiare obținute, care contribuiau major la activitățile derulate în Patriarhia Română. Atelierele aveau materie primă proprie sau achiziționată, unele fabricând diverse produse precum: cartonaje, pungi, frânghii, boia etc., care erau comercializate în condiții proprii. Tot pentru dezvoltarea acestor ateliere, patriarhul Justinian avea în vedere ca în cadrul Institutului Biblic să organizeze o şcoală „de formare a cadrelor de conducere ale atelierelor mănăstireşti"[23], după cum în şcolile monahale erau instruiți monahii ca forță de muncă calificată.

Potrivit unui document întocmit de Ministerul Cultelor, motivul acestei vaste iniţiative a patriarhului Justinian era „de a organiza forţele de muncă disponibile în mănăstiri şi a aduce un aport la economia naţională, atât prin mărfurile produse, cât şi prin impozitele plătite statului. Pe lângă aceasta, responsabilii din Ministerul Cultelor erau de părere că astfel de activităţi stopează vagabondajul călugărilor şi stăvilesc influenţa lor mistică asupra credincioşilor din localitățile aşezate în jurul mănăstirilor"[24].

Însă, pentru că nu puteau exercita un control riguros asupra acestor activităţi care luaseră amploare, atunci autoritățile statului au trecut la o serie de măsuri. Intenția Ministerului Cultelor era de a trece aceste ateliere monahale sub egida unităților cooperatiste de producție ale statului. Astfel de inițiative ale statului au fost încă din 1947, atunci când s-a încercat trecerea atelierelor meşteşugăreşti de la mănăstirile Agafton, Agapia şi Văratec sub controlul unităților cooperatiste care funcționau în vremea aceea. Refuzul manifestat de Mitropolia Moldovei la această măsură a fost urmat de decizia Ministerului Educației Naționale de a scoate de la buget pe maicile lucrătoare din aceste ateliere, motivându-se austeritatea financiară. Însă, intervențiile Mitropoliei Moldovei la guvern a salvat situația acestor maici. Ulterior, autoritățile au încercat scoaterea acestor ateliere din incinta mănăstirilor, dar, din nou, intervenția promptă a Mitropoliei cu argumentele canonice garantate de legislația în vigoare a salvat situația maicilor lucrătoare[25].

Aşadar, existau antecedente ale statutului în a impune un control asupra unor ateliere care funcționau în mediul monahal românesc. Mai mult, în fața acestei dezvoltări fără precedent a atelierelor monahale de după 1950, presiunile reprezentanților statului la adresa Bisericii au devenit tot mai mari. Desigur, că situația atelierelor monahale era diferită față de cea din 1947. Dar patriarhul Justinian era dispus să ajungă la o înțelegere cu autoritățile statului, numai pentru a dezvolta această mică

[22] Vezi Atanasie Gladcovschi, *op. cit.*, p. 113.
[23] „BOR", an LXVIII (1950), nr. 10, p. 559.
[24] ANIC, fond Ministerul cultelor-Direcția Studii, dosar nr. 24bis/1957, f. 76.
[25] Nicolae Cătălin Luchian, *Monahismul moldav în primele decenii ale comunismului românesc (1947-1977)*, Doxologia, 2010, pp. 97-98.

economie monahală care aducea resurse financiare importante, atât de necesare într-o perioadă în care statul impunea cote agricole mănăstirilor, încerca restrângerea obştilor monahale şi acorda Bisericii tot mai puţine subvenţii.

Astfel, în şedinţa din 5 octombrie 1950 a Sf. Sinod al BOR deja se discuta despre organizarea atelierelor mănăstireşti sub egida unităţilor cooperatiste de stat, după statutul tip al acestora adaptat evident la mediul monahal în care se desfăşura activitatea de producţie. La nivelul Patriarhiei Române exista o comisie de organizare a cooperativelor mănăstireşti condusă de însuşi patriarhul Justinian, care opina pentru introducerea unor clauze în convenţia specială care trebuia încheiată cu autorităţile statului şi care să stea la baza funcţionării atelierelor mănăstireşti sub egida unităţilor cooperatiste, după cum urmează: „Organizarea în mănăstiri de ateliere de ţesut covoare, cusături şi costume naţionale destinate exportului, pe baza unei convenţii încheiate de Patriarhie cu Societatea de Stat Româno-Export; colectarea de plante medicinale, cu ajutorul mănăstirilor, pentru care se studiază încheierea unui protocol cu Societatea de stat Plafar; organizarea de centre apicole în mănăstiri şi intervenţia pentru organizarea cooperativelor meşteşugăreşti în mănăstiri, lucrarea acestora încadrându-se în cooperativele meşteşugăreşti de stat”.

În urma discuţiilor dintre membrii Sinodului şi ministrul Cultelor pe marginea acestor puncte, s-a hotărât ca patriarhul Justinian „să trateze cu autorităţile respective realizarea cooperativelor meşteşugăreşti în mănăstiri, ţinând seama ca organizarea lor să nu fie în contradicţie cu patrimoniul, cu disciplina şi cu organizarea canonică a mănăstirilor”[26].

În consecinţă, după 1951 s-a trecut la înfiinţarea unor unităţi cooperatiste monahale, practic la reorganizarea şi organizarea altora noi după eşafodajul legislativ reprezentat de Decretele MAN nr. 133/2 aprilie 1949 pentru „organizarea cooperaţiei” şi nr. 74/8 iunie 1951 pentru „înregistrarea la stat a cooperativelor, uniunilor şi centralelor uniunilor cooperative şi a unităţilor economice de pe lângă instituţii şi organizaţii sociale”[27].

Noile cooperative monahale funcţionau după un Statut-tip, în care se prevedea: „Maicile sau călugării dintr-o mănăstire au dreptul să se asocieze din voinţă proprie în cooperativă meşteşugărească, pentru ca prin muncă şi mijloace comune să creeze în locul atelierelor înapoiate o întreprindere colectivă de producţie, pusă sub protecţia statului, care foloseşte o tehnică superioară” (art. 1). Pentru organizarea unei cooperative monahale, membrii trebuiau să-şi cedeze toate bunurile mobile şi imobile în proprietatea comună a mănăstirilor, fapt ce echivala cu vieţuirea în chinovie sau viaţă de obşte. În aceste cooperative se putea înscrie „orice frate şi orice soră, care a împlinit vârsta de 16 ani”; iar o cooperativă nu se putea constitui decât cu cel puţin 25 membri (art. 7). Conducerea cooperativei „repartiza fiecărui membru din unitate munca potrivită aptitudinilor lui în producţie, pentru ca această muncă să se desfăşoare în cele mai bune condiţiuni. Nici un membru al cooperativei nu avea dreptul să refuze munca ce i se încredinţa şi nici nu avea dreptul să lipsească de la muncă fără motive bine

[26] „BOR”, an LXVIII (1950), nr. 10, pp. 559-560.
[27] Pentru detalii a se vedea în „Buletin Oficial al MAN”, nr. 15bis din 2 aprilie 1949, pp. 85-87 şi nr. 64 din 13 iunie 1951, pp. 689-690.

justificate" (art. 19, 23). Munca în cooperativele monahale era prestată „în afara orelor de rugăciune".

Aceste ateliere meşteşugăreşti monahale funcţionau sub egida unităţilor cooperatiste aflate sub controlul statului. Însă, atribuţiile de control şi îndrumare a cooperativelor din mănăstiri se stabileau „numai în prezenţa organelor de conducere bisericească sau a delegaţiilor acestora" (art. 46bis)[28]. Deja în primele şase luni ale anului 1951 în Arhiepiscopia Bucureştilor funcţionau ateliere meşteşugăreşti în şapte mănăstiri: Cernica, Pasărea, Ţigăneşti, Samurcăşeşti, Zamfira, Suzana şi Viforâta, în care lucrau 377 de vieţuitori. Unele cooperative meşteşugăreşti aparţineau de Uniunea Textile şi Confecţii Bucureşti şi executau comenzi de covoare, pânză topită, articole de croitorie, costume şi cusături naţionale în contul Societăţii Româno-Export[29].

Între anii 1951-1953 s-au înfiinţat ateliere meşteşugăreşti în 35 de mănăstiri, pentru ca din totalul de 5814 de călugări şi călugăriţe câţi erau în 1957, să lucreze un număr de 1565 de vieţuitori. Materia primă era primită de la centrele meşteşugăreşti de care aparţineau şi care desfăceau produsele, precum UCECOM (Uniunea centralelor cooperativelor meşteşugăreşti), CENTROCOOP, COMRAIPROD, Societatea „Româno-Export" sau alte unităţi cooperatiste ale statului. Majoritatea atelierelor monahale care lucrau sub egida UCECOM, au avut producţii mari, din vânzarea căreia „s-a adus un aport însemnat economiei naţionale", în acelaşi documentar al responsabililor de la culte arătându-se cum Cooperativa „Propăşirea" din Tg. Jiu, care avea în subordine atelierele monahale din Arhiepiscopia Craiovei, livrase în 1953 mărfuri în valoare de 2.122.230 lei şi plătise statului un impozit de 838.893 lei[30].

Mecanismele de conducere a acestor cooperative în mediul monahal erau prevăzute prin norme votate de conducerea BOR. Prin ordinul nr. 12.348 din 8 august 1951 al Patriarhiei Române trimis mănăstirii Agapia, care era stavropighie patriarhală, se arăta că stareţii/stareţele răspund „de bunul mers al cooperativei faţă de Patriarhie şi faţă de eparhie". Totodată, la art. 8 din statutul cooperativelor monahale se menţiona că „Uniunea îşi exercită acţiunea de îndrumare şi control în incinta cooperativei de producţie numai cu înştiinţarea prealabilă a organului bisericesc imediat superior şi în prezenţa delegatului acestuia", ceea ce, în interpretarea maicii Veronica Constantinescu, stareţa de la Agapia şi preşedinta cooperativei „Arta monahală", „stareţa este persoana care trebuie să vegheze la respectarea şi aducerea la îndeplinire a ordinelor superioare bisericeşti, la respectarea Regulamentelor vieţii monahale şi cu acelaşi interes are obligaţia să respecte să fie duse la îndeplinire toate ordinele privitoare la bunul mers al cooperativei"[31].

Periodic, aceste cooperative convocau adunarea generală la care participau atât cei angajaţi în activitatea de producţie, cât şi conducerea, din care făceau parte preşedintele cooperativei monahale, adică un monah/monahie, un reprezentant din

---

[28] Cf. Justinian Florea, *Organizarea muncii în mănăstiri*, în „GB", an XI (1952), nr. 8-10, pp. 438-439.

[29] Idem, *Din viaţa mănăstirilor noastre*, în „GB", an X (1951), nr. 1-3, pp. 60-62.

[30] ANIC, fond Ministerul cultelor-Direcţia Studii, dosar nr. 24bis/1957, f. 76.

[31] Idem, dosar nr. 27bis1/1956, f. 47. Detalii despre cooperativa meşteşugărească de la mănăstirea Agapia a se vedea în revista „BOR", an LXXI (1953), nr. 2-3, pp. 216-218.

centrala cooperativei, un reprezentant al Ministerului Cultelor, uneori, exarhul, ca delegat al chiriarhului, şi stareţul/stareţa mănăstirii în care funcţionau atelierele meşteşugăreşti. În această adunare erau analizate: darea de seamă (situaţia organizatorică, îndeplinirea producţiei planificate, salariile, situaţia financiară a unităţii, îndeplinirea planului de investiţii şi reparaţii generale, situaţia social-culturală), situaţia contabilă, repartizarea beneficiului net către membrii cooperatori, planul de măsuri tehnico-organizatorice pe anul viitor, probleme de ordin social al cooperatorilor şi stabilirea planului de producţie[32]. În acest sens, la adunările generale din martie-aprilie 1957 ale atelierelor meşteşugăreşti din mănăstirile Pasărea, Ţigăneşti, Cernica, Ciorogârla, Zamfira, Suzana şi Viforâta a fost evidenţiată producţia pe anul 1956, apreciată prin depăşirea planului şi un profit al monahilor de 25% şi al mănăstirilor de 30%. Fruntaşă în producţie s-a remarcat mănăstirea Pasărea, care îndeplinise planul cu 125%. Ca şi în anii anteriori, monahiile au cedat drepturile lor de beneficiu în folosul mănăstirii, bani care au ajutat pentru reparaţii la bisericile mănăstirii, a cimitirului, clopotniţă şi la diverse instalaţii electrice. De asemenea, era reliefată producţia de covoare pentru export în cantitate de 2714 metri pătraţi, adică cu 1149 metri pătraţi mai mult decât în 1955. Mai mult, era apreciată participarea călugăriţelor şi premierea lucrărilor executate în atelierele meşteşugăreşti de la Pasărea şi Agapia în cadrul expoziţiei organizată în decembrie 1956 de către UCECOM[33].

Aceste ateliere meşteşugăreşti din mediul monahal deveniseră, practic, secţii economice de producţie similare cu cele din mediul laic, având destinaţii din cele mai diverse şi lucrătorii monahi fiind consideraţi „cooperatori". La atelierele de la mănăstirea Cernica, înfiinţate în 1951, erau două secţii: „Împletituri", care producea rogojini, ostreţe şi coşuri şi „Metalurgica", în care se făceau cuie de fier, de lemn şi sârmă arămită şi trefilată, de zinc, plasă de sârmă neagră şi de zinc etc. Conform dării de seamă prezentată în adunarea generală a cooperativei meşteşugăreşti „Mănăstirea Cernica", se arăta că, în producţia din anul 1957, se realizase peste 100% din ce se planificase.

În mănăstirile de maici funcţionau ateliere similare celor din industria uşoară. De pildă, la mănăstirea Ţigăneşti, de lângă Bucureşti, în 1956 funcţionau două secţii una de „Ţesături" în care se produceau materiale din bumbac, pentru copii, sacoşe, feţe de masă, unde lucrau 40 de „cooperatoare" şi „Covoare", unde cele 38 de maici produceau covoare olteneşti, de uz intern, orientale, persane, preşuri populare etc[34].

Atelierele monahale din mănăstirile Arhiepiscopiei Craiovei erau grupate în Cooperativa „Propăşirea" din Tg. Jiu, înfiinţată la 6 iulie 1951 cu un număr de 67 membri „cooperatori" din mănăstirile Tismana şi Polovragi. Potrivit revistei oficiale „Mitropolia Olteniei", prin această organizare la nivel eparhial „s-a constatat că unificarea mănăstirilor într-o singură cooperativă eparhială prezintă o sumă de avantaje, precum: aprovizionarea la timp cu materie primă, acelaşi ritm de lucru, comenzi şi debuşeu sigur; iar din punctul de vedere al disciplinei în muncă, scutiri de atâtea multe şi mărunte consilii de conducere, deplasări pe teren şi mai ales încheieri de contracte

---

[32] ANIC, fond Ministerul Cultelor-Direcţia Studii, dosar nr. 24bis/1957, ff. 1-21.
[33] Justinian Florea, *Viaţa în mănăstiri*, în „GB", an XVI (1957), nr. 4-5, pp. 303-307.
[34] ANIC, fond Ministerul Cultelor-Direcţia Studii, dosar nr. 24bis/1957, f. 28.

parţiale cu greutăţile sale, unitatea dovedindu-se cea mai bună metodă de lucru cu răsplătire şi ajutorări materiale efective”[35].

Până în 1956, acestei cooperative i-au mai fost arondate atelierele din mănăstirile: Jitianu, Gura Motrului, Brâncoveni şi Strâmba-Jiu. Secţiile de producţie erau următoarele: la Tismana, cu 76 de cooperatoare, cu secţiile de perii, pensule, bidinele şi frânghiere; la Polovragi, cu 28 cooperatori, cu secţii pentru prelucrarea lemnului pentru perii, pensule, bidinele, ambalaje şi reparaţii pentru butoaie de grafit; la Jitianu, cu 24 membri cooperatori, cu secţii de covoare pentru export şi ţesături de lână şi bumbac; la Gura Motrului şi Strâmba, cu 28 de cooperatori, cu secţii de perii din sadină şi frângherie. Materia primă era asigurată în cea mai mare parte din resurse locale, iar o parte din fondul centralizat de stat. Valorificarea producţiei din aceste mănăstiri „a dat posibilitatea ca membrii cooperativei noastre, se arăta într-o dare de seamă, să-şi îmbunătăţească simţitor condiţiunile de trai şi să facă o serie de îmbunătăţiri şi amenajări în gospodăriile mănăstirilor”. Astfel de îmbunătăţiri presupunea electrificarea mănăstirii Tismana, amenajarea unor spaţii igienice corespunzătoare, înfiinţarea unor cabinete medicale sau instalarea apei curente[36].

Din cauza multor neajunsuri, în special nelivrarea la timp şi în cantităţile necesare a materiei prime sau planuri de producţie întocmite „din birou de organele regionale” cooperatiste, fără a se ţine seama de capacităţile tehnice şi a forţei de muncă, apăreau situaţii care conducea inevitabil la nerealizarea producţiei planificate. Astfel de neajunsuri erau reliefate şi criticate de stareţa Veronica Constantinescu de la Agapia, care arăta într-o dare de seamă a activităţii atelierelor pe care le conducea: „Chiar dacă UCECOM-ul a aprobat scăderea planului, totuşi nu l-a repartizat în cantităţi egale pe fiecare trimestru, ci la fixat mare pe trim. I şi II, încât tot este o greutate pentru noi, căci lucrătoarele se obosesc stând atâtea ore la lucru şi apoi, oricum ar fi situaţia, înţelegem să facem covoare artistice, cu o tehnică perfectă-spre a nu da de lucru conducerii Patriei noastre în problema livrării covoarelor de export, căci nu dorim ca să fie compromisă această artă. Noi nu învăţăm ca să primim laude că am depăşit planul sau ca lucrătoarele să lucreze mult ca să câştige mult. Noi dorim să se lucreze bine şi frumos, să fie folosite toate forţele – nu în vederea câştigului personal – ci pentru cinstea Patriei noastre. E de mirare cum UCECOM-ul ne-a planificat covoare cardate, când nu pot fi acoperite cerinţele covoarelor de export-şi, apoi, suntem de părere ca specialiştii UCECOM-ului cu problema covoarelor de export să urmărească îndeaproape producţia şi calitatea covoarelor de export spre a nu se ajunge ca în cazul din 1950, când covoarele n-au putut fi livrate la export pentru că nu corespundeau. Noi cunoaştem cooperative care se avântă mărind producţia, dar aceleaşi cooperative au scăzut valoarea producţiei de covoare din punct de vedere tehnic şi artistic, ori noi nu facem jocuri din acestea cu onoarea patriei noastre”[37].

Astfel, de multe ori, relaţia dintre unităţile cooperatiste de stat şi atelierele meşteşugăreşti erau chiar conflictuale. Prin statut atelierele mănăstireşti erau filiale ale cooperativelor de stat, prin reprezentanţii unităţilor de care aparţineau, cât şi ai

[35] Caliopie Georgescu, *„Cooperativa Propăşirea”*, în „MO”, an VI (1954), nr. 1-3, p. 87.
[36] *Ibidem*; ANIC, fond Ministerul Cultelor-Direcţia Studii, dosar nr. 22bis1/1958, ff. 52-54.
[37]Idem, dosar nr. 27bis1/1956, ff. 50-51.

Ministerului Cultelor, statul putând exercita un amestec în conducerea lor. De multe ori se înregistrau abuzuri, la conducerea atelierelor, fiind aduşi funcţionari ai statului şi astfel Biserica pierzând din pârghiile de control asupra acestor unităţi care funcţionau în interiorul mănăstirilor.

În atare situaţie, nici mănăstirile nu acceptau angrenarea mai multor vieţuitori în activităţile atelierelor monahale. De pildă, la mănăstirea Cernica, din 102 călugări numai 18 erau antrenaţi în ateliere, această situaţie datorându-se refuzului manifestat de UCECOM faţă de numirea stareţului la conducerea atelierului monahal care funcţiona aici. Însă, pentru realizarea planului de stat la acest atelier monahal, UCECOM-ul a dispus înfiinţarea unei secţii de femei din comună, chiar în interiorul mănăstirii, iniţiativă care a declanşat un imens scandal.

În alte cazuri, din cauza cererii tot mai mari de produse de către unitatea cooperatistă centrală, au apărut conflicte între conducerea atelierelor monahale şi stareţi/stareţe, după cum s-a întâmplat la mănăstirea Pasărea. Astfel de situaţii erau apreciate de Ministerul cultelor, drept refuzuri constante venite din partea Bisericii de a sprijini constituirea acestor cooperative monahale şi de a duce „muncă intensă de lămurire pentru determinarea călugărilor de a intra în cooperative”[38]. În schimb, Biserica nu era dispusă, totuşi, să ceară întregului personal monahal să lucreze în ateliere monahale, deoarece punea în pericol componenta duhovnicească din mănăstiri.

Riposta patriarhului Justinian

Pentru a restabili liniştea vieţuitorilor şi unitatea obştilor în mănăstiri, patriarhul Justinian a preluat iniţiativa organizării atelierelor meşteşugăreşti monahale într-o structură centrală la nivelul Patriarhiei Române, numită Administraţia Centrală a Atelierelor Mănăstireşti (ACAM). În această administraţie trebuiau să intre toate atelierele monahale care funcţionau sau urmau să se înfiinţeze, şi mai ales cele care nu produceau obiecte de cult şi veşminte bisericeşti. Pentru noua structură, patriarhul Justinian a dispus întocmirea unui regulament pe care l-a aprobat şi aplicat, fără acordul Ministerului Cultelor. În linii mari, acesta prevedea ca Administraţia cooperativelor mănăstireşti să funcţioneze la Mănăstirea Antim (art. 8) şi să fie condusă de un consiliu de îndrumare format din preşedinte, ca delegat al chiriarhului, un vicepreşedinte, adică exarhul mănăstirilor, şi stareţii şi stareţele mănăstirilor care deţin astfel de ateliere (art. 11). Prin funcţionarea acestor ateliere, potrivit art. 5 din Regulament, se urmărea „dezvoltarea spiritului de iniţiativă şi colaborare între mănăstiri; crearea mijloacelor de trai pentru obştile mănăstireşti; îmbunătăţirea vieţii de obşte prin construirea, repararea şi amenajarea celor necesare în incinta sfintelor locaşuri; calificarea în meşteşugurile practicate de monahi şi monahii, care trebuie să facă din sfintele locaşuri aşezăminte duhovniceşti de rugăciune şi muncă”. Prin atribuţiile acestei noi structuri din Biserica Ortodoxă Română, patriarhul Justinian putea avea un control deplin şi cultiva liniştea necesară vieţuitorilor care se nevoiau în mănăstirile din Patriarhia Română[39].

Atelierele mănăstireşti care au funcţionat în cadrul ACAM au fost în mănăstiri precum: Pasărea, Samurcăşeşti (Arhiepiscopia Bucureştilor), Rogoz (Episcopia

[38] Idem, dosar nr. 32bis/1954, ff. 7-8.
[39] *Ibidem*, ff. 28-33.

Buzăului), Bascovele şi Frăsinei (Episcopia Râmnicului şi Argeşului), Măgura Ocnei (Episcopia Romanului şi Huşilor) sau Agafton (Arhiepiscopia Iaşilor) şi care confecţionau de la dopuri şi pungi până la mobilier şi butoaie.

De asemenea, au mai fost înfiinţate secţii meşteşugăreşti, care au funcţionat în subordinea atelierelor din Institutul Biblic şi de Misiune al Patriarhiei Române. O astfel de secţie meşteşugărească a fost înfiinţată prin hotărârea Sf. Sinod din 7 iunie 1954, pentru a funcţiona pe lângă atelierul de veşminte şi odoare bisericeşti din cadrul Institutului Biblic, cu un personal de 40 „de monahii şi maestre de specialitate". Locul funcţionării acestui atelier s-a găsit la Schitul Maicilor din Bucureşti, din ale cărui clădiri au fost amenajate anumite spaţii. Ulterior, tot la Schitul Maicilor, prin hotărâre a Permanenţei CNB din 24 aprilie 1955, în cadrul Institutului Biblic s-a înfiinţat un nou sector, care să producă obiecte de artă religioasă şi naţională, precum ceramică, ţesături, broderii, cusături de „larg consum". Pentru acest atelier s-au construit clădiri speciale, urmând să se primească avizul Ministerului Cultelor[40]. Printr-o astfel de acţiune, patriarhul Justinian încerca, treptat, preluarea controlului asupra atelierelor meşteşugăreşti care funcţionau în cuprinsul Patriarhiei Române şi sub controlul statului.

Controlul sau desfiinţarea atelierelor mănăstireşti?

Încercarea patriarhului Justinian de a scoate atelierele mănăstireşti de sub controlul statului şi ale organiza în ACAM nu a fost văzută cu ochi buni de către autorităţile statului. Într-o analiză a Ministerului Cultelor se arăta cum „un asemenea tip de ateliere nu sunt conforme cu statutul Bisericii" şi că, „fără să ţină seama de sfatul Ministerului, patriarhul le-a pus ilegal în funcţiune, sfidând sau încercând să eludeze dispoziţiile legale (funcţionează fără un regulament aprobat de Minister, aşa cum cere Statutul, fără să aibă schemele de personal aprobate, utilizează mână de lucru din afara mănăstirilor, au sediul în afara mănăstirilor, plătesc salarii exagerate şi nejustificate unor persoane etc)"[41].

În consecinţă, Ministerul Cultelor a trecut la o acţiune de închidere sau de preluare a acestor ateliere sub controlul statului, prin împuterniciţii de culte din teritoriu sesizând organele de control financiar şi cerând blocarea conturilor bancare. Acolo unde s-au „descoperit abuzuri financiare", a fost sesizată inclusiv Miliţia, iar cei vizaţi au fost arestaţi şi chiar trimişi în justiţie[42].

Totodată, spre un control total, în aprilie 1954, Ministerul Cultelor a făcut o inventariere a tuturor cooperativelor meşteşugăreşti monahale, în urma căreia s-a constatat că, din cele 190 de mănăstiri şi schituri, există astfel de ateliere în numai 34 de aşezăminte, iar din totalul de 6228 de vieţuitori, numai 1861 sunt antrenaţi în „procesul de producţie", adică un procent de 30%. Potrivit aceluiaşi referat, procentul mic al lucrătorilor monahi se datora „atitudinii pasive pe care conducătorii mănăstirilor o arată faţă de cooperative. […] Conducerea bisericească, privind cu ochi răi amestecul UCECOM-ului în mănăstiri, manifestă pasivitate faţă de activitatea cooperatistă,

[40] Idem, dosar nr. 24/1957, ff. 151-152.
[41] *Ibidem.*
[42] Idem, dosar nr. 32bis/1954, ff. 24-27.

sprijinind mai mult atelierele particulare [subordonate ACAM-ului, nota ANP], care funcţionează uneori alături de cooperative în mănăstiri".

În această situaţie, la nivelul Ministerului Cultelor s-a creionat următorul set de propuneri: întocmirea unui recensământ prin care să se cunoască chestiunea în cele mai mici detalii; aducerea tuturor atelierelor ACAM-ului în subordinea unităţilor cooperatiste de stat, iar acolo unde nu se va putea, să fie dizolvate; încadrarea tuturor monahilor în activitatea de producţie; o mai bună coordonare a unităţilor cooperatiste din mediul monahal de către „organele de teren ale Ministerului cultelor"; organizarea de cantine în mănăstirile în care există ateliere meşteşugăreşti[43].

În urma aplicării celor propuse de Ministerul Cultelor, în anul 1956 atelierele ACAM au fost desfiinţate pe motiv că „nu aveau bază statutară şi din pricina abuzurilor şi ilegalităţilor săvârşite de conducerea lor", care „au dat mult de lucru Departamentului Cultelor şi organelor controlului de stat, iar altele au dat naştere unor procese încă în curs de judecată"[44].

În acelaşi timp, Securitatea care monitoriza atent fenomenul religios, analiza inclusiv problema atelierelor meşteşugăreşti, după cum reiese dintr-un referat din 22 octombrie 1955, întocmit de căpitanul Dumitru Chiricu, Şeful Serviciului Culte, şi semnat de colonelul Pavel Aranici, şeful Direcţiei Informaţii Interne. Erau vizate mai multe variante de restrângere a fenomenului monahal, pe partea economică propunându-se: „Limitarea producţiei cooperativelor şi atelierelor din mănăstiri la necesităţile bisericii. Pentru a nu se produce însă perturbări în asigurarea satisfacerii pieţei, în special a celei externe (este vorba de atelierele de covoare care lucrează aproape numai pentru piaţa externă), această limitare se va face progresiv şi numai în măsura constituirii de cooperative sau întreprinderi de stat similare, care să asigure cel puţin înlocuirea produselor atelierelor şi cooperativelor din mănăstire"[45].

Odată desfiinţate atelierele ACAM, împuterniciţii regionali şi raionali ai Ministerului Cultelor au fost însărcinaţi să se ocupe îndeaproape de atelierele subordonate cooperativelor de sub controlul statului, în special asupra creşterii productivităţii, onorarea comenzilor de materie primă şi cunoaşterea permanentă a situaţiei din teren. În acest sens, se ţineau şedinţe trimestriale de analiză cu responsabilii din Ministerul Cultelor asupra îndeplinirii planului de producţie şi de desfăşurare a adunărilor generale ale unităţilor cooperatiste[46].

Cu toate acestea, au fost situaţii în care episcopi ortodocşi au solicitat aprobări Ministerului Cultelor pentru înfiinţarea unor ateliere meşteşugăreşti în mănăstirile din subordinea lor, care să funcţioneze sub egida UCECOM, dar să fie coordonate de centrele eparhiale. Era desigur o încercare de prezervare a minimului de control asupra unor activităţi, în acest caz economice, care se desfăşurau exclusiv în mediul monahal. Astfel, pentru obţinerea unor resurse financiare şi utilizarea unor forţe de muncă disponibile, la 17 aprilie 1957, episcopul Teofil Herineanu al Romanului şi Huşilor

[43] *Ibidem*, ff. 8-10.
[44] Idem, dosar nr. 24bis/1957, f. 49.
[45] Cristina Păiuşan, Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist (1945-1958)*, vol. I, Bucureşti, INST, 2001, doc. 155, p. 304.
[46] ANIC, fond Ministerul Cultelor-Direcţia Studii, dosar nr. 24bis/1957, ff. 76-77.

solicita Departamentului Cultelor sprijinul pentru funcţionarea corespunzătoare a unor ateliere organizate incipient în mănăstirile Adam, Giurgeni şi în Schitul Mălineşti, care să producă pe scară mare covoare, pungi şi cartonaje. De asemenea, episcopul romaşcan solicita autorizarea acestor ateliere şi sprijin pentru primirea la timp a materiilor prime din partea centralelor cooperatiste regionale.

Răspunsul Departamentului a fost unul negativ, apreciindu-se că nu se poate autoriza deschiderea acestor ateliere, care să funcţioneze sub girul unităţiilor cooperatiste, dar să fie sub controlul centrului eparhial. Totodată, problema „cooperaţiei în mănăstiri" era în studiu şi, prin urmare, nu se mai dădeau autorizaţii pentru astfel de unităţi economice, iar utilizarea forţei de muncă din rândul monahilor era considerată ca „neîntemeiată" de către responsabili din Departament, motivându-se că episcopul Teofil a determinat această situaţie prin aducerea în monahism a 106 vieţuitori, adică „se crează un cerc vicios cerându-se crearea de cooperative în mănăstiri pentru a se asigura existenţa vieţuitorilor, pentru ca mai apoi să fie atraşi spre mănăstiri noi vieţuitori pentru dezvoltarea cooperaţiei mănăstireşti". În consecinţă, responsabili din Departament propuneau să i se comunice „verbal" episcopului Teofil „retrimiterea în câmpul muncii productive a tuturor novicilor nou recrutaţi în scopul de a putea asigura călugărilor (monahi şi monahii) existenţi posibilităţi de trai cu mijloacele materiale actuale ale mănăstirilor"[47].

Cu tot controlul impus în atelierele monahale, autorităţile statului erau nemulţumite, deoarece această activitate de producţie conferea mănăstirilor o putere economică tot mai mare şi importante resurse financiare. De aceea, responsabilii de culte din Departament erau tot mai refractari la înfiinţarea sau autorizarea unor ateliere în cadrul mănăstirilor. De pildă, în cursul anului 1958, Arhiepiscopia Iaşilor înfiinţase la mănăstirea Neamţ un atelier de tâmplărie pentru confecţionarea mobilierului necesar muzeelor şi bibliotecilor, care urmau a fi organizate în mănăstirile mari-monumente istorice din eparhie.

În acest caz, într-o notă a Direcţiei Studii din Departamentul Cultelor se prezenta întreg eşafodajul legislativ invocat de resposabilii de stat pentru autorizarea atelierelor monahale: „1) Mănăstirile sunt datoare «să practice ocupaţiuni şi îndeletniciri potrivite cu sfinţenia locului, spre a fi de folos poporului, dovedind dragoste împreunată cu fapte bune faţă de obştea ţării» (art. 77, lit. b din Statut); 2) În mănăstirile mai mari se vor înfiinţa «ateliere pentru meserii, potrivite cu îndeletnicirile tagmei» (art. 78, lit. h din Statut); 3) Între aceste îndeletniciri, regulamentul pentru organizarea vieţii monahale prevede şi «munca în atelierele mănăstirii sau ale cooperativei mănăstirii» (art. 58, al. 2); 4) Art. 60 din acelaşi Regulament cuprinde dispoziţia expresă ca «în mănăstire să se menţină – şi acolo unde nu se află, să se înfiinţeze – ateliere pentru fabricarea diferitelor obiecte necesare vieţii mănăstireşti, precum: atelier de lemnărie şi fierărie etc.»; 5) Statutul Bisericii prevede că în atelierele existente în mănăstiri trebuie să lucreze călugări şi călugăriţe (art. 78, al. ultim)". Faţă de acestea, responsabilii de la culte concluzionau: „Socotim că înfiinţarea atelierului de tâmplărie de la mănăstirea Neamţ de către Arhiepiscopia Iaşilor se încadrează în prevederile statutului de organizare a BOR şi ale

[47] *Ibidem*, ff. 46-50.

regulamentului de organizare a vieţii monahale"[48]. Autorizarea acestui atelier monahal de către Departamentul Cultelor se motiva atât pe caracterul bisericesc prevăzut de legiuirile specifice, cât şi pe sprijinul de care se bucura mitropolitul Iustin Moisescu din partea autorităţilor statului.

Reţinerea autorităţilor statului faţă de înfiinţarea şi funcţionarea atelierelor meşteşugăreşti era determinată de faptul că acestea luaseră amploarea unor „adevărate întreprinderi lucrative", deoarece fie „s-au suprapus" pe cele meşteşugăreşti controlate de unităţile cooperatiste, fie le-au dublat, dar cu „activitate de producţie independentă". Responsabilii din Departament considerau că astfel de ateliere erau „întreprinderi de tip particular-capitalist, deoarece nu servesc decât formal şi în mică măsură nevoilor bisericeşti şi deoarece urmăresc în mod principal realizarea unor beneficii materiale. În astfel de întreprinderi sunt angajate şi forţe de muncă din afara clerului, iar activitatea lor încalcă domeniul sectorului socialist. În felul acesta, autoritatea bisericească caută să înfăptuiască într-un alt fel ceea ce plănuise în anii din urmă prin ACAM". Astfel, responsabilii din Departamentul cultelor erau de părere că patriarhul Justinian recurgea la vechea organizare a atelierelor după structura ACAM-ului.

Din acest motiv, încă din octombrie 1957, Departamentul ceruse împuterniciţilor din teritoriu să strângă date privind atelierele meşteşugăreşti monahale şi activităţile acestora, „pentru a se aviza apoi asupra măsurilor ce trebuiesc luate"[49]. La 11 decembrie 1957, Departamentul cultelor trimitea o nouă circulară împuterniciţilor regionali şi raionali, prin care cerea întocmirea unei evidenţe stricte asupra atelierelor existente în mănăstirile ortodoxe, după următorul chestionar: numele mănăstirii în care se găseşte cooperativa sau secţia cooperatistă; numele cooperativei; unitatea cooperatistă de care aparţine; secţiile de producţie cu indicarea numărului de cooperatori din fiecare secţie; dacă în cooperativă sau în secţia cooperatistă se întrebuinţează mâna de lucru din afara mănăstirii; cum se procură materiile prime; cum se valorifică produsele; venitul mediu lunar al unui cooperator (pe secţii); venitul realizat în cooperativă sau secţia cooperatistă la sfârşitul anului 1956 (se va trimite o copie conformă cu originalul de pe bilanţul încheiat la sfârşitul anului 1956 şi o copie de pe darea de seamă şi procesul verbal al adunării generale în care s-a aprobat contul de gestiuni) şi dacă conducerea mănăstirii şi conducerea eparhială sprijină activitatea cooperatistă din mănăstire"[50].

După acest recensământ, s-a constatat că la nivelul întregii Biserici Ortodoxe Române existau 35 de ateliere meşteşugăreşti, în care lucra personal monahal, după cum urmează: Agapia („Arta monahală") cu 162 de maici; Hurezi, cu 70 de maici; Cernica, cu 25 călugări; Pasărea, cu 130 de maici; Samurcăşeşti, cu 30 de maici; Ţigăneşti, cu 90 maici; Viforâta, cu 30 maici; Zamfira, cu 55 maici; Suzana, cu 50 maici; Nămăeşti, cu 18 maici; Rogoz, cu 30 maici; Răteşti, 62 maici; Barbu, cu 41 maici; Buciumeni, cu 32 maici; Sihastru, cu 5 maici; Celic Dere („Dobrogeana"), cu 25 maici; Saon, cu 24 maici; Văratec („Arta casnică"), cu 138 maici; Agafton („Harnica Albină"), cu 73 maici; Râşca, cu 15 maici; Adam („Cooperatorul"), cu 43 maici; Cooperativa „Propăşirea", cu

48 Idem, dosar nr. 22bis1/1958, f. 17.
49 Idem, dosar nr. 24/1957, ff. 140-140v.
50 Idem, dosar nr. 22bis1/1958, f. 7.

mănăstirile Tismana, Polovragi, Jitianu, Gura Motrului, Brâncoveni, cu total de 154 maici; Bistriţa olteană, cu 159 maici; Văleni-Argeş, cu 40 maici; „Dintr-un lemn", cu 17 maici; Mamul, cu 12 maici; Bascovele, cu 16 maici; Surpatele, cu 10 maici; Sărăcineşti, cu 5 maici şi Iezerul, cu 6 maici. Majoritatea atelierelor erau de: covoare, ţesături, tricotaje, ceramică, cusături naţionale, broderie artistică, dar şi de coşuri, mături, diverse împletituri, rogojini, lemnării, diverse perii etc[51].

În contextul măsurilor iniţiate de autorităţile comuniste în 1958 de limitare drastică a fenomenului monahal din România, atât responsabilii din Departamentul Cultelor, cât şi Securitatea, care monitoriza atent problema, au trecut la analizarea unor variante de desfiinţare a atelierelor meşteşugăreşti.

Pentru început, la 28 august 1958, secretarul general al Departamentului Cultelor, Dumitru Dogaru, întocmea o notă cu problemele care trebuiau rezolvate în problema monahală, la punctul trei arătându-se: „Să se îngusteze baza economică a mănăstirilor-prin reducerea volumului de comenzi în cooperativele din mănăstiri şi prin lichidarea comenzilor unităţilor de stat care dau de lucru unor ateliere din mănăstiri. Atelierele civile care execută lucrări de artă populară (covoare, cusături, ceramică etc.)-în care unele mănăstiri excelează-ar trebui să fie mult extinse prin stăruinţa UCECOM"[52].

Plecând de la aceste propuneri, Dumitru Dogaru a discutat complexa problemă monahală cu patriarhul Justinian. În replică, conform unei note întocmită de Dogaru la 16 septembrie 1958, întâistătătorul român s-a arătat „nemulţumit de faptul că UCECOM ar intenţiona să nu mai dea comenzi mănăstirilor, cu începere de a 1 ianuarie 1959. […] A mai arătat că această măsură lasă mănăstirile fără o bază materială de susţinere", de aceeaşi părere fiind mitropoliţii Iustin Moisescu al Moldovei şi Firmilian Marin al Olteniei[53].

Cu toate acestea, Dogaru a arătat patriarhului Justinian că „scopul comenzilor date de UCECOM a fost de a da de lucru călugărilor, de a stârpi vagabondajul şi cerşetoria acestora şi nu acela de a da prilej stareţelor de a recruta tinere fete în monahism, cum s-a întâmplat în toate mănăstirile". În consecinţă, responsabilul guvernamental propunea: „Numărul noilor admişi [aspiranţilor la monahism, n.n.] să ţină seama de posibilităţile de întreţinere pe care le au mănăstirile şi de nevoile reale ale Bisericii-de măsura în care ei pot lucra pentru nevoile Bisericii, nu pentru piaţă sau export ca în prezent", iar „în funcţie de îndeplinirea condiţiilor, să se dea dispoziţii ca UCECOM să menţină provizoriu sistemul actual, însă la un volum redus cu 50%, pentru a nu mai încuraja noi intrări în monahism şi pentru a evita totuşi o dezorganizare bruscă a mănăstirilor"[54].

Prin urmare, regimul comunist avea în vedere diminuarea forţei economice a mănăstirilor care aveau ateliere meşteşugăreşti, după cum se încercase încă din 1954-1955, acum însă într-o formă care să conducă chiar la desfiinţarea acestora.

[51] Idem, dosar 24/1957, ff. 143-144. O evidenţă a acestor ateliere monahale afiliate unităţilor cooperatiste de stat a se vedea la Liviu Stan, *Cooperative şi ateliere mănăstireşti*, în „MO", an VI (1954), nr. 9-10, pp. 478-487.

[52] Cristina Păiuşan, Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română*…, doc. 167, pp. 318-319.

[53] *Ibidem*, doc. 168, p. 319.

[54] *Ibidem*, pp. 319-320.

Ca de fiecare dată, Securitatea urmărea evoluţiei problemei monahale, dar acum încerca să contribuie decisiv la rezolvarea ei[55]. Astfel, la 6 octombrie 1958, ministrul Afacerilor Interne, Alexandru Drăghici, înainta conducerii de partid şi de stat un amplu referat privind „activitatea contrarevoluţionară desfăşurată în cadrul mănăstirilor". Drăghici considera că aceasta era caracterizată pe dezvoltarea numerică a personalului monahal şi „iradierea mistică în rândul cetăţenilor RPR". De asemenea, era evidenţiată forţa economică a aşezămintelor monahale, ministrul arătând: „Mănăstirile ortodoxe sunt dotate cu instalaţii industriale: 17 mănăstiri au mori ţărăneşti; 7 mănăstiri au motoare şi dinamuri pentru produs energie electrică; 10 mănăstiri au gatere; 30 mănăstiri au 40 teascuri de vin; 25 mănăstiri au 23 cazane pentru fabricat ţuică; 20 mănăstiri au uscătorii de prune; în 23 mănăstiri se găsesc ateliere de ţesătorie cu următorul utilaj: 98 războaie de ţesut sistematice, 363 războaie ţărăneşti şi 28 maşini auxiliare; 30 mănăstiri au ateliere de covoare cu 143 de războaie şi 39 maşini auxiliare; 6 mănăstiri au ateliere de tricotaje cu 73 maşini de tricotat, maşini de tors şi maşini de cusut; 13 mănăstiri au câte un atelier de fierărie; 25 mănăstiri au ateliere de tâmplărie; 3 mănăstiri au ateliere de dogărie; în mănăstirea Neamţ este un atelier de rotărie şi un atelier de tipografie; 7 mănăstiri au atelier de croitorie; 5 mănăstiri au ateliere de pictură; 4 mănăstiri au ateliere de cizmărie; 3 mănăstiri au atelier de sculptură, iar mănăstirea Antim are un atelier de ceramică şi argintărie. În mănăstirile mari sunt organizate 18 cooperative de producţie meşteşugărească, cu 12 secţii în alte mănăstiri mai mici.

În consecinţă, Drăghici considera că „naţionalizarea şi cedarea unor terenuri ale mănăstirilor ar fi trebuit să aibă ca urmare scăderea numărului călugărilor. Conducerea Bisericii Ortodoxe însă a reuşit să obţină o bază materială nouă (cooperativele meşteşugăreşti din mănăstiri, utilizarea călugărilor şi călugăriţelor la atelierele bisericeşti etc.). Nici Ministerul Cultelor nu a folosit prilejul ivit pentru a determina Biserica să restrângă numărul călugărilor. Baza economică nou creată a devenit ea însăşi stimulent de creştere a numărului călugărilor".

În viziunea ministrului comunist, „pentru a atrage noi elemente în mănăstiri, călugării folosesc fel de fel de metode. În primul rând, conducerea mănăstirilor (stareţii) -în marea lor majoritate elemente legionare- în afară de elementele legionare pe care le aduc în mănăstiri în scopul desfăşurării activităţii subversive legionare, sunt interesaţi să se orienteze şi spre recrutarea de elemente tinere din mediul sătesc, cu putere de muncă, care să poată lucra în ateliere şi să aducă beneficii mănăstirii. În timpul cât aceşti tineri din mediul sătesc stau în mănăstire-sub pretextul că învaţă meserie-sunt supuşi unei puternice propagande mistice şi legionare, cu timpul fiind determinaţi să rămână definitiv în mănăstiri şi să se călugărească.

Un caz caracteristic în această privinţă este la mănăstirea Pasărea, din regiunea Bucureşti, unde au fost atrase -sub pretext că învaţă meserie- 10 tinere care mai apoi s-au călugărit. La fel, la mănăstirea Agafton, din regiunea Suceava, au fost atrase să lucreze în atelierul de covoare 20 de tinere, între 15-25 ani, care apoi, sub influenţa

[55] George Enache, Adrian Nicolae Petcu, *Monahismul ortodox şi puterea comunistă în România anilor 50*, Editura Partener, Galaţi, 2009, pp. 22-56.

educaţiei mistice ce li s-a făcut, s-au călugărit. Cazuri asemănătoare mai sunt la mănăstirile: Tismana, Barbu, Bistriţa, Rogoz, Suceviţa"[56].

În faţa presiunilor tot mai mari venite din partea Departamentului Cultelor şi în urma arestările operate de Securitate în cursul anului 1958, mai ales în mediul monahal, patriarhul Justinian se pregătea să poarte o serie de discuţii cu Gheorghiu-Dej. Conform unui referat din octombrie 1958, întocmit după notele manuscrise ale patriarhului Justinian şi dat de prim-ministrul Chivu Stoica spre înştiinţare lui Gheorghiu-Dej, cu titlul: „Probleme în legătură cu poziţia guvernului faţă de Biserica Ortodoxă în anul acesta", în privinţa monahismului, întâistătătorul român avea în vedere următoarele: „Clerul monahal: a) nu i s-a mai dat nimic din subvenţia de hrană; b) în urma unui ordin al dlui. prim-ministru către UCECOM – au fost anulate unilateral contractele cu cooperativele mănăstireşti pentru covoare, ţesături etc. După 1 ianuarie 1959 nu mai este îngăduit nici unui călugăr sau călugăriţe să lucreze pentru sectorul de stat sau cel cooperatist etc., ci numai în sectorul bisericesc, deci nici pentru persoane particulare. Dreptul la muncă prevăzut de Constituţie şi legile ţării este împiedicat. Este chiar interzis, deşi călugării şi călugăriţele au toate drepturile cetăţeneşti: drept la vot, drept de a fi aleşi etc.; c) în urma acestei măsuri o serie de activişti de la UCECOM şi de la raioane, cum şi împuterniciţi ai Departamentului Cultelor cutreieră mănăstirile căutând să convingă pe călugări şi călugăriţe să iasă din mănăstiri, oferindu-le diverse avantaje, altfel vor muri de foame, fiindcă se vor lua măsuri să nu aibă nici o sursă de existenţă".

De asemenea, patriarhul era de părere că se afla în faţa unei „intense campanii antireligioase", manifestată „în presă, teatru, radio, televiziune, conferinţe publice etc.; în organizaţiile de partid din Ministere, regiuni, raioane şi organizaţii de bază până în satele cele mai îndepărtate, unde s-a discutat şi s-au dat sarcini în legătură cu Biserica. Toate acestea au pătruns în rândul clerului şi credincioşilor până în cele mai îndepărtate sate". În încercarea de a afla motivaţiile „arestărilor din acest an a fruntaşilor călugărismului, a protopopilor şi a preoţilor", patriarhul arăta că toate acţiunile „au fost încadrate de organele de partid şi împuterniciţii cultelor ca primele măsuri împotriva Bisericii".

În concluzie, întâistătătorul român arăta: „Aceste multiple măsuri îndreptate împotriva tuturor sectoarelor Bisericii Ortodoxe Române au creat în rândul sinodalilor, clerului de mir şi monahal şi în rândul credincioşilor o atmosferă de prigoană, guvernul şi partidul muncitoresc renunţând la colaborarea Bisericii pe care a avut-o până acum şi începând să-şi aplice doctrina sa antireligioasă; […] imixtiunile împuterniciţilor Departamentului Cultelor în administrarea eparhiilor, -cerând chiriarhilor acte ilegale-exercitând presiuni asupra chiriarhilor-de multe ori prin ameninţări directe sau indirecte prin şoapte la urechea câte unui vicar sau consilier, au creat o atmosferă de nesiguranţă pentru chiriarhi, dând naştere la zvonuri de arestarea unor episcopi sau mitropoliţi, la domicilii obligatorii etc., de care n-a fost cruţat nici patriarhul şi nu este nicicum cruţat"[57].

Nu ştim dacă patriarhul român a reuşit să discute cu Gheorghiu-Dej în aceşti termeni, însă pe documentul mai sus citat liderul comunist a făcut o serie de însemnări

[56] Cristina Păiuşan, Radu Ciuceanu, *op. cit.*, doc. 169, pp. 322-323.

[57] ANIC, fond CC al PCR, Secţia Administrativ-Politic, dosar nr. 29/1958, ff. 1-5.

şi a pus rezoluţia: „A se ţine la evidenţă pe ordinea de zi. Foarte important, a se discuta în continuare cu patriarhul". Din această rezoluţie constatăm că Dej a dispus discutarea problemei monahale cu patriarhul Justinian, însă, probabil, numai la nivel guvernamental, adică guvern şi Departamentul cultelor, el refuzând să se implice în mod direct.

Desfăşurarea ulterioară a faptelor ne convinge că nici conducerea de partid şi de stat nu mai era dispusă să accepte cererile patriarhului Justinian. Au urmat etapele scoaterii din monahism în cursul anului 1959 a celor care ocupaseră funcţii în „regimul burghezo-moşieresc", a minorilor, a celor cu antecedente penale şi trecut politic, mai ales legionar, măsuri care au culminat cu adoptarea, la 28 octombrie 1959, a Decretului 410 de către Marea Adunare Naţională[58].

Acest act legislativ adoptat de către puterea politică a fost o măsură faţă de refuzul categoric al patriarhului Justinian de a pune în aplicare etapele de excludere din monahism a categoriilor de monahi prevăzute mai sus, de desfiinţare a atelierelor monahale şi a mănăstirilor. Totodată, Ministerul Cultelor a trecut la o amplă campanie de intimidare a stareţilor/stareţelor pentru a-i determina să solicite desfiinţarea atelierelor meşteşugăreşti. Potrivit art. 23 din Decretul nr. 133/1949, desfiinţarea acestor unităţi de producţie cooperatistă se putea face prin „autodizolvare" hotărâtă de adunările generale, prevedere legală care s-a aplicat sub ameninţarea excluderilor din monahism.

O astfel de „autodizolvare" s-a consumat în adunarea generală a cooperativei din mănăstirea Agapia, din 4 ianuarie 1959, din al cărui proces-verbal citătm: „Maica Eustochia Ciucanu, preşedinta cooperativei, a dat citire procesului verbal al consiliului de conducere al cooperativei prin care face cunoscut membrelor cooperatoare că, după o activitate de opt ani de la înfiinţare, această cooperativă se află în stare de lichidare din următoarele motive: potrivit adresei URCM Bacău nr. 24667 din 23 decembrie 1958, cu data de 1 ianuarie 1959, nu se mai aprobă cooperativei [Agapia, n.n.] plan de producţie şi de desfacere şi nu mai aprobă plan de salarii, precum şi ştatul de funcţiuni. Potrivit acestor dispoziţiuni Cooperativa nu-şi mai poate continua activitatea din lipsă de plan de producţie şi desfacere şi din lipsă de plan a forţelor de muncă şi salarii, pentru care motive, nemaiavând posibilitate şi îngăduinţă de a-şi continua activitatea, se află în situaţie de lichidare"[59].

Din documentul citat mai sus reiese clar faptul că statul a impus desfiinţarea cooperativei monahale de la Agapia, după cum asemănător s-a întâmplat la mănăstirea Văratec. La 22 februarie 1959, împuternicitul raional Neamţ informa centrala Departamentului că în cele două aşezăminte „nu se mai execută nici un fel de comandă din sector socialist sau particular", dar că „vieţuitoarele continuă să lucreze pe cont propriu la casele lor la diferite ţesături şi covoare pe cale particulară"[60]. Cu toate presiunile statului, maicile din fostele ateliere meşteşugăreşti, precum Agapia sau Văratec, au continuat în chilii tradiţia ţesăturilor şi cusăturilor.

[58] Pentru detalii a se vedea Adrian Nicolae Petcu, *Documente privind atitudinea patriarhului Justinian faţă de aplicarea Decretului 410/1959*, în „Caietele CNSAS", an II, nr. 2 (4)/2009, pp. 333-343.
[59] ANIC, fond Ministerul Cultelor-Direcţia Studii, dosar nr. 26/1959, f. 22.
[60] *Ibidem*, f. 21.

În cuprinsul Patriarhiei Române au mai rămas atelierele mănăstireşti încadrate în Institutul Biblic şi de Misiune al BOR, care aveau sectoare de producere a obiectelor eminamente bisericeşti, utilizate în cult. De pildă, în cursul anului 1968, funcţionau mai multe ateliere în mănăstiri, precum: de sculptură la Plumbuita din Bucureşti, de ţesătorie stofe pentru veştminte preoţeşti la Ţigăneşti sau pictură de icoane la Ciorogârla[61].

Astfel, munca din mănăstirile ortodoxe era limitată numai la necesităţile cultice, după cum era prevăzut în noul regulament de organizare a vieţii monahale din BOR, propus de Departamentul cultelor, încă din 1958, spre aprobare Sf. Sinod al BOR. Abia în 1960, în faţa presiunilor factorului politic, mai ales de adoptare a Decretului 410, forul suprem bisericesc a votat noul normativ monahal, care la capitolul „Munca" prevedea: „Art. 77. Cu excepţia celor bătrâni şi bolnavi, fiecare vieţuitor al mănăstirii va avea o ascultare în muncă, potrivită cu pregătirea şi cu înclinările sale. Art. 78. Pe lângă îndeletnicirile cu treburile zilnice gospodăreşti, administrative şi bisericeşti, vieţuitorii mănăstirilor vor putea executa, pentru nevoile mănăstirii şi ale obştii sale, lucrări de tâmplărie, croitorie, cizmărie, fierărie şi altele, la care vor fi orânduiţi cu ascultarea cei pricepuţi în aceste meşteşuguri. Art. 79. Pentru trebuinţele centrului eparhial, protopopiatelor, parohiilor şi aşezămintelor monahale, în unele mănăstiri, după chibzuinţa Chiriarhului, se vor putea executa de către vieţuitorii respectivi obiecte de cult (icoane, cruci, legătorie de cărţi, candele şi altele), cele necesare pentru mobilarea şi împodobirea lăcaşurilor de cult (străni, catapetesme, sfeşnice şi analoage, ţesături, broderii, acoperăminte, perdele de uşi şi veştminte bisericeşti, covoare şi preşuri pentru biserici, cancelarii, chilii, case parohiale, protopopii şi centre eparhiale), precum şi obiecte de ceramică, lemn, metal etc., la dispoziţia vizitatorilor mănăstirilor. Art. 80. Veniturile dobândite din bunurile mănăstirii şi din munca vieţuitorilor săi, vor fi folosite pentru întreţinerea vieţuitorilor, dându-se fiecăruia după trebuinţele lui"[62].

În loc de concluzii

În studiul nostru am încercat să dezbatem o problemă până acum necercetată în baza unor documente de arhivă şi a literaturii de specialitate. Evident că nu este o abordare exhaustivă, însă deschide o cercetare de perspectivă. În cele de mai sus, am încercat trasarea unor jaloane asupra unei teme, care, după cum am văzut, este complexă şi nu neapărat specifică perioadei comuniste. În mare parte, ideile arhimandritului sinait de la 1909 se regăseau în statutul BOR din 1925, în măsurile luate de mitropolitul Nifon Criveanu al Olteniei în 1940, pentru ca, la instalarea regimului comunist, acestea să se găsească pe masa Ministerului Cultelor.

Numai că responsabilii din Ministerul Cultelor încercau să trateze aceste idei prin filtrul ideologiei comuniste, care de acum reprezenta reperul transformărilor social-economice şi politice din România. Însă, patriarhul Justinian dorea utilizarea monahilor în atelierele reorganizate şi înfiinţate de el în duhul vieţuirii monahale, după cum invoca în predicile sale şi era prevăzut în normativele bisericeşti. Apoi, când acestea au căpătat o forţă economică, patriarhul beneficiind de importante resurse financiare atât pentru

[61] Cf. Ioan Dură, *Monahismul românesc în anii 1948-1989. Mărturii ale românilor şi consideraţii privitoare la acestea*, Harisma, Bucureşti, 1994, nota 117, p. 112.

[62] „BOR", an LXXVIII (1960), nr. 1-2, p. 180.

întreţinerea mănăstirilor, cât şi pentru proiectele derulate de Administraţia patriarhală, autorităţile statului au considerat că este nevoie de exercitarea unui control cu ajutorul normelor legale în vigoare. Nu era o noutate, aceeaşi idee regăsindu-se la sfârşitul sec. al XIX-lea. Însă, Justinian era conştient că un amestec în treburile interne ale mănăstirilor din partea statului, constituia un bun prilej de restricţionare al traiului monahal şi chiar o dezangajare a călugărilor de la vieţuirea monahală autentic. Astfel, patriarhul a recurs la înfiinţarea unei autorităţi bisericeşti paralelă cu cea a statului de îndrumare a atelierelor meşteşugăreşti, pe care însă Ministerul Cultelor a urmărit-o îndeaproape în vederea lichidării.

În contextul celui de-al doilea val de represiune, cel de după revoluţia maghiară, s-a găsit momentul optim pentru organele represive şi administrative de a trece la limitarea drastică a fenomenului monahal. Şi cum atelierele meşteşugăreşti constituiau un important factor de atragere şi păstrare a monahilor în mănăstiri, cât şi de întreţinere a acestor lăcaşuri, atunci s-a propus limitarea activităţii de producţie, pentru ca în cel mai scurt timp să dispară. Patriarhul Justinian, dar şi alţi ierarhi, a refuzat acceptarea acestei măsuri, iar în contextul adoptării Decretului 410/1959, conducătorii mănăstirilor au fost practic şantajaţi cu excluderea dacă nu cereau „autodizolvarea" cooperativelor meşteşugăreşti din mănăstirile lor, în conformitate cu legislaţia în vigoare.

Astfel, autorităţile comuniste rezolvau o problemă reprezentată de această componentă economică acceptată iniţial în termenii legali, care la sfârşitul anilor 50 mai erau în vigoare. Iar pentru a preîntâmpina o reluare a acestei probleme, aceleaşi autorităţi ale statului au schimbat regulamentul monahal, astfel încât monahii din cuprinsul Patriarhiei Române să nu mai presteze activităţi aducătoare de venituri importante menite să întreţină mai ales mănăstirile din care proveneau.

Eliza **GHEORGHE**

PE FRONTUL DE VEST AL PROPAGANDEI EXTERNE

ON THE WESTERN FRONT OF EXTERNAL PROPAGANDA

This article examines the external propaganda strategies of US President Richard Nixon and Nicolae Ceau□escu. The two leaders shared a penchant for cover-ups, secrecy, and conspiracy. Nixon was apparently impressed by what he saw on the occasion of his two visits to Romania, in 1967 and 1969 respectively. These details, at a first glance, may lead to the conclusion that Ceauşescu's salesmanship was a source of inspiration for the Public Relations (PR) strategy adopted by Nixon. What is more, they can be easily extrapolated to the wider field of bilateral relations, serving as reinforcements for the 'special US-Romania relationship' argument. Recently declassified materials from the US and Romania offer a more nuanced picture: rather than being a source of inspiration for US agencies like the United States Information Agency (USIA), the Romanian propaganda apparatus represented a spur for innovating and adapting American PR strategy to the new international circumstances. Nixon did not want his PR strategy to be like that of communist countries, he wanted it to be constantly one step ahead. Therefore, he enacted a dual strategy based on concomitant rivalry and cooperation, which enabled him to win over the domestic audiences of these oppressive regimes, and thus put pressure on communist governments. Romania responded with its own counter-strategy, achieving some notable successes, but ultimately revealing its shortcomings and inefficiencies. This article sheds light on what the top political echelons in Romania and the United States thought of external propaganda in the era of détente, and how they integrated it into their respective foreign policies.

Etichete: propaganda externă, relații publice, Richard Nixon, Nicolae Ceauşescu, destindere

Keywords: external propaganda, public relations, Richard Nixon, Nicolae Ceauşescu, détente

Preocuparea pentru propria imagine şi percepţia publică a fost un punct de interes comun pentru doi actori politici de pe scena Războiului Rece: preşedintele Statelor Unite ale Americii, Richard M. Nixon şi secretarul general al Partidului Comunist Român, Nicolae Ceauşescu.

Richard Nixon, supranumit de presă „*Tricky Dick*"(Dick cel înşelător)[1], datorită versatilităţii şi imprevizibilităţii sale, a vizitat România de două ori, în 1967 şi respectiv în 1969. La întoarcerea din România, în august 1969, R. Nixon a manifestat o adevărată îngrijorare faţă de unul dintre consilierii săi cei mai apropiaţi, şeful său de cabinet, Harry Robbins (Bob) Haldeman. Preşedintele american considera că administraţia pe care o conducea nu „vindea" suficient de bine succesele obţinute. Un an mai târziu, Nixon era îngrijorat că deşi administraţia pe care o conducea avea imaginea unei administraţii preocupate de PR, „eşuase incontestabil în PR-ul real". Nixon a oferit exemplul a ceea ce el considera „reuşitele majore din Cambogia, Orientul Mijlociu, sau al discursului din noiembrie 1969" care a inaugurat politica de Vietnamizare, care însă nu transmiteau

---

[1] David Greenberg, *Nixon as Statesman: The Failed Campaign* in Frederik Logevall, Andrew Preston (eds.), *Nixon in the World. American Foreign Relations, 1969-1977*, Oxford, Oxford University Press, 2008, p. 47.

„curajul, independenţa, îndrăzneala, capacitatea de a sta pe picioarele proprii, de a trece peste capul consilierilor, care sunt necesare unei strategii reale de PR”. De aici şi dorinţa lui de a găsi un specialist în relaţii publice (PR)[2].

Faptul că preşedintele american nu a trecut cu vederea modul cum a fost primit la Bucureşti este dovedit într-o declaraţie ulterioară a unui alt demnitar american. În 1973, Henry Kissinger, consilierul pe probleme de securitate naţională şi secretarul de stat al lui Nixon, declara: „sunt un mare admirator al preşedintelui Ceauşescu. Cred că relaţiile dintre Statele Unite şi România sunt printre cele mai importante lucruri pe care le-am făcut de când sunt în Washington”[3].

Ţinând cont de această declaraţie, dar şi de alte fapte şi atitudini ale figurilor proeminente de la Washington, precum Helmut Sonnenfeldt, consilierul lui Kissinger în cadrul Consiliului Securităţii Naţionale şi a Departamentului de Stat sau William Rogers, Secretar de Stat în prima administraţie Nixon, ne-am propus în acest studiu să răspundem la următoarea întrebare: A fost, oare, propaganda comunistă a lui N. Ceauşescu un model pentru strategia de PR a lui Nixon?

Trebuie precizat din start că există voci, în mediul academic, care consideră că propaganda şi relaţiile publice sunt cam acelaşi lucru[4]. Alţii sunt de părere că între cele două domenii există o serie de diferenţe clare şi anume: recursul la coerciţie şi comunicarea unidirecţională în cazul propagandei, în timp ce relaţiile publice au la bază comunicarea multidirecţională şi liberul consimţământ al publicului[5]. În realitate, unele practici nedemocratice, asociate, de pildă, cu persoane din cercurile preşedintelui Nixon, în „Afacerea Watergate”, indică destule puncte de convergenţă între propagandă şi PR. După cum este cunoscut, ancheta în cazul afacerii Watergate, care a culminat cu demisia preşedintelui R. Nixon, a dezvăluit grave încălcări ale drepturilor individuale: violarea spaţiului de desfăşurare a activităţii Comitetului Naţional al Partidului Democrat şi ascultarea neautorizată a convorbirilor membrilor respectivului comitet, pe atunci în opoziţie[6]. Aceste practici ale grupului supranumit „Instalatorii” erau menite să

---

[2] Dominic Sandbrook, *Salesmanship and Substance: The Influence of Domestic Policy and Watergate* in Logevall and Preston (eds.), *Nixon in the World*,… p. 90.

[3] Stenograma discuţiei dintre Nicolae Ceausescu şi Henry Kissinger, Washington, June 18, 1976, Ford Library, Source: National Security Adviser, NSC Europe, Canada, and Ocean Affairs Staff, Country Files, Box 21, Romania 1976 (3) WH. Secret; Nodis. *Foreign Relations of the United States (FRUS) 1969-1976*, *Vol. E-15, Part I, Eastern Europe, 1973-1976*, Washington, D.C., United States Government Printing Office, 2008, Doc. 41.

[4] Ernst Kris, Nathan Leites, *Trends in twentieth century propaganda* in Daniel Lerner (ed.), *Propaganda in war and crisis*, New York, Arno Press, 1947, pp. 47-48; Robert L. Stevenson, *Global Communication in the 21st Century*, New York, Longman, 1994, pp. 346-347; William Ostick, *Public relations, US Public Diplomacy and Foreign Policy Public Affairs*, Fairfax, VA, The International Commerce and Policy Program, George Mason University, 2002, p. 4.

[5] Garth S. Jowett, Victoria J. O'Donnell, *Propaganda and Persuasion*, London, Sage Publications, 1999, p. 3; Howard Kurtz, *Spin Cycle: How the White House and the Media Manipulate the News*, New York, Touchstone, 1998, p. 3; Joseph A. DeVito, *The Communication Handbook. A Dictionary*, New York, Harper & Row, 1986, p. 239; J. Michael Sproule, *Channels of Propaganda*, Bloomington, IN:Edinfo, 1994, p. 8.

[6] Anthony Summers, *The Arrogance of Power. The Secret World of Richard Nixon*, London, Penguin Viking, 2000, pp. 403-404, 408-411.

discrediteze şi să reducă la tăcere oponenţii politici ai administraţiei Nixon[7]. Într-un final însă, aceste grave abateri au fost scoase la iveală, statul de drept prevalând[8]. Urmarea: R. Nixon a demisionat, iar unii dintre consilierii săi cei mai apropiaţi, inclusiv Bob Haldeman, au fost condamnaţi la închisoare. Preşedintele american ar fi putut invoca poziţia sa de conducător suprem al forţelor armate pentru a se menţine la putere cu forţa[9]. Din fericire, presiunea opiniei publice şi a instituţiilor statului a făcut ca acest lucru să nu se întâmple. Emoţii au fost însă pentru că unul dintre factorii care au dus la gravele încălcări ale drepturilor individuale în Afacerea Watergate l-a reprezentat tendinţa lui R. Nixon, similară cu cea a lui N. Ceauşescu încă din perioada 1965-1969, de a concentra puterea în mâinile preşedintelui şi a unui grup restrâns de apropiaţi[10].

Departe de a instaura vreun cult al personalităţii, aşa cum a fost în cazul lui N. Ceauşescu, R. Nixon a pus totuşi un accent insistent pe promovarea imaginii sale de preşedinte puternic, fiind foarte atent la percepţia opiniei publice, a mass-media şi la ecoul internaţional al politicilor sale din plan intern şi extern. După unele surse, fiind o fire nesigură şi stângace, R. Nixon a căutat în permanenţă medii şi persoane care să-l liniştească şi să-i redea încrederea în el[11]. Imaginea de putere, îndemânare şi pricepere pe care dorea să o propage atât în interiorul SUA, cât şi pe scena internaţională se baza pe un efort concertat de PR, şi în anumite cazuri, chiar de propagandă[12].

R. Nixon fusese expus în mod direct la tehnicile propagandei comuniste folosite de N. Ceauşescu şi aparatul de partid încă din martie 1967, când a vizitat România în calitate de persoană privată. În acel moment, fostul vice-preşedinte din timpul administraţiei Eisenhower aproape că se retrăsese din viaţa politică americană[13]. În 1960 şi 1962, Nixon pierduse cursa prezidenţială în faţa lui John F. Kennedy şi respectiv pe cea de guvernator al Californiei. În urma acestor două eşecuri, comentatorul de televiziune Howard K. Smith anunţase „Necrologul politic al lui Richard Nixon"[14]. Cu toate acestea, în primăvara şi vara anului 1967, R. Nixon a pornit într-un turneu internaţional, pentru a-şi consolida experienţa în domeniul relaţiilor

---

[7] *Ibidem*, pp. 388-392, 399-429; Seymour M. Hersh, *The Price of Power. Kissinger in the Nixon White House*, New York, Summit Books, Simon & Schuster, 1983, pp. 383-401.

[8] Anthony Summers, *The Arrogance of Power. The Secret World of Richard Nixon*, London, Penguin, 2000, pp.445-449, 467-470.

[9] Această ipoteză a fost publicată în cotidianul „Washington Post" pe 22 August 1974 în materialul *Pentagon Kept Watch on Military* şi confirmată de către Secretarul Apărării din acea perioadă James Schlesinger, vezi Barry Werth, *31 Days*, New York, Double Day, 2006, pp. 174-175.

[10] Walter Isaacson, *Kissinger. A Biography*, New York, Simon & Schuster, 1996, pp. 213-214, 232, 600-601.

[11] Anthony Summers, *The Arrogance of Power. The Secret World of Richard Nixon*, London, Penguin, 2000, pp. 26-27.

[12] *Ibidem*, pp. 139-149; Dominic Sandbrook, *Salesmanship and Substance: The Influence of Domestic Policy and Watergate* in Logevall and Preston (eds.), *Nixon in the World*, pp. 85-103.

[13] Richard M. Nixon, *Memoirs*, New York, Grosset & Dunlap, 1978, pp. 281-282.

[14] Howard K. Smith, *The Political Obituary of Richard M. Nixon*, 11 November 1962, Season 2, Episode 9.

internaționale. Inițial, dorise să meargă în Polonia și URSS, însă din cauza refuzului autorităților de la Varșovia de a-i acorda viza de călătorie și a intransigenței sovieticilor, s-a reorientat spre România, unde a fost primit cu onorurile unui șef de stat, deși pe atunci, R. Nixon nu era sigur nici măcar dacă va obține nominalizarea pentru candidatura la președinție din partea Partidului Republican[15].

După cum arată documentele cercetate în arhiva prezidențială Nixon, în cadrul întâlnirii cu Nicolae Ceaușescu, s-au discutat în special problemele de politică externă care urmau să joace un rol important în campania prezidențială: problema Vietnamului, în care România fusese rugată de președintele Lyndon B. Johnson, un potențial contracandidat la acel moment pentru Nixon, să faciliteze comunicarea cu comuniștii din Vietnamul de Nord; China; securitatea europeană și problema germană; Tratatul de Non-Proliferare Nucleară[16].

Deși administrația Johnson îi ceruse lui N. Ceaușescu să păstreze secretul medierii dintre Washington și Hanoi, liderul P.C.R. nu s-a sfiit să îi dezvăluie musafirului american operațiunea la care România lua parte. Foarte probabil, era pregătit, astfel, terenul pentru cazul în care Nixon ar fi câștigat alegerile. Intervențiile fostului vice-președinte au fost parcimonioase. Motivul acestei tăceri poate fi descifrat din notițele de mână făcute, probabil de același R. Nixon, pe marginea notelor de convorbire. În privința celei mai importante probleme pentru politica externă a României la acea vreme, și anume relațiile cu Uniunea Sovietică, este notat faptul că tot ceea ce se spunea urma să ajungă la urechile Moscovei[17]. Observația aceasta contravine viziunii consacrate despre modul în care SUA privea politica externă a României, proprie unui satelit răzvrătit, independent de Moscova.

Cu toate acestea, R. Nixon nu rata nici o ocazie pentru a sublinia rolul jucat de România în blocul estic, în poziția asumată de rebel. Această susținere, conform unui schimb de păreri între Nixon și câțiva senatori americani, era mai puțin o modalitate de a submina poziția Moscovei, cât mai degrabă o încercare de a arăta susținere față de popoarele din Europa de Est. Dezideratul lui Nixon era ca SUA să exercite o putere de atracție sporită pentru aceste popoare, care să pună presiune asupra regimurilor totalitare care le conduceau[18]. Semănarea discordiei între Moscova și sateliții săi era mai degrabă o strategie pe termen scurt, fără șanse mari de a schimba regimurile comuniste din țările est-europene. R. Nixon era conștient că blocul socialist nu era un monolit, așa cum se considerase la începutul Războiului Rece. Tactica diferențierii, prin care erau oferite stimulente economice statelor care adoptau o poziție de independență față de Moscova, avea un impact limitat asupra problemelor interne ale statelor socialiste în cauză, fiind slabe șanse pentru Washington să impună condiții politice regimurilor

---

[15] Richard M. Nixon, *Memoirs*, New York, Grosset & Dunlap, 1978, pp. 281-282.

[16] Stenograma discuției dintre fostul vicepreședinte Nixon și secretarul general al Partidului Comunist Român, Nicolae Ceaușescu, 22 martie, 1967, Richard Nixon Presidential Library, Series II: Trip File, Wilderness Years, dosarul: București, Romania, 22 – 23 martie 1967, Cutia 9:22.

[17] *Ibidem*.

[18] Discursul lui Richard Nixon la Bohemian Club, San Francisco, 29 iulie, 1967, *Foreign Relations of the United States (FRUS) 1969-1976*, *Vol. I, Foundations of Foreign Policy 1969-1972*, Washington, D.C., United States Government Printing Office, 2003, Doc. 2.

respective[19]. Susţinerea oficială de care s-a bucurat regimul lui N. Ceauşescu în această perioadă nu aducea însă aceleaşi roade ca pentru alte ţări socialiste, precum Iugoslavia sau Polonia, care beneficiau de clauza naţiunii celei mai favorizate[20]. În ciuda capitalului de imagine dobândit după reacţia lui N. Ceauşescu la invazia Cehoslovaciei din 21 august 1968, României i-au mai trebuit încă aproape şapte ani pentru a obţine clauza[21].

Girul indirect acordat de R. Nixon lui N. Ceauşescu a fost doar o mică parte din strategia americană din perioada destinderii, o strategie duală, care deşi facilita o cooperare mai amplă decât în alte perioade ale Războiului Rece, nu excludea continuarea competiţiei[22]. Această dualitate avea ca scop menţinerea poziţiei internaţionale a SUA în condiţiile unui declin relativ cauzat de sporirea ameninţărilor şi a obstacolelor. Doctrina Nixon s-a bazat pe un mecanism denumit „îndiguire prin procură," care presupune o diviziune a muncii între SUA şi diferiţi aliaţi regionali. SUA asigura securitatea acestor puteri mai mici prin puterea sa nucleară şi aviatică, bazându-se pe puterea convenţională a acestor puteri regionale pentru securitatea locală[23]. Paritatea nucleară dintre SUA şi URSS, războiul din Vietnam, China şi proliferarea nucleară, conflictul arabo-israelian şi creşterea puterii economice a Europei de Vest şi a Japoniei complicau şi mai mult eforturile conducerii americane de a-şi proteja statutul în ierarhia mondială[24]. Diplomaţia publică americană urmărea asiduu să îmbunătăţească atitudinea opiniei publice mondiale faţă de politica externă a SUA[25]. În această privinţă, relaţiile publice au jucat un rol esenţial.

Cu ocazia vizitei în România din 1969, prima vizită oficială a unui preşedinte american într-o ţară comunistă, R. Nixon a fost primit de o mare de oameni fluturând steagurile României şi SUA, cu lozinci despre prietenia dintre România socialistă şi

---

[19] *Ibidem*.

[20] Raport pregătit de Consiliul Securităţii Naţionale, Washington, nedatat, *Foreign Relations of the United States (FRUS) 1969-1976*, *Vol. IV, Foreign Assistance, International Development, Trade Policies, 1969-1972*, Doc. 222.

[21] Memorandum din partea secretarului de stat Kissinger pentru preşedintele Ford, Washington, D.C., 15 noiembrie 1974, *Foreign Relations of the United States (FRUS) 1969-1976*, *Vol. E-15, Documents on Eastern Europe*, 1973-1976, Doc. 33.

[22] Michael B. Froman, *The Development of the Idea of Détente. Coming to Terms*, London, Macmillan in association with St Antony's College, Oxford, 1991, pp. 1-9.

[23] Robert S. Litwak, *Détente and the Nixon Doctrine. American Foreign Policy and the Pursuit of Stability, 1969-1976*, Cambridge, Cambridge University Press, 1984, p. 54.

[24] Raymond L. Garthoff, *Détente and Confrontation. American-Soviet Relations from Nixon to Reagan*, Washington, DC, The Brookings Institution Press, 1985, p. 840; Richard W. Stevenson, *The Rise and Fall of Détente: Relaxations of Tension in US-Soviet Relations, 1953-1984*, Urbana, University of Illinois Press, 1985, p. 13; Mike Bowker, Phil Williams, *Superpower Détente: A Reappraisal*, London, Royal Institute of International Affairs, 1988, pp. 168-169; Roger E. Kanet, Edward A. Kolodziej (eds.), *The Cold War as Cooperation. Superpower Cooperation in Regional Conflict Management*, London, Macmillan, 1991, pp. 45-48.

[25] Dominic Sandbrook, *Salesmanship and Substance: The Influence of Domestic Policy and Watergate* in Logevall and Preston (eds.), *Nixon in the World*, pp. 85-103.

SUA, alături de urări de bun-venit[26]. Mobilizarea maselor care au ieşit în întâmpinarea lui R. Nixon era impresionantă, mai ales având în vedere faptul că N. Ceauşescu era, în acel moment, cel mai tânăr lider al unei ţări socialiste, fiind instalat la putere cu doar patru ani în urmă. Mai mult, entuziasmul pe care românii îl manifestau faţă de liderul lor şi legitimitatea de care acesta se bucura demonstrau cât de eficient era aparatul propagandei comuniste în România. Principalele instrumente în consolidarea legitimităţii erau publicaţiile oficiale, vizitele în teritoriu, mitingurile şi demonstraţiile organizate de P.C.R. pe diferite probleme interne şi externe. Între acestea, putem aminti, cu titlu de exemplu, exprimarea solidarităţii cu lupta poporului vietnamez împotriva agresiunii americane, primirea unor lideri vestici (precum preşedintele Franţei, Charles de Gaulle în mai 1968), manifestările cultural-artistice sau ale cercetării academice din varii instituţii[27]. Astfel, N. Ceauşescu atinsese un nivel de popularitate greu de imaginat pentru decidenţii din ţările occidentale, care porneau de la prezumţia că datorită naturii ilegitime şi represive a regimului, populaţia ar fi trebuit automat să conteste autoritatea acestuia. Regimul comunist din România nu numai ca nu era contestat, dar mai mult, exercita o putere de mobilizare şi atracţie uriaşă, inclusiv în rândul dizidenţilor, precum Dumitru Ţepeneag sau Neculai Constantin Munteanu[28].

În lipsa unor sondaje de opinie, dovada cea mai la îndemână care să susţină ipoteza acceptării regimului este limbajul folosit de populaţie, reflectat în declaraţii despre situaţia politică din România, dar şi în scrisorile trimise Secretarului General al PCR. Edificatoare în acest sens sunt scrisorile trimise după faimosul discurs de la balconul Comitetului Central din 21 august 1968, când sute de oameni i-au scris lui Ceauşescu spre a-l felicita pentru poziţia adoptată, folosind aceeaşi termeni pe care se baza aparatul propagandistic: independenţă, suveranitate sau neamestec în afacerile interne ale unei ţări socialiste[29]. Apelul la arme al lui N. Ceauşescu pentru apărarea patriei a avut un mare impact şi asupra dizidenţilor români, ale căror sentimente anti-sovietice au atârnat mai greu în balanţă decât rezistenţa anti-comunistă[30]. Autorităţile americane erau la curent cu popularitatea de care se bucura Ceauşescu în rândul românilor din interiorul ţării şi al unor cercuri de imigranţi români din Occident. Mai mult, propaganda externă a regimului comunist din România, bazată atât pe informaţii veridice, cât şi pe informaţii false, părea să dea roade. Astfel, diferiţi factori de decizie, în special din timpul administraţiei Johnson, acceptau ca atare discursurile şi informaţiile din surse deschise despre situaţia internă a României[31]. Poate fi susţinută astfel ipoteza că neliniştea pe care R. Nixon a manifestat-o în august 1969 faţă de eficacitatea

[26] Richard M. Nixon, *Memoirs*, New York, Grosset & Dunlap, 1978, pp. 395-396.

[27] Dragoş Petrescu, *Legitimacy, Nation-Building and Closure: Meanings and Consequences of the Romanians August of 1968* in M. Mark Stolarik (ed.), *The 'Prague Spring' and the Warsaw Pact Invasion of Czechoslovakia, 1968: Forty Years Later*, Mundelein, IL: Bolchazy-Carducci Publishers, 2010, pp. 237-259.

[28] Dragoş Petrescu, *op. cit.*, pp. 249.

[29] Note informative privind evenimentele din R.S. Cehoslovacă din august, august-septembrie 1968, ANIC, Fond C.C. al P.C.R., Secţia Organizatorică, dosar nr. 51/1968, ff. 1-246.

[30] Dragoş Petrescu, *op. cit.*, pp. 249, 256.

[31] Stenograma şedinţei Comisiei de Control a Exporturilor, 1 aprilie 1965, *FRUS*, *1964-1968, Vol. XVII, Eastern Europe*, doc. 150, ff. 406-407.

strategiilor de relații și diplomație publice implementate de administrația sa era rezultatul realizării că țările socialiste dețineau un avantaj important în competiția cu țările capitaliste. Propaganda externă comunistă nu era un model, ci un stimulent pentru inovarea și adaptarea strategiei americane în vederea câștigării competiției pentru atragerea simpatiei publicului larg.

Această competiție în domeniul relațiilor publice era luată în serios atât de factorii de decizie din PCR, cât și de cei de la Casa Albă. Fiecare aparat avea instrumentele proprii. Dintr-un raport despre serviciile de informații ale SUA realizat de Securitate în 1971-1972, reiese faptul că în anii '60 tehnicile folosite de aparatul de informații american se diversifică, devenind mai subtile și mai abile în special în domeniul diplomației publice și al relațiilor publice[32]. Raportul menționează rolul jucat de Agenția de Informații a Statelor Unite (United States Information Agency – USIA) ca „principala promotoare a ofensivei culturale americane în exterior" al cărei succes se datorează faptului că acționează cu discreție[33]. Raportul Securității se referă la cele două metode de lucru ale USIA: „acțiuni clasice de spionaj, în care sunt folosiți spioni de carieră și prin studii conjuncturale, bazate pe informații bine selecționate și sintetizate"[34]. Una dintre funcțiile cele mai importante ale USIA era aceea de prevenire timpurie, exemplul oferit de raport relatând modalitatea în care doi ofițeri de informații infiltrați în NATO au putut preveni daunele morale și materiale ale retragerii Franței din comanda militară în 1966, printr-o activitate constantă de urmărire a reacției opiniei publice franceze la acțiunile antiamericane ale generalului de Gaulle[35].

Raportul Securității consemnează, de asemenea, activitatea intensă de PR și culegere de informații a celorlalți angajați ai ambasadei americane la București, care include „cultivarea de relații cu persoane care dețin funcții de răspundere, participarea la dineuri și funcții (recepții), căutarea anturajului persoanelor deținătoare de secrete"[36]. Reprezentanții SUA în România care îndeplineau funcții de strângere de informații, mai ales prin intermediul activităților de relații publice, dar care nu erau ofițeri sub acoperire, erau considerați ca „cei mai periculoși."[37].

Serviciile de informații române au formulat pe baza acestor observații propriile metode de contracarare. Între acestea se numără „stabilirea unor obiective concrete pe linia dezinformării pe scară largă a serviciilor de informații americane și inițierea unor acțiuni mai ofensive în această direcție"[38]. Pentru ca aceste tactici să aibă succes, ofițerii români de contra-informații au intensificat interacțiunile cu diferitele publicuri-țintă și participarea la evenimente, întâlniri și manifestări publice.

---

[32] Modul de acțiune al serviciului de spionaj al SUA, 1970-1981, în ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11366, vol. 21, ff. 42-67.
[33] *Ibidem*, f. 53.
[34] *Ibidem*, f. 54.
[35] *Ibidem*, f. 54.
[36] *Ibidem*, f. 54.
[37] *Ibidem*, f. 53.
[38] *Ibidem*, ff. 95-97.

Această strategie ofensivă a creat, pentru anumite cercuri din Vest dar chiar şi pentru români, impresia de dinamism şi implicit de putere, două trăsături care s-au răsfrânt asupra altor aspecte de politică externă românească din acea perioadă. Unul din acestea a fost reprezentat de strângerea relaţiilor cu Occidentul. Iniţiativa nu a fost totuşi în curtea românilor. După cum arată John Lewis Gaddis în lucrarea *Teorii ale politicii de îndiguire*, perioada destinderii a fost iniţiată de blocul vestic, prin acţiunile întreprinse pentru a evita repetarea unui moment de tensiune maximă, precum Criza Rachetelor din Cuba din 1962[39]. Deschiderea pe care Vestul a manifestat-o faţă de Est a presupus însă o serie de schimbări în ceea ce priveşte modul interacţionării cu statele socialiste. Metodele de protecţie şi securitate au fost diversificate cu ajutorul organizaţiilor şi agenţiilor civile, fapt remarcat imediat de Securitate. Ca urmare, e mai probabil că strategia de propagandă a PCR din anii '60 s-a conturat în mare parte ca reacţie la transformările care au avut loc la nivelul organizaţiilor omoloage din ţările capitaliste, în special în SUA.

Aşadar, ipoteza că strategia de propagandă a lui N. Ceauşescu a servit ca model pentru politica de PR adoptată de R. Nixon nu credem că poate fi susţinută. În sprijinul acestei concluzii vine şi un alt punct de vedere existent în mass-media occidentală, legat de lipsa de profesionalism a campaniilor de promovare implementate de aparatul de propagandă românesc. Un exemplu în acest sens îl constituie mărturia lui Richard Davy, corespondentul revistei „The Times" (London) pentru Germania şi Europa de Est în anii 1970[40]. R. Davy, care în momentul de faţă este membru senior al Colegiului St Antony din cadrul Universităţii Oxford, a avut oportunitatea de a-l intervieva pe N. Ceauşescu la începutul anilor '70. R. Davy relatează cum a decurs această experienţă. În primul rând, a fost nevoit să trimită toate întrebările interviului în avans pentru verificare şi aprobare. R. Davy şi-a manifestat dorinţa de a pune câteva întrebări spontane, în timpul interviului, în funcţie de cursul pe care l-ar fi luat discuţia, idee faţă de care românii s-au opus vehement. Astfel, încercările lui R. Davy de a negocia un interviu semi-liber au eşuat. În ziua interviului, R. Davy a fost condus într-o sală impunătoare, pe marginile căreia erau înşiraţi consilierii lui Ceauşescu, profund îngrijoraţi de cum avea să decurgă întâlnirea. R. Davy mărturiseşte faptul că interviul cu N. Ceauşescu a fost cea mai umilitoare experienţă din întreaga sa carieră de jurnalist, fiind regizat de la un capăt la celălalt: R. Davy a citit întrebările interviului, iar N. Ceauşescu a citit răspunsurile, nelăsând nici un pic de timp pentru o interacţiune autentică. Impresia pe care i-a creat-o N. Ceauşescu lui R. Davy era aceea a unui om slab de caracter, fără aptitudini vizibile şi fără aură, nesigur de forţele proprii. În consecinţă, imaginea cultivată de aparatul de propagandă nu avea temei real. Însă realitatea, după cum remarcă R. Davy, era aproape imposibil de desluşit, din cauza faptului că regimul comunist din România era printre cele mai opace din blocul socialist.

Spre deosebire de România, adaugă R. Davy, celelalte ţări socialiste din Europa de Est în care a lucrat (Polonia, Ungaria, Germania de Est) permiteau discuţii mai

[39] John Lewis Gaddis, *Strategies of Containment. A Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy*, New York, Oxford University Press, 1982, pp. 272-306.
[40] Interviu cu Richard Davy, Oxford, 6 martie, 2012.

deschise şi mai de substanţă. Diferenţa dintre România şi Polonia, spune R. Davy, era faptul că membrii PCR erau mult mai preocupaţi de imaginea pe care o proiectau şi mai puţin de substanţa pe care o ofereau, pe când comuniştii polonezi erau mai sinceri în privinţa greşelilor comise, a lipsurilor, şi a domeniilor în care progresul nu era pe măsura aşteptărilor. Mai mult, aparatul de propagandă al PCR a creat o impresie negativă în rândul jurnaliştilor de la „The Times" şi într-o altă ocazie: ambasadorul României la Londra îl rugase pe R. Davy să îi permită publicarea unor discursuri ale lui N. Ceauşescu, şi dat fiind că R. Davy şi redactorul revistei au refuzat, s-a recurs la cumpărarea de spaţiu publicitar al cărui antet obligatoriu („advertisment") a fost tăiat manual de români pentru a crea impresia că discursurile respective erau publicate cu acordul revistei „The Times". După aceste experienţe negative, R. Davy nu a mai acceptat să publice materiale despre România, refuzând să îl intervieveze pe N. Ceauşescu atunci când liderul român a vizitat Marea Britanie. R. Davy mărturiseşte că deşi, la început, fusese receptiv la mesajele propagate de aparatul de partid român, cu timpul atât el cât şi colegii de breaslă s-au convins că realitatea era diferită.

În concluzie, în ciuda similitudinilor dintre strategia americană de PR şi propaganda PCR de la sfârşitul anilor '60 şi începutul anilor '70, N. Ceauşescu nu a fost o sursă de inspiraţie pentru R. Nixon. Situaţia din România a reprezentat însă un avertisment pentru ţările din blocul vestic în privinţa asimetriei competiţiei din domeniul comunicării publice. Pe termen scurt, propaganda, coerciţia şi manipularea pot reprezenta mijloace mult mai eficiente pentru atingerea anumitor scopuri, definite de emitentul mesajului. Pe termen lung, însă, neimplicarea publicului-ţintă şi neadaptarea la nevoile acestuia rezultă în alienare şi în pierderea încrederii reciproce. Rămâne de văzut dacă laudele unor lideri vestici faţă de Ceauşescu, precum cele ale lui Henry Kissinger, care au asigurat o aură de legitimitate liderului PCR, erau autentice sau au fost doar un gest de curtoazie.

III. RECENZII. NOTE DE LECTURĂ

Alin Spânu – *Istoria serviciilor de informații/contrainformații româneşti în perioada 1919-1945,* prefață de Gh. Buzatu, indice general de Alexandrina Ioniță, Iaşi, Casa Editorială „Demiurg", 2010, 791 p.

„Oricine poate fi spion. Oricine trebuie să fie spion; nu există nici un secret care să nu poată fi descoperit"[1]. Această afirmaţie, datând din anul 1941 şi aparţinând lui Kurt Reiss, pare a fi astăzi mai adevărată decât oricând. Zi după zi, mass-media ne bombardează cu ştiri despre convorbiri interceptate, stenograme ale unor dialoguri secrete purtate de infractori ordinari sau politicieni de vază, lovituri de stat sau capturarea unor lideri terorişti, toate având ca numitor comun activitatea, afirmată sau prezumată, a unor servicii de informaţii. În acest context, ce poate fi mai legitim decât asumarea de către istorici a unei direcţii de investigare ce se anunță de larg interes, reclamând, poate mai mult decât alte segmente ale trecutului, spirit critic, capacitate de sinteză şi, mai ales, disponibilitatea de a depune eforturi serioase şi de lungă durată pentru a obţine accesul la fonduri de arhivă relevante?

O astfel de misiune, deloc uşoară, şi-a asumat şi unul dintre exponenţii noii generaţii de istorici, domnul Alin Spânu, cercetător plin de acribie al arhivelor, autor al câtorva zeci de studii semnificative în domeniul serviciilor de informaţii şi participant activ şi constant la manifestările ştiințifice din întreaga țară consacrate istoriei contemporane a României. Cea mai recentă contribuţie a domniei sale, subiect al rândurilor de față, constă într-un impresionant volum, intitulat *Istoria serviciilor de informații/contrainformații româneşti în perioada 1919-1945*, lansat la Fundaţia „Nicolae Titulescu", în ziua de 15 iunie 2010. Pe lângă titlul incitant, aprecierile elogioase formulate, cu ocazia lansării volumului, de către domnii Florin Constantiniu, Gheorghe Buzatu, Ion Calafeteanu, Constantin Buşe, Ioan Scurtu, George G. Potra m-au făcut să mă aplec cu maxim interes asupra lucrării.

În urma lecturii, cred că pot afirma, fără teama de a greşi, că istoriografia românească a serviciilor de informaţii va putea fi împărţită de acum încolo în două perioade distincte: până la apariția volumului realizat de domnul Spânu şi după această dată. Afirmaţia mea nu este un ditiramb, ci se întemeiază pe un fapt mai mult decât evident, fie şi la o lectură parţială: autorul a înțeles să-şi ducă investigația până în ultimul colţişor de arhivă, până la cea mai măruntă ştire inserată într-un colț de ziar sau până la memoriile cvasi-necunoscute ale unor protagonişti ai evenimentelor[2]. Domnul Alin Spânu a „defrişat" sursele istorice fără milă, fără preocuparea de „a mai lăsa ceva" şi pentru succesori, nelimitându-se la „a deschide drum" unor cercetări viitoare, ci croind adevărate „autostrăzi" ale informaţiei de specialitate! Pentru a nu fi bănuit de partizanat după exprimarea unor astfel de calde elogii la adresa autorului, voi încerca în paginile de față să ilustrez principalele merite ale lucrării.

---

[1] Kurt Riess, *Spionajul total*, Bucureşti, Editura Direcţiei Generale Politice M.A.I., 1950, p. 84.

[2] Vezi, de exemplu, p. 205, nota 227: Ştefan Baciu, *Praful de pe tobă. Memorii. 1918-1946*, Editura Mele, Honolulu, 1980.

Masivul volum (791 pagini!) se deschide printr-o *prefață* semnată de domnul prof. univ. dr. Gheorghe Buzatu, urmată de *introducere* şi de cinci mari capitole. Concluziile tomului sunt succedate de rezumate în limbile engleză, franceză şi spaniolă, o bogată bibliografie (nu mai puțin de 23 de pagini!), un indice general şi peste 80 de pagini de anexe (organigrame ale diverselor structuri de informații, fotografii ale personalităților ce au activat pe „frontul invizibil”, hărți, fotografii ale sediilor folosite de organele de informații).

În cadrul introducerii autorul reuşeşte o deosebit de atractivă trecere în revistă a principalelor lucrări dedicate structurilor româneşti de informații, începând de la cele din perioada interbelică şi mergând până la cele mai recente apariții în domeniu. Prezentarea critică a lucrărilor sporeşte gradul de interes pentru acestea, mai cu seamă asupra celor prezentate elogios, cum este cazul volumelor realizate de Eugen Bianu[3] sau Dimitrie Mântulescu[4]. Un loc aparte este rezervat instrucțiunilor, ordinelor şi regulamentelor emise în mod repetat cu privire la organizarea şi funcționarea serviciilor de informații[5], precum şi diverselor cursuri de informații şi contrainformații elaborate de structurile de specialitate de-a lungul timpului.

Pe parcursul capitolului I, *Evoluția serviciilor de informații/contrainformații româneşti de la Marea Unire la marea criză economică (1919-1929)*, după o amplă prezentare a situației interne a statului român şi a contextului internațional, autorul reuşeşte o exemplară analiză a organizării, funcționării şi evoluției principalelor structuri informative: Direcțiunea Poliției şi Siguranței Generale şi Serviciul de Informații al Armatei Române. Ultima parte a capitolului a fost rezervată prezentării colaborării interdepartamentale, dar şi cu structuri similare ale altor state cu care România avea relații amicale (în special Franța şi Anglia), precum şi prezentării contextului în care a fost înființat şi a funcționat Consiliul Suprem al Apărării Țării, organism ce avea ca obiectiv „armonizarea legislativă a structurilor de securitate națională, reorganizarea şi eficientizarea acestor instituții, precum şi o mai bună valorificare a datelor obținute prin schimbul de informații” (p. 153).

În cadrul amplei analize a activității informative desfăşurată la Viena, adevărată placă turnantă a spionajului în epocă, am reținut în mod deosebit ipoteza lansată de autor cu privire la unul din cele mai enigmatice figuri ale scenei politice româneşti: Emil Bodnăraş. Potrivit informațiilor obținute din arhive, domnul Alin Spânu subliniază faptul că unul din cele mai active servicii de spionaj din Viena era cel sovietic. Printre misiunile biroului sovietic se număra şi aceea de a atrage ofițeri din țările balcanice către mişcarea comunistă, după care aceştia să fie trimişi în U.R.S.S., unde să urmeze şcoli militare şi apoi să intre în Armata Roşie. În cadrul analizei sale,

[3] Dr. Eugen Bianu, *Ordinea Obştească*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1938.

[4] Dimitrie Mântulescu, *Poliție politică şi poliție de siguranță de stat*, Bucureşti, Tipografia ziarului „Universul”, 1937.

[5] Vezi Marele Cuartier General, Secția I-a, Biroul Informațiunilor, *Instrucțiuni asupra organizărei şi funcționărei Serviciului de Informațiuni*, Iaşi, 1917; Ministerul Apărării Naționale, Marele Stat Major, Secția a V-a, *Regulament de Informații şi Contrainformații*, Bucureşti, „Bucovina” I.E. Toruțiu, 1943; Marele Stat Major, Secția a II-a, Biroul Contrainformații, *Directiva Contrainformativă Nr. 2*, Tipografia Marelui Stat Major, 1945.

autorul nu exclude nici posibilitatea ca „dezertarea" lui Bodnăraş să fi fost, de fapt, o contramăsură a serviciilor româneşti de informaţii, care, cunoscând obiectivele respectivului birou de spionaj de la Viena, să fi urmărit infiltrarea unui ofiţer în structurile sovietice (p. 69).

Capitolul al II-lea, intitulat *Serviciile de informaţii/contrainformaţii româneşti în ultimul deceniu al democraţiei (1929-1938)*, respectă strategia de abordare utilizată în cadrul capitolului precedent. Astfel, cititorului îi este oferită, mai întâi, o frescă a evoluţiei politice interne şi externe a României, pe cât de succintă, pe atât de bogată în informaţii. Apoi, ponderea capitolului este asigurată de analiza organizării şi activităţilor informative. Sprijinindu-se pe o vastă informaţie documentară inedită, domnul Alin Spânu reuşeşte să realizeze un tablou captivant al epocii, prezentând numeroase episoade demne de romanele poliţiste, acţiunile de spionaj şi contraspionaj succedându-se într-un carusel ameţitor. De la acţiuni de dezinformare a serviciilor sovietice de spionaj sau destructurarea unor organizaţii bulgăreşti de spionaj din Cadrilater, până la organizarea unor reţele de spionaj pe teritoriul Ungariei, de la monitorizarea şi reprimarea extremei drepte româneşti, până la arestarea Comitetului Central al P.C.R. în 12 iulie 1935, practic nu există aspect al activităţii informative şi contrainformative pe care autorul să-l scape din atenţie sau să-l trateze cu superficialitate.

Un loc aparte este rezervat unei structuri nou-apărute în panoplia informativă a statului român, dar care s-a dovedit, în scurt timp, de o eficienţă redutabilă: Corpul Detectivilor. Înfiinţat în aprilie 1931, Inspectoratul Corpului Detectivilor prelua practic atribuţiile deţinute anterior de Inspectoratul Brigăzilor Centrale, fiind structurat pe patru grupe: Grupa I – partide politice şi mişcări sociale de dreapta; Grupa a II-a – mişcări subversive şi diverse asociaţii de stânga; Grupa a III-a – grupuri etnice, acţiunea străinilor, legaţii; Grupa a IV-a – paza şi protecţia demnitarilor, informaţii de la autorităţi şi instituţii publice. Încadrată cu „cei mai distinşi" funcţionari (p. 196), noua structură nu a întârziat să repurteze succese semnificative împotriva serviciilor de spionaj sovietice şi germane, identificând cadrele acestora, firmele de acoperire create pe teritoriul României, precum şi reţelele de agenţi folosite în culegerea de informaţii militare, economice şi politice.

De asemenea, în acelaşi interval temporal este plasată şi apariţia primelor structuri informative ale Jandarmeriei, menite a îndeplini atribuţiile stipulate în *Legea pentru organizarea Jandarmeriei Rurale*, din 23 martie 1929. Organigrama Jandarmeriei includea, cu începere din anul 1931 Serviciul Jandarmeriei, structură de sine stătătoare a Inspectoratului General al Jandarmeriei, „abilitată exclusiv cu culegerea de date şi măsurile contrainformative" (p. 217).

Tot în cuprinsul capitolului al II-lea este prezentată şi creşterea rolului şi importanţei Serviciului Secret în comunitatea informativă a României, modul în care acesta a reuşit să devină „principalul instrument informativ/contrainformativ al statului, detronând Direcţia Generală a poliţiei din această postură" (p. 240), evoluând, practic, „de la nivelul unei structuri departamentale la o instituţie independentă, subordonată conducerii statului şi deservind interesele acesteia" (p. 254). Sunt prezentate, pe larg, structura şi atribuţiile acestui serviciu de informaţii, precum şi unele din succesele repurtate împotriva serviciilor de spionaj şi propagandă ale U.R.S.S., Ungariei şi

Bulgariei, fiind aduse în prim-plan figuri de legendă precum Mihail Moruzov, Niki Ştefănescu sau Florin Becescu.

În finalul capitolului este prezentată o latură mai puţin cunoscută a activităţii structurilor informative ale vremii: paza şi protecţia demnitarilor. Atribuită Grupei a IV-a din Corpul Detectivilor, paza şi protecţia demnitarilor a fost încă de la început bazată pe principii moderne, presupunând o acţiune de ordin informativ, în scopul prevenirii unui atentat, şi o acţiune de pază şi protecţie propriu-zisă a obiectivelor umane. În pofida unor măsuri de pază şi protecţie, structura de specialitate a înregistrat şi eşecuri de amploare, precum asasinarea premierului I. Gh. Duca în 29 decembrie 1933. Autorul prezintă detaliat şi planurile de acţiune elaborate cu ocazia vizitelor întreprinse la Bucureşti de personalităţi străine, precum regele Boris al Bulgariei (25-28 ianuarie 1934), prinţul regent Paul al Iugoslaviei, dr. Eduard Beneş, preşedintele Republicii Cehoslovacia (8 iunie 1936).

Cel de-al treilea capitol al lucrării, intitulat *Serviciile de informaţii/contrainformaţii în timpul regimului personal al regelui Carol al II-lea (1938-1940)*, respectă, în linii mari tipologia deja acreditată de precedentele capitole, aducând în atenţia cititorului, pe lângă structurile informative deja prezentate, unele cu caracter de noutate relativă, precum Serviciul de Informaţii al Jandarmeriei (care deservea informativ atât Ministerul de Interne, cât şi Ministerul Apărării Naţionale), sau absolută, aşa cum este cazul cu primul serviciu de informaţii al primului partid totalitar din România: Serviciul de Informaţii al Frontului Renaşterii Naţionale.

Fără a mai insista prea mult asupra modificărilor organizatorice din perioadă sau asupra activităţii (intense!) a structurilor informative, ne vom limita la a aduce în atenţie câteva aspecte din bogăţia de informaţii oferite de autor cu privire la culegerea de informaţii de către F.R.N.

Serviciul de Informaţii al Frontului Renaşterii Naţionale funcţiona în cadrul Gărzilor Naţionale, înfiinţate conform art. 32 din regulamentul de organizare şi funcţionare a noului partid politic. În fruntea Serviciului de Informaţii a fost desemnat căpitanul A. Vişinescu (acesta conducând, interimar, şi Serviciul Educaţiei şi Propagandei). Obiectivele de interes pentru agenţii serviciului erau:

„1. Informaţii cu caracter politic

2. Informaţii cu caracter de disciplină socială

3. Probleme de interes obştesc ce trebuie cunoscute de F.R.N.

4. Contact de colaborare cu autorităţile de stat în caz de manifestaţii ale F.R.N. şi chiar independente de F.R.N.

5. Propaganda făcută: mijloace şi rezultate

6. Informaţii referitoare la activitatea Gărzii Naţionale locale” (p. 373)

Funcţionarea acestui serviciu, deşi a debutat cu entuziasm, a înregistrat o serie de deficienţe, informaţiile furnizate fiind apreciate ca fiind „«adeseori» lipsite de precizia necesară pentru a fi exploatate la momentul oportun” (p. 376). Pe de altă parte, încercarea de recrutare ca informatori a unor funcţionari de poliţie a stârnit vii proteste din partea Ministerului de Interne. În încercarea de ameliorare a activităţii serviciului a fost efectuată în vara anului 1940 chiar o deplasare în Germania de către conducerea serviciului pentru a face un schimb de experienţă cu unităţile paramilitare ale N.S.D.A.P.-ului. În 9 septembrie 1940, Ion Antonescu semna un decret-lege prin care

desființa Partidul Națiunii (noua denumire a F.R.N., cu începere din 22 iunie 1940) şi Gărzile Naționale, punând astfel capăt şi activității primului serviciu informativ al unui partid politic.

În ceea ce priveşte modificările organizatorice, „cel mai important eveniment în comunitatea informativă/contrainformativă din această perioadă a fost contopirea Direcției Generale a Poliției, Corpului de Jandarmi şi Prefecturii Poliției Capitalei într-o singură structură denumită Direcția Generală a Poliției şi Siguranței Statului (D.G.P.S.S.)" (p. 288).

Scopul urmărit era realizarea unei „unități de comandă şi acțiune", scop în care au fost elaborate şi *Norme* cu aplicabilitate la nivel național. Aceste norme au abordat atât profilul funcționarului/ofițerului de informații, cât şi pe cel al informatorului. Se încerca o eliminare a vechiului „caporalism polițienesc", în favoarea unei viziuni moderne potrivit căreia „meritul unui adevărat şef este formarea de specialişti" iar discreția absolută era ridicată la rang de lege imuabilă: „Rămâne bine stabilit un principiu de abecedar informativ: un secret cunoscut de mai mult de două persoane, nu mai este secret" (p. 293).

În plus, în textul normelor se sublinia faptul că nu există domenii „impenetrabile" pentru ofițerul de informații: „Nu există sector în care prin perseverență să nu se poată pătrunde. Direct, indirect, tangențial sau prin intermediar, trebuie să se producă infiltrația noastră. Nu există oameni incoruptibili. Există doar oameni corecți sau incorecți. Unii se vând mai scump, este drept, însă se vând. Se vând scump sau ieftin, pe situații, decorații, din ură, din parvenitism. Pe bani direct, pe bani pe plan secundar şi aparent prin ideologii contrarii, din adversitate personală, oportunism sau tendința de purificare, indiferent pentru ce. În toate organismele, chiar cele mai monolitice, există puncte vulnerabile. Lucrăm pe elementul om şi omul cu cele mai multe virtuți are şi slăbiciuni. Trebuie numai să le găsim. Sunt indivizi discreți sau indiscreți. Individ perfect nu există" (p. 293).

O atenție deosebită era acordată de către autorul (autorii?) *Normelor* artei dezinformării, preconizându-se nu doar furnizarea de date de natură a crea adversarului o imagine falsă sau de diminuare a realității, ci chiar şi „procurarea de mici victorii" pentru adversar, prin sacrificarea unor „elemente proprii de minimă importanță" (p. 294).

În capitolul al IV-lea, intitulat *Organizarea şi activitatea serviciilor de informații/contrainformații în guvernarea mareşal Ion Antonescu (1940-1944)*, autorul prezintă evoluția politicii interne şi externe a României, urmată de analiza detaliată a activității structurilor informative din cadrul Ministerului de Interne (Direcția Poliției de Siguranță din Direcția Generală a Poliției, Corpul Detectivilor, Serviciul de Informații al Jandarmeriei), apoi spre activitatea Secției a II-a Informații din Marele Stat Major şi, în fine, spre Serviciul Special de Informații. Ultima parte a capitolului este consacrată analizării colaborării interdepartamentale şi asigurării pazei şi protecției demnitarilor.

Şi de această dată, autorul realizează un adevărat tur de forță în prezentarea minuțioasă a condițiilor prea puțin propice în care au fost nevoiți să acționeze angajații structurilor informative în perioada regimului național-legionar, când dorința de răzbunare a celor reprimați în perioada 1930-1940 a culminat cu asasinatele de la Jilava şi de la Prefectura Poliției Capitalei, iar autoritatea organelor polițieneşti a fost mereu

pusă sub semnul întrebării de măsurile abuzive şi vexatorii iniţiate de proaspăt înfiinţata Poliţie legionară.

Totuşi, dorinţa de ordine şi de refacere a prestigiului autorităţii de stat a fost vizibilă din partea generalului Antonescu încă din primele zile de guvernare. Astfel, activitatea poliţienească a fost repusă pe vechile baze (legile din anul 1929), prin abrogarea la 12 septembrie 1940 a decretului de contopire a Direcţiei Generale a Poliţiei, Prefecturii Poliţiei Capitalei şi a Corpului de Jandarmi într-un singur organ. De asemenea, după cum cu îndreptăţire remarcă autorul, „generalul Antonescu a ştiut să păstreze în funcţiile-cheie oameni loiali, apropiaţi, capabili să se opună agresiunilor comise de legionari" (p. 412).

Faptul că generalul Ion Antonescu era „un fin cunoscător al artei informaţiilor şi un bun analist al datelor" este demonstrat şi de iniţiativa acestuia, din 10 decembrie 1940, de a se crea „o structură care să analizeze şi să sintetizeze într-o formă unitară" informaţiile obţinute de diversele structuri de specialitate. Ca urmare, în scurt timp, a fost creat Serviciul de Centralizare a Informaţiilor (S.C.I.), organizat pe trei diviziuni: Diviziunea I – Informaţii interne, Diviziunea a II-a - Informaţii externe şi Diviziunea a III-a - Centralizare studii. Din datele expuse de autor, reiese cu prisosinţă faptul că, de-a lungul întregii perioade în care a funcţionat, S.C.I. s-a dovedit „o verigă necesară şi utilă în procesul de analiză-sinteză al fluxului de date între mijloacele de execuţie şi beneficiarii legali (decidenţii)" (p. 536).

Nici în cadrul acestui capitol, autorul nu neglijează analiza componentei externe a activităţilor informative, reuşind o prezentare detaliată a relaţiilor stabilite între S.S.I. şi Abwehr, inclusiv a relaţiilor inter-personale dintre specialiştii români şi adevărate „eminenţe cenuşii" ale serviciilor de informaţii germane, precum amiralul Canaris sau colonelul Rodler.

Cel din urmă capitol, al cincilea, a fost consacrat reorganizărilor şi noilor obiective aflate în atenţia serviciilor de informaţii şi contrainformaţii în perioada ce a urmat loviturii de palat de la 23 august 1944. În mod evident, o răsturnare de situaţie precum cea petrecută în România la sfârşitul lunii august 1944 nu putea să aibă decât efecte devastatoare asupra structurilor poliţieneşti şi de informaţii. Un val de epurări, purificări administrative şi demisii a slăbit considerabil activitatea de specialitate. Efectele acestuia au fost amplificate prin cererea Comisiei Aliate de Control de reducere a efectivelor Direcţiei Generale a Poliţiei de la un număr de 18.330 angajaţi la doar 5.000 de funcţionari (p. 575).

La 11 martie 1945, imediat după instaurarea guvernului Groza, au fost arestate numeroase cadre superioare din Direcţia Generală a Poliţiei, Prefectura Poliţiei Capitalei şi S.S.I., printre acestea numărându-se toţi comisarii-şefi din Bucureşti. Au urmat apoi procese în care o bună parte din aceste persoane au fost inculpate pentru „regimul de teroare al lui Antonescu" şi condamnate la ani grei de temniţă.

Nu mai puţin afectate au fost structurile Jandarmeriei, ale Secţiei a II-a din M.St.M. şi S.S.I.-ului. Din nou, domnul Alin Spânu dovedeşte o stăpânire de detaliu a informaţiei referitoare la transformările de amploare prin care au trecut atât instituţiile, cât şi direcţiile de acţiune ale specialiştilor în culegerea de informaţii. Ca exemplu de adaptare a obiectivelor la noile realităţi politice, autorul relevă faptul că una dintre zonele acoperite informativ a fost… Polul Nord. Un raport al Secţiei a II-a preciza că în

respectiva zonă „începând din luna mai 1946, S.U.A. şi Marea Britanie au desfăşurat manevre cu arme combinate, experienţe cu rachetele germane V1 şi V2, dar şi un test cu o bombă atomică de mică amploare” (p. 595).

Totodată, ţinem să subliniem faptul că autorul reuşeşte să clarifice una dintre problemele spinoase ale perioadei şi anume succesiunea conducătorilor S.S.I.-ului după 23 august 1944, oferind cititorului nu doar o simplă înşiruire de nume, ci adevărate fişe biografice ale personalităţilor care au avut, pentru o perioadă mai lungă sau mai scurtă, răspunderea acestui important serviciu de informaţii (p. 606-607).

Concluziile volumului excelează prin soliditate şi concizie, autorul reuşind să sintetizeze în numai patru pagini elementele de forţă care se desprind din bogăţia impresionantă de date, fapte, destine relatate în cele 610 pagini care preced formularea concluziilor. Dintre acestea, am reţinut-o pe aceea conform căreia „cei mai buni specialişti din «intelligence» au provenit din D.P.S.G.”, urmaţi fiind de cei proveniţi din rândul ofiţerilor Armatei Române, precum şi aprecierea că activitatea informativă a României în perioada analizată poate fi catalogată drept „un spionaj tactic, limitat”, caracter imprimat de politica defensivă a statului român în plan intern şi extern.

Nu în ultimul rând, dorim să subliniem faptul că lucrarea domnului Alin Spânu beneficiază de nu mai puţin de trei rezumate (în limbile engleză, franceză şi spaniolă) şi pune la dispoziţia cititorului o impresionantă bibliografie: 98 de titluri de culegeri de documente, 20 de enciclopedii, cronologii şi dicţionare, 40 de volume provenind din sfera jurnalelor şi memoriilor, 28 de lucrări generale şi nu mai puţin de 247 de lucrări speciale. Acestora li se adaugă 141 de studii şi articole de specialitate, trei site-uri din *world wide web*, 18 titluri de reviste şi 14 titluri de periodice consultate. Desigur, socotim că nu este de prisos să reamintim că ponderea cea mai importantă revine informaţiilor inedite extrase din cele 27 de fonduri studiate în cadrul Arhivelor Naţionale Istorice Centrale, la care s-au adăugat fonduri ale Arhivelor Militare Române, ale Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii şi ale arhivei Serviciului Român de Informaţii.

De asemenea, am remarcat cele 82 de pagini ale anexelor care încheie volumul. De la organigramele unor structuri informative româneşti şi străine sau portretele unor figuri de marcă ale spionajului şi contraspionajului, până la hărţi, grafice şi scheme de desfăşurare ale unor atentate teroriste, cititorul beneficiază de un bogat material ilustrativ, în măsură să întregească informaţiile cuprinse în volum şi să permită o înţelegere cât mai adecvată a opiniilor expuse de autor.

În încheiere, pentru a nu fi bănuit că mi-am propus realizarea unei prezentări exclusiv encomiastice, mai cu seamă că am onoarea de a-l cunoaşte personal pe autor, doresc să aduc în atenţie şi câteva mici deficienţe de natură stilistică şi gramaticală pe care le-am sesizat pe parcursul lecturii, o spun încă o dată, extrem de captivante.

Astfel, am remarcat renunţarea la majuscule în ortografierea denumirii celor două conflagraţii mondiale: „primul război mondial” (p. 38); „al doilea război mondial” (p. 590), precum şi folosirea unui pleonasm devenit clasic („aducându-şi aportul” - p. 335).

Fără a fi o eroare, ca o impresie personală, m-a surprins opţiunea autorului de a folosi un termen anglo-saxon („intelligence”) în contexte în care limba română

oferă, în opinia mea, variante satisfăcătoare: „Moruzov nu şi-a mai reluat activitatea profesională, dispărând pentru o perioadă, din domeniul «intelligence» autohton” (p. 135), „analiza Intelligence-ului românesc a menţionat că…” (p. 347), „o colaborare cu reprezentanţii «Intelligence»-ului american” (p. 601), „organizarea vectorilor de «intelligence»” (p. 611), „cei mai buni specialişti din «intelligence»” (p. 613). Mă grăbesc să adaug că frecvenţa folosirii termenului nu este una în măsură să deranjeze lectura, aşa cum e cazul altor autori „îndrăgostiţi” de un termen sau altul.

Tot unei oarecare slăbiciuni pentru neologisme îi poate fi atribuită şi folosirea termenului „asimetric”, foarte „la modă” de altfel, în diverse contexte: „un alt pericol asimetric apărut după Marea Unire a fost terorismul ungar” (p. 103); „ameninţarea asimetrică a bolşevismului” (p. 140); „prima decadă (1919-1929) s-a remarcat prin ameninţările asimetrice” (p. 611).

De asemenea, probabil din cauza unei erori de tehnoredactare, o frază a rămas neterminată: „Omul face spionaj şi observare, de la om se obţine, prin trădare, speculaţii, constrângere sau neglijenţă” (p. 11). Evident, cititorul e îndreptăţit să se întrebe **ce** anume se obţine de la om?

Pe seama unei mici neatenţii a autorului credem că poate fi pusă şi redarea greşită a numelui lui Zaharia Ion Husărescu, fost şef al Subinspectoratului General de Siguranţă din Chişinău în perioada anilor 1920-1930, sub forma *Zamfir Husărescu* (p. 13), întrucât la p. 110, unde sunt oferite şi câteva date semnificative despre cariera personajului, numele este redat corect: Zaharia Husărescu.

Dincolo de aceste scăpări minore şi, am îndrăzni să spunem, inerente prelucrării unui volum atât de mare de informaţii, lucrarea domnului Alin Spânu rămâne o reuşită deosebită şi, în consecinţă, mă alătur pe deplin opiniei exprimate de domnul profesor Gh. Buzatu, care o aprecia drept „cea mai solidă monografie publicată la noi consacrată problemei şi perioadei investigate”.

Parafrazând un vechi proverb românesc, voi încheia aceste rânduri spunând că acolo unde domnul Alin Spânu a tăiat lemne, „defrişând” valoroase fonduri de arhivă, viitorii cercetători ai domeniului nu vor mai putea decât să adune surcele!!

Florian BANU

Radu Bercea, Nicolae Ianăşi, *Deportații – via Dolorosa – Bărăgan: 18 iunie 1951*, Drobeta – Turnu Severin, Editura Profin, 2010, 88 p.

După 1990, Asociația Foştilor Deținuți Politici din România a fost percepută mai mult sub aspectul unei asociații libere a fostelor victime ale represaliilor politice din perioada 1945-1989, bucurându-se (poate şi datorită militantismului politic al multor membri ai Asociației) de mai puțină atenție activitățile editoriale, deşi ele au fost desfăşurate relativ constant, în special cu susținerea câtorva filiale ale Asociației (Braşov, Constanța, Galați). În acelaşi fel (sub egida A.F.D.P.R. – filiala Mehedinți) a fost realizat şi volumul *Deportații – via Dolorosa – Bărăgan: 18 iunie 1951*, în esență un album grafic, augmentat cu unele date istorice şi cu însemnările biografice ale doamnei Mariei Bălăceanu, critic de artă, născută în perioada de deportare a părinților ei (vezi pp. 52-57).

Volumul este rodul inspirat al unei colaborări: Radu Bercea este autorul graficii, iar Nicolae Ianăşi al textelor. Într-un sens dramatic, colaborarea celor doi a început cu mulți ani în urmă („Am avut neşansa să ne întâlnim şi să ne cunoaştem, unul student şi celălalt tânăr absolvent de facultate, în postură de sclavi în perioada 1960-1964 în lagărele de muncă silnică din Delta Dunării şi Balta Brăilei" - din *Cuvântul înainte* redactat de cei doi autori: p. 5). La fel ca şi în alte cazuri, prieteniile legate în timpul detenției sau a domiciliului obligatoriu s-au păstrat ori au fost reluate în timp – cei doi s-au revăzut abia în anul 2007, la un Congres al Asociației Foştilor Deținuți Politici din România (Radu Bercea fusese deținut politic între 1959-1964, iar Dumitru Ianăşi între 1958-1964). Ca urmare a revederii de la Congresul ținut la Mamaia, a rezultat întâi albumul *Memoria retinei gulagului românesc* (tipărit la Timişoara - Editura Eurostampa - în 2008), şi-apoi acest al doilea album, dedicat binecunoscutelor, de-acum, deportări din Bărăgan (1951-1956).

Motivația elaborării lucrării este una declarat pedagogică, autorii dorindu-şi „un album care, cu puține cuvinte explicative, să arate lumii şi, în special, tineretului de azi ce a fost comunismul şi de ce au fost în stare să facă comuniştii" (p. 6). Albumul are la bază cele 51 de lucrări grafice (în volum există ceva mai multe) expuse inițial într-o expoziție dedicată deportărilor din 1951 şi care, în mod absolut lăudabil, au fost donate de autori Muzeului Regiunii Porților de Fier.

Alături de câteva repetiții din textele explicative ale graficii (pe care le bănuim a avea tot un rol pedagogic), nu putem să nu remarcăm unele „tuşe" în opinia noastră simpliste, precum cea de la p. 33, unde se sugerează că în comunism nivelul de civilizație de la sate a scăzut dramatic (şi, în egală măsură, că problemele de azi – „după 20 de ani de la eliberare" – s-ar datora aceluiaşi comunism): „Din stuf, din papură, din grâul şi orzul smuls de pe suprafața lotului primit, la început şi-au înjghebat colibe, ca să nu stea sub cerul liber. În fața colibei şi «soba» de gătit. *Nu degeaba a luptat comunismul să ne dea cu un secol înapoi față de lumea civilizată* (subl. S.B.M.)". Într-adevăr, este greu să faci „economie" de cuvinte atunci când condamni anumite evenimente tragice (căci aceasta este, în mod evident, motivația lucrării prezentate aici), iar deportările efectuate de regimul Gheorghiu-Dej de la granița cu Iugoslavia titoistă, către Bărăgan, sunt unul din episoadele în privința căreia istoria (ca şi statul român) şi-a spus deja cuvântul, acțiunea fiind recunoscută, în mod neeechivoc, ca un abuz care a afectat în mod dramatic

existenţa unui număr substanţial de cetăţeni români. Însă a pune semnul egalităţii între condiţiile pe care le-au găsit deportaţii din Bărăgan în 1951 şi condiţia satului românesc în întreaga perioadă 1945-1989, chiar în contradictoriu cu presupusa situaţie idilică din epoca anterioară ni se pare o eroare evidentă. În opinia noastră, metoda supralicitării radicale (probabil din teama greu explicabilă că „tuşele" oarecum moderate - dar argumentate! -, nu şi-ar face efectul asupra auditoriului) nu-şi atinge scopul, nu numai pentru că subestimează nivelul de comprehensivitate al tinerilor, ci şi din lipsa de consistenţă a demonstraţiei. Oricine – atât timp cât România va rămâne o ţară democratică – poate consulta acest text şi, în acelaşi timp, memoriile lui Ştefan Andrei, de pildă, unde găseşte o imagine total opusă a satului natal al fostului ministru comunist de Externe: „Drumurile până la moşie erau nepietruite, n-aveau încălzire, n-aveau veceu. Aveau o privată – ca şi preotul şi învăţătorul din sat. Restul ţăranilor mergeau în fundul grădinii, în porumb. Tata era acar, stăteam la gară. Iar ţăranii mergeau la Craiova opt kilometri pe jos. N-aveau bani nici măcar să-şi plătească trenul din gara Podari până la Craiova. Asta era" (*Stăpânul secretelor lui Ceauşescu. I se spunea Machiavelli. Ştefan Andrei în dialog cu Lavinia Betea*, ediţie îngrijită de Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Ţiu, Bucureşti, Adevărul Holding, 2011, p. 28). Confruntat de timpuriu cu responsabilitatea de a opta între două subiectivisme pe care le percepe în egală măsură de unilaterale, tânărul apelează în cele mai multe rânduri la „memoria istorică" a familiei, care corespunde mai mult sau mai puţin cu aşteptările radicale. Situaţiile erau destul de diferite inclusiv la nivel regional (mediul rural din unele zone fiind mult subdezvoltat comparativ cu standardul occidental, în perioada regimului democratic ante-1938), însă problema satului şi chiar a colectivizării pare în prezent cea mai „vulnerabilă" în privinţa comunicării cu noile generaţii. Nu de puţine ori am putut constata direct cum manifestări ori expoziţii bine realizate pe tema colectivizării eşuau din punct de vedere formativ (în mod nedrept aş zice, faţă de eforturile meritorii depuse pentru documentarea şi organizarea lor) în momentul în care tinerii contemplau (chiar în panouri alăturate) fotografii din lumea pre-comunistă, elogiate în textele explicative (înfăţişând case acoperite cu stuf, pluguri etc.) şi altele condamnate explicit, dar în care se observau şcoli, tractoare, cămine culturale... Dificultatea provine, credem noi, din ambiţia comunicatorilor de a pune neapărat semnul egalităţii între judecata morală şi cea economică, respectiv din convingerea sau teama lor că o condamnare morală, legală, istorică a abuzurilor petrecute în lupta cu partizanii din munţi ori în timpul procesului de colectivizare (şi regimul comunist a comis, cu adevărat, multe abuzuri şi chiar crime!) nu ar fi suficientă, convingătoare ori reparatorie dacă nu e dublată cu o reprezentare caricaturală a realităţilor sociale, chiar dacă acest lucru înseamnă, în anumite secvenţe, sacrificarea adevărului istoric.

Nu dorim însă să insistăm asupra unui aspect mai puţin esenţial şi să nu elogiem aşa cum merită întreprinderea puţin obişnuită a celor doi autori. Impactul acesteia îl bănuim cu atât mai mare, cu cât dl. Radu Bercea este un autor binecunoscut generaţiei noastre, dinaintea anului de cotitură 1989, fapt care e de natură să potenţeze meditaţia asupra destinelor individuale în perioada postbelică (la vremea respectivă, nu cunoşteam încă trecutul de deţinut politic al reputatului artist grafic). Valoarea pedagogică a albumului este subliniată încă odată prin precizarea că autorii nu sunt interesaţi de consacrarea negativă a unor persoane anume: „noi, în lucrările de

memorialistică la care am contribuit, am căutat să nu pătăm istoria neamului nostru cu numele criminalilor, a vânzătorilor de ţară, cu numele celor care pentru un <<boţ de nimic>> şi-au vândut conştiinţa” (p. 11).

A fost remarcat de mult timp că deportările din Banat au afectat categorii extrem de diferite de persoane, cele mai surprinzătoare (numai aparent, însă!) fiind „basarabenii” si „macedonenii”. Prin urmare, nu e deloc surprinzător că autori cu destine diferite se identifică, fie şi simbolic, cu victimele deportărilor (dl. Ianăşi este bănăţean, pe când dl. Bercea s-a născut în nordul Bucovinei, într-o familie care s-a refugiat din calea armatei sovietice). Celor doi autori le-a fost însă lesnicios să-şi identifice filonul comun al suferinţelor din tinereţe: „Uneltirile noastre constau în faptul că ne iubeam ţara, uram ocupaţia rusească, uram rusificarea şi comunizarea ţării, fiind îndemnaţi să ne lepădăm de istoria neamului nostru, de tradiţiile strămoşeşti şi credinţa în Dumnezeu” (p. 5).

Silviu B. Moldovan

ABREVIERI

ACNJ, Arhiva Comandamentului Naţional al Jandarmeriei
ACNSAS, Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii
AMAE, Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
AMI, Arhiva Ministerului de Interne
AMR, Arhivele Militare Române
ANIC, Arhivele Naţionale Istorice Centrale
ASRI, Arhiva Serviciului Român de Informaţii
BO, Buletinul Oficial
BOR, Biserica Ortodoxă Română
CAER, Consiliul de Ajutor Economic Reciproc
CC al PCR, Comitetul Central al Partidului Comunist Român
CEPECA, Centrul de Perfecţionare a Cadrelor de Conducere
CFP, Combinatul Fondului Plastic
CI, contrainformaţii
CIE, Centrul de Informaţii Externe
CIS, Fondul pentru cheltuieli informative speciale
CM, colonie de muncă
CMOB, Comandamentul Miliţiei Oraşului Bucureşti
Col., colonel
Com., comuna
Coord., coordonator
CPEx, Consiliul Politic Executiv
Cpt., căpitan
CR, contrarevoluţionar
CSS, Consiliul Securităţii Statului
CTOT, Comandamentul pentru Tehnica Operativă şi Transmisiuni
CTS, Comandamentul Trupelor de Securitate
DGIE, Direcţia Generală de Informaţii Externe
DGP, Direcţia Generală a Poliţiei
DIE, Departamentul de Informaţii Externe
DMRU, Direcţia Management Resurse Umane
DO, domiciliu obligatoriu
DRO, Organizaţia Revoluţionară a Dobrogei
DRS, Direcţia Regională de Securitate
DRSP, Direcţia Regională de Securitate a Poporului
DRSS, Direcţia Regională a Securităţii Statului
DSS, Departamentul Securităţii Statului
DUI, Dosar de urmărire informativă
DV, dosar de verificare
EIBMBOR, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al BOR
GAS, Gospodărie Agricolă de Stat
GB, Glasul Bisericii
g-ral mr., general maior

HCM, Hotărâre a Consiliului de Miniştri
i.e. – informaţii externe
IJ, Inspectoratul Judeţean
IMB, Inspectoratul Municipiului Bucureşti
INST, Institutul Naţional pentru Studierea Totalitarismului
IPS, Înalt Prea Sfinţitul
ISDR, Istoria Dreptului Românesc
ISJ, Inspectoratul de Securitate Judeţean
Jud., judeţul
Lt. col., locotenent colonel
lt. maj., locotenent major
Lt., locotenent
MADOSZ, Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România (Romániai Magyar Dolgozók Szövetsége),
MAE, Ministerul Afacerilor Externe
MAI, Ministerul Afacerilor Interne
MAN, Marea Adunare Naţională
MCE, Ministerul Comerţului Exterior
MFA, Ministerul Forţelor Armate
MI, Ministerul de Interne
MNR, Mişcarea Naţională de Rezistenţă
MO, Mitropolia Olteniei
MO, Monitorul Oficial
MONT, Mobilizarea şi organizarea naţiunii şi teritoriului
Mr., maior
MSS, Ministerul Securităţii Statului
NKVD, Narodnîi Komissariat Vnutrennih Del (Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne)
PCM, Preşedinţia Consiliului de Miniştri
PCR, Partidul Comunist Român
PCUS, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice
PMR, Partidul Muncitoresc Român
PNL, Partidul Naţional Liberal
PNP, Partidul Naţional Popular
PNŢ, Partidul Naţional Ţărănesc
PSD, Partidul Social Democrat
RPR, Republica Populară Română
RSR, Republica Populară Română
S.D.D.O., Serviciul Dislocări şi Domicilii Obligatorii
SIG, Supravegherea informativă generală
Slt., sublocotenent
SMT, Staţiunea de Maşini şi Tractoare
SRI, Serviciul Român de Informaţii
SSI, Serviciul Special de Informaţii
TO, tehnică operativă

Tov. tovarăş
UAP, Uniunea Artiştilor Plastici
UM, unitate militară
USLA., Unitatea Specială de Luptă Antiteroristă
UTC, Uniunea Tineretului Comunist

Lista autorilor

Luminița Banu – consilier principal CNSAS, licențiată a Facultății de Psihologie şi Ştiințele Educației, Universitatea Bucureşti (1999); studii postuniversitare – specializarea Management şi evaluare educațională (2000); autoare a mai multor studii şi articole în reviste de specialitate. Volum recent: *Acțiunea „Recuperarea". Securitatea şi emigrarea germanilor din România (1962-1989)*, editori Florica Dobre, Luminița Banu, Florian Banu, Laura Stancu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2011.

Alexandru S. Bologa – cercetător acreditat CNSAS; absolvent al Facultății de Biologie, Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca (1970), doctor în biologie, Universitatea „C.I. Parhon" din Bucureşti (1980), director ştiințific al Institutului Național de Cercetare-Dezvoltare Marină „Grigore Antipa" din Constanța (1990-2011), membru titular al Academiei Oamenilor de Ştiință din România / Secția ştiințe biologice (2009), redactor şef al periodicului „Cercetări marine – Recherches marines" (1990-prezent), delegat național pe lângă Comisia Internațională pentru Explorarea Ştiințifică a Mării Mediterane de la Monaco (din 1993), director al I.O.I. / Centrul Operațional Marea Neagră (între 1996-2004), reprezentant național pe lângă Uniunea Internațională pentru Istoria şi Filosofia Ştiinței – Comisia de Oceanografie (din 1998). Urmărit de Securitate în dosarul de urmărire informativă nr. 137 704 (3 volume).

Iuliu Crăcană – consilier superior C.N.S.A.S., licențiat al Universității Dunărea de Jos din Galați, secția de Istorie-Filozofie (1994-1998), licență în drept la Universitatea „Titu Maiorescu" Bucureşti (2009), studii aprofundate de istorie: „Partide şi sisteme politice în România – a doua jumătate a secolului al XIX-lea, prima jumătate a secolului al XX-lea", doctor în istorie (2012). Autor al mai multor studii şi articole în reviste de specialitate. Studiu publicat recent: *Securitatea contra Paul Goma* în *În căutarea rostului pierdut. 20 de călăuze în cultura națională,* Iaşi, Editura Timpul, 2007.

Eliza Gheorghe – cercetător în cadrul Institutului Norvegian pentru Studii de Apărare din Oslo (2011-2012) şi cercetător asociat în cadrul ROEC (Romania Energy Center). Doctorand în cadrul Facultății de Ştiințe Politice şi Relații Internaționale, Universitatea Oxford. Absolventă a programului de master în Studii de Securitate, Universitatea Georgetown, Washington D.C. (2008-2010). Licențiată a Facultății de Ştiințe Politice, Universitatea Bucureşti (2008).

Vadim Guzun – diplomat în Ministerul Afacerilor Externe al României, licențiat în Drept, Bucureşti, doctorand în istorie. Autor al mai multor studii şi articole pe tema relațiilor româno-sovietice şi a foametei din URSS. Volum recent publicat: *Foametea, piatiletka şi ferma colectivă: documente diplomatice româneşti, 1926-1936*, Institutul de Istorie „George Barițiu" din Cluj-Napoca, 2011.

Georg Herbstritt – cercetător şi consilier ştiințific în cadrul Departamentului pentru Educație şi Cercetare al BStU (Bundesbeauftragte für die Stasi-Unterlagen -

Comisia federală pentru Arhivele Stasi); doctor în istorie. Volum recent: *Bundesbürger im Dienst der DDR-Spionage* (*Cetăţeni ai Republicii Federale Germane în serviciul spionajului RDG)*, Editura Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2007. Volum recent în limba română: *Stasi şi Securitatea,* Editura Humanitas, Bucureşti, 2005 (împreună cu Stejărel Olaru).

Nicolae Ioniţă – consilier asistent CNSAS, licenţiat al Facultăţii de Arhivistică din cadrul Academiei de Poliţie "Al. Ioan Cuza". Studiu publicat recent: *Imaginea relaţiilor româno-ruse din perioada 1878-1908 în documente diplomatice germane* în „Revista Arhivelor", LXXXVI, no. 1 (2009).

Matej Medvecký – cercetător în cadrul Institutului Memoriei Naţionale din Bratislava. Autor al mai multor studii şi articole pe tema serviciilor de informaţii şi securitate în timpul şi după cel de Al Doilea Război Mondial. Volum recent: *Za červené Slovensko. Štátna bezpečnosť a politické spravodajstvo na Slovensku v rokoch 1945 – 1948* (*Pentru Slovacia roşie. Securitatea statului şi poliţia politică în Slovacia între anii 1945-1948*), Bratislava, 2011.

Adrian Nicolae Petcu – consilier principal C.N.S.A.S., licenţiat al Facultăţii de Istorie a Universităţii Bucureşti (2000). Coordonator al volumului *Martiri pentru Hristos din România în perioada regimului comunist*, Bucureşti, 2007. Coautor al volumelor: *Partidul, Securitatea şi Cultele*, Bucureşti, 2005, apărut sub egida CNSAS; *Monahismul ortodox şi puterea comunistă în România anilor `50*, Galaţi, 2009; *Părintele Arsenie Boca în atenţia poliţiei politice din România*, Galaţi, 2009 (ultimele două în colaborare cu George Enache); autor de articole, studii şi recenzii pe tema „Istoriei bisericeşti din România sec. XX".

Raluca Nicoleta Spiridon – consilier principal CNSAS, licenţiată a Facultăţii de Istorie, Universitatea din Bucureşti (1999); Master în Istoria ideilor şi a mentalităţilor, Facultatea de Istorie a Universităţii din Bucureşti (2005); Volum recent: *Intelectualii români în arhivele comunismului*, Bucureşti, Editura Nemira, 2006 (în colaborare).

Mihaela Toader – expert-cercetare I.I.C.C.M.E.R., licenţiată a Facultăţii de Istorie a Universităţii din Bucureşti (1998), master – *Analiză de conflict* în cadrul S.N.S.P.A., doctorandă a Facultăţii de Ştiinţe Politice – Universitatea din Bucureşti, volum recent (în colaborare) *Sursele Securităţii informează*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2008, autoare a mai multor studii şi articole despre exilul românesc postbelic.

Tipărit la: M.G. Trading Service SRL, Bucureşti

Comenzile pentru revistă se primesc pe adresa CNSAS:
str. Matei Basarab, nr. 55-57, cod poştal 030 671,
Bucureşti, sector 1,
tel. 037 189 142 sau la email: editura@cnsas.ro